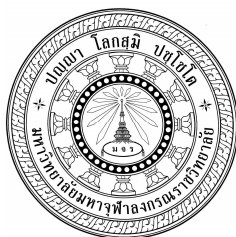

ศึกษาวิเคราะห์การเผยแผ่คำสอนของพระสงฆ์ไทยที่มีผลกระทบ
ต่อพระธรรมวินัย : ศึกษาเฉพาะกรณีพระคึกฤทธิ์ โสตถิผโล
**AN ANALYTICAL STUDY OF PROPAGATING THE TEACHING OF
THAI BUDDHIST MONK AFFECTING THE DHAMMA-VINAYA
(DOCTRINE AND DISCIPLINE) : A CASE STUDY
OF PHRA KUKRIT SOTTHIPHALO**

พระเกรียงไกร ฐานวุฑโฒ (สุวรรณคำ)

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาพระไตรปิฎกศึกษา

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พุทธศักราช ๒๕๖๔

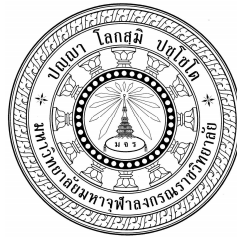
ศึกษาวิเคราะห์การเผยแพร่คำสอนของพระสงฆ์ไทยที่มีผลกระทบ
ต่อพระธรรมวินัย : ศึกษาเฉพาะกรณีพระคึกฤทธิ์ โสตถิผโล

พระเกรียงไกร จานวุฒโฒ (สุวรรณคำ)

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาพระไตรปิฎกศึกษา

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พุทธศักราช ๒๕๖๔

(ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย)

**An Analytical Study of Propagating the Teaching of Thai Buddhist Monk
Affecting the Dhamma-Vinaya (Doctrine and Discipline)
: A Case Study of Phra Kukrit Soṭthiphalo**

Phra Kriangkrai Ṭhānavuḍḍho (Suvarnakham)

A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of
the Requirements for the Degree of
Master of Arts
(Tipitaka Studies)

Graduate School
Mahachulalongkornrajavidyalaya University
C.E. 2021

(Copyright by Mahachulalongkornrajavidyalaya University)

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย อนุมัติให้นับวิทยานิพนธ์เรื่อง
“ศึกษาวิเคราะห์การเผยแพร่คำสอนของพระสงฆ์ไทยที่มีผลกระทบต่อพระธรรมวินัย : ศึกษาเฉพาะ
กรณีพระคึกฤทธิ์ โสตถิผโล” เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา ตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาพระไตรปิฎกศึกษา

(พระมหาสมบุรณ์ วุฑฒิกโร, รศ. ดร.)

คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

คณะกรรมการตรวจสอบวิทยานิพนธ์

ประธานกรรมการ

(พระเมธาวิเชียร, รศ. ดร.)

กรรมการ

(ศ.พิเศษ ร.ท. ดร.บรรจบ บรรณรุจิ)

กรรมการ

(พระมหาอดิเดช สติวโร, ผศ. ดร.)

กรรมการ

(ดร.อติเทพ ผาธา)

กรรมการ

(ผศ. ดร.แสง นิลนามะ)

คณะกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์

ดร.อติเทพ ผาธา

ประธานกรรมการ

ผศ. ดร.แสง นิลนามะ

กรรมการ

ชื่อผู้วิจัย

(พระเกรียงไกร จานวฑฒโน (สุวรรณคำ)

- ชื่อวิทยานิพนธ์** : ศึกษาวิเคราะห์การเผยแผ่คำสอนของพระสงฆ์ไทยที่มีผลกระทบต่อพระ
ธรรมวินัย : ศึกษาเฉพาะกรณีพระคึกฤทธิ์ โสตถิผโล
- ผู้วิจัย** : พระเกรียงไกร จานวุฒโต (สุวรรณคำ)
- ปริญญา** : พุทธศาสตรมหาบัณฑิต (พระไตรปิฎกศึกษา)
- คณะกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์**
- : ดร.อธิเทพ ผาธา ป.ธ.๔, พธ.บ. (การสอนสังคมศึกษา), พธ.ม. (ปรัชญา),
พธ.ด. (พระพุทธศาสนา)
 - : ผศ. ดร.แสง นิลนามะ ป.ธ.๗, พธ.บ. (ปรัชญา), พธ.ม. (ปรัชญา),
พธ.ด. (พระพุทธศาสนา)
- วันสำเร็จการศึกษา** : ๒ พฤษภาคม ๒๕๖๕

บทคัดย่อ

งานวิจัยเรื่อง “ศึกษาวิเคราะห์การเผยแผ่คำสอนของพระสงฆ์ไทยที่มีผลกระทบต่อพระธรรมวินัย : ศึกษาเฉพาะกรณีพระคึกฤทธิ์ โสตถิผโล” มีวัตถุประสงค์ ๓ ประการ ดังนี้ ๑) เพื่อศึกษาการเผยแผ่คำสอนของพระพุทธเจ้าที่ปรากฏในพระไตรปิฎก ๒) เพื่อศึกษาการเผยแผ่คำสอนของพระคึกฤทธิ์ โสตถิผโล ที่มีผลกระทบต่อพระธรรมวินัย ๓) เพื่อวิเคราะห์การเผยแผ่คำสอนของพระคึกฤทธิ์ โสตถิผโล ที่มีผลกระทบต่อพระธรรมวินัย

ผลการวิจัย พบว่า พระพุทธเจ้ามีวิธีการสั่งสอนบุคคลที่หลากหลายวิธี โดยจะเลือกเฟ้นบุคคลและหลักธรรม รวมทั้งวิธีการสั่งสอนที่แตกต่างกันออกไป แม้จะใช้หลักธรรมเดียวกัน แต่เมื่อต่างบุคคล ก็มีการปรับวิธีการสอนให้เหมาะสมกับแต่ละบุคคล การแสดงธรรมในแต่ละครั้ง พระองค์จะแสดงธรรมตามระดับความสามารถในการเรียนรู้ของผู้ฟัง และแสดงไปตามระดับความถนัดของเนื้อหา รวมทั้งพระองค์ยังใช้ภาษาที่สุภาพ ไม่ยกตนข่มท่าน และไม่แสดงธรรมเพื่อเสียดสีใคร ๆ

ส่วนในกรณีพระคึกฤทธิ์ โสตถิผโล ได้ศึกษาและเผยแผ่คำสอนในส่วนที่เชื่อและเข้าใจว่าเป็นพุทธวจนะล้วน โดยตัดคำสอนส่วนที่เข้าใจว่าไม่ใช่พุทธวจนะออก เช่น พระอภิธรรมปิฎก คัมภีร์อรรถกถา และคัมภีร์อื่น ๆ รวมทั้งคำสอนที่มีอยู่ในพระไตรปิฎกที่ไม่ได้ขึ้นต้นด้วยคำว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เป็นต้น ซึ่งในเรื่องนี้ ผู้วิจัยได้คัดเลือกเพื่อนำมาวิเคราะห์ทั้งหมด ๘ ประเด็น มีดังนี้ พระวินัย ๓ ประเด็น คือ ๑. การสวดภิกขุปาติโมกข์ ๑๕๐ ข้อ ๒. พุทธบัญญัติให้ภิกษุฉันอาหารมือเดียว ๓. การบวชสตรีเป็นภิกษุณีเถรวาท พระสูตร ๒ ประเด็น คือ ๑. ผู้ใกล้เสียชีวิตอินทรีจะแก่กล้า ๒. การพยากรณ์มรรคผลและคติที่ไปสู่ชีวิต พระอภิธรรม ๒ ประเด็น คือ ๑. พระอภิธรรมเป็นคำแต่งใหม่ของสาวก ๒. สภาพนิพพานหลังพระอรหันต์ดับขันธ และคัมภีร์อรรถกถา ๑ ประเด็น คือ ๑. การตัดคัมภีร์อรรถกถาทิ้งเพราะเป็นคำสาวกที่ขัดแย้งกับพระพุทธพจน์

ผลจากการศึกษาวิเคราะห์ทั้ง ๘ ประเด็น มีดังนี้ พระวินัย ๓ ประเด็น พบว่า ๑. ภิกษุต้องสวดภิกขุปาติโมกข์ ๒๒๗ ข้อ ๒. ตั้งแต่อรุณขึ้นจนถึงเที่ยงวัน ภิกษุจะฉันอาหารกี่ครั้งก็ได้ ส่วนภิกษุผู้ถือโอกาสนิกังคฤตงค์จะฉันอาหารได้เพียงครั้งเดียวเท่านั้น ๓. สตรีไม่สามารถบวชเป็นภิกษุณีเถรวาทได้ พระสูตร ๒ ประเด็น พบว่า ๑. ไม่มีพุทธดำรัสผู้ใกล้เสียชีวิตอินทรีจะแก่กล้า ๒. การพยากรณ์

มรรคผลและคติที่ไปผู้เสียชีวิตเป็นการอวดอุตริมนุสธรรม พระอภิธรรม ๒ ประเด็น พบว่า ๑. พระอภิธรรมเป็นพระพุทธรูป ๒. อนุปาติเสสนิพพานมีสภาพดับขั้น ๕ และคัมภีร์อรรถกถา ๑ ประเด็น พบว่า ๑. คัมภีร์อรรถกถาไม่สมควรตัดทิ้งเพราะเป็นคำอธิบายพระพุทธรูป

ผลกระทบที่เกิดขึ้นจากการเผยแพร่คำสอนมี ๓ ประเด็น ดังนี้ ๑. ผลต่อพระธรรมวินัย คือ ลดทอนความน่าเชื่อถือต่อคำสอนที่มีอยู่ในพระไตรปิฎกและอรรถกถาเป็นต้น รวมทั้งทำให้ความหมายพระธรรมวินัยคลาดเคลื่อนไปจากเดิม ๒. ผลต่อคณะสงฆ์ คือ ทำให้พุทธบริษัทเข้าใจผิดต่อคณะสงฆ์ว่าเผยแพร่ลัทธิธรรมปฏิรูป รวมทั้งทำให้เกิดความเห็นแตกต่างในคณะสงฆ์ ๓. ผลต่อสังคมฆราวาส คือ ทำให้อุบาสกอุบาสิกาเข้าใจความหมายพระธรรมวินัยคลาดเคลื่อน เกิดความเห็นต่างในสังคมฆราวาส ดังนั้น เมื่อมีภิกษุผู้เผยแพร่คำสอนที่คลาดเคลื่อนไปจากพระธรรมวินัย ก็จะส่งผลกระทบต่อพุทธบริษัทผู้ไม่รอบรู้ในพระสัทธรรม ให้เข้าใจผิดและคล้อยตามไปว่า คำสอนเหล่านี้่ออกมาจากพระโอษฐ์ของพระศาสดา

Thesis Title : An Analytical Study of Propagating the Teaching of Thai Buddhist Monk Affecting the *Dhamma-Vinaya* (Doctrine and Discipline) : A Case Study of Phra Kukrit Soṭṭhiphalo

Researcher : Phra Kriangkrai Ṭhānavuḍḍho (Suvarnakham)

Degree : Master of Arts (Tipitaka Studies)

Thesis Supervisory Committee

: Dr. Athitthep Phatha, Pali IV, B.A. (Teaching Social Studies), M.A. (Philosophy), Ph.D. (Buddhist Studies)

: Asst. Prof. Dr. Sawaeng Nilnama, Pali VII, B.A. (Philosophy), M.A. (Philosophy), Ph.D. (Buddhist Studies)

Date of Graduation : April 2, 2022

Abstract

This research entitled “an analytical study of propagating the teaching of Thai Buddhist Monk affecting the *Dhamma-Vinaya* (Doctrine and Discipline) : a cases study of Phra Kukrit Soṭṭhiphalo”, has three objectives; 1) to study the propagating Buddha’s teaching appeared in *Tipiṭaka*, 2) to study the propagation of teachings of Phra Kukrit Soṭṭhiphalo affecting *Dhamma-Vinaya*, and 3) to analyze the propagation of teachings of Phra Kukrit Soṭṭhiphalo affecting *Dhamma-Vinaya*.

The result of research found that the Lord Buddha had a variety of methods to teach people. He had chosen the person and principles, including the different methods of teaching. Even though using the same principle but it’s different person, He had adjusted the method of preaching the Dhamma suiting to each person. In the preaching of Dhamma, He has preached according to the ability level of the listeners’ learning. His instruction is regulated and gradually advanced, he also used polite words, and did not exalt himself while contenting others.

In the case of Phra Kukrit Soṭṭhiphalo has studied and propagated the teaching of what he believed and understood they were purely Buddha’s words. He has cut off the part of teaching that is not the Buddha’s words that is *Abhidhamma Piṭaka*, *Aṭṭhakathā*, and other scriptures including the teachings that do not begin with

the word “O *bhikkhus*”. In this case, the researcher collected to analyze eight issues, e.g. it is divided into the three issues of *Vinaya Piṭaka* as follows: 1) the 150 rules of *Bhikkhu Pāṭimokhas*, 2) the Buddha’s rules commons Bhikkhu eats only one meal, and 3) the ordination of women as a *Bhikkhuni*. In the case of *Suttanta Piṭaka* has 2 issues; 1) the person who was nearby death, his faculties were strong, and 2) the exposition of *Magga*, *Phala*, and the destination of a dead person. In the case of *Abhidhamma Piṭaka* has 2 issues; 1) *Abhidhamma* is composed of the disciples’ words, and 2) the state of *Nibbāna* after Arahanta’s passing away. And there is 1 issue of *Aṭṭhakathā*; 1) the cutting off the Commentaries because it is new compassion conflicting with the Buddha’s words.

The results of the analysis of eight issues are as follows; the three issues of *Vinaya* found that 1) *Bhikkhus* have to recite the 227 rules of *Bhikkhu Pāṭimokhas*, 2) Bhikkhus can take food any time from dawn until midday, except a *Bhikkhū* who is one-sessioner’s practice, and 3) it cannot take ordination of Theravada *Bhikkhū* in the present time. There are two issues in *Suttanta Piṭaka*, that are; 1) there are not the Buddha’s words about the person who was nearby death, his faculties were strong, and 2) the exposition of *Magga*, *Phala*, and destination of the dead person is falsely claiming supernormal abilities. There are two issues in *Abhidhamma Piṭaka*, that are; 1) *Abhidhamma* is the Buddha’s words, and 2) *Anupādisesa-nibbāna* is without any substratum of life remaining. and one issue in the Commentaries found that it should not be cut off because it is an explanation of Buddha’s words.

There are three affections of propagating teachings; 1) the effect on the *Dhamma-Vinaya* is decreased credibility of teachings in *Tipiṭaka* and *Aṭṭhakathā*, etc., and it makes the misunderstanding of the meaning of the original texts. 2) effect on Sangha Community is to make Buddhist misunderstand to propagate the reforming the true Dhamma, and it is the cause of different opinions in the Buddhist Sangha community. 3) effect on laity society is to make the Buddhists misunderstand the meaning of the *Dhamma-Vinaya*, which is caused by the different opinions in laity society. So, when a Buddhist monk who is a propagator of the Buddha’s teaching misunderstands the *Dhamma-Vinaya*, it affects Buddhists who do not know the true

Dhamma and misunderstand the meaning of these teachings are from the Buddha's words.

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้สำเร็จลุล่วงลงได้ด้วยดี ก็ด้วยอาศัยการช่วยเหลือเอื้อเฟื้อและการอนุเคราะห์จากบุคคลหลายท่านด้วยกัน ผู้วิจัยรู้สึกซาบซึ้งในน้ำใจของท่านอย่างสูงยิ่ง โดยจะขอระบุนามของท่านเหล่านั้นเพื่อเป็นการแสดงความขอบคุณ ซึ่งมีดังต่อไปนี้

ขอกราบขอบพระคุณ พระเมธาวิเชียรสร, รศ. ดร. มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย ประธานกรรมการตรวจสอบวิทยานิพนธ์ ขอเจริญพรขอบคุณ ศาสตราจารย์พิเศษ ร.ท. ดร.บรรจบ บรรณรุจิ ราชบัณฑิต ขอกราบขอบพระคุณ พระมหาดิเดช สติวโร, ผศ. ดร. ผู้อำนวยการหลักสูตรปริญญาโท สาขาวิชาพระไตรปิฎกศึกษา คณะพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย คณะกรรมการตรวจสอบวิทยานิพนธ์ ที่เมตตาให้คำแนะนำเพื่อแก้ไขปรับปรุงงานวิจัยเรื่องนี้ให้มีความสมบูรณ์ยิ่ง ๆ ขึ้นไป

ขอเจริญพรขอบคุณ ดร.อติเทพ ผาพา ประธานกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์ และ ผศ. ดร.แสวง นิลนามะ กรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์ ที่คอยให้คำแนะนำที่เป็นประโยชน์แก่การศึกษา ค้นคว้าวิจัย ขออนุโมทนาขอบคุณนางสาวกัญญ์วราพัชญ์ หอมชื่น เจ้าหน้าที่ประจำหลักสูตรระดับปริญญาโท สาขาพระไตรปิฎกศึกษา ที่คอยติดต่อประสานงานช่วยเหลือด้วยดีตลอดมา

ขอกราบขอบพระคุณ พระมหาพยอม ธมฺมรชฺชิโต พระมหานพพร จารุธมฺโม พระมหาสมบูรณ์ ฉนทโก พระมหาอมรชัย จารุณโณ พระมหาอัมพร อาภสฺสโร พระมหาเพลินชัย ธมฺมธโร พระมหาลงกรณ์ จันทสโร พระอาจารย์ผู้ชี้แนะให้คำปรึกษาด้านพระวินัย และพระมหาอัครเดช อคฺคเตโช สหธรรมิกร่วมชั้นเรียนรุ่นเดียวกัน ผู้ให้คำปรึกษาด้านภาษาบาลี รวมถึงสหธรรมิกทุก ๆ ท่าน ผู้เป็นกัลยาณมิตรที่คอยให้กำลังใจและช่วยเหลือในขณะกำลังศึกษาค้นคว้าวิจัย รวมทั้งอุบาสก อุบาสิกาทุกท่าน ผู้ที่ได้คอยให้การช่วยเหลือเกื้อกูลและสนับสนุนกันด้วยดีตลอดมา

ขอกราบขอบพระคุณคณาจารย์ฝ่ายบรรพชิตและขอเจริญพรขอบคุณคณาจารย์ฝ่ายคฤหัสถ์ ประจำหลักสูตรปริญญาโท พุทธศาสตรมหาบัณฑิตทุกท่าน ผู้ประสิทธิ์ประสาทวิชาความรู้ให้แก่ผู้วิจัย รวมทั้งเจ้าหน้าที่ในมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยทุกท่านที่ช่วยเหลืออำนวยความสะดวกและประสานงานต่าง ๆ ให้จนวิทยานิพนธ์ฉบับนี้เสร็จสมบูรณ์

ด้วยคุณงามความดีใด ๆ ก็ตาม ซึ่งจะบังเกิดขึ้นจากงานวิทยานิพนธ์เรื่องนี้ โดยตลอดระยะเวลาที่ผู้วิจัยได้ศึกษาค้นคว้า ได้พากเพียรพยายามอดทนหะ ทุมเทแรงกายและแรงใจอย่างที่สุด ด้วยหวังว่าผลงานในการวิจัยชิ้นนี้ จักเป็นประโยชน์ต่อพุทธศาสนิกชนและบุคคลผู้สนใจ ซึ่งก่อให้เกิดความเข้าใจต่อพระสัทธรรมของพระพุทธองค์ และด้วยคุณงามความดีอันนั้น ขอให้มีส่วนช่วยในการยอเยกเชิดชูพระพุทธศาสนา ขอน้อมถวายเป็นพุทธบูชาแด่องค์พระบรมศาสดา เพื่อจะยังพระศาสนาให้สืบไป

พระเกรียงไกร จานวุฑฺโฒ (สุวรรณคำ)

๒๔ เมษายน ๒๕๖๕

สารบัญ

เรื่อง	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย	ก
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	ค
กิตติกรรมประกาศ	ฉ
สารบัญ	ช
คำอธิบายสัญลักษณ์และคำย่อ	ญ
บทที่ ๑ บทนำ	๑
๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา	๑
๑.๒ วัตถุประสงค์ของการวิจัย	๔
๑.๓ ปัญหาที่ต้องการทราบ	๔
๑.๔ ขอบเขตการวิจัย	๔
๑.๕ นิยามศัพท์เฉพาะที่ใช้ในการวิจัย	๕
๑.๖ ทบทวนเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	๕
๑.๗ วิธีดำเนินการวิจัย	๑๓
๑.๘ ประโยชน์ที่ได้รับ	๑๔
บทที่ ๒ การเผยแผ่คำสอนของพระพุทธเจ้าที่ปรากฏในพระไตรปิฎก	๑๕
๒.๑ คุณสมบัติของพระพุทธเจ้าที่ปรากฏในพระไตรปิฎก	๑๕
๒.๑.๑ คุณสมบัติที่ปรากฏภายนอก	๑๖
๒.๑.๒ คุณสมบัติที่ปรากฏอยู่ภายใน	๑๗
๒.๒ การเผยแผ่คำสอนของพระพุทธเจ้าที่ปรากฏในพระไตรปิฎก	๑๙
๒.๒.๑ เกี่ยวกับเนื้อหาที่แสดง	๑๙
๒.๒.๒ เกี่ยวกับตัวผู้แสดงธรรม	๒๐
๒.๒.๓ คุณลักษณะในการแสดงธรรม	๒๒
๒.๒.๔ วิธีการแสดงธรรมในแบบต่าง ๆ	๒๒
๒.๒.๕ กุศโลบายในการแสดงธรรม	๒๔
๒.๒.๖ เกี่ยวกับตัวผู้ฟังธรรม	๒๗
๒.๓ พระภิกษุผู้มีความเห็นคัดค้านพระธรรมวินัยโดยตรงและโดยอ้อมที่ปรากฏในพระไตรปิฎก	๒๙
๒.๓.๑ พระภิกษุผู้มีความเห็นคัดค้านพระธรรมวินัยโดยตรง	๓๐
๑. พระศาสดามีความเห็นว่าวิญญูณเป็นผู้ท่องเที่ยวไปในสังสารวัฏ	๓๐
๒. พระอริยฐานะมีความเห็นว่าสิ่งที่ทรงแสดงไปไม่เป็นอันตรายจริง	๓๑

๓. พระยมกะมีความเห็นว่าหลังจากพระอรหันต์ตายแล้วขาดสูญ	๓๒
๔. พระเทวทัตผู้เสนอข้อปฏิบัติเพื่อการทำลายสงฆ์	๓๒
๒.๓.๒ พระภิกษุผู้มีความเห็นคัดค้านพระธรรมวินัยโดยอ้อม	๓๓
๑. ภิกษุผู้อาศัยอยู่ในป่ามาหาวันร่วมเพศกับลิงตัวเมีย	๓๓
๒. พวกภิกษุฉัพพัคคีย์ผู้ขโมยห่อผ้าของช่างย้อมในป่า	๓๔
๓. พวกภิกษุฉัพพัคคีย์ผู้กล่าวพรรณนาคุณของความตาย	๓๔
๔. พระโกกาลิกะและคณะผู้กล่าวสนับสนุนภิกษุผู้ทำลายสงฆ์	๓๕
๒.๔ หลักเกณฑ์ในการตัดสินพระธรรมวินัยที่ปรากฏในพระไตรปิฎก	๓๕
๒.๔.๑ หลักมหาปเทศ ๔ ตามแนวพระวินัย	๓๖
๒.๔.๒ หลักมหาปเทศ ๔ ตามแนวพระสูตร	๓๖
๒.๔.๓ หลักตัดสินพระธรรมวินัยที่แสดงไว้กับพระอุบาลี	๓๘
๒.๔.๔ หลักตัดสินพระธรรมวินัยที่แสดงไว้กับพระมหาปชาบดีโคตมี	๓๘
๒.๕ เหตุแห่งความตั้งมั่นและความอันตรายของพระสัทธรรมที่ปรากฏในพระไตรปิฎก	๓๙
๒.๕.๑ เหตุแห่งความตั้งมั่นของพระสัทธรรม	๔๐
๒.๕.๒ เหตุแห่งความอันตรายของพระสัทธรรม	๔๑
๒.๕.๓ บุคคลผู้ทำให้ศาสนาเสื่อมและเจริญ	๔๒
๒.๖ สรุป	๔๓
บทที่ ๓ การเผยแผ่คำสอนของพระคฤทธิ โสติถิลโล ที่มีผลกระทบต่อพระธรรมวินัย	๔๖
๓.๑ ประวัติพระคฤทธิ โสติถิลโล (สวัสดิล)	๔๖
๓.๒ การเผยแผ่คำสอนที่มีผลกระทบต่อพระธรรมวินัย	๔๙
๓.๒.๑ การเผยแผ่คำสอนที่มีผลกระทบต่อพระวินัย	๕๒
๑. การยกเลิกขาทิกขุปาติโมกข์จำนวน ๑๕๐ ข้อขึ้นสวดทุกกึ่งเดือน	๕๒
๒. พระพุทธบัญญัติให้ภิกษุฉันอาหารวันละมื้อเดียว	๕๓
๓. การอุปสมบทสตรีเป็นภิกษุณีเถรวาทในปัจจุบัน	๕๕
๓.๒.๒ การเผยแผ่คำสอนที่มีผลกระทบต่อพระสูตร	๕๖
๑. บุคคลผู้ใกล้เสียชีวิตอินทรีจะแก่กล้า	๕๖
๒. การพยากรณ์มรรคผลและคติที่ไปผู้เสียชีวิต	๕๘
๓.๒.๓ การเผยแผ่คำสอนที่มีผลกระทบต่อพระอภิธรรม	๕๙
๑. พระอภิธรรมเป็นคำสอนของสาวกที่แต่งขึ้นมาใหม่	๕๙
๒. สภาพอนุปาติเสสนิพพานหลังการดับขันธของพระอรหันต์	๖๑
๓.๒.๔ การเผยแผ่คำสอนที่มีผลกระทบต่อคัมภีร์อรรถกถา	๖๒
๑. ตัดคัมภีร์อรรถกถาทิ้งเพราะเป็นคำอธิบายของสาวกที่ขัดแย้งกับพระพุทธพจน์	๖๒
๓.๓ สรุป	๖๔

บทที่ ๔ วิเคราะห์การเผยแพร่คำสอนของพระคึกฤทธิ์ โสตถิผโล ที่มีผลกระทบต่อพระธรรมวินัย ๖๖

๔.๑ วิเคราะห์การเผยแพร่คำสอนของพระคึกฤทธิ์ โสตถิผโล ที่มีผลกระทบต่อพระธรรมวินัย	๖๗
๔.๑.๑ วิเคราะห์การเผยแพร่คำสอนที่มีผลกระทบต่อพระวินัย	๖๗
๑. วิเคราะห์จำนวนสิกขาบทภิกษุปาติโมกข์ที่ภิกษุต้องยกขึ้นสวดทุกกึ่งเดือน	๖๘
๒. วิเคราะห์จำนวนครั้งในการฉันอาหารของภิกษุต่อวัน	๘๐
๓. วิเคราะห์การอุปสมบทสตรีเป็นภิกษุณีเถรวาทในปัจจุบัน	๙๘
๔.๑.๒ วิเคราะห์การเผยแพร่คำสอนที่มีผลกระทบต่อพระสูตร	๑๑๖
๑. วิเคราะห์บุคคลผู้ใกล้ชิดเสียชีวิตอินทรีจะแก่กล้า	๑๑๖
๒. วิเคราะห์การพยากรณ์มรรคผลและคติที่ไปผู้เสียชีวิต	๑๒๔
๔.๑.๓ วิเคราะห์การเผยแพร่คำสอนที่มีผลกระทบต่อพระอภิธรรม	๑๔๘
๑. วิเคราะห์พระอภิธรรมไม่ใช่พระพุทธพจน์	๑๔๘
๒. วิเคราะห์สภาพอนุปาติเสสนิพพานหลังการดับขันธของพระอรหันต์	๑๖๖
๔.๑.๔ วิเคราะห์การเผยแพร่คำสอนที่มีผลกระทบต่อคัมภีร์อรรถกถา	๑๘๓
๑. วิเคราะห์คัมภีร์อรรถกถาสมควรตัดทิ้งเพราะขัดแย้งกับพระพุทธพจน์	๑๘๓
๔.๒ ผลกระทบที่เกิดจากการเผยแพร่คำสอนของพระคึกฤทธิ์ โสตถิผโล	๒๐๐
๔.๒.๑ ผลกระทบที่มีต่อพระธรรมวินัย	๒๐๐
๔.๒.๒ ผลกระทบที่มีต่อคณะสงฆ์	๒๑๕
๔.๒.๓ ผลกระทบที่มีต่อสังคมฆราวาส	๒๒๓
๔.๓ แนวทางป้องกันปัญหาการเผยแพร่คำสอนที่มีผลกระทบต่อพระธรรมวินัย	๒๓๔
๔.๓.๑ แนวทางป้องกันปัญหาการเผยแพร่คำสอนที่มีผลกระทบต่อพระธรรมวินัย	๒๓๔
๔.๓.๒ แนวทางป้องกันปัญหาการเผยแพร่คำสอนที่มีผลกระทบต่อคณะสงฆ์	๒๓๕
๔.๓.๓ แนวทางป้องกันปัญหาการเผยแพร่คำสอนที่มีผลกระทบต่อสังคมฆราวาส	๒๓๖
๔.๔ สรุป	๒๓๖

บทที่ ๕ สรุปการวิจัยและข้อเสนอแนะ ๒๓๘

๕.๑ สรุปผลการวิจัย	๒๓๘
๕.๒ ข้อเสนอแนะ	๒๔๐

บรรณานุกรม ๒๔๑

ภาคผนวก ๒๕๓

ประวัติผู้วิจัย ๒๘๔

คำอธิบายสัญลักษณ์และคำย่อ

๑. คำย่อภาษาไทย

๑.๑ คำย่อเกี่ยวกับพระไตรปิฎก

อักษรย่อพระไตรปิฎกในวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ใช้อ้างอิงจากพระไตรปิฎกภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย (มหาจุฬาเตปิฎก ๒๕๐๐) และพระไตรปิฎกแปลภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พ.ศ. ๒๕๓๙ การอ้างอิงใช้ระบบระบุ เล่ม/ข้อ/หน้า หลังอักษรย่อชื่อคัมภีร์ เช่น วิ.ม. (บาลี) ๔/๓๒/๒๗, วิ.ม. (ไทย) ๔/๓๒/๔๐. หมายถึง วินยปิฎก มหาวิคคปาติ ภาษาบาลี เล่ม ๔ ข้อ ๓๒ หน้า ๒๗ ฉบับมหาจุฬาเตปิฎก ๒๕๐๐, วินยปิฎก มหาวรรค ภาษาไทย เล่ม ๔ ข้อ ๓๒ หน้า ๔๐ ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พ.ศ. ๒๕๓๙ ส่วนปกรณ์วิเสส การอ้างอิงใช้ระบบระบุ ข้อ/หน้า เช่น วิสุทฺธิ. (ไทย) -/๑๑-๑๓. หมายถึง คัมภีร์วิสุทฺธิมรรค หน้า ๑๑-๑๓. ฉบับสมเด็จพระพุทธาจารย์ (อาจ อาสภมหาเถร)

๑.๒ คำย่อเกี่ยวกับคัมภีร์อรรถกถาและปกรณ์วิเสส

อักษรย่อคัมภีร์อรรถกถาในวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ใช้อ้างอิงจากคัมภีร์อรรถกถาภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย และคัมภีร์อรรถกถาภาษาไทย การอ้างอิงใช้ระบบระบุ เล่ม/ข้อ/หน้า หลังอักษรย่อชื่อคัมภีร์ เช่น วิ.ม.อ. (บาลี) ๓/๔/๘, อ.ต.ก.อ. (ไทย) ๒/๘๕/๓๒๒. หมายถึง วินยปิฎก มหาวิคคอรรถกถา ภาษาบาลี เล่ม ๓ ข้อ ๔ หน้า ๘ ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, อังคุตตรนิกาย มโนรธปุรณี ติกนิบาตอรรถกถา ภาษาไทย เล่ม ๒ ข้อ ๘๕ หน้า ๓๒๒ ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ๒๕๕๓ ส่วนการอ้างอิงปกรณ์วิเสส จะใช้การอ้างอิงระบบระบุ เล่ม/ข้อ/หน้า เช่น มิลินท.อ. (ไทย) -/๑๖, วิสุทฺธิ.อ. (ไทย) ๑/๔๗/๑๖๔. หมายถึง คัมภีร์อรรถกถามิลินทปัญหา หน้า ๑๖ ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ๒๕๕๙, คัมภีร์อรรถกถาวิสุทฺธิมรรค เล่ม ๑ ข้อ ๔๗ หน้า ๑๖๔ ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ๒๕๕๕

๒. คำอธิบายคำย่อในภาษาไทย

ก. คำย่อชื่อคัมภีร์พระไตรปิฎก

พระวินยปิฎก

เล่ม	คำย่อ	ชื่อคัมภีร์	ภาษา
๑-๒	วิ.มหา. (บาลี)	= วินยปิฎก	มหาวิภังคปาติ (ภาษาบาลี)
	วิ.มหา. (ไทย)	= วินยปิฎก	มหาวิภังค์ (ภาษาไทย)
๓	วิ.ภิกขุณี. (บาลี)	= วินยปิฎก	ภิกขุณีวิภังคปาติ (ภาษาบาลี)
	วิ.ภิกขุณี. (ไทย)	= วินยปิฎก	ภิกขุณีวิภังค์ (ภาษาไทย)
๔-๕	วิ.ม. (บาลี)	= วินยปิฎก	มหาวคคปาติ (ภาษาบาลี)
	วิ.ม. (ไทย)	= วินยปิฎก	มหาวรรค (ภาษาไทย)
๖-๗	วิ.จุ. (ไทย)	= วินยปิฎก	จุฬวรรค (ภาษาไทย)

๘ วิ.ป. (ไทย) = วินัยปิฎก ปริวารวรรค (ภาษาไทย)

พระสุตตันตปิฎก

เล่ม	คำย่อ	ชื่อคัมภีร์	ภาษา
๙	ที.สี. (บาลี)	= สุตตฺตปิฎก ทีฆนิกาย	สัลลขณชวคคปาลิ (ภาษาบาลี)
	ที.สี. (ไทย)	= สุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย	สัลลขณชววรรค (ภาษาไทย)
๑๐	ที.ม. (บาลี)	= สุตตฺตปิฎก ทีฆนิกาย	มหาวคคปาลิ (ภาษาบาลี)
	ที.ม. (ไทย)	= สุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย	มหาวรรค (ภาษาไทย)
๑๑	ที.ปา. (ไทย)	= สุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย	ปาฎิกวรรค (ภาษาไทย)
๑๒	ม.ม. (ไทย)	= สุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย	มูลปณณาสก (ภาษาไทย)
๑๓	ม.ม. (บาลี)	= สุตตฺตปิฎก มัชฌิมนิกาย	มัชฌิมปณณาสกปาลิ (ภาษาบาลี)
	ม.ม. (ไทย)	= สุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย	มัชฌิมปณณาสก (ภาษาไทย)
๑๔	ม.อุ. (ไทย)	= สุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย	อุปริปณณาสก (ภาษาไทย)
๑๕	ส.ส. (ไทย)	= สุตตันตปิฎก สังยุตตนิกาย	สคาถวรรค (ภาษาไทย)
๑๖	ส.นิ. (ไทย)	= สุตตันตปิฎก สังยุตตนิกาย	นิทานวรรค (ภาษาไทย)
๑๗	ส.ข. (ไทย)	= สุตตันตปิฎก สังยุตตนิกาย	ขันธวารวรรค (ภาษาไทย)
๑๘	ส.สพ. (ไทย)	= สุตตันตปิฎก สังยุตตนิกาย	สพยตทวรรค (ภาษาไทย)
๑๙	ส.ม. (ไทย)	= สุตตันตปิฎก สังยุตตนิกาย	มหาวารวรรค (ภาษาไทย)
๒๐	อง.เอกก. (ไทย)	= สุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย	เอกกนิบาต (ภาษาไทย)
	อง.ทุก. (บาลี)	= สุตตฺตปิฎก อังคุตตรนิกาย	ทุกนิปาตปาลิ (ภาษาบาลี)
	อง.ทุก. (ไทย)	= สุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย	ทุกนิบาต (ภาษาไทย)
	อง.ติก. (บาลี)	= สุตตฺตปิฎก อังคุตตรนิกาย	ติกนิปาตปาลิ (ภาษาบาลี)
	อง.ติก. (ไทย)	= สุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย	ติกนิบาต (ภาษาไทย)
๒๑	อง.จตุกก. (ไทย)	= สุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย	จตุกกนิบาต (ภาษาไทย)
๒๒	อง.ปญจก. (ไทย)	= สุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย	ปัญจกนิบาต (ภาษาไทย)
	อง.ฉก. (ไทย)	= สุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย	ฉกนิบาต (ภาษาไทย)
๒๓	อง.สตตก. (ไทย)	= สุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย	สัตตกนิบาต (ภาษาไทย)
	อง.อฏฐก. (ไทย)	= สุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย	อฏฐกนิบาต (ภาษาไทย)
	อง.นวก. (ไทย)	= สุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย	นวกนิบาต (ภาษาไทย)
๒๔	อง.ทสก. (ไทย)	= สุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย	ทสกนิบาต (ภาษาไทย)
	อง.เอกาทสก. (ไทย)	= สุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย	เอกาทสกนิบาต (ภาษาไทย)
๒๕	ขุ.ข. (ไทย)	= สุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย	ขุททกปาฐะ (ภาษาไทย)
	ขุ.ธ. (ไทย)	= สุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย	ธรรมบท (ภาษาไทย)
	ขุ.อุ. (ไทย)	= สุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย	อุทาน (ภาษาไทย)
๒๖	ขุ.เถร. (ไทย)	= สุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย	เถรคาถา (ภาษาไทย)
๒๗	ขุ.ม. (ไทย)	= สุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย	มหานิเทศ (ภาษาไทย)

๓๐	ขุ.จุ. (บาลี)	=	สูตรตันตปิฎก ขุททกนิกาย	จุฬนิทเทสปาלי	(ภาษาบาลี)
	ขุ.จุ. (ไทย)	=	สูตรตันตปิฎก ขุททกนิกาย	จุฬนิทเทส	(ภาษาไทย)
๓๑	ขุ.ป. (ไทย)	=	สูตรตันตปิฎก ขุททกนิกาย	ปฏิสัมภิตามรรค	(ภาษาไทย)
๓๒	ขุ.อป. (ไทย)	=	สูตรตันตปิฎก ขุททกนิกาย	อปทาน	(ภาษาไทย)
๓๓	ขุ.อป. (ไทย)	=	สูตรตันตปิฎก ขุททกนิกาย	อปทาน	(ภาษาไทย)

พระอภิธรรมปิฎก

เล่ม	คำย่อ	ชื่อคัมภีร์	ภาษา
๓๔	อภิ.สง. (ไทย)	= อภิธรรมปิฎก ธรรมสังคณี	(ภาษาไทย)
๓๕	อภิ.วิ. (ไทย)	= อภิธรรมปิฎก วิภังค์	(ภาษาไทย)
๓๖	อภิ.ธ. (ไทย)	= อภิธรรมปิฎก ธาตุกถา	(ภาษาไทย)
๓๘	อภิ.ก. (ไทย)	= อภิธรรมปิฎก กถาวัตถุ	(ภาษาไทย)

ข. คำย่อชื่อคัมภีร์ปกรณ์วิเสส

ปกรณ์วิเสส

คำย่อ	ชื่อคัมภีร์	ภาษา
วิสุทฺธิ. (ไทย)	= วิสุทฺธิมรรคปกรณ์	(ภาษาไทย)

ค. คำย่อชื่อคัมภีร์อรรถกถา

อรรถกถาพระวินัยปิฎก

คำย่อ	ชื่อคัมภีร์	ภาษา
วิ.ม.หา.อ. (ไทย)	= วินัยปิฎก สมันตปาสาทิกา มหาวิภังค์อรรถกถา	(ภาษาไทย)
วิ.ม.อ. (บาลี)	= วินัยปิฎก สมณตปาสาทิกา มหาวคคอกุญจกถา	(ภาษาบาลี)
วิ.ม.อ. (ไทย)	= วินัยปิฎก สมันตปาสาทิกา มหาวรรคอรรถกถา	(ภาษาไทย)
วิ.ป.อ. (ไทย)	= วินัยปิฎก สมันตปาสาทิกา ปรีวารวรรคอรรถกถา	(ภาษาไทย)
กงฺขา.อ. (ไทย)	= กังขาวิตรณีอรรถกถา	(ภาษาไทย)

อรรถกถาพระสูตรตันตปิฎก

คำย่อ	ชื่อคัมภีร์	ภาษา
ที.สี.อ. (ไทย)	= ทีฆนิกาย สุมังคลวิลาสินี สีลขันธวรรคอรรถกถา	(ภาษาไทย)
ที.ม.อ. (ไทย)	= ทีฆนิกาย สุมังคลวิลาสินี มหาวรรคอรรถกถา	(ภาษาไทย)
ที.ปา.อ. (ไทย)	= ทีฆนิกาย สุมังคลวิลาสินี ปาฏิภวรรคอรรถกถา	(ภาษาไทย)
ม.มฺ.อ. (ไทย)	= มัชฌิมนิกาย ปปัญจสุทนี มุลป็นณาสกัอรรถกถา	(ภาษาไทย)
ม.ม.อ. (ไทย)	= มัชฌิมนิกาย ปปัญจสุทนี มัชฌิมป็นณาสกัอรรถกถา	(ภาษาไทย)
ม.อุ.อ. (บาลี)	= มัชฌิมนิกาย ปปัญจสุทนี อุปริปณณาสกอกุญจกถาปาติ	(ภาษาบาลี)

ม.อุ.อ. (ไทย)	= มัชฌิมนิกาย ปัญจสุทนี	อุปริปัณณาสก์อรรถกถา	(ภาษาไทย)
ส.ส.อ. (ไทย)	= สังยุตตนิกาย สारัตถปกาสินี	สคาถวรรคอรรถกถา	(ภาษาไทย)
ส.นิ.อ. (ไทย)	= สังยุตตนิกาย สारัตถปกาสินี	นิทานวรรคอรรถกถา	(ภาษาไทย)
ส.ข.อ. (ไทย)	= สังยุตตนิกาย สारัตถปกาสินี	ชั้นธวาวรรคอรรถกถา	(ภาษาไทย)
ส.สพ.อ. (ไทย)	= สังยุตตนิกาย สारัตถปกาสินี	สพายนวรรคอรรถกถา	(ภาษาไทย)
ส.ม.อ. (ไทย)	= สังยุตตนิกาย สारัตถปกาสินี	มหาวรรคอรรถกถา	(ภาษาไทย)
อง.เอกก.อ. (ไทย)	= อังคุตตรนิกาย มโนรปุรณิ	เอกกนิบาตอรรถกถา	(ภาษาไทย)
อง.ทุก.อ. (ไทย)	= อังคุตตรนิกาย มโนรปุรณิ	ทุกนิบาตอรรถกถา	(ภาษาไทย)
อง.ติก.อ. (ไทย)	= อังคุตตรนิกาย มโนรปุรณิ	ติกนิบาตอรรถกถา	(ภาษาไทย)
อง.จตุก.อ. (ไทย)	= อังคุตตรนิกาย มโนรปุรณิ	จตุกนิบาตอรรถกถา	(ภาษาไทย)
อง.ฉก.อ. (ไทย)	= อังคุตตรนิกาย มโนรปุรณิ	ฉกนิบาตอรรถกถา	(ภาษาไทย)
อง.ทสก.อ. (ไทย)	= อังคุตตรนิกาย มโนรปุรณิ	ทสกนิบาตอรรถกถา	(ภาษาไทย)
ขุ.ข.อ. (ไทย)	= ขุททกนิกาย ปรมัตถโชติกา	ขุททกปาฐอรรถกถา	(ภาษาไทย)
ขุ.ธ.อ. (ไทย)	= ขุททกนิกาย ธรรมบทอรรถกถา		(ภาษาไทย)
ขุ.อุ.อ. (ไทย)	= ขุททกนิกาย ปรมัตถทีปนี	อุทานอรรถกถา	(ภาษาไทย)
ขุ.อิติ.อ. (ไทย)	= ขุททกนิกาย ปรมัตถทีปนี	อิติวุตตกอรรถกถา	(ภาษาไทย)
ขุ.สุ.อ. (ไทย)	= ขุททกนิกาย ปรมัตถโชติกา	สุตตนิบาตอรรถกถา	(ภาษาไทย)
ขุ.วิ.อ. (ไทย)	= ขุททกนิกาย ปรมัตถทีปนี	วิมานวัตถุอรรถกถา	(ภาษาไทย)
ขุ.เถร.อ. (ไทย)	= ขุททกนิกาย ปรมัตถทีปนี	เถรคาถาอรรถกถา	(ภาษาไทย)
ขุ.ชา.ทุก.อ. (ไทย)	= ขุททกนิกาย ทุกนิบาตชาดกอรรถกถา		(ภาษาไทย)
ขุ.จู.อ. (ไทย)	= ขุททกนิกาย สัทธัมมปิชาติกา จูฬนิเทศอรรถกถา		(ภาษาไทย)
ขุ.ป.อ. (ไทย)	= ขุททกนิกาย สัทธรรมปกาสิณี	ปฏิสัมภิทามรรคอรรถกถา	(ภาษาไทย)

อรรถกถาพระอภิธรรมปิฎก

คำย่อ	ชื่อคัมภีร์	ภาษา
อภิ.สง.อ. (ไทย)	= อภิธรรมปิฎก ชัมมสังคณี	อัฐฐสาสนีอรรถกถา (ภาษาไทย)
อภิ.วิ.อ. (ไทย)	= อภิธรรมปิฎก วิภังค์	สัมโมหวิโนทนีอรรถกถา (ภาษาไทย)
อภิ.ปญจ.อ. (ไทย)	= อภิธรรมปิฎก ปัญจกัณฑ์อรรถกถา	(ภาษาไทย)

ง. คำย่อชื่อคัมภีร์อรรถกถาปกรณ์วิเสส

อรรถกถาปกรณ์วิเสส

คำย่อ	ชื่อคัมภีร์	ภาษา
มิลินท.อ. (ไทย)	= มิลินทปัญหปรณอรรถกถา	(ภาษาไทย)
วิสุทฺธิ.อ. (ไทย)	= วิสุทฺธิมรรคปรณอรรถกถา	(ภาษาไทย)

บทที่ ๑

บทนำ

๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ภายหลังการตรัสรู้เป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้าแล้ว พระองค์ทรงออกไปประกาศพระศาสนา โดยเริ่มจากการแสดงธรรมโปรดปัญจวัคคีย์^๑ ยสกุลบุตรและสหาย^๒ จนบรรลุเป็นพระอรหันต์ทั้งหมด จำนวน ๖๐ รูป หลังจากออกพรรษาแล้ว พระองค์ได้รับสั่งกับเหล่าพระสาวกว่า

... ภิกษุทั้งหลาย พวกเธอจงจาริกไป เพื่อประโยชน์สุขแก่ชนจำนวนมาก เพื่ออนุเคราะห์ชาวโลก เพื่อประโยชน์เกื้อกูล และความสุขแก่ทวยเทพ และมนุษย์ อย่าไปโดยทางเดียวกันสองรูป จงแสดงธรรมมีความงามในเบื้องต้น มีความงามในท่ามกลาง และมีความงามในที่สุด จงประกาศพรหมจรรย์พร้อมทั้งอรรถ และพยัญชนะบริสุทธิบริบูรณ์ครบถ้วน สัตว์ทั้งหลายที่มีธุลีในตาน้อยมีอยู่ ย่อมเสื่อมเพราะไม่ได้ฟังธรรม จักมีผู้รู้ธรรม ภิกษุทั้งหลาย แม้เราก็จักไปยังตำบลอุรุเวลาเสนานิคมเพื่อแสดงธรรม^๓

หลังจากส่งพระสาวกออกไปประกาศพระศาสนาแล้ว ปรากฏว่า มีผู้สนใจเข้ามาบวชเป็นภิกษุจำนวนมาก เมื่อผู้เข้ามาบวชเป็นภิกษุในคณะสงฆ์มีจำนวนเพิ่มมากขึ้นเรื่อย ๆ ได้เกิดปัญหาตามมาหลายประการ เช่น ภิกษุประพฤตินั้นไม่สมควรแก่สมณสาธูป^๔ เป็นต้น เมื่อพระผู้มีพระภาคทรงทราบจึงรับสั่งให้ประชุมสงฆ์ แล้วไต่สวนภิกษุผู้กระทำความผิด พร้อมทั้งชี้โทษ และบัญญัติสิกขาบทเรียกว่า พระวินัย พร้อมกำหนดโทษแก่ภิกษุผู้ล่วงละเมิด ซึ่งเรียกว่า อาบัติ โดยปรับโทษหนักบ้าง เบาบ้าง ตามสมควรแก่ความผิดนั้น ๆ ส่วนคำสอนที่เป็นลักษณะของพระธรรมเทศนา ซึ่งไม่ได้จัดเข้าในหมวดพระวินัย เรียกว่า พระธรรม ซึ่งพระองค์ทรงเรียกคำสั่งสอนทั้งหมดนี้ว่า “พระธรรมวินัย” และช่วงเวลาที่พระผู้มีพระภาคจะดับขันธปรินิพพานได้รับสั่งกับพระอานนท์ว่า

อานนท์บางทีพวกเธออาจจะคิดว่า ‘ปาพจน์มีพระศาสดาล่วงลับไปแล้ว พวกเราไม่มีพระศาสดา’ ข้อนี้พวกเธอไม่พึงเห็นอย่างนั้น ธรรมและวินัยที่เราแสดงแล้วบัญญัติแล้วแก่เธอทั้งหลาย หลังจากเราล่วงลับไป ก็จะเป็นศาสดาของเธอทั้งหลาย^๕

^๑ ดูรายละเอียดใน วิ.ม. (ไทย) ๔/๑๓-๒๔/๒๐-๓๑.

^๒ ดูรายละเอียดใน วิ.ม. (ไทย) ๔/๒๖-๓๑/๓๒-๔๐.

^๓ วิ.ม. (ไทย) ๔/๓๒/๔๐.

^๔ วิ.ม.ท. (ไทย) ๑/๓๖-๓๙/๒๔-๒๙.

^๕ ที.ม. (ไทย) ๑๐/๒๑๖/๑๖๔.

หลังจากพุทธปรินิพพาน ๓ เดือน ได้มีการทำสังคายนาครั้งที่ ๑^๖ เพื่อป้องกันธรรมจะรุ่งเรือง ธรรมจะถูกคัดค้าน สิ่งมีชีวิตจะรุ่งเรือง วินัยจะถูกคัดค้าน ฯลฯ โดยปรารภเรื่องของภิกษุสุภัททะผู้บวชเมื่อยามแก่ได้กล่าวจ้วงจาบพระศาสดา จากนั้น เมื่อระยะเวลาผ่านไป ๑๐๐ ปี พวกภิกษุชาววัชชีบุตรได้ประพฤติดนให้วิปริตและย้ายพระธรรมวินัยให้คลาดเคลื่อนโดยแสดงวัตถุ ๑๐ ประการ จนเป็นเหตุให้เกิดการสังคายนาครั้งที่ ๒^๗ ภายหลังได้เกิดการแตกแยกออกเป็นนิกายต่าง ๆ ถึง ๑๘ นิกาย เพราะเหตุว่า ภิกษุเหล่านั้นได้ปรับเปลี่ยนแก้ไขพระธรรมวินัยให้คลาดเคลื่อนไปจากเดิม ต่อมาในรัชสมัยพระเจ้าอโศกมหาราช ได้มีเดียรฉัตรเข้ามาบวชเป็นภิกษุแล้วแสดงทิวฏฐิตตามแบบลัทธิของตน และทศนะแปลกปลอมของภิกษุต่างนิกายอีก ๑๗ นิกาย จนทำให้พระธรรมวินัยมัวหมองเป็นเหตุให้ต้องทำการสังคายนาครั้งที่ ๓^๘ หลังการสังคายนาได้มีการจัดส่งพระสมณทูตไปเผยแผ่พระพุทธศาสนายังดินแดนต่าง ๆ ทั้งในและนอกชมพูทวีปทั้งหมด ๙ สาย

ในปัจจุบันเป็นที่ทราบกันดีว่า พระธรรมวินัยนั้นได้ถูกจัดรวบรวมนเป็นคัมภีร์ เรียกว่าพระไตรปิฎก ซึ่งเป็นตัวแทนพระศาสดา โดยพระสาวกทั้งหลายได้ทรงจำสืบทอดกันมาด้วยวิธีมุขปาฐะ คือ ทรงจำด้วยใจท่องกันด้วยปากเปล่าสั่งสอนสืบทอดกันมา โดยคัมภีร์พระไตรปิฎกได้มีการทรงจำและสืบทอดกันมาหลายยุคหลายสมัย คือ จากชมพูทวีปสู่ศรีลังกา จากศรีลังกาสู่พม่า ไทย ลาว กัมพูชา และนานาประเทศ ในปัจจุบันพระพุทธศาสนาที่เคยมีอยู่ในอินเดียได้สูญสิ้นไปหมดแล้ว ตั้งแต่เมื่อช่วงประมาณ ปี พ.ศ. ๑๗๐๐ กว่า สาเหตุหนึ่งที่ทำให้พระพุทธศาสนาให้เสื่อมสูญไปจากดินแดนชมพูทวีปนั้น ก็เนื่องด้วยพระสงฆ์ประพฤติดนให้วิปริตผิดไปจากพระธรรมวินัย ทั้งยังแก้ไขคำสอนจนเกิดสัทธรรมปฏิรูป เช่น ลัทธิพุทธตันตระ^๙ เป็นต้น จนนำไปสู่การสูญสิ้นของพระพุทธศาสนาซึ่งเป็นยุคสุดท้ายของประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนาในอินเดีย

สำหรับสถานการณ์พระพุทธศาสนาในประเทศไทยยุคปัจจุบัน พบว่า มีพระสงฆ์ที่เผยแผ่คำสอนที่วิปริตคลาดเคลื่อนไปจากพระธรรมวินัยหลายกรณี เช่น กรณีสมณะโพธิ์รักษ์ (สันติอโศก) กรณีวัดพระธรรมกาย เป็นต้น ถึงกระนั้นก็ยังมียุทธภิกษุบางรูปที่เผยแผ่คำสอนที่มีผลกระทบต่อหลักพระธรรมวินัยดั้งเดิม เช่น กรณีพระคึกฤทธิ์ โสตถิผโล ได้ทำการเผยแผ่หลักคำสอนที่ชื่อว่า พุทธวจนะ โดยเชื่อว่าคำสอนเฉพาะส่วนที่ตนคัดลอกมาจากพระไตรปิฎกเป็นคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าทั้งหมด และไม่เชื่อถือคำสอนส่วนอื่น ๆ ที่ปรากฏในพระไตรปิฎก ซึ่งทศนะและหลักคำสอนของพระคึกฤทธิ์ โสตถิผโล ที่ได้กล่าวมาแล้วสร้างความเคลือบแคลงสงสัยให้กับสังคมชาวพุทธหลายประการ เช่น

^๖ ดูรายละเอียดใน วิ.จุ. (ไทย) ๗/๔๓๙-๔๔๓/๓๗๘-๓๘๓.

^๗ ดูรายละเอียดใน วิ.จุ. (ไทย) ๗/๔๔๙-๔๕๘/๔๐๐-๔๑๙.

^๘ ดูรายละเอียดใน วิ.มหา.อ. (ไทย) ๑/-/๖๘-๘๐.

^๙ ดูรายละเอียดใน พระธรรมปิฎก (ประยุทธ์ ปยุตโต), **พระพุทธศาสนาในเอเชีย**, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ธรรมสภา, ๒๕๔๐), หน้า ๓๔๙-๓๕๑.

๑. พุทธวจนะมาจากเสาหินอโศก^{๑๐} ๒. ภิกษุต้องสวดปาติโมกข์ ๑๕๐ ข้อถ้วน^{๑๑} ๓. สกิทเว แปลว่า เทวดาคราวเดียว^{๑๒} ๔. เรียนนักธรรม เรียนเปรียญธรรม ไม่ใช่พุทธวจนะ^{๑๓} ๕. ตัดคัมภีร์อรรถกถา ออกเพราะไม่ใช่พุทธวจนะ^{๑๔} ๖. ถ้าไม่มีคำขึ้นต้นว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เป็นต้น ไม่ใช่พุทธวจนะ^{๑๕} ๗. พระโสดาบันดื่มสุราได้^{๑๖} ๘. พุทธวจนปิฎกจะมาแทนที่คัมภีร์พระไตรปิฎกทั่วโลก^{๑๗} ๙. พยากรณ์ มรรคผลนิพพานผู้เสียชีวิต^{๑๘} ๑๐. ห้ามไม่ให้ฟังคำพระสาวกต้องฟังเฉพาะคำพระพุทธเจ้าเท่านั้น^{๑๙} เป็นต้น ซึ่งประเด็นเหล่านี้ถือเป็นการเผยแพร่คำสอนชั้นสูงเสี่ยงต่อการทำให้พระธรรมวินัยอันเป็นหลัก คำสอนเดิมของพระพุทธศาสนาที่มีมาแต่สมัยพุทธกาลวิปริตคลาดเคลื่อนไปจากเดิม^{๒๐}

ด้วยเหตุที่พระคึกฤทธิ์ โสตถิผโล ได้เผยแพร่คำสอนที่มีความเสี่ยงต่อการทำพระธรรมวินัยให้คลาดเคลื่อน ซึ่งส่งผลกระทบโดยตรงต่อพระพุทธศาสนาและยังมีผลต่อความศรัทธา รวมทั้งวิถี ธรรมเนียมการปฏิบัติในสังคมชาวพุทธ ดังนั้น ผู้วิจัยจึงสนใจและต้องการศึกษาค้นคว้าวิจัยในประเด็น ศึกษาวิเคราะห์การเผยแพร่คำสอนของพระสงฆ์ไทยที่มีผลกระทบต่อพระธรรมวินัย : ศึกษาเฉพาะกรณี พระคึกฤทธิ์ โสตถิผโล ด้วยหวังว่าผลงานการวิจัยชิ้นนี้ได้ดำเนินการเสร็จสิ้นแล้วจะเป็นประโยชน์ต่อ

^{๑๐} บ้าน บุหลัน BN : ๖๙๘, ที่มาของหนังสือพุทธวจน-ปิฎก, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <https://www.youtube.com/watch?v=MoBa5Q0UbZ0> [๒๔ กันยายน ๒๕๖๐].

^{๑๑} Thai PBS News, เจ้าอาวาสวัดนาป่าพง ชี้แจงกรณีลดศีลเหลือ ๑๕๐ ข้อ, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: https://www.youtube.com/watch?v=F_uw7bhs40E [๒๔ กันยายน ๒๕๖๐].

^{๑๒} รัตนะ ๕ พุทธวจน, สกิทาคามี เกิดเป็นเทวดาคราวเดียว, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <https://www.youtube.com/watch?v=IhR5IP-qKrw> [๒๔ กันยายน ๒๕๖๐].

^{๑๓} ariya yano, โดน!!!!!! พระเรียน นักธรรม-บาลี ปริญญา วิจารณ์กถาพระคึกฤทธิ์, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <https://www.youtube.com/watch?v=PDAXltCQD5o> [๒๔ กันยายน ๒๕๖๐].

^{๑๔} จักขุมา ผัสสะ, พุทธวจน คืออะไร ทำไมต้องพุทธวจน, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <https://www.youtube.com/watch?v=lEztpH6N3E> [๒๔ กันยายน ๒๕๖๐].

^{๑๕} Buddhawajana F, พุทธวจน faq การสืบค้นคำพระพุทธเจ้าในพระไตรปิฎกและโปรแกรม, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <https://www.youtube.com/watch?v=lyV3wHAGap8> [๒๔ กันยายน ๒๕๖๐].

^{๑๖} Nanaly Chana, โสดาบัน จิบเหล้า, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <https://www.youtube.com/watch?v=RbkjuL6gJlk> [๒๔ กันยายน ๒๕๖๐].

^{๑๗} Jaima Mama, คึกพุทธวจนปิฎก, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <https://www.youtube.com/watch?v=zpP-r50n97E> [๒๔ กันยายน ๒๕๖๐].

^{๑๘} Rattanan Rodthong, ศพที่ได้ฟังพุทธวจนก่อนตายจะมีสีขมิ้นและไม่เหม็นและเน่าเปื่อยเป็น ลักษณะกายภาพของศพที่ละสังโยชน ๕ ได้, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <https://www.youtube.com/watch?v=rz7L3HF7oII> [๒๔ กันยายน ๒๕๖๐].

^{๑๙} ศากยบุตร โอธสั่นเกิดโดยธรรม, พุทธวจน-เหตุผลว่าทำไมต้องฟังแต่คำตถาคตเท่านั้น, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <https://www.youtube.com/watch?v=e3scM8flbKQ> [๒๔ กันยายน ๒๕๖๐].

^{๒๐} เทียบดูใน พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), ธรรมเนียมการปฏิบัติ, พิมพ์ครั้งที่ ๒๗, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ผลิธิม, ๒๕๕๖), หน้า ๕.

การดำรงรักษาไว้ซึ่งพระสัทธรรมคำสอนของพระบรมศาสดาสัมมาสัมพุทธเจ้า และเพื่อเป็นประโยชน์ต่อการศึกษาเรียนรู้ของพุทธศาสนิกชนและบุคคลผู้สนใจ

๑.๒ วัตถุประสงค์ของการวิจัย

- ๑.๒.๑ เพื่อศึกษาการเผยแผ่คำสอนของพระพุทธเจ้าที่ปรากฏในพระไตรปิฎก
- ๑.๒.๒ เพื่อศึกษาการเผยแผ่คำสอนของพระคฤทธิ์ โสตถิโณ ที่มีผลกระทบต่อพระธรรมวินัย
- ๑.๒.๓ เพื่อวิเคราะห์การเผยแผ่คำสอนของพระคฤทธิ์ โสตถิโณ ที่มีผลกระทบต่อพระธรรมวินัย

๑.๓ ปัญหาที่ต้องการทราบ

- ๑.๓.๑ การเผยแผ่คำสอนของพระพุทธเจ้าที่ปรากฏในพระไตรปิฎกเป็นอย่างไร
- ๑.๓.๒ การเผยแผ่คำสอนของพระคฤทธิ์ โสตถิโณ ที่มีผลกระทบต่อพระธรรมวินัยเป็นอย่างไร
- ๑.๓.๓ ผลวิเคราะห์การเผยแผ่คำสอนของพระคฤทธิ์ โสตถิโณ ที่มีผลกระทบต่อพระธรรมวินัยเป็นอย่างไร

๑.๔ ขอบเขตการวิจัย

การศึกษาวิจัยเรื่องศึกษาวิเคราะห์การเผยแผ่คำสอนของพระสงฆ์ไทยที่มีผลกระทบต่อพระธรรมวินัย : ศึกษาเฉพาะกรณีพระคฤทธิ์ โสตถิโณ เป็นการศึกษาวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยทำการศึกษาค้นคว้าข้อมูลจากคัมภีร์พระไตรปิฎกและคัมภีร์อรรถกถา รวมทั้งคัมภีร์อื่น ๆ ตำรา หนังสือ งานวิทยานิพนธ์และงานวิจัยต่าง ๆ ตลอดจนจนถึงข้อมูลจากสื่อทางอินเทอร์เน็ตที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัยเป็นต้น

๑.๔.๑ ขอบเขตด้านเนื้อหา

- ขอบเขตด้านเนื้อหา ผู้วิจัยมุ่งศึกษาตามกรอบวัตถุประสงค์ของการวิจัย ได้แก่
- ๑) เพื่อศึกษาการเผยแผ่คำสอนของพระพุทธเจ้าที่ปรากฏในพระไตรปิฎก
 - ๒) เพื่อศึกษาการเผยแผ่คำสอนของพระคฤทธิ์ โสตถิโณ ที่มีผลกระทบต่อพระธรรมวินัย
 - ๓) เพื่อวิเคราะห์การเผยแผ่คำสอนของพระคฤทธิ์ โสตถิโณ ที่มีผลกระทบต่อพระธรรมวินัย

๑.๔.๒ ขอบเขตด้านเอกสาร

ผู้วิจัยศึกษาค้นคว้าข้อมูลเอกสารเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยศึกษารวบรวมเอกสาร ดังต่อไปนี้

- ๑) เอกสารชั้นปฐมภูมิ (Primary Sources) ได้แก่ คัมภีร์พระไตรปิฎกภาษาบาลี คัมภีร์พระไตรปิฎกแปลภาษาไทย ปกรณ์วิเสสภาษาไทย วิสุทธิมรรคปกรณ์ คัมภีร์อรรถกถาพระไตรปิฎก

ภาษาบาลี คัมภีร์อรรถกถาพระไตรปิฎกแปลภาษาไทย คัมภีร์อรรถกถามีลินทปัญหภาษาไทย คัมภีร์อรรถกถาวิสุทธิมรรคแปลภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

๒) เอกสารชั้นทุติยภูมิ (Secondary Sources) ได้แก่ ตำรา หนังสือ วิทยานิพนธ์และงานวิจัยต่าง ๆ ตลอดจนถึงข้อมูลจากสื่อทางอินเทอร์เน็ตที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัยเป็นต้น

๑.๕ นิยามศัพท์เฉพาะที่ใช้ในการวิจัย

การตีความพระธรรมวินัยคลาดเคลื่อน หมายถึง การตีความหมายเนื้อความคำสอนให้คลาดเคลื่อนไปจากพระธรรมวินัย

การเผยแพร่คำสอนที่มีผลกระทบต่อพระธรรมวินัย หมายถึง การเผยแพร่คำสอนซึ่งเป็นทัศนคติความเห็นอัตโนมิติของพระคิกฤทธิ โสติถิโโล ที่มีผลกระทบถึงขั้นหักล้างคำสอนเดิมทางพระพุทธศาสนาที่ปรากฏในคัมภีร์พระไตรปิฎกเถรวาท

พระไตรปิฎก หมายถึง ประมวลแห่งคัมภีร์ที่รวบรวมพระธรรมวินัย ๓ หมวด กล่าวคือ วินัยปิฎก สุตตันตปิฎก และอภิธรรมปิฎก ซึ่งถือว่าเป็นคัมภีร์ทางศาสนาของชาวพุทธที่เชื่อถือว่าได้รับการสืบทอดมาจากสมัยพุทธกาล

ทฤษฎีวิบัติ หมายถึง ความผิดพลาดแห่งความคิดเห็น, ความเห็นคลาดเคลื่อนผิดธรรมวินัย ทำให้ประพฤตินอกแบบแผน ทำความผิดอยู่เสมอ

พระธรรมวินัย หมายถึง คำสั่งสอนทั้งหมดของพระพุทธศาสนาทั้งที่เป็นคำสอนของพระพุทธเจ้าและคำอธิบายของพระสาวกทั้งหมดที่ปรากฏในคัมภีร์พระไตรปิฎกเถรวาท

มุขปาฐะ หมายถึง การสวด สาธยาย บอกกล่าว เล่าเรียน สืบทอดกันมาด้วยปากต่อปากโดยตรง ไม่ใช่ตัวหนังสือ

สังคายนา หมายถึง การสวดพร้อมกันเป็นกิริยาแห่งการมาร่วมกันซักซ้อมสอบทานให้ลงกันแล้วสวดพร้อมกัน คือ ตกลงยอมรับไว้ด้วยกันเป็นอันหนึ่งอันเดียว

อรรถกถา หมายถึง คำอธิบาย อรรถะ คือ ความหมายของพระบาลี ได้แก่ พระพุทธพจน์ รวมทั้งข้อความและเรื่องราวเกี่ยวข้องแวดล้อมที่รักษาสืบทอดมาในพระไตรปิฎก, คัมภีร์อธิบายความในพระไตรปิฎก

๑.๖ ทบทวนเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ในการทบทวนเอกสารและรายงานการวิจัยที่เกี่ยวข้องกับประเด็นนี้ เรื่อง “ศึกษาวิเคราะห์การเผยแพร่คำสอนของพระสงฆ์ไทยที่มีผลกระทบต่อพระธรรมวินัย : ศึกษาเฉพาะกรณีพระคิกฤทธิ โสติถิโโล” มีเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องเพื่อประกอบการศึกษาวิจัยดังต่อไปนี้

๑.๖.๑ เอกสารที่เกี่ยวข้อง

คณะศิษย์งานธรรม วัดนาป่าพง ได้กล่าวว่า ... ผู้ที่ต้องการศึกษาในแก่นคำสอนแท้จริงของพระพุทธศาสนาที่ออกจากพระโอษฐ์ของพระองค์เอง เพื่อบรรเทาความบิดเบือน เพิ่มเติม หรือตัด

ทอนในคำสอนของพระองค์ ดังที่ได้ตรัสห้ามไว้มิให้บัญญัติเพิ่ม หรือเพิกถอนในสิ่งที่พระองค์บัญญัติไว้ และสนับสนุนยกชูประเด็นพุทธประสงค์ที่ต้องการให้สนใจศึกษาเฉพาะคำตรัสของพระองค์เอง โดยเว้นความสนใจในคำที่คนแต่งขึ้นใหม่ แม้จะมีความไพเราะ สละสลวย หรือเป็นคำกล่าวของสาวกก็ตาม ซึ่งจะถูกจัดเป็นบริษัทที่เลิศที่สุด และยังเป็นเหตุให้สามารถเปิดธรรมที่ถูกปิดไว้ ได้บรรเทาความสงสัยในธรรมหลายประการที่เคยสงสัยเสียได้ อันเกิดจากความแตกต่างกันในความเห็นคำพูดของระดับสาวก ตั้งแต่หลังพุทธกาลถึงปัจจุบัน ซึ่งมีความเห็นและคำพูดในธรรมะอันเป็นมรรควิธีและปฏิบัติที่ผิดแผกแตกต่างไปจากที่พระองค์เคยบอกสอนเอาไว้ กลายเป็นสิ่งปนเปื้อนแปลกปลอมที่แผ่มาโดยเพิ่มขึ้นหรือถูกตัดทอนไปที่ละเล็กละน้อยจากของเดิม ...^{๒๑}

พระคันธสาราภังค์ ได้กล่าวว่า แม้พระบรมศาสดาจะเสด็จดับขันธปรินิพพานแล้ว ธรรมวินัยซึ่งเป็นคำสั่งสอนของพระองค์ยังคงดำรงอยู่จนถึงปัจจุบันนี้ จึงกล่าวได้ว่าพระองค์ยังดำรงพระชนม์ชีพอยู่ เพื่อโปรดเวไนยชนผู้ประพลิตตามคำสอน ทั้งคัมภีร์อรรถกถาและฎีกาที่อธิบายพระไตรปิฎก ซึ่งบูรพาจารย์รจนาไว้เพื่อให้อนุชนรุ่นหลังเข้าใจความหมายอย่างถูกต้อง ก็มีอยู่ครบถ้วนนับว่าเป็นโชคดีของชาวพุทธที่มีคัมภีร์ทางศาสนาบริบูรณ์โดยเหตุที่พระไตรปิฎก อรรถกถา และฎีกา จารึกด้วยภาษาบาลี คนในยุคนี้จึงไม่อาจเข้าใจความหมายได้ แม้ว่าในปัจจุบันจะมีคัมภีร์แปลพระไตรปิฎกและอรรถกถาแล้ว แต่ก็เป็นการแปลตามศัพท์เท่านั้น ไม่มีคำอธิบายเกี่ยวกับหลักภาษาและหลักธรรม ทำให้ผู้ที่ไม่มีความรู้ภาษาบาลีและพระอภิธรรมไม่อาจเข้าใจเนื้อหาได้อย่างถ่องแท้ ส่วนคัมภีร์ฎีกาแทบจะไม่มีแปลเป็นภาษาไทย ด้วยเหตุนี้ถ้าคัมภีร์สำคัญทางพระพุทธศาสนาได้รับการแปลด้วยภาษาที่ไพเราะสละสลวย มีคำอธิบายตามหลักภาษาและหลักธรรมอย่างละเอียด โดยอาศัยคำอธิบายจากอรรถกถาและฎีกาก็จะเป็นประโยชน์แก่พระพุทธศาสนาเป็นอย่างยิ่ง^{๒๒}

พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช) ได้กล่าวว่า พระพุทธพจน์ซึ่งเป็นสัตตสุตสาสน์ คือ พระธรรมคำสอนของพระบรมศาสดาสัมมาสัมพุทธเจ้าถือว่าเป็นหัวใจหลักของพระพุทธศาสนา โบราณบัณฑิตผู้เป็นอาจารย์ทั้งหลาย เช่น พระอรรถกถาจารย์ พระฎีกาจารย์ เป็นต้น ได้พยายามกำหนดจดจำและรักษาความถูกต้องสมบูรณ์ไว้ตลอดมา ในขณะเดียวกันก็พยายามศึกษาเล่าเรียนเผยแผ่ถ่ายทอดสู่ปัจฉิมชนคนรุ่นหลังมาตามลำดับ แม้ต่อมาภาษาพระพุทธพจน์จะเป็นที่เข้าใจได้ยากขึ้นตามกาลเวลา มีภาษาสมัยใหม่เกิดขึ้นเรื่อย ๆ ตามวิวัฒนาการของโลกในแต่ละยุคสมัย ท่านก็ได้พยายามวิเคราะห์ตีความพระพุทธพจน์ด้วย ภาษาร่วมสมัยแนะนำสั่งสอนกันเรื่อยมา คนรุ่นหลังจึงเรียนรู้พระพุทธพจน์ได้เข้าใจและเข้าถึงกัน ท่านอาจารย์เหล่านั้นได้ถ่ายทอดความรู้พระพุทธพจน์ด้วย

^{๒๑} มุลนินิพุทธโฆษณ์, พุทธวจน ๑ ขุมทรัพย์จากพระโอษฐ์, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (มุลนินิพุทธโฆษณ์: มปท., ๒๕๕๓), คำปรารภ.

^{๒๒} พระคันธสาราภังค์, สารัตถทีปนิจุพรรคพรรณนา-ปวิารวรรคพรรณนา, (กรุงเทพมหานคร: ห้างหุ้นส่วนจำกัด ประยูรสาส์นไทย การพิมพ์, ๒๕๕๓), ความเป็นมา.

การสั่งสอนและจารึกเป็นลายลักษณ์อักษรไว้เป็นมรดกที่ล้ำค่า ได้ศึกษาเล่าเรียนกันมาตราบเท่าทุกวันนี้ ถือได้ว่าเป็นต้นแบบให้ดำเนินตามให้อย่างดียิ่ง^{๒๓}

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) ได้กล่าวว่า การทำพระธรรมวินัยให้วิปริตซึ่งร้ายแรงยิ่งกว่าการประพฤติวิปริตจากพระธรรมวินัย ๑. ประพฤติวิปริตจากพระธรรมวินัย หรือทำตัววิปริตจากพระธรรมวินัย หมายความว่า พระพุทธเจ้าทรงสั่งสอนไว้อย่างไรก็ไม่ประพฤติปฏิบัติตามนั้น ละเมิดพุทธบัญญัติ แต่ยังรู้ตัว หรือยอมรับว่าการทำอย่างนั้นเป็นความผิด ๒. ทำพระธรรมวินัยให้วิปริต หมายความว่า พระพุทธเจ้าสั่งสอนไว้อย่างหนึ่งกลับบอกว่าพระพุทธเจ้าสั่งสอนไว้อีกอย่างหนึ่ง สิ่งที่พระพุทธเจ้าสอนไว้กลับบอกว่าพระพุทธเจ้าไม่ได้สอน สิ่งที่พระพุทธเจ้าไม่ได้สอนกลับบอกว่าพระพุทธเจ้าสอน สิ่งที่พระพุทธเจ้าสอนว่าชั่วร้ายผิดกลับสอนว่าดีงามถูกต้อง สิ่งที่พระพุทธเจ้าสอนว่าดีงามถูกต้องกลับสอนว่าชั่วร้ายผิด เป็นต้น ปฏิเสธลบล้าง หรือบิดเบือนคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า ยกตัวอย่างด้านพระวินัย เช่น วินัยบัญญัติไม่ให้ภิกษุดื่มสุราไม่ให้เสพเมถุนแต่ภิกษุนั้นดื่มสุรา หรือเสพเมถุน เรียกว่า ประพฤติวิปริตจากพระธรรมวินัย ก็ต้องแก้ไขโดยการลงโทษไปเป็นส่วนเฉพาะบุคคล แต่ถ้ามีพระภิกษุยึดถือประกาศขึ้นมา หรือเผยแพร่ว่าการดื่มสุราก็ดีการเสพเมถุนก็ดี ไม่ผิดวินัยพระพุทธเจ้าไม่ได้ห้ามไว้ ก็เป็นปัญหาถึงขั้นทำพระธรรมวินัยให้วิปริตซึ่งเป็นเรื่องใหญ่ถึงกับทำให้เกิดมีการสังคายนา^{๒๔}

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) ได้กล่าวว่า ปัญหาด้านธรรมวินัยเกี่ยวกับสันตโตโคก เมื่อพิจารณาตามหลักที่กล่าวมาแล้ว จะเห็นว่า โดยพื้นฐานเป็นปัญหาระดับทฤษฎี แม้มองทั่ว ๆ ไป จะเห็นเด่นในด้านศีล แต่แท้จริงก็เป็นทฤษฎีเกี่ยวกับศีล ถ้าพูดให้เห็นง่าย ๆ ก็เป็นการพิจารณาเกี่ยวกับปัญหาการยึดถือผิดในข้อปฏิบัติที่ถูก หรือการนำเอาสิ่งที่ถูกต้องดีงามมาถือปฏิบัติอย่างผิด ๆ ตลอดจนการถือปฏิบัติเอาจริงเอาจัง โดยมีความคิดความเข้าใจสับสน ไม่เป็นระบบไม่มีระเบียบ ตัวอย่างในคัมภีร์ คือ การถือศีลและวัตรเคร่งครัด แต่ถือด้วยทฤษฎีคือความเห็นความเข้าใจปกลงไปว่า จะบริสุทธิ์หลุดพ้นได้เพียงด้วยศีลและวัตร ดังนี้ เป็นต้น

ปัญหาเกี่ยวกับพระธรรมวินัยเป็นเรื่องใหญ่ ดังได้กล่าวแล้ว ถ้าจะพูดเรื่องนี้กันจริงจัง ก็จะกินเวลามาก การมัวพูดเกี่ยวกับเรื่องด้านลบ คือการแก้ปัญหาก็เป็นเรื่องเสียเวลามาก และหมายถึงการต้องยอมสละงานอื่น ๆ ด้วย จึงจะพูดเพียงพอเท่าที่จำเป็นตามขนาดที่กระทบต่อประโยชน์สุขของส่วนรวม สำหรับกรณีสันตโตโคก ปัญหาด้านกฎหมายและการเมือง ก็น่าจะเพียงพออยู่แล้ว จึงจะพูดถึงปัญหาด้านธรรมวินัยเฉพาะบางเรื่องที่เด่น ๆ (เท่าที่พบโดยมากจะโต้เถียงตอบโต้กันแต่ในเรื่องปลีกย่อย หรือแง่จุกจิกของเรื่อง) ๑. สิ่งหนึ่งที่ปรากฏตามหลักฐานว่า พระโพธิ์รัชทำบอย หรืออาจจะเรียกว่าปฏิบัติเป็นอาจิน อย่างน้อยในช่วงระยะเวลาหนึ่ง คือ การอวดอุตริมนุสธรรม (การอวด

^{๒๓} พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช), การเรียนรู้พระพุทธพจน์, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์เลียงเชียง, ๒๕๕๕), หน้า ๕.

^{๒๔} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), กรณิธรรมกาย, พิมพ์ครั้งที่ ๒๗, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ผลิธิม, ๒๕๕๖), หน้า ๕.

คุณวิเศษ เช่นว่า ได้ฌาน ได้อภิญญา ได้บรรลุมรรคผล เป็นพระอริยะ เป็นพระโสดาบัน ฯลฯ เป็นพระอรหันต์) พระโพธิรักษ์ประกาศตนว่า บรรลุโสดาบัน สกทาคามีบ้าง (เช่น ตอบคำถามของพระศรีวราภรณ์ เจ้าคณะจังหวัดนครราชสีมา ณ ที่ว่าการอำเภอเมืองนครราชสีมา) ว่าเป็นพระอริยะบ้าง (จากแถบบันทึกเสียงรายการ “ชั่วอย่างช่างซี ด้อย่างช่างสงฆ์” ...) ๒. พฤติกรรมอีกอย่างหนึ่ง ที่พระโพธิรักษ์ปฏิบัติอยู่เสมอ คือ การแปลความหมายศัพท์บาลีหรือถ้อยคำทางธรรมเอาเอง ซึ่งไม่เป็นไปตามหลัก ดังเช่นคำว่าอนุสัมบัน เป็นต้น ที่กล่าวถึงในข้อก่อน และอ้างว่าตนรู้ด้วยญาณ ...^{๒๕}

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) ได้กล่าวว่า ทางวัดหนองป่าพงนั้น พระสงฆ์ท่านสืบค้นตรวจสอบหลักฐานคำแปลจำนวนสิกขาบทที่ถูกต้องได้ไว้แล้ว และท่านก็ได้มีมติต่อพระคัมภีร์เสร็จไปแล้ว ก่อนที่ท่านได้พบกับอาตมา การที่พระสงฆ์วัดหนองป่าพงพบปะไถ่ถามกับอาตมา หรือกับท่านผู้อื่นใดก็ตาม หลังจากนั้นก็คือ เป็นการทำการสอบสวนการตรวจสอบให้รอบคอบเป็นที่มั่นใจ มิใช่เป็นการที่ท่านจะต้องไปเชื่อไปทำตาม หรือไปเปลี่ยนตามอาตมาหรือตามผู้ใด ๆ ที่ท่านพบปะไถ่ถามซึ่งอยู่ข้างนอก แต่อย่างใด เรื่องนี้ชัดอยู่แล้ว เป็นการดีที่ได้รู้คำพูดพระคัมภีร์ในคตินี้ มิใช่เพียงช่วยให้ได้รู้ข้อความความเป็นไป แต่ที่สำคัญอยู่ที่ทำให้ทราบว่ พระคัมภีร์ยังคงเข้าใจเรื่องคลุมเครือไขว้เขวอยู่เป็นโอกาสที่จะได้ทบทวนความเข้าใจและบอกเล่าให้รู้เข้าใจเรื่องราวชัดเจนแจ่มแจ้ง โดยเฉพาะในเรื่องความเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ ก็จะได้ทราบว่าความเปลี่ยนแปลงที่มีแต่ดี ๆ ชัดเจนเป็นไปพร้อมด้วยเหตุผล ทั้งนี้มิใช่เพียงทบทวนความเข้าใจแก่พระคัมภีร์ แต่ที่ดีแท้แน่นอนจริง คือ เป็นความรู้พระธรรมวินัย เข้าใจหลักพระพุทธศาสนาที่จะเป็นประโยชน์แก่ประชาชน ข้อนี้คือจุดหมาย^{๒๖}

พระมหาอุเทน ปัญญาปริทัตต์ ได้กล่าวว่า ประเด็นมิใช่พูดตามพุทธวจนะ หรือไม่พูดตามพุทธวจนะ แต่ประเด็นอยู่ที่ว่าเข้าใจพุทธวจนะถูกต้องตรงตามพุทธวจนะตามพุทธประสงค์ หรือไม่ โดยเฉพาะพุทธวจนะที่อยู่ในรูปคาถาครอบกะทัดรัดเพียงไม่กี่บาทถ้อยคำน้อยแต่มีความไว้มากยิ่งลึกซึ้งยิ่งนักท่านอาจจะบอกตนว่า “ฉันอ่านแล้วเข้าใจ” แต่ความจริงเข้าใจไม่ถูกต้องรู้ทั่วถึงลึกซึ้งอะไรเลยอรรถกถาไม่ได้บอกให้ท่านเชื่อตามอรรถกถา แต่อรรถกถากำลังอธิบายให้ท่านเข้าใจมากยิ่งขึ้นถูกต้องมากยิ่งขึ้นต่างหาก แม้อรรถกถาจะอธิบายพุทธวจนะ แต่อรรถกถาก็ไม่ได้บิดเบือนพุทธวจนะให้ผิดพลาดคลาดเคลื่อนเลยแม้แต่น้อยยังคงรักษาไว้เหมือนเดิม ยิ่งไปกว่านั้นท่านควรขอบุคคลอรรถกถาที่มาทำหน้าที่เป็นประจักษ์ประทีปส่องอรรถแห่งพุทธวจนะให้ท่านได้เห็นชัดแจ่มแจ้งถูกต้องไม่ผิดพลาดคลาดเคลื่อน^{๒๗}

^{๒๕} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), *กรณีสันติอโศก*, พิมพ์ครั้งที่ ๖, (มปท., ๒๕๓๑), หน้า ๔๑-๔๘.

^{๒๖} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), *รู้จักพระไตรปิฎก ให้ชัด ให้ตรง*, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ลธิธัมม, ๒๕๕๘), หน้า ๘.

^{๒๗} พระมหา ดร.สมลักษณ์ คนธสาโร, พระมหาอุเทน ปัญญาปริทัตต์, *บทความเพื่อพุทธวจนะ สิกขาบท ๑๕๐ - ๒๒๗ พุทธวจนะ : รู้จำ รู้จริง รู้แจ้ง*, (กรุงเทพมหานคร: ห้างหุ้นส่วนจำกัดประยูรสาส์นไทยการพิมพ์, ๒๕๕๗), หน้า ๔๒-๔๓.

๑.๖.๒ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ปรุทม์ บุญศรีตัน ได้ศึกษาวิเคราะห์ เรื่อง “รูปแบบการตีความคัมภีร์ในพระพุทธศาสนาเถรวาท” ได้กล่าวว่า “ตามนัยแห่งการตีความในปาสาทิกสูตรและกาลามสูตร จะแสดงให้เห็นถึงวงจรแห่งการตีความในพระพุทธศาสนาที่มีความเชื่อมโยงกันอยู่ระหว่างผู้อ่าน คัมภีร์ และเจตนารมณ์ของผู้สื่อ ทั้งสามนั้นจะเป็นตัวแปรในการตรวจสอบกันและกันภายใต้บริบทต่าง ๆ หากเริ่มต้นที่ผู้อ่านเป็นผู้ตีความคัมภีร์ การตีความนี้จะผิดหรือถูกประการใด ในปาสาทิกสูตร ให้ตรวจสอบกับสูตรและวินัยผู้อ่าน ผู้ฟังต้องตรวจสอบเอง และหลักกาลามสูตรเสนอให้ผู้อ่านเป็นคนวินิจฉัยเอง และการวินิจฉัยของผู้อ่านนั้น ต้องได้รับการยอมรับจากผู้รู้หรือวิญญูชน และวิญญูชนในความหมายหนึ่ง คือ พระสัมมาสัมพุทธเจ้า โดยนัยนี้ คำตัดสินของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าถือว่าเป็นที่สุดของการตรวจสอบ นอกจากนี้ พระสัมมาสัมพุทธเจ้าในฐานะเป็นวิญญูชนดังกล่าว เมื่อทรงวินิจฉัยเรื่องใดเรื่องหนึ่ง ทรงถือเอาธรรมเป็นใหญ่และทรงเคารพธรรม ฉะนั้น เมื่อพระสัมมาสัมพุทธเจ้าปรินิพพาน จึงไม่มีคำวินิจฉัยจากพระองค์โดยตรง สิ่งที่พึงพาได้คือ หลักการหรือธรรมที่พระองค์ทรงแสดงไว้ คือ ต้องตรวจสอบกับคัมภีร์ ตรงนี้ได้เวียนกลับมา ณ จุดเริ่มต้นคือ คัมภีร์ เพราะในฐานะที่คัมภีร์เป็นแหล่งที่รวมของธรรมวินัย ดังนั้น จึงกลายเป็นว่า การตีความคัมภีร์จะต้องพึ่งพิงไฉน ใช้เนื้อหาในคัมภีร์เป็นตัวตัดสิน ผู้อ่านหรือผู้ตีความสามารถตรวจสอบความถูกต้องกับคัมภีร์ได้เอง จะเห็นว่า หลักกาลามสูตร แม้ดูเหมือนจะเปิดโอกาสและให้อิสระแก่ผู้อ่านในการตีความ แต่ไม่ได้หมายความว่า ผู้อ่านจะสามารถตีความได้อย่างอิสระโดยไม่มีกรอบแต่อย่างใด เพราะยังต้องอิงผู้รู้คือพระสัมมาสัมพุทธเจ้าอยู่ แม้ผู้อ่านจะสามารถตีความแล้วเข้าใจได้อีกมากมายจากการอ่าน แต่ไม่ใช่หมายถึง การตีความตามใจชอบหรือตามอำเภอใจ ...”^{๒๘}

ประเทือง หัสแดง ได้ศึกษาวิเคราะห์ เรื่อง “ศึกษาวิเคราะห์การนับจำนวนสิกขาบทภิกขุปาติโมกข์” พบว่า “จำนวนสิกขาบทในภิกขุปาติโมกข์คือ ๒๒๐ ข้อ ดังนี้คือ ปาราชิก ๔ สังฆาทิเสส ๑๓ อนิยต ๒ นิสสัคคียปาจิตตีย์ ๓๐ ปาจิตตีย์ ๙๒ ปาฏิเทสนียะ ๔ เสาขียะ ๗๕ และอธิกรณสมณะ ๗ ข้อ รวมกับสิกขาบทเป็น ๒๒๗ ข้อ สรุปการวิเคราะห์ได้เป็นข้อ ๆ ดังต่อไปนี้ ๑) การแสดงภิกขุปาติโมกข์ในครั้งแรกไม่ทราบจำนวนสิกขาบท มีพระดำรัสให้นำสิกขาบทที่พระพุทธองค์ทรงบัญญัติไว้แล้วนำขึ้นสู่อุทเทส (ไม่มีพระดำรัสระบุจำนวนสิกขาบท) ทั้งนี้ พระพุทธเจ้าทรงแยกพระบัญญัติของพระองค์ออกเป็นหมวดใหญ่ ๒ หมวด ไว้ชัดเจนคือ หมวดที่เรียกว่า สิกขาบทที่ต้องนำขึ้นสู่อุทเทสหมวดหนึ่ง และพระบัญญัติอื่น ๆ ทัวไปอีกหมวดหนึ่ง ๒) ช่วงเวลาใดเวลาหนึ่ง มีจำนวนสิกขาบท “สาธิกมิต์ ... ทิยพณสิกขาบทสดี” ดังที่ปรากฏในวัชชีปัตตสูตร ปฐมสิกขาสูตร ทุตติยสิกขาสูตร และตติยสิกขาสูตร แปลว่า สิกขาบทเกินกว่า ๑๕๐ ข้อ ไม่มีระบุจำแนกหมวดหมู่ของสิกขาบท

^{๒๘} ปรุทม์ บุญศรีตัน, “รูปแบบการตีความคัมภีร์ในพระพุทธศาสนาเถรวาท”, **วิทยานิพนธ์พุทธศุภบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา**, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๐), หน้า ๑๙๐-๑๙๑.

กรณีการแปล “สาธิมิท์ ... ทิยทตสิกขาปทสดี” ว่าจำนวนสิกขาบท ๑๕๐ ถ้วน โดยไม่มีหลักฐานเดิมว่าในจำนวนนี้มีสิกขาบทข้อใดบ้าง ทำให้มีผู้ศึกษาได้ลงข้อสันนิษฐานพร้อมกับจำแนกจำนวนสิกขาบทแต่ละหมวดหมู่ไว้นั้น การที่สันนิษฐานว่าในจำนวนนี้คือสิกขาบทข้อใด พร้อมกับจำแนกสิกขาบทลงไป จึงมีโอกาสดำเนินการให้เกิดความผิดพลาดได้ ควรต้องใช้หลักมหาปเทศ ๔ และหลักตัดสินพระธรรมวินัยในการสอบทาน”^{๒๙}

พระมหาเดชชาธ สุกขโย (กนกรัตนาพรณ) ได้ศึกษาวิเคราะห์ เรื่อง “การศึกษาวิเคราะห์หลักมหาปเทศ ๔ ในสังคมไทย” พบว่า “... เมื่อพระองค์เสด็จดับขันธปรินิพพานแล้ว การทรงจำหลักพระธรรมวินัยก็ดี การตีความหลักพระธรรมวินัยก็ดี อาจมีความผิดพลาดและคลาดเคลื่อนได้ จากเหตุการณ์ครั้งอดีตที่มักมีความคิดเห็นขัดแย้งไม่ลงรอยกัน เป็นเหตุให้เกิดนิยามต่าง ๆ ขึ้นเป็นจำนวนมากในกลุ่มผู้นับถือพระพุทธศาสนา ในส่วนของการใช้เกณฑ์ของมหาปเทศ นอกจากจะมีความรู้ความเข้าใจในหลักมหาปเทศ ๔ ทั้งในฝ่ายพระวินัย และมหาปเทศในฝ่ายพระสูตรแล้ว จะต้องมีความเข้าใจในทฤษฎีที่มีความเกี่ยวข้องกับมหาปเทศอื่น ๆ อีกด้วย เราสามารถศึกษาร่องรอยความขัดแย้งในอดีตได้จากประวัติศาสตร์ครั้งแล้วครั้งเล่า ที่ส่งผลให้เกิดความเปลี่ยนแปลงไม่มากนักน้อย โดยเฉพาะในแวดวงของพระพุทธศาสนาในประเทศไทย ความคิดเห็นขัดแย้งส่วนมากจะเกี่ยวข้องด้วยเรื่องพระวินัย ความประพฤติเคร่งครัดและย่อหย่อนในพระวินัย ที่ส่งผลให้เกิดความคิดเห็นขัดแย้งกัน และนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงและพัฒนาการของสถาบันสงฆ์มาโดยลำดับ ตั้งคณะสงฆ์ลังกาวงศ์ในสมัยสุโขทัยจนถึงในปัจจุบัน ได้เกิดความคิดเห็นขัดแย้งในเรื่องพระธรรมและวินัย อันเป็นเหตุให้เกิดการแตกแยกทางความคิด และส่งผลไปถึงความแตกแยกออกเป็นกลุ่มต่าง ๆ อย่างเด่นชัด เช่น กลุ่มสวนโมกข์ กลุ่มธรรมกาย กลุ่มสันติอโศก กลุ่มวัดสามแยก จังหวัดเพชรบูรณ์ เป็นต้น จากเหตุการณ์ในสังคมปัจจุบัน พบว่า มีการพัฒนาการและเปลี่ยนแปลงไปจากอดีตนั้น ผลปรากฏว่า มีการสังคายนาหลายครั้งก็ส่งผลให้มีการปรับเปลี่ยนสังคมไป ยกเว้นหลักมหาปเทศ ๔ ของพระสงฆ์ยังคงเหมือนเดิม”^{๓๐}

พระมหาธนสิทธิ์ ฉัตรสุวรรณ ได้ศึกษาวิเคราะห์ เรื่อง “การวิจารณ์พระไตรปิฎกและผลกระทบที่มีต่อสังคมไทย” พบว่า “สาเหตุหลักที่นำไปสู่การวิจารณ์พระไตรปิฎก คือ ๑) ความพยายามที่จะหาคำตอบให้กับกระแสการฟื้นฟูภิกษุณีสงฆ์เถรวาทที่สูญสิ้นไปนานแล้ว ๒) เจตนาที่จะปกป้องหลักการปฏิบัติบางอย่างจากการถูกโต้แย้งว่าไม่มีหลักฐานรับรองคัมภีร์ ๓) ความประสงค์ที่จะเสนอหลักธรรมเฉพาะที่จำเป็นต่อการดับทุกข์จากการศึกษาแนวทางแก้ไขได้พบคำตอบที่นำไปสู่ข้อสรุปว่า ปัญหาการวิจารณ์พระไตรปิฎกเกิดจากการศึกษาหลักคำสอนที่ถ้อยห่างจากจุดยืนของเถร-

^{๒๙} ประเทือง หัตถ์แดง, “ศึกษาวิเคราะห์การนับจำนวนสิกขาบททักขุปาติโมกข์”, **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระไตรปิฎกศึกษา**, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๖๑), หน้า ๑๒๘.

^{๓๐} พระมหาเดชชาธ สุกขโย (กนกรัตนาพรณ), “การศึกษาวิเคราะห์หลักมหาปเทศ ๔ ในสังคมไทย”, **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา**, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๙), หน้า ๘๖.

วาท โดยปราศจากความรู้ข้อมูลหลักฐานที่เป็นเพียงพอ ดังนั้นการศึกษาพระไตรปิฎกอย่างรอบคอบ เพื่อให้เข้าใจเนื้อหาและเจตนารมณ์ที่จริง การชี้แจงข้อเท็จจริงและการมีมาตรฐานสำหรับการวิจารณ์ จะช่วยแก้ไขปัญหามาไม่ให้เกิดผลกระทบต่อพระพุทธศาสนา”^{๓๑}

พระมหาจุฬาลงกรณ วชิรเมธี (บุญถึง) ได้ศึกษาวิเคราะห์ เรื่อง “บทบาทในการรักษาพระธรรมวินัยของพระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต) ศึกษาเฉพาะกรณีธรรมกาย” พบว่า “ดังต่อไปนี้ ๑. กรณีธรรมกาย หมายถึง ชื่อเรียกโดยรวมเกี่ยวกับพฤติกรรมต่าง ๆ ที่สำนักวัดพระธรรมกายเป็นผู้ก่อให้เกิดขึ้นพฤติกรรมทั้งหมดที่สำนักวัดพระธรรมกายเป็นต้นเหตุให้เกิดขึ้นนั้น เมื่อกล่าวโดยสรุปแล้วก็มีสองลักษณะเท่านั้น คือ การกระทำพระธรรมวินัยให้วิปริตและการประพฤติวิปริตจากพระธรรมวินัย ๒. การทำพระธรรมวินัยให้วิปริตที่พบว่ามีสาเหตุมาจากสำนักวัดพระธรรมกายก็คือ การทำลายความน่าเชื่อถือของพระไตรปิฎกซึ่งเป็นคัมภีร์ที่ประมวลไว้ซึ่งพระธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า การพยายามปลอมปนคำสอนในลัทธิของตนลงในพระไตรปิฎก การพยายามยกย่องครูบาอาจารย์ของตน หรือแม้แต่นักวิชาการจากต่างประเทศให้มีฐานะสำคัญถึงขนาดที่ใช้ทัศนะของท่านเหล่านั้นขึ้นมาอ้างเป็นมาตรฐาน เพื่อตัดสินหลักการสำคัญของพระพุทธศาสนาอย่าง เรื่องนิพพาน เป็นต้น ... พฤติการณ์อันสืบเนื่องมาจากสำนักวัดพระธรรมกายทั้งหมดนั้น เป็นอันตรายต่อความมั่นคงของพระพุทธศาสนาและต่อสังคมไทยอย่างลึกซึ้งถึงรากฐานชนิดที่ว่าถ้าสำนักวัดพระธรรมกายทำสำเร็จตามจุดมุ่งหมายที่สำนักตั้งเอาไว้ก็จะส่งผลให้พระพุทธศาสนาในประเทศไทยซึ่งเป็นพระพุทธศาสนาอย่างเถรวาทต้องสูญสิ้นอันตรายไป และสังคมไทยก็อาจกลายเป็นสังคมที่มีค่านิยมหวังผลดลบันดาลเชื่อมั่นศรัทธาในเทพเจ้า ในสิ่งศักดิ์สิทธิ์ มั่วเมออยู่ในอิทธิฤทธิ์ปาฏิหาริย์และถูกล่อลวงให้เพลินจมอยู่ในสุขอันตมด่ำจากสมาธิวิธีที่ถือว่าเป็นมิจฉาสมาธิและเต็มไปด้วยผู้คนที่ตกเป็นทาสของลัทธิทุนนิยม บริโภคนิยมและวัตถุนิยมอย่างงมงายไม่อาจหลุดพ้นเป็นอิสระไปจากการครอบงำของลัทธิเหล่านี้ได้

๕. พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต) เห็นว่า การทำพระธรรมวินัยให้วิปริตก็ดี การประพฤติให้วิปริตจากพระธรรมวินัยก็ดี ล้วนไม่เป็นผลดีต่อพระพุทธศาสนาต่อสถาบันสงฆ์และสังคมไทย ท่านจึงได้อุทิศตนออกมาทำหน้าที่ในการรักษาพระธรรมวินัยเอาไว้ให้บริสุทธิ์ บริบูรณ์ ด้วยการชี้แจงแสดงหลักการที่แท้ของพระพุทธศาสนาผ่านหนังสือ “กรณีธรรมกาย” และผ่านการให้สัมภาษณ์ผ่านสื่อมวลชน เช่น วิทยุ โทรทัศน์ หนังสือพิมพ์และนิตยสารต่าง ๆ ๖. สาเหตุสำคัญที่ทำให้พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต) สามารถดำเนินบทบาทในการรักษาพระธรรมวินัยได้อย่างมีประสิทธิภาพเป็นที่ยอมรับของทุกฝ่ายเป็นเพราะท่านเจริญรอยตามพุทธจริยาและปฏิบัติของบูรพาจารย์ทั้งหลายแต่ปางก่อน และเพราะท่านประกอบด้วยคุณสมบัติที่สำคัญก็คือ การมีจิตสำนึกแห่งความเป็นชาวพุทธ การถือธรรมและถือประโยชน์ของมหาชนเป็นใหญ่ การเป็นภิกษุผู้เปี่ยมด้วยกตัญญูตาธรรมต่อ

^{๓๑} พระมหาธนสิทธิ์ ฉัตรสุวรรณ, “การวิจารณ์พระไตรปิฎกและผลกระทบที่มีต่อสังคมไทย”, วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพุทธศาสนศึกษา, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๕๐), หน้า ๑๘๕.

พระพุทธศาสนาและการมีคุณสมบัติของชาวพุทธชั้นนำตามที่พระพุทธเจ้าทรงวางเอาไว้อย่างครบถ้วน ๗. ในกรณีธรรมกายที่กล่าวมาทั้งหมดนั้น พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต) ได้ทำบทบาทที่สำคัญสองประการด้วยกัน บทบาทประการที่หนึ่งก็คือ การทำหน้าที่รักษาพระธรรมวินัยเอาไว้ให้บริสุทธิ์บริบูรณ์เหมือนเดิม และบทบาทประการที่สองก็คือ การได้อุทิศตนเป็นแบบอย่างของชาวพุทธชั้นนำผู้มีศรัทธาพร้อมเต็มที่จะทำหน้าที่รักษาไว้ซึ่งพระธรรมวินัยให้ยั่งยืนสืบต่อไปในอนาคตตราบนานเท่านาน บทบาททั้งสองประการนี้นอกจากจะช่วยให้กรณีธรรมกายคลี่คลายไปในทิศทางที่ดีแล้วยังก่อให้เกิดแรงบันดาลใจในการรักษาพระธรรมวินัยแก่ชาวพุทธร่วมสมัยและแก่นุชนในภายหลังได้อย่างมีนัยสำคัญไม่น้อยไปกว่าที่บูรพาจารย์ทั้งหลายได้เคยทำเอาไว้ในอดีตอีกด้วย”^{๓๒}

พระมหาเสรีชน ดร.ชมกร ร.ต.อ ดร.ชาตรี ได้ศึกษาวิเคราะห์ เรื่อง “การป้องกันและแก้ไขปัญหาการละเมิดพระธรรมวินัยของพระสงฆ์ที่ส่งผลต่อวิกฤตศรัทธาของชาวพุทธตามหลักนิติปรัชญา” พบว่า “การปฏิบัติตนไม่สอดคล้องกับพระธรรมวินัย พระภิกษุบางรูปปฏิบัติตนไม่สอดคล้องกับพระธรรมวินัย ดีความพระธรรมวินัยให้สอดคล้องกับวิถีปฏิบัติของตนหรือกลุ่มตน บิดเบือนพระธรรมวินัยไปสร้างความชอบธรรมให้แก่อุดมการณ์และแนวทางการปฏิบัติของตนเพื่อให้ได้มาซึ่งประโยชน์เฉพาะตนหรือกลุ่มตน เมื่อความจริงบางอย่างปรากฏชัด จึงทำให้พุทธศาสนิกชนเกิดความเสื่อมศรัทธาในพระภิกษุบางรูป และขยายผลไปสู่องค์กรสงฆ์ และพระพุทธศาสนาในภาพรวม ... การป้องกันและแก้ไขปัญหาคือการละเมิดพระธรรมวินัยของพระสงฆ์ที่ส่งผลต่อวิกฤตศรัทธาของชาวพุทธตามหลักนิติปรัชญาเชิงบูรณาการ วิกฤตในวันนี้เกิดจากพระภิกษุปฏิบัติตนไม่สอดคล้องกับพระธรรมวินัยเป็นจำนวนมาก ... ความเสื่อมเป็นเพราะพระภิกษุบางรูปและฆราวาสที่ให้ความร่วมมือ แอบอ้างศาสนา พระธรรมวินัย สถานการณ์พระพุทธศาสนาในยุคปัจจุบัน พระสงฆ์บางส่วนได้ประพฤติดนพลัดหลงไปจากแนวทางของศรัทธาที่พระพุทธเจ้าได้วางเป็นกรอบเอาไว้ แต่ทั้งพระภิกษุ และอุบาสก อุบาสิกา บางกลุ่มไม่ได้ปฏิบัติให้สอดคล้อง ผลจากการปฏิบัติที่หลุดออกจากแนวทางของพระพุทธศาสนา จึงทำให้อุบาสก อุบาสิกา บางกลุ่มขาดปัญญาในการคิดไตร่ตรอง ผากความเชื่อมั่น ถวายปัจจัยที่ก่อให้เกิดความฟุ้งเฟ้อ และฟุ่มเฟือย โดยไม่ได้ตระหนักถึงความจำเป็นต่อการศึกษาระบบ ปฏิบัติธรรม เผยแผ่ธรรม และปกป้องรักษาธรรม รวมไปถึงการยกย่องชื่นชมว่าพระภิกษุรูปนี้รูปนี้เป็นพระอรหันต์ หรืออริยะและเมื่อพระภิกษุที่ตนเคารพนับถือมิได้เป็นตามที่ตั้งหวัง จึงเกิดความโศกเศร้าและเสียใจ และบางกลุ่มจึงตัดสินใจเลิกเคารพ นับถือ กราบไหว้บูชา จนเป็นที่มาของการพลาดโอกาสในการตั้งมั่นในการทำความดีต่อไป”^{๓๓}

^{๓๒} พระมหาวุฒิชัย วชิรเมธี (บุญถึง), “บทบาทในการรักษาพระธรรมวินัยของพระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต): ศึกษาเฉพาะกรณีธรรมกาย”, *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา*, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๖), (บทคัดย่อ).

^{๓๓} พระมหาเสรีชน ดร.ชมกร ร.ต.อ ดร.ชาตรี, “การป้องกันและแก้ไขปัญหาคือการละเมิดพระธรรมวินัยของพระสงฆ์ที่ส่งผลต่อวิกฤตศรัทธาของชาวพุทธตามหลักนิติปรัชญา”, *รายงานวิจัย*, (สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๘), หน้า ๙๓-๙๔.

พระศรีวิสุทธิโกศล (กิตติวัฒน์ กิตติวฑฺฒโน) ได้ศึกษาวิเคราะห์ เรื่อง “การศึกษาเชิงวิเคราะห์มหาปริณิพพานสูตร : ศึกษาเฉพาะกรณีการรักษาหลักพระธรรมวินัย” พบว่า “หลักการรักษาพระธรรมวินัย คือ มหาปเทศ อันเป็นหลักการสำหรับใช้อ้างอิงเพื่อสอบสวนเทียบเคียง มีทั้งฝ่ายพระวินัยสำหรับใช้ตรวจสอบเทียบเคียงเกี่ยวกับพระวินัย และฝ่ายพระสูตรในมหาปริณิพพานสูตรนี้สำหรับใช้ตรวจสอบเทียบเคียงพระธรรม เป็นหลักการที่พระพุทธองค์ทรงวางไว้สำหรับตรวจสอบการนำเสนอหลักคำสั่งสอนทางพระพุทธศาสนาว่าตรงตามที่พระพุทธองค์ทรงสั่งสอนและพระอรหันต์ทั้งหลายทรงจำสั่งสอนสืบต่อกันมาหรือไม่ การที่ต้องรักษาพระธรรมวินัย ก็เพราะมีภัยที่จะมาทำให้พระธรรมวินัยเสื่อมสูญไป ภัยนั้นก็มีภัยภายในและภัยภายนอก สำหรับภัยภายในปัจจุบันที่เกิดขึ้นแก่พระสงฆ์ ก็มีทั้งภัยจากคนนอกศาสนาซึ่งมาในรูปแบบต่าง ๆ มาทำให้ภัยคือกิเลสภายในของพระสงฆ์เกิดฟุ้งขึ้นแล้วทำให้ถูกเขาทำลายบ้าง ทำร้ายเอาถึงมรณภาพบ้าง เป็นภัยที่เห็นชัดเจน แต่ภัยที่บุคคลผู้ปฏิบัติตนว่าเป็นนักบวชเองก่อขึ้นก็มีจำนวนมาก ... ผู้ที่จะรักษาพระพุทธศาสนาไว้ได้ ก็จะต้องเรียนรู้พระธรรมวินัยในพระพุทธศาสนาที่จารึกไว้ในพระไตรปิฎก ศึกษาคำอธิบายจากอรรถกถาและฎีกา พระไตรปิฎกเป็นดุจองค์แทนพระศาสดา อรรถกถาเป็นดุจพระอัครสาวกเบื้องขวา คือพระสารีบุตรผู้สามารถอธิบายพุทธพจน์ และเป็นดุจพระมหากัจจายนะ ผู้เชี่ยวชาญในการอธิบายขยายความพระธรรมเทศนาที่พระพุทธองค์ทรงแสดงไว้ให้พิสดาร เรียนให้รู้ตัวแท้แห่งพระพุทธศาสนาและรักษาไว้ด้วยชีวิต นอกจากนี้ ต้องเรียนรู้ภัยทั้งภายในและภายนอก เพื่อหาทางป้องกันภัยอันตรายนั้น ๆ ไม่ให้มาย่ำยีพระพุทธศาสนา”^{๓๔}

จากการรวบรวมเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง พบว่า เอกสารที่เกี่ยวข้องกับประเด็นพระธรรมวินัยมีหลายเรื่อง โดยเฉพาะเรื่องการรักษาความคัมภีร์ในพระพุทธศาสนา และการสร้างองค์ประกอบในการจูงใจ เพื่อให้เกิดความเชื่อต่อหลักคำสอนที่ผ่านการตีความของผู้ที่มุ่งประสงค์ในการตีความ เป็นเหตุให้คำสอนคลาดเคลื่อนไปได้ เช่น กรณีสันตโตโสภณ กรณีธรรมกาย เป็นต้น ส่วนกรณีของพระคัมภีร์ โสตถิโธ ถูกรับว่าเป็นกรณีที่สังคมชาวพุทธตั้งข้อสังเกตและกล่าวถึงกันอย่างมาก เนื่องจากส่งผลกระทบต่อพระธรรมวินัย ซึ่งเป็นหลักการของพระพุทธศาสนา จึงเป็นประเด็นที่ผู้วิจัยสนใจจะนำไปศึกษาค้นคว้าเพิ่มเติมในงานวิจัยต่อไป

๑.๗ วิธีดำเนินการวิจัย

การดำเนินการวิจัยครั้งนี้เป็นการศึกษาวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ผู้วิจัยมุ่งศึกษาค้นคว้าวิเคราะห์ข้อมูลเกี่ยวกับการเผยแผ่คำสอนของพระคัมภีร์ โสตถิโธ ที่มีผลกระทบต่อพระธรรมวินัย โดยศึกษาข้อมูลจากคัมภีร์พระไตรปิฎก อรรถกถา ปกรณ์วิเสส งานวิจัย วิทยานิพนธ์ วารสารงานวิจัย พจนานุกรม หนังสือ รวมทั้งสื่อข้อมูลทางอินเทอร์เน็ตที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับงานวิจัยในการศึกษาได้กำหนดขั้นตอนการดำเนินการวิจัยไว้ ดังต่อไปนี้

^{๓๔} พระศรีวิสุทธิโกศล (กิตติวัฒน์ กิตติวฑฺฒโน), “การศึกษาเชิงวิเคราะห์มหาปริณิพพานสูตร: ศึกษาเฉพาะกรณีการรักษาหลักพระธรรมวินัย”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๖), หน้า ๑๓๕.

๑.๗.๑ การศึกษาวิจัยเชิงคุณภาพ โดยแบ่งตามระดับของแหล่งข้อมูล ดังต่อไปนี้

(๑) ข้อมูลชั้นปฐมภูมิ คือ คัมภีร์พระไตรปิฎกภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พ.ศ. ๒๕๐๐ คัมภีร์พระไตรปิฎกแปลภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พ.ศ. ๒๕๓๙ คัมภีร์ปกรณ์วิเสสภาษาไทย คัมภีร์วิสุทธิมรรค ฉบับสมเด็จพระพุทธปาพจนจารย์ (อาจ อาสภมหาเถระ) คัมภีร์อรรถกถาพระไตรปิฎกภาษาบาลี มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พ.ศ. ๒๕๓๔ คัมภีร์อรรถกถาพระไตรปิฎกแปลภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย คัมภีร์อรรถกถามิลินทปัญหาภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย คัมภีร์อรรถกถาวิสุทธิมรรคแปลภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ตลอดจนถึงแหล่งข้อมูลต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการวิจัย และนำมาแสดงไว้เพื่อเป็นการประกอบใช้ในงานวิจัยฉบับนี้

(๒) ข้อมูลชั้นทุติยภูมิ คือ ตำรา หนังสือ พจนานุกรมพุทธศาสตร์ฉบับประมวลศัพท์ พจนานุกรมพุทธศาสตร์ฉบับประมวลธรรม พจนานุกรมไทย วิทยานิพนธ์ งานวิจัยต่าง ๆ วารสาร งานวิจัย บทความวิชาการ และเอกสารอื่น ๆ รวมทั้งสื่อข้อมูลทางอินเทอร์เน็ตที่มีความเกี่ยวข้องกับหัวข้อเรื่องและวัตถุประสงค์ของการวิจัย พร้อมทั้งปัญหาที่ต้องการทราบ รวมไปถึงเกี่ยวกับเนื้อหารายละเอียดในงานวิจัย เพื่อนำมาประมวลใช้ประกอบในการวิจัยเรื่องนี้

๑.๗.๒ ขั้นตอนการวิเคราะห์ข้อมูล มีดังนี้

ในการศึกษาวิเคราะห์ข้อมูลในขั้นตอนนี้ ผู้วิจัยได้วิเคราะห์ อธิบายขยายนัยยะจากเอกสารข้อมูลชั้นปฐมภูมิ (Primary Source) คือ คัมภีร์พระไตรปิฎก คัมภีร์อรรถกถา ปกรณ์วิเสส และเอกสารข้อมูลชั้นทุติยภูมิ (Secondary Sources) อันได้แก่ ตำรา หนังสือ พจนานุกรมต่าง ๆ เอกสาร สื่อข้อมูลทางอินเทอร์เน็ต และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ที่ผู้วิจัยเห็นว่าน่าจะมีการอธิบายเพิ่มเติมในกรณีที่จะเห็นว่าจะต้องมีการอธิบายและขยายความเพื่อให้เกิดความชัดเจนยิ่งขึ้น

๑.๗.๓ สรุปผลการวิเคราะห์และนำเสนอผลงานการวิจัย

๑.๘ ประโยชน์ที่ได้รับ

๑.๘.๑ ทำให้ทราบการเผยแผ่คำสอนของพระพุทธเจ้าที่ปรากฏในพระไตรปิฎก

๑.๘.๒ ทำให้ทราบการเผยแผ่คำสอนของพระคิกฤทธิ โสตถิโณ ที่มีผลกระทบต่อพระธรรมวินัย

๑.๘.๓ ทำให้ทราบผลวิเคราะห์การเผยแผ่คำสอนของพระคิกฤทธิ โสตถิโณ ที่มีผลกระทบต่อพระธรรมวินัย

บทที่ ๒

การเผยแผ่คำสอนของพระพุทธเจ้าที่ปรากฏในพระไตรปิฎก

ในบทนี้ ผู้วิจัยจกกล่าวถึงการศึกษาเกี่ยวกับคุณสมบัติของพระพุทธเจ้าที่ปรากฏในพระไตรปิฎก การเผยแผ่คำสอนของพระพุทธเจ้าที่ปรากฏในพระไตรปิฎก ทัศนะผู้มีความเห็นคัดค้านพระธรรมวินัยโดยตรงและโดยอ้อมที่ปรากฏในพระไตรปิฎก หลักเกณฑ์ในการตัดสินพระธรรมวินัยที่ปรากฏในพระไตรปิฎก หลักการสำคัญและเหตุแห่งความอันตรายของพระสัทธรรม รวมทั้งสรุปตามลำดับต่อไป

๒.๑ คุณสมบัติของพระพุทธเจ้าที่ปรากฏในพระไตรปิฎก

พระนามอย่างหนึ่งของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ที่พุทธศาสนิกชนทั้งหลายนิยมเรียกพระองค์ก็คือ “พระบรมศาสดา” หรือเรียกอีกอย่างว่า พระบรมครู ซึ่งแปลว่า พระศาสดาผู้เป็นยอดของครู”^๑ ในภาษาบาลีได้มีบทพระพุทธคุณว่า “สตถา เทวมนุสฺसानิ”^๒ แปลว่า “เป็นศาสดาของเทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย”^๓ และยังมีคำสรรเสริญอีกว่า “อนุตฺตโร ปุริสทมมสารถิ”^๔ ซึ่งก็แปลว่า “ทรงฝึกบุรุษที่ควรฝึก”^๕ นอกจากพระนามที่ใช้เรียกสรรเสริญในบทพระพุทธคุณแล้ว พระองค์ยังมีชื่อเรียกอื่น ๆ อีก ปรากฏหลักฐานในพจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์ ความว่า

พระนามต่าง ๆ เพื่อกล่าวถึงพระพุทธเจ้า ซึ่งเป็นคำกลาง ๆ ใช้แก่พระองค์ใดก็ได้ มีมากมาย เช่น ที่ประมวลไว้ในคัมภีร์อภิธานปิฎก (คาถาที่ ๑-๔) มี ๓๒ คำ (ในที่นี่ ได้ปรับตัวสะกดและจัดเรียงตามลำดับอักษรอย่างภาษาไทย) คือ จักขุมา, ชินะ, ตถาคต, ทศพล, ทิพพุตตมะ (ทิพโทยม), เทวเทพ, ธรรมราชา, ธรรมสวามี, นราระ, นรสีห์, นาถะ, นายก, พุทธะ, ภควา (พระผู้มีพระภาค), ฐิติปัญญะ, มหามุนี, มเหสี (มเหสี ก็ใช้), มารชิ, มุนี, มุนินท์, (มุนินทร์ ก็ใช้),

โลกครู, โลกนาถ, วรปัญญา, วินายก, สมันตจักขุ (สมันตจักขุ), สยัมภู, สัตถา (พระศาสดา), สัพพัญญู, สัมมาสัมพุทธ, สุกต, อนนิจ, อังคิรส; และสำหรับพระพุทธเจ้าพระองค์ปัจจุบัน มีพระ

^๑ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), พุทธวิธีในการสอน, พิมพ์ครั้งที่ ๑๘, (กรุงเทพมหานคร: บริษัทพิมพ์สวาย จำกัด, ๒๕๕๖), หน้า ๑.

^๒ ม.อ.อ. (บาลี) -/๓๔๒/๒๐๓.

^๓ ช.อิตติ.อ. (ไทย) -/๔๙/๒๕๘.

^๔ ม.อ.อ. (บาลี) -/๓๔๒/๒๐๓.

^๕ ม.อ.อ. (ไทย) -/๓๔๒/๒๗๒.

นามเฉพาะเพิ่มอีก ๗ คำ คือ โคตมะ สักกะ (ศากยะ) สักยมุนิ (ศากยมุนี) สักยสีห (ศากยสีห)
สิทธัตถะ สุทโธนิ อาทิจจพันธุ^๖

และเนื่องด้วยคำสรรเสริญในบทพระพุทธรูปคุณดังที่กล่าวมาแล้วข้างต้นว่า “พระองค์ทรง
เป็นศาสดาของเทวดาและมนุษย์” และอีกบทที่ว่า “ทรงฝึกบุรุษที่ควรฝึก” นั้นก็แสดงให้เห็นอยู่แล้ว
ว่า พระองค์ทรงเป็นผู้ที่มีความสามารถในการแสดงธรรมสั่งสอนเวไนยบุคคล นอกจากคุณสมบัติ
ดังกล่าวเหล่านี้แล้ว ผู้วิจัยยังจำแนกคุณสมบัติของพระพุทธรูปเจ้าออกเป็น ๒ ส่วน คือ

๒.๑.๑ คุณสมบัตินี้ปรากฏภายนอก

๒.๑.๒ คุณสมบัตินี้ปรากฏอยู่ภายใน

๒.๑.๑ คุณสมบัตินี้ปรากฏภายนอก

คุณสมบัตินี้ปรากฏภายนอก ในที่นี้คือบุคลิกลักษณะทางกาย จะเห็นได้ว่า พระวรกายของ
พระพุทธรูปองค์ทรงประกอบด้วยลักษณะมหาบุรุษ ๓๒ ประการ^๗ และอนุพยัญชนะอีก ๘๐ ประการ^๘
ซึ่งมีบุคลิกลักษณะ เช่น ความสง่างามของพระวรกาย เสียงที่ไพเราะ เป็นต้น เป็นเหตุให้ผู้พบเห็นเกิด
ความศรัทธาเลื่อมใส ยกตัวอย่าง หลักฐานจังกีสสูตร ความว่า

... พระสมณโคตมมีพระรูปงดงาม น่าดู น่าเลื่อมใส มีพระฉวีวรรณผุดผ่องยิ่งนัก ดุจพรหม
มีพระวรกายดุจพรหม โอกาสที่จะได้พบเห็นยากนัก ... มีพระวาทะไพเราะสุภาพ ประกอบด้วยถ้อยคำ
อ่อนหวานอย่างชาวเมือง นุ่มนวล เข้าใจง่าย ฯลฯ^๙

นอกจากพระวรกายสง่างามแล้ว พระพุทธรูปองค์ยังมีเสียงไพเราะ และมีพระวาทะสุภาพ ดัง
คำชมของจังกีพรหมณ์ว่า

พระสมณโคตม ... มีพระวาทะไพเราะสุภาพ ประกอบด้วยถ้อยคำอ่อนหวานอย่าง
ชาวเมือง นุ่มนวล เข้าใจง่าย ฯลฯ^{๑๐}

และคำกล่าวของอุตตรมาณพที่ได้พิสูจน์ลักษณะมหาบุรุษ ๓๒ ประการแล้ว ก่อนจะนำ
ความไปบอกพรหมายูพรหมณ์ผู้เป็นอาจารย์ว่า

ท่านพระโคตมพระองค์นั้นทรงมีพระสุรเสียงกึกก้องเปล่งออกจากพระโอษฐ์ ประกอบด้วย
องค์ ๘ ประการ คือ

๑. นุ่มนวล	๒. ฟังชัดเจน
๓. ไพเราะ	๔. ฟังง่าย
๕. กลมกล่อม	๖. ไม่พร่า

^๖ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์, พิมพ์ครั้งที่ ๒๑,
(กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ลิขิตม, ๒๕๕๖), หน้า ๒๖๑.

^๗ ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๒๐๐/๑๕๕-๑๖๓.

^๘ ที.ปา.อ. (ไทย) -/๑๕๕-๒๔๑/๑๖๓-๑๘๘.

^๙ ม.ม. (ไทย) ๑๓/๔๒๕/๕๓๔.

^{๑๐} ม.ม. (ไทย) ๑๓/๔๒๕/๕๓๔.

๗. ลุ่มลึก

๘. มีกังวาน^{๑๑}

คุณสมบัติภายนอกของพระพุทธเจ้า คือ บุคลิกลักษณะมหาบุรุษ ๓๒ ประการ ดังหลักฐานในจังกีสสูตร ความว่า พระสมณโคตมมีรูปร่างงาม วาจาไพเราะสุภาพ นอกจากนี้ เสียงของพระองค์ยังประกอบด้วย ความนุ่มนวล ฟังชัดเจน เป็นต้น

๒.๑.๒ คุณสมบัติที่ปรากฏอยู่ภายใน

คุณสมบัติที่ปรากฏอยู่ภายใน คือคุณธรรมต่าง ๆ ของพระสัมมาสัมพุทธเจ้ามีมาก ซึ่งผู้วิจัยจะยกมาแสดงเป็นเพียงบางส่วน ดังต่อไปนี้

พระสัมมาสัมพุทธเจ้ามีคุณสมบัติพิเศษอย่างหนึ่ง อันเป็นความสามารถซึ่งมีเฉพาะในพระสัพพัญญูพุทธเจ้า และไม่มีทั่วไปแก่พระสาวก ได้แก่ ทศพลญาณ ๑๐ ประการ มีดังต่อไปนี้

๑. ฐานาฐานญาณ (ปรีชาหยั่งรู้ฐานะและอฐานะ คือ รู้กฎธรรมชาติเกี่ยวกับขอบเขตและขีดขั้นของสิ่งทั้งหลายว่า อะไรเป็นอะไร อะไรเป็นไปไม่ได้ และแค่ไหนเพียงไร โดยเฉพาะในแง่ความสัมพันธ์ระหว่างเหตุกับผล และกฎเกณฑ์ทางจริยธรรม เกี่ยวกับสมรรถวิสัยของบุคคล ซึ่งจะได้รับผลกรรมที่ดีและชั่วต่าง ๆ กัน)

๒. กรรมวิปากญาณ (ปรีชาหยั่งรู้ผลของกรรม คือ สามารถกำหนดแยกการให้ผลอย่างสลับซับซ้อน ระหว่างกรรมดีและกรรมชั่ว ที่สัมพันธ์กับปัจจัยแวดล้อมต่าง ๆ มองเห็นรายละเอียดและความสัมพันธ์ภายในกระบวนการก่อผลของกรรมอย่างชัดเจน)

๓. สัพพัตถคามินีปฏิปทาญาณ (ปรีชาหยั่งรู้ข้อปฏิบัติที่จะนำไปสู่คติทั้งปวง คือ สุขคติ ทุกคติ หรือพ้นจากคติ หรือปรีชาหยั่งรู้ข้อปฏิบัติที่จะนำไปสู่อรรถประโยชน์ทั้งปวง ... ทิฐุธัมมิกัตถะ สัมปรายิกัตถะหรือปรมาตถะ คือรู้ว่าเมื่อปรารภจะเข้าถึงคติหรือประโยชน์ใด จะต้องทำอะไรบ้าง มีรายละเอียดวิธีปฏิบัติอย่างไร)

๔. นานาธาตุญาณ (ปรีชาหยั่งรู้สภาวะของโลกอันประกอบด้วยธาตุต่าง ๆ เป็นอนันต์ คือ รู้สภาวะของธรรมชาติ ทั้งฝ่ายอุปาทินนกกสังขารและฝ่ายอนุปาทินนกกสังขาร เช่น รู้จักส่วนประกอบต่าง ๆ ของชีวิต สภาวะของส่วนประกอบเหล่านั้น พร้อมทั้งลักษณะและหน้าที่ของมันแต่ละอย่าง อาทิการปฏิบัติหน้าที่ของขันธ์ อายตนะ และธาตุต่าง ๆ ในกระบวนการรับรู้ เป็นต้น และรู้เหตุแห่งความแตกต่างกันของสิ่งทั้งหลายเหล่านั้น)

๕. นานาธมฺมุตติกญาณ (ปรีชาหยั่งรู้ธมฺมุตติ คือ รู้ธมฺมุตติ ความโน้มเอียง ความเชื่อถือ แนวความสนใจ เป็นต้น ของสัตว์ทั้งหลายที่เป็นไปต่าง ๆ กัน)

๖. อินทริยโปรปริยัตตญาณ (ปรีชาหยั่งรู้ความยิ่งและหย่อนแห่งอินทริยของสัตว์ทั้งหลาย คือรู้ว่าสัตว์นั้น ๆ มีศรัทธา วิริยะ สติ สมาธิ ปัญญา แคไหน เพียงใด มีกิเลสมาก กิเลสน้อย มีอินทริยอ่อน หรือแก่กล้า สอนง่าย หรือสอนยาก มีความพร้อมที่จะตรัสรู้หรือไม่)

^{๑๑} ม.ม. (ไทย) ๑๓/๓๘๗/๔๘๑.

๗. ฌานาภิสังกเลสาทิญญาน (ปริชาหยังรู้ความเศร้าหมอง ความผ่องแผ้ว การออกแห่งฌาน วิโมกข์ สมาธิ และสมาบัติทั้งหลาย)

๘. ปุพเพนิวาสานุสสติญญาน (ปริชาหยังรู้อันทำให้ระลึกภาพที่เคยอยู่ในหนหลังได้)

๙. จุตูปปาตญญาน (ปริชาหยังรู้จุดและอุบัติของสัตว์ทั้งหลายอันเป็นไปตามกรรม)

๑๐. อาสวักขญญาน (ปริชาหยังรู้ความสิ้นไปแห่งอาสวะทั้งหลาย)^{๑๒}

นอกจากทศพลญญานแล้ว ยังมีพระญานอื่น ๆ อีก ดังปรากฏหลักฐานในอรรถกถาพระอภิธรรมปิฎก วิกัณณนา สัมโมหวิโนทนี ญานวิกังคั พรณนาทสภมาติกา ว่าด้วยกำลังพระญานอธิบายว่า

ส่วนในญานวิกังคันี้ ทศพลญาน ที่มาในพระบาลีนี้ก่อนนั้นแล ชื่อว่า กำลังพระญานอื่น ๆ อีกหลายพัน เป็นต้นอย่างนี้ คือ

ที่มาในมหาสีหนาทสูตร มี

๑. ทศพลญาน (ญานอันเป็นกำลัง ๑๐) ๒. เวสาร์ชชญาน ๔ ๓. อกัมปนญาน (ญานที่ไม่หวั่นไหว) ในบริษัท ๘ ๔. ญานที่กำหนดรู้กำเนิด ๔ ๕. ญานที่กำหนดรู้คติ ๕

ที่มาในสังยุตตนิกาย มี ๑. ญาน ๗๓ ๒. ญาน ๗๗

นี้ชื่อว่า กำลังพระญาน แม้ในที่นี้ ท่านก็ประสงค์เอากำลังพระญานเหมือนกัน จริงอยู่ ท่านเรียกญานว่ากำลัง เพราะความหมายว่าไม่หวั่นไหว และเพราะความหมายว่าเป็นเครื่องอุดหนุน^{๑๓}

คุณสมบัติภายในของพระพุทธเจ้า คือ คุณธรรมต่าง ๆ ซึ่งเป็นพระญานของพระองค์ที่ไม่มิทั่วไปแก่บรรดาพระสาวก ได้แก่ ทศพลญาน ๑๐ ประการ นอกจากทศพลญานแล้ว ยังมีญานอื่น ๆ อีก เช่น ๑. เวสาร์ชชญาน ๒. อกัมปนญาน เป็นต้น

สรุปความว่า คำว่า พระพุทธเจ้าเป็นชื่อเรียกกลาง ๆ ที่ใช้เรียกพระพุทธเจ้าองค์ใดก็ได้ นอกจากนี้ยังมีชื่อเรียกอื่น ๆ อีก เช่น ชินะ ตถาคต ทศพล เป็นต้น ส่วนพระพุทธเจ้าองค์ปัจจุบันมีชื่อเรียก เช่น โคตมะ ศากยมนี สิทธัตถะ อังคิรส เป็นต้น และชื่อ ๆ หนึ่งที่นิยมเรียก คือ พระบรมศาสดา ซึ่งแปลว่า พระศาสดาผู้ยอดเยี่ยม เพราะพระองค์มีความสามารถในการอบรมสั่งสอน และยังได้จำแนกคุณสมบัติของพระองค์เป็น ๒ ส่วน คือ ๑. คุณสมบัติภายนอก ๒. คุณสมบัติภายใน ดังต่อไปนี้

๑. คุณสมบัติภายนอก คือ บุคลิกลักษณะมหาบุรุษ ๓๒ ประการ ดังหลักฐานในจังกีสสูตร ความว่า พระสมณโคตมมีรูปงดงาม วาจาไพเราะสุภาพ เป็นต้น นอกจากนี้ เสียงของพระองค์ยัง

^{๑๒} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, พิมพ์ครั้งที่ ๒๕, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ลธิธัมม, ๒๕๕๖), หน้า ๒๓๗-๒๓๘.

^{๑๓} อภิ.วิ.อ. (ไทย) -/๗๖๐/๖๔๕.

ประกอบด้วย ความนุ่มนวล ฟังชัดเจน เป็นต้น ๒. คุณสมบัติภายใน คือ คุณธรรมต่าง ๆ ซึ่งไม่มีทั่วไปแก่พระสาวกทั้งหลาย ได้แก่ ทศพลญาณ ๑๐ ประการ นอกจากทศพลญาณแล้ว ยังมีญาณอื่น ๆ อีก เช่น ๑. เวสัชชญาณ ๒. อภิรมณญาณ เป็นต้น

๒.๒ การเผยแผ่คำสอนของพระพุทธเจ้าที่ปรากฏในพระไตรปิฎก

การเผยแผ่คำสอนของพระพุทธเจ้ามีปรากฏทั่วไปในคัมภีร์พระไตรปิฎกและอรรถกถา ซึ่งหนังสือพุทธวิธีในการสอนของพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) ได้รวบรวมหลักการและวิธีการเผยแผ่คำสอนของพระพุทธเจ้าไว้แล้ว ด้วยเหตุนี้ ผู้วิจัยจึงได้อาศัยข้อมูลเพื่อเป็นต้นแบบของการศึกษาค้นคว้าในประเด็นนี้ โดยจำแนกหลักการและวิธีการเผยแผ่คำสอนได้ ๖ ประการ ดังนี้

- ๒.๒.๑ เกี่ยวกับเนื้อหาที่แสดง
- ๒.๒.๒ เกี่ยวกับตัวผู้แสดงธรรม
- ๒.๒.๓ คุณลักษณะในการแสดงธรรม
- ๒.๒.๔ วิธีการแสดงธรรมในแบบต่าง ๆ
- ๒.๒.๕ กุศโลบายในการแสดงธรรม
- ๒.๒.๖ เกี่ยวกับตัวผู้ฟังธรรม

๒.๒.๑ เกี่ยวกับเนื้อหาที่แสดง

ในประเด็นเกี่ยวกับเนื้อหาที่แสดงมี ๗ ประการด้วยกัน คือ

๑) แสดงธรรมจากสิ่งที่เข้าใจง่ายไปหาสิ่งที่เข้าใจยาก เช่น อริยสัจ ๔^{๑๔} ซึ่งเริ่มแสดงจากความทุกข์ ความเดือดร้อน ปัญหาชีวิตที่ประสบอยู่ รู้เห็นประจักษ์กันทุกคน จากนั้นจึงสาวไปหาเหตุที่ยากลึกซึ้ง และวิธีการอันนำไปสู่หนทางในการแก้ไข

๒) แสดงธรรมไปตามระดับความลุ่มลึกของเนื้อหาและยากลงไปตามขั้น ต่อเนื่องกันลงไป เช่น อนุปพุทธานุสัจ ๑๕ ไตรสิกขา^{๑๖} พุทธโอวาท ๓^{๑๗} เป็นต้น

๓) แสดงธรรมโดยให้ผู้ฟังประจักษ์ด้วยตนเอง เรียกว่า ประสบการณ์ตรง เช่น การพาพระนันทะที่ติดถึงนางชนบทกัลยาณีไปชมนางเทพอัปสรบนสวรรค์ชั้นดาวดึงส์^{๑๘} เป็นต้น

๔) แสดงธรรมตรงประเด็น ชัดเจน ไม่วกวน ไม่ไขว้เขว ไม่ออกนอกเรื่อง^{๑๙}

๕) แสดงธรรมมีเหตุผลรองรับ ตรองตามเห็นจริงได้ ซึ่งเรียกว่า สนิทาน^{๒๐}

^{๑๔} อภิ.วิ. (ไทย) ๓๕/๑๘๙-๒๐๕/๑๖๓-๑๗๓.

^{๑๕} วิ.ม. (ไทย) ๔/๒๖/๓๒-๓๓.

^{๑๖} อง.ฉก. (ไทย) ๒๒/๑๐๕/๖๒๖-๖๒๗.

^{๑๗} พุ.ธ. (ไทย) ๒๕/๑๘๓/๙๐.

^{๑๘} ดูรายละเอียดใน พุ.อ. (ไทย) ๒๕/๒๒/๒๑๐-๒๑๔.

^{๑๙} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), พุทธวิธีในการสอน, หน้า ๓๔.

๖) แสดงธรรมเท่าที่จำเป็น เพื่อให้เกิดความเข้าใจให้การเรียนรู้ ไม่ใช่แสดงทั้งหมดเท่าที่ผู้แสดงรู้ หรือแสดงภูมิว่าผู้แสดงมีความรู้มาก ดังปรากฏหลักฐานในสี่สรวนสูตร ความว่า

พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ สี่สรวน เขตกรุงโกสัมพี ครั้นนั้นพระองค์ทรงหยิบใบประคูล์ลาย ๒-๓ ใบขึ้นมา แล้วตรัสถามภิกษุทั้งหลายว่า “ใบประคูล์ลาย ๒-๓ ใบที่ทรงหยิบขึ้นมากับใบที่อยู่บนต้น อย่างไหนจะมากกว่ากัน” ภิกษุทั้งหลาย ตอบว่า “ใบที่อยู่บนต้นไฉนนั้นแลมากกว่า” พระองค์จึงตรัสว่า ภิกษุทั้งหลาย สิ่งที่เราารู้แล้วแต่มิได้บอกเธอทั้งหลายก็มีมาก เพราะไม่เป็นประโยชน์ ไม่เป็นไปเพื่อตรัสรู้ ไม่เป็นไปเพื่อนิพพาน^{๒๐}

๗) แสดงสิ่งที่เป็นประโยชน์แก่ผู้ฟัง และเลือกโอกาสให้เหมาะสมที่จะแสดงธรรม ปรากฏหลักฐานในอภยราชกุมารสูตร (หลักเกณฑ์การตรัสพระวาจา ๖ ประการ)^{๒๑}

ในประเด็นเกี่ยวกับเนื้อหาที่แสดง จำแนกได้ ๗ ประการ ดังนี้ ๑) แสดงจากสิ่งที่เข้าใจง่าย ไปหาสิ่งที่เข้าใจยาก ๒) แสดงไปตามระดับความลุ่มลึกของเนื้อหา ๓) แสดงให้ผู้ฟังประจักษ์ด้วยตนเอง ๔) แสดงตรงประเด็น ไม่วกวน ไม่ออกนอกเรื่อง ๕) แสดงมีเหตุผลรองรับ ๖) แสดงเท่าที่จำเป็น ไม่ใช่แสดงทั้งหมดเท่าที่ผู้แสดงรู้ ๗) แสดงเฉพาะส่วนที่เป็นประโยชน์แก่ผู้ฟัง และเลือกโอกาสให้เหมาะสม

๒.๒.๒ เกี่ยวกับตัวผู้แสดงธรรม

ในประเด็นเกี่ยวกับตัวผู้แสดงธรรมมี ๕ ประการด้วยกัน คือ

๑) การเริ่มต้นเป็นสิ่งสำคัญมาก การเริ่มต้นที่ดีมีส่วนช่วยให้ประสบผลสำเร็จเป็นอย่างมาก อย่างน้อยก็เป็นการดึงความสนใจในการนำเข้าสู่เนื้อหา โดยปกติพระผู้มีพระภาคไม่เริ่มต้นด้วยการนำเข้าสู่เนื้อหาธรรมะทันที แต่ทรงเริ่มจากการสนทนากับผู้มาเฝ้าด้วยเรื่องที่เขาสนใจ เช่น เมื่อพบชาวณาคีสนทนาเรื่องการทำงาน^{๒๒} เมื่อพบพราหมณ์ก็สนทนาเรื่องไตรเพท^{๒๓} เป็นต้น

๒) ก่อนแสดงธรรมพระผู้มีพระภาคจะสร้างบรรยากาศให้ปลอดโปร่ง ผ่อนคลาย ไม่ให้ตึงเครียด ให้เกียรติแก่ผู้ฟัง และให้ผู้ฟังเกิดความภูมิใจในตนเอง เช่น ดังหลักฐานในโสนทณสูตร พราหมณ์โสนทณจะเกิดความกังวลใจว่า

‘ถ้าถามปัญหาพระสมณโคดม หากพระสมณโคดมตรัสว่า พราหมณ์ ปัญหาข้อนี้ไม่ควรถามอย่างนี้ ที่ถูกควรถามอย่างนี้ บริษัทก็จะดูหมิ่นว่า พราหมณ์โสนทณจะโง่เขลา พระผู้มีพระภาคทราบความคิดและทรงดำริว่า เราควรถามปัญหาเขาเรื่องไตรเพทซึ่งเป็นความรู้ของอาจารย์เขา’ จึงตรัสถามคุณสมบัติที่ทำให้เป็นพราหมณ์ ทำให้พราหมณ์เกิดความสบายใจ และรู้สึกภูมิใจที่ได้

^{๒๐} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), พุทธวิธีในการสอน, หน้า ๓๔.

^{๒๑} ดุราลละเหียดใน ส.ม. (ไทย) ๑๙/๑๑๐๑/๖๑๓.

^{๒๒} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๑๘๗/๑๔๕-๑๔๖.

^{๒๓} ดุราลละเหียดใน ส.ส. (ไทย) ๑๕/๑๘๗/๒๘๓-๒๘๕.

^{๒๔} ดุราลละเหียดใน อง.ปญจก. (ไทย) ๒๒/๑๙๒/๓๑๖-๓๒๔.

ตอบเรื่องที่ตนรู้และเชี่ยวชาญเป็นพิเศษ จากนั้นพระองค์จึงทรงชักนำพราหมณ์โศณทัณฑะเข้าสู่
เนื้อหาธรรมะ^{๒๕}

๓) แสดงธรรมโดยมุ่งเนื้อหาสาระเพื่อให้เกิดความรู้ความเข้าใจในสิ่งที่แสดง “แสดงธรรม
โดยไม่กระทบตนและผู้อื่น ไม่มุ่งยกตน ไม่มุ่งเสียดสีใคร ๆ”^{๒๖} เมื่อมีผู้ถามถึงคำสอนของเจ้าลัทธิต่าง ๆ
พระองค์ก็ไม่ทรงตัดสินว่าคำสอนลัทธิใดถูกหรือผิด แต่จะแสดงหลักการให้ผู้ถามพิจารณาและตัดสิน
ด้วยตนเอง เช่น กรณีสุภัททปริพาชก ความว่า

สุภัททปริพาชกได้ทูลถามพระผู้มีพระภาคว่า เจ้าลัทธิ ได้แก่ ปุณณะกัสสปะ มัคชลิโคศล อชิ
ตะเกสสัมพล ปุณะกัจจายนะ สญชัยเวล्लฐบุตร นิครนถ์นาฏบุตร เจ้าลัทธิเหล่านั้นรู้ตามที่ตน
กล่าวอ้างหรือไม่ พระองค์ตรัสว่า “อย่าเลย เรื่องที่ถามว่า ‘เจ้าลัทธิเหล่านั้นรู้ตามที่ตนกล่าวอ้าง
หรือไม่รู้ เราจะแสดงธรรมแก่เธอ เธอจงฟัง จงใส่ใจให้ดี’”^{๒๗}

๔) แสดงธรรมโดยเคารพ คือ ตั้งใจแสดงด้วยความรู้สึกรู้เห็นผู้ฟังเป็นสำคัญ ไม่ใช่สักแต่ว่า
ทำ หรือเห็นผู้ฟังโง่เขลา ดังหลักฐานปรากฏในสี่สูตร ความว่า

แม้จะแสดงธรรมแก่ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุณีทั้งหลาย อุบาสกทั้งหลาย อุบาสิกาทั้งหลาย
ปุณชนทั้งหลาย โดยที่สุดแม้จะแสดงแก่คนขอทานและพราหมณ์ก็แสดงโดยเคารพ ไม่แสดงโดยไม่
เคารพ^{๒๘}

๕) ใช้ภาษาสุภาพ นุ่มนวล ไม่หยาบคาย ขวนให้สบายใจ เข้าใจง่าย ดังปรากฏหลักฐานใน
โศณทัณฑสูตร ความว่า

... พระสมณโคดมทรงมีอริยศีล มีศีลที่เป็นกุศล ประกอบด้วยศีลที่เป็นกุศล ฯลฯ มีพระ
วาจาไพเราะสุภาพ ประกอบด้วยถ้อยคำอ่อนหวาน อย่างชาวเมือง นุ่มนวล เข้าใจง่าย ฯลฯ^{๒๙}

ในประเด็นเกี่ยวกับตัวผู้แสดงธรรม จำแนกได้ ๕ ประการ ดังนี้ ๑) เริ่มต้นด้วยเรื่องที่เข
สนใจ ไม่นำเข้าสู่เนื้อหาธรรมะในทันที ๒) ก่อนแสดงธรรม สร้างบรรยากาศให้ผ่อนคลาย ให้เกียรติแก่
ผู้ฟัง ๓) แสดงธรรมไม่กระทบตนและผู้อื่น ไม่ยกตนข่มท่าน ไม่มุ่งเสียดสีใคร ๆ ๔) แสดงธรรมด้วย
ความตั้งใจเห็นผู้ฟังเป็นสำคัญ ๕) ใช้ภาษาสุภาพ ไม่หยาบคาย เข้าใจง่าย

^{๒๕} ที.สี. (ไทย) ๙/๓๐๖-๓๑๘/๑๑๖-๑๒๓.

^{๒๖} ดูรายละเอียดใน อัง.ปญจก. (ไทย) ๒๒/๑๕๙/๒๖๓.

^{๒๗} ที.ม. (ไทย) ๑๐/๒๑๓/๑๖๑.

^{๒๘} อัง.ปญจก. (ไทย) ๒๒/๙๙/๑๖๙.

^{๒๙} ที.สี. (ไทย) ๙/๓๐๔/๑๑๔.

๒.๒.๓ คุณลักษณะในการแสดงธรรม

ในประเด็นคุณลักษณะในการแสดงมี ๗ ประการด้วยกัน คือ

๑) สันทสสนา การให้เห็นชัดแจ้ง หรือชี้ให้ชัด คือ ชี้แจงให้เข้าใจชัดเจน มองเห็นเรื่องราวและเหตุผลต่าง ๆ แจ่มแจ้งเหมือนจูงมือไปดูเห็นประจักษ์กับตา; เป็นลักษณะอย่างแรกของการสอนที่ดีตามแนวพุทธจริยา (ข้อต่อไปคือ สมาทปนา)^{๓๐}

๒) สมาทปนา การให้สมาทาน หรือชวนให้ปฏิบัติ คือ อธิบายให้เห็นว่าเป็นความจริง ดิจจริง จนใจยอมรับที่จะนำไปปฏิบัติ; เป็นลักษณะอย่างหนึ่งของการสอนที่ดี (ข้อก่อนคือ สันทสสนา, ข้อต่อไปคือ สมุตเตชนา)^{๓๑}

๓) สมุตเตชนา การทำให้อาจหาญ คือ ระวังใจให้แก่วรรณีย์ ปลุกใจให้คึกคัก เกิดความกระตือรือร้น มีกำลังใจแข็งขัน มั่นใจที่จะทำให้สำเร็จ ไม่กลัวเหน็ดเหนื่อยหรือยากลำบาก; เป็นลักษณะอย่างหนึ่งของการสอนที่ดี ข้อก่อนคือ สมาทปนา, ข้อสุดท้ายคือ สัมปหังสนา)^{๓๒}

๔) สัมปหังสนา การทำให้ร่าเริงหรือปลุกให้ร่าเริง คือ ทำบรรยากาศให้สนุก สดชื่น แจ่มใส เบิกบานใจ ให้ผู้ฟังชุ่มชื่นมีความหวัง มองเห็นผลดีและทางสำเร็จ; เป็นลักษณะอย่างหนึ่งของการสอนที่ดีตามแนวพุทธจริยา (ข้อก่อนคือ สมุตเตชนา)^{๓๓}

ในประเด็นคุณลักษณะในการแสดงธรรม จำแนกได้ ๔ ประการ ดังนี้ ๑) สันทสสนา การชี้แจงให้เข้าใจชัดเจน ๒) สมาทปนา การชักชวนให้นำไปปฏิบัติ ๓) สมุตเตชนา การปลุกเร้าให้เกิดกำลังใจ ๔) สัมปหังสนา สร้างบรรยากาศให้สนุก เบิกบานใจ

๒.๒.๔ วิธีการแสดงธรรมในแบบต่าง ๆ

ในประเด็นวิธีการแสดงธรรมในแบบต่าง ๆ มี ๔ ประการด้วยกัน คือ

๑) การสนทนา วิธีนี้เป็นวิธีที่ทรงใช้บ่อย โดยเฉพาะเมื่อมีผู้มาเฝ้า ยังไม่ได้เลื่อมใสศรัทธา ในพระศาสนา ยังไม่รู้ไม่เข้าใจหลักธรรม ในการสนทนาพระผู้มีพระภาคมักจะเป็นฝ่ายถาม นำคู่สนทนาเข้าสู่ธรรมและเลื่อมใสศรัทธาในที่สุด แม้ในหมู่สาวก พระองค์ก็ทรงใช้วิธีนี้ และส่งเสริมให้สาวกสนทนาธรรมกัน ดังปรากฏหลักฐานในมงคลสูตร ความว่า “การสนทนาธรรมตามกาล นี้เป็นมงคลอันสูงสุด”^{๓๔}

^{๓๐} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์, หน้า ๔๓๒.

^{๓๑} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๔๐๒.

^{๓๒} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๔๐๔.

^{๓๓} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๔๓๕.

^{๓๔} ขุ.ขุ. (ไทย) ๒๕/๑๐/๘.

๒) การบรรยาย วิธีแสดงธรรมวิธีนี้ จะทรงใช้ในการแสดงธรรมประจำวันที่มีพระสงฆ์หรือประชาชนจำนวนมาก “โดยมากเป็นผู้มีพื้นความรู้ความเข้าใจกับความเลื่อมใสศรัทธาอยู่แล้ว มาฟังเพื่อเพิ่มเติมความรู้ และหาความสุขทางจิตใจ”^{๓๕}

๓) การตอบปัญหา ผู้ที่ถามปัญหา นอกจากเป็นผู้ที่มีความสงสัยในข้อธรรมต่าง ๆ แล้ว โดยมากเป็นผู้มีพื้นฐานศาสนาอื่น บ้างมาถามเพื่อต้องการรู้คำสอนในพระพุทธศาสนา หรือเทียบเคียงกับคำสอนในลัทธิของตน บ้างมาถามเพื่อลองภูมิ บ้างมาถามเพื่อข่มปราบให้จน หรือให้ได้รับความอับอาย

พระผู้มีพระภาคทรงใช้วิธีการตอบให้เหมาะสมกับลักษณะของปัญหา ในสังคีตสูตร^{๓๖} ได้แยกประเภทการตอบปัญหาไว้ ๔ ประการ คือ

(๑) เอกังสพยากรณ์ปัญหา ปัญหาที่ตอบตรงไปตรงมา เช่น ถามว่า “จักขุเป็นอนิจจังหรือ” พึงตอบว่า “ถูกแล้ว”

(๒) ปฏิปุจฉาพยากรณ์ปัญหา ปัญหาที่ย้อนถามแล้วจึงแก้ เช่น ถามว่า “โสตะก็เหมือนจักขุหรือ” พึงย้อนถามว่า “ที่ถามนั้นหมายถึงแง่ใด” ถ้าเขากล่าวว่า “ในแง่เป็นเครื่องมองเห็น” พึงตอบว่า “ไม่เหมือน” ถ้าเขากล่าวว่า “ในแง่เป็นอนิจจัง” ควรตอบว่า “เหมือน”

(๓) วิทักขพยากรณ์ปัญหา ปัญหาที่ต้องแยกตอบ เช่น ถามว่า “สิ่งที่เป็นอนิจจัง ได้แก่ จักขุใช้ไหม?” ควรแยกตอบว่า “ไม่เฉพาะจักขุเท่านั้น ถึงโสตะ ฆานะ ฯลฯ ก็เป็นอนิจจัง” หรือปัญหาถามว่า “พระตถาคตตรัสว่าไม่เป็นที่รักที่ชอบใจของคนอื่นไหม?” ต้องแยกตอบตามหลักการตรัสพระวาจา ๖ ประการ เป็นต้น

(๔) ฐปณียปัญหา ปัญหาที่ควรยับยั้งเสีย ได้แก่ ปัญหาที่ถามนอกเรื่อง ไร้ประโยชน์ สิ้นเปลืองเวลาเปล่า ควรยับยั้งเสีย แล้วชักนำผู้ถามกลับเข้าสู่เรื่องที่ประสงค์ต่อไป เช่น เมื่อถามว่า “ชีวะอันใด สรรพกัณฐ์นั้นหรือ?” คำถามนี้จัดอยู่ในประเภทเก้งความจริง ถึงอธิบายอย่างไรผู้ถามก็ไม่อาจเข้าใจหรือพบข้อยุติได้ และไม่เกิดประโยชน์อะไรแก่ผู้ถามด้วย^{๓๗}

นอกจากนี้ พระผู้มีพระภาคยังทรงแสดงสาเหตุแห่งการถาม ซึ่งปรากฏหลักฐานในพระวินัยปิฎก ปิรवार อุปาลิปัญจกะ ทิฏฐาวิกัมมวรรค ความว่า

อุบาลี การถามปัญหานี้มี ๕ อย่าง คือ

๑. ภิกษุถามปัญหาเพราะความเป็นผู้โง่เขลา งามาย

๒. เป็นผู้ปรารถนาเลวทราม ถูกความอยากครอบงำ จึงถามปัญหา

๓. ถามปัญหาเพราะคูหมั่น

^{๓๕} ดูรายละเอียดใน พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), พุทธวิธีในการสอน, หน้า ๔๗.

^{๓๖} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๓๑๒/๒๙๑.

^{๓๗} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), พุทธวิธีในการสอน, หน้า ๔๘-๔๙.

๔. เป็นผู้ไม่ประสงค์จะรู้จึงถามปัญหา

๕. ถามปัญหาคำหนึ่งว่า ถ้าเราถามปัญหาแล้ว ภิกษุจักพยากรณ์ได้ถูกต้อง การพยากรณ์ดังนี้นั้นเป็นสิ่งที่ดี แต่ถ้าเราถามปัญหาแล้ว เธอจักพยากรณ์ไม่ถูกต้อง เราก็จักพยากรณ์แก่เธออย่างถูกต้อง

อุบาลี การถามปัญหามี ๕ อย่างนี้แล^{๓๘}

นอกจากรู้วิธีการตอบปัญหาแล้ว ถ้ารู้จุดประสงค์ของผู้ถาม ก็จะสามารถกล่าวแก้และตอบปัญหาได้ตรงจุด ทำให้การแสดงธรรมได้ผลดียิ่งขึ้น

๔) การวางกฎข้อบังคับ เช่น กรณีมีภิกษุกระทำความผิดเป็นครั้งแรก พระสงฆ์และประชาชนต่างติเตียนโพชนทนา เมื่อมีผู้นำความมากราบทูลพระผู้มีพระภาค พระองค์จะทรงเรียกประชุมสงฆ์ ไล่สวนภิกษุผู้กระทำความผิด เมื่อเจ้าตัวรับสารภาพแล้ว ก็ทรงดำหนิ ชี้แจงความเสียหายที่เกิดแก่คณะสงฆ์ และคุณประโยชน์ของการประพฤติดีงาม ฯลฯ จากนั้นจะทรงบัญญัติสิกขาบท ในท่ามกลางสงฆ์ และรับทราบร่วมกันของสงฆ์^{๓๙}

ในประเด็นวิธีการแสดงธรรมในแบบต่าง ๆ จำแนกได้ ๔ ประการ ดังนี้ ๑) การสนทนา ๒) การบรรยาย ๓) การตอบปัญหา ซึ่งวิธีการตอบปัญหายังจำแนกได้อีก ๔ วิธี คือ (๑) ปัญหาที่ตอบตรงไปตรงมา (๒) ปัญหาที่ย้อนถามแล้วจึงแก้ (๓) ปัญหาที่ต้องแยกตอบ (๔) ปัญหาที่ควรยับยั้งเสีย ๔) การวางกฎข้อบังคับ

๒.๒.๕ กุศโลบายในการแสดงธรรม

ในประเด็นกุศโลบายในการแสดงธรรมมี ๑๐ ประการด้วยกัน คือ

๑) แสดงธรรมด้วยการยกอุทาหรณ์และเล่านิทานประกอบ วิธีนี้ช่วยให้ผู้ฟังเข้าใจได้ง่าย และชัดเจนในประเด็น เช่น อารามทุสกชาดก (ลิงทำลายสวน)^{๔๐} วารุณทุสกชาดก (ผู้มีปัญญาทรมานทำสุราให้เสีย)^{๔๑} เป็นต้น

๒) แสดงธรรมด้วยการอุปมาเปรียบเทียบ วิธีนี้ช่วยให้ผู้ฟังเข้าใจเรื่องลึกซึ้งที่เข้าใจยาก กลายเป็นเรื่องที่เข้าใจง่าย เช่น ทรงอุปมาด้วยลูกไก่ (เวรัญชกัณท์) ความว่า

พราหมณ์ ไข่ ๘ ฟอง ๑๐ ฟอง หรือ ๑๒ ฟอง ที่แม่ไก่กกหรือฟักดีแล้ว ลูกไก่ตัวที่ใช้เล็บหรือจะงอยปากทำลายกระเปาะ ไข่ออกมาได้ก่อน ควรเรียกมันว่า เป็นตัวพี หรือตัวน้อง ควรเรียกว่าพี เพราะมันแก่กว่าเขา

^{๓๘} วิ.ป. (ไทย) ๘/๔๓๒/๖๑๔.

^{๓๙} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), พุทธวิธีในการสอน, หน้า ๕๑.

^{๔๐} ขุ.ชา.ทูก.อ (ไทย) ๒/๔๖/๑๙-๒๒.

^{๔๑} ขุ.ชา.ทูก.อ (ไทย) ๒/๔๗/๒๒-๒๓.

เช่นเดียวกันนั้นแหละพราหมณ์ ในขณะที่หมู่สัตว์ ถูกกระเปาะไขคืออวิชาห่อหุ้มอยู่ เราได้ทำลายกระเปาะไขคืออวิชา ผู้เดียวเท่านั้นสำเร็จอนุตรสัมมาสัมโพธิญาณอันยอดเยี่ยม จึงเป็นพีธีใหญ่ผู้ประเสริฐที่สุดของโลก^{๔๒}

๓) แสดงธรรมด้วยการใช้อุปกรณ์ประกอบการสอน วิธีนี้ช่วยให้ผู้ฟังเห็นชัดเข้าใจง่ายโดยอุปมา จากวัตถุหรือเครื่องใช้ที่มีอยู่ใกล้ตัว เหมาะสำหรับผู้ฟังมีอายุน้อย ๆ เช่นในจุฬาราลูโลวาสสูตร ความว่า

... พระผู้มีพระภาคทรงเหลือน้ำน้อยหนึ่งไว้ในภาชนะน้ำ แล้วรับสั่งเรียกท่านพระราหุลมา ตรัสว่า ราหุล เธอเห็นน้ำที่เหลือน้อยหนึ่งไว้ในภาชนะนี้ไหม

ท่านพระราหุลกราบทูลว่า เห็น พระพุทธเจ้าข้า

ราหุล ความเป็นสมณะของบุคคลผู้ไม่มีความละอายในการกล่าวเท็จทั้งที่รู้ยู่ก็มีอยู่น้อยหนึ่งเหมือนน้ำที่เหลือน้อยหนึ่งอย่างนี้^{๔๓}

๔) แสดงธรรมด้วยการปฏิบัติให้เห็นเป็นตัวอย่าง วิธีนี้เป็นการปฏิบัติให้เห็นเป็นตัวอย่าง โดยที่ไม่ต้องกล่าวสอน เช่น ในคิลานวัตถุกถา ความว่า

พระผู้มีพระภาคพร้อมด้วยพระอานนท์ตามเสด็จ ขณะเสด็จไปทางที่อยู่ของพระภิกษุรูปหนึ่ง ได้เห็นภิกษุรูปนั้นนอนเกลือกกิ้งไปมาบนปัสสาวะและอุจจาระของตนเอง จึงได้เข้าไปไต่ถาม และจัดการชำระร่างกายให้สะอาดแล้วให้นอนบนเตียง จากนั้นพระองค์จึงรับสั่งให้ประชุมสงฆ์ ความว่า

ภิกษุทั้งหลาย พวกเธอไม่มีมารดา ไม่มีบิดาผู้คอยพยาบาล ภิกษุทั้งหลาย ถ้าพวกเธอไม่พยาบาลกันเอง ใครเล่าจะคอยพยาบาลพวกเธอ ภิกษุทั้งหลาย ผู้จะพยาบาลเราก็จึงพยาบาล ภิกษุใช้เถิด...^{๔๔}

๕) แสดงธรรมด้วยการเล่นคำศัพท์ เล่นภาษา วิธีนี้เป็นการตอบโดยใช้คำศัพท์เดียวกันแต่ความหมายต่างกัน เช่น กรณีเวรัญชพราหมณ์กล่าวตำหนิพระผู้มีพระภาค ความว่า

พราหมณ์กราบทูลต่อไปว่า ท่านพระโคตม สอนให้ทำลาย

พระผู้มีพระภาคตรัสตอบว่า พราหมณ์ ข้อที่เขากล่าวหาเรานั้นมีมูลอยู่ เพราะเราสอนให้ทำลายราคะ โทสะ โมหะ ตลอดจนให้ทำลายบาปอกุศลธรรมต่าง ๆ ข้อที่เขากล่าวหาเรานั้นมีมูลอยู่ แต่ไม่ใช่ที่ท่านกล่าวถึง

พราหมณ์กราบทูลต่อไปว่า ท่านพระโคตม เป็นคนช่างรังเกียจ

^{๔๒} วิมพา. (ไทย) ๑/๑๑/๕.

^{๔๓} ม.ม. (ไทย) ๑๓/๑๐๘/๑๑๗.

^{๔๔} วิม. (ไทย) ๕/๓๖๕/๒๓๙-๒๔๐.

พระผู้มีพระภาคตรัสตอบว่า พราหมณ์ ข้อที่เขากล่าวหาเรานั้นมีมูลอยู่ เพราะเราช่างรังเกียจกายทุจริต วจีทุจริต มโนทุจริต และบาปอกุศลธรรมต่าง ๆ ข้อที่เขากล่าวหาเรานั้นมีมูลอยู่ แต่ไม่ใช่ที่ท่านกล่าวถึง^{๔๕}

๖) แสดงธรรมด้วยการเลือกบุคคลให้เหมาะสมในแต่ละบุคคล วิธีนี้ใช้แรกเริ่มในการประกาศพระศาสนา โดยเลือกบุคคลที่จะแสดงธรรมโปรดและวิธีการแสดงธรรมให้เหมาะสมกับบุคคลนั้น ๆ เช่น โปรดปัญจวัคคีย์^{๔๖} ยสกุลบุตรพร้อมกับด้วยครอบครัวและสหาย^{๔๗} ภัททวัคคีย์ ๓๐ คน^{๔๘} ทั้งยังไปโปรดชฎิล ๓ พี่น้องพร้อมทั้งบริวารทั้งหมด^{๔๙} เพื่อเปิดทางให้ง่ายต่อการเผยแผ่คำสอนต่อไป

๗) แสดงธรรมด้วยการรู้จังหวะและโอกาสที่เหมาะสม วิธีนี้ใช้ในการแสดงธรรมให้เหมาะสมกับจังหวะและโอกาสเพื่อให้เกิดประโยชน์อย่างสูงสุด เช่น กรณีพระยส ความว่า

ยสกุลบุตรตื่นขึ้นมาเห็นบริวารนอนหลับสภาพน่าอุจาดดูจป่าช้าฝืดบึ้ง จึงเบือนหน้าเดินออกจากปราสาทเข้าไปในป่าอิสิปตนมฤคทายวัน และอุทานว่า “ที่นี่วุ่นวายหนอ ที่นี่ขัดข้องหนอ” ในขณะนั้นพระพุทธเจ้าได้ยินเสียงจึงตรัสตอบว่า “ที่นี่ไม่วุ่นวายหนอ ที่นี่ไม่ขัดข้องหนอ” แล้วชวนให้ยสกุลบุตรมาฟังธรรม พระองค์ทรงแสดงธรรมด้วยอนุပ္พพิกขา ฯลฯ แก่ยสกุลบุตรจนได้บรรลุปะเป็นพระอรหันต์^{๕๐}

๘) แสดงธรรมด้วยการใช้วิธีที่ยืดหยุ่นให้เหมาะกับสถานการณ์ วิธีนี้ใช้เพื่อการข่มบ้าง โอนอ่อนผ่อนตามบ้าง ยอมบ้าง ขัดบ้าง คล้อยตามบ้าง ปล่อยบ้าง เช่น ในเกสียสูตร ความว่า “เกสีย เราฝึกผู้ที่ควรฝึกได้ด้วยวิธีแบบสุภาพบ้าง วิธีแบบรุนแรงบ้าง วิธีทั้งแบบสุภาพและแบบรุนแรงบ้าง”^{๕๑}

๙) แสดงธรรมด้วยการสรรเสริญและการตำหนิ วิธีนี้เป็นการทำให้ผู้ถูกสรรเสริญมั่นใจในการทำคุณความดี แต่ไม่นำไปเปรียบเทียบกับผู้อื่น และการตำหนิผู้กระทำความผิดให้เห็นโทษ ละผิดหันกลับมาประพฤติตนให้ถูกต้อง เช่น กล่าวสรรเสริญพระสารีบุตร^{๕๒} กล่าวตำหนิพระสาตี^{๕๓} เป็นต้น

๑๐) แสดงธรรมด้วยการแก้ปัญหาเฉพาะหน้า วิธีนี้เป็นการแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นเฉพาะหน้าในบางครั้งบางคราว เช่น ธัญญชาณีสูตร ความว่า

^{๔๕} วิมहा. (ไทย) ๑/๖-๗/๔.

^{๔๖} ดุราลัยเถียรใน วิ.ม. (ไทย) ๔/๑๓-๒๔/๒๐-๓๑.

^{๔๗} ดุราลัยเถียรใน วิ.ม. (ไทย) ๔/๒๖-๓๑/๓๒-๔๐.

^{๔๘} ดุราลัยเถียรใน วิ.ม. (ไทย) ๔/๓๖/๔๕-๔๖.

^{๔๙} ดุราลัยเถียรใน วิ.ม. (ไทย) ๔/๓๗-๕๔/๔๗-๖๕.

^{๕๐} ดุราลัยเถียรใน วิ.ม. (ไทย) ๔/๒๕-๒๘/๓๑-๓๔.

^{๕๑} อง.จตุกก. (ไทย) ๒๑/๑๑๑/๑๗๐.

^{๕๒} ดุราลัยเถียรใน ม.อุ. (ไทย) ๑๔/๙๗/๑๑๕.

^{๕๓} ดุราลัยเถียรใน ม.ม. (ไทย) ๑๒/๓๙๘/๔๒๙-๔๓๐.

ขณะที่นางพราหมณ์กำลังจะนำอาหารไปให้พราหมณ์ผู้เป็นสามี นางก้าวเท้าพลาดจึงอุทาน “นโม ตสส” ๓ หน เมื่อสามีได้ยินจึงตำหนิว่า “หญิงถ่อย ฯลฯ” สามีกล่าวว่า ฉันจะไปปราบวาทะศาสดาของแก ฝ่ายภรรยาบอกว่า ยังไม่เห็นใครในโลก พร้อมเทวโลก มารโลก พรหมโลก จะปราบวาทะพระผู้มิพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าได้ ฝ่ายภรรยาจึงทำให้สามีไปปราบวาทะเมื่อสามีโกรธจึงเข้าไปหาพระศาสดา แล้วถามคำถามว่า

บุคคลก่จัดอะไรได้จึงอยู่เป็นสุข
 ก่จัดอะไรได้จึงไม่เศร้าโศก ข้าแต่พระโคตม ฯลฯ
 พระผู้มีพระภาคตรัสตอบว่า
 บุคคลก่จัดความโกรธได้จึงอยู่เป็นสุข
 ก่จัดความโกรธได้จึงไม่เศร้าโศก พราหมณ์ ฯลฯ
 หลังจากพราหมณ์สามีฟังพระธรรมเทศนาแล้วเกิดศรัทธาเลื่อมใสออกบวช ฯลฯ^{๕๔}

ในประเด็นกุศโลบายในการแสดงธรรม จำแนกได้ ๑๐ ประการ ดังนี้ ๑) ยกอุทาหรณ์และเล่านิทานประกอบ ๒) อุปมาเปรียบเทียบ ๓) ใช้สื่ออุปกรณ์การสอน ๔) ปฏิบัติให้เห็นเป็นตัวอย่าง ๕) เล่นคำศัพท์ เล่นภาษา ๖) เลือกกุศโลบายให้เหมาะสมในแต่ละบุคคล ๗) รู้จังหวะและโอกาสที่เหมาะสม ๘) ใช้วิธีที่ยืดหยุ่นให้เหมาะกับสถานการณ์ ๙) สรรเสริญและการตำหนิ ๑๐) แก้ปัญหาเฉพาะหน้า

๒.๒.๖ เกี่ยวกับตัวผู้ฟังธรรม

ในประเด็นเกี่ยวกับตัวผู้ฟังธรรมมี ๗ ประการด้วยกัน คือ

๑) แสดงธรรมให้เหมาะสมกับความแตกต่างของแต่ละบุคคล ดังในสาริปุตตสูตรตนิทเทศความว่า

พระผู้มีพระภาคทรงทราบว่า “บุคคลนี้มีราคะจริต บุคคลนี้มีโทสะจริต บุคคลนี้มีโมหะจริต บุคคลนี้มีวิตกจริต บุคคลนี้มีสัทธาจริต บุคคลนี้มีญาณจริต”^{๕๕} และก่อนที่พระองค์จะออกประกาศพระศาสนาทรงรู้ระดับสติปัญญาของแต่ละบุคคลว่า

... สัตว์ทั้งหลายผู้มีฐิในตาน้อย มีฐิในตามาก มีอินทรีย์แก่กล้า มีอินทรีย์อ่อน มีอาการดี มีอาการทราม สอนให้รู้ได้ง่าย สอนให้รู้ได้ยาก บางพวกมักเห็นปรโลกและโทษว่าน่ากลัวก็มี บางพวกมักไม่เห็นปรโลกและโทษว่าน่ากลัวก็มี มีอุปมาเหมือนในกอบอูบล ในกอบปทุม หรือในกอบุนทริก ...^{๕๖}

นอกจากนี้ยังมีดอกบัวเหล่าอื่นที่ไม่ได้จัดอยู่ในดอกบัว ๓ เหล่า ดังหลักฐานปรากฏในคัมภีร์อรรถกถา มหาปทานสูตร ความว่า

^{๕๔} ดุรายละเอียดใน ส.ส. (ไทย) ๑๕/๑๘๗/๒๖๓-๒๖๕.

^{๕๕} ขุ.ม. (ไทย) ๒๙/๑๙๑/๕๔๕.

^{๕๖} วิ.ม. (ไทย) ๔/๙/๑๔.

ส่วนดอกบัวเหล่านี้นั้นที่อยู่ในสระเป็นต้นที่ยังไม่พ้นน้ำและจักไม่บาน จักเป็นอาหารของปลาและเต่า ดอกบัวเหล่านี้นั้นท่านไม่ยกขึ้นสู่พระบาสิ แต่ท่านก็แสดงไว้ว่า ควรนำมาแสดงประกอบความได้ เหมือนอย่างว่า ดอกบัวมี ๔ ชนิดเท่านั้น ฉันทใด บุคคลก็มี ๔ จำพวก ฉันทนั้นเหมือนกันคือ

๑. อุคฆัตถัญญู ผู้เข้าใจได้ฉับพลัน
๒. วิปจิตถัญญู ผู้เข้าใจต่อเมื่อขยายความ
๓. เนยยะ ผู้ที่พอจะแนะนำได้
๔. ปทปรมะ ผู้ที่สอนให้รู้ได้เพียงตัวบทคือพยัญชนะ^{๕๗}

๒) แสดงธรรมโดยปรับวิธีให้เหมาะสมกับแต่ละบุคคล แม้จะแสดงธรรมเรื่องเดียวกันแต่ต่างบุคคล อาจใช้ต่างวิธี ข้อนี้เกี่ยวโยงมาจากข้อที่ ๑^{๕๘}

๓) ผู้แสดงธรรมจะต้องคิดถึงความพร้อม ความแกร่งแหย่งอินทรีย์หรือญาณของผู้ฟัง ดังหลักฐานปรากฏในราหุโลวาทสูตร ความว่า

พระผู้มีพระภาคทรงหลักเร้นอยู่ ในที่สงัด ทรงเกิดความรำพึงขึ้นอย่างนี้ว่า “ธรรมเป็นเครื่องบ่มวิมุตติของราหุลแก่กล้าแล้ว ทางที่ดี เราพึงแนะนำราหุลในธรรมเป็นที่สิ้นอาสวะให้ยิ่งขึ้นไป”^{๕๙}

๔) แสดงธรรมโดยให้ผู้ฟังได้ลงมือปฏิบัติด้วยตนเอง ซึ่งจะช่วยให้เกิดความรู้ความเข้าใจจากการลงมือปฏิบัติจริง เช่น ทรงสอนพระจูฬปันถกผู้โง่เขลาด้วยการให้ผ้าขาวไปลูบคลำ^{๖๐} เป็นต้น

๕) แสดงธรรมโดยให้ผู้ฟังกับผู้แสดงมีส่วนร่วมกัน ในการค้นหาความจริง โดยให้มีการแสดงความคิดเห็นโต้ตอบอย่างเสรี วิธีนี้พระผู้มีพระภาคทรงใช้เป็นประจำ ในรูปแบบการถาม-ตอบ แบ่งเป็น ๒ ประการ คือ

ก) ล่อให้ผู้ฟังแสดงความคิดเห็นของตน ชี้ข้อคิดให้แก่เขา ส่งเสริมให้เขาคิด และให้ผู้ฟังเป็นผู้วินิจฉัยด้วยตัวเอง ผู้สอนเป็นเพียงผู้ชี้แนะช่องทางเข้าสู่ความรู้

ข) ให้แสดงความคิดเห็นโต้ตอบอย่างเสรี โดยมุ่งหาความรู้ ไม่ใช่มุ่งแสดงภูมิ หรือข่มกัน^{๖๑}

๖) แสดงธรรมโดยเอาใจใส่บุคคลที่ควรได้รับความสนใจพิเศษเป็นราย ๆ ไป ตามควรแก่โอกาสและสถานที่ เช่น กรณีลูกสาวช่างหูก ความว่า

^{๕๗} ที.ม.อ. (ไทย) -/๖๙/๙๓.

^{๕๘} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), พุทธวิธีในการสอน, หน้า ๑.

^{๕๙} ส.สพ. (ไทย) ๑๘/๑๒๑/๑๔๓.

^{๖๐} ดูรายละเอียดใน ชุ.เถร.อ. (ไทย) ๒/๕๕๕-๕๕๖/๒๗๒-๒๗๘.

^{๖๑} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), พุทธวิธีในการสอน, หน้า ๔๐.

ลูกสาวช่างทุกคนหนึ่ง อยากรับธรรม แต่มิงานม้วนกรอด้วยแรงอยู่ เมื่องานเสร็จแล้วจึงเดินออกจากบ้านเอาม้วนด้ายไปส่งให้บิดา ผ่านโรงธรรมก็แวะ นั่งอยู่แถวหลังสุดของที่ประชุม พระพุทธรูปก็ยั้งทรงเอาพระทัยใส่หันไปรับสั่งให้เข้ามานั่งใกล้ ๆ ทักทายปราศรัย และทรงเทศนาให้เด็กนั้นได้รับประโยชน์จากการมาฟังธรรม^{๖๒}

๗) ช่วยเหลือเอาใจใส่คนที่ด้อยที่มีปัญหา ยกตัวอย่าง เช่น กรณีพระจุฬินภิกขุที่กล่าวมาแล้ว เป็นต้น^{๖๓}

ในประเด็นเกี่ยวกับตัวผู้ฟังธรรม จำแนกได้ ๗ ประการ ดังนี้ ๑) แสดงให้เหมาะสมกับความแตกต่างในแต่ละบุคคล ๒) แม้แสดงเรื่องเดียวกัน แต่ต่างบุคคล อาจใช้ต่างวิธี ๓) ต้องคิดถึงความพร้อมของผู้ฟัง ๔) ให้ผู้ฟังได้ลงมือปฏิบัติด้วยตนเอง ๕) ให้ผู้ฟังกับผู้แสดงมีส่วนร่วมกัน ๖) เอาใจใส่บุคคลที่ควรได้รับความสนใจพิเศษเป็นราย ๆ ไป ๗) ช่วยเหลือเอาใจใส่คนที่ด้อยและมีปัญหา

สรุปความว่า หลักการและวิธีการเผยแผ่คำสอนของพระพุทธเจ้าจำแนกได้ ๖ ประการ ดังนี้ ๑. เนื้อหาที่แสดง ๒. ตัวผู้แสดงธรรม ๓. คุณลักษณะในการแสดงธรรม ๔. วิธีการแสดงธรรมในรูปแบบต่าง ๆ ๕. กุศโลบายในการแสดงธรรม ๖. ตัวผู้ฟังธรรม

๒.๓ พระภิกษุผู้มีความเห็นคัดค้านพระธรรมวินัยโดยตรงและโดยอ้อมที่ปรากฏในพระไตรปิฎก

ภายหลังการตรัสรู้ของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า พระองค์ได้ออกไปเผยแผ่พระศาสนา ด้วยการแสดงธรรมจักกัปปวัตตนสูตรแก่เหล่าปัญจวัคคีย์^{๖๔} ต่อมา ได้แสดงอนุพุทธานุสสสูตรและสหยารวม ๕๕ คน ซึ่งในขณะนั้นมีพระอรหันต์รวมทั้งพระพุทธเจ้าด้วยเป็นจำนวน ๖๑ รูป^{๖๕} หลังจากออกพรรษา พระองค์ได้ส่งพระสาวกออกไปเผยแผ่ศาสนาด้วยพุทธดำรัสว่า

... ภิกษุทั้งหลาย พวกเธอจงจาริกไป เพื่อประโยชน์สุขแก่ชนจำนวนมาก เพื่ออนุเคราะห์ชาวโลก เพื่อประโยชน์เกื้อกูล และความสุขแก่ทวยเทพ และมนุษย์ อย่าไปโดยทางเดียวกันสองรูป จงแสดงธรรมมีความงามในเบื้องต้น มีความงามในท่ามกลาง และมีความงามในที่สุด จงประกาศพรหมจรรย์พร้อมทั้งอรรถ และพยัญชนะบริสุทธิบริบูรณ์ครบถ้วน สัตว์ทั้งหลายที่มีธุลีในตาน้อยมีอยู่ ย่อมเสื่อมเพราะไม่ได้ฟังธรรม จักมีผู้รู้ธรรม ภิกษุทั้งหลาย แม้เราก็จักไปยังตำบลอุรุเวลาเสนานิคมเพื่อแสดงธรรม^{๖๖}

^{๖๒} ชุ.ธ.อ. (ไทย) ๒/๑๗๓/๑๖๑-๑๖๖.

^{๖๓} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), พุทธวิธีในการสอน, หน้า ๔๑.

^{๖๔} ดุรายละเอียดยใน วิ.ม. (ไทย) ๔/๑๓-๒๔/๒๐-๓๑.

^{๖๕} ดุรายละเอียดยใน วิ.ม. (ไทย) ๔/๒๖-๓๑/๓๒-๔๐.

^{๖๖} วิ.ม. (ไทย) ๔/๓๒/๔๐.

แม้พระองค์ได้ออกเดินทางเพื่อไปแสดงธรรมแก่ภิกษุทั้งหลายทั้ง ๓๐ คน^{๖๗} และเหล่าฤาษีชฎิล ๓ พี่น้อง พร้อมทั้งบริวาร ๑,๐๐๓ คน ที่ตำบลอุรุเวลาเสนานิคมเช่นกัน^{๖๘} ในเวลาต่อมา ได้เดินทางไปแสดงธรรมแก่พระเจ้าพิมพิสารพร้อมด้วยข้าราชการที่สวนตาลหนุ่ม จำนวน ๑๒๐,๐๐๐ คน^{๖๙} ทั้งยังได้ตั้งพระศาสนาเป็นครั้งแรกในแคว้นมคธแห่งนี้^{๗๐} ซึ่งในช่วงระหว่างที่พระพุทธเจ้าและพระสงฆ์สาวกได้เผยแผ่พระศาสนานั้น ได้มีบุคคลผู้สนใจเข้ามาบวชเป็นภิกษุในศาสนาจำนวนมาก โดยบุคคลเหล่านั้นเมื่อได้เข้ามาบวชเป็นภิกษุแล้ว ก็มีทั้งพวกที่เชื่อฟังคำสั่งสอนและพวกที่คัดค้านคำสั่งสอน ซึ่งในประเด็นนี้ ผู้วิจัยจะขอกล่าวถึงเฉพาะในส่วนภิกษุผู้มีความเห็นคัดค้านพระธรรมวินัยโดยภิกษุผู้มีความเห็นคัดค้านพระธรรมวินัยยังจำแนกได้ ๒ จำพวก คือ

๑. พระภิกษุผู้มีความเห็นคัดค้านพระธรรมวินัยโดยตรง

๒. พระภิกษุผู้มีความเห็นคัดค้านพระธรรมวินัยโดยอ้อม

โดยผู้วิจัยจะยกมาเพื่อให้เห็นเป็นตัวอย่าง ดังต่อไปนี้

๒.๓.๑ พระภิกษุผู้มีความเห็นคัดค้านพระธรรมวินัยโดยตรง

ภิกษุผู้มีความเห็นคัดค้านพระธรรมวินัยโดยตรง ในที่นี้ผู้วิจัยหมายถึง ภิกษุผู้ที่มีความเห็นผิดคัดค้านต่อคำสั่งสอนของพระศาสดาที่พระองค์ได้แสดงไว้แล้ว รวมทั้งภิกษุผู้เผยแผ่หลักคำสอนซึ่งเป็นหลักการของลัทธินอกพระพุทธศาสนา และภิกษุผู้ที่เสนอข้อปฏิบัติซึ่งเป็นไปเพื่อความแตกแยกแห่งสงฆ์ด้วย โดยในประเด็นนี้ผู้วิจัยจะยกมาแสดงเพียงบางตัวอย่าง ดังต่อไปนี้

๑. พระศาสดามีความเห็นว่าวิญญูณเป็นผู้ท่องเที่ยวไปในสังสารวัฏ

ปรากฏหลักฐานในมหาตณหาสังขยสูตร ความว่า

พระศาสดามีความเห็นผิดว่า “เรารู้ทั่วถึงในคำสอนของพระศาสดาว่า “วิญญูณนี้นั้นแหละ ไม่ใช่สิ่งอื่น ที่ท่องเที่ยวไปในสังสารวัฏ” เมื่อภิกษุจำนวนมากได้ฟังดังนี้ จึงเข้าไปหาพระศาสดาเพื่อแก้ไขความเห็นผิด แต่ภิกษุเหล่านั้นไม่สามารถแก้ไขความเห็นผิดของพระศาสดาได้ จึงพากันไปเข้าเฝ้าพระศาสดาแล้วแจ้งเรื่องพระศาสดาให้ทราบ เมื่อพระองค์ทราบเรื่อง จึงให้ภิกษุรูปหนึ่งไปเรียกพระศาสดามาสอบถาม เมื่อพระศาสดามาถึง พระองค์ได้ตรัสถามว่า “ศาต ได้ยินว่า เธอมีความเห็นผิดว่า เรารู้ทั่วถึงในคำสอนของพระศาสดาว่า วิญญูณนี้นั้นแหละ ไม่ใช่สิ่งอื่น ที่ท่องเที่ยวไปในสังสารวัฏ จริงหรือ” พระศาสดาตอบว่า “จริง” พระองค์จึงถามต่อไปว่า “ศาต วิญญูณมีสภาพเป็นอย่างไร” พระศาสดาตอบว่า “วิญญูณมีสภาพพูดได้ รับรู้ได้ รับผลของการกระทำดีและชั่ว” พระองค์จึงตรัสตำหนิว่า “โฆชบุรุษ เราแสดงธรรมนี้แก่ใครเล่า ฯลฯ” เมื่อตรัสตำหนิพระศาสดาแล้ว จึงตรัสกับภิกษุทั้งหลายว่า “วิญญูณเกิดขึ้นได้เพราะอาศัยปัจจัย วิญญูณที่อาศัยตาและ

^{๖๗} ติรยลอะเถยตโน วิ.ม. (ไทย) ๔/๓๖/๔๕-๔๖.

^{๖๘} ติรยลอะเถยตโน วิ.ม. (ไทย) ๔/๓๗-๕๔/๔๗-๖๕.

^{๖๙} ติรยลอะเถยตโน วิ.ม. (ไทย) ๔/๕๕-๕๖/๖๕-๖๘.

^{๗๐} ติรยลอะเถยตโน วิ.ม. (ไทย) ๔/๕๙/๗๑-๗๒.

รูป เรียกว่า การเห็น อาศัยหูและเสียง เรียกว่า ได้ยิน อาศัยจมูกและกลิ่น เรียกว่า ได้กลิ่น อาศัย
ลิ้นและรส เรียกว่า ลิ้มรส อาศัยกายและสิ่งที่มากระทบ เรียกว่า สัมผัส อาศัยใจและสิ่งที่ใจคิด
เรียกว่า การนึกคิด”^{๗๑}

๒. พระอรุณฐะมีความเห็นว่าสิ่งที่ทรงแสดงไปไม่เป็นอันตรายจริง

ปรากฏหลักฐานในอรุณฐสิกขาบท ความว่า

พระอรุณฐะมีความเห็นผิดว่า “เรารู้ทั่วถึงในคำสอนที่พระศาสดาได้แสดงแล้ว แม้สิ่งที่
พระองค์ตรัสว่า เป็นสิ่งที่อันตราย ก็ไม่เป็นอันตรายแก่ผู้ชองเสฟได้จริง เมื่อภิกษุหลายรูปได้
ทราบข่าวเช่นนั้น จึงเข้าไปหาพระอรุณฐะเพื่อแก้ไขความเห็นผิด แต่ภิกษุเหล่านั้นไม่สามารถ
แก้ไขความเห็นผิดของพระอรุณฐะได้ จึงพากันไปเข้าเฝ้าพระศาสดาแล้วแจ้งเรื่องพระอรุณฐะให้
ทราบ เมื่อพระองค์ทราบเรื่อง ได้สั่งประชุมสงฆ์ แล้วตรัสถามว่า “อรุณฐะ ได้ยินว่า เธอมี
ความเห็นผิดว่า เรารู้ทั่วถึงในคำสอนที่พระศาสดาได้แสดงแล้ว แม้สิ่งที่พระองค์ตรัสว่า เป็นสิ่งที่
เป็นอันตราย ก็ไม่เป็นอันตรายแก่ผู้ชองเสฟได้จริง จริงหรือ” พระอรุณฐะรับว่า “จริง” พระองค์
จึงตรัสดำหนิว่า “โมฆบุรุษ เธอรู้ทั่วถึงในคำสอนที่เราได้แสดงแล้ว ได้อย่างไร ฯลฯ ด้วยเหตุนี้
พระผู้มีพระภาคจึงได้บัญญัติสิกขาบท”^{๗๒}

ในอรรถกถาอรุณฐสิกขาบท ได้อธิบายว่า

พระอรุณฐะเป็นพหูสูต แต่ไม่ฉลาดเรื่องพระวินัย จึงไม่รู้อันตรายิภกรรม (สิ่งที่อันตรายปิด
กั้นสวรรค์และนิพพาน ได้แก่ การทำผิดพระวินัย เป็นต้น) พระอรุณฐะคิดว่า ผู้ครองเรือนบริโภค
กามคุณ ๕ ด้วยตา ฯลฯ สัมผัสด้วยกาย ก็ยังบรรลุมรรคผลเป็นโสดาบันจนถึงอนาคามี แม้ภิกษุก็
บริโภคกามคุณ ๕ ด้วยตา ฯลฯ สัมผัสด้วยกายเช่นเดียวกันกับผู้ครองเรือน แสดงว่า กามคุณ ๕
ไม่เป็นอันตรายต่อการบรรลุมรรคผลของภิกษุเช่นเดียวกัน ดังนั้น พระอรุณฐะจึงเกิดความเห็นผิด
ว่า เพราะเหตุใดรูปสตรี ฯลฯ สัมผัสของสตรีจึงเป็นสิ่งที่อันตรายต่อการบรรลุมรรคผลเล่า “เหตุ
ใด พระศาสดาจึงบัญญัติปฐมปาราชิก (ภิกษุรูปใดมีเพศสัมพันธ์ ต้องปาราชิก) ไว้ ในกามคุณ
เหล่านั้นซึ่งไม่มีโทษ” ฉะนั้น แม้รูปสตรี ฯลฯ สัมผัสของสตรีก็ไม่เป็นอันตรายต่อการบรรลุมรรค
ผลของภิกษุเช่นเดียวกัน ด้วยเหตุที่พระอรุณฐะใช้ความคิดเทียบเคียงในแบบเดียวกัน ระหว่าง
การบริโภคกามคุณ ๕ ของผู้ครองเรือนกับภิกษุผู้ประพฤติพรหมจรรย์ ดังที่กล่าวมาแล้วข้างต้น
พระอรุณฐะจึงเกิดความเห็นผิดและคัดค้านว่า “เรารู้ทั่วถึงในคำสอนที่พระศาสดาได้แสดงแล้ว
แม้สิ่งที่พระองค์ตรัสว่า เป็นสิ่งที่อันตราย ก็ไม่เป็นอันตรายแก่ผู้ชองเสฟได้จริง”^{๗๓}

^{๗๑} คุรยละเอียดใน ม.ม. (ไทย) ๑๒/๓๙๖-๔๐๐/๔๒๗-๔๓๑, ม.ม.อ. (ไทย) ๒/๓๙๖-๔๐๐/๒๘๐-
๒๘๓.

^{๗๒} คุรยละเอียดใน วิ.ม.หา. (ไทย) ๒/๔๑๗-๔๑๘/๕๒๕-๕๒๘.

^{๗๓} คุรยละเอียดใน วิ.ม.หา.อ. (ไทย) ๒/๔๑๗/๕๑๐-๕๑๑.

๓. พระยมกะมีความเห็นว่าหลังจากพระอรหันต์ตายแล้วขาดสูญ

ปรากฏหลักฐานในยมกสูตร ความว่า

พระยมกะมีความเห็นผิดว่า “เรารู้ทั่วถึงในคำสอนที่พระศาสดาได้แสดงไว้ว่า หลังจากพระอรหันต์ตายแล้วขาดสูญ ไม่เกิดอีก เมื่อภิกษุจำนวนมากได้ฟังดังนี้ จึงเข้าไปหาพระยมกะเพื่อแก้ไขความเห็นผิด แต่ภิกษุเหล่านั้นไม่สามารถแก้ไขความเห็นผิดของพระยมกะได้ จึงพากันเข้าไปหาพระสารีบุตรแล้วแจ้งเรื่องพระยมกะให้ทราบ ในเวลาเย็น พระสารีบุตรเข้าไปหาพระยมกะแล้วถามว่า “ท่านยมกะ ทราบว่า ท่านเกิดความเห็นผิดว่า เรารู้ทั่วถึงในคำสอนที่พระศาสดาได้แสดงไว้ว่า หลังจากพระอรหันต์ตายแล้วขาดสูญ ไม่เกิดอีก จริงหรือ” พระยมกะรับว่า “จริง” พระสารีบุตรถามต่อไปว่า “ท่านยมกะ รูป ฯลฯ วิญญาณ เทียงหรือไม่ว่าง” พระยมกะตอบว่า “ไม่เที่ยงครับ” พระสารีบุตรจึงถามต่อไปอีกว่า “ท่านยมกะ รูป ฯลฯ วิญญาณเป็นตัวตนหรือ” พระยมกะตอบว่า “ไม่ใช่ตัวตนครับ” พระสารีบุตรจึงกล่าวว่า “ความจริงแล้ว ท่านจะค้นหาตัวตนในชั้น ๕ ไม่ได้เลย สมควรแล้วหรือที่ท่านจะกล่าวว่า เรารู้ทั่วถึงในคำสอนที่พระศาสดาได้แสดงไว้ว่า หลังจากพระอรหันต์ตายแล้วขาดสูญ ไม่เกิดอีก” พระยมกะได้กล่าวว่า ท่านสารีบุตรเมื่อก่อนผมไม่รู้จึงเกิดความเห็นผิดเช่นนั้น เพราะฟังธรรมเทศนาของท่าน ผมจึงละความเห็นผิดนั้นได้ จิตของผมจึงหลุดพ้นจากอาสวะทั้งหลาย เพราะไม่ถือมั่น^{๗๔}

๔. พระเทวทัตผู้เสนอข้อปฏิบัติเพื่อการทำลายสงฆ์

ปรากฏหลักฐานในสังฆเภทสิกขาบท ว่าด้วยการทำสงฆ์ให้แตกกัน ความว่า

พระเทวทัตเข้าไปหาพระโกกาลิกะและคณะ พร้อมทั้งได้ชักชวนภิกษุเหล่านั้นว่าจะทำลายคณะสงฆ์ของพระโคตม พร้อมกับบอกแผนการและวิธีที่จะทำลายคณะสงฆ์ให้แตกแยกกัน โดยเสนอข้อปฏิบัติทั้ง ๕ ข้อ มีดังนี้ ๑. ภิกษุต้องอยู่ป่าตลอดชีวิต เข้าบ้านมีโทษ ๒. ภิกษุต้องบิณฑบาตตลอดชีวิต รับภิกษุณินมัตมีโทษ ๓. ภิกษุต้องถือผ้าบังสุกุลตลอดชีวิต รับผ้าคหบดีมีโทษ ๔. ภิกษุต้องอยู่โคนไม้ตลอดชีวิต อยู่ถ้ำมุงที่บังมีโทษ ๕. ภิกษุไม่ฉันปลาและเนื้อตลอดชีวิต ฉันทปลาและเนื้อมีโทษ พระเทวทัตกล่าวต่ออีกว่า พระโคตมจะไม่อนุญาตข้อปฏิบัติทั้ง ๕ นี้แน่ และเราจะใช้ข้อปฏิบัติทั้ง ๕ นี้ชักชวนให้ประชาชนเชื่อถือ พวกเราสามารถใช้ข้อปฏิบัติทั้ง ๕ นี้ทำลายศาสนาของพระโคตมได้

ต่อมา พระเทวทัตพร้อมคณะจึงพากันไปเข้าเฝ้าพระศาสดา แล้วได้เสนอข้อปฏิบัติทั้ง ๕ นี้ แต่พระศาสดาตรัสห้ามว่า “อย่าเลยเทวทัต ภิกษุรูปใดปรารถนาจะอยู่ป่าเถิด ฯลฯ” ซึ่งก็เป็นไปตามแผนการที่พระเทวทัตได้วางไว้แต่แรก จากนั้น พระเทวทัตพร้อมคณะจึงเดินทางเข้าไปในกรุงราชคฤห์ แล้วประกาศชักชวนให้ชาวเมืองศรัทธาในข้อปฏิบัติทั้ง ๕ นี้ ผลปรากฏว่า มีประชาชนส่วนหนึ่งศรัทธา ประชาชนอีกส่วนตำหนิติเตียน เมื่อภิกษุทั้งหลายทราบข่าวจึงพากันตำหนิว่า เหตุใด พระเทวทัตจึงพยายามทำลายสงฆ์เล่า ภิกษุเหล่านั้นจึงนำเรื่องนี้ไปแจ้งให้พระ

^{๗๔} ดูรายละเอียดใน ส.บ. (ไทย) ๑๓/๘๕/๑๔๗-๑๕๓.

ศาสดาทราบ เมื่อพระองค์ทราบเรื่อง จึงประชุมสงฆ์ แล้วสอบถามพระเทวทัตว่า เทวทัต ทราบว่า เธอเพียรพยายามทำลายสงฆ์ จริงหรือ” พระเทวทัตรับว่า “จริง” พระองค์จึงตรัสดำหนิว่า “โมฆบุรุษ ฯลฯ” แล้วจึงบัญญัติสิกขาบท^{๗๕}

สรุปความว่า พระภิกษุผู้มีความเห็นคัดค้านพระธรรมวินัยโดยตรง มีดังต่อไปนี้

๑. พระศาสดิผู้มีความเห็นผิดว่า วิญญานมีสภาพพูดได้ รับรู้ได้ รับผลของการกระทำดีและชั่ว ซึ่งวิญญานนี้แหละที่ เป็นผู้ท่องเที่ยวไปในสังสารวัฏ ๒. พระอรหันต์ผู้มีความเห็นผิดว่า แม้สิ่งที่พระองค์ตรัสว่า เป็นสิ่งที่อันตราย ก็ไม่เป็นอันตรายแก่ผู้ชองเสพอได้จริง ๓. พระยมกะผู้มีความเห็นผิดว่า หลังจากพระอรหันต์ตายแล้วขาดสูญ ไม่เกิดอีก ๔. พระเทวทัตผู้ชักชวนพระโกกาลิกะและคณะ โดยวางแผนการเสนอข้อปฏิบัติ ๕ ข้อ ที่เป็นไปเพื่อการทำลายสงฆ์

๒.๓.๒ พระภิกษุผู้มีความเห็นคัดค้านพระธรรมวินัยโดยอ้อม

ภิกษุผู้มีความเห็นคัดค้านพระธรรมวินัยโดยอ้อม ในที่นี้ผู้วิจัยหมายถึง ภิกษุผู้ที่หลีกเลี่ยงการกระทำผิดในสิกขาบทซึ่งเป็นต้นบัญญัติที่พระผู้มีพระภาคได้บัญญัติไว้แล้ว โดยใช้ข้ออ้างว่า พระศาสดาไม่ได้บัญญัติไว้ จนเป็นเหตุให้พระองค์บัญญัติเพิ่มในตัวสิกขาบทเดิม เพื่อให้ครอบคลุมและรัดกุมมากยิ่งขึ้น เรียกว่า อนุบัญญัติ หรือในอีกกรณีหนึ่ง คือ การที่ภิกษุหลีกเลี่ยงการกระทำผิดในอีกสิกขาบท จนเป็นเหตุให้พระศาสดาต้องบัญญัติเป็นสิกขาบทเพิ่มขึ้นมาใหม่ โดยในประเด็นนี้ผู้วิจัยจะยกมาแสดงเพียงบางตัวอย่าง ดังต่อไปนี้

๑. ภิกษุผู้อาศัยอยู่ในป่ามหายวันร่วมเพศกับลิงตัวเมีย

ปรากฏหลักฐานในปาราชิกสิกขาบทที่ ๑ เรื่องลิงตัวเมีย ความว่า

ภิกษุรูปหนึ่งอาศัยอยู่ในป่ามหายวันได้ให้อาหารเลี้ยงลิงตัวเมียแล้วร่วมเพศกับมัน ในเวลาเช้า ภิกษุนั้นออกไปบิณฑบาตในกรุงเวสาลี ต่อมา ภิกษุหลายรูปเดินผ่านไปทางที่อยู่ของภิกษุนั้น ได้เห็นนางลิงนั้นเข้ามาหาแล้วสายสะเอว ฯลฯ ภิกษุเหล่านั้นจึงคิดว่า ภิกษุเจ้าถิ่นคงจะร่วมเพศกับนางลิงแน่ จึงแอบดูในกำบัง เมื่อภิกษุเจ้าถิ่นกลับมาจากบิณฑบาต ได้ฉันอาหารส่วนหนึ่ง แล้วแบ่งอีกส่วนให้นางลิง เมื่อมันกินอาหารแล้ว ภิกษุเจ้าถิ่นได้ร่วมเพศกับมัน ทันใดนั้น เหล่าภิกษุจึงออกจากที่ซ่อน กล่าวกับภิกษุเจ้าถิ่นว่า “พระศาสดาบัญญัติสิกขาบทไว้แล้วมิใช่หรือ เหตุใดท่านจึงร่วมเพศกับนางลิงนี้เล่า” ภิกษุนั้นแย้งว่า “จริง แต่สิกขาบทนี้ ใช้เฉพาะมนุษย์ผู้หญิง ไม่ใช่สัตว์เดรัจฉานตัวเมีย” ภิกษุเหล่านั้นกล่าวว่า “พระบัญญัตินั้นใช้ได้ทั้งมนุษย์ผู้หญิงและสัตว์เดรัจฉานตัวเมีย การกระทำของท่านไม่สมควร ฯลฯ” เมื่อภิกษุเหล่านั้นตำหนิภิกษุเจ้าถิ่นแล้ว จึงนำเรื่องนี้ไปแจ้งให้พระศาสดาทราบ เมื่อพระองค์ทราบเรื่อง จึงประชุมสงฆ์ แล้วสอบถามภิกษุนั้นว่า “ทราบหรือ เธอร่วมเพศกับนางลิง จริงหรือ” ภิกษุนั้นรับว่า “จริง” พระองค์จึงตรัสดำหนิว่า “โมฆบุรุษ ฯลฯ” เมื่อตำหนิภิกษุนั้นแล้ว จึงบัญญัติสิกขาบท^{๗๖}

^{๗๕} ดูรายละเอียดใน วิ.ม.หา. (ไทย) ๑/๔๐๙-๔๑๐/๔๔๑-๔๔๔.

^{๗๖} ดูรายละเอียดใน วิ.ม.หา. (ไทย) ๑/๔๐-๔๒/๒๙-๓๑.

๒. พวกภิกษุณีพาศ์ผู้ขโมยห่อผ้าของช่างย้อมในป่า

ปรากฏหลักฐานในปาราชิกสิกขาบทที่ ๒ เรื่องพวกภิกษุณีพาศ์ ความว่า

พวกภิกษุณีพาศ์ได้ไปขโมยห่อผ้าของช่างย้อม แล้วนำกลับมาแบ่งกันที่วัด ภิกษุทั้งหลายเห็นแล้วจึงได้กล่าวว่า “พวกท่านมีบุญมาก ผ้าจำนวนมากจึงเกิดขึ้นแก่พวกท่าน” พวกภิกษุณีพาศ์ตอบว่า “พวกผมจะมีบุญมาจากที่ไหนกัน พวกผมไปขโมยห่อผ้าของช่างย้อมมาเมื่อครูนี้อง” ภิกษุทั้งหลายจึงคัดค้านว่า “พระศาสดาได้บัญญัติสิกขาบทไว้แล้วมิใช่หรือ เหตุใด พวกท่านจึงขโมยห่อผ้าของช่างย้อมมาเล่า” พวกภิกษุณีพาศ์แย้งว่า “จริง แต่สิกขาบทนั้นใช้เฉพาะในบ้าน ไม่ใช่ในป่า” ภิกษุเหล่านั้นจึงกล่าวว่า “พระบัญญัตินั้นใช้ได้เหมือนกันทั้งในบ้าน และในป่า การกระทำของพวกท่านไม่สมควร ฯลฯ” เมื่อภิกษุทั้งหลายตำหนิพวกภิกษุณีพาศ์แล้ว จึงนำเรื่องนี้ไปแจ้งให้พระศาสดาทราบ เมื่อพระองค์ทราบเรื่อง จึงประชุมสงฆ์ แล้วสอบถามพวกภิกษุณีพาศ์ว่า “ทราบว่ พวกเธอขโมยห่อผ้าของช่างย้อม จริงหรือ” พวกภิกษุณีพาศ์รับว่า “จริง” พระศาสดาจึงตรัสตำหนิว่า “โมฆบุรุษทั้งหลาย ฯลฯ” เมื่อตำหนิพวกภิกษุณีพาศ์แล้ว จึงบัญญัติสิกขาบท^{๗๗}

๓. พวกภิกษุณีพาศ์ผู้กล่าวพรรณนาคุณของความตาย

ปรากฏหลักฐานในปาราชิกสิกขาบทที่ ๓ เรื่องพวกภิกษุณีพาศ์ ความว่า

อุบาสกคนหนึ่งได้ล้มป่วย และเขามีภรรยาที่รูปร่างงาม พวกภิกษุณีพาศ์ชอบภรรยาของเขา จึงปรึกษากันว่า “ถ้าอุบาสกยังมีชีวิตอยู่ พวกเราจักไม่ได้นาง พวกเราช่วยกันบรรยายคุณของความตายให้เขาฟังเถอะ” ภิกษุเหล่านั้นจึงพากันเข้าไปหาอุบาสกแล้วกล่าวว่า “ท่านทำแต่คุณงามความดีไว้ ไม่ได้ทำชั่วอะไรเลย ท่านจะมีชีวิตอยู่อย่างลำบากยากเข็ญไปทำไม ท่านตายเสียดีกว่า หลังจากตายแล้วท่านจะไปเกิดในสุคติโลกสวรรค์ พร้อมด้วยกามคุณ ๕ อันเป็นทิพย์” อุบาสกเห็นจริงดังนั้นว่า “เราทำแต่คุณงามความดีไว้ ไม่ได้ทำชั่วอะไรเลย เราจะมีชีวิตอยู่อย่างลำบากยากเข็ญไปทำไม เราตายเสียจะดีกว่า หลังจากตายแล้วจะไปเกิดในสุคติโลกสวรรค์ พร้อมด้วยกามคุณ ๕ อันเป็นทิพย์” อุบาสกนั้นจึงรับประทาน กิน ล้ม ต้มแต่งของแสดลง จนป่วยหนักถึงขั้นเสียชีวิต ภรรยาของอุบาสกและพวกชาวบ้านจึงพากันตำหนิประนามพวกภิกษุณีพาศ์ว่า “เป็นผู้ฆ่าอุบาสก ฯลฯ” เมื่อภิกษุทั้งหลายได้ยินจึงพากันตำหนิประนามเช่นเดียวกัน แล้วนำเรื่องนี้ไปแจ้งให้พระศาสดาทราบ เมื่อพระองค์ทราบเรื่อง จึงประชุมสงฆ์ แล้วสอบถามพวกภิกษุณีพาศ์ว่า “ทราบว่ พวกเธอกล่าวบรรยายคุณของความตายให้อุบาสกฟัง จริงหรือ” พวกภิกษุณีพาศ์รับว่า “จริง” พระองค์จึงตรัสตำหนิว่า “โมฆบุรุษทั้งหลาย ฯลฯ” แล้วจึงบัญญัติสิกขาบท^{๗๘}

^{๗๗} ดูรายละเอียดใน วิมหา. (ไทย) ๑/๙๐-๙๑/๗๙-๘๐.

^{๗๘} ดูรายละเอียดใน วิมหา. (ไทย) ๑/๑๖๘-๑๗๑/๑๓๙-๑๔๑.

๔. พระโกกาลิกะและคณะผู้กล่าวสนับสนุนภิกษุผู้ทำลายสงฆ์

ปรากฏหลักฐานในสังฆเภทานุวัตตสิกขาบท ว่าด้วยภิกษุผู้ประพฤติตาม กล่าวสนับสนุน ภิกษุผู้ทำลายสงฆ์ ความว่า

ครั้งนั้น พระเทวทัตพยายามทำลายสงฆ์ ภิกษุทั้งหลายจึงกล่าวว่า พระเทวทัตได้กล่าวสิ่งที่ไม่เป็นธรรมวินัย เหตุใด พระเทวทัตจึงพยายามทำลายสงฆ์เล่า เมื่อภิกษุทั้งหลายกล่าวอยู่อย่างนี้ พระโกกาลิกะและคณะได้กล่าวกับภิกษุเหล่านั้นว่า พวกท่านอย่าได้กล่าวเช่นนั้น พระเทวทัตกล่าวสิ่งที่เป็นธรรมวินัย ท่านกล่าวตามความพอใจและชอบใจของพวกเรา พวกเราเห็นด้วยกับคำของท่าน บรรดาภิกษุผู้มกน้อย ฯลฯ จึงพากันดำหนิประนามว่า เหตุใด ภิกษุทั้งหลายจึงพากันประพฤติตาม และกล่าวสนับสนุนพระเทวทัตผู้พยายามทำลายสงฆ์เล่า เมื่อบรรดาภิกษุผู้มกน้อยดำหนิพระโกกาลิกะและคณะแล้ว จึงนำเรื่องนี้ไปแจ้งให้พระศาสดาทราบ เมื่อพระองค์ทราบเรื่อง จึงประชุมสงฆ์ แล้วสอบถามภิกษุทั้งหลายว่า ภิกษุทั้งหลาย ทราบว่า มีภิกษุผู้ประพฤติตาม และกล่าวสนับสนุนพระเทวทัต ผู้พยายามทำลายสงฆ์ จริงหรือ ภิกษุทั้งหลายตอบว่า จริงครับ พระศาสดาจึงตรัสดำหนิว่า ภิกษุทั้งหลาย การกระทำของโมฆบุรุษเหล่านั้นไม่สมควร ฯลฯ เมื่อตรัสดำหนิพระโกกาลิกะและคณะแล้ว พระองค์จึงบัญญัติสิกขาบท^{๗๙}

สรุปความว่า พระภิกษุผู้มีความเห็นคัดค้านพระธรรมวินัยโดยอ้อม มีดังต่อไปนี้

๑. ภิกษุผู้อาศัยอยู่ในป่ามหาวนได้เลี้ยงลิงด้วยอาหารไว้เพื่อการร่วมเพศ ๒. พวกภิกษุฉัพพัคคีย์ได้ขโมยห่อผ้าที่ลานตากผ้าของช่างย้อมในป่า ๓. พวกภิกษุฉัพพัคคีย์พากันกล่าวบรรยายคุณของความตายแก่อุบาสกด้วยหวังได้ภรรยาของเขา ๔. พระโกกาลิกะและคณะผู้กล่าวสนับสนุนพระเทวทัตผู้พยายามทำลายสงฆ์

๒.๔ หลักเกณฑ์ในการตัดสินพระธรรมวินัยที่ปรากฏในพระไตรปิฎก

ในช่วงระยะเวลา ๔๕ พรรษาของการเผยแผ่คำสั่งสอนของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า “พระธรรมวินัยอันเป็นคำสั่งสอนของพระศาสดาได้มีเป็นจำนวนมากถึง ๘๒,๐๐๐ พระธรรมขันธ์ และเป็นส่วนของบรรดาพระสาวกทั้งหลายอีก ๒,๐๐๐ พระธรรมขันธ์”^{๘๐} “โดยคำสั่งสอนเหล่านี้ ยังสามารถจำแนกออกเป็น ๙ ประเภท ซึ่งประกอบไปด้วยสุตตะ เคยยะ เวยยาकरणะ คาถา อุทาน อิติวุตตะกชาตกะ อพฺพุตธรรม เวทัลละ”^{๘๑} และเนื่องด้วยคำสั่งสอนของพระศาสดามีเป็นจำนวนมาก อันจะเป็นสาเหตุให้พุทธบริษัทผู้ไม่รู้ทั่วถึงในพระธรรมวินัย ไม่ทราบว่า คำสอนใดเป็นพระธรรมวินัย คำสอนใดไม่ใช่พระธรรมวินัยของพระองค์ ดังนั้น เพื่อเป็นการป้องกันและแก้ไขเหตุที่จะเกิดขึ้นนี้ พระพุทธองค์จึงได้ประทานหลักเกณฑ์ไว้เพื่อตรวจสอบเทียบเคียงตัดสินพระธรรมวินัย เมื่อมีบุคคลผู้กล่าวอ้างว่า คำสั่งสอนนี้เป็นพระธรรมวินัยของพระศาสดา

^{๗๙} ดูรายละเอียดใน วิมหา. (ไทย) ๑/๔๑๗-๔๑๘/๔๔๙-๔๕๐.

^{๘๐} ดูรายละเอียดใน ชุ.เถร. (ไทย) ๒๖/๑๐๒๗/๕๐๘.

^{๘๑} ดูรายละเอียดใน ม.มู. (ไทย) ๑๒/๒๓๙/๒๕๓-๒๕๔.

โดยหลักเกณฑ์ในการตรวจสอบเพื่อเทียบเคียงเพื่อตัดสินพระธรรมวินัยที่พระศาสดาทรง
ประทานไว้ให้มี ๔ หลักเกณฑ์ คือ

๒.๔.๑ หลักมหาปเทศ ๔ ตามแนวพระวินัย

๒.๔.๒ หลักมหาปเทศ ๔ ตามแนวพระสูตร

๒.๔.๓ หลักตัดสินพระธรรมวินัยที่แสดงไว้กับพระอุบาลี

๒.๔.๔ หลักตัดสินพระธรรมวินัยที่แสดงไว้กับพระมหาปชาบดีโคตมีภิกษุณี

๒.๔.๑ หลักมหาปเทศ ๔ ตามแนวพระวินัย

ครั้งหนึ่ง ภิกษุทั้งหลายเกิดความยำเกรงและสงสัยในข้อบัญญัติพระวินัยบางอย่างว่า “สิ่งใดบ้างที่พระผู้มีพระภาคทรงอนุญาต และสิ่งใดที่ไม่ทรงอนุญาต” ภิกษุทั้งหลายจึงนำเรื่องนี้เข้าไปทูลถาม พระพุทธองค์จึงทรงประทานหลักมหาปเทศไว้ ๔ ข้อ คือ^{๔๒}

๑. สิ่งใดไม่ได้ทรงห้ามไว้ว่าไม่ควร แต่เข้ากันกับสิ่งที่ไม่ควร (อกัปปิยะ) ขัดกับสิ่งที่ควร (กัปปิยะ) สิ่งนั้นไม่ควร

๒. สิ่งใดไม่ได้ทรงห้ามไว้ว่าไม่ควร แต่เข้ากันกับสิ่งที่ควร (กัปปิยะ) ขัดกับสิ่งที่ไม่ควร (อกัปปิยะ) สิ่งนั้นควร

๓. สิ่งใดไม่ได้ทรงอนุญาตไว้ว่าควร แต่เข้ากันกับสิ่งที่ไม่ควร (อกัปปิยะ) ขัดกับสิ่งที่ควร (กัปปิยะ) สิ่งนั้นไม่ควร

๔. สิ่งใดไม่ได้ทรงอนุญาตไว้ว่าควร แต่เข้ากันกับสิ่งที่ควร (กัปปิยะ) ขัดกับสิ่งที่ไม่ควร (อกัปปิยะ) สิ่งนั้นควร^{๔๓}

ในหลักมหาปเทศ ๔ ตามหลักพระวินัย ระบุว่า ภิกษุทั้งหลายได้สงสัยว่า สิ่งใดพระศาสดาอนุญาตและไม่อนุญาต จึงเข้าไปถาม ได้ความว่า (สิ่งใดที่พระองค์ไม่ได้ห้ามไว้ว่าไม่สมควร) ๑. แต่สิ่งนั้นเข้ากับสิ่งที่ไม่สมควร และขัดกับสิ่งที่สมควร สิ่งนั้นจึงเป็นสิ่งที่ไม่สมควร หรือ ๒. แต่สิ่งนั้นเข้ากับสิ่งที่สมควร และขัดกับสิ่งที่ไม่สมควร สิ่งนั้นจึงเป็นสิ่งที่สมควร และ (สิ่งใดที่พระองค์ไม่ได้อนุญาตไว้ว่าสมควร) ๓. แต่สิ่งนั้นเข้ากับสิ่งที่ไม่สมควร และขัดกับสิ่งที่สมควร สิ่งนั้นจึงเป็นสิ่งที่ไม่สมควร หรือ ๔. แต่เข้ากับสิ่งที่สมควร และขัดกับสิ่งไม่สมควร สิ่งนั้นจึงเป็นสิ่งที่สมควร

๒.๔.๒ หลักมหาปเทศ ๔ ตามแนวพระสูตร

ครั้งหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ในภันฑुकาม ได้เรียกพระอานนท์มาแล้วตรัสว่า “อานนท์ เราจะไปหัตถิคาม อัมพคาม ชัมพูคาม และโกคนคร” เมื่อพระผู้มีพระภาคพร้อมด้วยภิกษุสงฆ์หมู่ใหญ่เดินทางไปถึงโกคนคร ขณะพักอยู่ที่อานันทเจดีย์ ได้เรียกภิกษุทั้งหลายมาแล้วตรัสว่า

^{๔๒} ดูรายละเอียดใน วิ.ม. (ไทย) ๕/๓๐๕/๑๓๙.

^{๔๓} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, หน้า ๑๖๗-๑๖๘.

ภิกษุทั้งหลาย เราจะแสดงมหาปเทศ ๔ ประการ เธอทั้งหลายจงฟังและใส่ใจให้ดี แล้วพระผู้มีพระภาคได้ตรัสว่า^{๘๔}

ที่อ้างอิงข้อใหญ่, หลักใหญ่สำหรับอ้างอิงเพื่อสอบสวนเทียบเคียง

๑. หากมีภิกษุกล่าวว่า ข้าพเจ้าได้สดับรับมาเฉพาะพระพักตร์ของพระผู้มีพระภาคว่า นี่เป็นธรรม นี่เป็นวินัย นี่เป็นสัตตสุสาน

๒. หากมีภิกษุกล่าวว่า ในอวาสชื่อโน้น มีสงฆ์อยู่ พร้อมด้วยพระเถระ พร้อมด้วยปาโมกข์ ข้าพเจ้าได้สดับรับมาเฉพาะหน้าสงฆ์นั้นว่า นี่เป็นธรรม นี่เป็นวินัย นี่เป็นสัตตสุสาน

๓. หากมีภิกษุกล่าวว่า ในอวาสชื่อโน้น มีภิกษุผู้เป็นพระเถระอยู่จำนวนมาก เป็นพหูสูต ถึงอาคม (คือชำนาญในพุทธพจน์ทั้ง ๕ นิกาย) ทรงธรรม ทรงวินัย ทรงมัตติกา ข้าพเจ้าได้สดับรับมาเฉพาะหน้าพระเถระเหล่านั้นว่า นี่เป็นธรรม นี่เป็นวินัย นี่เป็นสัตตสุสาน

๔. หากมีภิกษุกล่าวว่า ในอวาสโน้น มีภิกษุผู้เป็นพระเถระอยู่รูปหนึ่ง เป็นพหูสูต ถึงอาคม ทรงธรรม ทรงวินัย ทรงมัตติกา ข้าพเจ้าได้สดับรับมาเฉพาะหน้าพระเถระรูปนั้นว่า นี่เป็นธรรม นี่เป็นวินัย นี่เป็นสัตตสุสาน

เธอทั้งหลาย ยังไม่ฟังชื่นชม ยังไม่ฟังคัดค้านคำกล่าวของผู้นั้น ฟังเรียนบทและพยัญชนะ (ทั้งข้อความและถ้อยคำ) เหล่านั้นให้ดีแล้ว ฟังสอบดูในสูตรเทียบดูในวินัย

ก. ถ้าบทและพยัญชนะเหล่านั้น สอบลงในสูตรก็ไม่ได้ เทียบเข้าในวินัยก็ไม่ได้ ฟังลงสันนิษฐานว่า นี่มิใช่คำรัสของพระผู้มีพระภาคแน่นอน ภิกษุนี้ (สงฆ์นั้น พระเถระเหล่านั้น พระเถระรูปนั้น) ถูไฉน ฟังทั้งเสีย

ข. ถ้าบทและพยัญชนะเหล่านั้น สอบลงในสูตรก็ได้ เทียบเข้าในวินัยก็ได้ ฟังลงสันนิษฐานว่า นี่เป็นคำรัสของพระผู้มีพระภาคแน่แท้ ภิกษุนี้ (สงฆ์นั้น พระเถระเหล่านั้น พระเถระรูปนั้น) รับมาด้วยดี

โดยสรุป คือ การยกข้ออ้างหรือหลักฐาน ๔ คือ

๑. พุทธาปเทศ (ยกเอาพระพุทเจ้าขึ้นอ้าง)

๒. สังฆาปเทศ (ยกเอาคณะสงฆ์ขึ้นอ้าง)

๓. สัมพหุัตถะราปเทศ (ยกเอาพระเถระจำนวนมากขึ้นอ้าง)

๔. เอกัตถะราปเทศ (ยกเอาพระเถระรูปหนึ่งขึ้นอ้าง)^{๘๕}

ในหลักมหาปเทศ ๔ ตามหลักพระสูตร ระบุว่า พระพุทเจ้าได้เรียกภิกษุทั้งหลายมาฟังวิธีในการตรวจสอบเมื่อมีผู้กล่าวอ้างว่า คำสอนเหล่านี้เป็นของพระศาสดามี ๔ ข้อ ดังนี้ (ถ้ามีภิกษุกล่าว

^{๘๔} ดูรายละเอียดใน ที.ม. (ไทย) ๑๐/๑๘๗/๑๓๔.

^{๘๕} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, หน้า ๑๒๙-

ว่าได้ฟังมาจาก) ๑. พระพุทธเจ้า ๒. คณะสงฆ์ ๓. พระเถระจำนวนมาก ๔. พระเถระรูปหนึ่งว่า นี่เป็นธรรมวินัย นี่เป็นคำสอนพระศาสดา เธอทั้งหลาย ยังไม่ควรชื่นชมหรือคัดค้าน ให้จำข้อความและถ้อยคำเหล่านั้นให้ดี แล้วนำไปเทียบกับสูตรและวินัย ก. ถ้าข้อความและถ้อยคำเหล่านั้น เทียบกับสูตรและวินัยไม่ได้ ให้สันนิษฐานว่า ไม่ใช่คำสอนของพระพุทธเจ้า บุคคลเหล่านั้นจำมาผิด ให้ทิ้งไป ข. ถ้าข้อความและถ้อยคำเหล่านั้น เทียบกับสูตรและวินัยได้ ให้สันนิษฐานว่า เป็นคำสอนของพระพุทธเจ้า บุคคลเหล่านั้นทรงจำมาดี

๒.๔.๓ หลักตัดสินพระธรรมวินัยที่แสดงไว้กับพระอุบาลี

ครั้งหนึ่ง พระอุบาลีเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ได้ทูลขอให้พระองค์แสดงธรรมโดยย่อ เพื่อที่ได้ฟังแล้วจะหลีกออกไปอยู่ผู้เดียว ทำความเพียรด้วยความไม่ประมาท พระผู้มีพระภาคตรัสว่า “อุบาลี ... ธรรมเหล่านี้เป็นไปเพื่อ...”^{๘๖}

ลักษณะตัดสินธรรมวินัย ๗ หรือ หลักกำหนดธรรมวินัย ๗ ธรรมเหล่านี้เป็นไปเพื่อ

๑. เอกันตนิพพิทา (ความหน่ายสิ้นเชิง, ไม่หลงใหลเคลิบเคลิ้ม)
๒. วิจารณ์ (คลายกำหนด, ไม่ยึดติดรัดตัว เป็นอิสระ)
๓. นิโรธ (ความดับ, หมดกิเลสหมดทุกข์)
๔. อุปสมะ (ความสงบ)
๕. อภิญญา (ความรู้ยิ่ง, ความรู้ชัด)
๖. สัมโพธิ์ (ความตรัสรู้)
๗. นิพพาน (นิพพาน)

ธรรมเหล่านี้ ฟังรู้ว่าเป็นธรรม เป็นวินัย เป็นสัตตสุตสัน คือคำสอนของพระศาสดา; หมวदनนี้ตรัสแก่พระอุบาลี^{๘๗}

ในหลักตัดสินพระธรรมวินัยที่แสดงไว้กับพระอุบาลี ระบุว่า พระศาสดาได้แสดงธรรมแบบย่อ ๆ กับพระอุบาลีว่า อุบาลี คำสอนเหล่านี้เป็นไปเพื่อความเบื่อหน่าย คลายกำหนด ความสงบ ความรู้ยิ่ง ความตรัสรู้ นิพพาน คำสอนเหล่านี้เป็นธรรมวินัย เป็นคำสอนของพระศาสดา

๒.๔.๔ หลักตัดสินพระธรรมวินัยที่แสดงไว้กับพระมหาปชาบดีโคตมี

ครั้งหนึ่ง พระมหาปชาบดีโคตมีเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ได้ทูลขอให้พระองค์แสดงธรรมโดยย่อ เพื่อที่ได้ฟังแล้วจะหลีกออกไปอยู่ผู้เดียว ทำความเพียรด้วยความไม่ประมาท” พระผู้มีพระภาคตรัสว่า “โคตมี ท่านรู้ธรรมเหล่านี้ว่า ...”^{๘๘}

^{๘๖} ดูรายละเอียดใน อัง.สตตก. (ไทย) ๒๓/๘๓/๑๗๘-๑๗๙.

^{๘๗} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, หน้า ๑๒๖.

^{๘๘} ดูรายละเอียดใน วิ.จู. (ไทย) ๗/๔๐๖/๓๒๓.

ลักษณะตัดสินธรรมวินัย ๘ หรือ หลักกำหนดธรรมวินัย ๘ ธรรมเหล่านี้เป็นไปเพื่อ

๑. วิจารณ์ คือ ความคลายกำหนด, ความไม่ติดพัน เป็นอิสระ มีใช้เพื่อความกำหนดย่อมใจ หรือเสริมความติดใจ

๒. วิสัจโยค คือ ความหมดเครื่องผูกมัด, ความไม่ประกอบทุกข์ มีใช้เพื่อผูกมัด หรือประกอบทุกข์

๓. อปจยะ คือ ความไม่พอกพูนกิเลส มีใช้เพื่อพอกพูนกิเลส

๔. อัปปิจฉตา คือ ความอยากอันน้อย, ความมักน้อย มีใช้เพื่อความอยากอันใหญ่, ความมักใหญ่ หรือมักมากอยากใหญ่

๕. สันตฎฐี คือ ความสันโดษ มีใช้เพื่อความไม่สันโดษ

๖. ปวิเวก คือ ความสงัด มีใช้เพื่อความคลุกคลีอยู่ในหมู่

๗. วิริยารัมภะ คือ การประกอบความเพียร มีใช้เพื่อความเกียจคร้าน

๘. สุภรตา คือ ความเลี้ยงง่าย มีใช้เพื่อความเลี้ยงยาก

ธรรมเหล่านี้ พึงรู้ว่าเป็นธรรม เป็นวินัย เป็นสัตตสุสาสน์ คือคำสอนของพระศาสดา; หมวดนี้ ตรัสแก่พระนางมหาปชาบดีโคตมี^{๔๙}

ในหลักตัดสินพระธรรมวินัยที่แสดงไว้กับพระมหาปชาบดีโคตมี ระบุว่า พระศาสดาได้แสดงธรรมแบบย่อ ๆ กับพระมหาปชาบดีโคตมีว่า โคตมี คำสอนเหล่านี้เป็นไปเพื่อความคลายกำหนด ไม่ประกอบทุกข์ มักน้อย สันโดษ สงัด ทำความเพียร เลี้ยงง่าย คำสอนเหล่านี้เป็นธรรมวินัยเป็นคำสอนของพระศาสดา

สรุปความว่า หลักเกณฑ์ในการตัดสินพระธรรมวินัยที่ปรากฏในพระไตรปิฎก มีดังต่อไปนี้

๑. พระศาสดาตรัสบอกหลักในการเทียบเคียงพระวินัยว่าสิ่งใดอนุญาตหรือไม่อนุญาตไว้ ๔ ข้อ ๒. พระศาสดาตรัสบอกหลักเกณฑ์สำหรับตรวจสอบคำสอนของพระองค์ ในกรณีที่มีผู้อ้างว่า นี่เป็นคำสอนของพระศาสดา ๓. พระศาสดาตรัสหลักในการตัดสินพระธรรมวินัยไว้กับพระอุบาลี ๗ ข้อ และ ๔. พระศาสดาตรัสหลักในการตัดสินพระธรรมวินัยไว้กับพระมหาปชาบดีโคตมีอีก ๘ ข้อ

๒.๕ เหตุแห่งความตั้งมั่นและความอันตรายของพระสัทธรรมที่ปรากฏในพระไตรปิฎก

พระสัทธรรมซึ่งเป็นคำสั่งสอนของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า เปรียบประดุจดั่งน้ำอมฤตขลอมจิตใจ ได้ก่อประโยชน์ให้เกิดแก่สรรพสัตว์น้อยใหญ่ ทั้งประโยชน์ในปัจจุบัน ประโยชน์เบื้องหน้า และประโยชน์อย่างสูงสุด และด้วยเหตุนี้พุทธบริษัท ๔ จึงได้เล็งเห็นความสำคัญ ได้ช่วยกันยืนหยัดรักษาพระสัทธรรมคำสั่งสอนขององค์พระบรมศาสดาให้ล่วงเลยมา ๒,๖๐๐ ปี และการที่พระสัทธรรมของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าจะตั้งมั่นยั่งยืนอยู่ได้ก็ด้วยเพราะอาศัยเหตุ ซึ่งพระองค์ได้ตรัสบอกถึงสาเหตุแห่งความตั้งมั่นและความอันตรายของพระสัทธรรม รวมถึงผู้ที่จะทำให้ศาสนาเสื่อมและเจริญ ดังต่อไปนี้

^{๔๙} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, หน้า ๑๒๕-๑๒๖.

๒.๕.๑ เหตุแห่งความตั้งมั่นของพระสัทธรรม

ในประเด็นนี้ ผู้วิจัยได้ยกตัวอย่างพระดำรัสที่พระผู้มีพระภาคได้ตรัสไว้ใน ๓ พระสูตร คือ ตติยสัทธัมมสัมโมสสูตร อัมมวรรค พาลวรรค ตามลำดับดังนี้

พระสูตรที่ ๑ ปรากฏหลักฐานในตติยสัทธัมมสัมโมสสูตร ความว่า

ภิกษุทั้งหลาย ธรรม ๕ ข้อนี้ จะเป็นไปเพื่อความดำรงมั่น ไม่เสื่อมสูญหายของสัทธรรม คือ

๑. ภิกษุเล่าเรียนพระสูตรมาดี ด้วยบทพยัญชนะและอรรถของพยัญชนะที่สืบทอดกันมาดี ชื่อว่า เป็นการสืบทอดขยายความกันมาดี

๒. ภิกษุเป็นผู้ว่าง่าย ประกอบด้วยธรรมที่ทำให้เป็นผู้ว่าง่าย อดทนรับฟังคำสั่งสอนโดยเคารพ

๓. ภิกษุเป็นพหูสูตร เรียนจบคัมภีร์ ทรงธรรมวินัย ทรงมาติกา ถ่ายทอดสูตรแก่ผู้อื่นโดยเคารพ เมื่อภิกษุเหล่านั้นล่วงลับไป สูตรไม่ขาดรากฐาน

๔. ภิกษุผู้เป็นเถระ ไม่มักมาก ไม่ย่อหย่อน หมัดธุระในนิรณ ๕ เป็นผู้นำในทางวิเวก ปราศจากความเพียร ฯลฯ

๕. สงฆ์สามัคคีกัน ชื่นชมกัน ไม่วิวาทกัน มีอุทเทสที่สวดร่วมกัน^{๙๐} อยู่ผาสุก เมื่อสงฆ์สามัคคีกัน จะไม่มีการด่ากัน ไม่มีการใส่ร้ายกัน ไม่มีการทอดทิ้งกัน ฯลฯ^{๙๑}

พระสูตรที่ ๒ ปรากฏหลักฐานในอัมมวรรค (หมวดว่าด้วยธรรม) ความว่า

ภิกษุพวกที่แสดงธรรมว่า “เป็นธรรม” แสดงสิ่งที่มีไฉวินัยว่า “มิไฉวินัย” แสดงวินัยว่า “เป็นวินัย” แสดงสิ่งที่ตถาคตไม่ได้ภาซิตไว้ไม่ได้กล่าวไว้ว่า “ตถาคตไม่ได้ภาซิตไว้ ไม่ได้กล่าวไว้” แสดงสิ่งที่ตถาคตได้ภาซิตไว้ ได้กล่าวไว้ว่า “ตถาคตได้ภาซิตไว้ ได้กล่าวไว้” แสดงกรรมที่ตถาคตไม่ได้ประพฤติปฏิบัติมาว่า “ตถาคตไม่ได้ประพฤติปฏิบัติมา” แสดงกรรมที่ตถาคตได้ประพฤติปฏิบัติมาว่า “ตถาคตได้ประพฤติปฏิบัติมา” แสดงสิ่งที่ตถาคตไม่ได้บัญญัติไว้ว่า “ตถาคตไม่ได้บัญญัติไว้” แสดงสิ่งที่ตถาคตได้บัญญัติไว้” ชื่อว่าปฏิบัติเพื่อเกื้อกูลแก่คนหมู่มาก เพื่อสุขแก่คนหมู่มาก เพื่อประโยชน์แก่คนหมู่มาก เพื่อเกื้อกูล เพื่อสุขแก่เทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย ภิกษุเหล่านั้นย่อมประสพบุญเป็นอันมาก และดำรงสัทธรรมนี้ไว้ได้^{๙๒}

^{๙๐} มีอุทเทสที่สวดร่วมกัน ในที่นี้หมายถึง มีการยกปาติโมกข์ทเทศ ๕ ประการ (๑) นิทานุทเทส (๒)

ปาราชิกุทเทส (๓) สังฆาติเสสุทเทส (๔) อนียตุทเทส (๕) วิตถารุทเทส เฉพาะอุทเทสที่ ๕ นั้น รวมเอานิสสัคคิยทเทศ ปาจิตยทเทศ ปาฏิเทสนียทเทศ เสขิยทเทศ และสมมุตทเทศเข้าไว้ด้วย) ขึ้นสวดร่วมกัน (วิมพา. (บาลี) ๑/๕๕/๒๗๘).

^{๙๑} ดูรายละเอียดใน องค์.ปญจก. (ไทย) ๒๒/๑๕๖/๒๕๗-๒๕๘.

^{๙๒} องค์.เอกก. (ไทย) ๒๐/๑๔๑-๑๔๙/๒๑.

พระสูตรที่ ๓ ปราภฏหลักฐานในพาลวรรค ธรรมที่ทำให้ศาสนาเจริญ ความว่า
ธรรม ๒ ข้อนี้ จะเป็นไปเพื่อความดำรงมั่น ไม่เสื่อมสูญหายของสัตถธรรม คือ

๑. บทพญัญชนะที่สืบทอดกันมาดี
๒. อรรถที่สืบทอดขยายความดี

แม้อรรถของบทพญัญชนะที่ตั้งไว้ดีก็ชื่อว่า เป็นการสืบทอดขยายความดี ภิกษุทั้งหลาย ธรรม
๒ ข้อ นี้ จะเป็นไปเพื่อความดำรงมั่น ไม่เสื่อมสูญหายของสัตถธรรม^{๙๓}

ในประเด็นเหตุแห่งความตั้งมั่นของสัตถธรรมมี ๓ พระสูตร ดังนี้

๑. ตติยสัทธัมมสัมโมสสูตร ระบุว่า ๑) ภิกษุเรียนบทพญัญชนะและอรรถที่สืบทอดมาดี ๒) ภิกษุเป็นผู้ว่าง่าย ๓) ภิกษุผู้เป็นพหูสูตถ่ายทอดสูตรแก่ผู้อื่น ๔) พระเถระเป็นผู้นำการทำความเพียร ๕) สงฆ์สามัคคีไม่ทะเลาะวิวาทกัน ๒. อัมมวรรค ระบุว่า แสดงธรรมว่าเป็นธรรม แสดงสิ่งที่ไม่ใช่วินัยว่า ไม่ใช่วินัย แสดงวินัยว่า เป็นวินัย เป็นต้น ๓. พาลวรรค ระบุว่า บทพญัญชนะและอรรถที่สืบทอดและขยายความมาดี

๒.๕.๒ เหตุแห่งความอันตรธานของพระสัตถธรรม

ในประเด็นนี้ ผู้วิจัยได้ยกตัวอย่างพระดำรัสที่พระผู้มีพระภาคได้ตรัสไว้ใน ๓ พระสูตร คือ ตติยสัทธัมมสัมโมสสูตร อัมมวรรค พาลวรรค ตามลำดับดังนี้

พระสูตรที่ ๑ ปราภฏหลักฐานในตติยสัทธัมมสัมโมสสูตร ความว่า

ภิกษุทั้งหลาย ธรรม ๕ ข้อนี้ จะเป็นไปเพื่อความเสื่อมสูญหายของสัตถธรรม คือ

๑. ภิกษุเล่าเรียนพระสูตรกันมาไม่ดี ด้วยบทพญัญชนะและอรรถของพญัญชนะที่สืบทอดกันมาไม่ดี ชื่อว่า เป็นการสืบทอดขยายความกันมาไม่ดี

๒. ภิกษุเป็นผู้ว่าง่าย ประกอบด้วยธรรมที่ทำให้เป็นผู้ว่าง่าย ไม่อดทนรับฟังคำสั่งสอนโดยเคารพ

๓. ภิกษุเป็นพหูสูต ทรงธรรม ทรงวินัย ทรงมาติกา ไม่ถ่ายทอดสูตรแก่ผู้อื่นโดยเคารพ เมื่อภิกษุเหล่านั้นล่วงลับไป สูตรก็ขาดรากฐาน

๔. ภิกษุผู้เป็นเถระ มักมาก ย่อหย่อน เป็นผู้นำในนิวรรณ์ ๕ ทั้งธุระการในวิเวก ไม่ปรารภความเพียร ฯลฯ

๕. สงฆ์แตกแยกกัน เมื่อสงฆ์แตกแยกกัน จึงมีการด่ากัน มีการใส่ร้ายกัน มีการทอดทิ้งกัน ฯลฯ^{๙๔}

^{๙๓} ดูรายละเอียดใน อด.ทุก. (ไทย) ๒๐/๒๑/๗๓.

^{๙๔} ดูรายละเอียดใน อด.ปญจก. (ไทย) ๒๒/๑๕๖/๒๕๕-๒๕๗.

พระสูตรที่ ๒ ปราภฏหลักฐานในอัมมวรรค (หมวดว่าด้วยอธรรม) ความว่า

ภิกษุพวกที่แสดงธรรมว่า “เป็นอธรรม” แสดงสิ่งที่มีใช้นัยว่า “เป็นวินัย” แสดงวินัยว่า “มิใช่วินัย” แสดงสิ่งที่ตลาคตไม่ได้ภาซิตไว้ ไม่ได้กล่าวไว้ว่า “ตลาคตได้ภาซิตไว้ ได้กล่าวไว้” แสดงสิ่งที่ตลาคตภาซิตไว้ กล่าวไว้ว่า “ตลาคตไม่ได้ภาซิตไว้ ไม่ได้กล่าวไว้” แสดงกรรมที่ตลาคตไม่ได้ประพตติปฏิบัติมาว่า “ตลาคตได้ประพตติปฏิบัติมา” แสดงกรรมที่ตลาคตได้ประพตติปฏิบัติมาว่า “ตลาคตไม่ได้ประพตติปฏิบัติมา” แสดงสิ่งที่ตลาคตไม่ได้บัญญัติไว้ว่า “ตลาคตได้บัญญัติไว้” แสดงสิ่งที่ตลาคตได้บัญญัติไว้ว่า “ตลาคตไม่ได้บัญญัติไว้” ชื่อว่าปฏิบัติเพื่อไม่เกื้อกูลแก่คนหมู่มาก เพื่อไม่ใช่สุขแก่คนหมู่มาก เพื่อไม่ใช่ประโยชน์แก่คนหมู่มาก เพื่อไม่เกื้อกูล เพื่อทุกข์แก่เทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย ภิกษุเหล่านั้นย่อมประสพสิ่งที่ไม่ใช่บุญเป็นอันมาก และทำให้สังฆธรรมนี้สูญหายไป^{๔๕}

พระสูตรที่ ๓ ปราภฏหลักฐานในพาลวรรค ธรรมที่ทำให้ศาสนาเสื่อม ความว่า

ธรรม ๒ ข้อนี้ จะเป็นไปเพื่อความเสื่อมสูญหายของสังฆธรรม คือ

๑. บทพญัญชนะที่สืบทอดกันมาไม่ดี
๒. อรรถที่สืบทอดขยายความไม่ดี

แม้อรรถของบทพญัญชนะที่ตั้งไว้ไม่ดีก็ชื่อว่า เป็นการสืบทอดขยายความไม่ดี ภิกษุทั้งหลาย ธรรม ๒ ข้อนี้ จะเป็นไปเพื่อความเสื่อมสูญหายของสังฆธรรม^{๔๖}

ในประเด็นเหตุแห่งความอันตรายของสังฆธรรมมี ๓ พระสูตร ดังนี้

๑. ตติยสัทธัมมสัมโมสสูตร ระบุว่า ๑) ภิกษุเรียนบทพญัญชนะและอรรถที่สืบทอดกันมาไม่ดี ๒) ภิกษุเป็นผู้ว่ายาก ๓) ภิกษุผู้เป็นพหูสูตรไม่ถ่ายทอดสูตรแก่ผู้อื่น ๔) พระเถระเป็นผู้นำการไม่ทำความเพียร ๕) สงฆ์ไม่สามัคคี แตกแยกกัน ๒. อัมมวรรค ระบุว่า แสดงธรรมว่า เป็นอธรรม แสดงสิ่งที่ไม่ใช้นัยว่า เป็นวินัย แสดงวินัยว่า ไม่ใช่วินัย เป็นต้น ๓. พาลวรรค ระบุว่า บทพญัญชนะและอรรถที่สืบทอดและขยายความมาไม่ดี

๒.๕.๓ บุคคลผู้ทำให้ศาสนาเสื่อมและเจริญ

ในประเด็นบุคคลผู้ทำให้ศาสนาเสื่อมและเจริญ ผู้วิจัยได้ยกมาแสดง ๑ สูตร คือ

พระสูตรที่ ๑ ปราภฏหลักฐานในสมจิตตวรรค ความว่า

ภิกษุพวกที่คัดค้านอรรถและธรรมโดยสูตรที่ตนเรียนไว้ไม่ดี ด้วยพญัญชนปฏิรูปนั้น ชื่อว่าปฏิบัติเพื่อไม่เกื้อกูลแก่คนหมู่มาก เพื่อไม่ใช่สุขแก่คนหมู่มาก เพื่อไม่ใช่ประโยชน์แก่คนหมู่มาก

^{๔๕} ดูรายละเอียดใน อจ.เอกก. (ไทย) ๒๐/๑๓๑-๑๓๔/๒๐.

^{๔๖} ดูรายละเอียดใน อจ.ทุก. (ไทย) ๒๐/๒๐/๗๒.

เพื่อไม่ให้ก่อคุณ เพื่อทุกข์แก่เทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย ภิกษุย่อมประสพสิ่งไม่ใช่บุญเป็นอันมาก และชื่อว่าทำให้สัทธรรมนี้สูญหายไป

ภิกษุพวกที่อนุโลมอรรถและธรรมโดยสูตรที่ตนเรียนไว้ดี ด้วยพยัญชนปฏิรูปนั้น ชื่อว่าปฏิบัติ เพื่อให้เกิดแก่คนหมู่มาก เพื่อสุขแก่คนหมู่มาก เพื่อประโยชน์แก่คนหมู่มาก เพื่อให้เกิด เพื่อสุขแก่เทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย ภิกษุเหล่านั้นย่อมประสพบุญเป็นอันมาก และชื่อว่าดำรงสัทธรรมนี้ไว้ได้^{๙๗}

ในประเด็นผู้ทำให้ศาสนาเสื่อมและเจริญ ในสมจิตตวรรค ระบุว่า ภิกษุที่คัดค้านอรรถและธรรมจากสูตรที่ตนเรียนไว้ไม่ดี ด้วยพยัญชนปฏิรูป ชื่อว่า ทำให้สัทธรรมสูญหาย ส่วนภิกษุที่อนุโลมอรรถและธรรมจากสูตรที่ตนเรียนไว้ดี ด้วยพยัญชนปฏิรูป ชื่อว่า ดำรงสัทธรรมไว้ได้

สรุปความว่า เหตุแห่งความตั้งมั่นและความอันตรายของพระสัทธรรม รวมถึงผู้ทำให้ศาสนาเสื่อมและเจริญ มีดังต่อไปนี้

ความตั้งมั่นของสัทธรรมมี ๓ พระสูตร คือ ๑. ตติยสัทธัมมสัมโมสสูตร ระบุว่า ๑) ภิกษุเรียนบทพยัญชนะและอรรถที่สืบทอดมาดี เป็นต้น ๒. อัมมวรรค ระบุว่า แสดงธรรมว่าเป็นธรรม เป็นต้น ๓. พาลวรรค ระบุว่า บทพยัญชนะและอรรถที่สืบทอดและขยายความมาดี ส่วนความอันตรายของสัทธรรมมี ๓ พระสูตร คือ ๑. ตติยสัทธัมมสัมโมสสูตร ระบุว่า ๑) ภิกษุเรียนบทพยัญชนะและอรรถที่สืบทอดกันมาไม่ดี เป็นต้น ๒. อัมมวรรค ระบุว่า แสดงธรรมว่า เป็นอธรรม เป็นต้น ๓. พาลวรรค ระบุว่า บทพยัญชนะและอรรถที่สืบทอดและขยายความมาไม่ดี

ผู้ทำให้ศาสนาเสื่อมและเจริญ ระบุว่า ภิกษุที่คัดค้านอรรถและธรรมจากสูตรที่ตนเรียนไว้ไม่ดี ด้วยพยัญชนปฏิรูป ชื่อว่า ทำให้สัทธรรมสูญหาย ส่วนภิกษุที่อนุโลมอรรถและธรรมจากสูตรที่ตนเรียนไว้ดี ด้วยพยัญชนปฏิรูป ชื่อว่า ดำรงสัทธรรมไว้ได้

๒.๖ สรุป

พระพุทธเจ้าเป็นชื่อเรียกกลาง ๆ ที่ใช้เรียกพระพุทธเจ้าพระองค์ใดก็ได้ นอกจากนี้ยังมีชื่อเรียกอื่น ๆ อีก เช่น ชินะ ตถาคต ทศพล เป็นต้น ส่วนพระพุทธเจ้าองค์ปัจจุบันมีชื่อเรียกว่า โคตมะ ศากยมนี อังคิรส เป็นต้น และชื่อหนึ่งที่นิยมเรียก คือ พระบรมศาสดา ซึ่งแปลว่า พระศาสดาผู้ยอดเยี่ยม เพราะพระองค์มีความสามารถในการแสดงธรรมสั่งสอน และยังแยกคุณสมบัติของพระองค์เป็น ๒ ส่วน คือ ๑. คุณสมบัติภายนอก ๒. คุณสมบัติภายใน

๑. คุณสมบัติภายนอก คือ บุคลิกภาพลักษณะมหาบุรุษ ๓๒ ประการ ในจังกีสสูตร ระบุว่า พระสมณโคตมมีรูปงดงาม วาจาไพเราะสุภาพ เป็นต้น และเสียงยังประกอบด้วยความนุ่มนวล ฟังชัดเจน เป็นต้น ๒. คุณสมบัติภายใน คือ คุณธรรมต่าง ๆ ได้แก่ ทศพลญาณ และยังมีพระญาณอื่น ๆ อีก เช่น ๑. เวสาร์ชญาณ ๒. อัมปนญาณ เป็นต้น

^{๙๗} อภ.ทก. (ไทย) ๒๐/๔๒/๘๗.

ดังคุณสมบัติที่ได้กล่าวมาแล้วว่า “พระองค์มีความสามารถในการแสดงธรรมสั่งสอน” ซึ่งการแสดงธรรมของพระองค์สามารถจำแนกหลักการและวิธีการออกเป็น ๖ ประการ ประกอบด้วย ๑. เกี่ยวกับเนื้อหาที่แสดง คือ ๑) แสดงจากง่ายไปหายาก ๒) แสดงลงลึกไปตามลำดับ ๓) แสดงให้เห็นด้วยประสบการณ์ตรง ๔) แสดงตรงประเด็นไม่วกไปวนมา ๕) แสดงมีเหตุผลรองรับ ๖) แสดงเท่าที่จำเป็นเท่านั้น ๗) แสดงในส่วนที่เป็นประโยชน์และเลือกโอกาสที่เหมาะสม ๒. เกี่ยวกับตัวผู้แสดง คือ ๑) สนทนาเรื่องที่เขาสงใจก่อนเข้าสู่เนื้อหา ๒) สร้างบรรยากาศให้ผ่อนคลาย ๓) ไม่มุ่งยกตนและไม่มุ่งเสียใคร ๆ ๔) แสดงโดยเคารพ ๕) ใช้ภาษาสุภาพ ๓. คุณลักษณะในการแสดง คือ ๑) ชี้ให้เห็นชัด ๒) ชวนให้ปฏิบัติ ๓) ปลุกเร้าใจให้กระตือรือร้น ๔) สร้างบรรยากาศให้สนุก ๔. วิธีการแสดงในรูปแบบต่าง ๆ คือ ๑) การสนทนา ๒) การบรรยาย ๓) การตอบปัญหา ๔) การวางกฎข้อบังคับ ๕. กุศโลบายในการแสดง คือ ๑) ยกอุทาหรณ์และเล่านิทานประกอบ ๒) อุปมาเปรียบเทียบกับ ๓) ใช้อุปกรณ์ประกอบการสอน ๔) ปฏิบัติให้เป็นตัวอย่าง ๕) การเล่นคำศัพท์ ๖) เลือกกุศโลบายให้เหมาะสมในแต่ละคน ๗) รู้จังหวะและโอกาสที่เหมาะสม ๘) ยืดหยุ่นให้เหมาะสมตามสถานการณ์ ๙) การสรรเสริญและตำหนิ ๑๐) แก้ปัญหาเฉพาะหน้า ๖. เกี่ยวกับตัวผู้ฟัง คือ ๑) แสดงให้เหมาะสมกับความแตกต่างของแต่ละบุคคล ๒) แสดงด้วยการปรับให้เหมาะสมกับแต่ละบุคคล ๓) พิจารณาความกระตือรือร้นของผู้นับถือ ๔) ให้ผู้ฟังได้ลงมือปฏิบัติด้วยตนเอง ๕) ให้ผู้ฟังมีส่วนร่วม ๖) ใส่ใจรายละเอียดในรายบุคคล ๗) ช่วยเหลือเอาใจใส่คนที่ด้อยที่มีปัญหา

โดยในระหว่างที่พระผู้มีพระภาคเผยแผ่คำสั่งสอนมาตลอดระยะเวลา ๔๕ พรรษา ได้มีผู้สนใจเข้ามาบวชเป็นภิกษุในพระพุทธศาสนาจำนวนมาก โดยภิกษุเหล่านั้นมีทั้งผู้ที่เชื่อฟังคำสั่งสอนและทั้งผู้ที่คัดค้าน ในส่วนภิกษุที่คัดค้านพระธรรมวินัย ได้จำแนกเป็น ๒ จำพวก คือ ๑. พระภิกษุผู้คัดค้านโดยตรง ๒. พระภิกษุผู้คัดค้านโดยอ้อม ๑. พระภิกษุผู้คัดค้านโดยตรง ได้แก่ ๑) พระสาติ ๒) พระอริน္ณะ ๓) พระยมกะ ๔) พระเทวทัต ๒. พระภิกษุผู้คัดค้านโดยอ้อม ได้แก่ ๑) ภิกษุผู้อยู่ในป่ามหาวน ๒) พระฉัพพัคคีย์ ๓) พระฉัพพัคคีย์ ๔) พระโกกาลิกะและคณะ

และดังที่ได้กล่าวมาแล้วข้างต้น เนื่องจากการเผยแผ่คำสั่งสอนของพระผู้มีพระภาคเป็นระยะเวลาถึง ๔๕ พรรษา จึงทำให้พระธรรมวินัย อันเป็นคำสั่งสอนของพระองค์มีเป็นจำนวนมากด้วยจะเป็นเหตุให้พุทธบริษัท ผู้รู้ไม่ทั่วถึงพระธรรมวินัย เข้าใจในคำสั่งสอนของพระองค์คลาดเคลื่อน จึงได้ประทวนหลักเกณฑ์ในการตรวจสอบและเทียบเคียงคำสอนไว้ ๔ หลักเกณฑ์ด้วยกัน คือ ๑. หลักมหาปเทศ ๔ ตามหลักพระวินัย ๒. หลักมหาปเทศ ๔ ตามหลักพระสูตร ๓. หลักตัดสินพระธรรมวินัยที่แสดงไว้กับพระอุบาลี ๔. หลักตัดสินพระธรรมวินัยที่แสดงไว้กับพระมหาปชาบดีโคตมี

นอกจากนี้แล้ว พระผู้มีพระภาคยังได้ตรัสถึงสาเหตุแห่งความตั้งมั่นและความอันตรายของพระสัทธรรม และรวมถึงผู้ทำให้พระศาสนาเจริญและเสื่อมอีกด้วย เริ่มต้นด้วยเหตุแห่งความตั้งมั่นของพระสัทธรรมได้ยกตัวอย่างมา ๓ พระสูตร ตามลำดับ พระสูตรที่ ๑ ระบุว่า การเรียน การเป็นผู้ว่าง่าย ภิกษุผู้รู้พระธรรมวินัย ถ่ายทอดความรู้แก่ผู้อื่น พระเถระประพจน์ตนเป็นผู้นำในการทำ ความเพียร สงฆ์สามัคคีกัน พระสูตรที่ ๒ ระบุว่า แสดงสิ่งที่พระองค์แสดงว่า พระองค์ทรงแสดง เป็นต้น พระสูตรที่ ๓ ระบุว่า บทพยานุชณะและอรรถที่สืบทอดกันมาดี ส่วนความอันตรายของพระสัทธรรมได้ยกตัวอย่างมา ๓ พระสูตร ตามลำดับ พระสูตรที่ ๑ ระบุว่า เรียนมาไม่ดี การเป็นผู้ว่าง่าย ภิกษุผู้รู้

ทรงธรรมวินัย ไม่ถ่ายทอดความรู้แก่ผู้อื่น พระเถระประพตัตนเป็นผู้นำในทางย่อหย่อน สงฆ์ไม่สามัคคีกัน พระสูตรที่ ๒ ระบุว่า แสดงในสิ่งที่พระองค์ไม่ได้แสดงว่า พระองค์ทรงแสดง เป็นต้น พระสูตรที่ ๓ ระบุว่า บทพยัญชนะและอรรถที่สืบทอดกันมาไม่ดี และผู้ทำให้พระศาสนาเสื่อมและเจริญ คือ ภิกษุผู้คัดค้านอรรถและธรรมโดยสูตรที่ตนเรียนไว้ไม่ดี ด้วยพยัญชนปฏิรูป ชื่อว่าทำให้สัทธรรมสูญหาย ส่วนภิกษุผู้อนุโลมอรรถและธรรมโดยสูตรที่ตนเรียนไว้ดี ด้วยพยัญชนปฏิรูป ชื่อว่าดำรงสัทธรรมไว้ได้

บทที่ ๓

การเผยแผ่คำสอนของพระคิกฤทธิ โสตุณโธ ที่มีผลกระทบต่อพระธรรมวินัย

ในบทนี้ ผู้วิจัยจะกล่าวถึงการศึกษาและการรวบรวมข้อมูลประวัติพระคิกฤทธิ โสตุณโธ (สวัสดิผล) รวมทั้งการเผยแผ่คำสอนในส่วนที่มีผลกระทบต่อพระวินัย พระสูตร และพระอภิธรรม รวมถึงผลกระทบต่อคัมภีร์อรรถกถาด้วย และสรุปความ ตามลำดับต่อไป

๓.๑ ประวัติพระคิกฤทธิ โสตุณโธ (สวัสดิผล)

ในประวัติของพระคิกฤทธิ โสตุณโธ จะเป็นการกล่าวถึงประวัติชีวิตตั้งแต่ในช่วงฆราวาส จุดเริ่มต้นในเส้นทางธรรม ชีวิตในเพศบรรพชิตครั้งสุดท้าย เรื่อยมา จนได้พบกับคำสอนซึ่งเชื่อว่า ออกมาจากพระพุทธโษษฐิ์ล้วน รวมไปถึงการศึกษาและการเผยแผ่คำสอนที่เรียกว่า พุทธวจนะ

ประวัติในช่วงเป็นฆราวาส

พระอาจารย์คิกฤทธิ เกิดวันที่ ๑๘ มกราคม ๒๕๐๖ ที่โรงพยาบาลจุฬาฯ กรุงเทพฯ ท่านจบระดับปริญญาตรี นายร้อย จปร. สาขาวิศวกรรมเครื่องกล และระดับปริญญาโทจากจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย คณะรัฐศาสตร์ จากนั้นท่านได้รับราชการทหารโดยมียศสูงสุดในชีวิตฆราวาสเป็นพันตรี

จุดเริ่มต้นในเส้นทางธรรม

ในปี พ.ศ. ๒๕๒๒ ขณะท่านเรียนอยู่เตรียมทหาร ชั้นปีที่ ๑ ระหว่างปิดเทอม โยมแม่ของท่านได้พาไปบวชกับหลวงพ่อบุญ สุกโท ที่วัดหนองป่าพงเป็นเวลา ๑ เดือน เป็นครั้งแรกที่ไปสู่อินแดนแห่งความสงบวิเวก ที่ยังใช้ชีวิตแบบง่าย ๆ ตามกฏีใช้การจุดเทียนให้แสงสว่างเดินตามทางใช้ไฟฉาย น้ำอุปโภค ใช้เชือกผูกกับปี๊บหย่อนไปในบ่อดินช่วยกันดึงขึ้นแล้วเทใส่ถังในรถเข็นไปไว้ตามกุฏิ ศาลา และที่ต่าง ๆ อาหารขบฉันที่มีไม่มาก ต้องใช้พระตัวแทนสงฆ์มาจัดแจกแบ่งปันส่วนเพื่อให้เพียงพอกับทุกชีวิตในวัด และได้พบหลวงพ่อบุญ ได้ใกล้ชิดและสัมผัสกับธรรมะ รวมถึงข้อวัตรปฏิบัติที่เคร่งครัด งดงามน่าเลื่อมใสของท่านสัมผัสกับจิตบริสุทธิ์ที่มีอยู่จริง เกิดใคร่สนใจอยากศึกษา จึงเริ่มมีศรัทธาในพระพุทธศาสนา เมื่อครบกำหนดลาสิกขากลับมาสู่การศึกษาเล่าเรียน จึงตั้งใจเริ่มฝึกหัดรักษาศีล ๕ อย่างเคร่งครัด ตามสติกำลังอยู่ตลอดมาได้ขาด ท่านได้กลับไปยังวัดหนองป่าพงในทุกช่วงเวลาปิดเทอม จนกระทั่งได้มีโอกาสบวชอีกครั้งในตอนปิดเทอมชั้นปีที่ ๔ ของนายร้อย จปร. ในครั้งนี้ ท่านได้ตั้งจิตอธิษฐานต่อหลวงพ่อบุญว่าจะใช้ชีวิตฆราวาสอีกเพียง ๑๐ ปี แล้วขอให้เมตตูปัจจัยผลักดันให้ได้ครองเพศบรรพชิตไปตลอดชีวิต

ชีวิตในเพศบรรพชิตครั้งสุดท้าย

หลังจากได้ตั้งอธิษฐานกับหลวงพ่อบุชา ในครั้งนั้นท่านก็ใช้ชีวิตทางโลกอย่างปกติเรื่อยมา ท่านเล่าว่าการใช้ชีวิตโดยมีสติและธรรมะอยู่กับตัว ช่วยให้การดำเนินชีวิตทางโลกของท่านเป็นไปอย่างสะดวก ไม่เศร้าหมอง และมีส่วนสนับสนุนความเจริญรุ่งเรืองในหน้าที่การงานเป็นอย่างมาก แต่บางครั้งการมีสติ ก็ทำให้การไปเที่ยวเตร่หรือการเที่ยวเล่นเริ่มไม่เป็นเรื่องสนุกเหมือนอย่างเคย เพราะท่านมองเห็นแต่โทษภัยของการขาดสติ โทษของการที่เผลอเพลินไปกับกิเลสต่าง ๆ จนในที่สุด เมื่อครบ ๑๐ ปี ตรงกับที่ได้ตั้งอธิษฐานไว้ และเป็นปีที่หลวงพ่อบุชาได้มรณภาพ ในกาลนั้นเองท่านได้เห็นสัจธรรมความไม่เที่ยงของสรรพสัตว์ทั้งหลายในโลกนี้ ไม่เว้นแม้แต่ครูบาอาจารย์ที่ท่านเคารพ ท่านจึงอาศัยสิ่งนี้เป็นอันดับแรก เป็นอนุสติเครื่องกระตุ้นเตือนใจ ผลักตัวเองให้ออกจากชีวิตทางโลก ประกอบกับเกิดความรู้สึกเบื่อหน่าย และไม่คอยเห็นประโยชน์ในการใช้ชีวิตฆราวาสเป็นอย่างยิ่ง อีกทั้งได้รู้สึกถึงความก้าวหน้าของผลการปฏิบัติที่ค่อย ๆ ฝึกหัดกระทำมาตลอด ๑๔ ปี นับแต่เจอหลวงพ่อบุชา สิ่งเหล่านี้จึงรวมมาเป็นเหตุปัจจัยผลักดันให้ท่านเข้ามาบวชอีกครั้ง

ครั้งนี้ท่านเข้าสู่ร่มผ้ากาสาวพัตร์ที่สำนักสงฆ์บุญญาวาส จังหวัดชลบุรี ปัจจุบันเป็นวัดสาขาของวัดหนองป่าพง มีพระอาจารย์ต้น (พระอาจารย์อัครเดช ธีรจิตโต) เป็นเจ้าอาวาส [แต่มีหลักฐานอีกแห่ง ระบุว่า พระคึกฤทธิ์ โสตถิผโล ได้อุปสมบทที่วัดคลองพลูราษฎร์ประสงค์ ตำบลคลองพลู อำเภอนนทบุรี จังหวัดนนทบุรี]^๑ หลังจากบวชได้ระยะหนึ่ง ในระหว่างออกปลีกวิเวก รุดงค์ร่วมกับพระเถระอีก ๒ รูป ท่านได้มาบำเพ็ญภาวนาพำนักอยู่ยังผืนนาอันเป็นของโยมแม่ท่านยกถวาย ณ บริเวณถนนลำลูกกา คลองสิบ จังหวัดปทุมธานี เรื่อยมาจนท่านได้ ๕ พรรษา จากนั้นเป็นช่วงเวลาที่ท่านได้พำนักอยู่เพียงลำพังผู้เดียว ท่านจึงอาศัยความสันโดษวิเวกนี้เป็นโอกาสแห่งการปฏิบัติภาวนาอย่างเต็มกำลังความสามารถ พร้อมทั้งศึกษาธรรมและวินัยจากพระโอษฐ์ควบคู่กันไป^๒

[พระคึกฤทธิ์ได้กล่าวว่า ตนได้จาริกออกมาจากสำนักสงฆ์บุญญาวาสกับพระเถระอายุ ๑๐ พรรษาขึ้นไปอีก ๒ รูป (พระรักศักดิ์และพระโสภณ) มาอยู่ที่คลองสิบ ปทุมธานี และถือนิสัยกับท่าน] ท่านให้นิสัยเราจนเราครบ ๕ พรรษา แล้วท่านก็หลีกไป ... ช่วงระหว่างอยู่องค์เดียวก็เลยได้ศึกษานี้แหละธรรมะจากพระโอษฐ์ถือเป็นโชคดีมาก ... คนที่แนะนำอาตมาก็อาจารย์โสภณก็ไม่ได้เจาะเรื่องนี้ละเอียด ก็แนะนำบอกว่า ท่านอ่านจากพระโอษฐ์ เราก็ถูกแนะนำมา ๔ ปีแล้วก็ยังเฉย ๆ แต่พอพรรษาที่ ๔ เริ่มวิเวกมากขึ้น เริ่มอยู่องค์เดียวมากขึ้นก็เริ่มเอ๊ะลองหยิบมาดู

^๑ ดูรายละเอียดใน สมาชิกหมายเลข ๖๘๖๖๘๑๖, เผยหลักฐาน ! ที่แท้..สมมุติภิกขุคึกฤทธิ์ไม่ได้บวชวัดบุญญาวาส แต่กลับประกาศว่าบวชที่วัดนั้น, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <https://pantip.com/topic/41272097> [๖ เมษายน ๒๕๖๕].

^๒ พุทธวจนบล็อกสปอต, ประวัติพระอาจารย์คึกฤทธิ์ โสตถิผโล, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: http://budhawajana.blogspot.com/p/blog-page_๑๒.html [๒๙ กันยายน ๒๕๖๔].

หน่อย พออ่านเอ๊ะ โห เข้าทำนี่ ตรงกับการปฏิบัติเราตั้งหลายอย่าง ... แต่ตอนนั้นก็เจอแล้วถูกใจมากเนี่ยะ อู๋หู้ ก็บ้ออ่านทั้งวันเหมือนกัน อ่านทั้งวันทั้งคืนเลย ๖ เดือน อ่านตลอดเลย ๖ เดือน ๖ เดือนก็ไม่ได้รู้ถึงขนาดนี้หรอก ก็รู้ระดับนึง แต่รู้แล้วว่าพูดเจ้าสอนอะไร อะไรที่เป็นสิ่งที่ควรสนใจ เริ่มเจอพุทธวจนะที่พูดเจ้าบอกว่า อย่าไปสนใจคำของสาวก เราก็ก่อน อ้าว แล้วครูบาอาจารย์เราจะเอาไปทิ้งไว้ไหน ก็เริ่มหาคำตอบสิ เอ๊ะ มันจะยังงั้นเนี่ยะ เราก็ก่อน เจอคำตอบเลย อ้อ ชิดจำกัดสาวกมี สัมมาสัมพุทธะเก่งขนาดนี้ สาวกเป็นแค่ผู้เดินตามเท่านั้น ถึงจะเป็นพระอรหันต์เลิศทางปัญญา อ้อ เริ่มเข้าใจ พูดเจ้ากำหนดคำพูดทุกคำไม่ให้ผิดพลาดแม้แต่คำเดียวได้ สาวกทำไม่ได้ คำพูดพูดเจ้าเป็นอภิลักขิตได้ตลอดกาล ความเจริญของศาสนาข้อแรก บทพยัญชนะต้องจำมาถูกความหมายถูกอธิบายถูก โอ้ เริ่มโยงตรรกะได้^๓

ในช่วงหน้าแล้งของแต่ละปี ท่านได้หาโอกาสออกวิเวกตามป่าเขา จนในพรรษาที่ ๗ หลังออกวิเวกธุดงค์ โดยเดินจากเมืองกาญจนบุรีผ่านทุ่งใหญ่นเรศวร ขึ้นจังหวัดตากและเมื่อกลับมาถึงคลองสิบ ได้เป็นไข้มาลาเรียนนอนป่วยอยู่ผู้เดียวเป็นเวลา ๗ วัน จึงมีคนมารับไปรักษา ผลจากอาพาธครั้งนี้ทำให้ท่านมีอาการอ่อนเพลียต่อเนื่องมาอีก ๕ ปี จึงเริ่มหายเป็นปกติ ในระหว่างนั้นสถานที่ดังกล่าวค่อย ๆ ได้รับการพัฒนาตามลำดับ

ต่อมา ในปี พ.ศ. ๒๕๔๕ หรือประมาณ ๘ ปี นับแต่ท่านได้มาอยู่บำเพ็ญภาวนาสถานที่แห่งนี้ จึงได้ขึ้นทะเบียนตั้งเป็นวัดนาป่าพงจวบจนถึงปัจจุบัน ท่านได้วางแนวทางการปฏิบัติของพระสงฆ์ในวัดได้อย่างชัดเจน โดยยึดแต่คำสอนที่เป็นพุทธวจนะของพระพุทธเจ้าเป็นแนวทาง ท่านได้วางนโยบายในวัดให้มีความสงบสอดคล้องเหมือนกับการออกวิเวกธุดงค์ กำหนดกิจข้อวัตรของพระในวัดให้กระชับที่สุด และเป็นกฎเกณฑ์ของหมู่คณะที่ต้องเคร่งครัด เพื่อเปิดโอกาสให้พระได้มีเวลาในการภาวนามาก ๆ ผู้ที่จะบวชในวัดนี้ควรจะต้องมีเวลาอย่างน้อย ๑ เดือน เพื่อเตรียมตัวอยู่เป็นผ้าขาวก่อนประมาณ ๒ อาทิตย์ จากนั้นบรรพชาเป็นสามเณรอีกประมาณ ๑ อาทิตย์ แล้วจึงสามารถบวชเป็นพระได้ ทั้งนี้เพื่อฝึกฝนข้อวัตรปฏิบัติ และเป็นการชำระกายใจให้บริสุทธิ์เสียก่อน เนื่องเพราะท่านเห็นว่าการบวชในระยะสั้น ๆ นั้นเกิดประโยชน์น้อยและเสี่ยงต่อการทำผิดในเพศบรรพชิตได้ง่าย ท่านเน้นย้ำมากในเรื่องการศึกษาและปฏิบัติธรรมะว่าควรศึกษาโดยตรงในธรรมะจากพระโอษฐ์เท่านั้น เพราะที่ทรงตรัสถึงชิดจำกัดของสาวกที่เป็นเพียงผู้เดินตามมรรค การแสดงความเห็นของสาวกย่อมมีข้อผิดพลาด ซึ่งเป็นเหตุเสื่อมและเป็นความอันตรายแห่งธรรมวินัยของตถาคตในกาลที่ยาวนานฝ่ายอนาคต และเป็นเหตุแห่งการนับถือศาสนาพุทธที่ผิดเพี้ยนไปด้วย รวมถึงการนำพระพุทธศาสนาไปใช้ในทางที่ไม่ถูกต้อง ท่านแนะนำการศึกษาพระพุทธศาสนาจากพระโอษฐ์ จากหนังสือที่ท่านพุทธทาสได้รวบรวมเฉพาะคำพูดจากพระโอษฐ์ของพระผู้มีพระภาคเจ้าโดยตรง ไม่ปนความเห็นของผู้ใด มี ๕ เล่ม คือ ๑. อริยสัจจาก

^๓ ขวนกันฟังพุทธวจน Do Not Be The Last Man, ชีวิตประวัติพระอาจารย์ศิกฤทธิ โสตุณโณ วัดนาป่าพง | พุทธวจน, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <https://www.youtube.com/watch?v=kajKaBaznVk> [๕ ตุลาคม ๒๕๖๔]. [วันที่ที่ ๒๒.๓๐-๒๘.๓๑].

พระโอษฐ์ภาคต้น ๒. อริยสัจจากพระโอษฐ์ภาคปลาย ๓. ขุมทรัพย์จากพระโอษฐ์ ๔. พุทธประวัติจากพระโอษฐ์ และ ๕. ปฏิกิจสมุปปาทจากพระโอษฐ์ ซึ่งทางธรรมสภาได้รวบรวมและจัดส่งให้โดยสะดวกแก่ผู้โทรสั่งซื้อ ท่านกล่าวว่า การที่พุทธบริษัทศึกษาและปฏิบัติจากคำสอนของพระพุทธเจ้าโดยตรงนี้ จะทำให้การภาวนาเจริญก้าวหน้า และเป็นทางเดียวที่จะช่วยสืบต่ออายุพระพุทธศาสนาที่บริสุทธิ์ได้อย่างสมบูรณ์^๔

๓.๒ การเผยแผ่คำสอนที่มีผลกระทบต่อพระธรรมวินัย

ในประวัติ ระบุว่า พระคิกฤทธิได้บวชที่สำนักสงฆ์บุญญาวาส จังหวัดชลบุรี ซึ่งเป็นวัดสาขาของวัดหนองป่าพง มีพระอาจารย์ต้น (พระอัครเดช ธีรจิตโต) เป็นเจ้าอาวาส (แต่มีหลักฐานอีกแห่ง ระบุว่า พระคิกฤทธิ โสตถิโณ ได้อุปสมบทที่วัดคลองพลูราษฎร์ประสงค์ ตำบลคลองพลู อำเภอนองใหญ่ จังหวัดชลบุรี) หลังจากบวชได้ระยะหนึ่ง จึงออกจาริกปลีกวิเวกร่วมกับพระเถระอีก ๒ รูป มาพักอาศัยอยู่ผืนนาซึ่งเป็นที่ดินของโยมแม่ถวาย ณ บริเวณถนนลำลูกกา คลองสิบ จังหวัดปทุมธานี โดยได้ถือนิสัยกับพระเถระ ๒ รูปนั้น ในช่วงพรรษาที่ ๔ ได้เริ่มศึกษา ๕ เล่มจากพระโอษฐ์ ซึ่งเป็นผลงานของท่านพุทธทาส ภิกขุ อย่างจริงจัง โดยได้รับการแนะนำจากอาจารย์โสภณ เมื่อได้ศึกษาไปแล้วจึงพบว่า พระพุทธเจ้าห้ามฟังคำสาวก จึงเกิดข้อสงสัยขึ้นมาว่า เหตุใด พระพุทธเจ้าจึงห้ามฟังคำสาวก จึงได้เริ่มหาคำตอบ และพบอีกว่า ทำไมจึงจะต้องฟังเฉพาะคำของพระพุทธเจ้าเท่านั้น ดังปรากฏหลักฐานใน ๑๐ พระสูตร (ความสำคัญที่ชาวพุทธต้องศึกษา แต่คำสอนจากพระพุทธเจ้าเท่านั้น) ดังต่อไปนี้

๑. พระองค์ทรงสามารถกำหนดสมาธิ เมื่อจะพูดทุกถ้อยคำจึงไม่ผิดพลาด ๒. แต่ละคำพูดเป็นอภิลักขณ์ คือ ถูกต้องตรงจริงไม่จำกัดกาลเวลา ๓. คำพูดที่พูดมาทั้งหมดนับแต่วันตรัสรู้ขึ้น สอดรับไม่ขัดแย้งกัน ๔. ทรงบอกเหตุแห่งความอันตรายของคำสอนเปรียบด้วยกลองศึก ๕. ทรงกำชับให้ศึกษาปฏิบัติ เฉพาะจากคำของพระองค์เท่านั้น อย่าฟังคำคนอื่น ๖. ทรงห้ามบัญญัติเพิ่มหรือตัดทอนสิ่งที่บัญญัติไว้ ๗. สำนึกเสมอว่าตนเองเป็นเพียงผู้เดินตามพระองค์เท่านั้น ถึงแม้จะเป็นอรหันต์ผู้เลิศทางปัญญาก็ตาม ๘. ตรัสไว้ว่าให้ทรงจำบทพยัญชนะและคำอธิบายอย่างถูกต้อง พร้อมขยันถ่ายทอดบอกสอนกันต่อไป ๙. ทรงบอกวิธีแก้ไขความผิดเพี้ยนในคำสอน ๑๐. ทรงตรัสแก่พระอานนทให้ใช้ธรรมวินัยที่ตรัสไว้เป็นศาสดาแทนต่อไป^๕

และด้วย ๑๐ พระสูตรดังกล่าว จึงเห็นตรรกะความเชื่อมโยงว่า ทำไมจึงจะต้องศึกษาเฉพาะพุทธวจนะเท่านั้น ด้วยเหตุนี้ พระคิกฤทธิจึงศึกษาคำสอนเฉพาะในส่วนที่ (เชื่อและเข้าใจว่า) เป็นพุทธวจนะเรื่อยมา และเมื่ออายุครบ ๕ พรรษาแล้ว พระเถระทั้ง ๒ รูปจึงได้หลีกไป ต่อมา ในปี พ.ศ. ๒๕๔๕ หรือประมาณ ๘ ปี นับแต่มาอาศัยอยู่ผืนนาแห่งนี้ จึงได้ขึ้นทะเบียนเป็นวัดนาป่าพง และได้ยึดพุทธวจนะซึ่งออกมาจากพระพุทธโอษฐ์ล้วน เป็นแนวทางในการศึกษาและปฏิบัติของ

^๔ พุทธวจนบล็อกสปอต, ประวัติพระอาจารย์คิกฤทธิ โสตถิโณ, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: http://budhawattjana.blogspot.com/p/blog-page_๑๒.html [๒๙ กันยายน ๒๕๖๔].

^๕ มุลลนิธิพุทธโฆษณ์, พุทธวจน ตามรอยธรรม, (มูลนิธิพุทธโฆษณ์: มปท., ๒๕๕๗), หน้า ๑๓๔.

พระภิกษุในวัดนาป่าพง นอกจากหลักคำสอนนี้จะนำมาใช้กับพระภิกษุในวัดนาป่าพงแล้ว พระคฤหัสถ์ยังได้เผยแพร่หลักคำสอนที่ชื่อว่า “พุทธวจน” นี้ออกมาสู่สาธารณชน ด้วยการกล่าวว่า ตนและพระภิกษุในวัดได้พากันศึกษาเฉพาะคำสอนส่วนที่เป็นพุทธวจนะ เพราะได้ปฏิบัติตามคำสั่งสอนของพระศาสดาว่า “ห้ามฟังคำสาวก” โดยได้ยกหลักฐานอ้างอิงมาจากปริสรวรรค ความว่า

ภิกษุทั้งหลาย พวกภิกษุบริษัทในกรณีนี้ สุตตันตะเหล่าใด ที่กวีแต่งขึ้นใหม่ เป็นคำร้อยกรอง ประเภตกาพย์กลอน มีอักษรสละสลวย มีพยัญชนะอันวิจิตร เป็นเรื่องนอกแนว เป็นคำกล่าวของสาวก เมื่อมีผู้นำสุตตันตะเหล่านั้นมากล่าวอยู่ เธอจักไม่ฟังด้วยดี ไม่เงี่ยหูฟัง ไม่ตั้งใจเพื่อจะรู้ทั่วถึง และจักไม่สำคัญว่าเป็นสิ่งที่ตนควรศึกษาเล่าเรียน^๖

และเมื่อมีผู้ถามว่า เราจะรู้ได้อย่างไรว่าคำสอนส่วนไหนเป็นคำสอนของพระพุทธเจ้า คำสอนส่วนไหนเป็นคำแต่งใหม่ของสาวก พระคฤหัสถ์ได้กล่าวว่า “วลีคำพูดของพุทธเจ้าจะมีภิกษุทั้งหลาย ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย อานนท์ สารีบุตร โมคคัลลานะ จอมเทพ ช่างไม้ คหบดี อย่างนี้ คำที่แต่งใหม่มักจะขึ้นต้นด้วย บทว่า ที่ว่า ความว่า อธิบายว่า”^๗

[ซึ่งพระคฤหัสถ์ยังได้ประกาศอย่างเป็นทางการอีกว่า] “อาตมาไม่มีคำสอนของตัวเอง” และใช้เวลาที่มีอยู่ ไปกับการรับสนองพุทธประสงค์ ด้วยการโฆษณาพุทธวจน เพื่อความตั้งมั่นแห่งพระสัทธรรม และความประสานเป็นหนึ่งเดียวของชาวพุทธ เมื่อกลับมาใช้หลักพุทธวจน เหมือนที่เคยเป็นในครั้งพุทธกาล ...

ด้วยเหตุนี้ ... “กระแสพุทธวจน” ซึ่งเป็นพลังเงียบที่กำลังจะกลายเป็นคลื่นลูกใหม่ ในการกลับไปใช้ระบบการเรียนรู้พระสัทธรรม เหมือนดังครั้งพุทธกาล ด้วยการขยายตัวของกระแสพุทธวจนนี้ สื่อธรรมที่เป็นพุทธวจน ไม่ว่าจะเป็นหนังสือ หรือซีดี ซึ่งแจกฟรีแก่ญาติโยมเริ่มมีไม่พอเพียงในการแจก ทั้งนี้ เพราะจำนวนของผู้ที่สนใจเห็นความสำคัญของพุทธวจนได้ขยายตัวมากขึ้นอย่างรวดเร็ว ...^๘

และด้วยเหตุที่มีอุบาสกอุบาสิกาผู้เข้ามาศรัทธาเลื่อมใสเป็นจำนวนมาก จึงทำให้หลักคำสอนนี้ได้กระจายไปทั่วทั้งประเทศและรวมถึงในต่างประเทศด้วย^๙ และได้มีการจัดตั้งพุทธวจนสถาบันในหลายจังหวัดทั่วประเทศ โดยยึดแนวทางว่า “ร่วมกันมุ่งมั่นศึกษา ปฏิบัติ เผยแผ่คำของตถาคต”

นอกจากกิจกรรมการเผยแผ่คำสอนแล้ว พระคฤหัสถ์และคณะได้นำคัมภีร์พระไตรปิฎก ภาษาบาลีฉบับสยามรัฐ และพระไตรปิฎกแปลภาษาไทยฉบับหลวง มาเป็นต้นฉบับเพื่อคัดลอกและ

^๖ อก.ทก. (ไทย) ๒๐/๔๘/๙๑.

^๗ Buddhawajana F, พุทธวจน faq การสืบค้นคำพระพุทเจ้าในพระไตรปิฎกและโปรแกรม, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <https://www.youtube.com/watch?v=lyV3wHAGap8> [๒๔ กันยายน ๒๕๖๐]. [นาฬิกาที่ ๒.๑๒-๒.๒๗].

^๘ มูลนิธิพุทธโฆษณ์, พุทธวจน คู่มือโฮตฉบับ, (มูลนิธิพุทธโฆษณ์: มปท., ๒๕๕๓), หน้า ๒๕๐-๒๕๑.

^๙ พุทธวจนสถาบัน, เครือข่ายพุทธวจน, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <http://buddha-net.com> [๓ มกราคม ๒๕๖๕].

จัดทำเป็นพุทธวจนปิฎก ซึ่งการจัดทำพุทธวจนปิฎกนั้นได้ตัดคำสอนในส่วนที่เชื่อและเข้าใจว่าไม่ใช่พุทธวจนออกไป โดยได้ตัดคัมภีร์พระไตรปิฎกจาก ๔๕ เล่ม ให้เหลือเพียง ๓๓ เล่ม คำสอนในส่วนที่ถูกตัดออกไป คือ พระอภิธรรมปิฎก ๑๒ เล่ม ซึ่งพระคัมภีร์ได้ให้เหตุผลว่า เป็นคำสอนที่แต่งขึ้นมาใหม่ เพราะไม่มีคำว่า คุณอนภิกขุทั้งหลาย เป็นต้น ทั้งยังได้กล่าวอีกว่า ในพระไตรปิฎก ๓๓ เล่มที่เหลือ โดยเฉพาะพระวินัยปิฎก “ในส่วนของคัมภีร์ปริวารก็เป็นคำสอนที่แต่งขึ้นใหม่”^{๑๐} และกล่าวเพิ่มเติมอีกว่า “คัมภีร์พุทธวจนปิฎกนี้จะมาแทนที่คัมภีร์พระไตรปิฎกที่มีอยู่ทั่วโลก” อีกประการหนึ่ง

หรือผู้ที่ต้องการศึกษาแก่นคำสอนแท้จริงของพระพุทธศาสนาซึ่งออกมาจากพระโอษฐ์ของพระพุทธองค์เองแล้ว เพื่อบรรเทาความบิดเบือน เพิ่มเติม หรือตัดทอนในคำสอนของพระองค์ ดังที่ได้ตรัสห้ามไว้มิให้บัญญัติเพิ่ม หรือเพิกถอนในสิ่งที่พระองค์บัญญัติไว้ และสนับสนุน ยกชู ประเด็นพุทธประสงค์ ที่ต้องการให้สนใจศึกษาเฉพาะคำตรัสของพระองค์เอง โดยเว้นความสนใจในคำที่คนแต่งขึ้นใหม่ แม้จะมีความไพเราะ สละสลวย หรือเป็นคำกล่าวของสาวกก็ตาม ... ในนามคณะศิษย์งานธรรม วัดนาป่าพงจึงดำริจัดทำหนังสือพุทธวจน ขึ้นเพื่อประโยชน์ทางการศึกษาและปฏิบัติ ออกสู่สาธารณชนเพื่อเป็นธรรมทาน^{๑๑}

โดยได้แยกเป็นเรื่อง ๆ ไว้ให้แล้ว ยกตัวอย่าง เช่น ตามรอยธรรม คู่มือโสดาบัน ก้าวย่างอย่างพุทธะ มรรค(วิธีที่)ง่าย เป็นต้น^{๑๒} เล่มขนาดกะทัดรัดไว้สำหรับผู้ที่ต้องการจะศึกษาพุทธวจน และด้วยเหตุการณ์ข้างต้นดังที่ได้กล่าวมาแล้วนี้ จึงเป็นสาเหตุให้มีพระภิกษุ สามเณร อุบาสก อุบาสิกาส่วนหนึ่ง ซึ่งเป็นผู้ที่มีความรู้ไม่ทั่วถึงในพระธรรมวินัย เข้าใจว่าคำสอนที่มีอยู่ในพระไตรปิฎกนั้น มีความไม่น่าเชื่อถือ เพราะมีคำสอนที่ถูกแต่งขึ้นใหม่ปะปนอยู่ด้วย

นอกจากนี้ พระคัมภีร์ โสตถิลโล ยังได้กล่าวถึงคัมภีร์อรรถกถาซึ่งเป็นคัมภีร์ที่อธิบายขยายความคำสอนที่มีอยู่ในคัมภีร์พระไตรปิฎกอีกว่า “คัมภีร์อรรถกถาเป็นคำสอนที่แต่งขึ้นมาใหม่ของสาวก อรรถกถา คือ คำแต่งขึ้นมาใหม่ที่สาวกรุ่นหลังอธิบายขึ้น” ทั้งยังได้ยกหลักฐานอ้างอิงมาจากปริสวรครว่า “พระศาสดาห้ามไม่ให้ฟังคำสาวก” นี่คือหลักฐานที่พระศาสดาห้ามฟังคำสาวกให้ฟังเฉพาะคำสอนของพระพุทธเจ้าเท่านั้น ทั้งยังกล่าวอีกว่า “ที่ถกเถียงกันไม่ลงตัวก็เพราะอรรถกถาเพราะถือคำสอนของอาจารย์รุ่นหลัง” และยังบอกอีกว่า “อรรถกถานั้นทำให้คณะสงฆ์เกิดความแตกแยกกัน” ซึ่งพระคัมภีร์ยังกล่าวสำคัญไปอีกว่า “เห็นมั๊ยครับว่า การที่เรายอมอรรถกถาแม้คน

^{๑๐} พุทธวจน คำสอนจากพระโอษฐ์, พุทธวจน บรรยายธรรม ณ สภาวิทยาลัย วันที่ ๒๖ ก.ค. ๒๕๕๒, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <https://www.youtube.com/watch?v=02Rf2rzujBY&feature=youtu.be> [๒๖ มีนาคม ๒๕๖๑]. [นาที่ที่ ๕๔.๐๐-๕๔.๐๘].

^{๑๑} มุลนิธิพุทธโฆษณ์, พุทธวจน ๑ ขุมทรัพย์จากพระโอษฐ์, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (มูลนิธิพุทธโฆษณ์: มปท., ๒๕๕๓), (คำปรารภ).

^{๑๒} วัดนาป่าพง, พุทธวจน: สื่อนักหนังสือ, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <http://watnapp.com/book> [๔ มกราคม ๒๕๖๕].

เดี๋ยวมันจะบานไปขนาดเนี่ยะ เห็นมั๊ยครับ และมันจะเกิดการแตกแยกของสงฆ์”^{๑๓} และด้วยเหตุการณ์ดังที่ได้กล่าวมาแล้วข้างต้น จึงเป็นสาเหตุให้การเผยแผ่คำสอนของพระคฤทธิได้ส่งผลกระทบต่อพระธรรมวินัยซึ่งเป็นหลักการดั้งเดิมของพระพุทธศาสนาเถรวาทโดยตรง

ในประเด็นนี้ ผู้วิจัยจกกล่าวถึงเฉพาะในส่วนของการศึกษาและการรวบรวมข้อมูลการเผยแผ่คำสอนของพระคฤทธิ โสติณโล ที่มีผลกระทบต่อพระธรรมวินัย โดยได้แยกออกเป็น ๔ ประเด็นดังต่อไปนี้

- ๓.๒.๑ การเผยแผ่คำสอนที่มีผลกระทบต่อพระวินัย
- ๓.๒.๒ การเผยแผ่คำสอนที่มีผลกระทบต่อพระสูตร
- ๓.๒.๓ การเผยแผ่คำสอนที่มีผลกระทบต่อพระอภิธรรม
- ๓.๒.๔ การเผยแผ่คำสอนที่มีผลกระทบต่อคัมภีร์อรรถกถา

๓.๒.๑ การเผยแผ่คำสอนที่มีผลกระทบต่อพระวินัย

ในประเด็นนี้ เป็นการศึกษาและการรวบรวมข้อมูลการเผยแผ่คำสอนของพระคฤทธิ โสติณโล ที่มีผลกระทบต่อพระวินัย ซึ่งผู้วิจัยได้คัดเลือกประเด็นการเผยแผ่คำสอนที่กล่าวถึงเฉพาะพระวินัย ๓ ประเด็น ดังต่อไปนี้

๑. การยกสิกขาบทภิกขุปาติโมกข์จำนวน ๑๕๐ ข้อขึ้นสวดทุกกึ่งเดือน
๒. พระพุทธบัญญัติให้ภิกษุฉันอาหารวันละมือเดียว
๓. การอุปสมบทสตรีเป็นภิกษุณีเถรวาทในปัจจุบัน

๑. การยกสิกขาบทภิกขุปาติโมกข์จำนวน ๑๕๐ ข้อขึ้นสวดทุกกึ่งเดือน

ในประเด็นนี้ เป็นการศึกษาและการรวบรวมข้อมูลการเผยแผ่คำสอนของพระคฤทธิ โสติณโล เกี่ยวกับประเด็นการยกสิกขาบทภิกขุปาติโมกข์จำนวน ๑๕๐ ข้อขึ้นสวดทุกกึ่งเดือน ซึ่งในหลักฐานการบรรยายที่ผู้วิจัยได้ยกมาแสดงเป็นตัวอย่างในที่นี้มี ๓ คลิปการบรรยาย ดังต่อไปนี้

๑. ศีลของพระมีกี่ข้อ^{๑๔}
๒. พุทธวจน บรรยายธรรม ณ สาวิกาสิกขาลัย วันที่ ๒๖ ก.ค. ๒๕๕๒^{๑๕}
๓. พุทธวจน faq สิกขาบท ๒๒๗ ข้อ มาจากไหน, ศีลของพระมีกี่ข้อ, เพิกถอนสิกขาบทได้หรือไม่^{๑๖}

^{๑๓} Sodaban Buddhist, ความเข้าใจผิดและความยึดมั่นใน "อรรถกถา", [ออนไลน์], แหล่งที่มา: https://www.youtube.com/watch?v=3isd_WcBOqQ [๙ พฤศจิกายน ๒๕๖๑]. [นาฬิกาที่ ๒๖.๐๒-๒๖.๑๑].

^{๑๔} Uncle Moo Buddhawajana, ศีลของพระมีกี่ข้อ?, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: https://www.youtube.com/watch?v=adEGT_G7Mxk [๓๐ ธันวาคม ๒๕๖๑]. [นาฬิกาที่ ๐.๑๐-๒.๓๐].

^{๑๕} พุทธวจน คำสอนจากพระโอษฐ์, พุทธวจน บรรยายธรรม ณ สาวิกาสิกขาลัย วันที่ ๒๖ ก.ค. ๒๕๕๒, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <https://www.youtube.com/watch?v=02Rf2rzujBY&feature=youtu.be> [๒๖ มีนาคม ๒๕๖๑]. [นาฬิกาที่ ๕๐.๑๖-๑.๑๓.๔๔].

หลักฐานการบรรยายที่ได้ยกมาแสดงไว้ข้างต้นนี้ ผู้วิจัยได้ถอดเนื้อความการบรรยายเป็นข้อความ แล้วนำเนื้อความการบรรยายไปไว้ในส่วนภาคผนวกท้ายเล่มของวิทยานิพนธ์เล่มนี้ สำหรับผู้ที่สนใจศึกษารายละเอียดเพิ่มเติมสามารถค้นหาจากแหล่งข้อมูลที่ผู้วิจัยได้นำมาอ้างอิงไว้ เมื่อผู้วิจัยได้ถอดเนื้อความการบรรยายแล้ว จึงได้สรุปประเด็นนี้ออกเป็นข้อ ๆ ดังต่อไปนี้

๑. ศิลปิกขุปาติโมกข์มี ๑๕๐ ข้อ พระพุทธเจ้าให้ยกขึ้นสวดทุกกึ่งเดือนจำนวน ๑๕๐ ข้อ

๒. ศิล ๒๒๗ ไม่มีในพุทธวจนะ และเมื่อสแกนหาศิลป ๒๒๗ แล้วก็ไม่มีในพระไตรปิฎกฉบับบาลีสยามรัฐ

๓. สาธิกมัท ภาณเต ทิยพตสิกขาปทสดี อนวพตมาลี อุทเทส อากจติ แปลว่า สิกขาบท ๑๕๐ ถ้วนนี้นำมาสู่อุทเทสทุกกึ่งเดือน ถ้าไปดูพระสูตร ก็จะแปลว่า ร้อยห้าสิบหมวดทั้ง ๔ พระสูตร [วัชชีปุตตสูตร ปฐมสิกขาสูตร ทุตติยสิกขาสูตร ตตติยสิกขาสูตร] และในพระไตรปิฎกฉบับบาลีสยามรัฐระบุว่า พระภิกษุต้องยกสิกขาบททุกิกขุปาติโมกข์ขึ้นสวด ๑๕๐ ข้อ

๔. ศิล ๒๒๗ ข้อ ไม่รู้ว่าเอามาจากไหนและไม่รู้ว่าใครเป็นผู้บัญญัติ และที่พระภิกษุสวดกันอยู่ทุกวันนี้ ก็สวดเกินกันมา ๗๗ ข้อ คือ เสขิยวัตร ๗๕ ข้อและอนียต ๒ ข้อ ซึ่งเมื่อสืบค้นแล้วพบว่า ๒๒๗ มีอยู่ในคัมภีร์อรรถกถาซึ่งเป็นคัมภีร์ที่แต่งขึ้นมาใหม่

๕. คำว่า สาธิกะ แปลว่า สำเร็จ + มิทะ รักใคร่ไมตรี คือ ความปรองดองกลมเกลียวของภิกษุสำเร็จได้ด้วยการสวด ๑๕๐ ข้อ ๒ คำนี้ไม่ใช่เป็นการสมาสกัน แต่เป็นการเอาคำมาชนกันเฉย ๆ

๖. ในสิกขาบท ๑๕๐ ก็จะมีแค่ปาราชิก ๔ สังฆาทิเสส ๑๓ นิสสัคคีย์ ๓๐ ปาจิตตีย์ ๙๒ ปาฏิเทสนียะ ๔ อธิกรณสมณะ ๗ ส่วนอนียต ๒ กับเสขิยวัตร ๗๕ ไม่ใช่

๗. สิกขาบทของภิกษุ ๒๒๐ มาจากพระวินัยปิฎกเล่ม ๘ คัมภีร์ปรีวาร คัมภีร์ปรีวารก็คือคัมภีร์ที่แต่งขึ้นมาใหม่ ซึ่งสิกขาบท ๒๒๐ ข้อก็จะมาขัดกันเองกับ ๒๒๗ ข้อ

เนื้อความการบรรยายในประเด็นการยกสิกขาบททุกิกขุปาติโมกข์จำนวน ๑๕๐ ข้อขึ้นสวดทุกกึ่งเดือน ที่ผู้วิจัยได้นำมาสรุปไว้เป็นข้อ ๆ ข้างต้นนี้ ผู้วิจัยจะนำประเด็นเหล่านี้ไปศึกษาวิเคราะห์เพื่อหาคำตอบและวินิจฉัยต่อไป

๒. พระพุทธบัญญัติให้ภิกษุฉันอาหารวันละมื้อเดียว

ในประเด็นนี้ เป็นการศึกษาและการรวบรวมข้อมูลการเผยแผ่คำสอนของพระคฤทธิโสตถิโธ เกี่ยวกับประเด็นพระพุทธบัญญัติให้ภิกษุฉันอาหารวันละมื้อเดียว ซึ่งในหลักฐานการบรรยายที่ผู้วิจัยได้ยกมาแสดงเป็นตัวอย่างในที่นี้มี ๓ คลิปการบรรยาย ดังต่อไปนี้

^{๓๖} Buddhawajana F, พุทธวจน faq สิกขาบท ๒๒๗ ข้อ มาจากไหน, ศิลของพระมีกี่ข้อ, เพิกถอนสิกขาบทได้หรือไม่_๓, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <https://www.youtube.com/watch?v=evmYCTtDu5c> [๒๐ มกราคม ๒๕๖๔]. [นาฬิกาที่ ๐.๐๕-๖.๐๙].

๑. ภิกษุเป็นผู้ฉันมือเดียว^{๑๗}

๒. พุทธวจน-เรื่องการฉันอาหาร การสละอาหาร^{๑๘}

๓. พุทธวจน faq พระภิกษุฉันอาหารวันละกี่มือ^{๑๙}

หลักฐานการบรรยายที่ได้ยกมาแสดงไว้ข้างต้นนี้ ผู้วิจัยได้ถอดเนื้อความการบรรยายเป็นข้อความ แล้วนำเนื้อความการบรรยายไปไว้ในส่วนภาคผนวกท้ายเล่มของวิทยานิพนธ์เล่มนี้ สำหรับผู้ที่สนใจศึกษารายละเอียดเพิ่มเติมสามารถค้นหาจากแหล่งข้อมูลที่ผู้วิจัยได้นำมาอ้างอิงไว้ เมื่อผู้วิจัยได้ถอดเนื้อความการบรรยายแล้ว จึงได้สรุปประเด็นนี้ออกเป็นข้อ ๆ ดังต่อไปนี้

๑. เขาให้เหตุผลว่า เพราะพระพุทเจ้าอนุญาตให้พระภิกษุถือเอาอาหารมือเข้าไปฉันต่อรอบสอง นี่คือเหตุผลที่พระฉันอาหารสองมือได้ แต่ถ้าไปดูเต็มพระสูตรคนละเรื่องกันเลย เพราะตรงนี้พระพุทเจ้ากำลังบัญญัติให้พระภิกษุฉันมือเดียว

๒. พระภิกษุในครั้งพุทธกาลฉันอาหารมือเดียว ถ้าฉันมือที่ ๒ จะต้องฉันอาหารที่เป็นเดน คือ อาหารที่ภิกษุรูปอื่นฉันเหลือ หรืออาหารที่ภิกษุผู้ป่วยใช้ฉันเหลือ ถ้าฉันมือที่สองโดยฉันอาหารที่ไม่เป็นเดนจะถูกปรับอาบัติปาจิตตีย์

๓. เมื่อก่อนมีความเข้าใจว่า พระปฏิบัติฉันอาหารมือเดียวโดยถูกต้องด้วย เพราะมีข้อวัตรการฉันฉันาสนะเดียว แต่เมื่อไปดูทั้ง ๖ พระสูตรสอดรับกันหมด ตั้งแต่ลทุกโกปมสูตรกับภททาสสูตร และที่ตรัสกับมหาราชาว่าภิกษุในธรรมวินัยนี้ฉันอาหารเพียงหนึ่งหน

๔. เมื่อฉันอาหารเสร็จแล้วลุกขึ้นจากอาสนะถือเป็นการห้ามภัตด้วย เพราะถือว่าการบอกวาพอแล้ว ห้ามภัต คือ การบอกวาพอแล้วจะบอกด้วยกายหรือวาจาก็ได้ ยกมือห้าม ละมือออกจากบาตร ถ้าไม่ได้แสดงด้วยกายหรือวาจา แต่ลุกขึ้นจากอาสนะที่นั่งฉัน ก็หมดสิทธิ์ในการฉันอาหารนี้แล้ว ถ้าฉันอาหารนี้อีกจะถูกปรับอาบัติ

๕. เดน คือ อาหารที่ภิกษุรูปอื่นฉันเหลือ แล้วเขานำอาหารนั้นมาให้เรา อาหารเดนของตัวเองไม่ได้ พระพุทเจ้าบัญญัติลักษณะอาหารเดนแก่อุบาลี คือ การฉันยังปรากฏอยู่ เขาน้อมมาให้เราแล้วบอกว่าทั้งหมดนี้ยะเขาพอแล้ว บัญญัติชัดเจน ยกตัวอย่าง เช่น การฉันอาหารเดนของกันและกัน โดยบอกกับอาวุโสมาธรรมาว่า เก็บอาหารไว้เยอะ ๆ อาวุโสมาธรรมาบอกอาจารย์ เก็บอาหารไว้เยอะ ๆ แล้วเอาเดนมาแลกกัน เราก็สามารถฉันรอบที่สองได้ นี่เห็นมะ มีช่องออกแต่ต้องออกอย่างถูกต้อง

^{๑๗} Uncle Moo Buddhawajana, ภิกษุเป็นผู้ฉันมือเดียว, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <https://www.youtube.com/watch?v=Fv-uLbVRsc> [๕ สิงหาคม ๒๕๖๑]. [วันที่ที่ ๐.๐๑-๗.๒๒].

^{๑๘} ศากยบุตร โอธสันเกิดโดยธรรม, พุทธวจน-เรื่องการฉันอาหาร การสละอาหาร, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <https://www.youtube.com/watch?v=aaASqW3Cdk> [๒๒ มกราคม ๒๕๖๔]. [วันที่ที่ ๔.๓๐-๑๐.๑๔].

^{๑๙} Buddhawajana F, พุทธวจน faq พระภิกษุฉันอาหารวันละกี่มือ, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <https://www.youtube.com/watch?v=oVP-SgeX-oE> [๒๒ มกราคม ๒๕๖๔]. [วันที่ที่ ๔.๔๘-๘.๑๓].

๖. หลังจากฉันอาหารเสร็จแล้วลุกขึ้นจากอาสนะจัดเป็นวิกาล คือ ไม่ใช่กาลในกลางวัน วิกาลคือ หลังจากฉันอาหาร หลังฉันอาหารเสร็จชื่อว่าวิกาล สมมติว่า ๗ โมง ภิกษุฉันเสร็จ หลังจากฉันเสร็จ ๗ โมงก็เป็นวิกาล ไม่ได้กำหนดตายตัวว่าเป็นเวลาไหน และที่กำหนดว่าห้ามฉันเลยเที่ยงเนี่ยะ ไม่มีบอกไว้

เนื้อความการบรรยายในประเด็นพระพุทธานุญาตให้ภิกษุฉันอาหารวันละมือเดียว ที่ผู้วิจัยได้นำมาสรุปไว้เป็นข้อ ๆ ข้างต้นนี้ ผู้วิจัยจะนำประเด็นเหล่านี้ไปศึกษาวิเคราะห์เพื่อหาคำตอบและวินิจฉัยต่อไป

๓. การอุปสมบทสตรีเป็นภิกษุณีเถรวาทในปัจจุบัน

ในประเด็นนี้ เป็นการศึกษาและการรวบรวมข้อมูลการเผยแผ่คำสอนของพระคฤหัสถ์ โสติกมโณ เกี่ยวกับประเด็นการอุปสมบทสตรีเป็นภิกษุณีเถรวาทในปัจจุบัน ซึ่งในหลักฐานการบรรยายที่ผู้วิจัยได้ยกมาแสดงเป็นตัวอย่างในที่นี้มี ๓ คลิปการบรรยาย ดังต่อไปนี้

๑. พุทธวจน faq ภิกษุณี มีในพุทธวจน หรือไม่^{๒๐}

๒. ภิกษุณีมีได้หรือไม่^{๒๑}

๓. พุทธวจน-ภิกษุณีสามารถบวชได้หรือไม่^{๒๒}

หลักฐานการบรรยายที่ได้ยกมาแสดงไว้ข้างต้นนี้ ผู้วิจัยได้ถอดเนื้อความการบรรยายเป็นข้อความ แล้วนำเนื้อความการบรรยายไปไว้ในส่วนภาคผนวกท้ายเล่มของวิทยานิพนธ์เล่มนี้ สำหรับผู้ที่สนใจศึกษารายละเอียดเพิ่มเติมสามารถค้นหาจากแหล่งข้อมูลที่ผู้วิจัยได้นำมาอ้างอิงไว้ เมื่อผู้วิจัยได้ถอดเนื้อความการบรรยายแล้ว จึงได้สรุปประเด็นนี้ออกเป็นข้อ ๆ ดังต่อไปนี้

๑. พระพุทธเจ้าบัญญัติเรื่องภิกษุณีไว้แล้ว เมื่อทรงบัญญัติไว้แล้วก็สามารถใช้ได้ตลอดเวลา เพราะพระองค์ไม่เคยบัญญัติอะไรแล้วใช้ไม่ได้แบบชั่วคราวชั่วคราว เราไปบัญญัติกันเอาเองว่า ภิกษุณีไม่มีแล้วเป็นคำพูดของใคร เป็นคำพูดของอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าหรือไม่

๒. ไม่มีใครกล้ายืนยันได้ว่าผ่านมา ๒,๕๐๐ กว่าปี ไม่มีการสืบทอดภิกษุณีมา ไม่มีใครไปสำรวจทั่วโลก ไม่มีใครสำรวจปาทั่วทั้งโลกว่า ภิกษุณีไม่มีอีกแล้ว

^{๒๐} Buddhawajana F, **พุทธวจน faq ภิกษุณี มีในพุทธวจน หรือไม่_๑**, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <https://www.youtube.com/watch?v=1tikeLmyjp8> [๑๕ ธันวาคม ๒๕๖๑]. [นาฬิกาที่ ๐.๐๓-๗.๐๙].

^{๒๑} Buddhawajana Bn.๓๑๒ Fanta Chaleeporn, **ภิกษุณีมีได้หรือไม่**, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <https://www.youtube.com/watch?v=OalVURLTayo&list=PLec7 p2 FnU5 r8 EAbg3 7 pJdRj0 o5 PgSq> [๘ สิงหาคม ๒๕๖๑]. [นาฬิกาที่ ๐.๐๑-๒.๔๕].

^{๒๒} ศากยบุตร โอธอนเกิดโดยธรรม, **พุทธวจน-ภิกษุณีสามารถบวชได้หรือไม่?**, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <https://www.youtube.com/watch?v=fi5K0a6DWJA> [๒๖ มกราคม ๒๕๖๔]. [นาฬิกาที่ ๐.๐๑-๓.๓๔].

๓. เมื่อบวชในสงฆ์ ๒ ฝ่าย คือ บวชในฝ่ายภิกษุณีสงฆ์และบวชในฝ่ายภิกษุสงฆ์แล้ว ถ้าภิกษุณีประพฤติปฏิบัติตามครุธรรม ๘ ประการ และปฏิบัติตามศีลวินัยที่พระพุทธเจ้าได้บัญญัติไว้แล้ว ก็มีความสมบูรณ์ในการเป็นภิกษุณี

๔. เราไปบัญญัติห้ามกันเอาเองทั้งนั้นไม่ได้มีในพุทธวจนะ อาตมาก็ไม่ได้ชอบที่จะให้มีภิกษุณี แต่หาเหตุแย้งพระพุทธเจ้าไม่ได้

๕. เราต้องเชื่อในภูมิปัญญาของผู้เป็นสัพพัญญูว่า ถ้าพระพุทธเจ้าได้ป้องกันและแก้ไขไว้แล้ว ด้วยการบัญญัติครุธรรม ๘ ประการนั้นคือภิกษุณีสมบูรณ์แล้ว อย่าไปนั่งกังวลคิดเอง ถ้าจะมีภิกษุณีก็มีไป

๖. จริง ๆ แล้วภิกษุณีสามารถมีได้ เพียงแต่เราอย่าไปทำตามกฎระเบียบที่เขาตั้งขึ้นมาใหม่ ใครจะตั้งกฎระเบียบอะไรขึ้นมาใหม่ เราไม่ต้องไปสนใจ เราสนใจแต่เฉพาะธรรมวินัยของพระพุทธเจ้า ถ้าเขาบวชเข้ามาถูกต้องตามพระธรรมวินัยที่พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติไว้แล้วก็ถือว่าถูกต้องแล้ว เพราะคำของพระพุทธเจ้านั้นเป็นอกาลิก ในเมื่อพระพุทธเจ้าได้บัญญัติภิกษุณีไว้แล้ว ภิกษุณีก็สามารถมีได้และอยู่ไปตลอด

เนื้อความการบรรยายในประเด็นการอุปสมบทสตรีเป็นภิกษุณีเถรวาทในปัจจุบัน ที่ผู้วิจัยได้นำมาสรุปไว้เป็นข้อ ๆ ข้างต้นนี้ ผู้วิจัยจะนำประเด็นเหล่านี้ไปศึกษาวิเคราะห์เพื่อหาคำตอบและวินิจฉัยต่อไป

๓.๒.๒ การเผยแผ่คำสอนที่มีผลกระทบต่อพระสูตร

ในประเด็นนี้ เป็นการศึกษาและการรวบรวมข้อมูลการเผยแผ่คำสอนของพระคิกฤทธิโสตถิณโล ที่มีผลกระทบต่อพระสูตร ซึ่งผู้วิจัยได้คัดเลือกประเด็นการเผยแผ่คำสอนที่กล่าวถึงเฉพาะพระสูตร ๒ ประเด็น ดังต่อไปนี้

๑. บุคคลผู้ใกล้เสียชีวิตอินทรีย์จะแก่กล้า
๒. การพยากรณ์มรรคผลและคติที่ไปผู้เสียชีวิต

๑. บุคคลผู้ใกล้เสียชีวิตอินทรีย์จะแก่กล้า

ในประเด็นนี้ เป็นการศึกษาและการรวบรวมข้อมูลการเผยแผ่คำสอนของพระคิกฤทธิโสตถิณโล เกี่ยวกับประเด็นบุคคลผู้ใกล้เสียชีวิตอินทรีย์จะแก่กล้า ซึ่งในหลักฐานการบรรยายที่ผู้วิจัยได้ยกมาแสดงเป็นตัวอย่างในที่นี้มี ๓ คลิปการบรรยาย ดังต่อไปนี้

๑. ๑-๔-๕๖ ตรงไปตรงมา^{๒๓}
๒. การได้ฟังธรรมก่อนทำกาละ^{๒๔}

^{๒๓} DNNTHAILAND, ๑-๔-๕๖ ตรงไปตรงมา, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <https://www.youtube.com/watch?v=QjrmEhMVON4> [๑๓ ตุลาคม ๒๕๖๑]. [นาฬิกาที่ ๑๖.๒๕-๑๗.๓๖].

๓. *@แฮร์รี่ประสบการณ์-การตอบแทนคุณมารดาอย่างสูงสุด ได้นำพุทธวจนให้ท่านฟัง ก่อนสิ้นชีวิต^{๒๔}

หลักฐานการบรรยายที่ได้ยกมาแสดงไว้ข้างต้นนี้ ผู้วิจัยได้ถอดเนื้อความการบรรยายเป็นข้อความ แล้วนำเนื้อความการบรรยายไปไว้ในส่วนภาคผนวกท้ายเล่มของวิทยานิพนธ์เล่มนี้ สำหรับผู้ที่สนใจศึกษารายละเอียดเพิ่มเติมสามารถค้นหาจากแหล่งข้อมูลที่ผู้วิจัยได้นำมาอ้างอิงไว้ เมื่อผู้วิจัยได้ถอดเนื้อความการบรรยายแล้ว จึงได้สรุปประเด็นนี้ออกเป็นข้อ ๆ ดังต่อไปนี้

๑. เมื่อได้ฟังคำสอนของพระพุทธเจ้าก่อนสิ้นชีวิต จะละสังโยชน์ ๕ เบื้องต่ำ ได้เป็นพระอนาคามี เพราะผู้ใกล้เสียชีวิตอินทรีย์ภาวนาจะแก่กล้า พระพุทธเจ้ารู้จังหวะของอินทรีย์ภาวนาในแต่ละบุคคล ดังนั้น ให้เอาคำสอนของพระพุทธเจ้าไปให้ผู้ใกล้เสียชีวิตฟัง

๒. ช่วงใกล้จะเสียชีวิตขอให้ได้ฟังแค่ ๕ นาที พอได้ฟังปุ๊บเข้าล็อกละ คนที่กำลังนอนหลับ หุ่นหยาบจะหยุดตื่นทันที อาการจะเริ่มสงบ แต่ต้องช่วงเวลาใกล้ตายจริง ๆ แต่ถ้ายังมีแรงอยู่วิญญู ขว้างทิ้งหมด แสดงว่ายังมีแรงปล่อยมันไปก่อน อินทรีย์ยังอ่อน

๓. ในช่วงเวลาที่ใกล้จะตาย อินทรีย์จะเริ่มแก่กล้า เราเห็นว่า เขาคงจะขาดสติใช่มั้ย ไม่ได้ สัมปชัญญะไม่มี วางความเห็นของเรา แล้วมีหน้าที่เชื่อพระพุทธเจ้า นี่แหละถึงว่าศรัทธาไง ถ้ามองว่าศรัทธาอะไร พยัญชนะ พยัญชนะของศาสนา นี่คือข้อสอง สังโยชน์ ๕ ก็จะสิ้นเหมือนกัน

๔. ใครมีญาติที่ใกล้จะเสียชีวิตให้เปิดคำสอนของพระศาสดาให้ฟัง บทใดก็ได้ ทำไมคนใกล้เสียชีวิตถึงได้บรรลุธรรมเร็ว ความเร็วในการบรรลุธรรม พระองค์วัดจากอะไร วัดจากอินทรีย์ ๕ ศรัทธา วิริยะ สติ สมาธิ ปัญญา ในช่วงจังหวะนี้จังหวะเดียวอินทรีย์เขาจะแก่กล้า ช่วงที่ยังไม่ตาย อินทรีย์ของแต่ละคนจะแก่กล้าบ้างอ่อนบ้าง แต่ช่วงจังหวะใกล้จะตายจริง ๆ ถ้ายังไม่ตายอินทรีย์จะยังไม่ค่อยเท่าไร ถ้าใกล้จะตายเนี่ยฟังคำสอนของพระพุทธเจ้าแล้วเข้าทั้งหมด

เนื้อความการบรรยายในประเด็นบุคคลผู้ใกล้เสียชีวิตอินทรีย์จะแก่กล้า ที่ผู้วิจัยได้นำมาสรุปไว้เป็นข้อ ๆ ข้างต้นนี้ ผู้วิจัยจะนำประเด็นเหล่านี้ไปศึกษาวิเคราะห์เพื่อหาคำตอบและวินิจฉัยต่อไป

^{๒๔} พุทธวจนทีวี, การได้ฟังธรรมก่อน ท่ากาละ, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <https://www.youtube.com/watch?v=VbM5CYQQBac> [๗ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๔]. [วันที่ที่ ๑.๑๖-๔.๑๐].

^{๒๕} ศากยบุตร โอรัสอันเกิดโดยธรรม, *@แฮร์รี่ประสบการณ์-การตอบแทนคุณมารดาอย่างสูงสุด ได้นำพุทธวจนให้ท่านฟังก่อนสิ้นชีวิต, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: https://www.youtube.com/watch?v=aLesNX87hSY&index=21&list=PLsc91aJ1_crNY_WQfUIMFIM_wGdSiqffP [๗ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๔]. [วันที่ที่ ๓.๕๗-๕.๑๑].

๒. การพยากรณ์มรรคผลและคติที่ไปผู้เสียชีวิต

ในประเด็นนี้ เป็นการศึกษาและการรวบรวมข้อมูลการเผยแผ่คำสอนของพระคึกฤทธิโสตถิโธ เกี่ยวกับประเด็นการพยากรณ์มรรคผลและพยากรณ์คติที่ไปผู้เสียชีวิต ซึ่งในหลักฐานการบรรยายที่ผู้วิจัยได้ยกมาแสดงเป็นตัวอย่างในที่นี้มี ๓ คลิปการบรรยาย ดังต่อไปนี้

๑. *ให้แม่ภรรยาฟังอานาปานสติ เมื่อทำกาละ อินทรียฆ้องโสร่งนักร้อง ตามคำพระศาสดา(ผัดคุณะสูตร)^{๒๖}

๒. พระอาจารย์คึกฤทธิโสตถิโธ สอนทนายธรรม ณ บ้านสุขพันธ์โพธาราม จ.ราชบุรี วันที่ ๙ พ.ย. ๖๐ HD ๑๐๘๐p^{๒๗}

๓. *อนุสาสนีปาฏิหาริย์ ฟังพุทธวจนจากยูทูบ เมื่อทำกาละ (ตาย) ๓ วันผิวยังผ่อง ตัวนึ่ม ไม่มีกลิ่น^{๒๘}

หลักฐานการบรรยายที่ได้ยกมาแสดงไว้ข้างต้นนี้ ผู้วิจัยได้ถอดเนื้อความการบรรยายเป็นข้อความ แล้วนำเนื้อความการบรรยายไปไว้ในส่วนภาคผนวกท้ายเล่มของวิทยานิพนธ์เล่มนี้ สำหรับผู้ที่สนใจศึกษารายละเอียดเพิ่มเติมสามารถค้นหาจากแหล่งข้อมูลที่คุณวิจัยได้นำมาอ้างอิงไว้ เมื่อผู้วิจัยได้ถอดเนื้อความการบรรยายแล้ว จึงได้สรุปประเด็นนี้ออกเป็นข้อ ๆ ดังต่อไปนี้

๑. อุบาสกได้เล่าว่า ตนเปิดเสียงอ่านพุทธวจนแบบทปฐิจสมุปปาทและอานาปานสติให้แม่ของภรรยาที่กำลังป่วยฟังเป็นเวลา ๑-๒ เดือน เปิดให้ฟังจนแม่ของภรรยาเสียชีวิต พร้อมกับเล่าอีกว่า หลังจากแม่ของภรรยาเสียชีวิตแล้วศพมีอาการตัวเหลืองเหมือนคนนอนหลับ พระคึกฤทธิได้กล่าวพยากรณ์ว่า แม่ภรรยาของอุบาสกที่เสียชีวิตไปได้ละสังโยชน ๕

๒. อุบาสกยังเอาคลิปวิดีโอที่ได้ถ่ายภาพศพแม่ของภรรยา ซึ่งมีอาการตัวเหลืองมาขึ้นหน้าจอโปรเจกเตอร์ที่ศาลาไม้ วัดนาป่าพง เพื่อให้ผู้ที่มาร่วมฟังการบรรยายได้ดูด้วย พระคึกฤทธิได้กล่าวว่า พระพุทธเจ้าเรียกว่า ผิพรรณผ่องใส (ศพที่มีอาการตัวเหลือง) และยังพยากรณ์ย้ำไปอีกว่า แม่ภรรยาของอุบาสกที่ได้เสียชีวิตไปสิ้นสังโยชน ๕ ไปเกิดในชั้นสุทธาวาส และจะปรินิพพานในภพนั้น

๓. พระคึกฤทธิกล่าวว่า พระผู้มีพระภาคบอกว่า ใครฟังคำสอนของตถาคตก่อนสิ้นชีวิตในช่วงใกล้ตายจะละสังโยชน ๕ ได้เป็นพระอนาคามี ศพผิพรรณผ่องใส (ศพที่มีอาการตัวเหลือง)

^{๒๖} ศาถกยบุตร โอธสอันเกิดโดยธรรม, *ให้แม่ภรรยาฟังอานาปานสติ เมื่อทำกาละ อินทรียฆ้องโสร่งนักร้อง ตามคำพระศาสดา(ผัดคุณะสูตร), [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <https://www.youtube.com/watch?v=CWm2wSxChOI> [๑๒ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๔]. [นาที่ที่ ๐.๓๓-๖.๐๗].

^{๒๗} nirdukkha, พระอาจารย์คึกฤทธิโสตถิโธ สอนทนายธรรม ณ บ้านสุขพันธ์โพธาราม จ.ราชบุรี วันที่ ๙ พ.ย. ๖๐ HD ๑๐๘๐p, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <https://www.youtube.com/watch?v=scsjh5Zdf9k> [๒๔ กรกฎาคม ๒๕๖๑]. [นาที่ที่ ๑.๒๖.๑๒-๑.๒๙.๑๘].

^{๒๘} ศาถกยบุตร โอธสอันเกิดโดยธรรม, *อนุสาสนีปาฏิหาริย์ ฟังพุทธวจนจากยูทูบ เมื่อทำกาละ (ตาย) ๓ วันผิวยังผ่อง ตัวนึ่ม ไม่มีกลิ่น, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <https://www.youtube.com/watch?v=PNQKQAgV0> [๑๓ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๔]. [นาที่ที่ ๐.๑๖-๔.๕๘].

ใครมีญาติใกล้ตายไปลองเลย เอาช่วงใกล้จะตายนะ วันนี้ได้รับแจก ๑ แผ่น เสียงอ่านคำสอนของพระศาสดาพุทธวจนะล้วน ๆ ตรีสไว้ในผัดคุณสูตร พระอานนท์บอกหลังพระผู้มีพระภาคจากไปได้ไม่นาน ผัดคุณะก็ทำกาละลง แต่ฉวีวรรณผ่องใสยิ่งนัก พระพุทธเจ้าบอกว่า อานนท์ไม่ผ่องใสได้อย่างไร ก่อนฟังธรรมะผัดคุณะยังละสังโยชน์ ๕ เบื้องต่ำไม่ได้เลย แต่หลังจากการฟังธรรมะதாகดแล้ว ผัดคุณะละสังโยชน์ ๕ เบื้องต่ำได้แล้ว เห็นมะ

๔. อุบาสกอีกคนได้เล่าว่า ตนได้โหลตคฺลปการบรรยายธรรมของพระคิกฤทธิไปเปิดให้ญาติที่ป่วยเป็นโรคมะเร็งในกระดูกฟัง และยังได้เล่าต่อไปอีกว่า หลังจากญาติเสียชีวิตแล้ว จึงได้เอารูปถ่ายศพญาติที่เสียชีวิตมาให้พระคิกฤทธิดูพร้อมกับเล่าว่า เก็บศพไว้ ๓ วันก่อนทำการฌาปนกิจ และศพมีอาการตัวนูนเหมือนคนที่ยังไม่ตาย พระคิกฤทธิได้กล่าวพยากรณ์ว่า ญาติผู้ที่เสียชีวิตของอุบาสกคนนี้ได้ละสังโยชน์ ๕ เบื้องต่ำได้ และพระคิกฤทธิยังกล่าวอีกว่า ดังนั้นเท่ากับพวกที่ตายแล้ว ผิพรรณผ่องใสพวกนี้เป็นพระอริยบุคคลทั้งหมด

เนื้อความการบรรยายในประเด็นการพยากรณ์มรรคผลและพยากรณ์คติที่ไปผู้เสียชีวิต ที่ผู้วิจัยได้นำมาสรุปไว้เป็นข้อ ๆ ข้างต้นนี้ ผู้วิจัยจะนำประเด็นเหล่านี้ไปศึกษาวิเคราะห์เพื่อหาคำตอบและวินิจฉัยต่อไป

๓.๒.๓ การเผยแผ่คำสอนที่มีผลกระทบต่อพระอภิธรรม

ในประเด็นนี้ เป็นการศึกษาและการรวบรวมข้อมูลการเผยแผ่คำสอนของพระคิกฤทธิโสตถิโธ ที่มีผลกระทบต่อพระอภิธรรม ซึ่งผู้วิจัยได้คัดเลือกประเด็นการเผยแผ่คำสอนที่กล่าวถึงเฉพาะพระอภิธรรม ๒ ประเด็น ดังต่อไปนี้

๑. พระอภิธรรมเป็นคำสอนของสาวกที่แต่งขึ้นมาใหม่
๒. สภาพอนุปาติเสสนิพพานหลังการดับขันธของพระอรหันต์

๑. พระอภิธรรมเป็นคำสอนของสาวกที่แต่งขึ้นมาใหม่

ในประเด็นนี้ เป็นการศึกษาและการรวบรวมข้อมูลการเผยแผ่คำสอนของพระคิกฤทธิโสตถิโธ เกี่ยวกับประเด็นพระอภิธรรมเป็นคำสอนของสาวกที่แต่งขึ้นมาใหม่ ซึ่งในหลักฐานการบรรยายที่ผู้วิจัยได้ยกมาแสดงเป็นตัวอย่างในที่นี้มี ๓ คลิปการบรรยาย ดังต่อไปนี้

๑. อภิธรรม^{๒๙}
๒. พุทธวจน-อภิธรรมคืออะไร?ตามบัญญัติพระศาสดา #๑^{๓๐}
๓. อภิธรรมตามบัญญัติพระศาสดาคืออย่างไร?^{๓๑}

^{๒๙} Buddhakoss, อภิธรรม, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <https://www.youtube.com/watch?v=s38MHLcVG18> [๕ สิงหาคม ๒๕๖๑]. [นาฬิกาที่ ๐.๐๐-๓.๒๙].

^{๓๐} ศากยบุตร โอธอนเกิดโดยธรรม, พุทธวจน-อภิธรรมคืออะไร?ตามบัญญัติพระศาสดา #๑, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <https://www.youtube.com/watch?v=1AQYGw3fB48> [๑๕ ธันวาคม ๒๕๖๑]. [นาฬิกาที่ ๐.๑๔-๒๐.๒๔].

หลักฐานการบรรยายที่ได้ยกมาแสดงไว้ข้างต้นนี้ ผู้วิจัยได้ถอดเนื้อความการบรรยายเป็นข้อความ แล้วนำเนื้อความการบรรยายไปไว้ในส่วนภาคผนวกท้ายเล่มของวิทยานิพนธ์เล่มนี้ สำหรับผู้ที่สนใจศึกษารายละเอียดเพิ่มเติมสามารถค้นหาจากแหล่งข้อมูลที่ผู้วิจัยได้นำมาอ้างอิงไว้ เมื่อผู้วิจัยได้ถอดเนื้อความการบรรยายแล้ว จึงได้สรุปประเด็นนี้ออกเป็นข้อ ๆ ดังต่อไปนี้

๑. อภิธรรมที่พระพุทธเจ้าได้ตรัสไว้เองมีแค่ ๑๐ กว่าพระสูตร ตรงนี้พระโฆสเป็นผู้ไปเจอ สแกนหาคำว่า อภิธรรม เพราะอภิธรรมที่เรียนกันอยู่ไม่ใช่พุทธวจนะ

๒. เวลาพระศาสดาตรัสเรื่องอภิธรรม พระองค์จะตรัสคำว่า อภิธรรมอภิวินัยคู่กันมาตลอดทุกพระสูตร จะมีเพียงพระสูตรเดียวในสิบกว่าพระสูตรที่ตรัสอภิธรรมโดยที่ไม่มีอภิวินัย ก่อนจะตรัสอภิธรรมได้ตรัสหมวดธรรมขึ้นมาหมวดหนึ่ง คือ สติปัฏฐาน ๔ สัมมัปปธาน ๔ อิทธิบาท ๔ อินทรีย์ ๕ พละ ๕ โพชฌงค์ ๗ อริยมรรคมีองค์ ๘ ซึ่งหมวดธรรมหมวดนี้ คือ โขธปิฏกปิยธรรม ๓๗ ดังนั้นอภิธรรมในความหมายของพระศาสดา คือ โขธปิฏกปิยธรรม ๓๗

๓. นึกว่าคำว่า โขธปิฏกปิยธรรม ๓๗ ไม่ใช่พุทธวจนะ เวลาสแกนหาต้องไปเช็คกับบาลีทุกครั้ง ไปไล่สแกนหาในบาลี เจอคำว่า โขธปิฏกปิยธรรม ๓๗ และเป็นพุทธวจนะ มันคือตัวอภิธรรม ดังนั้น ถ้าจะเปิดสอนอภิธรรม ต้องเปิดสอนโขธปิฏกปิยธรรม ๓๗ ไม่ใช่[อภิธรรมมัตถสังคหะ, อภิธรรม ๗ คัมภีร์]อย่างที่เรียนกันอยู่ทุกวันนี้ คำพวกนี้คือคำที่สาวกแต่งขึ้นมาใหม่

๔. ถ้าเราไปสแกนหาคำว่า จิต เจตสิก อย่างเจตสิก เขามี ๕๐ ดวง ๘๐ ดวง ๑๐๐ ดวง เวลาสแกนหาในพุทธวจนะโยมจะไม่เจอ คำว่า เจตสิก พระโศโตเป็นผู้สแกนหาไปเจอในบาลีที่เป็นพุทธวจนะมีทั้งหมด ๙ คำ นี่คือการสอนของพระศาสดา

๕. คำว่า อภิธรรม มีทั้งส่วนที่เป็นคำสอนของพระศาสดา และทั้งส่วนที่เป็นคำที่แต่งใหม่อย่างในพระไตรปิฎกมีวินัยปิฎก สุตตันตปิฎก อภิธรรมปิฎก ส่วนอภิธรรมปิฎก ๑๒ เล่มที่มีอยู่ในพระไตรปิฎกก็ไม่ตรงกับอภิธรรมที่พระศาสดาบัญญัติไว้ และคำว่าอภิธรรมปิฎกก็มีมาในยุคหลัง เดิมที่ไม่ได้เรียกว่า อภิธรรมปิฎก ดังนั้นคำที่แต่งขึ้นมาใหม่กลุ่มนี้ เดิมเรียกว่า ปรมัตถปิฎก

๖. เมื่อก่อนไม่มีคำว่า อภิธรรมปิฎก คำว่า อภิธรรมปิฎก มาเรียกกันในภายหลัง แล้วก็ตรงกับอภิธรรมของพระศาสดาด้วย เพราะว่า สิบกว่าเล่มของอภิธรรมปิฎกจะมีคำของพวกสาวกที่พวกปรวาทิ ซึ่งเป็นคำของสาวกที่ได้เถียงกันอยู่หลายเล่ม ดังนั้นคำพวกนี้ไม่ใช่คำสอนพระศาสดา

๗. พระคัมภีร์เถรวาท (พระสังฆราชองค์หนึ่งกล่าวว่า) ในวินัยปิฎกที่กล่าวถึงเรื่องการทำสังคายนา ครั้งที่ ๑ หลังพุทธปรินิพพานไม่นาน และการทำสังคายนา ครั้งที่ ๒ หลังพุทธปรินิพพานประมาณ ๑๐๐ ปี ว่าได้ทำสังคายนาพระวินัยและพระธรรม ๒ อย่างไม่มีอย่างอื่น ไม่ได้กล่าวถึง

^{๓๑} ศากยบุตร โอธสันเกิดโดยธรรม, อภิธรรมตามบัญญัติพระศาสดาคืออย่างไร?, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <https://www.youtube.com/watch?v=x85C1felH0E> [๑๖ ธันวาคม ๒๕๖๑]. [วันที่ที่ ๐.๐๒-๒.๔๐].

อภิธรรมปิฎก เมื่อพระพุทธเจ้าจะปรินิพพานก็ทรงแสดงเพียงว่า ธรรมที่ทรงแสดงแล้ว วินัยที่ทรงบัญญัติแล้วเป็นศาสดาแทนพระองค์ ก็ไม่ได้พูดถึงอภิธรรมอีกเหมือนกัน

เนื้อความการบรรยายในประเด็นพระอภิธรรมเป็นคำสอนของสาวกที่แต่งขึ้นมาใหม่ ที่ผู้วิจัยได้นำมาสรุปไว้เป็นข้อ ๆ ข้างต้นนี้ ผู้วิจัยจะนำประเด็นเหล่านี้ไปศึกษาวิเคราะห์เพื่อหาคำตอบและวินิจฉัยต่อไป

๒ สภาพอนุปาติเสสนิพพานหลังการดับขันธของพระอรหันต์

ในประเด็นนี้ เป็นการศึกษาและการรวบรวมข้อมูลการเผยแผ่คำสอนของพระคฤทธิโสตถิโณ เกี่ยวกับประเด็นสภาพอนุปาติเสสนิพพานหลังการดับขันธของพระอรหันต์ ซึ่งในหลักฐานการบรรยายที่ผู้วิจัยได้ยกมาแสดงเป็นตัวอย่างในที่นี้มี ๓ คลิปการบรรยาย ดังต่อไปนี้

๑. #Buddhawajana ๑๕ สัตตานัง นิพพาน สังขตะ อสังขตะ ขันธ์ ๕^{๓๒}

๒. พุทธวจน*นิพพานคือช่องว่างในที่คับแคบ*^{๓๓}

๓. #Buddhawajana ๑๔ พุทธวจน เจาะลึกเรื่องพระอรหันต์ เรื่องสัตตานัง^{๓๔}

หลักฐานการบรรยายที่ได้ยกมาแสดงไว้ข้างต้นนี้ ผู้วิจัยได้ถอดเนื้อความการบรรยายเป็นข้อความ แล้วนำเนื้อความการบรรยายไปไว้ในส่วนภาคผนวกท้ายเล่มของวิทยานิพนธ์เล่มนี้ สำหรับผู้ที่สนใจศึกษารายละเอียดเพิ่มเติมสามารถค้นหาจากแหล่งข้อมูลที่ผู้วิจัยได้นำมาอ้างอิงไว้ เมื่อผู้วิจัยได้ถอดเนื้อความการบรรยายแล้ว จึงได้สรุปประเด็นนี้ออกเป็นข้อ ๆ ดังต่อไปนี้

๑. พระศาสดาตรัสว่าฉันทะ รากะ นันทิ ตณหาอันใดที่มีอยู่ในรูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ พระองค์เรียกว่า สัตว์ สัตว์ไม่ใช่ขันธ์ ๕ ก็แสดงว่ามีสิ่ง ๒ สิ่ง คือ (๑) สิ่งที่ถูกยึด (ขันธ์ ๕) กับ (๒) สิ่ง que เข้าไปยึดขันธ์ ๕ ที่มันเข้าไปยึดเพราะมันมีวิชาความไม่รู้ พระองค์จึงเรียกสิ่งนี้ว่า ผู้ยึดติด

๒. เมื่อขันธ์ ๕ แตกทำลาย (ตาย) พระอรหันต์ปล่อยวางขันธ์ ๕ ได้สบาย แต่เมื่อนาย ก. ขันธ์ ๕ แตกทำลาย (ตาย) ไม่สามารถปล่อยวางขันธ์ ๕ ได้ เพราะมีอุปาทาน และสิ่งที่เข้าไปยึดในขันธ์ ทั้ง ๕ พระองค์เรียกว่า สัตตานัง (ผู้ยึดติด) ซึ่งสัตตานังก็ไม่ใช่ขันธ์ ๕ แต่สัตตานังเป็นผู้เข้าไปยึดในขันธ์ ทั้ง ๕

^{๓๒} Rosesirin Media, #Buddhawajana ๑๕ สัตตานัง นิพพาน สังขตะ อสังขตะ ขันธ์ ๕, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: https://www.youtube.com/watch?v=_QuAA5aBVCQ [๑๕ กรกฎาคม ๒๕๖๔]. [วันที่ ๑.๑๖-๘.๔๓].

^{๓๓} ศากยบุตร โอธอนันเกิดโดยธรรม, พุทธวจน*นิพพานคือช่องว่างในที่คับแคบ*, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <https://www.youtube.com/watch?v=tiBBvJep3vY> [๕ สิงหาคม ๒๕๖๑]. [วันที่ ๒.๕๕-๓.๓๘].

^{๓๔} Rosesirin Media, #Buddhawajana ๑๔ พุทธวจน เจาะลึกเรื่องพระอรหันต์ เรื่องสัตตานัง, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <https://www.youtube.com/watch?v=T6wqrQAMkDQ> [๑๙ กรกฎาคม ๒๕๖๔]. [วันที่ ๑.๓๗-๕.๑๔].

๓. ชั้น ๕ (คือสังขตธรรมหรือสังขตธาตุ) แล้วมีธรรมชาติอันหนึ่งที่มีฉันทะ รากะ นันทิ เข้าไปยึดชั้น ๕ จึงทำให้ธรรมชาตินี้(สัตตาทัง)ต้องแล่นไป ท่องเที่ยวไปในสังสารวัฏ เมื่อสัตตาทังหมด อวิชชาความไม่รู้แล้ว และถ้าชั้น ๕ แตกทำลาย (ตาย) ผู้ยึดติด (สัตตาทัง) ก็ไม่ยึดต่อเพราะปล่อยวาง ชั้น ๕ ได้ และตัวของมันก็เป็นอิสระจากชั้น ๕ โดยไม่ต้องเวียนเกิดเวียนตายในสังสารวัฏอีกต่อไป

๔. พระพุทธเจ้าตรัสว่า เมื่อเธอปล่อยวางชั้น ๕ แล้ว สิ่งนี้ (นิพพาน) ยังคงดำรงอยู่ แต่ ความดำรงอยู่ตรงนี้ อย่าไปพูดว่ามันเป็นตัวตน (อัตตา) เพราะความดำรงอยู่ตรงนี้มันไม่ใช่ชั้น ๕ แต่มัน (ผู้ยึดติด) กำลังปล่อยวางชั้น ๕ และชั้น ๕ มีแต่การเกิดดับ และอีกฝั่งหนึ่ง (นิพพาน) ไม่มีการเกิดดับ

๕. แม้จะกล่าวว่าเป็นความดำรงอยู่ แต่มันไม่ใช่เกิดปรากฏ มันเป็นเพียงบัญญัติศัพท์เพื่อ ใช้เรียกเปรียบเทียบระหว่างสิ่ง ๒ สิ่งของสังสารวัฏทั้งระบบ คือ สังขตธาตุ (ชั้น ๕) ที่สัตว์ท่องเที่ยว อยู่กับสิ่งที่เข้ามายึดชั้น ๕ ดังนั้นฝั่งนี้ (อสังขตธาตุคือนิพพาน) เป็นหน้าตาเดิมของพวกเรา

๖. เมื่อเราถึงความเป็นอรหันต์แล้ว เราก็จะไปสัมผัสสภาพนั้น ซึ่งจริง ๆ สภาพนั้นมันมีอยู่ แล้วในขณะนี้ แต่เราไม่สามารถรู้จักสภาพนั้นได้ เพราะเรามาเพลินพอใจกับสภาพนี้ (ชั้น ๕) นี่เป็น ปัญหา พอวิญญานดวงเก่าดับไป เราก็ไปเพลินพอใจกับวิญญานดวงใหม่อีก นี่คือปัญหาที่ทำให้เรา เข้าไปสู่สภาพเดิมของเราไม่ได้ เพราะมีการเข้าไปจับยึดตลอดเลย จึงทำให้ปล่อยวางไม่ได้

๗. นิพพาน คือ ช่องว่างในที่คับแคบ ที่จิตดวงเก่าดับไป แล้วจิตดวงใหม่ยังไม่เกิดขึ้น ณ ที่ ตรงนั้นไม่มีวิญญาน วิญญานดวงเก่าที่เกาะลมหายใจดับไปแล้ว ลมก็ดับ ดังนั้นเมื่อวิญญานดับ ลม จะดับ วิญญานดวงเก่าดับไปแล้ว วิญญานดวงใหม่ยังไม่เกิด ณ เสี้ยววินาทีตรงนี้ คือสุญญตา ความว่าง ที่ตรงนี้ไม่มีวิญญาน ไม่มีนามรูป ใครหยุดสภาวะตรงนี้ได้ นิพพาน วิชาวิมุติปรากฏ

เนื้อความการบรรยายในประเด็นสภาพอนุปาติเสสนิพพานหลังการดับขั้นของพระ อรหันต์ ที่ผู้วิจัยได้นำมาสรุปไว้เป็นข้อ ๆ ข้างต้นนี้ ผู้วิจัยจะนำประเด็นเหล่านี้ไปศึกษาวิเคราะห์เพื่อ หาคำตอบและวินิจฉัยต่อไป

๓.๒.๔ การเผยแผ่คำสอนที่มีผลกระทบต่อคัมภีร์อรรถกถา

ในประเด็นนี้ เป็นการศึกษาและการรวบรวมข้อมูลการเผยแผ่คำสอนของพระคฤทธิ โสติถิลโล ที่มีผลกระทบต่อคัมภีร์อรรถกถา ซึ่งผู้วิจัยได้คัดเลือกประเด็นการเผยแผ่คำสอนที่กล่าวถึง เฉพาะคัมภีร์อรรถกถา ๑ ประเด็น คือ

๑. ตัดคัมภีร์อรรถกถาทิ้งเพราะเป็นคำอธิบายของสาวกที่ขัดแย้งกับพระพุทธพจน์

๑. ตัดคัมภีร์อรรถกถาทิ้งเพราะเป็นคำอธิบายของสาวกที่ขัดแย้งกับพระพุทธพจน์

ในประเด็นนี้ เป็นการศึกษาและการรวบรวมข้อมูลการเผยแผ่คำสอนของพระคฤทธิ โสติถิลโล เกี่ยวกับประเด็นตัดคัมภีร์อรรถกถาทิ้งเพราะเป็นคำอธิบายของสาวกที่ขัดแย้งกับพระพุทธ พจน์ ซึ่งในหลักฐานการบรรยายที่ผู้วิจัยได้ยกมาแสดงเป็นตัวอย่างในที่นี้มี ๓ คลิปการบรรยาย ดังต่อไปนี้

๑. อรรถกถา-เหตุผิดเพี้ยนของคำสอนศาสนา^{๓๕}

๒. พระอาจารย์คึกฤทธิ์-มศว.ประสานมิตร-ศิลาของพระ^{๓๖}

๓. พุทธวจน faq โทษของการแต่งคำของพระพุทธเจ้าขึ้นใหม่คือ นรกหนึ่งกับ^{๓๗}

หลักฐานการบรรยายที่ได้ยกมาแสดงไว้ข้างต้นนี้ ผู้วิจัยได้ถอดเนื้อความการบรรยายเป็นข้อความ แล้วนำเนื้อความการบรรยายไปไว้ในส่วนภาคผนวกท้ายเล่มของวิทยานิพนธ์เล่มนี้ สำหรับผู้ที่สนใจศึกษารายละเอียดเพิ่มเติมสามารถค้นหาจากแหล่งข้อมูลที่ผู้วิจัยได้นำมาอ้างอิงไว้ เมื่อผู้วิจัยได้ถอดเนื้อความการบรรยายแล้ว จึงได้สรุปประเด็นนี้ออกเป็นข้อ ๆ ดังต่อไปนี้

๑. คำสอนของพระพุทธเจ้าเป็นอภิปรัชญา พระองค์เป็นสัพพัญญูมองทะลุเป็นกับ เป็นแสนกับ เป็นอนสงไขย พระองค์ได้วางระบบทุกอย่างครอบคลุมไว้หมดแล้ว ส่วนเรื่องของการตีความ จริง ๆ แล้ว ธรรมะที่จะต้องตีความนั้นไม่มีที่พระสูตร

๒. ที่มีปัญหาข้อถกเถียงกันไม่มีที่พระสูตร พระสูตรที่ชัดเจนมีจำนวนมากมาย อย่างพระสูตรที่ไม่ต้องตีความเลยและเหมือนกันทั่วโลก เช่น “สุดต้นตะเหลาใดที่นักกวีแต่งขึ้นใหม่” พระสูตรนี้ไม่เห็นจะต้องตีความเลย หรือศีล ๕ ก็ไม่ต้องตีความอะไร ไม่ฆ่าสัตว์ ไม่ลักทรัพย์ ไม่ประพฤติผิดในกาม ไม่พูดโกหก ไม่ดื่มสุรายาเมา พระสูตรตรง ๆ เช่นนี้มีมากมายไปหมด

๓. อาตมาดูแล้วไม่ค่อยมีพระสูตรอะไรที่จะต้องตีความเลย อาตมาว่ามีไม่ถึง ๑ หรือ ๒ เปอร์เซ็นต์ของพระสูตรทั้งหมด เรามักจะไปตีความคำสอนของพระพุทธเจ้าว่า คงจะต้องตีความ

๔. อุบาสิกถามว่า แม้แต่พระด้วยตนเอง ไม่ทราบคำสอนมีการตีความผิดพลาดบ้างหรือเปล่าคะ พระคึกฤทธิ์ตอบว่า ตรงนี้จริง ๆ ก็ไม่ได้ยากในการตีความอะไรเลย และที่ถกเถียงกันไม่ลงตัวทุกวันนี้ก็เพราะถือคัมภีร์อรรถกถา ถืออาจารย์รุ่นหลัง ถ้าใช้พุทธวจนะแล้วทุกอย่างชัดเจนเลย

๕. หลักฐานที่มีอยู่ในพุทธวจนปิฎก อาตมา(พระคึกฤทธิ์)ใช้ข้อมูลจาก ๒ ตัวนี้ (ขึ้นไปที่พระไตรปิฎกภาษาบาลีฉบับสยามรัฐและพระไตรปิฎกแปลภาษาไทยฉบับหลวง) เพียงแต่ดึงเอาคำที่พระพุทธเจ้าไม่ได้บัญญัติไว้ออก เพราะหน้าปกก็เขียนอยู่แล้วว่า พระสูตรและอรรถกถา พระสูตรคือคำสอนของพระพุทธเจ้า อรรถกถาคือคำที่สาวกรุ่นหลังแต่งอธิบายขึ้นมาใหม่ เช่น ถ้าอ่านพระสูตรจบไป ๑ หน้า อรรถกถาจะบอกว่า ที่พระพุทธเจ้าตรัสอย่างนี้ขออธิบายว่าอย่างนี้ คำสอนที่ต่ำกว่าคำของพระพุทธเจ้าเราดึงออก ซึ่งเขาแยกไว้ให้แล้ว เรารวบรวมเฉพาะคำสอนของพระศาสดา

^{๓๕} Uncle Moo Buddhawajana, อรรถกถา-เหตุผิดเพี้ยนของคำสอนศาสนา, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <https://www.youtube.com/watch?v=N-YwNKUXV-k> [๘ สิงหาคม ๒๕๖๑]. [นาฬิกาที่ ๐.๐๓-๔.๕๔].

^{๓๖} nirdukkha, พระอาจารย์คึกฤทธิ์-มศว.ประสานมิตร-ศิลาของพระ, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <https://www.youtube.com/watch?v=G5zVJalR6s> [๓๐ ธันวาคม ๒๕๖๑]. [นาฬิกาที่ ๗.๕๐-๑๐.๑๐].

^{๓๗} Buddhawajana F, พุทธวจน faq โทษของการแต่งคำของพระพุทธเจ้าขึ้นใหม่คือ นรกหนึ่งกับ, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <https://www.youtube.com/watch?v=QR2RklxHUMA> [๓๑ ธันวาคม ๒๕๖๓]. [นาฬิกาที่ ๕.๐๓-๖.๑๔].

๖. อุบาสิกาขอให้พระคฤฤทธิช่วยอธิบายคำว่า อรรถกถาและพยัญชนะ และกล่าวอีกว่าเท่าที่ได้ฟังมาในสมัยพุทธกาลเหมือนกับว่าพยัญชนะเป็นคำพูด ส่วนอรรถกถาคือคำอธิบาย อธิบายโดยพระพุทธเจ้าหรืออรรถกถาทั่ว ๆ ไป พระคฤฤทธิตอบว่า พยัญชนะคือคำตรัสของพระพุทธเจ้าทุกคำ ส่วนอรรถกถา คือ พยัญชนะที่มาอธิบายบทพยัญชนะของพระองค์เองไม่ใช่คำของผู้อื่น อุบาสิกาจึงถามอีกว่า แล้วคำอธิบายที่ต่อเนื่องโดยผู้อื่นก็เป็นอรรถกถาที่เราบอกว่าไม่ใช่พุทธวจนะ ไข่ม้อยคะ พระคฤฤทธิตอบว่า ถูกต้อง

๗. คำอธิบายที่แต่งขึ้นมาใหม่ของอรรถกถาจารย์ที่มีอยู่ในพระไตรปิฎก ถามว่าใครแต่งเมื่อไม่รู้ก็เขียนว่า พระโบราณจารย์รจนาไว้ว่า พระสังคีติกจารย์รจนาไว้ว่า แล้วชื่ออะไรละ นาย ก. นาย ข. ภิกขุ ก. ภิกขุ ข. เมื่อไม่รู้ก็ตีคลุม ๆ รวม ๆ ไป แล้วผู้ที่ทำคำพูดได้ไม่ผิดพลาด มีพระพุทธเจ้าองค์เดียว แสดงว่าที่เหลือ(นอกเหนือจากพระพุทธเจ้า)ข้อมูลเหล่านั้นต้องมีข้อผิดพลาดแน่นอน

เนื้อความการบรรยายในประเด็นการตัดคัมภีร์อรรถกถาทั้งเพราะเป็นคำอธิบายของสาวกที่ขัดแย้งกับพระพุทธพจน์ ที่ผู้วิจัยได้นำมาสรุปไว้เป็นข้อ ๆ ข้างต้นนี้ ผู้วิจัยจะนำประเด็นเหล่านี้ไปศึกษาวิเคราะห์เพื่อหาคำตอบและวินิจฉัยต่อไป

๓.๓ สรุป

ก่อนที่พระคฤฤทธิ โสตถิโธจะเข้ามาอุปสมบทเป็นพระภิกษุ ได้เรียนจบปริญญาตรี นายร้อย จปร. สาขาวิศวกรรมเครื่องกล และปริญญาโท คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ตำแหน่งสุดท้ายในชีวิตฆราวาสได้รับราชการทหารเป็นยศพันตรี โดยพระคฤฤทธิได้เข้ามาบวชที่สำนักสงฆ์บุญญาวาส จังหวัดชลบุรี ซึ่งเป็นสาขาวัดหนองป่าพง มีพระอาจารย์ต้น (พระอัครเดช ธีรจิตโต) เป็นเจ้าอาวาส (แต่มีหลักฐานอีกแห่ง ระบุว่า พระคฤฤทธิ โสตถิโธ ได้บวชที่วัดคลองพลูราษฎร์ประสงค์ ตำบลคลองพลู อำเภอนองใหญ่ จังหวัดชลบุรี) ภายหลัง เมื่อบวชได้ระยะหนึ่ง จึงออกจาริกปฐิกาวีเอร์ร่วมกับพระเถระอีก ๒ รูป มาพักอาศัยอยู่ผืนนาซึ่งเป็นที่ดินของโยมแม่ถวาย ณ บริเวณถนนลำลูกกา คลองสิบ จังหวัดปทุมธานี เรื่อยมาจนครบพรรษา ๕ ซึ่งในช่วงระหว่างพรรษาที่ ๔ ได้เริ่มศึกษา ๕ เล่มจากพระโอษฐ์อันเป็นผลงานของท่านพุทธทาส ภิกขุ เมื่อได้ศึกษาไปจึงได้พบว่า “พระพุทธเจ้าห้ามไม่ให้ฟังคำสาวก” และเมื่อศึกษามาเรื่อย ๆ จึงเริ่มเห็นตรรกะเชื่อมโยงว่าทำไมพระศาสดาห้ามไม่ให้ฟังคำสาวก

ต่อมา ภายหลังพระคฤฤทธิ เจ้าอาวาสวัดนาป่าพงได้นำพาพระภิกษุภายในวัด ศึกษาคำสอนในส่วนที่(เชื่อและเข้าใจว่า)เป็นพระพุทธพจน์ที่ออกมาจากพุทธโอษฐ์ล้วน ๆ และยังสามารถเผยแพร่หลักการและแนวทางปฏิบัติที่ชื่อว่า “พุทธวจนะ” นี้ออกมาด้วย เมื่อหลักการนี้ได้ถูกเผยแพร่ออกมาแล้ว จึงได้มีอุบาสกอุบาสิกาผู้ที่เข้ามาศรัทธาเลื่อมใสเป็นจำนวนมากขึ้นเรื่อย ๆ ด้วยเหตุนี้หลักคำสอนที่ชื่อว่า “พุทธวจนะ” จึงได้กระจายไปด้วยสื่อต่าง ๆ และด้วยการถ่ายทอดบอกต่อ จนหลักการนี้ได้รับความสนใจจากบุคคลทั่วไป ต่อมา ได้มีการจัดตั้งพุทธวจนสถานหลายแห่งทั่วประเทศและในต่างประเทศ นอกจากงานเผยแผ่คำสอนแล้ว พระคฤฤทธิและคณะยังได้นำคัมภีร์พระไตรปิฎกภาษาบาลีฉบับสยามรัฐ และพระไตรปิฎกแปลภาษาไทยฉบับหลวง มาเป็นต้นฉบับเพื่อคัดลอกและจัดทำเป็นพุทธวจนปิฎก ซึ่งพุทธวจนปิฎกนี้ได้ตัดคำสอนในส่วนที่ (เชื่อและเข้าใจว่า) ไม่ใช่พระพุทธพจน์

ออกไป ซึ่งคำสอนในส่วนที่ถูกตัดออกไปนั้น คือ พระอภิธรรมปิฎก ๑๒ เล่ม คัมภีร์ปริวาร (พระวินัยปิฎกเล่มที่ ๘) และคำสอนที่มีอยู่ในคัมภีร์พระไตรปิฎกที่ไม่ได้ขึ้นต้นด้วยคำว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เป็นต้น รวมทั้งมีการตัดคัมภีร์อรรถกถาทิ้งไปอีกด้วย โดยให้เหตุผลว่า “คัมภีร์อรรถกถาจะเป็นเหตุให้คณะสงฆ์เกิดความแตกแยกกัน” ทั้งยังได้กล่าวอีกว่า พุทธวจนปิฎกนี้จะมาแทนที่คัมภีร์พระไตรปิฎกที่มีอยู่ทั่วโลก และด้วยเหตุการณ์ดังที่ได้กล่าวมาแล้วข้างต้น การเผยแพร่หลักการและแนวทางการปฏิบัติเช่นนี้ จึงเป็นเหตุให้การเผยแผ่คำสอนของพระคัมภีร์นั้นได้ส่งผลกระทบต่อพระธรรมวินัย ซึ่งเป็นหลักการดั้งเดิมของพระพุทธศาสนาเถรวาทโดยตรง

โดยในประเด็นนี้ จึงเป็นการศึกษาและรวบรวมข้อมูล การเผยแผ่คำสอนของพระคัมภีร์ที่มีผลกระทบต่อพระธรรมวินัย ซึ่งได้แยกออกเป็น ๔ ประเด็นใหญ่ คือ ๑. การเผยแผ่คำสอนที่มีผลกระทบต่อพระวินัย ๒. การเผยแผ่คำสอนที่มีผลกระทบต่อพระสูตร ๓. การเผยแผ่คำสอนที่มีผลกระทบต่อพระอภิธรรม ๔. การเผยแผ่คำสอนที่มีผลกระทบต่อคัมภีร์อรรถกถา ในประเด็นการเผยแผ่คำสอนที่มีผลกระทบต่อพระวินัย ผู้วิจัยได้คัดเลือกประเด็นที่มีความเกี่ยวข้องกับพระวินัยทั้งหมด ๓ ประเด็น คือ ๑. การยกเลิกขบถภิกษุปาติโมกข์จำนวน ๑๕๐ ข้อขึ้นสวดทุกกึ่งเดือน ๒. พระพุทธบัญญัติให้ภิกษุฉันอาหารวันละมื้อเดียว ๓. การอุปสมบทสตรีเป็นภิกษุณีเถรวาทในปัจจุบัน ในประเด็นการเผยแผ่คำสอนที่มีผลกระทบต่อพระสูตร ผู้วิจัยได้คัดเลือกประเด็นที่มีความเกี่ยวข้องกับพระสูตรทั้งหมด ๒ ประเด็น คือ ๑. บุคคลผู้ใกล้เสียชีวิตอินทรีจะแก่กล้า ๒. การพยากรณ์มรรคผลและคติที่ไปสู่ชีวิต ส่วนในประเด็นการเผยแผ่คำสอนที่มีผลกระทบต่อพระอภิธรรม ผู้วิจัยได้คัดเลือกประเด็นที่มีความเกี่ยวข้องกับพระอภิธรรมทั้งหมด ๒ ประเด็น คือ ๑. พระอภิธรรมเป็นคำสอนของสาวกที่แต่งขึ้นมาใหม่ ๒. สภาพอนุपाติเสสนิพพานหลังการดับขันธของพระอรหันต์ และในประเด็นการเผยแผ่คำสอนที่มีผลกระทบต่อคัมภีร์อรรถกถา ผู้วิจัยได้คัดเลือกประเด็นที่มีความเกี่ยวข้องกับคัมภีร์อรรถกถา ๑ ประเด็น คือ ๑) ตัดคัมภีร์อรรถกถาทิ้งเพราะเป็นคำอธิบายของสาวกที่ขัดแย้งกับพระพุทธพจน์

ในประเด็นทั้ง ๘ ข้างต้นนี้ ผู้วิจัยได้ศึกษาและรวบรวมข้อมูลด้วยการนำหลักฐานการบรรยายในคัมภีร์มาแสดงเป็นตัวอย่างในแต่ละประเด็นอย่างละ ๓ คลิป โดยหลักฐานที่ยกมาแสดงนี้ ผู้วิจัยได้คัดลอกเนื้อความการบรรยายของพระคัมภีร์ สดุดิโธ ออกเป็นข้อความ แล้วนำเนื้อความที่ได้คัดลอกไว้แล้วมาสรุปในแต่ละประเด็นออกเป็นข้อ ๆ เพื่อที่จะนำประเด็นที่ได้สรุปไว้แล้วเหล่านี้ ไปศึกษาวิเคราะห์เพื่อหาคำตอบและวินิจฉัยในบทที่ ๔ ต่อไป

บทที่ ๔

วิเคราะห์การเผยแผ่คำสอนของพระคิกฤทธิ โสตุถิโ ที่มีผลกระทบต่อพระธรรมวินัย

จากการศึกษาค้นคว้าในบทที่ ๒ ที่ผ่านมา พบว่า ในสมัยครั้งพุทธกาลมีภิกษุผู้มีความเห็นผิด เช่น พระสาติ^๑ พระอริฏฐะ^๒ พระยมกะ^๓ เป็นต้น ได้กล่าวคัดค้านกับคำสอนของพระศาสดา โดยได้กล่าวอ้างว่า ตนได้เข้าใจในคำสอนของพระศาสดาที่พระองค์ทรงแสดงอย่างทะลุปรุโปร่ง แล้วได้ประกาศคำสอนที่ตนเข้าใจด้วยความเห็นผิดออกมา แม้ภิกษุทั้งหลายจะเข้าไปชี้แจงตักเตือนแล้ว แต่ก็ไม่ยอมรับฟังและยังยืนยันความเห็นผิดนั้นเช่นเดิม จนเป็นเหตุให้พระพุทธเจ้าต้องแก้ไขด้วยการเรียกภิกษุนั้นมาสอบสวนความถูกต้อง เหตุการณ์จึงสงบระงับลงได้ ยกเว้นในกรณีพระยมกะที่พระสารีบุตรเป็นผู้แก้ไขความเห็นผิด ส่วนการศึกษาค้นคว้าในบทที่ ๓ ที่ผ่านมา พบว่า พระคิกฤทธิได้ศึกษาและเผยแผ่คำสอนเฉพาะในส่วนที่(เชื่อและเข้าใจว่า)เป็นพุทธพจน์ เรียกว่า พุทธวจนะ อันออกมาจากพระโอษฐ์ของพระศาสดาล้วน ๆ ทั้งพระคิกฤทธิยังได้ประกาศอีกว่า ตนได้เผยแผ่แต่เฉพาะคำสอนของพระพุทธเจ้าเท่านั้น โดยไม่มีคำสอนของตนเองหรือคำสอนของผู้อื่นปะปนอยู่เลย โดยมีตัวอย่างหลักฐานดังต่อไปนี้ ๑. “นี่คำตอบทุกอย่างเนี่ยะ เป็นพุทธวจนะทั้งหมด อาตมาไม่เคยยกคำพูดของภิกษุรูปใดในโลกขึ้นมา”^๔ ๒. “ไม่มีคำของผมนะตั้งแต่บัพพัญญะเดียนะครับ เพราะนั่นถ้าค้านผมก็ช่วยไปค้านพระศาสดานะครับ ผมก็อปปีคำพระศาสดาทุกคำ”^๕ ๓. “ท่านพระอาจารย์คิกฤทธิ ได้ประกาศอย่างเป็นทางการว่า “อาตมาไม่มีคำสอนของตัวเอง” และใช้เวลาที่มีอยู่ ไปกับการรับสนองพุทธประสงค์ ด้วยการโฆษณาพุทธวจน”^๖

และเนื่องด้วยพระผู้มีพระภาคได้ตรัสไว้ว่า (ถ้ามีภิกษุกล่าวว่าได้ฟังคำสอนมาจาก) ๑. พระพุทธเจ้า ๒. คณะสงฆ์ ๓. พระเถระจำนวนมาก ๔. พระเถระรูปหนึ่งว่า นี่เป็นธรรมวินัย นี้

^๑ ม.ม. (ไทย) ๑๒/๓๙๖-๔๐๐/๔๒๗-๔๓๑, ม.ม.อ. (ไทย) ๒/๓๙๖-๔๐๐/๒๘๐-๒๘๓.

^๒ วิ.มหา. (ไทย) ๒/๔๑๗-๔๑๘/๕๒๕-๕๒๘, วิ.มหา.อ. (ไทย) ๒/๔๑๗/๕๑๐-๕๑๑.

^๓ ดูรายละเอียดใน ส.ช. (ไทย) ๑๗/๘๕/๑๔๗-๑๕๓.

^๔ บ้านบุหลัน BN๖๙๘, จิตสุดท้ายก่อนตาย, ออนไลน์, แหล่งที่มา: <https://www.youtube.com/watch?v=RIYb9cZLBic> [๙ กันยายน ๒๕๖๒]. [นาที่ที่ ๗.๔๙-๗.๕๕].

^๕ nirdukkha, พระอาจารย์คิกฤทธิ-พุทธวจนบรรยาย_วัดป่าบ้านผือ สุรินทร์, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <https://www.youtube.com/watch?v=OG28EKR2lis> [๘ ธันวาคม ๒๕๖๑]. [นาที่ที่ ๑.๐๑.๑๓-๑.๐๑.๒๔].

^๖ มูลนิธิพุทธโฆษาจารย์, พุทธวจน ๒ อริยสัจจากพระโอษฐ์ ภาคต้น, (มูลนิธิพุทธโฆษาจารย์: มปท., ๒๕๕๗), หน้า ๘๓๖. (ท้ายเล่ม).

เป็นคำสอนพระศาสดา เธอทั้งหลาย ยังไม่ควรชื่นชมหรือคัดค้าน ให้จำข้อความและถ้อยคำเหล่านั้นให้ดี แล้วนำไปเทียบกับสูตรและวินัย ก. ถ้าข้อความและถ้อยคำเหล่านั้น เทียบกับสูตรและวินัยไม่ได้ ให้สันนิษฐานว่า ไม่ใช่คำสอนของพระพุทธเจ้า บุคคลเหล่านั้นจำมาผิด ให้ทิ้งไป ข. ถ้าข้อความและถ้อยคำเหล่านั้น เทียบกับสูตรและวินัยได้ ให้สันนิษฐานว่า เป็นคำสอนของพระพุทธเจ้า บุคคลเหล่านั้นทรงจำมาดี^๗

ด้วยเหตุนี้ ผู้วิจัยจึงได้ปฏิบัติตามคำสั่งสอนของพระศาสดาด้วยการนำหลักมหาปเทศ ๔ ที่พระผู้มีพระภาคได้ประทานไว้ให้ เพื่อมาตรวจสอบเทียบเคียงกับคำสอนของพระคิกฤทธิที่ได้กล่าวว่าตนเผยแผ่เฉพาะคำสอนในส่วนที่เป็นพุทธวจนะเท่านั้น โดยจะนำคำสอนของพระคิกฤทธิมาวิเคราะห์เทียบเคียงกับหลักฐานที่มีปรากฏอยู่ในคัมภีร์พระไตรปิฎกและอรรถกถาเป็นต้น ต่อไป

ในบทที่ ๔ นี้ ผู้วิจัยได้กำหนดหัวข้อเพื่อการศึกษาค้นคว้าเป็น ๔ ประเด็น ดังต่อไปนี้

- ๔.๑ วิเคราะห์การเผยแผ่คำสอนของพระคิกฤทธิ โสตถิโธ ที่มีผลกระทบต่อพระธรรมวินัย
- ๔.๒ ผลกระทบที่เกิดจากการเผยแผ่คำสอนของพระคิกฤทธิ โสตถิโธ
- ๔.๓ แนวทางป้องกันปัญหาการเผยแผ่คำสอนที่มีผลกระทบต่อพระธรรมวินัย
- ๔.๔ สรุป

๔.๑ วิเคราะห์การเผยแผ่คำสอนของพระคิกฤทธิ โสตถิโธ ที่มีผลกระทบต่อพระธรรมวินัย

ในประเด็นนี้ ผู้วิจัยได้นำข้อมูลที่ได้รวบรวมและสรุปประเด็นไว้แล้วในบทที่ ๓ มาเพื่อศึกษาวิเคราะห์และวินิจฉัยผล โดยแบ่งออกเป็น ๔ ประเด็นหลัก คือ ๑. วิเคราะห์คำสอนที่มีผลกระทบต่อพระวินัย ๒. วิเคราะห์คำสอนที่มีผลกระทบต่อพระสูตร ๓. วิเคราะห์คำสอนที่มีผลกระทบต่อพระอภิธรรม ๔. วิเคราะห์คำสอนที่มีผลกระทบต่อคัมภีร์อรรถกถา ซึ่งจะเรียงลำดับประเด็นวิเคราะห์และวินิจฉัย ดังต่อไปนี้

๔.๑.๑ วิเคราะห์การเผยแผ่คำสอนที่มีผลกระทบต่อพระวินัย

ในประเด็นนี้ ผู้วิจัยได้นำข้อมูลที่ได้รวบรวมและสรุปประเด็นไว้แล้วในบทที่ ๓ มาเพื่อศึกษาวิเคราะห์และวินิจฉัย โดยแบ่งออกเป็น ๓ ประเด็น คือ ๑. วิเคราะห์จำนวนสิกขาบทภิกขุปาติโมกข์ที่ภิกษุต้องยกขึ้นสวดทุกกึ่งเดือน ๒. วิเคราะห์จำนวนครั้งในการฉันอาหารของภิกษุต่อวัน ๓. วิเคราะห์การอุปสมบทสตรีเป็นภิกษุณีเถรวาทในปัจจุบัน ซึ่งจะเรียงลำดับประเด็นวิเคราะห์และวินิจฉัย ดังต่อไปนี้

^๗ ดูรายละเอียดใน ที.ม. (ไทย) ๑๐/๑๘๗-๑๘๘/๑๓๔-๑๓๖.

๑. วิเคราะห์จำนวนสิกขาบทภิกขุปาติโมกข์ที่ภิกษุต้องยกขึ้นสวดทุกกึ่งเดือน

ในประเด็นนี้ ผู้วิจัยได้นำข้อมูลที่ได้รวบรวมและสรุปไว้แล้วในบทที่ ๓ มาเพื่อศึกษาวิเคราะห์ต่อไปในบทที่ ๔ ซึ่งเป็นหลักฐานการบรรยายของพระคัมภีร์ โสตถิโธ เกี่ยวกับการเผยแผ่คำสอนในประเด็นการยกสิกขาบทภิกขุปาติโมกข์จำนวน ๑๕๐ ข้อขึ้นสวดทุกกึ่งเดือน โดยมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

๑. ศีลภิกขุปาติโมกข์มี ๑๕๐ ข้อ พระพุทธเจ้าให้ยกขึ้นสวดทุกกึ่งเดือนจำนวน ๑๕๐ ข้อ

๒. ศีล ๒๒๗ ไม่มีในพุทธวาระ และเมื่อสแกนหาศีล ๒๒๗ แล้วก็ไม่พบในพระไตรปิฎกฉบับบาลีสยามรัฐ

๓. สาธิกมัท ภาณเต ทิยพตสิกขาปทสดี อนวพตมาลี อุทเทส อากจติ แปลว่า สิกขาบท ๑๕๐ ถ้วนนี้ให้นำมาสู่อุทเทสทุกกึ่งเดือน ถ้าไปดูพระสูตร ก็จะแปลว่า ร้อยห้าสิบหมวดทั้ง ๔ พระสูตร (วัชชีปุตตสูตร ปฐมสิกขาสูตร ทุตติยสิกขาสูตร ตติยสิกขาสูตร) และในพระไตรปิฎกฉบับบาลีสยามรัฐระบุว่า พระภิกษุต้องยกสิกขาบทภิกขุปาติโมกข์ขึ้นสวด ๑๕๐ ข้อ

๔. ศีล ๒๒๗ ข้อ ไม่รู้ว่าเอามาจากไหนและไม่รู้ว่าใครเป็นผู้บัญญัติ และที่พระภิกษุสวดกันอยู่ทุกวันนี้ ก็สวดเกินกันมา ๗๗ ข้อ คือ เสดยวัตร ๗๕ ข้อและอนียต ๒ ข้อ ซึ่งเมื่อสืบค้นแล้วพบว่า ๒๒๗ มีอยู่ในคัมภีร์อรรถกถาซึ่งเป็นคัมภีร์ที่แต่งขึ้นมาใหม่

๕. คำว่า สาธิกะ แปลว่า สำเร็จ + มิตะ รักใคร่ไมตรี คือ ความปรองดองกลมเกลียวของภิกษุสำเร็จได้ด้วยการสวด ๑๕๐ ข้อ ๒ คำนี้ไม่ใช่เป็นการสมานกัน แต่เป็นการเอาคำมาชนกันเฉย ๆ

๖. ในสิกขาบท ๑๕๐ ก็จะมีแค่ปาราชิก ๔ สังฆาทิเสส ๑๓ นิสสัคคีย์ ๓๐ ปาจิตตีย์ ๙๒ ปาฏิเทสนียะ ๔ อธิกรณสมณะ ๗ ส่วนอนียต ๒ กับเสดยวัตร ๗๕ ไม่ใช่

๗. สิกขาบทของภิกษุ ๒๒๐ มาจากพระวินัยปิฎกเล่ม ๘ คัมภีร์ปริวาร คัมภีร์ปริวารก็คือคัมภีร์ที่แต่งขึ้นมาใหม่ ซึ่งสิกขาบท ๒๒๐ ข้อก็จะมาขัดกันเองกับ ๒๒๗ ข้อ

ด้วยเหตุนี้ ผู้วิจัยจึงตั้งข้อสังเกตอีกว่า เพราะเหตุใดพระคัมภีร์จึงกล่าวยืนยันเช่นนั้น ดังนั้น ผู้วิจัยจึงตั้งสมมติฐานเพื่อนำข้อมูลมาวิเคราะห์และวินิจฉัยเป็น ๒ ประเด็น คือ

๑) ภิกษุต้องยกภิกขุปาติโมกข์ขึ้นสู่อุทเทสทุกกึ่งเดือน จำนวน ๑๕๐ ข้อ

๒) ภิกษุต้องยกภิกขุปาติโมกข์ขึ้นสู่อุทเทสทุกกึ่งเดือน จำนวน ๒๒๗ ข้อ

โดยผู้วิจัยจะใช้หลักฐานจากคัมภีร์พระไตรปิฎกและคัมภีร์อรรถกถาเป็นต้น เพื่อนำมาวิเคราะห์และวินิจฉัยในแต่ละประเด็นต่อไป

๑) ภิกษุต้องยกภิกขุปาติโมกข์ขึ้นสู่อุทเทสทุกกึ่งเดือน จำนวน ๑๕๐ ข้อ

ในสมมติฐานประเด็นที่ ๑ ผู้วิจัยตั้งข้อสังเกตว่าอาจมีความเป็นไปได้ว่า ภิกษุต้องยกภิกขุปาติโมกข์ขึ้นสู่อุทเทสทุกกึ่งเดือน จำนวน ๑๕๐ ข้อ ดังนั้น ผู้วิจัยจะสืบค้นข้อมูลเพื่อนำหลักฐานมาแสดงต่อไป

ในพระสุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย ติกนิบาต ทุติยปิณณาสก์ สมณวรรค วชิรปุตตสูตร
ความว่า

... อถโข อณฺณตโร วชิรปุตตโก ภิกขุ เยน ภควา เตนุปสงกมิ อุปสงกมิตวา ภควนฺตํ
อภิวาเทตวา เอกมนตํ นิสิติ เอกมนตํ นิสินโน โข โส วชิรปุตตโก ภิกขุ ภควนฺตํ เอตทโวจ
สาธิกมิตํ ภนฺเต ทียทตฺตสิกขาปทสฺส อนวทตฺตมาลํ อุทฺเทสํ อากจฺฉติ นาทํ ภนฺเต เอตถ สกฺโกมิ
สิกขิตฺตุนฺติ ฯ^๘

... ครั้งนั้น ภิกษุวัชชีบุตรรูปหนึ่งเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับถวายอภิวาทแล้วนั่ง ณ
ที่สมควร ได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคดังนี้ว่า
ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ สิกขาบท ๑๕๐ ถ้วนนี้มาถึงวาระที่จะยกขึ้นแสดงเป็นข้อ ๆ ตามลำดับ
ทุกกึ่งเดือน ข้าพระองค์ไม่สามารถศึกษาในสิกขาบทนี้ได้^๙

นอกจากวัชชีบุตรสูตรที่แปลว่า สิกขาบท ๑๕๐ ถ้วนแล้ว ยังมีพระสูตรที่แปลสิกขาบท
๑๕๐ ถ้วนเช่นเดียวกันอีก ๓ สูตร คือ ปฐมสิกขาสูตร ทุตติยสิกขาสูตร ตติยสิกขาสูตร ดังนั้น ผู้วิจัยจะ
ยกหลักฐานแต่ละสูตรทั้งพระไตรปิฎกฉบับบาลีอักษรไทยและพระไตรปิฎกฉบับแปลภาษาไทย
ตามลำดับต่อไป

ในพระสุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย ติกนิบาต ทุติยปิณณาสก์ สมณวรรค ปฐมสิกขาสูตร
ความว่า

สาธิกมิตํ ภิกขเว ทียทตฺตสิกขาปทสฺส อนวทตฺตมาลํ อุทฺเทสํ อากจฺฉติ ยตถ อตฺถกามา

กุลปุตฺตา สิกขนฺติ ฯ^{๑๐}

ภิกษุทั้งหลาย สิกขาบท ๑๕๐ ถ้วนที่กุลบุตรผู้ปรารถนาประโยชน์ศึกษาอยู่ มาถึงวาระที่
จะยกขึ้นแสดงเป็นข้อ ๆ ตามลำดับทุกกึ่งเดือน ...^{๑๑}

ในพระสุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย ติกนิบาต ทุติยปิณณาสก์ สมณวรรค ทุตติยสิกขาสูตร
ความว่า

สาธิกมิตํ ภิกขเว ทียทตฺตสิกขาปทสฺส อนวทตฺตมาลํ อุทฺเทสํ อากจฺฉติ ยตถ อตฺถกามา

กุลปุตฺตา สิกขนฺติ ฯ^{๑๒}

ภิกษุทั้งหลาย สิกขาบท ๑๕๐ ถ้วนที่กุลบุตรทั้งหลายผู้ปรารถนาประโยชน์ศึกษาอยู่ มาถึง
วาระที่จะยกขึ้นแสดงเป็นข้อ ๆ ตามลำดับทุกกึ่งเดือน ...^{๑๓}

^๘ อัง.ติก. (บาลี) ๒๐/๘๕/๒๒๔.

^๙ อัง.ติก. (ไทย) ๒๐/๘๕/๓๑๑.

^{๑๐} อัง.ติก. (บาลี) ๒๐/๘๗/๒๒๕.

^{๑๑} อัง.ติก. (ไทย) ๒๐/๘๗/๓๑๒.

^{๑๒} อัง.ติก. (บาลี) ๒๐/๘๘/๒๒๖.

^{๑๓} อัง.ติก. (ไทย) ๒๐/๘๘/๓๑๔.

ในพระสุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย ติกนิบาต ทุติยปัณณาสก์ สมณวรรค ตติยสิกขาสูตร
ความว่า

สาธิกมิต์ ภิกขเว ทียทฺธมฺมสิกขาปทสฺส อนวทฺธมมาสี อุตฺเทสี อากจฺจติ ยตถ อตฺถกามา

กุลปฺปุตฺตา สิกฺขนฺติ ฯ^{๑๔}

ภิกษุทั้งหลาย สิกขาบท ๑๕๐ ถ้วนที่กุลบุตรทั้งหลายผู้ปรารถนาประโยชน์ศึกษาอยู่ มาถึง
วาระที่จะยกขึ้นแสดงเป็นข้อ ๆ ตามลำดับทุกกึ่งเดือน ...^{๑๕}

เมื่อยกหลักฐานทั้ง ๓ พระสูตรมา จะเห็นว่า คำแปลในพระไตรปิฎกฉบับแปลภาษาไทย
แปลว่า สิกขาบท ๑๕๐ ถ้วน ส่วนคำศัพท์ในพระไตรปิฎกฉบับภาษาบาลีอักษรไทย ใช้คำว่า สาธิกมิต์
ทียทฺธมฺมสิกขาปทสฺส ซึ่งในมโนรณปุรณีอรรถกถาได้แปล ทียทฺธมฺมสิกขาปทสฺสว่า สิกขาบท ๑๕๐ มี
หลักฐานปรากฏในอรรถกถาพระสุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย มโนรณปุรณี ติกนิบาต ทุติยปัณณาสก์
สมณวรรค วัชชีปุตตสูตรตวัณณา อธิบายว่า

บัณฑิตพึงทราบวินิจฉัยดังต่อไปนี้ ... คำว่า สิกขาบท ๑๕๐ (ทียทฺธมฺมสิกขาปทสฺส) ได้แก่
สิกขาบท ๑๕๐ ข้อ ภิกษุวัชชีบุตรหมายเอาสิกขาบทที่ทรงบัญญัติไว้ในสมัยนั้นนั่นแล จึงกล่าวคำนี้ว่า
“สิกขาบท ๑๕๐ (ทียทฺธมฺมสิกขาปทสฺส)” ...^{๑๖}

เพราะอาศัยหลักฐานในคัมภีร์อรรถกถาจึงได้ทราบคำแปลของคำว่า ทียทฺธมฺมสิกขาปทสฺส
เพราะฉะนั้นจึงเหลือคำศัพท์ที่จะต้องแปล คือ คำว่า สาธิกมิต์ ดังนั้นผู้วิจัยจึงได้สืบค้นข้อมูลโดย
ยกตัวอย่างหลักฐานในพระไตรปิฎกฉบับภาษาบาลีอักษรไทยและพระไตรปิฎกฉบับแปลภาษาไทย
รวมทั้งหลักฐานในคัมภีร์อรรถกถาพระไตรปิฎกฉบับแปลภาษาไทย ดังต่อไปนี้

ในพระสุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย มหาวรรค ขนฺวสฺสสูตร ทรงพยากรณ์ชาวบ้านนาทิกคาม
ความว่า

สาธิกานฺ นวุติ นาทิกิยา ฯเปฯ สกทาคามินो^{๑๗}

ชาวบ้านนาทิกคามมากกว่า ๕๐ คน ...เป็นพระสกทาคามิ^{๑๘}

ในอรรถกถาพระสุตตันตปิฎก สังยุตตนิกาย สารัตถปกาสินี นิทานวรรค นิทานสังยุต
มหาวรรค ปุตตมังสสูตรตวัณณา อธิบายว่า

... คำว่า ลีกว่าชั่วคน (สาธิกโปริสา) ได้แก่ ลีเกินชั่วบุรุษ คือ ลีประมาณ ๕ ศอก ...^{๑๙}

^{๑๔} อัง.ติก. (บาลี) ๒๐/๘๘/๒๒๘.

^{๑๕} อัง.ติก. (ไทย) ๒๐/๘๘/๓๑๗.

^{๑๖} อัง.ติก.อ. (ไทย) ๒/๘๕/๓๒๒.

^{๑๗} ที.ม. (บาลี) ๑๐/๒๗๓/๑๗๒.

^{๑๘} ที.ม. (ไทย) ๑๐/๒๗๓/๒๐๕.

^{๑๙} ลี.นิ.อ. (ไทย) ๒/๖๓/๑๖๖.

ดร.พระมหาสมลักษณะ คนธสโร ได้อธิบายเรื่องสิกขาบท ๑๕๐ ไว้ในหนังสือบทความเพื่อพุทธวงจระ ศีลสิกขาบท ๑๕๐ – ๒๒๗ พุทธวงจระ : รู้จำ รู้จริง รู้แจ้ง ความว่า

คำว่า สาทิก แปลว่า “กว่า” มาจาก สห ศัพท์ (พร้อมทั้ง, กับ) + อธิก ศัพท์ (เกิน) เมื่อแปลง สห เป็น ส เพื่อย่อคำ จึงได้รูปว่า สาทิก มีรูปวิเคราะหฺ์ (คำจำกัดความ) ว่า อธิเกน สห วุตเตติ สาทิกิ (สิกขาบทที่เป็นไปพร้อมกับส่วนเกิน ชื่อว่า สาทิกะ) คำนี้เป็นไตรลิงค์ตามเนื้อความที่กล่าวถึง จึงอาจมีรูปว่า สาทิกโก, สาทิกกา, สาทิกิ แต่ในที่นี้มีรูปเป็นนปุงสกลิงค์ว่า สาทิกิ ตามสิกขาบทที่ ที่กล่าวถึงในเรื่องนี้

คำนี้แปลตามศัพท์ว่า “พร้อมทั้งส่วนเกิน, กับส่วนเกิน” หมายความว่า มากกว่าจำนวนที่กล่าวไว้ ๑๕๐ จึงหมายถึงจำนวน ๑๕๐ กว่า ดังคำว่า

- สาทิกนวุติ (๙๐ กว่า)
- สาทิกโปริส (ช่วงบุรุษกว่า)
- สาทิกวิสติโยชน (๒๐ โยชนกว่า)
- สาทิกานิ ตินิ อฏฐิสถานิ (กระดุก ๓๐๐ ท่อนกว่า)
- สาทิกานิ ปณณาสวสฺสานิ (๕๐ ปีกว่า)

คำว่า สาทิกิ นี้เป็นไวยากรณ์ของ สาทิเรก (สห + อติเรก แปลง สห เป็น ส) ... แม้ในภาษาสันสกฤตก็มีรูปว่า สาทิกิ เหมือนกัน และมีความหมายว่า “กว่า, เกินกว่า” เช่นเดียวกัน ... ส่วนคำว่า สาทิกิ ที่แปลว่า “ถ้วน” ไม่มีใช้ในภาษาบาลี เพราะมีรากศัพท์มาจากคำดังกล่าว นอกจากนั้น ในพระไตรปิฎกไทยบางฉบับแปลคำนี้ว่า “ที่สำเร็จประโยชน์” ถือว่าไม่ถูกต้องตามความหมาย เพราะไม่มีความหมายอะไรในเรื่องนี้ และไม่ถูกต้องตามหลักภาษา เพราะความหมายเช่นนั้นต้องมีรูปเป็นอิติลึงค์ว่า สาทิกิ โดยมาจาก สาร ธาตุ (สํสฺธิมิหิ = สำเร็จ) + เณ การิต-ปัจจย + ญฺ ปัจจยในกัตตุสาธนะ + อา อิทธิปัจจย (แปลง ญฺ เป็น อก แล้วแปลงสระ อ ใน อก เป็น อิ)

แม้พระไตรปิฎกไทยหลายฉบับจะแปล สาทิกิ ศัพท์ว่า “ถ้วน” แต่เมื่อตรวจสอบพระไตรปิฎกแปลของฉบับสมาคมบาลีปกรณ์ (Pali-text Society) และฉบับพม่า พบว่า มีคำแปลว่า “กว่า” ดังที่ผู้เขียนได้กล่าวไว้ข้างต้น กล่าวคือ

- อังคุตตรนิกายแปลอังกฤษ ฉบับสมาคมบาลีปกรณ์ คือ The Book of the Gradual Sayings (Anguttara-Nikaya) or More-Numbered Suttas เล่ม ๑ หน้า ๒๒๑ มีคำแปลใน

วัชชิปุตตสูตรว่า

Monk, this recital to be made twice a month amounts to more than one hundred and fifty rules.

ส่วนในสิกขาสูตรที่ ๑, ที่ ๒, และที่ ๓ ท่านผู้แปลละคำแปลไว้เพื่อย่อความ

- อังคุตตรนิกายแปลพม่า ตอน เอกก-ทุก-ติก-จตุกกนิบาต วัชชีปุตตสูตร (ข้อ ๘๕ หน้า ๒๔๙) แปลว่า “สิกขาบท ๑๕๐ กว่าข้อ” แม้ในสิกขาสูตรที่ ๑ (ข้อ ๘๗ หน้า ๒๕๐), สิกขาสูตรที่ ๒ (ข้อ ๘๘ หน้า ๒๕๑) และสิกขาสูตรที่ ๓ (ข้อ ๘๘ หน้า ๒๕๑) ก็แปลไว้อย่างนั้น

- อังคุตตรนิกายนิสสัย (ฉบับแปลและอธิบายเป็นภาษาพม่า) วัชชีปุตตสูตร เล่ม ๑ หน้า ๕๑๖ แปลว่า “สาธิก อันเป็นไปกับด้วยส่วนเกิน” แม้ในสิกขาสูตรที่ ๑ (ข้อ ๘๗ หน้า ๕๑๘), สิกขาสูตรที่ ๒ (ข้อ ๘๘ หน้า ๕๒๒) และสิกขาสูตรที่ ๓ (ข้อ ๘๘ หน้า ๕๒๔) ก็แปลไว้อย่างนั้นเหมือนกัน

นอกจากนั้น ในหนังสือพจนานุกรม บาลี-ไทย-อังกฤษ ฉบับภูมิพโลภิกขุ ซึ่งแปลมาจากพจนานุกรมฉบับบาลี-อังกฤษ (Pali-English Dictionary) ของสมาคมบาลีปกรณ์ ซึ่งจัดทำโดย T.W. Rhys Davids และ William Stede มีข้อความว่า

“สาธิก (คุณ.) [ส + อธิ : เทียบ พุทธสัน. สาธิก ทิว.๔๔] เกิน ที่.๒/๙๓; วิมาน.๕๓ (-วิสติ).- ไปรส สูงเกินกว่าความสูงของคน ม.๑/๗๔, ๓๖๕; อัง.๓/๔๐๓^{๒๐}

สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ประยุทธ์ ปยุตโต) ได้อธิบายเรื่องสิกขาบท ๑๕๐ ไว้ในหนังสือรู้จักพระไตรปิฎก ให้ชัด ให้ตรง (กรณีพระคฤหัสถ์) ความว่า

เมื่อตรวจสอบดูพุทธวจนะในพระไตรปิฎกบาลี ฉบับสยามรัฐหรือไม่ว่าฉบับใด ก็พบพระบาลีว่า (ฉบับสยามรัฐ อัง.ติก.๒๐/๕๒๔/๒๙๖)

สาธิกมิตฺ ฆนเต ทิยทุตฺตสิกขาปทสฺส อนวตฺตมมาสํ อุทฺเทสํ อาคจฺฉติ

แปลเป็นภาษาไทยแบบยกศัพท์อย่างง่าย ๆ ว่า

“ฆนเต” ข้าแต่พระผู้มีพระภาคเจ้าผู้เจริญ “ทิยทุตฺตสิกขาปทสฺส” สิกขาบท ๑๕๐

“สาธิกมิตฺ = สาธิก + มิตฺ ... นี้ “อาคจฺฉติ” ย่อมมา “อุทฺเทสํ” สู่อุเทศ/การสวด

“อนวตฺตมมาสํ” ทุกกึ่งเดือน

ดูเฉพาะคำแปลภาษาไทย ดังนี้

ข้าแต่พระผู้มีพระภาคเจ้าผู้เจริญ สิกขาบท ๑๕๐ ... นี้ ย่อมมาสู่อุเทศ/การสวด ทุกกึ่งเดือน

จุดพิจารณา หรือคำที่เป็นปัญหาขึ้น คือ “สาธิก” ซึ่งที่นี้ว่าง คำแปล โดยทำ ... ไว้

ตรงนี้ หรือคำบาลีนี้ พระไตรปิฎกฉบับภาษาไทย (คือ ฉบับที่แปลเป็นภาษาไทย) ซึ่งปัจจุบันมีประมาณ ๔ ฉบับ/ชุด แปลเหมือนกันบ้าง ต่างกันบ้าง

พระไตรปิฎกฉบับภาษาไทย ที่ครบชุด และเก่าที่สุด คือ ฉบับที่กรมการศาสนารักษาสืบมา (ปัจจุบันย้ายตามมาอยู่ที่สำนักพุทธฯ หรือไม่ ไม่ได้ตามเรื่อง) เริ่มจากที่รัฐบาลได้อุปถัมภ์คณะ

^{๒๐} พระมหา ดร.สมลักษณ์ คนธสาโร, พระมหาอุเทน ปัญญาปริทัตต์, บทความเพื่อพุทธวจนะ ศิลสิกขาบท ๑๕๐-๒๒๗ พุทธวจนะ : รู้จำ รู้จริง รู้แจ้ง, (กรุงเทพมหานคร: ห้างหุ้นส่วนจำกัด ประยูรสาส์นไทย การพิมพ์, ๒๕๕๗), หน้า ๙-๑๓.

สงฆ์ จัดพิมพ์ขึ้นเป็น พระไตรปิฎกภาษาไทย อนุสรณ์งานฉลอง ๒๕ พุทธศตวรรษ (พ.ศ. ๒๕๐๐) ถือว่าเป็นฉบับหลวง หรือเป็นทางการแต่จะเรียกว่าอย่างไร ก็ไม่เป็นฉบับสยามรัฐ

พระไตรปิฎกภาษาไทย ที่สืบมาแต่ พ.ศ. ๒๕๐๐ (คำแปลสะสมกันมานาน) ชุดดังกล่าวนั้น แปลบาลีอันเป็นพุทธพจน์ตรงนี้ว่า “สิกขาบท ๑๕๐ ถ้วน นี้”

ส่วนพระไตรปิฎกภาษาไทยฉบับอื่น ๆ ซึ่งเกิดตามมาภายหลัง และตามปกติ มักแปลตาม พระไตรปิฎกภาษาไทยฉบับหลวงนั้น ในกรณีนี้ บางฉบับก็แปลเหมือนฉบับหลวง แต่บางฉบับ แปลว่า “สิกขาบท ที่สำคัญ ๑๕๐ นี้”

บางฉบับนั้น ในที่ที่นำบาลีพุทธวจนะนี้ไปอ้างอีกแห่งหนึ่ง แปลว่า “๑๕๐ สิกขาบท ที่สำเร็จประโยชน์ นี้” “สาธิก” นี้ เป็นคำบาลีในภาษาสามัญคำหนึ่ง โดยทั่วไป ในคัมภีร์ทั้งหลายจึงไม่ค่อยอธิบาย แต่ก็เห็นว่า คำ “สาธิก” นี้มีความหมายตรงกับ เทากับ หรือในจำพวกเดียวกับ “สาติเรก” (มีส่วนเกิน) “ปโร” (กว่า) “อุตตริ” (เพิ่มขึ้นไป) บางที่มาด้วยกันตั้งเป็นชุด บางทีก็ใช้อธิบายกัน

“สาธิก” คือ “สห + อธิก” แปลว่า พร้อมด้วยส่วนที่เกิน มีข้อที่มากขึ้นไป หรือมีเศษ บาลี

พุทธวจนะตรงนี้จะแปลว่า “สิกขาบท ๑๕๐ กับทั้งที่เกินออกไป นี้” หรือแปลสั้น ๆ ว่า “สิกขาบท ๑๕๐ มีเศษ นี้”

อรรถกถาถึงจะไม่อธิบายศัพท์ “สาธิก” ก็อธิบายความต่อไป ว่า (อง.อ.๒/๒๓๙) “ที่ตรัสไว้ดังนี้ ทรงหมายถึงสิกขาบทที่ได้ทรงบัญญัติแล้ว ในเวลา (ที่พระวัชชีบุตรทูลถาม) นั้น” แล้วฎีกา ยังบอกต่อไปอีกว่า (ม.ฎ.๒/๓๐๐) “พุทธพจน์นี้ ตรัสตามจำนวนสิกขาบทที่ได้ทรงบัญญัติแล้ว ในเวลาที่ทรงแสดงพระสูตรนั้น แต่หลังจากนั้น มีสิกขาบท ๒๐๐ มีเศษ ‘สาธิกานิ ทเวตานิ’”

ท่านผู้ใดไม่ฟังอรรถกถา-ฎีกา ก็ไม่เป็นไร เพราะตัวคำศัพท์ในบาลีพุทธวจนะนั้นชัดเจนอยู่แล้ว ก็เป็นอันว่า พระไตรปิฎกภาษาไทยแปลบาลีพุทธพจน์ตรงนี้พลาด หรือพลั้งเผลอไป เรื่องความผิดพลาดอย่างนี้ ไม่ควรจะด่วนติเตียนท่าน เดียวจะพูดเรื่องนี้อีกบ้าง แต่มีข้อสังเกตไว้ที่หนึ่งก่อน^{๒๑}

นอกจากนี้ พระคัมภีร์ยังได้กล่าวอีกว่า “สิกขาบทปาติโมกข์มี ๑๕๐ ถ้วน มีปาราชิก ๔ สังฆาทิเสส ๑๓ นิสสัคคีย์ ๓๐ ปาจิตตีย์ ๙๒ ปาฏิเทสนียะ ๔ อธิกรณสมณะ ๗ ส่วนอนินยตะ ๒ กับเสขยวัตร ๗๕ ไม่ใช่”^{๒๒} โดยพระคัมภีร์ได้ให้เหตุผลที่ไม่นำอนินยตะ ๒ และเสขยวัตร ๗๕ มารวมในการสวดด้วยว่า “ในเมื่อเสขยวัตรไม่มีหลักฐานเลย แน่ ๆ เลย ๗๕ ข้อเนี่ยะไม่มี ... และทั้งหมดนี้ไม่มี

^{๒๑} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), รู้จักพระไตรปิฎก ให้ชัด ให้ตรง, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์พลีธัมม, ๒๕๕๘), หน้า ๒-๔.

^{๒๒} พุทธวจน คำสอนจากพระโอษฐ์, พุทธวจน บรรยายธรรม ณ สภาวิทยาลัย วันที่ ๒๖ ก.ค. ๒๕๕๒, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <https://www.youtube.com/watch?v=02Rf2rzujBY&feature=youtu.be> [๒๖ มีนาคม ๒๕๖๑]. [นาที่ที่ ๑.๐๔.๑๓-๑.๐๔.๒๕].

การปรับอาบัตินะ ... เป็นศีลที่ว่าด้วยมารยาทโดยตรงเลยนั่นคือ อภิสมจาร ซึ่งอภิสมจารพุทธเจ้าบอกไม่ต้องเอามาสด”^{๒๓} และพระคัมภีร์ยังให้เหตุผลอีกว่า “เสขยวัตรก็ไม่มีอาบัติ อนียตะก็ไม่มีอาบัติ เพราะนั่นก็จึงเป็นการประเมินได้ว่า ไม่ต้องนำมาสดเพราะมันไม่มีอาบัติ ทั้งหมดนี้ ๑๕๐ มีอาบัติหมด”^{๒๔}

จากหลักฐานข้างต้น พระคัมภีร์ได้กล่าวว่า สิกขาบทจำนวน ๑๕๐ ถ้วน ที่ประกอบด้วย ปาราชิก ๔ สังฆาทิเสส ๑๓ นิสสัคคียปาจิตตีย์ ๓๐ ปาจิตตีย์ ๙๒ ปาฏิเทสนียะ ๔ และอธิกรณสมถะ ๗ เป็นสิกขาบทที่ปรับอาบัติไว้ทั้งหมด ด้วยเหตุนี้ ผู้วิจัยจึงได้สืบค้นข้อมูลและพบว่า อธิกรณสมถะ ๗ ไม่ได้มีการปรับอาบัติไว้ มีหลักฐานปรากฏในพระสูตรต้นตอปิฎก อังคุตตรนิกาย สัตตกนิบาต วินยวรรค อธิกรณสมถสูตร ความว่า

ภิกษุทั้งหลาย อธิกรณสมถธรรม(ธรรมเครื่องระงับอธิกรณ์) ๗ ประการนี้ เพื่อระงับ เพื่อดับ อธิกรณ์ที่เกิดขึ้นแล้ว ๆ ธรรม ๗ ประการ อะไรบ้าง คือ

๑. สงฆ์พึงให้สัมมุขวินัย ๒. สงฆ์พึงให้สตีวินัย
๓. สงฆ์พึงให้อมุพหวินัย ๔. สงฆ์พึงให้ปฏิญญาตถกรรมะ
๕. สงฆ์พึงให้เยภยยสิกขา ๖. สงฆ์พึงให้ตัสสาปิยสิกขา
๗. สงฆ์พึงให้ติณวัตถการกะ

ภิกษุทั้งหลาย อธิกรณสมถธรรม ๗ ประการนี้แล เพื่อระงับเพื่อดับอธิกรณ์ที่เกิดขึ้นแล้ว ๆ^{๒๕}

และส่วนสิกขาบท ๑๕๐ ถ้วนที่พระคัมภีร์กล่าวว่าไม่มีอธิกรณสมถะ ๗ รวมอยู่ด้วยนั้น เมื่อผู้วิจัยได้สืบค้นข้อมูล พบว่า ไม่มีอธิกรณสมถะทั้ง ๗ รวมอยู่ในส่วนที่เรียกว่า สิกขาบทด้วย มีหลักฐานปรากฏในพระวินัยปิฎก ปิรवार คาถาสังคณิกะ อสธารณาติ ว่าด้วยอสธารณสิกขาบท เป็นต้น ความว่า

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า

สิกขาบทของภิกษุมาสู่อุทเทสทุกวันอุโบสถ (ยกขึ้นสวดทุกวันอุโบสถ) ...

... สิกขาบท มาสู่อุทเทสทุกวันอุโบสถ เธอจงฟังสิกขาบทเหล่านั้น ตามลำดับต่อไป

ปาราชิก ๔ สังฆาทิเสส ๑๓ อนียต ๒ นิสสัคคีย ๓๐ ขุททกะ ๙๒ ปาฏิเทสนียะ ๔ เสขียะ ๗๕^{๒๖}

ในวัชชีปุตตสูตรฉบับแปลภาษาไทย ปรากฏข้อความว่า สิกขาบท ๑๕๐ ถ้วนนี้ มาถึงวาระที่จะยกขึ้นแสดงเป็นข้อ ๆ ตามลำดับทุกกึ่งเดือน ซึ่งในพระไตรปิฎกฉบับบาลีอักษรไทย มีพระบาลีว่า สาธิกมัท ภนเต ทิยพณฺณสิกขาปทสฺส อนวพณฺณมาสิ อุทเทสิ อาคจฺจติ นอกจากวัชชีปุตตสูตรที่แปลว่า

^{๒๓} คลิปเดียวกัน, [นาทิตี ๑.๐๖.๔๓-๑.๐๗.๑๗].

^{๒๔} คลิปเดียวกัน, [นาทิตี ๑.๑๐.๓๓-๑.๑๐.๔๒].

^{๒๕} อัง.สตุตทก. (ไทย) ๒๓/๘๔/๑๗๙-๑๘๐.

^{๒๖} วิ.ป. (ไทย) ๘/๓๓๘/๕๑๒-๕๑๓.

สิกขาบท ๑๕๐ ถ้วนแล้ว ยังมีอีก ๓ พระสูตร คือ ปฐมสิกขาสสูตร ทุตติยสิกขาสสูตร ตติยสิกขาสสูตร ที่ใช้คำศัพท์และแปลว่า สิกขาบท ๑๕๐ ถ้วนเช่นเดียวกัน

ในอรรถกถาวัชชีปุตตสูตร อธิบายว่า ทิยทุตตสิกขาปทสตี แปลว่า สิกขาบท ๑๕๐ ข้อ เพราะฉะนั้นจึงเหลือคำศัพท์ที่จะต้องค้นหาความหมาย คือ คำว่า สาธิกมิตี ซึ่งในขนวสภสูตรและในอรรถกถาปุตตมังสสูตร ได้อธิบายคำศัพท์คำว่า สาธิกหรือสาธิกา แปลว่า มากกว่าหรือเกินกว่า นอกจากนี้ ดร.พระมหาสมลักษณ์ คนธสาโร ได้อธิบายว่า สาธิก นี้เป็นไวพจน์ของ สาติเรก (สท + อติเรก แปลง สท เป็น ส) แม้ในภาษาสันสกฤตก็มีรูปว่า สาธิก เหมือนกัน และมีความหมายว่า “กว่า, เกินกว่า” เช่นเดียวกัน ส่วนคำว่า สาธิก ที่แปลว่า “ถ้วน” ไม่มีใช้ในภาษาบาลี เพราะมีรากศัพท์มาจากคำดังกล่าว นอกจากนี้ ในพระไตรปิฎกไทยบางฉบับแปลคำนี้ว่า “ที่สำเร็จประโยชน์” ถือว่าไม่ถูกต้องตามความหมาย เพราะไม่มีความหมายอะไรในเรื่องนี้ และไม่ถูกต้องตามหลักภาษา แม้พระไตรปิฎกไทยหลายฉบับจะแปล สาธิก ศัพท์ว่า “ถ้วน” แต่เมื่อได้ตรวจสอบพระไตรปิฎกแปลของฉบับสมาคมบาลีปกรณ์ (Pali-text Society) และฉบับพม่า พบว่า มีคำแปลว่า “กว่า”

ส่วนสมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ประยุทธ์ ปยุตโต) ยังอธิบายอีกว่า โดยทั่วไปในคัมภีร์ทั้งหลายไม่ค่อยอธิบาย แต่จะเห็นคำว่า “สาธิก” นี้มีความหมายตรงกับ เท่ากับ หรือในจำพวกเดียวกับ “สาติเรก” (มีส่วนเกิน) “ปโร” (กว่า) “อุตตริ” (เพิ่มขึ้นไป) “สาธิก” คือ “สท + อธิก” แปลว่า พร้อมด้วยส่วนที่เกิน มีข้อที่มากขึ้นไป หรือมีเศษ บาลีพุทธวจนะตรงนี้จะแปลว่า “สิกขาบท ๑๕๐ กับทั้งที่เกินออกไปนี้” หรือแปลสั้น ๆ ว่า “สิกขาบท ๑๕๐ มีเศษนี้” ท่านผู้ใดไม่ฟังอรรถกถาฎีกา ไม่เป็นไร เพราะตัวคำศัพท์ในบาลีพุทธวจนะนั้นชัดเจนอยู่แล้ว ก็เป็นอันว่า พระไตรปิฎกภาษาไทยแปลบาลีพุทธวจนะตรงนี้พลาด หรือพลั้งเผลอไป เรื่องความผิดพลาดนี้ ไม่ควรจะด่วนติเตียนท่าน

นอกจากนี้ พระคัมภีร์ยังได้กล่าวอีกว่า สิกขาบทในปาติโมกข์มี ๑๕๐ ถ้วน ประกอบด้วย ปาราชิก ๔ สังฆาทิเสส ๑๓ นิสสัคคียปาจิตตีย์ ๓๐ ปาจิตตีย์ ๙๒ ปาฏิเทสนียะ ๔ อธิกรณสมณะ ๗ ส่วนอนินยตะ ๒ กับเสขยวัตร ๗๕ ไม่ใช่ โดยได้ให้เหตุผลว่า อนินยตะ ๒ และเสขยวัตร ๗๕ ไม่มีอาบัติ เพราะฉะนั้นจึงไม่ต้องนำมาสวด ซึ่งสิกขาบททั้ง ๑๕๐ นี้มีการปรับอาบัติเอาไว้ทั้งหมด ด้วยเหตุนี้ผู้วิจัยจึงได้สืบค้นและพบว่า ในอธิกรณสมณสูตร ระบุว่า อธิกรณสมณะ ๗ เป็นวิธีการระงับอธิกรณ์เท่านั้น ไม่ได้มีการปรับอาบัติเอาไว้ ส่วนสิกขาบท ๑๕๐ ถ้วนที่พระคัมภีร์กล่าวว่า มีอธิกรณสมณะ ๗ รวมอยู่ด้วยนั้น ในอรรถกถาธิ ระบุว่า ไม่ได้มีอธิกรณสมณะ ๗ รวมอยู่ในส่วนที่เรียกว่า สิกขาบทด้วย และถ้าเมื่อตัดอธิกรณสมณะ ๗ ที่ไม่ได้เรียกว่าสิกขาบทออกไปแล้ว จำนวนสิกขาบทในภิกขุปาติโมกข์ก็จะเหลือไม่ครบจำนวน ๑๕๐ ข้อ

ดังนั้น คำว่า “สาธิกมิตี ภนเต ทิยทุตตสิกขาปทสตี อนวทุตตมาสี อุทเทสึ อาคจจติ” จะแปลว่า สิกขาบท ๑๕๐ ถ้วนนี้มาสู่อุทเทสทุกกึ่งเดือนไม่ได้

เมื่อพิจารณาด้วยหลักฐานทั้งหมดที่มีอยู่ในสมมติฐานประเด็นที่ ๑ ผู้วิจัยจึงวินิจฉัยว่า ภิกษุต้องยกภิกขุปาติโมกข์ขึ้นสู่อุทเทสทุกกึ่งเดือน จำนวน ๑๕๐ ข้อ จึงตกไป

๒) ภัษตังค์ยกภัษตังค์ปาติโมกข์ขึ้นสู่อุทเทสทุกกึ่งเดือน จำนวน ๒๒๗ ข้อ

ในสมมติฐานประเด็นที่ ๒ ผู้วิจัยตั้งข้อสังเกตว่าอาจเป็นไปได้ว่า ภัษตังค์ยกภัษตังค์ปาติโมกข์ขึ้นสู่อุทเทสทุกกึ่งเดือน จำนวน ๒๒๗ ข้อ ดังนั้น ผู้วิจัยจะสืบค้นข้อมูลเพื่อนำหลักฐานมาแสดงต่อไป

ในประเด็นนี้ผู้วิจัยได้ทำการสืบค้นจำนวนสิกขาบทในภัษตังค์ปาติโมกข์ พบหลักฐานปรากฏในพระวินัยปิฎก เล่มที่ ๑ และเล่มที่ ๒ โดยจะสรุปเป็นหมวดตามลำดับดังต่อไปนี้

๑. ปาราชิกกัณฑ์ ประกอบด้วยปาราชิก ๔ สิกขาบท^{๒๗}
๒. สังฆาทิเสสกัณฑ์ ประกอบด้วยสังฆาทิเสส ๑๓ สิกขาบท^{๒๘}
๓. อนียตกัณฑ์ ประกอบด้วยอนียต ๒ สิกขาบท^{๒๙}
๔. นิสสัคคียกัณฑ์ ประกอบด้วยนิสสัคคียปาจิตติย ๓๐ สิกขาบท^{๓๐}
๕. ปาจิตติยกัณฑ์ ประกอบด้วยปาจิตติย ๙๒ สิกขาบท^{๓๑}
๖. ปาฏิเทสนียกัณฑ์ ประกอบด้วยปาฏิเทสนียะ ๔ สิกขาบท^{๓๒}
๗. เสขียกัณฑ์ ประกอบด้วยเสขียะ ๗๕ สิกขาบท^{๓๓}
๘. อธิกรณสมณะ ประกอบด้วยอธิกรณสมณะ ๗ ข้อ^{๓๔}

นอกจากนี้ยังมีหลักฐานปรากฏในพระวินัยปิฎก มหาวิภังค์ คำนึงคม ความว่า

ท่านทั้งหลาย นิทาน ข้าพเจ้ายกขึ้นแสดงแล้ว
 ธรรม คือ ปาราชิก ๔ สิกขาบท ข้าพเจ้ายกขึ้นแสดงแล้ว
 ธรรม คือ สังฆาทิเสส ๑๓ สิกขาบท ข้าพเจ้ายกขึ้นแสดงแล้ว
 ธรรม คือ อนียต ๒ สิกขาบท ข้าพเจ้ายกขึ้นแสดงแล้ว
 ธรรม คือ นิสสัคคียปาจิตติย ๓๐ สิกขาบท ข้าพเจ้ายกขึ้นแสดงแล้ว
 ธรรม คือ ปาจิตติย ๙๒ สิกขาบท ข้าพเจ้ายกขึ้นแสดงแล้ว
 ธรรม คือ ปาฏิเทสนียะ ๔ สิกขาบท ข้าพเจ้ายกขึ้นแสดงแล้ว
 ธรรม คือ เสขียะทั้งหลาย ข้าพเจ้ายกขึ้นแสดงแล้ว
 ธรรม คือ อธิกรณสมณะ ๗ ข้าพเจ้ายกขึ้นแสดงแล้ว

^{๒๗} ดูรายละเอียดใน วิมหา. (ไทย) ๑/๒๔-๒๓๓/๑๗-๒๔๘.

^{๒๘} ดูรายละเอียดใน วิมหา. (ไทย) ๑/๒๓๔-๔๔๒/๒๔๙-๔๗๒.

^{๒๙} ดูรายละเอียดใน วิมหา. (ไทย) ๑/๔๔๓-๔๕๘/๔๗๓-๔๘๔.

^{๓๐} ดูรายละเอียดใน วิมหา. (ไทย) ๒/๔๕๙-๖๖๒/๑-๑๘๔.

^{๓๑} ดูรายละเอียดใน วิมหา. (ไทย) ๒/๑-๕๕๑/๑๘๕-๖๒๖.

^{๓๒} ดูรายละเอียดใน วิมหา. (ไทย) ๒/๕๕๒-๕๗๕/๖๒๗-๖๔๗.

^{๓๓} ดูรายละเอียดใน วิมหา. (ไทย) ๒/๕๗๖-๖๕๔/๖๔๙-๗๓๕.

^{๓๔} ดูรายละเอียดใน วิมหา. (ไทย) ๒/๖๕๕/๗๓๖.

สิกขาบทของพระผู้มีพระภาคนั้นมีเท่านี้ มาในสูตร นับเนื่องในสูตร มาสู่วาระที่จะพึงยกขึ้น แสดงเป็นข้อ ๆ ตามลำดับทุกกึ่งเดือน^{๓๕}

นอกจากนี้ ยังปรากฏหลักฐานอีกว่า “การยกสิกขาบทภิกษุปาติโมกข์ขึ้นสวดมีทั้งหมด ๕ แบบที่พระผู้มีพระภาคอนุญาตไว้ คือ การสวดแบบที่ ๑ ถึงแบบที่ ๔ ซึ่งเป็นการสวดแบบย่อ ส่วนการสวดในแบบที่ ๕ เป็นการสวดแบบเต็ม”^{๓๖} “การสวดปาติโมกข์แบบย่อพระองค์จะอนุญาตก็ต่อเมื่อมีอันตรายอย่างใดอย่างหนึ่งใน ๑๐ อย่างเข้ามา คือ ๑. พระราชาเสด็จมา ๒. โจรมาปล้น ๓. ไฟไหม้ ๔. น้ำหลากมา ๕. คนมามาก ๖. ฝนเข้าสิงภิกษุ ๗. สัตว์ร้ายเข้ามา ๘. งูเลื้อยเข้ามา ๙. ภิกษุจะถึงแก่ชีวิต ๑๐. มีอันตรายแก่พรหมจรรย์”^{๓๗} ซึ่งหลักฐานในอรรถกถาพระวินัยปิฎก สมันตปาสาทิกา มหาวรรค อุโปสถขันธกะ ปาติโมกขุเทศกถา ยังได้อธิบายว่า

... ในอันตราย ๑๐ อย่างมีพระราชาเสด็จมาเป็นต้น พึงทราบวินิจฉัยดังนี้

เมื่อภิกษุทั้งหลายคิดว่า “เราจักทำอุโบสถ” นั่งประชุมกันอยู่ พระราชาเสด็จมา นี้ชื่อว่าอันตรายเกิดจากพระราชา พวกโจรพากันมา นี้ชื่อว่าอันตรายเกิดจากโจร ... ในอันตรายเห็นปานนี้ พึงสวดปาติโมกข์โดยย่อได้ พึงสวดอุทเทศที่ ๑ หรือจะสวด ๒ อุทเทศ ๓ อุทเทศ ๔ อุทเทศในเบื้องต้นก็ได้ ...^{๓๘}

และเมื่อผู้วิจัยได้สืบค้นข้อมูลเพิ่มเติมยังพบพระพุทธดำรัสว่า ให้ภิกษุยกสิกขาบทจำนวน ๒๒๐ สิกขาบท ส่วนภิกษุณีให้ยกสิกขาบทจำนวน ๓๐๔ สิกขาบท ขึ้นสวดทุกวันอุโบสถ (ทุกกึ่งเดือน) ซึ่งปรากฏหลักฐานในพระวินัยปิฎก ปรีวาร อสธารณาติ ความว่า

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า “สิกขาบทของภิกษุมาสู่อุทเทศทุกวันอุโบสถ (ยกขึ้นสวดทุกวันอุโบสถ) รวม ๒๒๐ สิกขาบท ของภิกษุณีมาสู่อุทเทศทุกวันอุโบสถ รวม ๓๐๔ สิกขาบท ... สิกขาบทของภิกษุ ๒๒๐ สิกขาบท มาสู่อุทเทศทุกวันอุโบสถ เธอจงพึงสิกขาบทเหล่านั้นตามลำดับต่อไป

ปาราชิก ๔ สังฆาติเสส ๑๓ อนียต ๒ นิสัคคีย์ ๓๐ ขุททกะ ๙๒ ปาฏิเทสนียะ ๔ เสขียะ ๗๕ สิกขาบทของภิกษุ ๒๒๐ สิกขาบทเหล่านี้ มาสู่อุทเทศทุกวันอุโบสถ

สิกขาบทของภิกษุณี ๓๐๔ สิกขาบท มาสู่อุทเทศทุกวันอุโบสถ เธอจงพึงสิกขาบทเหล่านั้นตามลำดับต่อไป ปาราชิก ๘ สังฆาติเสส ๑๗ นิสัคคีย์ ๓๐ ขุททกะ ๑๖๖ ปาฏิเทสนียะ ๘ เสขียะ ๗๕ สิกขาบทของภิกษุณี ๓๐๔ สิกขาบทเหล่านี้ มาสู่อุทเทศทุกวันอุโบสถ^{๓๙}

^{๓๕} วิ.มหา. (ไทย) ๒/-/๗๓๗.

^{๓๖} ดุรายละเอียดใน วิ.ม. (ไทย) ๔/๑๕๐/๒๒๘-๒๒๙.

^{๓๗} ดุรายละเอียดใน วิ.ม. (ไทย) ๔/๑๕๐/๒๓๐.

^{๓๘} วิ.ม.อ. (ไทย) ๓/๑๕๐/๑๕๒.

^{๓๙} วิ.ป. (ไทย) ๘/๓๓๘/๕๑๒-๕๑๓.

พึงสังเกตจากหลักฐานทั้ง ๓ ข้างต้นที่ผู้วิจัยยกมาแสดง พบว่า สิกขาบทในภิกขุปาติโมกข์ ประกอบไปด้วยปาราชิก ๔ สิกขาบท สังฆาทิเสส ๑๓ สิกขาบท อนินยต ๒ สิกขาบท นิสสัคคียปาจิตติย ๓๐ สิกขาบท ปาจิตติย ๙๒ สิกขาบท ปาฏิเทสนียะ ๔ สิกขาบท และอธิกรณสมณะ ๗ ข้อ และยังปรากฏหลักฐานอีกว่า พระผู้มีพระภาคทรงอนุญาตการสวดภิกขุปาติโมกข์ไว้ ๕ แบบ คือ การสวดในแบบที่ ๑ ถึงแบบที่ ๔ ซึ่งเป็นการสวดแบบย่อ ส่วนการสวดในแบบที่ ๕ เป็นการสวดแบบเต็ม ในการสวดแบบย่อนั้นจะสวดได้ก็ต่อเมื่อมีอันตรายอย่างใดอย่างหนึ่งใน ๑๐ อย่างเข้ามาเท่านั้น ได้แก่ พระราชาเสด็จมา โจรมาปล้น ไฟไหม้ เป็นต้น นอกจากนี้ พึงสังเกตอีกว่า อธิกรณสมณะไม่ได้ถูกเรียกว่า สิกขาบท แม้พระวินัยในส่วนที่เรียกว่า สิกขาบท ที่มีอยู่ในภิกขุปาติโมกข์และภิกขุณีปาติโมกข์ ก็ไม่ปรากฏว่ามีอธิกรณสมณะ ๗ รวมอยู่ด้วย เพราะอธิกรณสมณะทั้ง ๗ นั้นไม่ได้เรียกว่า สิกขาบท ซึ่งปรากฏหลักฐานในวินัยเปยยา^{๔๐} แต่ทรงมีพระบัญญัติรับสั่งให้ภิกษุยกอธิกรณสมณะขึ้นสู่อุทเทสทุกกึ่งเดือน มีหลักฐานปรากฏในพระวินัยปิฎก มหาวิภังค์ อธิกรณสมณะ ความว่า

ท่านทั้งหลาย ธรรม คือ อธิกรณสมณะ ๗ เหล่านี้มาถึงวาระที่จะยกขึ้นแสดงเป็นข้อ ๆ ตามลำดับ (ธรรมเป็นเครื่องระงับอธิกรณ ๗ อย่าง คือ) เพื่อระงับอธิกรณที่เกิดขึ้นแล้ว ๆ (๑) พึงให้สัมมุขาวินัย (๒) พึงให้สติวินัย (๓) พึงให้อมุพหวินัย (๔) พึงให้ปฎิญาตการณะ (๕) พึงให้เยภยยสิกขา (๖) พึงให้ตัสสปายสิกขา (๗) พึงให้ติณวัตการกะ^{๔๑}

ความหมายอธิกรณสมณะ

๑. สัมมุขาวินัย คือ วิธีตัดสินที่พึงทำในที่พร้อมหน้าสงฆ์ ธรรม และวัตถุ^{๔๒}
๒. สติวินัย คือ วิธีตัดสินที่ยกสติขึ้นเป็นหลัก^{๔๓}
๓. อมูพหวินัย คือ วิธีตัดสินที่ให้แกภิกษุผู้หายเป็นบ้าแล้ว^{๔๔}
๔. ปฎิญาตการณะ คือ วิธีตัดสินโดยปรับโทษตามคำสารภาพ^{๔๕}
๕. เยภยยสิกขา คือ วิธีตัดสินโดยอาศัยเสียงข้างมาก^{๔๖}
๖. ตัสสปายสิกขา คือ วิธีตัดสินโดยปรับโทษแก่ผู้ทำความผิด^{๔๗}
๗. ติณวัตการกะ คือ วิธีตัดสินโดยวิธียอมความ ตามศัพท์แปลว่า ระเบียบดังกลบไว้ด้วย

หญ้า^{๔๘}

^{๔๐} ดุราละเยียดใน อก.ทุก. (ไทย) ๒๐/๒๐๒-๒๓๐/๑๓๖, วิมหา.อ. (ไทย) ๑/-/๑๙.

^{๔๑} วิมหา. (ไทย) ๒/๖๕๕/๗๓๖.

^{๔๒} ดุราละเยียดใน วิ.จ. (ไทย) ๖/๑๘๕-๑๘๘/๒๙๕-๒๙๙.

^{๔๓} ดุราละเยียดใน วิ.จ. (ไทย) ๖/๑๘๙-๑๙๕/๓๐๐-๓๐๙.

^{๔๔} ดุราละเยียดใน วิ.จ. (ไทย) ๖/๑๙๖-๑๙๙/๓๐๙-๓๑๔.

^{๔๕} ดุราละเยียดใน วิ.จ. (ไทย) ๖/๒๐๐-๒๐๑/๓๑๕-๓๑๘.

^{๔๖} ดุราละเยียดใน วิ.จ. (ไทย) ๖/๒๐๒-๒๐๔/๓๑๘-๓๒๐.

^{๔๗} ดุราละเยียดใน วิ.จ. (ไทย) ๖/๒๐๕-๒๑๑/๓๒๐-๓๒๖.

^{๔๘} ดุราละเยียดใน วิ.จ. (ไทย) ๖/๒๑๒-๒๑๔/๓๒๖-๓๓๐.

ต่อมา ภายหลังพุทธปรินิพพาน สิกขาบท ๒๒๐ พร้อมด้วยอธิกธมฺมสเถ ๗ ได้ถูกยกขึ้นสู่การสังคายนาครั้งที่ ๑ ซึ่งมีหลักฐานปรากฏในอรรถกถาพระวินัยปิฎก สมันตปาสาทิกา มหาวีรังก์ ปฐมมหาสังคีติกา ความว่า

... พระธรรมสังคาคหเถระทั้งหลายยกปาราชิก ๔ สิกขาบทขึ้นสู่การสังคายนา แล้วตั้งชื่อไว้ว่า “นี่ชื่อว่าปาราชิกกัณท์” ยกสังฆาติเสส ๑๓ สิกขาบทขึ้นสู่การสังคายนาแล้วตั้งชื่อไว้ว่า “นี่ชื่อว่าเตรสกัณท์” ยก ๒ สิกขาบท...ว่า “นี่ชื่อว่า อนียต”

ยก ๓๐ สิกขาบท...ว่า “...นิสสัคคียปาจิตตีย์” ยก ๙๒ สิกขาบท...ว่า “...ปาจิตตีย์” ยก ๔ สิกขาบท...ว่า “...ปาฏิเทสนียะ” ยก ๗๕ สิกขาบท...ว่า “...เสขียะ” ยกธรรม ๗ ประการขึ้นสู่การสังคายนาแล้วตั้งชื่อไว้ว่า “นี่ชื่อว่าอธิกธมฺมสเถ” ...พระอรหันต์ ๕๐๐ รูป ได้สาธยายเป็นคณะ ๆ ตามนัยที่ยกขึ้นสู่การสังคายนา...^{๔๙}

นอกจากหลักฐานการยกสิกขาบท ๒๒๐ พร้อมด้วยอธิกธมฺมสเถ ๗ ขึ้นสู่การสังคายนาครั้งที่ ๑ ที่ปรากฏในคัมภีร์อรรถกถาพระวินัยปิฎกแล้ว ยังมีหลักฐานปรากฏในอรรถกถาพระสุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย สุมังคลวลลสินี สีลขันธวรรค นิทานกถา ปฐมมหาสังคีติกา ความว่า

... พระธรรมสังคาคหเถระทั้งหลายได้ยกปาราชิก ๓ สิกขาบทที่เหลือขึ้นสู่การสังคายนาแล้วตั้งชื่อไว้ว่า “นี่ปาราชิกกัณท์” ได้ยกสังฆาติเสส ๑๓ สิกขาบท...ว่า “นี่ชื่อว่าเตรสกัณท์” ยกอนียตสิกขาบท...ว่า “นี่ชื่อว่าอนียต” ยก ๓๐ สิกขาบท...ว่า “นี่ชื่อนิสสัคคียปาจิตตีย์” ยก ๙๒ สิกขาบท...ว่า “นี่ชื่อว่าปาจิตตีย์” ยก ๔ สิกขาบท...ว่า “นี่ชื่อว่าปาฏิเทสนียะ” ยก ๗๕ สิกขาบท...ว่า “นี่เสขียะ” ยกธรรม ๗ ประการ...ว่า “นี่ชื่อว่าอธิกธมฺมสเถ” ตั้งชื่อว่าสิกขาบท ๒๒๗ ข้ออย่างนี้ว่า “มหาวีรังก์” ...^{๕๐}

ในพจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์ อธิบายว่า

อุเทศ การยกขึ้นแสดง, การยกขึ้นชี้แจง, ข้อที่ยกขึ้นแสดง, หัวข้อ, การเรียนการสอน, การสวดปาฏิโมกข์, ปาฏิโมกข์ที่ยกขึ้นสวด, หมวดหนึ่ง ๆ แห่งปาฏิโมกข์ที่จัดไว้สำหรับสวด, ในคำว่า “สงฆ์เมื่ออุเทศเดียวกัน” หมายความว่า ร่วมฟังสวดปาฏิโมกข์ด้วยกัน...^{๕๑}

เมื่อพิจารณาด้วยหลักฐานในประเด็นนี้ ปรากฏว่า มีจำนวนสิกขาบทที่จะต้องยกขึ้นสวดทุกกึ่งเดือน ประกอบด้วย ๑. ปาราชิก ๔ สิกขาบท ๒. สังฆาติเสส ๑๓ สิกขาบท ๓. อนียต ๒ สิกขาบท ๔. นิสสัคคียปาจิตตีย์ ๓๐ สิกขาบท ๕. ปาจิตตีย์ ๙๒ สิกขาบท ๖. ปาฏิเทสนียะ ๔ สิกขาบท ๗. เสขียวัตร ๗๕ สิกขาบท และ ๘. อธิกธมฺมสเถอีก ๗ ข้อ

^{๔๙} วิมหา.อ. (ไทย) ๑/-/๑๙.

^{๕๐} ที.สี.อ. (ไทย) -/-/๒๑.

^{๕๑} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์, พิมพ์ครั้งที่ ๒๑, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ผลิธัมม, ๒๕๕๖), หน้า ๕๖๒.

นอกจากนี้ในพระวินัยปิฎก มหาวิภังค์ เล่มที่ ๒ คำนิคม มีสรุปตอนท้ายว่า สิกขาบทมีจำนวน ๒๒๐ พร้อมด้วยอธิกรณสมณะ ๗ ทั้งระบุด้วยว่า สิกขาบทของพระผู้มีพระภาคที่จะยกขึ้นแสดงทุกกึ่งเดือนนั้นมีเพียงเท่านั้น และในคัมภีร์ปริวาร อสาธารณาติ ยังปรากฏพระพุทธดำรัสว่า สิกขาบทของภิกษุที่จะต้องยกขึ้นสวดทุกกึ่งเดือนมีจำนวน ๒๒๐ สิกขาบท พึงสังเกตว่า ในบรรดาสิกขาบททั้งหลายของภิกษุและภิกษุณี ตั้งแต่ปาราชิกเป็นต้นไป ไม่ปรากฏว่ามีอธิกรณสมณะ ๗ รวมอยู่ในสิกขาบททั้งหลายด้วยเลย เพราะด้วยเหตุว่า อธิกรณสมณะนั้นไม่ได้เรียกว่า สิกขาบท ดังหลักฐานในวินัยเปยยาละ แม้อธิกรณสมณะทั้ง ๗ จะไม่ได้ถูกเรียกว่า สิกขาบทก็ตาม แต่มีพุทธบัญญัติรับสั่งให้ภิกษุทั้งหลายยกอธิกรณสมณะขึ้นสู่การสวดทุกกึ่งเดือนด้วย

ต่อมา ภายหลังพุทธปรินิพพาน สิกขาบท ๒๒๐ พร้อมด้วยอธิกรณสมณะทั้ง ๗ ได้ถูกนำขึ้นสู่การสังคายนาครั้งที่ ๑ ด้วย มีหลักฐานปรากฏในอรรถกถาพระวินัยปิฎก (ปฐมมหาสังคีติกา) และในอรรถกถาพระสุตตันตปิฎก (ปฐมมหาสังคีติกา)

เมื่อพิจารณาด้วยหลักฐานทั้งหมดที่มีอยู่ในสมมติฐานประเด็นที่ ๒ ผู้วิจัยจึงวินิจฉัยว่า ภิกษุต้องยกภิกษุปาติโมกข์ขึ้นสู่อุทเทสทุกกึ่งเดือน จำนวน ๒๒๗ ข้อ

เมื่อนำหลักฐานในประเด็นวิเคราะห์ทั้ง ๒ มาสรุปจึงได้ความว่า ในวัชชีปุตตสูตรมีพระพุทธดำรัสให้ยกสิกขาบทภิกษุปาติโมกข์ จำนวน ๑๕๐ สิกขาบทพร้อมด้วยส่วนที่เกินนี้ขึ้นสู่อุทเทสทุกกึ่งเดือน แต่ในขณะนั้นเป็นช่วงที่พระผู้มีพระภาคยังทรงพระชนม์อยู่ ต่อมา ภายหลังได้ทรงบัญญัติพระวินัยเพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ ส่วนสิกขาบท ๒๒๐ ที่ปรากฏหลักฐานในคัมภีร์ปริวารก็ไม่ได้ขัดแย้งกับปาติโมกข์ ๒๒๗ ข้อ แต่อย่างใด เพราะในภิกษุปาติโมกข์แบ่งเป็น ๒ ส่วน คือ ส่วนที่เรียกว่า สิกขาบท และส่วนที่ไม่ได้เรียกว่า สิกขาบท ส่วนที่เรียกว่า สิกขาบท มี ๒๒๐ สิกขาบท ส่วนอธิกรณสมณะ ๗ ไม่ได้เรียกว่า สิกขาบท แต่มีพระบัญญัติรับสั่งให้ยกอธิกรณสมณะขึ้นสู่อุทเทสทุกกึ่งเดือนด้วย

เมื่อพิจารณาด้วยหลักฐานทั้งหมดที่มีอยู่ในประเด็นวิเคราะห์จำนวนสิกขาบทภิกษุปาติโมกข์ที่ภิกษุต้องยกขึ้นสวดทุกกึ่งเดือน ผู้วิจัยจึงวินิจฉัยว่า พระบัญญัติที่เรียกว่า สิกขาบท คือ ปาราชิก ๔ สังฆาทิเสส ๑๓ อนียต ๒ นิสสัคคียปาจิตติย ๓๐ ปาจิตติย ๙๒ ปาฏิเทสนียะ ๔ เสนิยวัตร ๗๕ รวมเป็น ๒๒๐ สิกขาบท และพระบัญญัติที่ไม่ได้เรียกว่า สิกขาบท คือ อธิกรณสมณะ ๗ รวมทั้งหมดเป็น ๒๒๗ ข้อ ดังนั้น ภิกษุต้องยกภิกษุปาติโมกข์ขึ้นสู่อุทเทสทุกกึ่งเดือน จำนวน ๒๒๗ ข้อ

๒. วิเคราะห์จำนวนครั้งในการฉันอาหารของภิกษุต่อวัน

ในประเด็นนี้ ผู้วิจัยได้นำข้อมูลที่ได้รวบรวมและสรุปไว้แล้วในบทที่ ๓ มาเพื่อศึกษาวิเคราะห์ต่อในบทที่ ๔ ซึ่งเป็นหลักฐานการบรรยายของพระคฤทธิ โสตุถิลโล เกี่ยวกับการเผยแผ่คำสอนในประเด็นพระพุทธบัญญัติให้ภิกษุฉันอาหารวันละมือเดียว โดยมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

๑. เขาให้เหตุผลว่า เพราะพระพุทธเจ้าอนุญาตให้พระภิกษุเอาอาหารมือเข้าไปฉันต่อรอบสอง นี่คือเหตุผลที่พระฉันอาหารสองมือได้ แต่ถ้าไปดูเต็มพระสูตรคนละเรื่องกันเลย เพราะตรึงพระพุทธานุญาตให้พระภิกษุฉันมือเดียว

๒. พระภิกษุในครั้งพุทธกาลฉันอาหารมือเดียว ถ้าฉันมือที่ ๒ จะต้องฉันอาหารที่เป็นเดน คือ อาหารที่ภิกษุรูปอื่นฉันเหลือ หรืออาหารที่ภิกษุผู้ป่วยใช้ฉันเหลือ ถ้าฉันมือที่สองโดยฉันอาหารที่ไม่เป็นเดนจะถูกปรับอาบัติปาจิตตีย์

๓. เมื่อก่อนมีความเข้าใจว่า พระปฏิบัติฉันอาหารมือเดียวโดยถูกต้องด้วย เพราะมีข้อวัตรการนั่งฉันอาสนะเดียว แต่เมื่อไปดูทั้ง ๖ พระสูตรสอดรับกันหมด ตั้งแต่ลหุภิกโกปมสูตรกับภททาสสูตร และที่ตรัสกับมหาราชาว่าภิกษุในธรรมวินัยนี้ฉันอาหารเพียงหนึ่งหน

๔. เมื่อฉันอาหารเสร็จแล้วลุกขึ้นจากอาสนะถือเป็นการห้ามภัตด้วย เพราะถือว่าเป็นการบอกว่าพอแล้ว ห้ามภัต คือ การบอกว่าพอแล้วจะบอกด้วยกายหรือวาจาก็ได้ ยกมือห้าม ละมือออกจากบาตร ถ้าไม่ได้แสดงด้วยกายหรือวาจา แต่ลุกขึ้นจากอาสนะที่ฉันฉัน ก็หมดสิทธิ์ในการฉันอาหารนี้แล้ว ถ้าฉันอาหารนี้อีกจะถูกปรับอาบัติ

๕. เดน คือ อาหารที่ภิกษุรูปอื่นฉันเหลือ แล้วเขานำอาหารนั้นมาให้เรา อาหารเดนของตัวเองไม่ได้ พระพุทธเจ้าบัญญัติลักษณะอาหารเดนแก่อุบาลี คือ การฉันยังปรากฏอยู่ เขาน้อมมาให้เราแล้วบอกว่าทั้งหมดนี้ยะเขาพอแล้ว บัญญัติชัดเจน ยกตัวอย่าง เช่น การฉันอาหารเดนของกันและกัน โดยบอกกับอาวุโสมาครว่า เก็บอาหารไว้เยอะ ๆ อาวุโสมาครบอกอาจารย์ เก็บอาหารไว้เยอะ ๆ แล้วเอาเดนมาแลกกัน เราก็สามารถฉันรอบที่สองได้ นี่เห็นมะ มีช่องออกแต่ต้องออกอย่างถูกต้อง

๖. หลังจากฉันอาหารเสร็จแล้วลุกขึ้นจากอาสนะจัดเป็นวิกาล คือ ไม่ใช่กาลในกลางวัน วิกาลคือ หลังจากฉันอาหาร หลังฉันอาหารเสร็จชื่อว่าวิกาล สมมติว่า ๗ โมง ภิกษุฉันเสร็จ หลังจากฉันเสร็จ ๗ โมงก็เป็นวิกาล ไม่ได้กำหนดตายตัวว่าเป็นเวลาไหน และที่กำหนดว่าห้ามฉันเลยเที่ยงนี้ยะไม่มีบอกไว้

ด้วยเหตุนี้ ผู้วิจัยจึงตั้งข้อสังเกตอีกว่า เพราะเหตุใดพระคัมภีร์จึงกล่าวยืนยันเช่นนั้น ดังนั้น ผู้วิจัยจึงตั้งสมมติฐานเพื่อนำข้อมูลมาวิเคราะห์และวินิจฉัยเป็น ๔ ประเด็น คือ

- ๑) ฉันมือเดียว คือ การฉันอาหารเพียงครั้งเดียวต่อวัน
- ๒) ภิกษุกำลังฉันอาหารอยู่แล้วลุกขึ้นจากอาสนะถือเป็นการห้ามภัต จะฉันอาหารตรงนั้นอีกไม่ได้ ถ้าฉันอาหารอีกจะต้องอาบัติปาจิตตีย์
- ๓) อาหารเดน คือ อาหารที่ภิกษุรูปอื่นฉันเหลือแล้วเอาอาหารส่วนที่เหลือนั้นมาให้เรา
- ๔) การฉันอาหารครั้งเดียวต่อวัน ไม่ใช่แค่ถูกต้องด้วย แต่เป็นโดยศีลด้วย

โดยผู้วิจัยจะใช้หลักฐานจากคัมภีร์พระไตรปิฎกและคัมภีร์อรรถกถาเป็นต้น เพื่อนำมาวิเคราะห์และวินิจฉัยในแต่ละประเด็นต่อไป

๑) ฉันมือเดียว คือ การฉันอาหารเพียงครั้งเดียวต่อวัน

ในสมมติฐานประเด็นที่ ๑ ผู้วิจัยตั้งข้อสังเกตว่าอาจมีความเป็นไปได้ว่า ฉันมือเดียว คือ การฉันอาหารเพียงครั้งเดียวต่อวัน ดังนั้น ผู้วิจัยจะสืบค้นข้อมูลเพื่อนำหลักฐานมาแสดงต่อไป

ในพระสูตรตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์ ภิกขุวรรค กิฎกสิริสูตร ความว่า

... พระผู้มีพระภาคได้ตรัสกับภิกษุชื่ออัสสชิและภิกษุชื่อปุนัพพสุกะว่า ภิกษุทั้งหลาย ได้ยินว่า ภิกษุเป็นอันมากเข้าไปหาเธอทั้งสองแล้วกล่าวว่า ท่านผู้มีอายุทั้งหลาย พระผู้มีพระภาคและภิกษุสงฆ์ไม่ฉันโภชนะในราตรี ... ก็รู้สึกว่าคุณภาพมีโรคาพารน้อย ... แม้ท่านทั้งหลายก็จงอย่าฉันโภชนะในราตรีเลย ... เธอทั้งสองได้กล่าวกับภิกษุเหล่านั้นอย่างนี้ว่า ท่านผู้มีอายุทั้งหลาย เราทั้งหลายฉันโภชนะทั้งเวลาเย็น เวลาเช้า และเวลาวิกาลกลางวัน ... ก็รู้สึกว่าคุณภาพมีโรคาพารน้อย ... เราทั้งหลายจักฉันทั้งเวลาเย็น เวลาเช้า และเวลาวิกาลกลางวัน จริงหรือ

ภิกษุชื่ออัสสชิและภิกษุชื่อปุนัพพสุกะ กราบทูลว่า จริง พระพุทธเจ้าข้า^{๕๒}

ในกิฎกสิริสูตร จะเห็นว่า ก่อนที่จะมีการบัญญัติสิกขาบทกำหนดช่วงเวลาในการฉันอาหารนั้น ภิกษุในพระธรรมวินัยนี้สามารถฉันอาหารได้ ๓ ช่วงเวลา คือ เวลาเช้า เวลาวิกาลกลางวัน (หลังเที่ยง) และเวลาเย็น ต่อมา พระผู้มีพระภาคทรงรับสั่งให้ภิกษุงดฉันอาหารในเวลาวิกาลกลางวัน (หลังเที่ยง) และงดฉันอาหารในเวลาวิกาลกลางคืน ตามลำดับ มีหลักฐานปรากฏในพระสูตรตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์ ภิกขุวรรค ลุกกโกปมสูตร ความว่า

ในสมัยที่พระผู้มีพระภาคได้รับสั่งเรียกภิกษุทั้งหลายมาตรัสว่า ภิกษุทั้งหลาย เราขอเตือนเธอทั้งหลายจงเลิกฉันโภชนะในเวลาวิกาลกลางวันเสียเถิด ...

ในสมัยที่พระผู้มีพระภาคได้รับสั่งเรียกภิกษุทั้งหลายมาตรัสว่า ‘ภิกษุทั้งหลาย เราขอเตือนเธอทั้งหลายจงเลิกฉันโภชนะในเวลาวิกาลกลางคืนเสียเถิด’^{๕๓}

และในอรรถกถาพระสูตรตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย ปปัญจสูทนี มัชฌิมปัณณาสก์ ภิกขุวรรค กิฎกสิริสูตรตวัณณา ได้อธิบายว่า

... จงฉันเว้นการฉันในเวลากลางคืนนั้นแล ดังนั้น พระผู้มีพระภาคมิได้ทรงให้ภิกษุละการฉัน ๒ คราวนี้ คือ (๑) การฉันในเวลาวิกาลกลางคืน (๒) การฉันในเวลาวิกาลกลางวัน โดยคราวเดียวกัน ในสมัยหนึ่ง ทรงให้ภิกษุละการฉันในเวลาวิกาลกลางวัน ครั้นทรงให้กาลล่วงไปอีก เมื่อจะทรงให้ภิกษุละการฉันในเวลาวิกาลกลางคืนจึงตรัสอย่างนี้

... ในภัททาลิสูตร ทรงให้ละการฉันในเวลาวิกาลกลางวันและทรงให้ละการฉันในเวลาวิกาลกลางคืน ...^{๕๔}

เมื่อมีคำสั่งออกมาให้ภิกษุทั้งหลายงดฉันอาหารในเวลาวิกาลกลางวัน (หลังเที่ยง) และเวลาวิกาลกลางคืน จึงทำให้ภิกษุสามารถฉันอาหารได้เฉพาะช่วงเวลาอรุณขึ้นจนถึงเที่ยงวันเท่านั้น แม้จะมีคำสั่งให้งดฉันอาหารในเวลาวิกาลแล้ว แต่เพราะยังไม่ได้มีการบัญญัติเป็นสิกขาบท ภายหลัง

^{๕๒} ม.ม. (ไทย) ๑๓/๑๓๖/๒๐๓-๒๐๔.

^{๕๓} ม.ม. (ไทย) ๑๓/๑๔๙/๑๖๕-๑๖๖.

^{๕๔} ม.ม.อ. (ไทย) -/๑๗๔/๑๗๖-๑๗๗.

จึงยังมีภิกษุล่วงละเมิดคำสั่งนั้น ซึ่งปรากฏหลักฐานในพระวินัยปิฎก มหาวิภังค์ ปาจิตติยกัณฑ์ โภชนวรรค วิกาลโภชนสิกขาบท สิกขาบทวิภังค์ ความว่า

พวกภิกษุสัตรสวัคคีย์ได้ไปชมมหรสพ พวกชาวบ้านเห็นพวกภิกษุสัตรสวัคคีย์แล้วจึงนิมนต์ให้สร่งน้ำ ให้ลูบไล้ของหอม ให้ฉันภัตตาหารแล้ว ถวายของเคี้ยว พวกภิกษุสัตรสวัคคีย์นำของเคี้ยวไปอาราม ... พวกภิกษุฉัพพัคคีย์ถามว่า “พวกท่านฉันอาหารในเวลาวิกาลหรือ”

พวกภิกษุสัตรสวัคคีย์ตอบว่า “ใช่ ขอรับ”

พวกภิกษุฉัพพัคคีย์พากันตำหนิ ประณาม โพนทะนาว่า “ไฉน พวกภิกษุสัตรสวัคคีย์จึงฉันภัตตาหารในเวลาวิกาลเล่า”^{๕๕}

และหลักฐานในอรรถกถาพระวินัยปิฎก สมันตปาสาทิกา มหาวิภังค์ ปาจิตติยกัณฑ์ โภชนวรรค วิกาลโภชนสิกขาบทวิณณา ยังอธิบายอีกว่า

... พวกภิกษุสัตรสวัคคีย์อุปสมบทแต่ยังเป็นเด็กหนุ่ม ในเมื่อ พระผู้มีพระภาคยังมิได้ทรงบัญญัติสิกขาบท ภิกษุเหล่านั้นชักชวนกันว่า “คุณ พวกเราจักไปดูการฟ้อนรำ” จึงได้ไปในที่นั้น เวลานั้นเหล่าญาติของภิกษุเหล่านั้นยินดีว่า “พระคุณเจ้าของพวกเราที่มาด้วย” จึงให้อาบน้ำ ลูบไล้ ให้ฉัน ได้ถวายของอันมีขนมและของควรเคี้ยวเป็นต้นติดมือไปด้วย ...^{๕๖}

เพราะด้วยอาศัยพวกภิกษุสัตรสวัคคีย์เป็นต้นเหตุ จึงทำให้พระผู้มีพระภาคทรงบัญญัติสิกขาบทนี้ ปรากฏหลักฐานในวิกาลโภชนสิกขาบท ทรงประชุมสงฆ์บัญญัติสิกขาบท ความว่า

... พระผู้มีพระภาครับสั่งให้ประชุมสงฆ์... ทรงสอบถามพวกภิกษุสัตรสวัคคีย์ว่า “ภิกษุทั้งหลาย ทราบว่า พวกเธอฉันภัตตาหารในเวลาวิกาล จริงหรือ” พวกภิกษุสัตรสวัคคีย์ทูลรับว่า “จริง พระพุทธเจ้าข้า” พระผู้มีพระภาคพุทธเจ้าทรงดำหนิว่า “... โมฆบุรุษทั้งหลาย ...” แล้วจึงรับสั่งให้ภิกษุทั้งหลายยกสิกขาบทนี้ขึ้นแสดงดังนี้

ก็ ภิกษุใดเคี้ยวของเคี้ยว หรือฉันของฉันในเวลาวิกาล ต้องอาบัติปาจิตติย^{๕๗}

ที่ชื่อว่า เวลาวิกาล หมายเอาเวลาเมื่อเที่ยงวันล่วงไปจนถึงอรุณขึ้น^{๕๘}

แม้พระผู้มีพระภาคจะได้บัญญัติสิกขาบทไว้แล้ว แต่พระภัททาลิก็ยังคัดค้านว่า ตนนั้นไม่สามารถฉันมื้ออาหารเดียวได้ มีหลักฐานปรากฏในพระสูตรตันตปิฎก มัชฌิมนิคาย มัชฌิมปิณณาสกัฏฐิขวรรค ภัททาลิสุตระ ความว่า

ภิกษุทั้งหลาย เราฉันอาหารมื้อเดียว ย่อมรู้สึกว่ายากลำบากมีโรคภัยน้อย ... ภิกษุทั้งหลาย มาเถิด แม้เธอทั้งหลายก็จงฉันอาหารมื้อเดียวเถิด เธอทั้งหลาย เมื่อฉันอาหารมื้อเดียว จักรู้สึกว่ายากลำบาก

^{๕๕} วิ.มहा. (ไทย) ๒/๒๔๗/๔๐๔.

^{๕๖} วิ.มहा.อ. (ไทย) ๒/๒๔๗/๔๕๐.

^{๕๗} วิ.มहा. (ไทย) ๒/๒๔๘/๔๐๕.

^{๕๘} วิ.มहा. (ไทย) ๒/๒๔๘/๔๐๕.

สุขภาพมีโรคพำน้อย ... เมื่อพระผู้มีพระภาคตรัสอย่างนี้แล้ว ท่านพระภัททาลิได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ข้าพระองค์ไม่สามารถฉันอาหารมือเดียวได้ ...

ภัททาลิ ถ้าเช่นนั้น เธอรับนิมนต์ ณ ที่ใดแล้ว พึงฉัน ณ ที่นั้นเสียส่วนหนึ่ง แล้วนำอีกส่วนหนึ่ง มาฉันก็ได้ เมื่อเธอฉันอาหารได้อย่างนี้ ก็จักดำรงชีวิตอยู่ได้

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ข้าพระองค์ไม่สามารถจะฉันแม้ด้วยอาการอย่างนั้น ...

ครั้งนั้น ท่านพระภัททาลิได้ประกาศความไม่สามารถใน (การรักษา) สิกขาบทที่พระผู้มีพระภาคทรงบัญญัติไว้ (และ) ให้ภิกษุสงฆ์สมาทานศึกษาอยู่ ...^{๕๙}

ซึ่งหลักฐานในอรรถกถาพระสูตรตันตปิฎก มัชฌิมนิคาย ปปัญจสุทนี มัชฌิมปณาสก์ ภิกขุวรรค ภัททาลิสุตตวันทนา ได้อธิบายอีกว่า

... พระผู้มีพระภาคทรงบัญญัติวิกาลโภชนสิกขาบทไว้แล้ว พระเถระรูปหนึ่งชื่อภัททาลิคัดค้านการบัญญัติสิกขาบทนั้น ...^{๖๐}

พึงสังเกตคำแปลพระไตรปิฎกฉบับภาษาไทยในภัททาลิสูต ใช้คำว่า “ฉันอาหารมือเดียว” เมื่อไปตรวจสอบดูจากพระไตรปิฎกฉบับภาษาบาลีอักษรไทย ใช้คำศัพท์ว่า “เอกาสนโภชน” ปรากฏหลักฐานในพระสูตรตันตปิฎก มัชฌิมนิคาย มัชฌิมปณาสก์ ภิกขุวรรค ภัททาลิสูต ความว่า

อหิ โข ภิกขเว เอกาสนโภชน ภุขามิ ฯ เปฯ^{๖๑}

ซึ่งหลักฐานในอรรถกถาพระสูตรตันตปิฎก มัชฌิมนิคาย ปปัญจสุทนี มัชฌิมปณาสก์ ภิกขุวรรค ภัททาลิสุตตวันทนา ได้อธิบายว่า

... คำว่า อาหารมือเดียว (เอกาสนโภชน) ได้แก่ อาหารคราวเดียว คือ อาหารที่ควรฉันในเวลาก่อนภัตตเพียง ...^{๖๒}

นอกจากภัททาลิสูตที่ได้ยกมาข้างต้นแล้ว คำว่า ฉันอาหารมือเดียว ยังปรากฏหลักฐานในอรรถกถาพระสูตรตันตปิฎก ปปัญจสุทนี มูลปณาสก์ โอปมมวรรค กกจูปมสูตรตวันทนา อธิบายว่า

... คำว่า ฉันอาหารมือเดียว (เอกาสนโภชน) ได้แก่ การฉันอาหารในเวลาก่อนภัตครั้งเดียว แท้จริง ตั้งแต่ดวงอาทิตย์ขึ้นจนถึงเที่ยงวัน แม้ภิกษุจะฉันอาหารตั้ง ๑๐ ครั้ง ท่านก็ประสงค์ว่า “เป็นการฉันอาหารมือเดียวเท่านั้น” ...^{๖๓}

^{๕๙} ม.ม. (ไทย) ๑๓/๑๓๔/๑๕๐-๑๕๑.

^{๖๐} ม.ม.อ. (ไทย) -/๑๓๕/๑๔๓.

^{๖๑} ม.ม. (บาลี) ๑๓/๑๓๔/๑๑๐.

^{๖๒} ม.ม.อ. (ไทย) -/๑๓๔/๑๔๑.

^{๖๓} ม.ม.อ. (ไทย) ๒/๒๒๕/๔.

ในพจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์ ได้อธิบายเช่นเดียวกันว่า

บุเรกัต ก่อนภัต, ก่อนอาหาร หมายถึง เวลาก่อนฉันของภิกษุรูปใดรูปหนึ่งก็ได้ แต่เมื่อพูดอย่างกว้าง หมายถึง ก่อนหมดเวลาฉัน คือ เวลาเช้าจนถึงเที่ยงซึ่งเป็นระยะเวลาที่ภิกษุฉันอาหารได้^{๖๔}

เมื่อพิจารณาหลักฐานในอรรถกถาภททาสูตร จะเห็นว่า คำว่า “ฉันอาหารมือเดียว” ในพระไตรปิฎกฉบับภาษาบาลีอักษรไทย ใช้คำศัพท์ว่า “เอกาสนโภชน” คือ การฉันในเวลาก่อนภัตหนึ่งเดียว โดยอรรถกถากจูฬมสูตร ได้อธิบายคำว่า เอกาสนโภชน เพิ่มเติมอีกว่า หมายถึง การฉันในช่วงระยะเวลาตั้งแต่อรุณขึ้นไปจนถึงเที่ยงวัน แม้ภิกษุจะฉันอาหารเป็น ๑๐ ครั้ง ก็ชื่อว่า ฉันอาหารมือเดียว โดยช่วงเวลาในการรับประทานอาหารของชนชาวชมพูทวีปสมัยพุทธกาล แบ่งเป็น ๒ ช่วงเวลา คือ ตั้งแต่อรุณขึ้นไปถึงเที่ยงวัน เรียกว่า มือเช้า และตั้งแต่หลังเที่ยงวันไปจนถึงก่อนอรุณขึ้นวันใหม่ เรียกว่า มือสาย ปรากฏหลักฐานในพจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์ ได้อธิบายว่า

... ตามวัฒนธรรมของชมพูทวีปสมัยนั้น ภัต หมายถึง อาหารที่จัดเป็นมื้อตามช่วงเวลาของวัน ซึ่งมีมื้อหลัก ๒ มื้อ คือ ปาตราชภัต (มือเช้า) ได้แก่ อาหารที่กินในช่วงเช้าถึงก่อนเที่ยงวัน และสายมาสภัต (มือสาย, สายในภาษาบาลี คือ คำเดียวกับสายัณห์) ได้แก่ อาหารที่กินในช่วงหลังเที่ยงวันถึงก่อนอรุณวันใหม่ ...^{๖๕}

ส่วนหลักฐานที่ปรากฏในภททาสูตรว่า “พระศาสดาทรงชักชวนภิกษุทั้งหลายว่า มาเถิด แม้เธอทั้งหลายก็จงฉันอาหารมือเดียวเถิด”^{๖๖} ในอรรถกถาภททาสูตร ได้อธิบายไว้ว่า

พระภททาลิมีความเข้าใจผิดคิดว่า พระศาสดากำลังชักชวนให้ภิกษุทั้งหลายฉันอาหารเพียงครั้งเดียวเท่านั้น เพราะเมื่อก่อนพระภททาลิฉันอาหารในที่นิมนต์เสร็จแล้ว จะนำอาหารอีกส่วนที่เหลือจากที่นิมนต์ไปฉันต่อข้างนอก ด้วยเหตุนี้พระภททาลิจึงปฏิเสธว่า ข้าพระองค์ไม่สามารถฉันอาหารมือเดียวได้^{๖๗}

ดังนั้น พระผู้มีพระภาคจึงตรัสบอกให้พระภททาลิฉันอาหารในที่รับนิมนต์ส่วนหนึ่ง แล้วเหลืออาหารอีกส่วนไว้ฉันต่อข้างนอกได้ นั้นแสดงว่า ในช่วงเวลาตั้งแต่อรุณขึ้นไปถึงเที่ยงวัน พระองค์ได้อนุญาตให้ภิกษุสามารถฉันอาหารได้มากกว่า ๑ ครั้ง แม้พระศาสดาจะตรัสเช่นนี้ก็ตาม แต่พระภททาลิก็ยังปฏิเสธว่า ข้าพระองค์ก็ฉันอาหารมือเดียวไม่ได้ “สาเหตุที่พระภททาลิปฏิเสธเช่นนี้ ในอรรถกถาภททาสูตร ได้อธิบายอีกว่า เมื่ออดีตชาติของพระภททาลิเคยเกิดเป็นกา ธรรมชาติของกาเป็นสัตว์ที่หิวบ่อย ด้วยเหตุนี้ท่านจึงปฏิเสธว่า ข้าพระองค์ก็ยังไม่สามารถฉันอาหารมือเดียวได้”^{๖๘}

^{๖๔} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์, หน้า ๒๔๗.

^{๖๕} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๗๗.

^{๖๖} ดุรายละเอียดยใน ม.ม. (ไทย) ๑๓/๑๓๔/๑๕๐.

^{๖๗} ดุรายละเอียดยใน ม.ม.อ. (ไทย) -/๑๓๔/๑๔๑-๑๔๒.

^{๖๘} ดุรายละเอียดยใน ม.ม.อ. (ไทย) -/๑๓๔/๑๔๒.

อนึ่ง ในภัททาสูตริ์ “พระผู้มีพระภาคต้องการให้ภิกษุทั้งหลายเว้นจากการฉันอาหารในเวลาวิกาลกลางวันและวิกาลกลางคืนเท่านั้น พระองค์ไม่ได้หมายถึง การบังคับให้ภิกษุทั้งหลายฉันอาหารเพียงครั้งเดียวต่อวัน”^{๖๙}

นอกจากนี้ เมื่อผู้วิจัยสืบค้นข้อมูลเพิ่มเติมยังพบอีกว่ามีคำแปลคำว่า “ฉันอาหารมือเดียว” ที่ปรากฏในพระไตรปิฎกฉบับแปลภาษาไทยอีกหลายแห่ง โดยจะยกตัวอย่างหลักฐานมาแสดงดังต่อไปนี้

ในพระสูตรตันตปิฎก ทีฆนิกาย สีลขันธวรรค พรหมชาลสูตร จุฬศีล ความว่า

เอภตติโก สมณ โคตโม รตตูปริโต วิริโต วิกาลโภชนา ฯ^{๗๐}

พระสมณโคตมเสวยมือเดียว ไม่เสวยตอนกลางคืน ทรงเว้นขาดจากการเสวยในเวลาวิกาล^{๗๑}

ในพระสูตรตันตปิฎก ทีฆนิกาย สีลขันธวรรค สามัญญผลสูตร จุฬศีล ความว่า

เอภตติโก โหติ รตตูปริโต วิริโต วิกาลโภชนา ฯ^{๗๒}

ภิกษุฉันมือเดียว ไม่ฉันตอนกลางคืน เว้นขาดจากการฉันในเวลาวิกาล^{๗๓}

ในพระสูตรตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย ติกนิบาต ทุติยปิณฑาสก มหาวรรค อุโปสถสูตร ความว่า

ยาวชีโว อรหันโต เอภตติกา รตตูปริตา วิริตา วิกาลโภชนา ฯ^{๗๔}

พระอรหันต์ทั้งหลายฉันมือเดียว ไม่ฉันตอนกลางคืน เว้นขาดจากการฉันอาหารในเวลาวิกาลอยู่ตลอดชีวิต ...^{๗๕}

และในอรรถกถาพระอภิธรรมปิฎก ปุคคลบัญญัติวิณณา ปัญจปรกณ นิทเทสวิณณา จตุกกนิทเทสวิณณา อธิบายว่า

... คำว่า ผู้มีภัตหนึ่งเดียว (เอภตติโก) ความว่า ภัต ๒ อย่าง คือ

๑. ภัตสำหรับเวลาเช้า

๒. ภัตสำหรับเวลาเย็น

^{๖๙} ดูรายละเอียดใน ม.ม.อ. (ไทย) -/๑๓๔/๑๓๗.

^{๗๐} ที.สี. (บาลี) ๙/๑๐/๕.

^{๗๑} ที.สี. (ไทย) ๙/๑๐/๔.

^{๗๒} ที.สี. (บาลี) ๙/๑๔๔/๖๔.

^{๗๓} ที.สี. (ไทย) ๙/๑๔๔/๖๖.

^{๗๔} อัง.ติก. (บาลี) ๒๐/๗๑/๒๐๖.

^{๗๕} อัง.ติก. (ไทย) ๒๐/๗๑/๒๘๗.

ในภัต ๒ อย่างนั้น ภัตที่บริโภคในเวลาเช้า ท่านกำหนดภายในเวลาเที่ยงวัน ภัตที่บริโภคในเวลาเย็น ท่านกำหนดตั้งแต่เที่ยงวันไปจนถึงเวลาอรุณยังไม่ขึ้น เพราะฉะนั้น เมื่อภิกษุบริโภคอาหารอยู่สิ้น ๑๐ ครั้ง ภายในเวลาเที่ยงวัน ย่อมเป็นผู้ชื่อว่า ผู้มีภัตหนึ่งเดียว (เอกภตติโก) คำว่า ผู้มีภัตหนึ่งเดียว (เอกภตติโก) นี้ ท่านกล่าวหมายเอาภัตที่บริโภคในเวลาเช้านั้น การบริโภคภัตในเวลากลางวัน ชื่อว่า รัตติ ผู้ใดเว้นขาดจากการบริโภคภัตในเวลากลางวันนั้น เพราะเหตุนี้ ผู้นั้นจึงชื่อว่า ผู้เว้นขาดจากการบริโภคภัตในเวลากลางวัน (รตฺตูปฺรโต) การบริโภคภัต ตั้งแต่เวลาเที่ยงวันล่วงไป แล้วจนถึงพระอาทิตย์ตก ชื่อว่า การบริโภคภัตในเวลาวิกาล (วิกาลโภชน) ภิกษุเป็นผู้เว้นแล้วจากการบริโภคภัตในเวลาวิกาล เพราะเป็นผู้เว้นขาดจากการบริโภคภัตในเวลาวิกาลนั้น ...^{๗๖}

เมื่อพิจารณาหลักฐานในพระไตรปิฎกฉบับแปลภาษาไทย ทั้ง ๓ พระสูตรข้างต้น คือ พรหมชาลสูตร (จุฬศีล) สามัญญผลสูตร (จุฬศีล) และอุโปสถสูตร (ศีลอุโบสถ) แปลว่า ฉันทมื้อเดียว เมื่อตรวจสอบข้อมูลจากพระไตรปิฎกฉบับบาลีอักษรไทย ใช้คำศัพท์ว่า เอกภตติโก ผู้วิจัยจึงได้สืบค้นข้อมูลเพิ่มเติมจากคัมภีร์อรรถกถาทุกกนิทเทศ ซึ่งในคัมภีร์ฯ ได้อธิบายไว้ว่า อาหารที่บริโภคในเวลาเช้า กำหนดภายในเวลาเที่ยงวัน แม้ภิกษุนี้จะฉันอาหารสัก ๑๐ ครั้ง ภายในระยะเวลาตั้งแต่อรุณขึ้นไปจนถึงเวลาเที่ยงวัน ก็ชื่อว่า ผู้มีภัตหนึ่งเดียว

สรุปความว่า ก่อนที่จะมีการบัญญัติสิกขาบทกำหนดช่วงเวลาในการฉันอาหาร ภิกษุสามารถฉันอาหารได้ ๓ เวลา คือ เวลาเช้า เวลาวิกาลกลางวัน (หลังเที่ยง) และเวลาวิกาลกลางคืน ต่อมา พระผู้มีพระภาครับสั่งให้ภิกษุทั้งหลายงดฉันอาหารในเวลาวิกาลกลางวัน (หลังเที่ยง) และในเวลาวิกาลกลางคืน ตามลำดับ ดังนั้น ภิกษุจึงสามารถฉันอาหารได้เพียงเฉพาะในช่วงเวลาเช้าเท่านั้น ต่อมา ได้บัญญัติวิกาลโภชนสิกขาบทขึ้นด้วยเพราะเหตุว่า พระสัตตรสวัคคีย์ได้ฉันอาหารในเวลาวิกาล ในภัททาลิสสูตรปรากฏข้อความว่า พระผู้มีพระภาคได้ชักชวนให้ภิกษุทั้งหลายมาฉันอาหารมื้อเดียว แต่พระภัททาลิปฏิเสธว่า ข้าพระองค์ไม่สามารถฉันอาหารมื้อเดียวได้ พระองค์จึงตรัสบอกให้พระภัททาลิฉันอาหารส่วนหนึ่งในที่รับนิมนต์ แล้วเหลืออีกส่วนไว้ฉันต่อข้างนอกได้ นั้นแสดงว่า ในช่วงเวลาตั้งแต่อรุณขึ้นไปจนถึงเวลาเที่ยงวัน พระองค์ทรงอนุญาตให้ภิกษุสามารถฉันอาหารได้มากกว่า ๑ ครั้ง

และพึงสังเกตคำว่า “ฉันอาหารมื้อเดียว” ที่ปรากฏในภัททาลิสสูตร เมื่อตรวจสอบในพระไตรปิฎกฉบับภาษาบาลี ใช้คำศัพท์ว่า “เอกาสนโภชน” ซึ่งในคัมภีร์อรรถกถากุญฺมสูตร แปลว่า ฉันอาหารมื้อเดียว ในที่นี้หมายถึง ในช่วงเวลาตั้งแต่อรุณขึ้นไปจนถึงเที่ยงวัน ภิกษุสามารถฉันอาหารเป็น ๑๐ ครั้ง ก็ชื่อว่า เป็นการฉันอาหารมื้อเดียว ส่วนสาเหตุที่พระภัททาลิยังปฏิเสธว่า ไม่สามารถฉันอาหารมื้อเดียวได้ ในอรรถกถาภัททาลิสสูตร ได้อธิบายว่า เพราะอดีตชาติของพระภัททาลิเคยเกิดเป็นกา ธรรมชาติของกาเป็นสัตว์ที่หิวบ่อย ดังนั้น ด้วยเหตุนี้พระภัททาลิจึงยังคงปฏิเสธว่า ไม่สามารถฉันอาหารมื้อเดียวได้ นอกจากนี้ เมื่อสืบค้นข้อมูลเพิ่มเติมยังพบคำแปลที่แปลว่า “ฉันอาหารมื้อเดียว” ในพรหมชาลสูตร (จุฬศีล) สามัญญผลสูตร (จุฬศีล) และอุโปสถสูตร (ศีลอุโบสถ) เมื่อไปตรวจสอบใน

^{๗๖} อภิ.ปญจ.อ. (ไทย) -/๑๗๙/๑๓๒-๑๓๓.

พระไตรปิฎกฉบับภาษาบาลี ใช้คำศัพท์ว่า “เอกภตติโก” ซึ่งในคัมภีร์อรรถกถาจากทุกกนิทเทศ แปลว่า ผู้มีภตฺทหนึ่งเดียว ในที่นี้หมายถึง ในช่วงเวลาตั้งแต่อรุณขึ้นไปจนถึงเที่ยงวัน งดฉันในเวลาวิกาล (หลังเที่ยง) และเวลาวิกาลกลางคืน (ราตรี) ถึงแม้ภิกษุนั้นจะฉันอาหารเป็นจำนวน ๑๐ ครั้ง ภายในเวลาตั้งแต่อรุณขึ้นไปจนถึงเวลาเที่ยงวัน ก็ได้ชื่อว่า ฉันอาหารมือเดียว

อนึ่ง พึงสังเกตคำศัพท์ทั้ง ๒ คำ คือ คำว่า เอกาสนโภชนน กับคำว่า เอกภตติโก ซึ่งแปลว่า ฉันอาหารมือเดียว ในที่นี้หมายถึง การฉันในช่วงเวลาตั้งแต่อรุณขึ้นไปจนถึงเวลาเที่ยงวัน แม้ภิกษุจะฉันเป็น ๑๐ ครั้ง ก็ชื่อว่า ฉันอาหารมือเดียว แม้ตัวพยานของคำศัพท์ทั้ง ๒ คำนี้จะต่างกันก็ตาม แต่เมื่อกล่าวโดยความหมายแล้วเหมือนกัน

เมื่อพิจารณาด้วยหลักฐานทั้งหมดที่มีอยู่ในสมมติฐานประเด็นที่ ๑ ผู้วิจัยจึงวินิจฉัยว่า ฉันมือเดียว คือ การฉันอาหารเพียงครั้งเดียวต่อวัน จึงตกไป

๒) ภิกษุกำลังฉันอาหารอยู่แล้วลุกขึ้นจากอาสนะถือเป็นการห้ามภตฺท จะฉันอาหารตรงนั้นอีกไม่ได้ ถ้าฉันอาหารอีกจะต้องอาบัติปาจิตตีย์

ในสมมติฐานประเด็นที่ ๒ ผู้วิจัยตั้งข้อสังเกตว่าอาจมีความเป็นไปได้ว่า ภิกษุกำลังฉันอาหารอยู่แล้วลุกขึ้นจากอาสนะถือเป็นการห้ามภตฺท จะฉันอาหารตรงนั้นอีกไม่ได้ ถ้าฉันอาหารอีกจะต้องอาบัติปาจิตตีย์ ดังนั้น ผู้วิจัยจะสืบค้นข้อมูลเพื่อนำหลักฐานมาแสดงต่อไป

ในปฐมปวารณาสิกขาบท ปรากฏข้อความว่า

พราหมณ์ผู้หนึ่งได้นิมนต์ภิกษุทั้งหลายไปฉันภัตตาหารที่บ้าน เมื่อภิกษุฉันแล้ว บอกห้ามภัตตาหารแล้วพากันไปสู่ตระกูลญาติ ภิกษุบางพวกยังฉันอีก บางพวกก็ยังรับบิณฑบาตกลับไป เมื่อพราหมณ์ผู้นั้นทราบข่าวจึงได้ตำหนิ ประณาม โพนทะนา “ไฉนภิกษุทั้งหลายฉันแล้ว บอกห้ามภัตตาหารแล้ว ยังไปฉันต่อที่อื่นอีกเล่า” ด้วยเหตุนี้พระผู้มีพระภาคจึงรับสั่งประชุมสงฆ์ แล้วทรงบัญญัติสิกขาบท^{๗๗} มีหลักฐานปรากฏในพระวินัยปิฎก มหาวิภังค์ ปาจิตตยกัณฑ์ โภชนวรรค ปฐมปวารณาสิกขาบท พระบัญญัติ ความว่า

ก็ ภิกษุใดฉันแล้ว บอกห้ามภัตตาหารแล้ว เคี้ยวของเคี้ยวหรือฉันของฉันต้องอาบัติปาจิตตีย์^{๗๘}

และเมื่อพิจารณาสิกขาบทบัญญัติข้างต้นแล้ว จะเห็นว่า พระผู้มีพระภาคทรงปรับอาบัติแก่ภิกษุผู้บอกห้ามภัตตาหารแล้วฉันอาหารอื่นอีก ซึ่งลักษณะของการบอกห้ามภตฺท มีหลักฐานปรากฏในพระวินัยปิฎก ปิรवार อุปาลิปัญจกะ วิกัมมวรรค การห้ามภตฺท ความว่า

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า “อุบาลี การห้ามภตฺทย่อมปรากฏด้วยอาการ ๕ อย่าง คือ

๑. ภิกษุกำลังฉัน
๒. ทายกนำโภชนะมาถวาย

^{๗๗} ดูรายละเอียดใน วิ.มหา. (ไทย) ๒/๒๓๖/๓๔๓-๓๔๔.

^{๗๘} วิ.มหา. (ไทย) ๒/๒๓๖/๓๔๔.

๓. ทายกอยู่ในหัตถบาส ๔. ทายกน้อมของถวาย

๕. ภิกษุบอกห้าม

อุบาลี การห้ามภัตถีย่อมปรากฏด้วยอาการ ๕ อย่างนี้แล”^{๗๙}

นอกจากนี้ ในอรรถกถาพระวินัยปิฎก สมันตปาสาทิกา มหาวิภังค์ ปาจิตตยัตถ์ โภชนวรรค ปฐมปวารณาสิกขาปทวินัยนา ยังได้อธิบายอีกว่า

การฉนค้ำยังปรากฏ อธิบายว่า บุคคลผู้กำลังฉนค้ำยังมีอยู่

คำว่า โภชนะยังปรากฏ (โภชนํ ปณฺณายติ) ความว่า โภชนะที่เพียงพอต่อการที่จะห้ามได้ ยังปรากฏ อธิบายว่า ถ้าโภชนะที่จำเป็นต้องห้ามอย่างใดอย่างหนึ่งมีข้าวสุกเป็นต้นยังมีอยู่

คำว่า อยู่ในหัตถบาส (หตฺถปาเส จิโต) ความว่า ถ้าทายกถือเอาโภชนะที่พอต่อการที่จะห้ามได้ มีอยู่ในโอกาสประมาณ ๒ ศอกคืบ

คำว่า น้อมถวาย (อภิหฺรติ) ความว่า ถ้าทายกน้อมภัตถาหารนั้นมาถวายแก่ภิกษุด้วยกาย

คำว่า บอกห้าม (ปฏิกฺเขโป ปณฺณายติ) ความว่า การห้ามปรากฏ อธิบายว่า ถ้าภิกษุนั้นห้าม ภัตถาหารที่เขาน้อมถวายนั้นด้วยกายหรือด้วยวาจา ภิกษุชื่อว่า เป็นผู้ห้ามภัตถาหารด้วยองค์ ๕ ด้วยประการฉะนี้ สมดังที่พระผู้มีพระภาคตรัสไว้ว่า

อุบาลี การห้ามภัตถีย่อมปรากฏด้วยอาการ ๕ อย่าง คือ (๑) ภิกษุกำลังฉนค้ำ (๒) ทายกนำ โภชนะมาถวาย (๓) ทายกอยู่ในหัตถบาส (๔) ทายกน้อมของถวาย (๕) ภิกษุบอกห้าม^{๘๐}

ในพจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์ อธิบายว่า

โภชนะ ของฉนค้ำ, ของกิน, โภชนะทั้ง ๕ ที่กล่าวถึงบ่อในพระวินัย ...ในโภชนวรรค ได้แก่ ข้าวสุก ขนมสด ขนมห้าง ปลา เนื้อ (ปญจ โภชนานิ: โอทโน กุมมาโส สตตุ มจฺโฉ มํส) ^{๘๑}

ในปฐมปวารณาสิกขาบท ระบุว่า ภิกษุจำนวนหลายรูปได้รับการนิมนต์จากพราหมณ์คนหนึ่งไปฉันที่บ้าน เมื่อภิกษุเหล่านั้นฉันเสร็จและได้บอกห้ามภัตแล้ว ยังไปฉันอาหารต่อในที่อื่น ๆ อีก เมื่อพราหมณ์ทราบเรื่องจึงได้ตำหนิ ด้วยเหตุนี้พระผู้มีพระภาคจึงรับสั่งประชุมสงฆ์แล้วทรงบัญญัติสิกขาบทว่า ภิกษุรูปใดบอกห้ามภัตแล้ว เคี้ยวหรือฉันอาหารอื่นอีก ต้องอาบัติปาจิตตีย์ และพระองค์ยังทรงตรัสบอกลักษณะการห้ามภัตกับพระอุบาลี ดังต่อไปนี้

๑. ภิกษุกำลังนั่งฉนค้ำโภชนะทั้ง ๕ ได้แก่ ข้าวสุก ขนมสด ขนมห้าง ปลา เนื้อ หรืออย่างใดอย่างหนึ่ง ๒. ทายก (ผู้ให้) นำโภชนะทั้ง ๕ หรืออย่างใดอย่างหนึ่งเข้ามาถวาย ๓. ทายกเข้ามาอยู่ในเขตหัตถบาส คือ ประมาณ ๒ ศอกคืบ ๔. ทายกน้อม (ยื่น) โภชนะทั้ง ๕ หรืออย่างใดอย่างหนึ่งเข้ามา

^{๗๙} วิ.ป. (ไทย) ๘/๔๒๘/๖๑๑.

^{๘๐} วิ.ป. (ไทย) ๘/๔๒๘/๖๑๑.

^{๘๑} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์, หน้า ๒๙๓.

ถวายแก่ภิกษุ ๕. ภิกษุนั้นบอกห้ามด้วยอาการทางกายหรือทางวาจา เมื่อครบองค์ประกอบ ๕ อย่างนี้แล้ว ภิกษุรูปนั้นถือว่าเป็นผู้บอกห้ามกัฏแล้ว และภิกษุนั้นจะต้องนั่งฉันอยู่ในอิริยาบถเดิม ถ้าเปลี่ยนอิริยาบถให้เคลื่อนจากฐานที่นั่งเดิมหรือลุกขึ้นไปแล้ว ภิกษุผู้ห้ามกัฏจะไม่สามารถฉันอาหารที่อยู่ตรงหน้าได้อีก ปรากฏหลักฐานในอรรถกถาพระวินัยปิฎก สมันตปาสาทิกา มหาวิภังค์ ปาจิตติยกัณฑ์ โภชนวรรค ปฐมปวารณาสิกขาปทวิณณนา อธิบายว่า

ในคัมภีร์ว่า บอกห้าม (ปฏิกุเขโป ปณฺณายติ) พึงทราบวินิจฉัยดังนี้

... ภิกษุนั่งห้ามกัฏตอาหารบนยาน บนหลังช้าง และม้า บนดวงจันทร์ หรือบนดวงอาทิตย์ พึงฉันได้ทั้งที่นั่งอยู่บนยานเป็นต้นเหล่านั้น แม้ที่กำลังไปอยู่จนถึงเวลาเที่ยงวันเลยทีเดียว ภิกษุยืนห้ามกัฏตอาหาร พึงฉันได้ทั้งที่ยืนอยู่นั้นแหละ ภิกษุนั่งห้ามกัฏตอาหาร เธอก็ฉันได้ทั้งที่นั่งอยู่เหมือนกัน ภิกษุเมื่อทำอิริยาบถนั้น ๆ ให้เคลื่อนไหว พึงทำกัฏตอาหารนั้นให้เป็นเดน ภิกษุที่นั่งกระโหย่งห้ามกัฏตอาหาร ก็พึงนั่งกระโหย่งนั้นแหละฉัน แต่พึงถวายตั้งฟางหรือนั่งบางอย่าง ภายใต้ง่าภิกษุผู้นั่งกระโหย่งนั้น ภิกษุผู้บังคับตนน้อยห้ามกัฏตอาหารจะหันไปรอบทั้ง ๔ ทิศ ไม่ทำอาสนะให้เคลื่อนที่เลยฉันก็ได้ ภิกษุผู้บังคับตนเพียงห้ามกัฏตอาหารจะเลื่อนไปมาทางโน้นบ้าง ทางนี้บ้าง ไม่ได้ แต่ถ้าคนทั้งหลายจะยกเธอขึ้นพร้อมทั้งเตียงหามไปไว้ที่อื่นก็ควร ภิกษุนอนห้ามกัฏตอาหาร ก็ต้องนอนอยู่นั้นแหละจึงฉัน เมื่อพลิกตัว ก็อย่าให้เลยฐานข้างที่ตนนอนไป^{๘๒}

นอกจากนี้ ในอรรถกถาพระวินัยปิฎก กังขาวิตรณิ ปาจิตติยुเทศวิณณนา โภชนวรรค ปฐมปวารณาสิกขาปทวิณณนา ยังได้อธิบายเสริมอีกว่า

... ส่วนในอิริยาบถมีการเดินเป็นต้น ภิกษุย่อมห้ามกัฏในอิริยาบถใด ภิกษุไม่ยังอิริยาบถนั้นให้เสียไป พึงฉันเถิด^{๘๓}

สรุปความว่า ในปฐมปวารณาสิกขาบท ปรากฏข้อความว่า ภิกษุจำนวนหลายรูปได้รับการนิมนต์จากพราหมณ์คนหนึ่งไปฉันที่บ้าน เมื่อภิกษุเหล่านั้นฉันเสร็จและได้บอกห้ามกัฏแล้ว ยังไปฉันอาหารต่อในที่อื่น ๆ อีก เมื่อพราหมณ์ทราบเรื่องจึงได้ตำหนิ ๆ ด้วยเหตุนี้พระผู้มีพระภาคจึงรับสั่งประชุมสงฆ์แล้วบัญญัติสิกขาบทว่า “ก็ ภิกษุใดฉันแล้ว บอกห้ามกัฏตอาหารแล้ว เคี้ยวของเคี้ยวหรือฉันของฉัน ต้องอาบัติปาจิตติย” และเมื่อพิจารณาสิกขาบทบัญญัติข้างต้นแล้ว จะเห็นว่า พระผู้มีพระภาคทรงปรับอาบัติแก่ภิกษุผู้บอกห้ามกัฏแล้วฉันอาหารอื่นอีก

ในสิกขาบทนี้ พระผู้มีพระภาคยังตรัสบอกลักษณะการห้ามกัฏกับพระอุบาลี ดังต่อไปนี้

๑. ภิกษูกำลังนั่งฉันโภชนะทั้ง ๕ ได้แก่ ข้าวสุก ขนมสด ขนมหุ้ง ปลา และเนื้อ หรืออย่างใดอย่างหนึ่ง
๒. หายก (ผู้ให้) กำลังนำโภชนะทั้ง ๕ หรืออย่างใดอย่างหนึ่งมาถวาย
๓. หายกเข้ามาอยู่ในเขตหัตถบาส คือ ๒ ศอกคืบ
๔. หายกน้อม (ยื่น) โภชนะทั้ง ๕ หรืออย่างใดอย่างหนึ่งเข้ามาถวายแก่ภิกษุ
๕. ภิกษุนั้นแสดงอาการปฏิเสธด้วยอาการทางกายหรือทางวาจา เมื่อครบองค์ประกอบทั้ง ๕ อย่างนี้

^{๘๒} วิมทา.อ. (ไทย) ๒/๒๓๘-๒๓๙/๔๔๕.

^{๘๓} กงขา.อ. (ไทย) -/-/๓๔๙.

แล้ว ภิกษุรูปนั้นชื่อว่า เป็นผู้ห้ามกัฏแล้ว ภิกษุนั้นจะสามารถฉันได้เฉพาะอาหารที่มีอยู่ตรงหน้าเท่านั้น ถ้าภิกษุนั้นยังฉันอาหารไม่เสร็จ แล้วเปลี่ยนอิริยาบถให้เคลื่อนจากฐานที่นั่งเดิม หรือลุกจากอาสนะไปทำธุระอื่นกลับมาจะไม่สามารถฉันอาหารที่เหลือได้อีก หรือถ้าฉันเสร็จแล้ว และจะฉันอาหารอื่นในวันนั้นอีกไม่ได้ เพราะเป็นผู้ห้ามกัฏแล้ว ในสิกขาบทนี้ยกเว้นในกรณีภิกษุผู้ไม่ได้บอกห้ามกัฏ ถ้าภิกษุรูปใดยังไม่ได้ห้ามกัฏด้วยองค์ประกอบทั้ง ๕ ข้างต้น ภิกษุนั้นชื่อว่า ยังไม่ได้เป็นผู้ห้ามกัฏ แม้ภิกษุผู้ไม่ได้ห้ามกัฏยังฉันไม่เสร็จ แล้วเปลี่ยนอิริยาบถ หรือลุกจากอาสนะไปทำธุระอื่น แล้วกลับมาก็ยังสามารถฉันอาหารได้ตามปกติ ถึงแม้จะฉันเสร็จแล้วก็ยังสามารถฉันอาหารอื่นในวันนั้นได้อีก โดยไม่มีอาบัติแต่อย่างใด

เมื่อพิจารณาด้วยหลักฐานทั้งหมดที่มีอยู่ในสมมติฐานประเด็นที่ ๒ ผู้วิจัยจึงวินิจฉัยว่า ภิกษุกำลังฉันอาหารอยู่แล้วลุกขึ้นจากอาสนะถือเป็นการห้ามกัฏ จะฉันอาหารตรงนั้นอีกไม่ได้ ถ้าฉันอาหารอีกจะต้องอาบัติปาจิตติย จึ่งตกไป

๓) อาหารเดน คือ อาหารที่ภิกษุรูปอื่นฉันเหลือแล้วเอาอาหารที่เหลือนั้นมาให้เรา

ในสมมติฐานประเด็นที่ ๓ ผู้วิจัยตั้งข้อสังเกตว่าอาจมีความเป็นไปได้ว่า อาหารเดน คือ อาหารที่ภิกษุรูปอื่นฉันเหลือแล้วเอาอาหารที่เหลือนั้นมาให้เรา ดังนั้น ผู้วิจัยจะสืบค้นข้อมูลเพื่อนำหลักฐานมาแสดงต่อไป

สาเหตุของการบัญญัติสิกขาบทเพิ่ม เพื่อช่วยให้ภิกษุผู้บอกห้ามกัฏแล้วสามารถฉันอาหารได้อีก ปรากฏหลักฐานในพระวินัยปิฎก มหาวิภังค์ ปาจิตตยกัณฑ์ โภชนวรรค ปฐมปวารณาสิกขาบท ความว่า

ครั้งหนึ่ง ภิกษุทั้งหลายได้นำอาหารบิณฑบาตอย่างดีไปถวายพวกภิกษุอาพาธ พวกภิกษุอาพาธไม่สามารถฉันอาหารนั้นได้ ภิกษุทั้งหลายจึงได้นำอาหารไปเททิ้งเป็นเหตุให้นกมากินอาหารแล้วร้องเซ้งแซ่ ด้วยเหตุนี้พระผู้มีพระภาคจึงตรัสถามพระอานนท์ว่า ภิกษุทั้งหลายไม่ได้ฉันอาหารเดนหรือ พระอานนท์ทูลตอบว่า ไม่ได้ฉัน พระองค์จึงทรงแสดงธรรมีกถาแล้วรับสั่งกับภิกษุว่า ภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตให้ฉันภัตตาหารที่เป็นเดนภิกษุผู้เป็นไข้และภิกษุผู้ไม่เป็นไข้ ภิกษุทั้งหลายพึงทำภัตตาหารให้เป็นเดนด้วยการกล่าวอย่างนี้ว่า “ทั้งหมดนั้นพอแล้ว” แล้วจึงรับสั่งให้ภิกษุทั้งหลายยกสิกขาบทนี้ขึ้นแสดงดังนี้^{๘๔}

อนึ่ง ภิกษุใดฉันแล้ว บอกห้ามกัฏตาหารแล้ว เคี้ยวของเคี้ยวหรือฉันของฉันที่ไม่เป็นเดน ต้องอาบัติปาจิตติย^{๘๕}

ที่ชื่อว่า ฉันแล้ว คือ ภิกษุฉันโภชนะ ๕ อย่าง อย่างใดอย่างหนึ่ง โดยที่สุดแม้ฉันด้วยปลายหญ้าคาตะ^{๘๖}

^{๘๔} ดุรายละเอียดยใน วิมหา. (ไทย) ๒/๒๓๓/๓๙๔.

^{๘๕} วิมหา. (ไทย) ๒/๒๓๘/๓๙๕.

^{๘๖} วิมหา. (ไทย) ๒/๒๓๙/๓๙๕.

ในปฐมปวารณาสิกขาบท ระบุว่า ครั้งหนึ่ง ภิกษุทั้งหลายได้นำอาหารบิณฑบาตไปถวาย ภิกษุอาพาธ แต่ภิกษุนั้นไม่สามารถฉันอาหารได้ ภิกษุเหล่านั้นจึงนำอาหารไปเททิ้ง เพราะด้วยอำนาจแรง ในสิกขาบทที่พระศาสดาบัญญัติว่า ภิกษุผู้ห้ามภัดแล้ว ฉันอาหารอื่นอีก ต้องอาบัติปาจิตตีย์ ด้วยเหตุนี้ จึงทำให้ภิกษุกินอาหารแล้วร้องเซ็งแซ่ เมื่อพระผู้มีพระภาคทราบเรื่องจึงรับสั่งเรียกประชุมสงฆ์ แล้วบัญญัติสิกขาบทเพื่อเป็นการเปิดโอกาสให้ภิกษุผู้ห้ามภัดแล้ว สามารถฉันอาหารที่เป็นเดนได้อีก และพระผู้มีพระภาคยังตรัสบอกลักษณะของอาหารที่เป็นเดน ดังต่อไปนี้

ที่ชื่อว่า ที่เป็นเดน คือ (๑) ของที่ภิกษุทำให้เป็นกบปียะแล้ว (๒) ของที่ภิกษุรับประทานแล้ว (๓) ของที่ภิกษุยกขึ้นส่งให้แล้ว (๔) ของที่อยู่ในหัตถบาธ (๕) ของที่ภิกษุฉันแล้ว (๖) ของที่ภิกษุฉันแล้วบอกห้าม แต่ยังไม่ลุกจากอาสนะ (๗) ของที่ภิกษุกล่าวว่า “ทั้งหมดนี้พอแล้ว” (๘) ของเป็นเดนภิกษุเป็นไข้ นี่ชื่อว่าที่เป็นเดนของเคี้ยว

ที่ชื่อว่า ของเคี้ยว คือ ยกเว้นโภชนะ ๕ ยามกาลิก สัตตาคาลิก และยาวชีวิก นอกนั้นชื่อว่า ของเคี้ยว

ที่ชื่อว่า ของฉัน ได้แก่ โภชนะ ๕ คือ ข้าวสุก ขนมนสด ข้าวตูปลา เนื้อ^{๘๗}

นอกจากนี้แล้ว ในอรรถกถาพระวินยปิฎก สมันตปาสาทิกา ปาจิตตยิกัณฑ์ โภชนวรรค ปฐมปวารณาสิกขาปทัชฌานา ยังได้อธิบายอีกว่า

คำว่า ไม่เป็นเดน (อนติริตต) คือ ไม่เหลือเดน อธิบายว่า ไม่เหลือเพื่อ เพราะของที่ ไม่เป็นเดน นั้น เป็นของที่ ไม่ได้ทำให้เป็นเดนโดยอาการแห่งวินยกรรม ๗ อย่าง มีของที่ ทำเป็นกบปียะเป็นต้น หรือที่ ไม่เป็นเดนของภิกษุอาพาธ ฉะนั้น ในบทภาชนะ ท่านจึงกล่าวว่า “ของที่ภิกษุยังมีได้ ทำให้เป็นกบปียะ” (อกบปิยกต) เป็นต้น

บรรดาคำเหล่านั้น คำว่า ของที่ภิกษุยังมีได้ทำให้เป็นกบปียะ (อกบปิยกต) ความว่า บรรดาผลไม้เป็นต้น ผลไม้หรือเหง้ามันเป็นต้นใด ที่ยังไม่ได้ทำให้เป็นกบปียะด้วยสมณโวรหารทั้ง ๕ และเนื้อที่เป็นอกบปิยะหรือโภชนะที่เป็นอกบปิยะใดมีอยู่ ผลไม้เป็นต้นที่ยังไม่ได้ทำให้เป็นกบปียะ เนื้อที่เป็นอกบปิยะและโภชนะที่เป็นอกบปิยะนี้ ชื่อว่า ยังเป็นอกบปิยะ ผลไม้เป็นต้นที่เป็นอกบปิยะนั้น แม้ภิกษุทำให้เป็นเดนอย่างนี้ ว่า “ทั้งหมดนี้พอแล้ว” พึงทราบว่า ยังไม่ทำให้เป็นกบปียะ

คำว่า ของที่ภิกษุยังมิได้รับประเคน (อปปฏิคคหิตกต) ความว่า ของที่ภิกษุยังมิได้รับประเคนไว้ ได้ทำให้เป็นเดนโดยนัยก่อน

คำว่า ของที่ภิกษุยังมีได้ยกขึ้นส่งให้ (อนุจจาริตกต) ได้แก่ ของที่ภิกษุมาทำให้เป็นกบปียะ ทำให้อยกขึ้นไม่ได้ หรือให้น้อมถวายไม่ได้แม้แต่น้อย

^{๘๗} วิ.มหา. (ไทย) ๒/๒๓๙/๓๙๖-๓๙๗.

คำว่า ของที่ไม่อยู่ในหัตถบาส (อหตุปาเส กต) ความว่า ภิกษุผู้ยืนทำอยู่นอกหัตถบาสของ ภิกษุผู้มาทำให้เป็นกบปิยะ

คำว่า ของที่ภิกษุยังมีได้ฉัน (อภุตตาวินา กต) ความว่า ภิกษุรูปที่ทำให้เป็นเดนว่า “ทั้งหมดนี้ พอแล้ว” ไม่ได้ฉันโภชนะที่เพียงพอแก่การห้ามภักตอาหารทำแล้ว

คำนี้ว่า ของที่ภิกษุฉันแล้วบอกห้าม ลูกจากอาสนะ (ภุตตาวินา ปวาริตน อาสนา วุณฺณิเตน กต) ชัดเจนแล้วทั้งนั้น

คำว่า ของที่ภิกษุยังไม่กล่าวหา ทั้งหมดนั้นพอแล้ว (อลเมต สพพนติ อวุตต) ความว่า ไม่ได้ เปล่งวาจาพูดอย่างนี้ ของเป็นเดนอันใด ยังมิได้ทำให้เป็นกบปิยะ โดยอาการแห่งวินัยกรรมทั้ง ๗ นี้ และของที่ไม่เป็นเดนของภิกษุอาพาธอันใด แม้ทั้ง ๒ อย่างนั้น พึงทราบว่าเป็นของที่ไม่เป็นเดน

ส่วนของที่เป็นเดน ก็พึงทราบโดยนัยตรงกันข้ามกับของที่ไม่เป็นเดนนั้นนั่นเอง ...^{๔๘}

หลักฐานวิธีการทำอาหารให้เป็นเดนที่ปรากฏในพระไตรปิฎกและอรรถกถา มีข้อความว่า พระผู้มีพระภาคได้ตรัสบอกวิธีการทำอาหารให้เป็นเดนมี ๗ ขั้นตอน โดยผู้วิจยจะสรุปรวมขั้นตอนทั้ง ๗ เพื่อให้กระชับสั้นและรวบรัด ดังต่อไปนี้

สำหรับภิกษุผู้ห้ามภักแล้ว ได้อาหารหรือผลไม้มาใหม่ เป็นต้น จะต้องทำให้สมควรด้วย สมณโวรหารทั้ง ๕ และอาหารนั้นต้องได้รับการประเคนแล้ว ภิกษุผู้ห้ามภักจะต้องนำอาหารนั้นเข้าไป หาภิกษุผู้ที่กำลังนั่งฉันอยู่ หรือฉันเสร็จแล้วแต่ยังไม่ลุกขึ้นจากอาสนะ โดยเข้าไปในอยู่เขตหัตถบาส ประมาณ ๒ ศอกคืบ แล้วยื่นอาหารที่ตนต้องการจะทำให้เป็นเดน เข้าไปหาภิกษุรูปนั้นเพื่อให้ท่านทำ วินัยกรรมให้ พร้อมกล่าวกับภิกษุรูปนั้นว่า ภันเต (ในกรณีภิกษุรูปนั้นมีอายุพรรษามากกว่า) กระผมได้ บอกห้ามภักไปแล้ว ขอภันเตช่วยทำอาหารนี้ให้เป็นเดนหน่อยครับ ภิกษุผู้จะทำอาหารให้เป็นเดน ท่านจะรับภาชนะที่บรรจุอาหารนั้นไว้ พร้อมกับกล่าวคำว่า “ทั้งหมดนั้นพอแล้ว” แล้วยื่นภาชนะที่ บรรจุอาหารส่งคืนให้กับภิกษุผู้ห้ามภักแล้ว อาหารที่ผ่านการกระทำวินัยกรรมเช่นนี้แล้ว ชื่อว่า อาหาร เดน ภิกษุผู้บอกห้ามภักแล้วก็สามารถฉันอาหารนี้ได้ตามปกติ ส่วนอาหารเดนของภิกษุอาพาธในที่นี้ ไม่ใช่อาหารที่ภิกษุอาพาธฉันเหลือ แต่เป็นอาหารที่มีผู้นำมาถวายแล้วภิกษุอาพาธไม่สามารถฉันได้ ปรากฏหลักฐานในอรรถกถาปฐมปวารณาสิกขาบท อธิบายว่า

ในคำนี้ว่า เดนของภิกษุไข้ (คิลานาติรตต) โภชนะที่ภิกษุอาพาธฉันเหลืออย่างเดียว จึงชื่อว่า เดนของภิกษุอาพาธก็หาไม่ ที่แท้ วัตถุอย่างใดอย่างหนึ่งที่เขานำมาเฉพาะภิกษุอาพาธ ด้วยตั้งใจ ว่า “ท่านจักฉันวันนี้ พรุ่งนี้ หรือในเวลาที่ท่านต้องการ วัตถุทั้งหมดนั้น พึงทราบว่า “เดนของ ภิกษุอาพาธ”^{๔๙}

^{๔๘} วิมหา.อ. (ไทย) ๒/๒๔๐/๔๔๕-๔๔๘.

^{๔๙} วิมหา.อ. (ไทย) ๒/๒๔๐/๔๔๕-๔๔๘.

ในพจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์ อธิบายว่า

กัปปิยะ สมควร, ควรแก่สมณะที่จะบริโภค, ของที่สมควรแก่ภิกษุบริโภคใช้สอย คือ พระพุทธเจ้าอนุญาตให้ภิกษุใช้หรือฉันได้ เช่น ข้าวสุก จีวร ร่ม ยาแดง เป็นกัปปิยะ แต่สุรา เสื่อ กางเกง หมวก น้ำอบ ไม่เป็นกัปปิยะ สิ่งที่ไม่เป็นกัปปิยะ เรียกว่า อกัปปิยะ^{๙๐}

อกัปปิยะ ไม่ควร, ไม่สมควรแก่ภิกษุจะบริโภคใช้สอย คือ ต้องห้ามด้วยพระพุทธเจ้าไม่ทรง อนุญาตให้ภิกษุใช้หรือฉัน, สิ่งโดยตรงกันข้ามกับ กัปปิยะ^{๙๑}

วินัยกรรม การกระทำเกี่ยวกับพระวินัยหรือการปฏิบัติตามวินัย เช่น การอธิษฐานบิณฑบาต การวิกัปปาตและจีวร การปลงอาบัติ การอยู่ปริวาส เป็นต้น^{๙๒}

สรุปความว่า หลังจากพระผู้มีพระภาคบัญญัติสิกขาบทห้ามภิกษุผู้บอกห้ามภัตแล้วฉันอาหารอื่นอีก ต่อมา ภิกษุทั้งหลายได้นำอาหารบิณฑบาตไปถวายพวกภิกษุอาพาธ แต่ภิกษุอาพาธไม่สามารถฉันอาหารได้ ภิกษุเหล่านั้นจึงต้องนำอาหารไปเททิ้ง จนเป็นเหตุให้นกมากมากินอาหารแล้วร้องเซ่งแซ่ เมื่อพระผู้มีพระภาคสอบถามพระอานนท์ได้ความแล้วจึงรับสั่งให้ประชุมสงฆ์แล้วทรงบัญญัติสิกขาบทเพิ่มว่า “ภิกษุฉันแล้ว บอกห้ามภัตตอาหารแล้ว เคี้ยวหรือฉันอาหารที่ไม่เป็นเดน ต้องปาจิตติย” คำว่า อาหารเดนในที่นี้ ไม่ได้หมายถึง อาหารที่ภิกษุรูปอื่นฉันเหลือ แต่อาหารเดนในที่นี้เป็นวิธีการทางพระวินัยเท่านั้น ซึ่งวิธีการทำอาหารให้เป็นเดนมีขั้นตอนโดยสรุป ดังต่อไปนี้

สำหรับภิกษุผู้บอกห้ามภัตแล้ว ได้อาหารหรือผลไม้มาใหม่ เป็นต้น จะต้องทำให้สมควรด้วยสมณโฆหารทั้ง ๕ และอาหารนั้นต้องได้รับการประเคนแล้ว ภิกษุผู้ห้ามภัตจะต้องนำอาหารนั้นเข้าไปหาภิกษุผู้ที่กำลังนั่งฉันอยู่หรือฉันเสร็จแล้วแต่ยังไม่ลุกขึ้นจากอาสนะ โดยเข้าไปในเขตหัตถบาตประมาณ ๒ ศอกคืบ แล้วยื่นอาหารที่ตนต้องการจะทำให้เป็นเดน เข้าไปหาภิกษุรูปนั้นเพื่อให้ท่านทำวินัยกรรมให้ พร้อมกล่าวกับภิกษุรูปนั้นว่า ภันเต (ในกรณีภิกษุรูปนั้นมีอายุพรรษามากกว่า) กระผมได้บอกห้ามภัตไปแล้ว ขอภันเตช่วยทำอาหารนี้ให้เป็นเดนหน่อยครับ ภิกษุผู้จะทำอาหารให้เป็นเดน ท่านจะรับบาตรที่บรรจุอาหารนั้นไว้ พร้อมกับกล่าวว่า “ทั้งหมดนั้นพอแล้ว” แล้วยื่นภาชนะที่บรรจุอาหารนั้นส่งคืนให้กับภิกษุผู้ห้ามภัตแล้ว อาหารที่ผ่านการกระทำวินัยกรรมเช่นนี้แล้ว ชื่อว่าอาหารเดน ภิกษุผู้ห้ามภัตแล้วก็สามารถฉันอาหารนี้ได้ตามปกติ ส่วนอาหารเดนของภิกษุอาพาธในที่นี้ไม่ใช่อาหารที่ภิกษุอาพาธฉันเหลือ แต่เป็นอาหารที่มีผู้นำมาถวายแล้วภิกษุอาพาธไม่สามารถฉันได้ อาหารเดนของภิกษุอาพาธนี้ไม่ต้องผ่านขั้นตอนวิธีการทางวินัยกรรมทั้ง ๗ ดังที่กล่าวมาข้างต้น ก็สามารถนำอาหารนั้นมาฉันได้ตามปกติ

เมื่อพิจารณาด้วยหลักฐานทั้งหมดที่มีอยู่ในสมมติฐานประเด็นที่ ๓ ผู้วิจัยจึงวินิจฉัยว่าอาหารเดน คือ อาหารที่ภิกษุรูปอื่นฉันเหลือแล้วเอาอาหารที่เหลือนั้นมาให้เรา จึงตกไป

^{๙๐} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์, หน้า ๑๒.

^{๙๑} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๔๗๓.

^{๙๒} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๓๗๑.

๔) การฉันอาหารครั้งเดียวต่อวัน ไม่ใช่แค่รูดงควัตร แต่เป็นโดยศีลด้วย

ในสมมติฐานประเด็นที่ ๔ ผู้วิจัยตั้งข้อสังเกตว่าอาจมีความเป็นไปได้ว่า การฉันอาหารครั้งเดียวต่อวัน ไม่ใช่แค่รูดงควัตร แต่เป็นโดยศีลด้วย ดังนั้น ผู้วิจัยจะสืบค้นข้อมูลเพื่อนำหลักฐานมาแสดงต่อไป

เมื่อผู้วิจัยทำการสืบค้นข้อมูล ในรูดงควัตร ๑๓ ข้อ พบหลักฐานว่า มีข้อการนึ่งฉันอาหาร อาสนะเดียวเป็นวัตรและข้อการงดฉันอาหารมื่อหลังเป็นวัตร ซึ่งปรากฏหลักฐานในพระสูตรตันตปิฎก ขุททกนิกาย จุฬนิกาย ปารายณวรรค มาณวปัญหานิทเทศ โปสาลมาณวปัญหานิทเทศ ความว่า

พระผู้มีพระภาคทรงทราบว่ ... น้อมใจไปในบังสุกุลิ๊งครุดงค์ (สมาทนการนึ่งหม้ผ้บังสุกุล เป็นวัตร)

น้อมใจไปในเตจวีริกงครุดงค์ (สมาทนการทรวงไทรจวีรเป็นวัตร)

น้อมใจไปในปณทปาดิ๊งครุดงค์ (สมาทนการเทียบบินทปาดเป็นวัตร)

น้อมใจไปในสปทนจาริ๊งครุดงค์ (สมาทนการเทียบบินทปาดไปตามลำดับเป็นวัตร)

น้อมใจไปในเอกาสนิกงครุดงค์ (สมาทนการนึ่งฉัน ณ อาสนะเดียเป็นวัตร)

น้อมใจไปในปัตตปณทิกงครุดงค์ (สมาทนการฉันเฉพาะในบาตรเป็นวัตร)

น้อมใจไปในขลุปจณภตติ๊งครุดงค์ (สมาทนการรงดฉันอาหารมื่อหลังเป็นวัตร)

น้อมใจไปในอารัญญิกงครุดงค์ (สมาทนการอยู่ป่าเป็นวัตร)

น้อมใจไปในรุกขมุลิกงครุดงค์ (สมาทนการถืออยู่โคนไม้เป็นวัตร)

น้อมใจไปในอัพภกาสิกงครุดงค์ (สมาทนการถืออยู่ที่แจ้งเป็นวัตร)

น้อมใจไปในโสสานิกงครุดงค์ (สมาทนการอยู่ป่าช้าเป็นวัตร)

น้อมใจไปในยถาสณถติ๊งครุดงค์ (สมาทนการอยู่ในเสนาสนะตามที่เขาจัดให้เป็นวัตร)

น้อมใจไปในเนสขชิกงครุดงค์ (สมาทนการนั่งเป็นวัตร) ...^{๙๓}

เมื่อผู้วิจัยได้ตรวจสอบดูคำแปลทั้ง ๒ คือ สมหาทนการนึ่งฉัน ณ อาสนะเดียเป็นวัตร และสมาทนการรงดฉันอาหารมื่อหลังเป็นวัตร ในพระไตรปิฎกฉบับภาษาบาลีอักษรไทย ใช้คำศัพท์ว่า เอกาสนิกงคามิุตโต และขลุปจณภตติ๊งคามิุตโต ปรากฏหลักฐานในพระสูตรตันตปิฎก ขุททกนิกาย จุฬนิกาย ปารายณวรรค มาณวปัญหานิทเทศ โปสาลมาณวปัญหานิทเทศ ความว่า

ภควา ชานาติ อัย ปุคคโล ... ปัสสุลิกงคามิุตโต เตจวีริกงคามิุตโต ปณทปาดิ๊งคามิุตโต สปทนจาริ๊งคามิุตโต เอกาสนิกงคามิุตโต ปัตตปณทิกงคามิุตโต ขลุปจณภตติ๊งคามิุตโต อารัญญิกงคามิุตโต รุกขมุลิกงคามิุตโต อัพภกาสิกงคามิุตโต โสสานิกงคามิุตโต ยถาสณถติ๊งคามิุตโต เนสขชิกงคามิุตโต ...^{๙๔}

^{๙๓} พ.จ. (ไทย) ๓๐/๘๓/๒๕๔-๒๕๕.

^{๙๔} พ.จ. (บาลี) ๓๐/๘๓/๑๗๙.

นอกจากนี้ ในอรรถกถาพระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย ปรมัตถทีปนี อุทาน นันทวรรค ปิณฑปาติกสูตรวินิจฉัย ได้อธิบายอีกว่า

... คำว่า หลังจากฉันอาหารเสร็จแล้ว (ปัจฉาภตฺต) ความว่า แม้เวลาภายในเที่ยงวันของ ภิกษุถือโอกาสนิกังคธาตุ และขลุปัจจัยภตฺตติงคธาตุ ผู้ฉันอาหารเข้าแล้ว ก็เป็นปัจจัยภตฺตเหมือนกัน แต่ในที่นี้ ภายหลังแต่ฉันอาหารตามปกตินั้นแหละ พึงทราบว่าเป็นปัจจัยภต ...^{๙๕}

ในพจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์ อธิบายว่า

... ขลุปัจจัยภตฺตติงคะ ลงมือฉันแล้วไม่ยอมรับเพิ่ม ...^{๙๖}

โอกาสนิกะ ผู้ฉันที่นั่งเดียว คือ ฉันวันละมือเดียวครั้งเดียว ลุกจากที่แล้วไม่ฉันอีกในวันนั้น
โอกาสติงคะ องค์แห่งผู้ถือนั่งฉันที่อาสนะเดียวเป็นวัตร คือ ฉันวันละมือเดียว ลุกจากที่แล้วไม่ฉันอีกในวันนั้น (ข้อ ๕ ในธุดงค์ ๑๓)^{๙๗}

ในโปสาลมณปัญหานิทเทศ ปรากฏหลักฐานว่า ในธุดงค์วัตร ๑๓ มีข้อสมาทานการนั่งฉันอาหารอาสนะเดียวเป็นวัตร และข้อสมาทานการงดฉันอาหารมือหลังเป็นวัตร เมื่อตรวจสอบคำศัพท์บาลีในพระไตรปิฎกฉบับภาษาบาลี ใช้คำว่า เอกาสนิกงคาธิมุตโตและขลุปัจจัยภตฺตติงคะ นอกจากนี้ หลักฐานในอรรถกถापิณฑปาติกสูตร ยังได้อธิบายอีกว่า ภิกษุผู้ถือโอกาสนิกังคธาตุ และขลุปัจจัยภตฺตติงคธาตุ จะฉันอาหารภายในเวลาไม่เกินเที่ยงวัน หลังจากฉันอาหารแล้ว เชื่อว่าเป็นปัจจัยภต ซึ่งในพจนานุกรมฯ ได้อธิบายคำศัพท์ทั้ง ๓ ว่า ขลุปัจจัยภตฺตติงคะ คือ เมื่อลงมือฉันแล้วจะไม่รับอาหารเพิ่ม ส่วนโอกาสนิกะกับโอกาสติงคะ” คือ การนั่งฉันอาหารเพียงวันละครั้งเดียวเป็นวัตร เมื่อลุกจากอาสนะที่นั่งฉันแล้ว ในวันนั้นจะไม่ฉันอาหารอีกเลย

นอกจากนี้ ยังปรากฏหลักฐานในภัททาฬสูตรอีกว่า “พระศาสดาทรงชักชวนให้ภิกษุทั้งหลายหันมาฉันอาหารมือเดียว”^{๙๘} คำว่า “ฉันอาหารมือเดียว” ที่ปรากฏหลักฐานในภัททาฬสูตร เมื่อตรวจสอบดูคำศัพท์ในพระไตรปิฎกฉบับภาษาบาลีอักษรไทย ใช้คำว่า “เอกาสนโกชน”^{๙๙} ในอรรถกถาภัททาฬสูตร ระบุว่า คือการฉันอาหารในเวลาก่อนภัตหนึ่งเดียว”^{๑๐๐} ซึ่งหลักฐานในอรรถกถากกจูฬสูตร ยังได้อธิบายคำว่า “เอกาสนโกชน” เพิ่มเติมอีกว่า การฉันในช่วงระยะเวลาตั้งแต่อรุณขึ้นไปจนถึงเที่ยงวัน แม้ภิกษุจะฉันอาหารเป็นจำนวน ๑๐ ครั้ง ก็ชื่อว่า ฉันอาหารมือเดียว”^{๑๐๑}

^{๙๕} พ.อุ.อ. (ไทย) -/๒๘/๒๔๘.

^{๙๖} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์, หน้า ๑๕๔.

^{๙๗} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๕๗๗.

^{๙๘} ดูรายละเอียดใน ม.ม. (ไทย) ๑๓/๑๓๔/๑๕๐.

^{๙๙} ม.ม. (บาลี) ๑๓/๑๓๔/๑๑๐.

^{๑๐๐} ดูรายละเอียดใน ม.ม.อ. (ไทย) -/๑๓๔/๑๔๑.

^{๑๐๑} ดูรายละเอียดใน ม.ม.อ. (ไทย) ๒/๒๒๕/๔.

เมื่อผู้วิจัยได้สืบค้นข้อมูลเพิ่มเติม ยังพบว่ามีคำแปลคำว่า “ฉันอาหารมือเดียว” ที่ปรากฏหลักฐานในพระไตรปิฎกฉบับแปลภาษาไทยอีกหลายแห่งด้วยกัน ยกตัวอย่าง เช่น ในพรหมชาลสูตร (จุฬศีล)^{๑๐๒} สามัญญผลสูตร (จุฬศีล)^{๑๐๓} และอุโปสถสูตร (ศีลอุโปสถ)^{๑๐๔} ซึ่งคำว่า “ฉันมือเดียว” ที่ปรากฏหลักฐาน ใน ๓ พระสูตรนี้ เมื่อตรวจสอบดูคำศัพท์ในพระไตรปิฎกฉบับภาษาบาลี ใช้คำว่า “เอกภตติโก”^{๑๐๕} โดยหลักฐานในอรรถกถาจากทุกกนิทเทศ ได้อธิบายไว้ว่า “ในช่วงระยะเวลาตั้งแต่อรุณขึ้นไปถึงเที่ยงวัน แม้ภิกษุนั้นจะฉันอาหารเป็นจำนวน ๑๐ ครั้ง ก็ชื่อว่า เป็นผู้ฉันอาหารมือเดียว”^{๑๐๖}

สรุปความว่า ในโปสาลมณวปัญหานิทเทศ ปรากฏหลักฐานว่า ในธุดงค์วัตรทั้ง ๑๓ ข้อ มีข้อสมาทานการนั่งฉันอาหารอาสนะเดียวเป็นวัตร เมื่อตรวจสอบดูคำศัพท์ในพระไตรปิฎกฉบับภาษาบาลี ใช้คำว่า เอกาสนิกงคาธิมุตโต นอกจากนี้ หลักฐานอรรถกถาในปิณฑปาติกสูตร ยังได้อธิบายอีกว่า ภิกษุผู้ถือเอกาสนิกงคฤตงค์จะฉันอาหารภายในเวลาไม่เกินเที่ยงวัน ซึ่งในพจนานุกรมฯ ได้อธิบายเพิ่มเติมอีกว่า เอกาสนิกะกับเอกาสิกังคะ” คือ การนั่งฉันอาหารเพียงวันละครั้งเดียวเป็นวัตร เมื่อลุกจากอาสนะที่นั่งฉันแล้ว ในวันนั้นจะไม่ฉันอาหารอีกเลย

ส่วนคำว่า “ฉันอาหารมือเดียว” ที่ปรากฏในภททาลีสสูตร ในพระไตรปิฎกฉบับภาษาบาลี ใช้คำศัพท์ว่า “เอกาสนโภชน” ในอรรถกถาจากจุฬมสูตร แปลว่า ฉันอาหารมือเดียว ในที่นี้หมายถึง การฉันอาหารในช่วงเวลาตั้งแต่อรุณขึ้นไปถึงเที่ยงวัน แม้จะฉันอาหารเป็น ๑๐ ครั้ง ก็ชื่อว่า เป็นการฉันอาหารมือเดียว เมื่อผู้วิจัยได้สืบค้นข้อมูลเพิ่มเติม ยังพบคำแปลที่แปลว่า “ฉันอาหารมือเดียว” ในพรหมชาลสูตร (จุฬศีล) สามัญญผลสูตร (จุฬศีล) และอุโปสถสูตร (ศีลอุโปสถ) ในพระไตรปิฎกฉบับภาษาบาลี ใช้คำศัพท์ว่า “เอกภตติโก” ในอรรถกถาจากทุกกนิทเทศ แปลว่า ผู้มีภตหนึ่งเดียว ในที่นี้หมายถึง ในช่วงเวลาตั้งแต่อรุณขึ้นไปถึงเที่ยงวัน ถึงแม้ภิกษุนั้นจะฉันอาหารเป็นจำนวน ๑๐ ครั้ง ก็ชื่อว่า เป็นผู้ฉันอาหารมือเดียว

และพึงสังเกตอีกว่า คำว่า เอกาสนโภชน กับคำว่า เอกภตติโก ทั้ง ๒ คำนี้ มีความต่างกัน เฉพาะในตัวยพยัญชนะเท่านั้น แต่เมื่อกล่าวถึงความหมายแล้วเป็นอย่างเดียวกัน ส่วนคำว่า เอกาสนิกะ กับเอกาสิกังคะ ทั้ง ๒ คำนี้ หมายถึง การฉันอาหารในช่วงระยะเวลาตั้งแต่อรุณขึ้นไปถึงเที่ยงวัน เพียงครั้งเดียว เมื่อลุกจากอาสนะที่นั่งฉันแล้วเป็นอันยุติการฉันอาหารในวันนั้น

เมื่อพิจารณาด้วยหลักฐานทั้งหมดที่มีอยู่ในสมมติฐานประเด็นที่ ๔ ผู้วิจัยจึงวินิจฉัยว่า การฉันอาหารครั้งเดียวต่อวัน ไม่ใช่แค่ธุดงค์วัตร แต่เป็นโดยศีลด้วย จึงตกไป

^{๑๐๒} ที.สี. (ไทย) ๙/๑๐/๔.

^{๑๐๓} ที.สี. (ไทย) ๙/๑๔๔/๖๖.

^{๑๐๔} อัง.ติก. (ไทย) ๒๐/๗๑/๒๘๗.

^{๑๐๕} ที.สี. (บาลี) ๙/๑๐/๕, ที.สี. (บาลี) ๙/๑๔๔/๖๔, อัง.ติก. (บาลี) ๒๐/๗๑/๒๐๖.

^{๑๐๖} ดุราลละเอียดยใน อภิ.ปญจ.อ. (ไทย) -/๑๗๙/๑๓๒-๑๓๓.

เมื่อพิจารณาด้วยหลักฐานทั้งหมดที่มีอยู่ในสมมติฐานทั้ง ๔ ประเด็น ผู้วิจัยจึงวินิจฉัยในประเด็นวิเคราะห์จำนวนครั้งในการฉันอาหารของภิกษุต่อวันว่า ในช่วงระยะเวลาดังแต่อร์ณขึ้นไปจนถึงเที่ยงวัน ภิกษุสามารถฉันอาหารได้มากกว่า ๑ ครั้ง เว้นแต่ภิกษุผู้ถือสมาทานธุดงค์วัตร ในข้อเอกาสนิกังคธุดงค์จะสามารถฉันอาหารได้เพียงครั้งเดียวเท่านั้น และเมื่อลูกจากอาสนะที่ฉันฉันแล้วเป็นอันยุติการฉันอาหารตรงนั้น และในวันนั้นจะไม่สามารถฉันอาหารได้อีก

๓. วิเคราะห์การอุปสมบทสตรีเป็นภิกษุณีเถรวาทในปัจจุบัน

ในประเด็นนี้ ผู้วิจัยได้นำข้อมูลที่ได้รวบรวมและสรุปไว้แล้วในบทที่ ๓ มาเพื่อศึกษาวิเคราะห์ต่อในบทที่ ๔ ซึ่งเป็นหลักฐานการบรรยายของพระคึกฤทธิ์ โสตถิผโล เกี่ยวกับการเผยแพร่คำสอนในประเด็นการอุปสมบทสตรีเป็นภิกษุณีเถรวาทในปัจจุบัน โดยมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

๑. พระพุทธเจ้าบัญญัติเรื่องภิกษุณีไว้แล้ว เมื่อทรงบัญญัติไว้แล้วก็สามารถใช้ได้ตลอดกาล เพราะพระองค์ไม่เคยบัญญัติอะไรแล้วใช้ได้แบบชั่วคราวชั่วครว เราไปบัญญัติกันเอาเองว่า ภิกษุณีไม่มีแล้วเป็นคำพูดของใคร เป็นคำพูดของอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้ารีเปล่า

๒. ไม่มีใครกล้ายืนยันได้ว่าผ่านมา ๒,๕๐๐ กว่าปี ไม่มีการสืบทอดภิกษุณีมา ไม่มีใครไปสำรวจทั่วโลก ไม่มีใครสำรวจปาทั่วทั้งโลกว่า ภิกษุณีไม่มีอีกแล้ว

๓. เมื่อบวชในสงฆ์ ๒ ฝ่าย คือ บวชในฝ่ายภิกษุสงฆ์และบวชในฝ่ายภิกษุสงฆ์แล้ว ถ้าภิกษุณีประพฤติปฏิบัติตามครุธรรม ๘ ประการ และปฏิบัติตามศีลวินัยที่พระพุทธเจ้าได้บัญญัติไว้แล้ว ก็มีความสมบูรณ์ในการเป็นภิกษุณี

๔. เราไปบัญญัติห้ามกันเอาเองทั้งนั้นไม่ได้มีในพุทธวจนะ อาตมาก็ไม่ได้ชอบที่จะให้มีภิกษุณี แต่หาเหตุแย้งพระพุทธเจ้าไม่ได้

๕. เราต้องเชื่อในภูมิปัญญาของผู้เป็นสัพพัญญูว่า ถ้าพระพุทธเจ้าได้ป้องกันและแก้ไขไว้แล้ว ด้วยการบัญญัติครุธรรม ๘ ประการนั้นคือภิกษุณีสมบูรณ์แล้ว อย่าไปนั่งกังวลคิดเอง ถ้าจะมีภิกษุณีก็มีไป

๖. จริง ๆ แล้วภิกษุณีสามารถมีได้ เพียงแต่เราอย่าไปทำตามกฎระเบียบที่เขาตั้งขึ้นมาใหม่ ใครจะตั้งกฎระเบียบอะไรขึ้นมาใหม่ เราไม่ต้องไปสนใจ เราสนใจแต่เฉพาะธรรมวินัยของพระพุทธเจ้า ถ้าเขาบวชเข้ามาถูกต้องตามพระธรรมวินัยที่พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติไว้แล้วก็ถือว่าถูกต้องแล้ว เพราะคำของพระพุทธเจ้านั้นเป็นอกาลโก ในเมื่อพระพุทธเจ้าได้บัญญัติภิกษุณีไว้แล้ว ภิกษุณีก็สามารถมีได้และอยู่ไปตลอด

ด้วยเหตุนี้ผู้วิจัยจึงตั้งข้อสังเกตอีกว่า เพราะเหตุใดพระคึกฤทธิ์จึงกล่าวยืนยันเช่นนั้น ดังนั้น ผู้วิจัยจึงตั้งสมมติฐานเพื่อนำข้อมูลมาวิเคราะห์และวินิจฉัยเป็น ๒ ประเด็น คือ

๑) ในปัจจุบันสตรีไม่สามารถอุปสมบทเป็นภิกษุณีเถรวาทได้

๒) ในปัจจุบันสตรีสามารถอุปสมบทเป็นภิกษุณีเถรวาทได้

โดยผู้วิจัยจะใช้หลักฐานจากคัมภีร์พระไตรปิฎกและคัมภีร์อรรถกถาเป็นต้น เพื่อนำมาวิเคราะห์และวินิจฉัยในแต่ละประเด็นต่อไป

๑) ในปัจจุบันสตรีไม่สามารถอุปสมบทเป็นภิกษุณีเถรวาทได้

ในสมมติฐานประเด็นที่ ๑ ผู้วิจัยตั้งข้อสังเกตว่าอาจมีความเป็นไปได้ว่า ในปัจจุบันสตรีไม่สามารถอุปสมบทเป็นภิกษุณีเถรวาทได้ ดังนั้น ผู้วิจัยจะสืบค้นข้อมูลเพื่อนำหลักฐานมาแสดงต่อไป

ในพระวินัยปิฎก จุฬวรรค ภิกขุณีขันธกะ ปฐมภาณวาร มหาปชาบดีโคตมีวัตถุ ความว่า

สมัยพระผู้มีพระภาคประทับอยู่ที่นิโครธาราม พระนางปชาบดีโคตมีเข้าไปขอบวช แต่ได้รับการปฏิเสธ ต่อมา พระผู้มีพระภาคพร้อมด้วยคณะสงฆ์เดินทางจาริกไปกรุงเวสาลี โดยพักอาศัยอยู่ที่กุฎาคารศาลา ปามหาวัน พระนางปชาบดีโคตมีพร้อมด้วยบรรดาหญิงชาวศากยะได้ปลงผม นุ่งห่มผ้ากาสายะ เดินทางไปที่กุฎาคารศาลา ยืนร้องให้อยู่ที่ซุ้มประตูด้านนอก พระอานนท์เห็น จึงเข้าไปสอบถามได้ความว่า พระศาสดาไม่อนุญาตให้บวช พระอานนท์จึงไปเข้าไปทูลขอเพื่อให้พระนางฯ ได้บวช แต่ก็ได้รับการปฏิเสธ เมื่อเห็นว่าไม่อนุญาต พระอานนท์จึงใช้อุบายด้วยการถามว่า สตรีออกบวชจะสามารถทำให้แจ้งมรรคผลได้หรือไม่ พระผู้มีพระภาคตอบว่า ได้ พระอานนท์จึงยกเหตุผลที่พระนางฯ เคยเล็งดู ฯลฯ พระผู้มีพระภาคจึงอนุญาตให้สตรีบวชด้วยเหตุผลว่าสตรีสามารถบรรลุธรรมได้^{๑๐๗}

พระนางปชาบดีโคตมีเป็นภิกษุณีรูปแรกที่อุปสมบทด้วยวิธีการรับครุธรรม ๘ ประการ (ภิกษุณีรูปเดียวที่พระพุทเจ้าทรงบวชให้) มีหลักฐานปรากฏในพระวินัยปิฎก จุฬวรรค ภิกขุณีขันธกะ ปฐมภาณวาร มหาปชาบดีโคตมีวัตถุ อัญญครุธรรมะ (ว่าด้วยครุธรรม ๘ ข้อ) ความว่า

... ท่านพระอานนท์เรียนครุธรรม ๘ จากพระผู้มีพระภาคแล้วเข้าไปหาพระนางมหาปชาบดีโคตมีถึงที่พัก ...ได้กล่าวกับพระนางมหาปชาบดีโคตมีดังนี้ว่า “โคตมี ถ้าพระนางรับครุธรรม ๘ (การรับครุธรรม) นั้นแหละจะเป็นการอุปสมบทของพระนาง คือ

๑. ภิกษุณีถึงจะบวชได้ ๑๐๐ พรรษา ก็ต้องทำการกราบไหว้ ต้อนรับ ทำอัญชลีกรรม ทำสามิจักรกรรมแก่ภิกษุผู้บวชแม้ในวันนั้น ธรรมข้อนี้ภิกษุณีพึงสักการะ เคารพ นับถือ บูชา ไม่พึงล่วงละเมิดจนตลอดชีวิต

๒. ภิกษุณีไม่พึงอยู่จำพรรษาในอาวาสที่ไม่มีภิกษุทั้งหลาย ธรรมข้อนี้ภิกษุณีพึงสักการะ เคารพ นับถือ บูชา ไม่พึงล่วงละเมิดจนตลอดชีวิต

๓. ภิกษุณีพึงหวังธรรม ๒ อย่าง คือ ภาณอุโบสถและไปรับโอวาทจากภิกษุสงฆ์ทุกกึ่งเดือน ธรรมข้อนี้ภิกษุณีพึงสักการะ เคารพ นับถือ บูชา ไม่พึงล่วงละเมิดจนตลอดชีวิต

๔. ภิกษุณีจำพรรษาแล้วพึงพิจารณาในสงฆ์ ๒ ฝ่าย โดยสถาน ๓ คือ ได้เห็น ได้ฟัง หรือได้นึกสงสัย ธรรมข้อนี้ภิกษุณีพึงสักการะ เคารพ นับถือ บูชา ไม่พึงล่วงละเมิดจนตลอดชีวิต

^{๑๐๗} ดูรายละเอียดใน วิ.จ. (ไทย) ๗/๔๐๒/๓๑๓-๓๑๖.

๕. ภิกษุณีต้องครองกรรมแล้วพึงประพฤติปักษมานัตในสงฆ์ ๒ ฝ่าย ธรรมข้อนี้ภิกษุณีพึงสักการะ เคารพ นับถือ บูชา ไม่พึงล่วงละเมิดจนตลอดชีวิต

๖. ภิกษุณีพึงแสวงหาการอุปสมบทในสงฆ์ ๒ ฝ่ายให้แก่สิกขมานาที่ศึกษาธรรม ๖ ข้อตลอด ๒ ปีแล้ว ธรรมข้อนี้ภิกษุณีพึงสักการะ เคารพ นับถือ บูชา ไม่พึงล่วงละเมิดจนตลอดชีวิต

๗. ภิกษุณีไม่พึงด่า ไม่พึงบริภาษภิกษุ ไม่ว่ากรณีใด ๆ ธรรมข้อนี้ภิกษุณีพึงสักการะ เคารพ นับถือ บูชา ไม่พึงล่วงละเมิดจนตลอดชีวิต

๘. ตั้งแต่วันนี้เป็นต้นไป ห้ามภิกษุณีสั่งสอนภิกษุ แต่ไม่ห้ามภิกษุสั่งสอนภิกษุณี ธรรมข้อนี้ภิกษุณีพึงสักการะ เคารพ นับถือ บูชา ไม่พึงล่วงละเมิดจนตลอดชีวิต

โคตมี ถ้าพระองค์รับครุธรรม ๘ นี้ (การรับครุธรรม) นั้นแหละจะเป็นการอุปสมบทของพระองค์”

พระนางมหาปชาบดีโคตมีกล่าวว่า ท่านอานนท์ ดิฉันยอมรับครุธรรม ๘ ข้อนี้ ปฏิบัติไม่ละเมิดไปจนตลอดชีวิตทีเดียว...^{๑๐๘}

ต่อมาพระปชาบดีโคตมีภิกษุณี ได้เข้าไปทูลถามพระผู้มีพระภาคว่า จะต้องปฏิบัติอย่างไร กับนางสาวกียานีทั้งหลายที่ติดตามมา พระองค์ทรงชี้แจงและแสดงธรรมมีกถาแก่พระปชาบดีโคตมี จากนั้นพระปชาบดีโคตมีได้ถวายอภิวาทแล้วจึงกลับไป ครั้งนั้น พระศาสดาตรัสรับสั่งให้ภิกษุทั้งหลาย ทำหน้าที่อุปสมบทให้แก่บรรดานางสาวกียานีทั้ง ๕๐๐ เป็นภิกษุณีด้วยติสรณคณูปสัมปทา มีหลักฐานปรากฏในพระวินัยปิฎก จุฬวรรค ภิกษุณีขันธกะ ปฐมภาณวาร ภิกษุณีอุปสัมปทานุชานนะ ความว่า

ภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตให้ภิกษุทั้งหลายอุปสมบทภิกษุณีทั้งหลาย^{๑๐๙}

ในพระวินัยปิฎก ภิกษุณีวิภังค์ ปาราชิกกัณฑ์ ปาราชิกสิกขาบทที่ ๑ สิกขาบทวิภังค์

ความว่า

คำว่า ภิกษุณี มีอธิบายว่า ... ชื่อว่า ภิกษุณีเพราะพระพุทธเจ้าทรงบวชให้ ชื่อว่า ภิกษุณี เพราะเป็นผู้อุปสมบทด้วยติสรณคณ ... ชื่อว่า ภิกษุณีเพราะเป็นผู้ที่สงฆ์ ๒ ฝ่ายพร้อมเพรียงกันอุปสมบทให้ด้วยญัตติจตุตถกรรมที่ถูกต้องสมควรแก่เหตุ ในภิกษุณีที่กล่าวมานั้น ภิกษุณีที่สงฆ์ ๒ ฝ่ายพร้อมเพรียงกันอุปสมบทให้ด้วยญัตติจตุตถกรรมที่ถูกต้องสมควรแก่เหตุนี้ที่พระผู้มีพระภาคทรงประสงค์เอาว่า ภิกษุณี ในความหมายนี้^{๑๑๐}

^{๑๐๘} วิ.จู. (ไทย) ๗/๔๐๓/๓๑๘-๓๑๙.

^{๑๐๙} วิ.จู. (ไทย) ๗/๔๐๔/๓๒๐-๓๒๑.

^{๑๑๐} วิ.ภิกษุณี. (ไทย) ๓/๖๕๘/๕-๖.

ในพจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์ อธิบายว่า

ติสรณคณุปสัมปทา อุปสมบทด้วยไตรสรณคมน์ คือ บวชภิกษุด้วยการ (กล่าวคำ) ถึงสรณะ ๓ เป็นวิธีอุปสมบทที่พระพุทธเจ้าทรงอนุญาตให้พระสาวกบวชกุลบุตรในครั้งต้นพุทธกาล ต่อมา เมื่อทรงอนุญาตการอุปสมบทด้วยญัตติจตุตถกรรมแล้ว ก็ทรงอนุญาตการบวชด้วยไตรสรณคมน์ นี้ให้เป็นวิธีบวชสามเณรสืบมา^{๑๑๑}

หลังจากที่ภิกษุทั้งหลายได้ให้การอุปสมบททางสาิกยานี้ทั้ง ๕๐๐ ด้วยวิธีไตรสรณคมน์ แล้ว ภายหลัง ได้มีสตรีเข้ามาอุปสมบทเป็นภิกษุณีจำนวนมาก เมื่อบวชเข้ามาแล้ว ปรากฏว่า “ได้เกิดปัญหาตามมาหลายประการ เช่น ไม่มีเครื่องหมายเพศบ้าง สักแต่ว่ามีเครื่องหมายเพศบ้าง ฯลฯ”^{๑๑๒} ภิกษุทั้งหลายจึงนำเรื่องนี้ไปแจ้งให้พระผู้มีพระภาคทราบ ด้วยเหตุนี้ พระองค์จึงได้รับสั่งว่า ให้ภิกษุทั้งหลายสอบถามอันตรายิกกรรม (คุณสมบัติ) แก่บรรดาสตรีผู้ต้องการอุปสมบทเป็นภิกษุณี มีหลักฐานปรากฏในพระวินัยปิฎก จุฬวรรค ภิกษุณีชั้นธกะ ตติยภาณวาร (วิธีสอบถามอันตรายิกกรรม) ความว่า

ภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตให้สอบถามอันตรายิกกรรม ๒๔ ประการกับสตรีผู้จะอุปสมบท ภิกษุทั้งหลาย พึงสอบถามอย่างนี้ เธอไม่ใช่ผู้ไม่มีเครื่องหมายเพศหรือ ไม่ใช่สักแต่จะมีเครื่องหมายเพศหรือ ไม่ใช่ผู้ไม่มีประจำเดือนหรือ ... มารดาบิดาหรือสามีอนุญาตแล้วหรือ มีอายุครบ ๒๐ ปีบริบูรณ์แล้ว หรือ เธอมีบาตรและจีวรครบแล้วหรือ เธอชื่ออะไร ปวัตตินี ของเธอชื่ออะไร^{๑๑๓}

ในพจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์ อธิบายว่า

ปวัตตินี คำเรียกผู้ทำหน้าที่อุปฌายในฝ่ายภิกษุณี^{๑๑๔}

ขณะที่พระภิกษุทั้งหลายกำลังสอบถามอันตรายิกกรรมอยู่ สตรีผู้ต้องการจะอุปสมบทเกิดความเขินอายไม่สามารถตอบคำถามได้ ภิกษุทั้งหลายได้นำเรื่องนี้ไปแจ้งให้พระผู้มีพระภาคทราบ พระองค์จึงเปลี่ยนวิธีอุปสมบทจากการให้ไตรสรณคมน์โดยภิกษุทั้งหลาย มาเป็นวิธีการอุปสมบทแบบญัตติจตุตถกรรมในฝ่ายภิกษุณีสงฆ์ก่อน แล้วจึงมาบวชด้วยวิธีเดียวกันนี้ในฝ่ายภิกษุสงฆ์อีกครั้งหนึ่ง ด้วยเหตุนี้ พระผู้มีพระภาคจึงมีพระบัญญัติขึ้นมาใหม่ว่า ให้สตรีผู้ที่ต้องการจะอุปสมบทเป็นภิกษุณีบวชในสงฆ์ ๒ ฝ่าย มีหลักฐานปรากฏในพระวินัยปิฎก จุฬวรรค ภิกษุณีชั้นธกะ ตติยภาณวาร ความว่า

ภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตให้สตรีอุปสัมปทาเปกขา ผู้อุปสมบทแล้วในสงฆ์ฝ่ายเดียว บริสุทธิในภิกษุณีสงฆ์แล้ว ไปอุปสมบทในฝ่ายภิกษุสงฆ์ได้^{๑๑๕}

^{๑๑๑} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์, หน้า ๑๐๕.

^{๑๑๒} ดูรายละเอียดใน วิ.จ. (ไทย) ๗/๔๒๓/๓๔๕-๓๔๖.

^{๑๑๓} วิ.จ. (ไทย) ๗/๔๒๓/๓๔๖.

^{๑๑๔} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์, หน้า ๒๒๔.

^{๑๑๕} วิ.จ. (ไทย) ๗/๔๒๓/๓๔๕-๓๔๖.

ในพจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์ ได้อธิบายว่า

อุปสัมปทาเปกขา หญิงผู้เพ่งอุปสัมปทา คือ ผู้ขอบวชเป็นภิกษุณี^{๑๑๖}

หลังจากพระผู้มีพระภาคได้บัญญัติวิธีอุปสมบทของภิกษุณีขึ้นมาใหม่ว่า ให้สตรีผู้ต้องการจะอุปสมบทเป็นภิกษุณี บวชในสงฆ์ทั้ง ๒ ฝ่าย ด้วยวิธีอุตติจตุตถกรรมแทนวิธีการอุปสมบทแบบเดิม (การให้ไตรสรณคมน์) วิธีอุปสมบทด้วยการให้ไตรสรณคมน์นี้ได้ถูกนำไปใช้ในการบรรพชาสามเณรี^{๑๑๗} และก็ไม่ปรากฏหลักฐานว่า มีภิกษุรูปใดนำวิธีอุปสมบทด้วยการให้ไตรสรณคมน์นี้ไปใช้ในการอุปสมบทภิกษุณีอีกเลย

ขั้นตอนในการอุปสมบทภิกษุณี ปรากฏหลักฐานในพระวินัยปิฎก จุฬวรรค ภิกษุณีชั้นธกะ ตติยภาณวาร ญัตติจตุตถกรรมอุปสัมปทา ความว่า

การอุปสมบทภิกษุณีด้วยอุตติจตุตถกรรมในสงฆ์ทั้ง ๒ ฝ่าย เริ่มจากสตรีผู้ต้องการอุปสมบท กล่าวคำขออุปสมบทต่อภิกษุณีสงฆ์ ๆ ภิกษุณีผู้ฉลาดมาสอบถามอันตรายิกกรรม เมื่อสอบถามเสร็จแล้ว ภิกษุณีผู้ฉลาดจะสวดอุตติ ๑ ครั้ง และสวดประกาศ ๓ ครั้ง ในเมื่อภิกษุณีสงฆ์ไม่มีรูปใดคัดค้านการอุปสมบท ถือว่าการอุปสมบทในฝ่ายภิกษุณีสงฆ์สมบูรณ์ จากนั้นภิกษุณีจะต้องพาภิกษุณีผู้อุปสมบทใหม่ไปขออุปสมบทด้วยอุตติจตุตถกรรมในฝ่ายภิกษุสงฆ์^{๑๑๘}

ภิกษุณีผู้อุปสมบทใหม่กล่าวคำขออุปสมบทต่อภิกษุสงฆ์ ๆ ภิกษุผู้ฉลาดจะสวดอุตติ ๑ ครั้ง และสวดประกาศ ๓ ครั้ง ในเมื่อภิกษุสงฆ์ไม่มีรูปใดคัดค้านการอุปสมบท ถือว่าการอุปสมบทในฝ่ายภิกษุสงฆ์สมบูรณ์^{๑๑๙}

อนึ่ง วิธีการอุปสมบทภิกษุณีด้วยอัฐฐาจิกาอุปสัมปทา^{๑๒๐} จัดอยู่ในสังฆกรรมที่เรียกว่า ญัตติจตุตถกรรมซึ่งเป็นสังฆกรรมอย่างหนึ่งในบรรดาสังฆกรรมทั้ง ๔ อย่าง คือ ๑. อปโลกนกรรม ๒. ญัตติกรรม ๓. ญัตติหุตยกรรม ๔. ญัตติจตุตถกรรม^{๑๒๑} การอุปสมบทด้วยอุตติจตุตถกรรมในสงฆ์ทั้ง ๒ ฝ่ายนั้นจะต้องเว้นจากความวิบัติ (ความเสียหายใช้การไม่ได้) ๕ อย่าง คือ ๑. เสียหายด้วยวัตถุ ๒. เสียหายด้วยอุตติ ๓. เสียหายด้วยอนุสาวนา ๔. เสียหายด้วยสีมา ๕. เสียหายด้วยบริษัท ซึ่งมีรายละเอียดโดยย่อ ดังต่อไปนี้

๑. เสียหายด้วยวัตถุ ได้แก่ บวชให้ผู้ที่มิอายุต่ำกว่า ๒๐ ปี บวชให้ผู้เคยต้องอาบัติปาราชิกมาก่อน หรือบวชให้อภัพบุคคล ๑๑ จำพวก เช่น บัณเฑาะก์ ผู้ขโมยสังวาส ผู้เข้ารีตเดียรัถย เป็น

^{๑๑๖} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์, หน้า ๕๗๐.

^{๑๑๗} คุรยละเอียดใน วิ.ภิกษุณี (ไทย) ๓/๑๒๑๒/๓๗๕.

^{๑๑๘} คุรยละเอียดใน วิ.จ. (ไทย) ๗/๔๒๔-๔๒๕/๓๔๔-๓๔๕.

^{๑๑๙} คุรยละเอียดใน วิ.จ. (ไทย) ๗/๔๒๕/๓๔๕-๓๔๖.

^{๑๒๐} คุรยละเอียดใน วิ.จ. (ไทย) ๗/๔๒๔-๔๒๕/๓๔๔-๓๔๖.

^{๑๒๑} คุรยละเอียดใน วิ.ป. (ไทย) ๘/๔๘๒/๗๐๑.

ต้น^{๑๒๒} ๒. เสียหายด้วยญัตติ คือ ๑) ไม่ระบุวัตถุประสงค์ คือ สวดไม่ระบุชื่อผู้จะบวช ๒) ไม่ระบุสงฆ์ คือ สวดไม่ระบุถึงสงฆ์ ๓) ไม่ระบุบุคคล คือ สวดไม่ระบุชื่อพระอุปัชฌาย์ ๔) ไม่ระบุญัตติ คือ สวดไม่ตั้งญัตติ ๕) ตั้งญัตติภายหลัง คือ สวดตั้งญัตติหลังสวดอนุสาวนา จะเสียหายทั้งหมดหรือข้อใดข้อหนึ่ง^{๑๒๓} ๓. เสียหายด้วยอนุสาวนา เช่น การสวดอักขระบาลีให้ผิดพลาด คือ การสวดพยัญชนะ ๔ เหล่านี้ โดยการสวดสลิกล ให้เป็นธนิต สวดธนิตให้เป็นสลิกล สวดวิมุตให้เป็นนิคหิต สวดนิคหิตให้เป็นวิมุต หรือใช้ภาษาอื่นในการสวดสังฆกรรมอุปสมบทภิกษุณีแทนการสวดภาษาบาลี ชื่อว่า เป็นการสวดให้เสียหาย^{๑๒๔} ๔. เสียหายด้วยสีมา เช่น สีมาเล็กเกินไป ได้แก่ สีมาที่จุจำนวนภิกษุได้ไม่ถึง ๒๑ รูป สีมาใหญ่เกินไป ได้แก่ สีมาที่สงฆ์สมมติเกิน ๓ โยชน์ขึ้นไปแม้เพียงปลายเส้นผม เป็นต้น^{๑๒๕} ๕. เสียหายด้วยบริษัท เช่น ภิกษุผู้ที่นั่งเป็นสักขีพยานในที่ประชุมไม่ครบจำนวน เป็นต้น^{๑๒๖} เมื่อการอุปสมบทภิกษุณีได้เสียหายด้วยองค์ประกอบทั้ง ๕ ข้อ หรือข้อใดข้อหนึ่งก็ตาม สังฆกรรมนี้ ได้ชื่อว่า เสียหายใช้การไม่ได้^{๑๒๗} ดังนั้น สังฆกรรมในการอุปสมบทภิกษุณีจะต้องปราศจากความวิบัติทั้ง ๕ ข้อหรือข้อใดข้อหนึ่ง จึงจะได้ชื่อว่า เป็นการอุปสมบทภิกษุณีที่ถูกต้องด้วยพระธรรมวินัย

เมื่อสตรีผู้ขออุปสมบทเป็นภิกษุณีได้รับการประกาศยอมรับในภิกษุสงฆ์แล้ว การอุปสมบทเป็นภิกษุณีในสงฆ์ทั้ง ๒ ฝ่ายเป็นอันว่าสมบูรณ์ วิธีอุปสมบทแบบนี้ เรียกว่า อัฐฐาจิกาอุปสัมปทา

ซึ่งในพจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์ ได้อธิบายว่า

ญัตติจตุตถกัมมอุปสัมปทา การอุปสมบทด้วยญัตติจตุตถกรรมเป็นวิธีที่ทรงอนุญาตให้สงฆ์ทำในเมื่อคณะสงฆ์เป็นหมู่ใหญ่ขึ้นแล้ว และเป็นวิธีที่ใช้สืบมาจนทุกวันนี้

อัฐฐาจิกาอุปสัมปทา การอุปสมบทมีวาจา ๘ คือ ทำด้วยญัตติจตุตถกรรม ๒ ครั้งจากสงฆ์ทั้งสองฝ่าย คือ ภิกษุณีสงฆ์ครั้งหนึ่ง จากภิกษุสงฆ์ครั้งหนึ่ง ได้แก่ การอุปสมบทภิกษุณี^{๑๒๘}

หลักฐานข้างต้นที่ผู้วิจัยได้ยกมาเป็นประวัติและลำดับวิธีการอุปสมบทภิกษุณี นอกจากนี้ผู้วิจัยยังได้สืบค้นหาหลักฐานการสืบทอดวงศ์ภิกษุณีหลังพุทธปรินิพพาน โดยมีหลักฐานดังต่อไปนี้

หลังพระศาสดาปรินิพพานล่วงไปได้ ๑๐๐ ปี ปรากฏว่า มีภิกษุไม่ลงรอยกันทั้งในส่วนความประพฤติและในทางทรรศนะ จึงเป็นเหตุให้คณะสงฆ์แตกแยกออกเป็นนิกายต่าง ๆ ถึง ๑๘ นิกาย ดังหลักฐานปรากฏในอรรถกถาพระอภิธรรมปิฎก ปัญจปกรณ กถาวัตถุ นิทานกถา ความว่า

^{๑๒๒} ดูรายละเอียดใน วิ.ป.อ. (ไทย) ๓/๔๘๓/๗๐๓.

^{๑๒๓} ดูรายละเอียดใน วิ.ป.อ. (ไทย) ๓/๔๘๔/๗๐๓-๗๐๔.

^{๑๒๔} ดูรายละเอียดใน วิ.ป.อ. (ไทย) ๓/๔๘๕/๗๐๖-๗๐๗.

^{๑๒๕} ดูรายละเอียดใน วิ.ป.อ. (ไทย) ๓/๔๘๖/๗๐๗-๗๐๙.

^{๑๒๖} ดูรายละเอียดใน วิ.ป.อ. (ไทย) ๓/๔๘๗-๔๘๘/๗๐๙.

^{๑๒๗} ดูรายละเอียดใน พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์, หน้า ๓๗๒.

^{๑๒๘} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์, หน้า ๕๗๐.

คำสั่งสอนของพระชินเจ้าเป็นของบริสุทธิ์บริบูรณ์ ไม่ยิ่งไม่หย่อน เป็นหลักมั่นคงสูงสุดของเถรวาททั้งหลาย รวากะต้นไม้ใหญ่ ชื่อว่า นิโครธ ฉะนั้น

นิกายที่เหลือ คือ นอกจากเถรวาท เกิดขึ้นแล้วเป็นดุษฎีกาลเกิดอยู่ที่ต้นไม้ นิกายที่แตกแยกกันมาทั้ง ๑๗ นิกายนี้ ไม่มีใน ๑๐๐ ปีแรก แต่ในระหว่าง ๑๐๐ ปี ที่ ๒ คือ ภายในพระพุทธศักราช ๒๐๐ ปี ได้เกิดขึ้นแล้วในศาสนาของพระชินเจ้า ด้วยประการฉะนี้แล^{๑๒๙}

ในพจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์ ได้อธิบายว่า

เถรวาท “วาทะของพระเถระ” (หมายถึง พระเถระผู้รักษาศรัทธาวิสัยนับแต่ปฐมสังคายนา), พระพุทธศาสนาที่สืบมาแต่ยุคแรกสุด ซึ่งถือตามหลักธรรมวินัยที่พระอรหันตเถระ ๕๐๐ รูป ได้ประชุมทำสังคายนาครั้งแรกรวบรวมคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าวางเป็นแบบแผนไว้เมื่อ ๓ เดือนหลังพุทธปรินิพพาน ได้แก่ พระพุทธศาสนาอย่างทีมนับถือแพร่หลายในประเทศไทย พม่า ลังกาลาว และกัมพูชา บางทีเรียกว่า พุทธศาสนาแบบดั้งเดิม ...^{๑๓๐}

ซึ่งนิกายเถรวาทได้ยึดถือหลักการตามพระพุทธองค์ ดังหลักฐานปรากฏในพระวินัยปิฎก จูฬวรรค ปัญจสตักขันธกะ ขุททาทนุชุตทกสิกขาปทกถา (เรื่องไม่บัญญัติเพิ่มเติมและไม่ถอนพระบัญญัติเดิม) ความว่า

... ท่านพระมหากัสสปะประกาศให้สงฆ์ทราบด้วยอุตติหุตติยกรรมว่า ... ถ้าสงฆ์พร้อมแล้วก็ไม่พึงบัญญัติสิ่งที่ไม่ได้ทรงบัญญัติ ไม่พึงถอนพระบัญญัติที่ทรงบัญญัติไว้ พึงสมาทานประพฤติตามสิกขาบทที่ทรงบัญญัติไว้แล้ว นี่เป็นอุตติ ... ท่านรูปใดเห็นด้วย... ท่านรูปนั้นพึงนั่ง ท่านรูปใดไม่เห็นด้วย ท่านรูปนั้นพึงทักท้วง ... สงฆ์เห็นด้วย เพราะเหตุนี้จึงนั่ง ข้าพเจ้าขอถือความนิ่งนั้นเป็นมติอย่างนี้^{๑๓๑}

ภายหลังพุทธปรินิพพานจนถึงในรัชสมัยพระเจ้าอโศกมหาราช (เริ่มครองราชย์เมื่อ พ.ศ. ๒๑๘)^{๑๓๒} ปรากฏว่า ยังมีภิกษุณีเถรวาทอยู่ ซึ่งมีหลักฐานในอรรถกถาพระวินัยปิฎก สมันตปาสาทิกา ปาราชิกกัณฑ์ พาหิรินิทานกถา ตติยสังคีตีกถา ความว่า

ณ ลานอุปสมบทนั่นเอง ... แม้พระนางสังฆมิตตาราชาธิดามีพระอาจารย์ชื่อนายอุปาลีเถรี ส่วนพระอุปัชฌาย์ชื่อธรรมปาไลเถรี เวลานั้น พระนางสังฆมิตตามีพระชนมายุได้ ๑๘ พรรษา พระอาจารย์และอุปัชฌาย์ได้ให้โอวาท พระนางผู้พอบรรพชาเสร็จดำรงอยู่ในสิกขา ณ ลานสีมานั้นนั่นเอง ในเวลาพระโอรสและพระธิดาทรงผนวช พระราชาทรงราชาภิเษกได้ ๖ ปี^{๑๓๓}

^{๑๒๙} อภ.ปญจ.อ. (ไทย) -/-/๑๖๕-๑๖๖.

^{๑๓๐} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์, หน้า ๑๒๓.

^{๑๓๑} วิ.จุ. (ไทย) ๗/๔๔๒/๓๘๒-๓๘๓.

^{๑๓๒} ดูรายละเอียดใน พระมหาดาวสยาม วชิรปัญโญ, ประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนาในอินเดีย, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร: หจก.เมื่อดทรายพริ้นติ้ง, ๒๕๕๐), หน้า ๙๔.

^{๑๓๓} วิ.มหา.อ. (ไทย) ๑/-/๖๖.

ต่อมา พระพุทธศาสนาเถรวาทได้ทำการสังคายนาครั้งที่ ๓ ณ พระนครปาฏลิบุตร เมื่อ พ.ศ. ๒๓๖^{๑๓๔} ภายหลังเสร็จสิ้นการสังคายนา พระโมคคัลลีบุตรติสสเถระได้ส่งคณะพระสมณทูตออกไปเผยแผ่พระพุทธศาสนายังดินแดนต่าง ๆ ทั้งในและนอกชมพูทวีป โดยปรากฏหลักฐานความว่า

... พระโมคคัลลีบุตรติสสเถระ ครั้นทำสังคายนาครั้งที่ ๓ แล้วดำริอย่างนี้ว่า ... “พระศาสนาจักตั้งมั่นด้วยดีในปัจฉินตชนบท” จึงมอบการพระศาสนาให้เป็นภาระของภิกษุเหล่านั้น ๆ แล้วส่งไปยังรัฐต่าง ๆ ได้แก่

๑. ...รัฐกัสมิรคันธาระ (แคชเมียร์ อินเดียตอนเหนือ) ...
๒. ...มหิงสกมณฑล (ไมซอร์ อินเดียตอนใต้ ฝั่งตะวันตก)
๓. ...วนวาสีชนบท (ไมซอร์ตอนเหนือ)
๔. ...อปปรันตกชนบท (มุมไบหรือบอมเบย์ตอนเหนือ)
๕. ...มหารัฐชนบท (เมืองปูนา)
๖. ...โยนกโลกชนบท (อิหร่านตอนเหนือ)
๗. ...ส่วนหนึ่ง ณ หิมวันตประเทศ (เชิงเขาหิมาลัย ประเทศเนปาล)
๘. ...สุวรรณภูมิชนบท (เอเชียอาคเนย์)
๙. ...เกาะตามพินฉิ (ประเทศศรีลังกา) ... พระเถระทั้งหมดเมื่อจะไปยังทิศนั้น ๆ เข้าใจอยู่ว่า “ในปัจฉินตชนบทต้องมีภิกษุคณะปัญจวรรค^{๑๓๕} จึงจะทำการอุปสมบทได้” จึงพากันไปพวงละ ๕ รูปรวมกับตน^{๑๓๖}

จากหลักฐานการส่งพระสมณทูตออกไปประกาศพระศาสนายังดินแดนต่าง ๆ ทั้งในและนอกชมพูทวีปทั้งหมด ๙ สาย พบว่า มีเพียง ๓ สายเท่านั้นที่ปรากฏหลักฐานว่ามีการบวชสตรี คือ ๑) สายที่ ๔ การประกาศพระศาสนาที่อปปรันตกชนบท ๒) สายที่ ๘ การประกาศพระศาสนาที่สุวรรณภูมิ ๓) สายที่ ๙ การประกาศพระศาสนาที่ตามพินฉิทวีป (ประเทศศรีลังกา) โดยจะยกหลักฐานมาแสดงตามลำดับดังนี้

๔. พระศาสนาที่อปปรันตกชนบท

ฝ่ายพระโยนกธัมมรักขิตเถระไปยังอปปรันตกชนบท โปรดชาวอปปรันตกชนบทให้เลื่อมใสด้วยการแสดงอัคคิขันธโปมสูตร^{๑๓๗} ให้ประชาชน ๓๗,๐๐๐ คน ต้มด้าอมตธรรม มีบุรุษออกบวชจากตระกูลกษัตริย์ ๑,๐๐๐ คน และสตรีออกบวช ๖,๐๐๐ คนถ้วน พระเถระประดิษฐานพระศาสนาให้ดำรงมั่นในอปปรันตกชนบทนั้นด้วยประการฉะนี้^{๑๓๘}

^{๑๓๔} พระธรรมปิฎก (ประยุทธ์ ปยุตโต), **พระพุทธศาสนาในเอเชีย**, (กรุงเทพมหานคร: ธรรมสภา, ๒๕๔๐), หน้า ๓๓๙.

^{๑๓๕} ภิกษุคณะปัญจวรรค หมายถึง จำนวนภิกษุมิตั้งแต่ ๕ รูป (สารตถ.ฎีกา (บาลี) ๑/๑๘๗).

^{๑๓๖} วิมหา.อ. (ไทย) ๑/-/๘๒-๘๓.

^{๑๓๗} อง.สตตก. (ไทย) ๒๓/๗๒/๑๕๘.

^{๑๓๘} วิมหา.อ. (ไทย) ๑/-/๘๖-๘๗.

๘. พระศาสนาที่สุวรรณภูมิ

ฝ่ายพระโสมเถระกับพระอุตตรเถระไปยังสุวรรณภูมิ ... ท่านโปรดหม่อมหาชนผู้ประชุมกันในเวลานั้นให้เลื่อมใสด้วยการแสดงพรหมชาลสูตร ให้ตั้งอยู่ในสภาวะและศีล ในการประชุมนี้มีประชาชนประมาณ ๖๐,๐๐๐ คน ได้บรรลุธรรม เด็ก ๆ ในตระกูลประมาณ ๓,๕๐๐ คน ได้บรรพชา กุลธิดาประมาณ ๑,๕๐๐ คนได้บรรพชา พระเถระประดิษฐานพระศาสนาให้มั่นคงสุวรรณภูมินั้น ...^{๑๓๙}

ในพุทธศาสนสุวัณณภูมิปกรณ์ ราชบุรีวัดตุ๊กตา ตำนานเมืองขุนไทย ปรากฏข้อความว่า

โมคคัล (ลี) กล่าวแก่โสมว่า เมื่อโสมถึงเมือง เมื่อผู้คนพอใจทั่วเมืองเมื่อแล้วอุปสมบทภิกขุ (ปัพพัชชา) สามเณร (บวช) ให้หญิงเพนชี (ชื่อ) อุปาสิกา เว้นบ้านเมืองพักเรือน (ว่าง) เปลา่ ถือ

สืลแปด รับข่าวอันผู้คนเอื้อให้ เอาพรหมจริย (ประพฤติพรหมจรรย์ได้แทนภิกขุณี) (๕๐๔/๑) โสม ว่า โมคคัลลีกกล่าวว่า เมื่อคราหน้า ชื่อ ชี แลแบบอย่างมีผู้นำเอาไปทำตามได้ เหมือนพุทธให้สาิกยานิคคยครุัมมเพื่อเป็นภิกขุณี ต่อไป ชื่อ ชี จะคงอยู่แทนภิกขุณีเท่าพุทธศาสนาเมืองไทย (๕๐๕/๒)^{๑๔๐}

๙. พระศาสนาที่ตามพินณทวิป

สมัยนั้น พระนางอนุฬาเทวีมีพระประสงค์จะออกผนวช จึงกราบทูลพระราชาให้ทรงทราบ พระราชาทรงสดับคำกราบทูลของพระนาง จึงตรัสกับพระเถระว่า “พระคุณเจ้า พระนางอนุฬาเทวีมีพระประสงค์จะบวช ขอพระคุณเจ้าจงบวชให้พระนางด้วย” พระเถระถวายพระพรว่า “มหาบพิตร อาตมาภาพจะบวชให้มาตุคามไม่ได้ แต่ที่เมืองปาฏลีบุตร มีน้องสาวอาตมาภาพชื่อ สังฆมิตตาเถรี พระองค์โปรดให้นิมนต์เธอมา ... ”^{๑๔๑}

... พระนางอนุฬาเทวีพร้อมด้วยหญิง ๑,๐๐๐ คน คือ หญิงสาว ๕๐๐ และฝ่ายใน ๕๐๐ คน ได้ผนวชในสำนักของพระสังฆมิตตาเถรีไม่นานก็ได้ดำรงอยู่ในอภัตตผลพร้อมกับบริวาร ฝ่ายพระอริยราชภาคินัยพร้อมด้วยชาย ๕๐๐ คน ได้ผนวชในสำนักของพระเถระ ไม่นานก็ได้ดำรงอยู่ในพระอรหัตตผลพร้อมกับบริวาร^{๑๔๒}

หลักฐานในคัมภีร์สมันตปาสาทิกา ระบุว่า การส่งพระสมณทูตไปเผยแผ่พระศาสนายังดินแดนต่าง ๆ ทั้งในและนอกชมพูทวีป มีทั้งหมด ๙ สาย ใน ๙ สายนั้นมีการบวชสตรีอยู่ ๓ สาย คือ ๑) สายที่ ๔ การเผยแผ่พระศาสนาที่อปรินตกชนบท ๒) สายที่ ๘ การเผยแผ่พระศาสนาที่สุวรรณภูมิ ๓) สายที่ ๙ การเผยแผ่พระศาสนาที่ตามพินณทวิป ในสายที่ ๔ และสายที่ ๘ คัมภีร์อรรถกถาไม่ได้

^{๑๓๙} วิ.มหา.อ. (ไทย) ๑/-/๘๘-๘๙.

^{๑๔๐} พระราชกวี (อ่ำ ธมมทตโต ป.ธ. ๖), พุทธศาสนสุวัณณภูมิปกรณ์ ราชบุรีวัดตุ๊กตา ตำนานเมืองขุนไทย, พิมพ์ครั้งที่ ๖, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๓๕), หน้า ๔๒๙.

^{๑๔๑} วิ.มหา.อ. (ไทย) ๑/-/๑๑๔-๑๑๕.

^{๑๔๒} วิ.มหา.อ. (ไทย) ๑/-/๑๒๔-๑๒๕.

ระบุว่า สตรีที่ออกบวชนั้นบวชเป็นอะไร แต่หลักฐานในพุทธศาสนสุวินณภูมิปกรณ์ ได้ระบุว่า ในสายที่ ๘ สตรีที่ออกบวชนั้นได้บวชเป็นชี ส่วนสายที่ ๙ มีหลักฐานว่า สตรีที่ออกบวชนั้นได้อุปสมบทเป็นภิกษุณี และในคัมภีร์ฯ ยังกล่าวอีกว่า การส่งพระสมณทูตไปเผยแผ่จะมีภิกษุสงฆ์เดินทางไปสายละ ๕ รูป เพื่อเพียงพอต่อการอุปสมบทภิกษุในถิ่นนั้น ๆ ซึ่งไม่มีภิกษุณีสงฆ์ร่วมเดินทางไปด้วย ยกเว้นในสายที่ ๙ ที่มีภิกษุณีเดินทางตามไปสมทบในภายหลัง ส่วนในสายที่ ๔ ผู้วิจัยสันนิษฐานว่า อาจจะบวชเป็นชีเหมือนกับในสายที่ ๘ เพราะไม่มีภิกษุณีสงฆ์ร่วมเดินทางไปด้วย เพราะการจะอุปสมบทภิกษุณีให้สำเร็จได้นั้นจะต้องอาศัยภิกษุณีสงฆ์

หลังพระเจ้าอโศกมหาราชสวรรคต ราว พ.ศ. ๓๕๘ ถือเป็นยุคมืดของพระพุทธศาสนา เพราะกษัตริย์แห่งราชวงศ์เมารยะได้ถูกพราหมณ์ปุชยมิตรยิดอำนาจ มีหลักฐานปรากฏในหนังสือประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนาในอินเดีย ความเป็นว่า

ราว พ.ศ. ๓๕๘ พระเจ้าปุชยมิตรได้...กบฏล้มราชบัลลังก์ของพระเจ้าพฬกษัตริย์องค์สุดท้ายแห่งราชวงศ์เมารยะ เพราะเคยเป็นพราหมณ์มาก่อน ... ดังนั้นศาสนาพราหมณ์ หรือฮินดู จึงฟื้นชีขึ้นมามาก ทรงแทลายวัดพุทธศาสนาอย่างมากมาย ตลอดตั้งค่าหัวพระสงฆ์ ๑๐๐ ทินาร์ ถ้าใครตัดหัวพระสงฆ์หรือพุทธศาสนิกชนได้ ยุคนั้นพุทธศาสนาถูกทำลายอย่างหนัก ... นักประวัติศาสตร์ชาวธิเบตชื่อดังได้กล่าวว่า “พระเจ้าปุชยมิตรกษัตริย์ฮินดูองค์นี้ได้ทำลายอาราม กุกกุฏาราม เมืองเวสาลี และวัดพุทธศาสนาที่สำคัญที่ปัญจาปตะวันออก และพระราชทานรางวัลจำนวน ๑๐๐ ทินาร์สำหรับผู้ที่ตัดศีรษะชาวพุทธได้” ... ยุคนั้นจึงเป็นยุคมืดของพุทธศาสนา ในแคว้นมคธ แม้จะถูกทำลายล้างแต่พุทธศาสนาในส่วนอื่นของอินเดียยังเจริญรุ่งเรืองและแผ่ขยายกว้างไกล แม้กระทั่งภาคใต้ของอินเดีย ...^{๑๔๓}

ต่อมา ในช่วง พ.ศ. ๕๐๐ เป็นยุคสมัยของพระเจ้าเมนันเดอร์ กษัตริย์ชาวกรีก ซึ่งปรากฏหลักฐานในอรรถกถามิลินทปัญหปรกรณ์ภาษาไทย ฉบับมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ระบุว่า

พระเจ้ามิลินท์ทรงบันเทิงพระทัยเป็นอย่างยิ่ง ... หมดความสงสัยด้วยดีในพระรัตนตรัย ... รับสั่งอย่างนี้ว่า “... พระคุณเจ้านาคเสน โปรดยกโทษการล่วงเกินของโยม ขอจงจำข้าพเจ้าไว้เถิดว่าเป็นอุบาสกผู้ถึงสรณะแล้ว ตั้งแต่นี้ไปจนตลอดชีวิต” ในคราวนั้น พระราชาพร้อมทั้งหมู่ไพร่พล เสด็จเข้าไปใกล้พระเถระ รับสั่งให้สร้างวิหารชื่อว่ามิลินท์ มอบถวายแก่พระเถระ ทรงทะนุบำรุงพระนาคเสนพร้อมทั้งภิกษุจำนวน ๑๐๐ โกฏิด้วยปัจจัย ๔ ...^{๑๔๔}

^{๑๔๓} พระมหาดาวสยาม วชิรปัญโญ, ประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนาในอินเดีย, หน้า ๑๑๐-๑๑๑.

^{๑๔๔} มิลินท.อ. (ไทย) /-/๕๙๒.

นักประวัติศาสตร์สันนิษฐานว่า พระเจ้าเมเนนเดอร์ได้เป็นกษัตริย์ปกครองอาณาจักรบัคเตรีย ในราว พ.ศ. ๓๘๘-๔๑๓ ในคัมภีร์มิลินทปัญหาระบุเวลาอยู่ในราว พ.ศ. ๕๐๐ พระเจ้าเมเนนเดอร์ ตั้งเมืองหลวงที่เมืองสาคละ ปัจจุบันได้แก่เมืองสยาลโกต (Sialkot) ตั้งอยู่ในรัฐปัญจาบ^{๑๔๕}

พึงสังเกตว่า เมื่อพระเจ้าเมเนนเดอร์ได้ถวายวิหารพร้อมทั้งบำรุงพระภิกษุจำนวน ๑๐๐ โกฏิด้วยปัจจัย ๔ หลักฐานในคัมภีร์ฯ ไม่ปรากฏว่ามีการกล่าวถึงภิกษุณีสงฆ์เลย พื้นที่ซึ่งเป็นเมืองที่ พระเจ้าเมเนนเดอร์ปกครองนั้น อยู่ด้านทิศตะวันตกเฉียงเหนือของชมพูทวีป มีหลักฐานปรากฏใน หนังสือพระพุทธศาสนาในเอเชีย ความว่า

พระเจ้ามิลินท์ หรือ Menander (พ.ศ. ๓๖๘-๓๙๓ หรือประมาณ พ.ศ. ๕๐๐) กษัตริย์เชื้อ ชาติกรีก หรือโยนก ครองนครสาคละ ในอาณาจักรบัคเตรีย (แถบแคว้นคันธาระและปัญจาบ ตะวันตกเฉียงเหนือของชมพูทวีป) พระองค์ทรงเป็นปราชญ์ ได้โต้ตอบปัญหาธรรมกับพระนาค เสน แล้วทรงเลื่อมใสในพระพุทธศาสนา ...^{๑๔๖}

มีความเป็นไปได้สูงว่า พระพุทธศาสนาที่กำลังเจริญรุ่งเรืองในแคว้นแถบการปกครองของ พระเจ้าเมเนนเดอร์นั้น เป็นนิกายสรวาสติวาทซึ่งเป็นอภจริยวาท และพระนาคเสนน่าจะเป็นพระภิกษุ ในนิกายนี้ ดังปรากฏหลักฐานว่า

... นิกายสรวาสติวาทจึงเริ่มสร้างอาวูธด้านปรัชญาแนวคิดให้มีแบบแผน โดยใช้คัมภีร์ อภิธรรมขุยานปรัสถาน รจนาโดยพระกาทยายนีบุตร และพยายามปักฐานที่มั่นให้เข้มแข็งด้วย ความเป็นเลิศต่าง ๆ ณ กาศมีระ-คันธาระ ...^{๑๔๗}

... นิกายมหิงสาสะกะและวัชชีปุตตะกะสองนิกายนี้ได้แยกตัวออกมาจากเถรวาท จากนั้น นิกาย สัพพัตติกาและนิกายธรรมคุดติกะได้แยกออกมาจากนิกายมหิงสาสะกะ ดังนั้น ... การกำเนิด นิกายสรวาสติวาทจะอยู่ในช่วงก่อนคริสต์ศักราช ๒๘๐-๑๘๐ ปี^{๑๔๘}

หลักฐานข้างต้นชี้ให้เห็นว่า พระพุทธศาสนาแบบอภจริยวาทได้เจริญรุ่งเรืองในดินแดน ตอนเหนือของชมพูทวีปแล้ว ซึ่งก็สอดคล้องกับหลักฐานว่า “เมื่อนิกายอภจริยวาทเจริญรุ่งเรืองทางตอน เหนือ พุทธศาสนาแบบเถรวาทก็อับแสงถอยร่นลงมาทางตอนใต้ของชมพูทวีป” ปรากฏหลักฐานใน ประวัติชีวิตและผลงานพระอัสวโฆส ความว่า

“มหากวีอัสวโฆส” เป็นนักปราชญ์ทางพุทธศาสนาฝ่ายนิกายภาษาสันสกฤต (มหายาน) ซึ่ง เจริญรุ่งเรืองอยู่ทางตอนเหนือของอินเดียโบราณ ซึ่งเรียกว่า “อุตตรนิกาย” หรือ “นิกายฝ่าย เหนือ” ขณะที่พุทธศาสนาฝ่ายนิกายภาษาบาลี (เถรวาท) ถอยร่นจากตอนเหนือมายึดที่มั่นอยู่ทาง

^{๑๔๕} มิลินท.อ. (ไทย) -/-/๑๖.

^{๑๔๖} พระธรรมปิฎก (ประยุทธ์ ปยุตฺโต), **พระพุทธศาสนาในเอเชีย**, หน้า ๓๔๐.

^{๑๔๗} มิโตะโมะ เคนโย, “กำเนิดนิกายสรวาสติวาท (๑)”, **ธรรมธารา**, ปีที่ ๓ ฉบับที่ ๑ (มกราคม- มิถุนายน พ.ศ. ๒๕๖๐): ๑๐๐.

^{๑๔๘} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๙๗-๙๘.

ตอนใต้ของอินเดียไปจนถึงเกาะลังกา ซึ่งเรียกว่า “ทักษิณิกาย” หรือ “นิกายฝ่ายใต้” ... มอริส วินเทอร์นิทซ์ (Maurice Winternitz) นักประวัติศาสตร์ ตัวพระอัสวโฆษเองเกี่ยวข้องกับพุทธศาสนานิกายสรวาสติวาท ...

๕) พระอัสวโฆษ ผู้มีชีวิตอยู่ในพุทธศตวรรษที่ ๖ ปรากฏชื่อของท่านอยู่ในพระสูตรภาษาสันสกฤตฝ่ายมหายาน ชื่อ “มหายานสูตร”

พระอัสวโฆษรูปที่ ๕ นี้เอง ที่นักปราชญ์ฝ่ายมหายาน ...^{๑๔๙}

... พระอัสวโฆษก็น่าจะเกิดและมีชีวิตอยู่ในช่วงเวลาระหว่างปี พ.ศ. ๖๐๘ (ค.ศ. ๖๕) ถึง พ.ศ. ๖๙๓ (ค.ศ. ๑๕๐) จะต่ำหรือจะสูงกว่านี้ ก็คงไม่มากนัก ซึ่งข้อสรุปนี้ก็สอดคล้องกับข้อสันนิษฐานของสำเนียง เลื่อมใส ที่กล่าวว่า “พระอัสวโฆษน่าจะมีชีวิตอยู่ระหว่าง พ.ศ. ๖๐๐-๗๐๐ หรือราวพุทธศตวรรษที่ ๗”^{๑๕๐}

ในประวัติชีวิตและผลงานนักปราชญ์พุทธ (ชีวิตและผลงานของพระวสุพันธู์) ยังปรากฏหลักฐานว่ามีการกล่าวถึงภิกษุณี ความว่า

... พระวสุพันธู์ใช้สอยทองคำจำนวนนี้ไปในการสร้างวัดขึ้น ๓ แห่ง คือ แห่งที่ ๑ เป็นวัดสำหรับพระภิกษุในฝ่ายมหายาน (Mahayanists)

แห่งที่ ๒ เป็นวัดสำหรับพระภิกษุในนิกายสรวาสติวาท (Sarvastivadins) ซึ่งเป็นนิกายเก่าที่ท่านเคยสังกัดอยู่มาก่อน และแห่งที่ ๓ เป็นวัดสำหรับพระภิกษุณีทั้งหลาย^{๑๕๑}

พระวสุพันธู์เป็นชาวอินเดียเหนือโดยกำเนิด ... ในเมืองปุรุชปุระ (Pursapura) (ปัจจุบันคือเมืองเปศวาร์ (Peshwar)) ในอาณาจักรคันธาระ (Gandhara) โบราณ ... ช่วงสมัยที่พระวสุพันธู์เกิดและมีชีวิตทำงานให้กับพระพุทธศาสนา ตกอยู่ในช่วงระหว่างปี พ.ศ. ๘๓๓-๙๑๓ (ค.ศ. ๒๙๐-๓๗๐) หรือ พ.ศ. ๘๕๙-๙๓๙ (ค.ศ. ๓๑๖-๓๙๖) แต่ต้องกล่าวไว้ตรงนี้ว่า เรื่องยุคสมัยของพระวสุพันธู์นี้เป็นปัญหาที่มีการศึกษาและอภิปรายถกเถียงกันมาอยู่^{๑๕๒}

^{๑๔๙} อภิวัฒน์ โพธิ์सान, ชีวิตและผลงานนักปราชญ์พุทธ, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (มหาสารคาม: หจก.อภิชาติการพิมพ์, ๒๕๕๗), หน้า ๒๐๖-๒๐๗.

^{๑๕๐} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๐๖-๒๐๙.

^{๑๕๑} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๓๑๐.

^{๑๕๒} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๙๘.

ต่อมา ในช่วง พ.ศ. ๙๔๒-๙๕๗ ได้มีสมณะชาวจีนเดินทางจาริกมายังแผ่นดินชมพูทวีป
 ความว่า

การจาริกไปชมพูทวีปของสมณะผาเสียน เริ่มตั้งแต่ปี พ.ศ. ๙๔๒-๙๕๗ จาริกผ่านแคว้น
 ต่าง ๆ ในเอเชียกลาง อินเดียโบราณ และประเทศศรีลังกา รวม ๒๙ แคว้น ท่านเป็นพระนักแสวงบุญ
 ชาวจีนรูปแรกที่ท่องเที่ยวไปถึงดินแดนต่าง ๆ ในชมพูทวีป ...^{๑๕๓}

ซึ่งในบันทึกการเดินทางฯ พบว่า มีการกล่าวถึงภิกษุณีไว้แห่งเดียว ปรากฏหลักฐานใน
 หนังสืออุตตมสงฆ์ ฟาเหียน บันทึกการเดินทางสืบพระศาสนาในประเทศอินเดีย ฉบับแปลจาก
 ภาษาจีน ความว่า

ประเทศสังกาศย, ตำบลพระพุทเจ้าเสด็จกลับจากดาวดึงส์, อุทปลาภิกษุณี, มังกรหุขาว
 ปีศาจรักษาพุทธานุสสุป) ... ตำบลนี้มีภิกษุ ภิกษุณี ประมาณ ๑,๐๐๐ รูป ทั้งหมดกระทำกัตติกรรมร่วมกัน
 ทั้งลัทธิมหายานและหินยาน ฯ ...^{๑๕๔}

สังกัสสนครในอดีต ตั้งอยู่เขตแคว้นปัญจาละ ปัจจุบันตั้งอยู่ ระหว่างเมืองลัคเนา กับ
 เมืองอัครา ห่างจากเมืองกานปูรี ๘๗ ไมล์ ห่างจากสาวัตถี ๙๐ ไมล์ ปัจจุบันอยู่ในเขตบริเวณของ
 อำเภอฟารุกาบาท รัฐอุตตรประเทศ^{๑๕๕}

ในประวัติพระสุพนธและบันทึกการเดินทางของสมณะฟาเหียน ปรากฏหลักฐานว่า ยังมี
 ภิกษุณีเหลืออยู่ แต่ผู้วิจัยสันนิษฐานว่า มีความเป็นไปได้สูงมากว่าจะเป็นภิกษุณีในภิกษุอื่น ๆ ที่เป็น
 อารยิวกวซึ่งไม่ใช่เถรวาท เพราะพื้นที่ที่ทั้ง ๒ ท่านกล่าวถึง เป็นพื้นที่ตอนเหนือของชมพูทวีป ซึ่ง
 ตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ ๖ เป็นต้นไป ดินแดนทางตอนเหนือของชมพูทวีปเจริญไปด้วยพุทธศาสนิกาย
 อารยิวกว นอกจากนี้ยังมีหลักฐานอีกแหล่งยืนยันว่า ในพุทธศตวรรษที่ ๑๐ ยุคพระพุทโธศาจารย์
 พระพุทศาสนาเถรวาทได้เสื่อมสูญหมดไปจากชมพูทวีปตอนเหนือ มีหลักฐานปรากฏในประวัติชีวิต
 และผลงานของพระพุทโธศาจารย์ ความว่า

... แต่คัมภีร์วิสุทธิมรรคได้กล่าวเอาไว้ว่า พระพุทโธศาจารย์เกิดหลังจากที่พระพุทเจ้า
 ปรีนิพพาน ๙๕๖ ปี ซึ่งเป็นปีเดียวกับที่พระเจ้ามหายานามะ กษัตริย์แห่งเกาะลังกาขึ้น
 ครองราชย์^{๑๕๖}

^{๑๕๓} นางสาวอุษา โลหะจรรณ, “การศึกษาชีวิตและผลงานด้านวรรณกรรมพระพุทธศาสนาของสมณะ
 เสียนจั้ง (พระถังซัมจั๋ง)”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา, (บัณฑิตวิทยาลัย:
 มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖), หน้า ๑๕๖.

^{๑๕๔} โกษากร ประภาศิริ, อุตตมสงฆ์ ฟาเหียน บันทึกการเดินทางสืบพระศาสนาในอินเดีย พ.ศ.
 ๙๔๒-๙๕๗, (พระนคร: โรงพิมพ์เจริญธรรม, ๒๕๔๐), หน้า ๔๑-๔๒.

^{๑๕๕} ดูรายละเอียดใน ธรรมहरษาทวร์, สังกัสสนคร, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <http://www.dhammahansa.com/sankassa.php> [๑๗ มีนาคม ๒๕๖๕].

^{๑๕๖} อภิวัฒน์ โพธิ์สาน, ชีวิตและผลงานนักปราชญ์พุทธ, หน้า ๒๙.

ในสมัยพระพุทโธศาจารย์ ภาษาบาลีเสื่อมสูญไปจากอินเดีย (เหนือ) เกือบหมด ภาษาสันสกฤตกลับเจริญรุ่งเรืองขึ้นมาแทน ... ดังนั้น ภาษาบาลีและพุทธศาสนาเถรวาทจึงค่อย ๆ เสื่อมลงจนหมดความสำคัญไปในอินเดีย (เหนือ)

แต่ก็ต้องยอมรับกันว่า สมัยที่พระพุทโธศาจารย์ได้เข้ามาบวชในพุทธศาสนาที่พุทธคยานั้น พระภิกษุฝ่ายเถรวาทหรือหินยานยังสามารถรักษาภาษาบาลีไว้ได้อย่างมั่นคงในดินแดนแถบนั้น แต่สถานะก็ย่ำแย่ลงทุกวัน ๆ^{๑๕๗}

ส่วนหลักฐานในหนังสือชีวิตและผลงานของพระถังซำจั๋ง ความว่า

สมณะเสวียนจั้ง (พระถังซำจั๋ง) ... มีชีวิตอยู่ในช่วงปลายราชวงศ์สุย ต้นราชวงศ์ถัง มีศรัทธาอย่างยิ่งในพระพุทธศาสนา ออกบวชตั้งแต่อายุ ๑๓ ปี จาริกไปสืบทอดศาสนาในอินเดียเมื่ออายุ ๒๗ ปี หลักฐานบอกว่า “เดินทางถึงนาลันทาในต้นเดือนมีนาคม ๑๔๘๐ พักอยู่ในอินเดีย ๑๕ ปี ถวายตัวเป็นศิษย์ของพระศิลภัทร ...”^{๑๕๘}

หนังสือบันทึกดินแดนตะวันตกสมัยราชวงศ์ถัง ... โดยสมณะเสวียนจั้งเป็นผู้บอกเล่า ให้สมณะเปี่ยนจี (Bianji) ศิษย์ของท่านเป็นผู้จดบันทึก หนังสือเล่มนี้มีทั้งหมด ๑๒ บท บันทึกประวัติแคว้นต่าง ๆ ในประเทศอินเดียโบราณและเอเชียกลางที่สมณะเสวียนจั้งจาริกไปถึงด้วยตนเองมีราว ๑๑๐ ประเทศ และอีกประมาณ ๒๘ ประเทศ เป็นการบันทึกจากคำบอกเล่าของคนท้องถิ่น ... นับเป็นหนังสือที่บันทึกสภาพทางภูมิศาสตร์ประวัติศาสตร์ของประเทศอินเดีย และเอเชียกลางในช่วงพุทธศตวรรษที่ ๑๑-๑๒ ที่ละเอียดรอบด้านที่สุดเท่าที่ในประวัติศาสตร์จีนเคยมีการบันทึกมา ...^{๑๕๙}

นอกจากนี้ ในจดหมายเหตุการเดินทางสู่ดินแดนตะวันตกของมหาราชวงศ์ถัง ฉบับแปลภาษาไทย ยังระบุอีกว่า

แคว้นมคธ ...ชาวเมืองนั้นเรียบง่าย ใฝ่ใจศึกษาหาความรู้ นับถือพุทธศาสนา ภายในแคว้นมีอารามกว่า ๕๐ แห่ง พระภิกษุสงฆ์กว่าหมื่น ส่วนใหญ่นับถือและศึกษาฝ่ายมหายาน นอกจากนี้ยังมีเทวาลัยอีกหลายสิบแห่ง พวกนับถือลัทธินอกพุทธศาสนาก็มีจำนวนมากมาย^{๑๖๐}

^{๑๕๗} อภิวัฒน์ โพธิ์सान, ชีวิตและผลงานนักปราชญ์พุทธ, หน้า ๓๓.

^{๑๕๘} นางสาวอุษา โลหะจรรณ, ชีวิตและผลงานของพระถังซำจั๋ง, (กรุงเทพมหานคร: บริษัท ๒๑ เซ็นจูรี จำกัด, ๒๕๔๗), คำนิยม.

^{๑๕๙} นางสาวอุษา โลหะจรรณ, ชีวิตและผลงานของพระถังซำจั๋ง, หน้า ๑๕๓-๑๕๔.

^{๑๖๐} ชิว ซูหลุน, ถังซำจั๋งจดหมายเหตุการเดินทางสู่ดินแดนตะวันตกของมหาราชวงศ์ถัง, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์อักษรวัฒนา, ๒๕๔๖), หน้า ๒๙๙.

และในบันทึกยังกล่าวถึงนาลันทาสังฆาราม (มหาวิทยาลัยนาลันทา) กล่าวว่า

อารามนาลันทามีพระภิกษุหลายพันรูป ล้วนเป็นพหูสูตรที่มีปัญญาสูงเลิศ คุณธรรมของท่านเหล่านั้นเป็นที่นับถือของมหาชน ที่มีชื่อเสียงระบือไปไกลถึงนอกอาณาจักรมีหลายร้อยรูป ภิกษุบริษัทเคร่งครัดในพระวินัย...^{๑๖๑}

จากการสืบค้นหลักฐานข้อมูลในจดหมายเหตุบันทึกการเดินทางฯ ของพระเสวียนจั้ง (พระถังซำจั๋ง) ฉบับแปลภาษาไทย โดยชีว ชูหลุน ล้วนแต่กล่าวถึงเฉพาะพระภิกษุสงฆ์เท่านั้น ไม่ปรากฏหลักฐานว่ามีการกล่าวถึงภิกษุณีได้เลย^{๑๖๒} จากนั้นมาดูหลักฐานภิกษุณีที่ปรากฏในแผ่นดินลังกาทวีป ในหนังสือพระพุทธศาสนาในเอเชีย ความว่า

... ระหว่างพุทธศตวรรษที่ ๑๒ ถึง ๑๗ เป็นยุคที่ลังกาเดือดร้อนวุ่นวายเพราะการรุกรานจากอินเดียบ้าง ความไม่สงบภายในบ้าง ในระหว่างยุคนี้เองที่ภิกษุณีสงฆ์สูญสิ้น และพระภิกษุสงฆ์เสื่อม จนกระทั่งเมื่อพระเจ้าวิชัยพาหุที่ ๑ ทรงมีพระราชประสงค์จะฟื้นฟูศาสนาใน พ.ศ. ๑๖๐๙ ทรงหาพระภิกษุที่อุปสมบทถูกต้องได้แทบไม่ครบ ๕ รูป และต้องทรงอาราธนาพระสงฆ์จากพม่า ตอนใต้มากระทำอุปสมบทกรรมในลังกา^{๑๖๓}

ในหนังสือวิชาศาสนา ความว่า

... จนกระทั่งถึงพุทธศตวรรษที่ ๑๖-๑๗ พระพุทธศาสนาในลังกาทวีปก็ถึงกับสูญสิ้นสมณวงศ์ จนถึง พ.ศ. ๑๖๑๔ ก็เกิดมีคณิศชาวสีห์ได้ลุกขึ้นมากอบกู้อิสรภาพได้ แล้วตั้งตัวเป็นกษัตริย์ทรงพระนามว่า “วิชัยพาหุ ศิริสังฆโพธิ์” เมื่อพระองค์ทรงจัดการทางฝ่ายราชอาณาจักรได้เรียบร้อยแล้ว ก็หันมากอบกู้พระพุทธศาสนาอีกต่อไป แต่เมื่อหาพระภิกษุสงฆ์ที่เป็นผู้บริสุทธิ์ ที่เป็นผู้บริสุทธิ์แม้แต่รูปเดียวก็ไม่ได้แล้ว แต่เมื่อหาพระภิกษุสงฆ์ที่เป็นผู้บริสุทธิ์แม้แต่รูปเดียวก็ไม่ได้แล้ว พระองค์จึงทรงส่งราชทูตไปขอพระสงฆ์จากพม่า ในรัชกาลพระเจ้าอนรุทธ ได้พระสงฆ์ ๒๐ รูป สมณวงศ์ในลังกาจึงได้กลับมีขึ้นอีกครั้งหนึ่ง ...

ต่อมาประมาณ พ.ศ. ๒๒๙๖ ในลังกาทวีปเกิดจลาจลจนต้องเสียอิสรภาพแก่พวกทมิฬอีก พระพุทธศาสนาก็เสื่อมลงอีกวาระหนึ่งถึงสิ้นสมณวงศ์ แต่ต่อมาพระเจ้ากิตติศิริราชสีห์ ... ทรงพิจารณาเห็นว่า สังคมชนชาติในประเทศไทยเท่านั้นที่บริสุทธิ์กว่าที่อื่น จึงได้ส่งราชทูตมาขอพระสงฆ์จากประเทศไทยในรัชสมัยของพระเจ้าบรมโกศแห่งกรุงศรีอยุธยา เพื่อให้กลับไปประดิษฐานสมณวงศ์ในลังกาทวีปอีกวาระหนึ่ง

^{๑๖๑} ชิว ชูหลุน, ถังซำจั๋งจดหมายเหตุการเดินทางสู่ดินแดนตะวันตกของมหาราชวงศ์ถัง, หน้า ๓๘๒.

^{๑๖๒} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๓๐-๕๑๓.

^{๑๖๓} พระธรรมปิฎก (ประยุทธ์ ปยุตฺโต), พระพุทธศาสนาในเอเชีย, หน้า ๓๒๔-๓๒๕.

พระเจ้าบรมโกศได้โปรดฯ ให้พระราชคณะ ๒ รูป คือ พระอุบาลีกับพระอริยมุนี พร้อมด้วย พระสงฆ์อีก ๑๒ รูป เดินทางไปยังลังกาทวีป และได้ให้การอุปสมบทแก่กุลบุตรชาวสีหฬสีมา พระสงฆ์ที่บวชในสำนักนี้ เรียกว่า สยามวงศ์หรืออุบาลีวงศ์ จนตราบเท่าทุกวันนี้ ...^{๑๖๔}

ในหนังสือตามรอยพระอุบาลี ไปฟื้นฟูพระศาสนาที่ศรีลังกา ระบุว่า คณะสงฆ์ในศรีลังกา ได้สืบทอดมาแล้ว และต่อมาในปี พ.ศ.๒๒๙๐-๒๓๒๕ พระเจ้ากัรติศรีราชสิงหะ ได้ส่งราชทูตไปยังกรุง ศรีอยุธยา เพื่อนำคณะสงฆ์ไทยมาทำพิธีอุปสมบทแก่ชาวศรีลังกา ความว่า

ครั้งนั้นพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศทรงจัดพระสงฆ์ ๒๔ รูป โดยการนำของพระอุบาลีมหาเถระ การเดินทางของคณะสงฆ์ไทยไปศรีลังการั้งนั้น ต้องประสบกับอุปสรรคปัญหาหลายอย่าง แต่ ในที่สุดก็สามารถเดินทางถึงเกาะลังกาได้สำเร็จ และได้ให้การอุปสมบทภิกษุชาวศรีลังกา จำนวน ๗๐๐ รูป และบรรพชาสามเณรอีก ๓,๐๐๐ รูป พระพุทธศาสนาที่สูญสิ้นไปจากเกาะลังกาได้รับการฟื้นคืนขึ้นมาอีกครั้ง และเจริญมั่นคงถาวรจนถึงปัจจุบัน คณะสงฆ์ที่เกิดขึ้นมาใหม่นี้ เรียกว่า สยามนิกายหรืออุบาลีวงศ์^{๑๖๕}

การฟื้นฟูพระพุทธศาสนาในศรีลังการั้งนี้ ไม่ปรากฏหลักฐานว่ามีการบรรพชาสามเณร หรืออุปสมบทภิกษุสงฆ์เลย

ในประเทศไทย ปี พ.ศ.๒๔๗๑ นายรินทร (กลิ้ง) ภาษิต ได้ให้ลูกสาวพร้อมด้วยสตรีอีก ๖ คน บรรพชาเป็นสามเณรี จนกลายเป็นประเด็นที่สมเด็จพระกรมหลวงชินวรสิริวัตน์ ได้ทรงมีพระ บัญชา เมื่อวันที่ ๑๘ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๗๑

ห้ามพระเณรไม่ให้บวชหญิงเป็นบรรพชิต

หญิงซึ่งจักได้สมมติตนเป็นสามเณรีโดยถูกต้องพระพุทธานุญาตนั้น ต้องสำเร็จด้วยนางภิกษุณี ให้บรรพชา เพราะพระองค์ทรงอนุญาตให้นางภิกษุณีมีพรรษาสิบสองล่วงแล้วเป็นปวัตตินี คือ เป็นอุปัชฌาย์ ไม่ได้อนุญาตให้พระภิกษุเป็นอุปัชฌาย์ นางภิกษุณีหมดสาบสูญขาดเชื้อสายมา นานแล้ว เมื่อนางภิกษุณีผู้รักษานบธรรมเนียมสืบต่อสามเณรีไม่มีแล้ว สามเณรีผู้บวชสืบต่อมา จากภิกษุณีก็ไม่มี เป็นอันเสื่อมสูญไปตามกัน ผู้ใดให้บรรพชาเป็นสามเณรี ผู้นั้นชื่อว่าบัญญัติสิ่งที่ พระพุทธเจ้าไม่บัญญัติ เลิกถอนสิ่งที่พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติไว้แล้ว เป็นเสียหนามแก่พระ ศาสนา เป็นตัวอย่างที่ไม่ดี

^{๑๖๔} พระกวีวรรณ (จ่านง ชูตินโร ป.ธ.๙, พม., พธ.บ.), วิชาศาสนา, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๖), หน้า ๒๔๙-๒๕๐.

^{๑๖๕} ลังกามาร, ตามรอยพระอุบาลีไปฟื้นฟูพระศาสนาที่ศรีลังกา, (ม.ป.ท., ๒๕๕๒), หน้า ๑๐๑-๑๐๒.

เพราะเหตุนี้ ห้ามไม่ให้พระเถรทุกนิกายบวชหญิงเป็นภิกษุณีเป็นสิกขมานาและเป็นสามเณรีตั้งแต่นั้นไป^{๑๖๖}

เมื่อพิจารณาด้วยหลักฐานทั้งหมดที่มีอยู่ในสมมติฐานประเด็นที่ ๑ ผู้วิจัยจึงวินิจฉัยว่า ในปัจจุบันสตรีไม่สามารถอุปสมบทเป็นภิกษุณีเถรวาทได้

๒) ในปัจจุบันสตรีสามารถอุปสมบทเป็นภิกษุณีเถรวาทได้

ในสมมติฐานประเด็นที่ ๒ ผู้วิจัยตั้งข้อสังเกตว่าอาจมีความเป็นไปได้ว่า ในปัจจุบันสตรีสามารถอุปสมบทเป็นภิกษุณีเถรวาทได้ ดังนั้น ผู้วิจัยจะสืบค้นข้อมูลเพื่อนำหลักฐานมาแสดงต่อไป

เมื่อพิจารณาด้วยหลักฐานทั้งหมดที่มีอยู่ในสมมติฐานประเด็นที่ ๑ จึงทำให้สมมติฐานในประเด็นที่ ๒ ตกไป

สรุปความว่า พระนางปชาบดีโคตมีได้อุปสมบทเป็นภิกษุณีรูปแรกในพระพุทธศาสนาด้วยวิธีรับครุธรรม ๘ ประการ (ภิกษุณีรูปเดียวที่พระพุทธเจ้าทรงบวชให้) ต่อมา พระผู้มีพระภาคตรัสรับสั่งให้ภิกษุทั้งหลายทำหน้าที่บวชให้แก่บรรดาสาิกยานี้ทั้ง ๕๐๐ ที่ติดตามพระนางปชาบดีโคตมีเป็นภิกษุณีด้วยติสรณคณูปสัมปทา ภายหลังได้มีสตรีเข้ามาอุปสมบทเป็นภิกษุณีจำนวนมาก และได้เกิดปัญหาตามมาหลายประการ เช่น ไม่มีเครื่องหมายเพศ ฯลฯ เมื่อพระองค์ทรงทราบจึงรับสั่งภิกษุทั้งหลายว่าให้สอบถามอันตรายิกธรรม (คุณสมบัติ) แก่สตรีผู้ต้องการจะบวชเป็นภิกษุณี ขณะที่ภิกษุทั้งหลายกำลังสอบถามอันตรายิกธรรมอยู่ สตรีเหล่านั้นเกิดความเขินอายไม่สามารถตอบคำถามได้ เมื่อพระผู้มีพระภาคทราบเรื่อง จึงเปลี่ยนวิธีบวชจากการให้ไตรสรณคณินโดยภิกษุทั้งหลาย มาเป็นวิธีบวชด้วยญัตติจตุตถกรรมในภิกษุณีสงฆ์ แล้วจึงมาบวชด้วยวิธีเดียวกันนี้ในฝ่ายภิกษุสงฆ์อีกครั้งหนึ่ง ด้วยเหตุนี้ จึงมีพุทธบัญญัติใหม่ว่า ให้สตรีผู้ที่ต้องการจะบวชเป็นภิกษุณี อุปสมบทในสงฆ์ ๒ ฝ่าย คือ ให้บวชในภิกษุณีสงฆ์ก่อน แล้วจึงไปบวชในภิกษุสงฆ์ หลังจากมีพุทธบัญญัติว่า ให้สตรีบวชเป็นภิกษุณีด้วยวิธีญัตติจตุตถกรรมแทนวิธีการบวชแบบเดิมแล้ว วิธีการบวชเป็นภิกษุณีด้วยการให้ไตรสรณคณินได้ถูกนำไปใช้ในการบวชสามเณรี ภายหลังก็ไม่ปรากฏหลักฐานว่า มีภิกษุรูปใดนำวิธีการบวชด้วยการให้ไตรสรณคณินไปใช้ในการบวชภิกษุณีอีกเลย

ภายหลังพุทธปรินิพพานล่วงได้ ๑๐๐ ปี เกิดภิกษุไม่ลงรอยกันด้านความประพฤติและความเห็น เป็นเหตุให้แตกออกเป็น ๑๘ นิกาย เป็นอาจารย์วาท ๑๗ นิกาย และเถรวาท ๑ นิกายที่ยึดถือหลักคำสอนดั้งเดิม ราว ในปี พ.ศ. ๒๓๖๖ ภายหลังจากการสังคายนาครั้งที่ ๓ ในรัชสมัยพระเจ้าอโศกมหาราช พระโมคคัลลีบุตรติสสเถระได้ส่งคณะพระสมณทูตออกเดินทางไปเผยแผ่พระศาสนายังดินแดนต่าง ๆ ในคัมภีร์อรรถกถา ระบุว่า การส่งพระสมณทูตไปเผยแผ่พระศาสนายังดินแดนต่าง ๆ ทั้งในและนอกชมพูทวีป มีทั้งหมด ๙ สาย ใน ๙ สายนั้นมีการบวชสตรีอยู่ ๓ สาย คือ ๑) สายที่ ๔ การเผยแผ่พระศาสนาที่อปรินตกชนบท ๒) สายที่ ๘ การเผยแผ่พระศาสนาที่สุวรรณภูมิ ๓) สายที่ ๙

^{๑๖๖} กนก แส่นประเสริฐ, เอกสารคู่มือว่าด้วยประมวลพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ฯ, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, ๒๕๔๙) หน้า ๑๓๗.

การเผยแผ่พระศาสนาที่ตามพินธุทวีป ในสายที่ ๔ และสายที่ ๘ คัมภีร์อรรถกถาไม่ได้ระบุว่า สตรีที่ออกบวชนั้นบวชเป็นอะไร แต่หลักฐานในพุทธศาสนสุตตันตปิฎก ระบุว่า ในสายที่ ๘ สตรีที่ออกบวชนั้นได้บวชเป็นชี ส่วนสายที่ ๙ มีหลักฐานว่า สตรีที่ออกบวชนั้นได้อุปสมบทเป็นภิกษุณี และยังระบุอีกว่า การส่งพระสมณทูตไปเผยแผ่จะมีภิกษุสงฆ์เดินทางไปสายละ ๕ รูป เพื่อเพียงพอต่อการอุปสมบทภิกษุในถิ่นนั้น ๆ ซึ่งไม่มีภิกษุณีสงฆ์ร่วมเดินทางไปด้วย ส่วนในสายที่ ๔ ผู้วิจัยสันนิษฐานว่า อาจจะบวชเป็นชีเหมือนกับในสายที่ ๘ เพราะไม่มีภิกษุณีร่วมเดินทางไปด้วย เพราะการจะอุปสมบทภิกษุณีให้สำเร็จได้นั้นจะต้องอาศัยภิกษุณีสงฆ์

ส่วนในสายที่ ๙ ภายหลังการส่งพระสมณทูตไปเผยแผ่พระพุทธศาสนาได้ไม่นาน พระเจ้าเทวานัมปิยติสสะได้นิมนต์พระสังฆมิตตาเถรีพร้อมคณะเดินทางไปที่เกาะลังกาทวีป เพื่ออุปสมบทพระนางอนุหาเทวีพร้อมด้วยบริวารอีก ๑,๐๐๐ คนเป็นภิกษุณี ในแผ่นดินชมพูทวีป ราว พ.ศ. ๓๕๘ พราหมณ์ปุชยมิตรได้ยึดอำนาจกษัตริย์ราชวงศ์เมารยะแล้วตั้งตนเป็นกษัตริย์ได้สั่งให้ทำลายวัดวาอารามต่าง ๆ ทั้งยังตั้งค่าหัวพระสงฆ์ ๑๐๐ ทินาร์ ถ้าใครตัดหัวพระสงฆ์หรือพุทธศาสนิกชนได้ จึงทำให้พระภิกษุสงฆ์ที่เหลือรอดหนีตายไปยังแคว้นต่าง ๆ ยุคนี้จึงเป็นยุคมืดของพุทธศาสนาในแคว้นมคธ ต่อจากนั้น ราวประมาณ ปี พ.ศ. ๕๐๐ (พุทธศตวรรษที่ ๖) แแถบดินแดนด้านทิศตะวันตกเฉียงเหนือของชมพูทวีป (แคว้นคันธาระและปัญจาบ) ในรัชสมัยพระเจ้าเมนันเดอร์ พระองค์เกิดเลื่อมใสศรัทธาพระนาคเสน (นิกายสรวาสติวาท) จึงได้ถวายวิหารพร้อมทั้งบำรุงพระภิกษุจำนวน ๑๐๐ โกฏิด้วยปัจจัย ในหลักฐานไม่ปรากฏว่ามีการกล่าวถึงภิกษุณีสงฆ์ได้เลย ซึ่งในหลักฐานยังระบุอีกว่า ในแถบนั้นเป็นที่ตั้งของนิกายสรวาสติวาท นั่นก็แสดงว่า ดินแดนตอนเหนือของชมพูทวีปในช่วงนั้นได้เจริญรุ่งเรืองไปด้วยพุทธศาสนานิกายอากัรียวาท ซึ่งทำให้พุทธศาสนานิกายเถรวาทต้องถอยร่นลงมาทางดินแดนตอนใต้ของชมพูทวีป ช่วงตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ ๖ เป็นต้นไป ซึ่งปรากฏหลักฐานในประวัติพระอัสสชิ ระบุว่า พระพุทธศาสนานิกายเถรวาทได้ถอยร่นมาอยู่ทางตอนใต้ของชมพูทวีปจนถึงเกาะลังกา ในประวัติพระวสุพัฑธุและบันทึกการเดินทางของสมณะฟาเหียน ปรากฏว่า มีการกล่าวถึงภิกษุณีทั้งหลาย แต่เมื่อพิจารณาด้วยหลักฐานที่มีก่อนหน้านี้แล้ว มีความเป็นไปได้สูงมากกว่า อาจจะ เป็นภิกษุณีในนิกายอื่น ๆ ที่เป็นอากัรียวาท ซึ่งไม่ใช่เถรวาท เพราะดินแดนชมพูทวีปทางตอนเหนือในยุคนั้น พระพุทธศาสนาในแบบเถรวาทได้เสื่อมถอยไปอยู่ในชมพูทวีปตอนใต้จนถึงเกาะลังกา เริ่มตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ ๖ จนเสื่อมสูญไปในพุทธศตวรรษที่ ๑๐ ซึ่งยังคงหลงเหลือเฉพาะทางตอนใต้ของชมพูทวีปเท่านั้น ต่อมา ในพุทธศตวรรษที่ ๑๒ ช่วงปี พ.ศ. ๑๑๗๑-๑๑๘๑ ในบันทึกการเดินทางของพระเสวียนจั้ง (ถังซำจั๋ง) ได้บันทึกข้อมูลจำนวน ๑๓๘ แคว้น ทั้งในและนอกชมพูทวีป ซึ่งในบันทึกการเดินทางฯ ทั้งหมดไม่ได้กล่าวถึงการมีอยู่ของภิกษุณีเลย ช่วงพุทธศตวรรษที่ ๑๖-๑๗ พระพุทธศาสนาในลังกาทวีป ได้เกิดเหตุการณ์ที่ทำให้ภิกษุสงฆ์และภิกษุณีสงฆ์ได้สูญสิ้นสมณวงศ์ไป ต่อมา พระเจ้าวิชัยพาหุที่ ๑ ได้นิมนต์พระสงฆ์จากพม่าในรัชสมัยพระเจ้าอนรุทธะ จำนวน ๒๐ รูป สมณวงศ์ในลังกาจึงได้กลับมีขึ้นอีกครั้งหนึ่ง

ประมาณ พ.ศ. ๒๒๙๖ ในลังกาทวีปเกิดจลาจลจนต้องเสียอิสรภาพแก่พวกทมิฬอีก พระพุทธศาสนาเสื่อมลงอีกวาระหนึ่งถึงสิ้นสมณวงศ์ ในช่วงระหว่างปี พ.ศ. ๒๒๙๖-๒๓๒๕ พระเจ้ากิตติศรีราชสิงหะ ได้ส่งราชทูตไปยังกรุงศรีอยุธยา เพื่อนำคณะภิกษุสงฆ์ไทยมาทำพิธีอุปสมบทแก่ชาว

ศรีลังกา โดยการนำของพระอุบาลีมหาเถระ ในการบรรพชาอุปสมบทครั้งนั้นไม่พบหลักฐานว่ามีการอุปสมบทภิกษุณีแต่อย่างใด ในประเทศไทย ปี พ.ศ.๒๔๗๑ นายนรินทร์ (กลิง) ภาซิด ได้ให้ลูกสาว พร้อมด้วยสตรีอีก ๖ คน ออกบรรพชาเป็นสามเณรี จนกลายเป็นประเด็นให้สมเด็จพระกรมหลวงชินวราลริวัตน์ ได้ทรงมีพระบัญชา เมื่อวันที่ ๑๘ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๗๑ ห้ามพระเณรไม่ให้บวชหญิงเป็นบรรพชิต ด้วยเหตุว่า ภิกษุณีหมดสาบสูญขาดเชื้อสายมานานแล้ว เมื่อภิกษุณีผู้รักษาขนบธรรมเนียมสืบต่อสามเณรีไม่มีแล้ว สามเณรีผู้บวชสืบต่อมาจากภิกษุณีก็ไม่มี เป็นอันเสื่อมสูญไปตามกัน

เมื่อพิจารณาด้วยหลักฐานทั้งหมดที่มีอยู่ในประเด็นวิเคราะห์การอุปสมบทสตรีเป็นภิกษุณีเถรวาทในปัจจุบัน ผู้วิจัยจึงวินิจฉัยว่า ในปัจจุบันสตรีไม่สามารถอุปสมบทเป็นภิกษุณีเถรวาทได้ เพราะไม่มีภิกษุณีสงฆ์ทำหน้าที่ให้การอุปสมบท ด้วยเหตุว่าภิกษุณีสงฆ์ได้สูญสิ้นไปหมดแล้วจึงไม่สามารถให้การอุปสมบทแก่สตรีผู้ต้องการจะบวชได้

๔.๑.๒ วิเคราะห์การเผยแผ่คำสอนที่มีผลกระทบต่อพระสูตร

ในประเด็นนี้ ผู้วิจัยได้นำข้อมูลที่ได้รวบรวมและสรุปประเด็นไว้แล้วในบทที่ ๓ มาเพื่อศึกษาวิเคราะห์และวินิจฉัย โดยแบ่งออกเป็น ๒ ประเด็น คือ ๑. วิเคราะห์บุคคลผู้ใกล้ชิดเสียชีวิตอินทรีจะแก่กล้า ๒. วิเคราะห์การพยากรณ์มรรคผลและคติที่ไปสู่ชีวิต ซึ่งจะเรียงลำดับประเด็นวิเคราะห์และวินิจฉัย ดังต่อไปนี้

๑. วิเคราะห์บุคคลผู้ใกล้ชิดเสียชีวิตอินทรีจะแก่กล้า

ในประเด็นนี้ ผู้วิจัยได้นำข้อมูลที่ได้รวบรวมและสรุปไว้แล้วในบทที่ ๓ มาเพื่อศึกษาวิเคราะห์ต่อไปในบทที่ ๔ ซึ่งเป็นหลักการบรรยายของพระคัมภีร์ โสตถิโณ เกี่ยวกับการเผยแผ่คำสอนในประเด็นบุคคลผู้ใกล้ชิดเสียชีวิตอินทรีจะแก่กล้า โดยมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

๑. เมื่อได้ฟังคำสอนของพระพุทธเจ้าก่อนสิ้นชีวิต จะละสังโยชน ๕ เบื้องต่ำ ได้เป็นพระอนาคามี เพราะผู้ใกล้ชิดเสียชีวิตอินทรีภาวนาจะแก่กล้า พระพุทธเจ้ารู้จังหวะของอินทรีภาวนาในแต่ละบุคคล ดังนั้น ให้เอาคำสอนของพระพุทธเจ้าไปให้ผู้ใกล้ชิดชีวิตฟัง

๒. ช่วงใกล้จะเสียชีวิตขอให้ฟังแค่ ๕ นาที พอได้ฟังปุ๊บเข้าล็อกละ คนที่กำลังนอนหลับ หูรณทวารจะหยุดตื่นทันที อาการจะเริ่มสงบ แต่ต้องช่วงเวลาใกล้ตายจริง ๆ แต่ถ้ายังมีแรงอยู่วิหยา ขว้างทั้งหมด แสดงว่ายังมีแรงปล่อยมันไปก่อน อินทรียังอ่อน

๓. ในช่วงเวลาที่ใกล้จะตาย อินทรีจะเริ่มแก่กล้า เราเห็นว่า เขาคงจะขาดสติทำอะไรไม่ได้ สัมปชัญญะไม่มี วางความเห็นของเรา แล้วมีหน้าที่เชื่อพระพุทธเจ้า นี่แหละถึงว่าศรัทธาใจ ถ้ามว่าศรัทธาอะไร พญูชนะ พญูชนะของศาสดา นี่คือข้อสอง สังโยชน ๕ ก็จะสิ้นเหมือนกัน

๔. ใครมีญาติที่ใกล้จะเสียชีวิตให้เปิดคำสอนของพระศาสดาให้ฟัง บทใดก็ได้ ทำไมคนใกล้เสียชีวิตถึงได้บรรลุมรรคเร็ว ความเร็วในการบรรลุมรรค พระองค์วัดจากอะไร วัดจากอินทรี ๕ ศรัทธา วิริยะ สติ สมาธิ ปัญญา ในช่วงจังหวะนี้จังหวะเดียวอินทรีเขาจะแก่กล้า ช่วงที่ยังไม่ตาย

อินทรีย์ของแต่ละคนจะแก่กล้าบ้างอ่อนบ้าง แต่ช่วงจังหวะใกล้จะตายจริง ๆ ถ้ายังไม่ตายอินทรีย์จะยังไม่ค่อยเท่าไร ถ้าใกล้จะตายเนี่ยฟังคำสอนของพระพุทธเจ้าแล้วเข้าทั้งหมด

ด้วยเหตุนี้ผู้วิจัยจึงตั้งข้อสังเกตอีกว่า เพราะเหตุใดพระคัมภีร์จึงกล่าวยืนยันเช่นนั้น ดังนั้น ผู้วิจัยจึงตั้งสมมติฐานเพื่อนำข้อมูลมาวิเคราะห์และวินิจฉัยเป็น ๒ ประเด็น คือ

- ๑) พระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสว่าผู้ใกล้เสียชีวิตอินทรีย์จะแก่กล้า
- ๒) พระคัมภีร์มีอินทรีย์โปรปรียัตตญาณ

โดยผู้วิจัยจะใช้หลักฐานจากคัมภีร์พระไตรปิฎกและคัมภีร์อรรถกถาเป็นต้น เพื่อนำมาวิเคราะห์และวินิจฉัยในแต่ละประเด็นต่อไป

๑) พระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสว่าผู้ใกล้เสียชีวิตอินทรีย์จะแก่กล้า

ในสมมติฐานประเด็นที่ ๑ ผู้วิจัยตั้งข้อสังเกตว่าอาจมีความเป็นไปได้ว่า พระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสว่าผู้ใกล้เสียชีวิตอินทรีย์จะแก่กล้า ดังนั้น ผู้วิจัยจะสืบค้นข้อมูลเพื่อนำหลักฐานมาแสดงต่อไป

คำว่า อินทรีย์ ในประเด็นนี้หมายถึงเอาเฉพาะอินทรีย์ ๕ ซึ่งในอินทรีย์ ๕ ประกอบด้วย ศรัทธา วิริยะ สติ สมาธิ และปัญญา ปรากฏหลักฐานในพระสุตตันตปิฎก สังยุตตนิกาย มหาวรรค อินทรีย์สังยุต มุทฺตรวรรค ปุณฺณาสุตฺต ความว่า

ภิกษุทั้งหลาย อินทรีย์ ๕ ประการนี้ คือ ๑. สัทธินทรีย์ ฯลฯ ๕. ปัญญินทรีย์

สัทธินทรีย์ คือ อริยสาวกเป็นผู้มีศรัทธา เชื่อพระปัญญาตรัสรู้ของตถาคตว่า ‘พระองค์เป็นพระอรหันต์ ตรัสรู้ด้วยพระองค์เอง ฯลฯ เป็นศาสดาของเทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย’ เรียกว่า สัทธินทรีย์

วิริยินทรีย์ คือ อริยสาวกปรารถนัสัมมปปธาน ๔ ประการ ย่อมได้ความเพียร เรียกว่า วิริยินทรีย์

สตินทรีย์ คือ อริยสาวกปรารถนสติปัฏฐาน ๔ ประการ ย่อมได้สติ เรียกว่า สตินทรีย์

สมาธินทรีย์ คือ อริยสาวกทำนิพพานให้เป็นอารมณ์ แล้วได้สมาธิเอกัคคตาจิต เรียกว่า สมาธินทรีย์

ปัญญินทรีย์ คือ อริยสาวกเป็นผู้มีปัญญาเครื่องพิจารณาเห็นทั้งความเกิดและความดับ ขำแรกกิเลส ให้สิ้นทุกข์ เรียกว่า ปัญญินทรีย์^{๑๖๗}

นอกจากนี้ พระผู้มีพระภาคยังตรัสอีกว่า อินทรีย์ทั้ง ๕ นั้นไม่สามารถที่จะเกิดขึ้นมาเองได้ ถ้าเว้นขาดเสียจากวินัยของพระองค์ มีหลักฐานปรากฏในพระสุตตันตปิฎก สังยุตตนิกาย มหาวรรค อินทรีย์สังยุต สุภทฺตวรรค ทูติยอุปาทสุตฺต ความว่า

^{๑๖๗} ดูรายละเอียดใน ส.ม. (ไทย) ๑๙/๔๘๑/๒๙๒-๒๙๓.

ภิกษุทั้งหลาย อินทรีย์ ๕ ประการนี้ที่บุคคลเจริญ ทำให้มากแล้ว ที่ยังไม่เกิดย่อมเกิดขึ้น เว้นวินัยของพระสุคต ย่อมไม่เกิดขึ้น

อินทรีย์ ๕ ประการ อะไรบ้าง คือ

๑. สัทธินทรีย์ ๒. วิริยินทรีย์
๓. สตินทรีย์ ๔. สมาธินทรีย์
๕. ปัญญินทรีย์

อินทรีย์ ๕ ประการนี้ที่บุคคลเจริญ ทำให้มากแล้ว ที่ยังไม่เกิดย่อมเกิดขึ้น เว้นวินัยของพระสุคต ย่อมไม่เกิดขึ้น”^{๑๖๘}

และพระองค์ยังทรงตรัสบอกวิธีการทำอินทรีย์ ๕ ให้เจริญ ดังหลักฐานปรากฏในพระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย ปฏิสัมภิตามรรค มหาวรรค อินทริยกถา ปฐมสุตตันตนิทเทส ความว่า

... การเจริญอินทรีย์ ๕ มีได้ด้วยอาการเท่าไร

คือ อินทรีย์ ๕ อันบุคคลย่อมเจริญด้วยอาการ ๑๐ อย่าง การเจริญอินทรีย์ ๕ มีได้ด้วยอาการ ๑๐ อย่าง บุคคลเมื่อละความไม่มีศรัทธา ชื่อว่าเจริญสัทธินทรีย์ เมื่อเจริญสัทธินทรีย์ ชื่อว่าละความไม่มีศรัทธา เมื่อละความเกียจคร้าน ชื่อว่าเจริญวิริยินทรีย์ เมื่อเจริญวิริยินทรีย์ ชื่อว่าละความเกียจคร้าน เมื่อละความประมาท ชื่อว่าเจริญสตินทรีย์ เมื่อเจริญสตินทรีย์ ชื่อว่าละความประมาท เมื่อละอุทธัจจะ ชื่อว่าเจริญสมาธินทรีย์ เมื่อเจริญสมาธินทรีย์ ชื่อว่าละอุทธัจจะ เมื่อละอวิชชา ชื่อว่าเจริญปัญญินทรีย์ เมื่อเจริญปัญญินทรีย์ ชื่อว่าละอวิชชา อินทรีย์ ๕ อันบุคคลย่อมเจริญด้วยอาการ ๑๐ อย่างนี้ การเจริญอินทรีย์ ๕ มีได้ด้วยอาการ ๑๐ อย่างนี้^{๑๖๙}

ทั้งยังมีพระดำรัสว่า อินทรีย์ ๕ ถ้าบุคคลเจริญทำให้มากแล้ว จึงจะเป็นไปเพื่อละสังโยชน์ ซึ่งปรากฏหลักฐานในพระสุตตันตปิฎก สังยุตตนิกาย มหาวรรค อินทริยสังยุต โพธิปักขิยวรรค สัณฺญาชนสูตร ความว่า

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า “ภิกษุทั้งหลาย อินทรีย์ ๕ ประการนี้ที่บุคคลเจริญ ทำให้มากแล้ว ย่อมเป็นไปเพื่อละสังโยชน์

อินทรีย์ ๕ ประการ อะไรบ้าง คือ

๑. สัทธินทรีย์ ฯลฯ ๕. ปัญญินทรีย์

อินทรีย์ ๕ ประการนี้ที่บุคคลเจริญ ทำให้มากแล้ว ย่อมเป็นไปเพื่อละสังโยชน์”^{๑๗๐}

^{๑๖๘} ส.ม. (ไทย) ๑๙/๕๓๐/๓๔๔.

^{๑๖๙} ขุ.ป. (ไทย) ๓๑/๑๘๕/๒๙๑.

^{๑๗๐} ส.ม. (ไทย) ๑๙/๕๓๑/๓๔๕.

อินทรี ๕ ที่บุคคลเจริญทำให้มากแล้ว จะหวังผลได้ ๑ ใน ๗ ประการ อย่างใดอย่างหนึ่ง ซึ่งมีหลักฐานปรากฏในพระสูตรตันตปิฎก สังยุตตนิกาย มหาวรรค อินทรีสังยุต โพธิปักขิยวรรค ทุติยผลสูตร ความว่า

“ภิกษุทั้งหลาย อินทรี ๕ ประการนี้ อินทรี ๕ ประการ อะไรบ้าง คือ

๑. สัทธินทรี ๖. ปัญญินทรี

อินทรี ๕ ประการนี้

ภิกษุทั้งหลาย เพราะอินทรี ๕ ประการนี้ที่บุคคลเจริญทำให้มากแล้ว พึงหวังผลานิสงส์ ๗ ประการ ผลานิสงส์ ๗ ประการ อะไรบ้าง คือ

๑. จะได้บรรลุอรหัตตผลทันทีในปัจจุบัน
๒. ถ้าไม่ได้บรรลุอรหัตตผลในปัจจุบัน จะได้บรรลุในเวลาใกล้ตาย
๓. ถ้าในปัจจุบันและเวลาใกล้ตายยังไม่ได้บรรลุก็จะได้เป็นพระอนาคามี ผู้อันตราปรีนิพพายี
๔. ...ก็จะได้เป็นพระอนาคามีผู้อุปหัจจปรีนิพพายี
๕. ...ก็จะได้เป็นพระอนาคามีผู้สังขารปรีนิพพายี
๖. ...ก็จะได้เป็นพระอนาคามีผู้สังขารปรีนิพพายี
๗. ...ก็จะได้เป็นพระอนาคามีผู้อุทังโสโตกนิภูคามิ เพราะอุทังภาคิยสังโยชน ๕ ประการ
สิ้นไป^{๑๗๑}

ซึ่งในพจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์ ได้อธิบายว่า

อินทรี ๕ ธรรมที่เป็นใหญ่ในกิจของตน โดยเป็นเจ้าการในการทำหน้าที่และเป็นหัวหน้า นำสัมปยุตตธรรมในการครอบงำกำจัดธรรมที่เป็นปฏิปักษ์ มี ๕ อย่าง ได้แก่ ศรัทธา วิริยะ สติ สมาธิ ปัญญา ... ซึ่งธรรมที่ตรงข้ามแต่ละอย่างจะเข้าครอบงำไม่ได้ เรียกชื่อว่า อินทรี โดยความหมายว่าเป็นเจ้าการในการครอบงำเสียซึ่งธรรมที่ตรงข้ามแต่ละอย่าง คือ ความไร้ศรัทธา ความเกียจคร้าน ความประมาท ความฟุ้งซ่าน และความหลงมกมาย ...^{๑๗๒}

ในปฏิลาภสูตร ปรากฏข้อความว่า พระผู้มีพระภาคทรงอธิบายว่า อินทรี ๕ ประกอบไปด้วยศรัทธา วิริยะ สติ สมาธิ ปัญญา โดยอินทรีทั้ง ๕ นั้นมีความหมายดังนี้ ๑. ศรัทธา คือ การเชื่อมั่นในปัญญาตรัสรู้ของพระพุทธเจ้าว่าเป็นพระอรหันต์ตรัสรู้ด้วยพระองค์เอง พร้อมด้วยวิชาและจรณะ เป็นศาสดาของเทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย ๒. วิริยะ คือ การปรารภสัมมปปธาน ๔ ประการ ย่อมได้ความเพียร ๓. สติ คือ การปรารภสติปัฏฐาน ๔ ประการ ย่อมได้สติ ๔. สมาธิ คือ การทำนิพพานให้เป็นอารมณ์แล้วได้สมาธิในระดับเอกัคคตาจิต ๕. ปัญญา คือ ปัญญาพิจารณาเห็นทั้งความเกิดและดับ ชำแรกกิเลสให้ถึงความสิ้นทุกข์

^{๑๗๑} ส.ม. (ไทย) ๑๙/๕๓๖/๓๔๗-๓๔๘.

^{๑๗๒} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์, หน้า ๕๕๖-๕๕๗.

ในทุติยอุปปาตสูตร ระบุว่า อินทรีย์ ๕ ย่อมไม่สามารถเกิดขึ้นเองได้ ถ้าเว้นจากวินัยของ พระพุทธองค์ และในปฐมสูตรต้นตนิทเทส บอกการทำให้อินทรีย์ทั้ง ๕ เจริญขึ้นด้วยอาการ ๑๐ อย่าง โดยเริ่มจากบุคคลละความไม่มีศรัทธา ชื่อว่า เจริญศรัทธา เป็นต้น ไปจนถึงการเจริญปัญญา และยัง ปรากฏพระพุทธดำรัสว่า อินทรีย์ทั้ง ๕ นี้ ถ้าบุคคลเจริญให้มากทำให้มากแล้ว จึงจะเป็นไปเพื่อการละ สังโยชน์ซึ่งปรากฏหลักฐานในสัณฺญาสนสูตร นอกจากนี้ในทุติยผลสูตร ยังกล่าวอีกว่า อินทรีย์ ๕ ที่ บุคคลเจริญแล้ว ทำให้มากเจริญให้มาก พึงหวังผลได้ ๑ ใน ๗ ประการ หรืออย่างใดอย่างหนึ่ง ได้แก่ ๑) จะได้บรรลุปะเป็นพระอรหันต์ในปัจจุบันทันที ๒) ถ้าไม่ได้บรรลอรหัตผลในปัจจุบัน จะได้บรรลใน เวลาใกล้ตาย เป็นต้น ซึ่งจากหลักฐานที่ผู้วิจัยได้ยกมานั้น ไม่ปรากฏพระดำรัสว่า บุคคลผู้ใกล้จะ เสียชีวิตอินทรีย์ ๕ จะแก่กล้าขึ้นเอง เมื่อพิจารณาจากหลักฐานทั้ง ๓ พระสูตร คือ ทุติยอุปปาตสูตร ปฐมสูตรต้นตนิทเทส ทุติยผลสูตร ที่ผู้วิจัยได้ยกมาแสดงแล้ว จะเห็นได้ว่า อินทรีย์ทั้ง ๕ นั้นไม่สามารถ จะแก่กล้าขึ้นเองได้ โดยปราศจากความพากเพียรพยายามกระทำให้เกิดขึ้น ดังนั้น เมื่อนำคำสอนพระ คีกรุทธีมาเทียบเคียงกับหลักฐานในพระสูตรซึ่งเป็นพระพุทพจน์แล้ว พบว่า คำสอนของพระคีกรุทธี มีความขัดแย้งและคัดค้านกับคำสอนของพระศาสดา มีวาทีอันเป็นข้าศึก พระคีกรุทธีได้แสดงในสิ่งที่ พระองค์ไม่ได้แสดงว่าพระองค์ทรงแสดง ซึ่งจัดเข้าองค์แห่งสังฆเภท ปรากฏหลักฐานในพระวินัยปิฎก จุฬวรรค สังฆเภทขันธกะ ตติยภาณวาร อุปาลิปัญหา สังฆเภท ความว่า

แสดงสิ่งที่ตถาคตไม่ได้ภาซิตไว้ไม่ได้ตรัสไว้ว่า ตถาคตได้ภาซิตไว้ได้ตรัสไว้
แสดงสิ่งที่ตถาคตได้ภาซิตไว้ได้ตรัสไว้ว่า ตถาคตไม่ได้ภาซิตไว้ไม่ได้ตรัสไว้
อุบาลี สงฆ์จะเป็นผู้แตกกันด้วยเหตุเท่านั้นแล^{๑๗๓}

และพระผู้มีพระภาคยังทรงบอกผลของการกล่าวต่อพระองค์ด้วยถ้อยคำที่ไม่จริง ซึ่งปรากฏ หลักฐานในพระสูตรต้นตปิฎก อังคุตตรนิกาย เอกกนิบาต อัมมวรรค ความว่า

... แสดงสิ่งที่ตถาคตไม่ได้ภาซิตไว้ ไม่ได้กล่าวไว้ว่า “ตถาคตได้ภาซิตไว้ ได้กล่าวไว้” ฯลฯ แสดงสิ่งที่ตถาคตภาซิตไว้ กล่าวไว้ว่า “ตถาคตไม่ได้ภาซิตไว้ ไม่ได้กล่าวไว้” ฯลฯ แสดงกรรมที่ ตถาคตไม่ได้ประพฤติปฏิบัติมาว่า “ตถาคตได้ประพฤติปฏิบัติมา” ฯลฯ แสดงกรรมที่ตถาคตได้ ประพฤติปฏิบัติมาว่า “ตถาคตไม่ได้ประพฤติปฏิบัติมา” ฯลฯ แสดงสิ่งที่ตถาคตไม่ได้บัญญัติไว้ว่า “ตถาคตได้บัญญัติไว้” ฯลฯ แสดงสิ่งที่ตถาคตได้บัญญัติไว้ว่า “ตถาคตไม่ได้บัญญัติไว้” ชื่อว่า ปฏิบัติเพื่อไม่เกื้อกูลแก่คนหมู่มาก เพื่อไม่ใช่สุขแก่คนหมู่มาก เพื่อไม่ใช่ประโยชน์แก่คนหมู่มาก เพื่อไม่เกื้อกูล เพื่อทุกข์แก่เทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย ภิกษุเหล่านั้นย่อมประสพสิ่งที่ไม่ใช่บุญเป็น อันมาก และทำให้สัทธรรมนี้สูญหายไป^{๑๗๔}

เมื่อพิจารณาด้วยหลักฐานทั้งหมดที่มีอยู่ในสมมติฐานประเด็นที่ ๑ ผู้วิจัยจึงวินิจฉัยว่า พระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสว่าผู้ใกล้เสียชีวิตอินทรีย์จะแก่กล้า จึงตกไป

^{๑๗๓} วิ.จู. (ไทย) ๗/๓๕๒/๒๑๔.

^{๑๗๔} อ.ง.เอกก. (ไทย) ๒๐/๑๓๑-๑๓๔/๒๐.

๒) พระคัมภีร์มีอินทรีปโรปรียัตตญาณ

ในสมมติฐานประเด็นที่ ๒ ผู้วิจัยตั้งข้อสังเกตว่าอาจมีความเป็นไปได้ว่า พระคัมภีร์มีอินทรีปโรปรียัตตญาณ ดังนั้น ผู้วิจัยจะสืบค้นข้อมูลเพื่อนำหลักฐานมาแสดงต่อไป

เมื่อผู้วิจัยทำการสืบค้นข้อมูล พบว่า พระผู้มีพระภาคทรงทราบความแก่และความอ่อนของอินทรีในสัตว์ทั้งหลาย มีหลักฐานปรากฏในพระอภิธรรมปิฎก วิภังค์ ญาณวิภังค์ ทักขณิทเทศอินทรีปโรปรียัตตญาณ (ปรีชาหยั่งรู้สัตว์ที่มีอินทรีแก่กล้าและไม่แก่กล้า) ความว่า

พระตถาคตทรงทราบความแก่กล้าและไม่แก่กล้าแห่งอินทรีของสัตว์เหล่าอื่นของบุคคลเหล่าอื่นตามความเป็นจริง เป็นไฉน

พระตถาคตในโลกนี้ทรงทราบอาสยะ อนุสัย จริต อธิมุตติของสัตว์ทั้งหลาย ทรงทราบสัตว์ทั้งหลายผู้มีฐลีสือกิเลสน้อย มีฐลีสือกิเลสมาก มีอินทรีแก่กล้า มีอินทรีอ่อน มีอาการดี มีอาการชั่ว แนะนำให้เข้าใจได้ง่าย แนะนำให้เข้าใจได้ยากควรบรรลุธรรมและไม่ควรบรรลุธรรม^{๑๗๕}

นอกจากหลักฐานข้างต้นแล้ว ยังมีหลักฐานปรากฏอีกว่า การหยั่งรู้ในอินทรีของสัตว์ทั้งหลายนั้นเป็นความสามารถที่มีในเฉพาะพระตถาคตเจ้า ปรากฏหลักฐานในพระสูตรตันตปิฎก มัชฌิมนิคาย มูลปณณาสก สีนทาวรรค มหาสีนทาสสูตร ความว่า

ตถาคตรู้ชัดว่าสัตว์เหล่าอื่น ...บุคคลเหล่าอื่นมีอินทรีแก่กล้าและอินทรีอ่อนตามความเป็นจริง การที่ตถาคตรู้ชัดว่าสัตว์เหล่าอื่น และบุคคลเหล่าอื่นมีอินทรีแก่กล้าและอินทรีอ่อนตามความเป็นจริง นี่เป็นกำลังของตถาคตที่ตถาคตอาศัยแล้ว ปฏิญญฐานะที่องอาจ บันลือสีนทาทประกาศพรหมจักรในบริษัท^{๑๗๖}

นอกจากนี้ ในอรรถกถาพระสูตรตันตปิฎก ขุททกนิคาย สัทธรรมปกาสินี ปฏิสัมภิทามรรค มหารวรรค ญาณกถา อินทรีปโรปรียัตตญาณนิตเทศวินณนา ยังได้อธิบายอีกว่า

ในอินทรีปโรปรียัตตญาณนิตเทศพึงทราบวินิจฉัยดังต่อไปนี้ คำว่า ของพระตถาคต (ตถาคตสส) จะไม่มีอยู่ในอุทเทสโดยสรุป เพราะท่านกล่าวไว้ว่า “ญาณ ๖ ประการ (เบื้องปลาย) ไม่มีทั่วไปแก่พระสาวกทั้งหลาย” ก็เท่ากับท่านกล่าวว่า “มีเฉพาะพระตถาคต” เท่านั้น เพราะฉะนั้น ... พระตถาคตทรงเห็น คือ ทรงตรวดดูสัตว์ทั้งหลายเหล่านั้นด้วยจักขุ คือ อินทรีปโรปรียัตตญาณ (ญาณกำหนดรู้ความหย่อนและความยิ่งแห่งอินทรี) ...^{๑๗๗}

^{๑๗๕} อภ.วิ. (ไทย) ๓๕/๘๑๔/๕๒๕-๕๒๖.

^{๑๗๖} ม.ม. (ไทย) ๑๒/๑๔๘/๑๔๕.

^{๑๗๗} ขุ.ป.อ. (ไทย) ๒/๑๑๑/๑.

ด้วยเพราะพระผู้มีพระภาคทรงอาศัยพุทธจักขุในการตรวจดูหมู่สัตว์ จึงได้รู้ชัดถึงความแก่ กล้าและความอ่อนในอินทรีย์ของบุคคล มีหลักฐานปรากฏในพระวินัยปิฎก มหาวรรค มหาขันธกะ พรหมนิคมกถา ความว่า

...เพราะอาศัยพระภรรมาในหมู่สัตว์ ทรงตรวจดูโลกด้วยพุทธจักขุ เมื่อทรงตรวจดูโลกด้วย พุทธจักขุ ได้เห็นสัตว์ทั้งหลายผู้มีฐลีในตาน้อย มีฐลีในตามาก มีอินทรีย์แก่กล้ามีอินทรีย์อ่อน มีอาการ ดี มีอาการทราม สอนให้รู้ได้ง่าย สอนให้รู้ได้ยาก...^{๑๗๘}

ซึ่งในอรรถกถาพระสุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย สุมังคลวิลาสินี มหาวรรค มหาปทานสูตร พรหมยาจนกถาวิณณา ได้อธิบายว่า

คำว่า ด้วยพระพุทจักขุ (พุทธจักขุ) ได้แก่ ด้วยการหยั่งรู้ความยิ่งและความหย่อนแห่ง อินทรีย์ และด้วยการหยั่งรู้กิเลสและอริยาศัยที่นอนเนื่องอยู่ เพราะคำว่า พุทธจักขุ เป็นชื่อของ ญาณ ๒ ประการนี้ คำว่า พระสมันตจักขุ เป็นชื่อแห่งพระสัพพัญญุตญาณ คำว่า ธรรมจักขุ เป็น ชื่อแห่งมรรคญาณ ๓

ในคำว่า ผู้มีฐลีในดวงตาน้อย (อปปรชกฺเข) เป็นต้น ฐลีมีรากะเป็นต้นในจักขุคือปัญญาของ สัตว์เหล่าใดมีน้อย โดยนัยที่กล่าวมาแล้วนั้นแล สัตว์เหล่านั้นชื่อว่าผู้มีฐลีในดวงตาน้อย ฐลีมีรากะ เป็นต้นนั้น ของสัตว์เหล่าใดมีมาก สัตว์เหล่านั้นชื่อว่าผู้มีฐลีในดวงตามาก อินทรีย์ทั้งหลายมี ศรัทธาเป็นต้นของสัตว์เหล่าใดแก่กล้า สัตว์เหล่านั้นชื่อว่ามีอินทรีย์แก่กล้า อินทรีย์เหล่านั้นของ สัตว์เหล่าใดอ่อน สัตว์เหล่านั้นชื่อว่ามีอินทรีย์อ่อน อาการทั้งหลายมีศรัทธาเป็นต้นนั้นนั้นแลของ สัตว์เหล่าใดดี สัตว์เหล่านั้นชื่อว่ามีอาการดี สัตว์เหล่าใดกำหนดรู้เหตุที่ตรัสไว้แล้ว คือ ให้รู้ได้ โดยง่าย สัตว์เหล่านั้นชื่อว่าสอนให้รู้ได้โดยง่าย...

... บุคคลผู้มีศรัทธา ชื่อว่า มีกิเลสฐลีน้อยในปัญญาจักขุ... บุคคลผู้มีความเพียร ชื่อว่า มีกิเลส ดุจฐลีน้อยในปัญญาจักขุ... บุคคลผู้มีสติตั้งมั่น ชื่อว่า มีกิเลสดุจฐลีน้อยในปัญญาจักขุ... บุคคลผู้มี จิตตั้งมั่น ชื่อว่า มีกิเลสดุจฐลีน้อยในปัญญาจักขุ... บุคคลผู้มีปัญญาดี ชื่อว่า มีกิเลสดุจฐลีน้อยใน ปัญญาจักขุ อนึ่ง บุคคลผู้มีศรัทธาเป็นผู้มีอินทรีย์แก่กล้า ฯลฯ บุคคลผู้มีปัญญาดีเป็นผู้มีกเห็น ปรโลกและโทษโดยความเป็นภัย...^{๑๗๙}

และพระพุทธรองค์ยังตรัสบอกถึงบุคคลผู้ชอบ ประเมินและพยากรณ์ในบุคคลอื่น ปรากฏ หลักฐานในพระสุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย ฉักกนิบาต ปฐมปิณณาสกั ธัมมิกวรรค มิคสาลาสูตร ความว่า

...นอกจากตถาคต เพราะเหตุนี้แล เธอทั้งหลายอย่าได้เป็นผู้ชอบถือประมาณในบุคคล และ อย่าถือประมาณในบุคคล เพราะบุคคลผู้ถือประมาณในบุคคล ย่อมทำลายคุณวิเศษของตน ส่วน เราหรือผู้เหมือนเราพึงถือประมาณในบุคคลได้

^{๑๗๘} วิ.ม. (ไทย) ๔/๙/๑๔.

^{๑๗๙} ที.ม.อ. (ไทย) -/๖๙/๙๑-๙๒.

ในเรื่องญาณเป็นเครื่องกำหนดรู้อินทรีย์แก่กล้า และอินทรีย์อ่อนของบุคคล ใครกันเล่า คือ มิคสาลาอุบาสิกาผู้เขลา ไม่ฉลาด ไม่หลักแหลม มีปัญญาทึบ และใครกันเล่า คือ พระสัมมาสัมพุทธเจ้าผู้มีวิสัยที่ไม่มีอะไรขัดขวางได้^{๑๘๐}

หลักฐานในทศกนิเทศ ระบุว่า พระผู้มีพระภาคทรงเป็นผู้ที่ทราบความแก่กล้าและความอ่อนในอินทรีย์ของสัตว์ทั้งหลาย นอกจากนี้ หลักฐานในมหาสีหนาทสูตร ยังระบุอีกว่า การที่พระองค์ทรงรู้ถึงความแก่กล้าและความอ่อนในอินทรีย์ของสัตว์ทั้งหลาย เป็นความสามารถพิเศษที่มีเฉพาะในพระพุทธเจ้า และญาณที่ทำให้ทราบถึงความแก่และความอ่อนในอินทรีย์ของสัตว์ทั้งหลายนี้ ไม่มีทั่วไปแก่พระสาวก ส่วนในพรหมนิคมกถา ได้ระบุอีกว่า ด้วยเพราะพระองค์อาศัยพุทธจักขุญาณ (พระสัพพัญญุตญาณ) ส่วนในมิกสาลาสูตร ได้ปรากฏพระพุทธดำรัสกำชับพระสาวกว่า อย่าได้เป็นผู้ชอบถือประมาณในบุคคลอื่น เพราะจะทำลายคุณวิเศษของตนเอง ยกเว้นพระพุทธเจ้าเท่านั้น

เมื่อพิจารณาด้วยหลักฐานทั้งหมดที่มีอยู่ในสมมติฐานประเด็นวิเคราะห์ที่ ๒ พบว่า ญาณหยั่งรู้ในความแก่และอ่อนของอินทรีย์ในแต่ละบุคคล เป็นพุทธวิสัยที่มีเฉพาะในพระสัพพัญญูพุทธเจ้าเท่านั้น และด้วยหลักฐานทั้งหมดนี้ ผู้วิจัยจึงวินิจฉัยว่า พระคัมภีร์มีอินทรีย์ปโรปริยัตตญาณ จึงตกไป

สรุปความว่า นอกจาก ๓ พระสูตร คือ ทุติยอุปาทาสสูตร สัณฺโฆชนสูตร และทุติยผลสูตร เมื่อกล่าวโดยสรุปมีใจความว่า ถ้าวันชาติเสียจากวินัยของพระองค์แล้ว อินทรีย์ ๕ คือ ศรัทธา วิริยะ สติ สมาธิ ปัญญา จะเกิดขึ้นมาเองไม่ได้ แม้จะมีวินัยของพระองค์ก็ตาม แต่ถ้าไม่เจริญอินทรีย์ ๕ ให้มากแล้ว ก็ไม่สามารถเป็นเหตุให้ละสังโยชน์ได้ ส่วนบุคคลที่ทำอินทรีย์ ๕ ให้มากเจริญให้มากเท่านั้น จึงจะละสังโยชน์ได้ โดยหวังผลได้ ๑ ใน ๗ ประการ อย่างใดอย่างหนึ่ง ได้แก่ ๑) จะได้บรรลุเป็นพระอรหันต์ในปัจจุบันทันที ๒) ถ้าไม่ได้บรรลุหรือหัดผลในปัจจุบัน จะได้บรรลุในเวลาใกล้ตาย เป็นต้น เมื่อพิจารณาเนื้อหาความในพระสูตรทั้ง ๓ แล้วจะเห็นได้ว่า อินทรีย์ ๕ นั้นไม่สามารถจะแก่กล้าขึ้นได้เอง โดยปราศจากความพากเพียรพยายามกระทำให้เกิดขึ้น

อีกประการหนึ่ง พระผู้มีพระภาคทรงทราบสัตว์ทั้งหลายผู้มีฐลี คือ กิเลสน้อย มีฐลี คือ กิเลสมาก มีอินทรีย์แก่กล้า มีอินทรีย์อ่อน ๆ เพราะพระองค์อาศัยอินทรีย์ปโรปริยัตตญาณ (ญาณกำหนดรู้ความหย่อนและความยิ่งแห่งอินทรีย์) ซึ่งญาณนี้มีเฉพาะในพระสัพพัญญูพุทธเจ้าเท่านั้น เพราะเป็นอสาธณญาณ ไม่มีทั่วไปแก่พระสาวก ซึ่งพระองค์ยังตรัสเตือนบุคคลผู้ชอบถือประมาณในบุคคลอื่นว่า “เธอทั้งหลายอย่าได้เป็นผู้ชอบถือประมาณในบุคคล ส่วนเราหรือผู้เหมือนเราพึงถือประมาณในบุคคลได้”

ดังนั้น เมื่อนำคำสอนของพระคัมภีร์ที่ได้กล่าวว่า “พระพุทธเจ้าจะรู้จังหวะอินทรีย์ภาวนาของแต่ละคน ผู้ที่ยังไม่ใกล้เสียชีวิตอินทรีย์ยังอ่อนอยู่ และอินทรีย์จะเริ่มแก่กล้าเมื่อในเวลาใกล้จะเสียชีวิต” พร้อมทั้งได้กล่าวยืนยันอีกว่า “ไม่มีคำของผมเลยแม้แต่บทพญฺญชนะเดียว ถ้าคำผมก็ช่วยไปค้ำพระศาสดา เพราะผมก็อปป์คำพระศาสดาทุกคำ” มาเทียบเคียงกับหลักฐานทั้งหมดใน

^{๑๘๐} อก.ฉก. (ไทย) ๒๒/๔๔/๕๐๖.

ประเด็นวิเคราะห์ทั้ง ๒ ประเด็นแล้ว พบว่า คำสอนของพระคัมภีร์มีความขัดแย้งและคัดค้านกับคำสอนของพระศาสนา มีวาทะอันเป็นข้อขัดแย้ง โดยพระคัมภีร์ได้แสดงในสิ่งที่พระองค์ไม่ได้แสดงว่า พระองค์ทรงแสดง เป็นต้น

เมื่อพิจารณาด้วยหลักฐานทั้งหมดที่มีอยู่ในประเด็นวิเคราะห์บุคคลผู้ใกล้ชิดชีวิตอินทรีย์จะแก้แล้ว ผู้วิจัยจึงวินิจฉัยว่า พระผู้มีพระภาคไม่เคยตรัสสอนว่า บุคคลผู้ใกล้ชิดชีวิตอินทรีย์จะแก้แล้วได้เอง

๒. วิเคราะห์การพยากรณ์มรรคผลและคติที่ไปผู้เสียชีวิต

ในประเด็นวิเคราะห์นี้ ผู้วิจัยได้ยกหลักฐานมาแสดงเพื่อเป็นหลักเกณฑ์ในการตัดสินชี้วัดลักษณะการอวดอุตริมนุสสรรมอันเป็นคุณวิเศษที่ไม่มีในตน โดยผู้วิจัยได้ยกมาทั้งในส่วนของสิกขาบทอนุบัญญัติ รวมทั้งสิกขาบทวิภังค์และบทภาชนียด้วย เพื่อชี้แจงและอธิบายรายละเอียดในตัวสิกขาบทบัญญัติที่พระผู้มีพระภาคทรงบัญญัติไว้ ซึ่งปรากฏหลักฐานในพระวินยปิฎก มหาวิภังค์ ปาราชิกกัณฑ์ ปาราชิกสิกขาบทที่ ๔ พระอนุบัญญัติ ความว่า

อนึ่ง ภิกษุใดไม่รู้ยิ่ง กล่าวอวดอุตริมนุสสรรมอันเป็นญาณทัสสนะที่ประเสริฐอันสามารถให้น้อมเข้ามาในตนว่า “ข้าพเจ้ารู้อย่างนี้ เห็นอย่างนี้” ครั้นสมัยต่อจากนั้น อันผู้ใดผู้หนึ่งโจทก์ตามไม่โจทก์ตาม เธอผู้ต้องอาบัติแล้ว หวังความบริสุทธิ์ พึงกล่าวอย่างนี้ว่า “ท่านทั้งหลาย ข้าพเจ้าไม่รู้อย่างนั้น ได้กล่าวว่ารู้ ข้าพเจ้าไม่เห็นอย่างนั้น ได้กล่าวว่าเห็น ข้าพเจ้ากล่าวคำไร้ประโยชน์ เป็นคำเท็จ” เว้นไว้แต่สำคัญว่าได้บรรลุ แม้ภิกษุนี้ก็เป็นปาราชิก หาสังวาสมิได้^{๑๘๑}

สิกขาบทวิภังค์

คำว่า ไม่รู้ยิ่ง คือ ภิกษุไม่รู้ไม่เห็นกุศลธรรมในตนซึ่งไม่มีอยู่ ไม่เป็นจริง หาไม่ได้ กล่าวว่า เรามีกุศลธรรม

ที่เชื่อว่า อุตริมนุสสรรม ได้แก่ ฌาน วิโมกข์ สมาธิ สมาบัติ ญาณทัสสนะ มรรคภาวนา การทำผลให้แจ้ง การละกิเลส ภาวะที่จิตปลอดจากกิเลส ความยินดีในเรือนว่าง

คำว่า น้อมเข้ามาในตน ได้แก่ น้อมกุศลธรรมเหล่านั้นเข้าในตน หรือน้อมตนเข้าในกุศลธรรมเหล่านั้น

คำว่า ญาณ ได้แก่ วิชชา ๓ คำว่า ทัสสนะ ได้แก่ ญาณก็คือทัสสนะ ทัสสนะก็คือญาณ

คำว่า กล่าวอวด คือ บอกแก่ชายหรือแก่หญิง แก่บรรพชิตหรือแก่คฤหัสถ์

คำว่า ข้าพเจ้ารู้อย่างนี้ เห็นอย่างนี้ ความว่า “ข้าพเจ้ารู้ธรรมเหล่านั้น เห็นธรรมเหล่านั้น ธรรมเหล่านั้นมีอยู่ในข้าพเจ้า และข้าพเจ้าย่อมเห็นชัดธรรมเหล่านั้น”

คำว่า ครั้นสมัยต่อจากนั้น คือ ล่วงขณะ ระยะเวลา ครุ ที่กล่าวอวดนั้น

^{๑๘๑} วิ.มหา. (ไทย) ๑/๑๙๗/๑๘๓.

คำว่า อันผู้ใดผู้หนึ่งใจทกก็ตาม คือ มีผู้ใจทกในเรื่องที่เธอกล่าวอ้างว่า “ท่านบรรลุละอะไร บรรลุอย่างไร บรรลุเมื่อไร บรรลุที่ไหน ละกิเลสเหล่านี้ได้ ได้ธรรมอะไร”

คำว่า ไม้ใจทก คือ ไม่มีใคร ๆ กล่าว

คำว่า ผู้ต้องอาบัติแล้ว ความว่า ภิกษุมีความปรารถนาชั่ว ถูกความอยากครอบงำ กล่าวอวดอุตตริมนุสสธรรมที่ไม่มีจริงไม่เป็นจริง ต้องอาบัติปาราชิกแล้ว

คำว่า หวังความบริสุทธิ์ คือ ประสงค์จะเป็นคุณุหัตถ์ อุบาสก อารามิก (คนวัด) หรือสามเณร

คำว่า ท่านทั้งหลาย ข้าพเจ้าไม่รู้เช่นนั้น ได้กล่าว่ารู้ ข้าพเจ้าไม่เห็นเช่นนั้น ได้กล่าว่าเห็น ความว่า ภิกษุกล่าว่า “ข้าพเจ้าไม่รู้ธรรมเหล่านั้น ไม่เห็นธรรมเหล่านั้น ธรรมเหล่านั้นไม่มี และข้าพเจ้าก็ไม่เห็นชัฏธรรมเหล่านั้น”

คำว่า กล่าว่าคำไร้ประโยชน์ เป็นคำเท็จ ความว่า ข้าพเจ้ากล่าว่าคำไร้ประโยชน์ กล่าว่าเท็จ กล่าว่าไม่จริง กล่าว่าสิ่งที่ไม่มี ข้าพเจ้าไม่รู้กล่าว่าไปแล้ว

คำว่า เว้นไว้แต่สำคัญว่าได้บรรลุ คือ ยกเว้นการสำคัญว่าได้บรรลุ

คำว่า แม้ภิกษุนี้ คือ ภิกษุที่พระผู้มีพระภาคตรัสเทียบกับภิกษุรูปก่อน ๆ

คำว่า เป็นปาราชิก ความว่า ภิกษุมีความปรารถนาชั่ว ถูกความอยากครอบงำ กล่าว่าอวดอุตตริมนุสสธรรมที่ไม่มีอยู่ไม่เป็นจริง ย่อมไม่เป็นสมณะไม่เป็นเชื้อสายศากยบุตร เปรียบเหมือนต้นตาลยอดด้วนที่ไม่อาจงอกได้ต่อไป ดังนั้นพระผู้มีพระภาคจึงตรัสว่า “เป็นปาราชิก”

คำว่า หาสังวาสมิได้ อธิบายว่า ที่ชื่อว่า สังวาส ได้แก่กรรมที่ทำร่วมกันอุเทศที่สวดร่วมกัน ความมีสิกขาเสมอกัน นี้ชื่อว่า สังวาส สังวาสนั้นไม่มีกับภิกษุรูปนั้น ด้วยเหตุนี้ พระผู้มีพระภาคจึงตรัสว่า “หาสังวาสมิได้”^{๑๘๒}

บทภาษณีย์

ที่ชื่อว่า อุตตริมนุสสธรรม ได้แก่ ฌาน วิโมกข์ สมาธิ สมาบัติ ญาณทัสสนะ มรรคภาวนา การทำผลให้แจ้ง การละกิเลส ภาวะที่จิตปลอดจากกิเลส ความยินดีในเรือนว่าง

คำว่า ฌาน ได้แก่ ปฐมฌาน ทุตติยฌาน ตติยฌาน จตุตถฌาน

คำว่า วิโมกข์ ได้แก่ สุกุญฺญตวิโมกข์ อนิมิตตวิโมกข์ อัปปณฺหิตวิโมกข์

คำว่า สมาธิ ได้แก่ สุกุญฺญตสมาธิ อนิมิตตสมาธิ อัปปณฺหิตสมาธิ

คำว่า สมาบัติ ได้แก่ สุกุญฺญตสมาบัติ อนิมิตตสมาบัติ อัปปณฺหิตสมาบัติ

คำว่า ญาณ ได้แก่ วิชชา ๓

^{๑๘๒} วิ.มหา. (ไทย) ๑/๑๙๘/๑๘๓-๑๘๕.

คำว่า มรรคภาวนา ได้แก่ สติปัฏฐาน ๔ สัมมัปปธาน ๔ อธิเบทา ๔ อินทรีย์ ๕ พละ ๕ โขณมงค์ ๗ อริยมรรคมีองค์ ๘

คำว่า การทำผลให้แจ้ง ได้แก่ การทำโสดาปัตติผลให้แจ้ง การทำสกทาคามีผลให้แจ้ง การทำอนาคามีผลให้แจ้ง การทำอรหัตตผลให้แจ้ง

คำว่า การละกิเลส ได้แก่ การละราคะ การละโทสะ การละโมหะ

คำว่า ภาวะที่จิตปลอดจากกิเลส ได้แก่ ภาวะที่จิตปลอดจากราคะ ภาวะที่จิตปลอดจากโทสะ ภาวะที่จิตปลอดจากโมหะ

คำว่า ความยินดีในเรือนว่าง ได้แก่ ความยินดีในเรือนว่างด้วยปฐมฌาน ความยินดีในเรือนว่างด้วยทุติยฌาน ความยินดีในเรือนว่างด้วยตติยฌาน ความยินดีในเรือนว่างด้วยจตุตถฌาน^{๑๘๓}

อนาปัตติวาร วิกษุต่อไปไม่ต้องอาบัติ คือ

๑. วิกษุผู้สำคัญว่าได้บรรลุ
๒. วิกษุผู้ไม่มีความประสงค์จะกล่าวอวด
๓. วิกษุวิกกลจริต
๔. วิกษุผู้มีจิตฟุ้งซ่าน
๕. วิกษุกระสับกระส่ายเพราะเวทนา
๖. วิกษุผู้เป็นต้นบัญญัติ^{๑๘๔}

ในประเด็นนี้ ผู้วิจัยได้นำข้อมูลที่ได้รวบรวมและสรุปไว้แล้วในบทที่ ๓ มาเพื่อศึกษาวิเคราะห์ต่อในบทที่ ๔ ซึ่งเป็นหลักฐานการบรรยายของพระคัมภีร์ โสตถิโธ เกี่ยวกับการเผยแผ่คำสอนในประเด็นการพยากรณ์มรรคผลและพยากรณ์คติที่ไปสู่เสียชีวิต โดยมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

๑. อุบาสกได้เล่าว่า ตนเปิดเสียงอ่านพุทธวจนะบทปฏิจสุมุปาบทและอานาปานสติให้แม่ของภรรยาที่กำลังป่วยฟังเป็นเวลา ๑-๒ เดือน เปิดให้ฟังจนแม่ของภรรยาเสียชีวิต พร้อมกับเล่าอีกว่าหลังจากแม่ของภรรยาเสียชีวิตแล้วศพมีอาการตัวเหลืองเหมือนคนนอนหลับ พระคัมภีร์ได้กล่าวพยากรณ์ว่า แม่ภรรยาของอุบาสกที่เสียชีวิตไปได้ละสังโยชน ๕

๒. อุบาสกยังเอาคลิปวิดีโอที่ได้ถ่ายภาพศพแม่ของภรรยา ซึ่งมีอาการตัวเหลืองมาขึ้นหน้าจอโปรเจกเตอร์ที่ศาลาไม้ วัดนาป่าพง เพื่อให้ผู้ที่มาร่วมฟังการบรรยายได้ดูด้วย พระคัมภีร์ได้กล่าวว่า พระพุทธเจ้าเรียกว่า ผิพพรรณผ่องใส (ศพที่มีอาการตัวเหลือง) และยังพยากรณ์ย้ำไปอีกว่าแม่ภรรยาของอุบาสกที่ได้เสียชีวิตไปแล้วได้ละสังโยชน ๕ ไปเกิดในชั้นสุทธาวาส และจะปรินิพพานในภพนั้น

๓. พระคัมภีร์กล่าวว่า พระผู้มีพระภาคบอกว่า ใครฟังคำสอนของตถาคตก่อนสิ้นชีวิตในช่วงใกล้ตายจะละสังโยชน ๕ ได้เป็นพระอนาคามี ศพผิพพรรณจะผ่องใส (ศพที่มีอาการตัวเหลือง)

^{๑๘๓} วิ.มหา. (ไทย) ๑/๑๙๙/๑๘๕-๑๘๖.

^{๑๘๔} วิ.มหา. (ไทย) ๑/๒๒๒/๒๑๐.

ใครมีญาติใกล้ตายไปลองเลย เอาช่วงใกล้จะตายนะ วันนี้ได้รับแจก ๑ แผ่น เสียงอ่านคำสอนของพระศาสดาพุทธวจนะล้วน ๆ ตรีสไว้ในผัดคุณสูตร พระอานนท์บอกหลังพระผู้มีพระภาคจากไปได้ไม่นาน ผัดคุณะก็ทำกาละลง แต่ฉวีวรรณผ่องใสยิ่งนัก พระพุทธเจ้าบอกว่า อานนท์ไม่ผ่องใสได้อย่างไร ก่อนฟังธรรมะผัดคุณะยังละสังโยชน์ ๕ เบื้องต่ำไม่ได้เลย แต่หลังจากการฟังธรรมะตถาคตแล้ว ผัดคุณะละสังโยชน์ ๕ เบื้องต่ำได้แล้ว เห็นมะ

๔. อุบาสกอีกคนได้เล่าว่า ตนได้โหลดคติการบรรยายธรรมของพระคิกฤทธิ์ไปเปิดให้ญาติที่ป่วยเป็นโรคมะเร็งในกระดูกฟัง และยังได้เล่าต่อไปอีกว่า หลังจากญาติเสียชีวิตแล้ว จึงได้เอารูปถ่ายศพญาติที่เสียชีวิตมาให้พระคิกฤทธิ์ดูพร้อมกับเล่าว่า เก็บศพไว้ ๓ วันก่อนทำการฌาปนกิจ และศพมีอาการตัวนูนเหมือนคนที่ยังไม่ตาย พระคิกฤทธิ์ได้กล่าวพยากรณ์ว่า ญาติผู้ที่เสียชีวิตของอุบาสกคนนี้ได้ละสังโยชน์ ๕ เบื้องต่ำได้ และพระคิกฤทธิ์ยังกล่าวอีกว่า ดังนั้นเท่ากับพวกที่ตายแล้ว ผิวดรณผ่องใสพวกนี้เป็นพระอริยบุคคลทั้งหมด

ด้วยเหตุนี้ผู้วิจัยจึงตั้งข้อสังเกตอีกว่า เพราะเหตุใดพระคิกฤทธิ์จึงกล่าวยืนยันเช่นนั้น ดังนั้น ผู้วิจัยจึงตั้งสมมติฐานเพื่อนำข้อมูลมาวิเคราะห์และวินิจฉัยเป็น ๕ ประเด็น คือ

๑. พระคิกฤทธิ์เป็นพระอริยบุคคล
๒. พระคิกฤทธิ์มีจุตูปปาตญาณ
๓. พระคิกฤทธิ์สำคัญตนผิดว่าได้บรรลุสัทธิธรรม
๔. พระคิกฤทธิ์กล่าวต่อพระสัมมาสัมพุทธเจ้าและกล่าวมุสาวาท
๕. พระคิกฤทธิ์กล่าวอวดอุตริมนุสสธรรมอันเป็นคุณวิเศษที่ไม่มีในตน

โดยผู้วิจัยจะใช้หลักฐานจากคัมภีร์พระไตรปิฎกและคัมภีร์อรรถกถา เป็นต้น เพื่อนำมาวิเคราะห์และวินิจฉัยในแต่ละประเด็นต่อไป

๑) พระคิกฤทธิ์เป็นพระอริยบุคคล

ในสมมติฐานประเด็นที่ ๑ ผู้วิจัยตั้งข้อสังเกตว่าอาจมีความเป็นไปได้ว่า พระคิกฤทธิ์เป็นพระอริยบุคคล ดังนั้น ผู้วิจัยจะสืบค้นข้อมูลเพื่อนำหลักฐานมาแสดงต่อไป

ในคลิปชื่อ “พระอาจารย์คิกฤทธิ์-พุทธวจน-ความเข้าใจผิดของชาวพุทธ” ช่วงนาทีที่ ๑.๐๓.๑๗-๑.๐๓.๓๕ เป็นการสนทนากันระหว่างอุบาสิกากับพระคิกฤทธิ์ ดังต่อไปนี้

อุบาสิกา : ... พอ ๆ มาวันนี้มีพระอาจารย์มาพูดเรื่องพุทธวจนะ ก็เลยทำให้รู้สึกดีใจว่าอย่างน้อยก็ยังมีชีวิตอยู่ที่จะเห็น

พระคิกฤทธิ์ : อะฮะ

อุบาสิกา : การเผยแผ่พุทธวจนะและมี

พระคิกฤทธิ์ : อะฮะ

อุบาสิกา : มีพระอริยสงฆ์แบบพระอาจารย์ซึ่งมีความสามารถในการถ่ายทอดบอกสอน

พระคัมภีร์ : อัม^{๑๘๕}

คำว่า พระอริยสงฆ์ ก็คือ พระอริยบุคคล มีหลักฐานปรากฏในอรรถกถาพระสูตรตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย ปปัญจสุทนี มูลปณณาสก คันถารัมภกถา ความว่า

...พระอริยสงฆ์ คือ ชุมนุมแห่งพระอริยบุคคลแม้ทั้ง ๘ ผู้เป็นบุตรเกิดแต่พระอุระของพระสุคต ผู้ย้ายมารและเสนามารได้แล้ว^{๑๘๖}

บทสนทนาข้างต้นเป็นการสนทนากันระหว่างอุบาสิกากับพระคัมภีร์ พระคัมภีร์ได้ใช้คำพูดแสดงอาการยอมรับในคำพูดของอุบาสิกากล่าวชื่นชมพระคัมภีร์ว่าเป็นพระอริยบุคคล

ดังนั้น ผู้วิจัยจึงได้ตั้งข้อสังเกตความเป็นอริยบุคคลของพระคัมภีร์ ด้วยการเทียบเคียงกับหลักฐานที่ปรากฏอยู่ในพระไตรปิฎกและอรรถกถาเป็นต้น

เมื่อผู้วิจัยสืบค้นหลักฐาน พบว่า พระผู้มีพระภาคทรงปรับอาบัติแก่ภิกษุผู้บอกคุณวิเศษที่มีจริงแก่ผู้ที่ไม่ใช่ภิกษุภิกษุณี ปรากฏหลักฐานในพระวินัยปิฎก มหาวิภังค์ ปาจิตติยกัณฑ์ มุสาวรรค ภูตาโรจนสิกขาบท ความว่า

ก็ ภิกษุใดบอกอุตตริมนุสสธรรมที่มีจริงแก่อนุสัมบัน ต้องอาบัติปาจิตตีย์^{๑๘๗}

ที่ชื่อว่า อนุสัมบัน ได้แก่ ยกเว้นภิกษุ ภิกษุณี นอกนั้นชื่อว่าอนุสัมบัน^{๑๘๘}

ที่ชื่อว่า อุตตริมนุสสธรรม ได้แก่ ฌาน วิโมกข์ สมาธิ สมาบัติ ญาณทัสสนะ มรรคภาวนา การทำผลให้แจ้ง การละกิเลส ภาวะที่จิตปลอดจากกิเลส ความยินดี ในเรือนว่าง^{๑๘๙}

คำว่า การทำผลให้แจ้ง ได้แก่ การทำโสดาปัตติผลให้แจ้ง การทำสกทาคามีผลให้แจ้ง การทำอนาคามีผลให้แจ้ง การทำอรหัตตผลให้แจ้ง^{๑๙๐}

คำว่า บอก คือ ภิกษุกล่าวแก่อนุสัมบันว่า “ข้าพเจ้าเข้าโสดาปัตติผล... สกทาคามีผล... อนาคามีผล... อรหัตตผลแล้ว... ข้าพเจ้าเข้าอยู่... ข้าพเจ้าเป็นผู้เข้าแล้ว... ข้าพเจ้าเป็นผู้ได้อรหัตตผล... ข้าพเจ้าเป็นผู้ชำนาญ... ข้าพเจ้าทำอรหัตตผลให้แจ้งแล้ว” ต้องอาบัติปาจิตตีย์^{๑๙๑}

นอกจากหลักฐานในภูตาโรจนสิกขาบทแล้ว ในอรรถกถาสิกขาบทนี้ ยังได้อธิบายอีกว่า “ก่อนที่พระผู้มีพระภาคจะบัญญัติสิกขาบทนี้ พระภิกษุสาวกได้บอกความเป็นอริยบุคคลแก่ชาวบ้าน

^{๑๘๕} nirdukkha, พระอาจารย์คัมภีร์-พุทธวจน-ความเข้าใจผิดของชาวพุทธ, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <https://www.youtube.com/watch?v=sH0A-KqMjb4> [๑๓ ธันวาคม ๒๕๖๑].

^{๑๘๖} ม.ญ.อ. (ไทย) ๑/-/๑.

^{๑๘๗} วิ.มหา. (ไทย) ๒/๖๙/๒๕๕.

^{๑๘๘} วิ.มหา. (ไทย) ๒/๗๐/๒๕๕.

^{๑๘๙} วิ.มหา. (ไทย) ๒/๗๐/๒๕๖.

^{๑๙๐} วิ.มหา. (ไทย) ๒/๗๐/๒๕๖.

^{๑๙๑} วิ.มหา. (ไทย) ๒/๗๑/๒๕๕.

ด้วยจิตใจที่บริสุทธิ์ และเพราะด้วยสาเหตุนี้ พระองค์จึงทรงบัญญัติสิกขาบทนี้ขึ้นมา”^{๑๙๒} เมื่อพระองค์บัญญัติสิกขาบทนี้แล้ว พระภิกษุสาวกผู้เป็นอริยบุคคลจะไม่ยอมล่วงละเมิดสิกขาบท ด้วยการบอกความเป็นอริยบุคคลที่มีจริงแก่บุคคลผู้ไม่ใช่ภิกษุภิกษุณีอย่างเด็ดขาด แม้จะต้องสละด้วยชีวิตก็ตาม มีหลักฐานปรากฏในมหาสมุทเทอฏฐัจฉริยะ ความว่า “สาวกทั้งหลายของเราจะไม่ละเมิดสิกขาบทที่เราบัญญัติไว้ แม้เพราะเหตุแห่งชีวิต ...”^{๑๙๓}

นอกจากนี้ หลักฐานในคิลิปปิชื่อ “ในเมื่อเป็นธาตุตามธรรมชาติทำไมไม่มีชีวิต : สัตตานัง สังขตะ อสังขตะ” ช่วงเวลาที่ ๒.๑๕-๒.๔๖ พระคัมภีร์ได้กล่าวว่า

อสังขตธาตุ [นิพพาน] เนี่ยะ เกิดไม่ปรากฏ เสื่อมไม่ปรากฏ เมื่อตั้งอยู่ไม่มีภาวะอย่างอื่นปรากฏ มันเป็นคนละธาตุ คนละส่วนกัน และธาตุนี้ [ทำท่ามือแสดงธาตุนี้ หมายถึง อสังขตธาตุ] นะแหละ ที่เป็นผู้มีวิชาความไม่รู้เป็นเครื่องกัน ตัณหาเป็นเครื่องผูก ที่มาหลงยึดไอ้ห้าธรรมชาติฝั่งนี้ [ทำท่ามือแสดง หมายถึง ยึดฝั่งสังขตธาตุ] ก็คือไอ้ก้อนนี้แหละ [ทำท่ามือแสดงว่าก้อนนี้ หมายถึง อสังขตธาตุ] มาหลงยึดไอ้ห้าตัวนี้ [ทำท่ามือแสดง หมายถึง สังขตธาตุ] นะ ดังนั้น ถ้าจะบอกว่าชีวิตจริง ๆ ก็คือไอ้ธาตุนี้ฝั่งนี้ที่รู้เรื่องทุกเรื่อง รู้เรื่องว่าขันธ ๕ [สังขตธาตุ] ทำงานยังไง แต่ตัวขันธ ๕ เองไม่ใช่ชีวิตไม่รู้เรื่องอะไร^{๑๙๔}

ซึ่งในพจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์ อธิบายว่า

สังขาร ๑. สิ่งที่ถูกปัจจัยปรุงแต่ง, สิ่งที่เกิดจากเหตุปัจจัย เป็นรูปธรรมก็ตามนามธรรมก็ตาม ได้แก่ ขันธ ๕ ทั้งหมด, ตรงกับคำว่า สังขตะหรือสังขตธรรม ...^{๑๙๕}

อสังขตธรรม ธรรมอันมิได้ถูกปรุงแต่ง ได้แก่ พระนิพพาน; ตรงข้ามกับ สังขตะ^{๑๙๖}

เมื่อพิจารณาจากหลักฐานข้างต้นแล้ว พบว่า พระคัมภีร์ได้ยอมรับในคำพูดของอุบาสิกที่ได้อ้างอิงพระคัมภีร์ว่าเป็นพระอริยบุคคล ในภูตาโรจนสิกขาบท ระบุว่า พระศาสดาได้บัญญัติสิกขาบทห้ามภิกษุบอกความเป็นอริยบุคคลแก่ผู้ไม่ใช่ภิกษุภิกษุณี ซึ่งในมหาสมุทเทอฏฐัจฉริยะ ยังระบุว่า พระอริยสาวกจะไม่ล่วงละเมิดสิกขาบทที่พระศาสดาได้บัญญัติไว้ แม้จะต้องสละด้วยชีวิต นอกจากนี้ พระคัมภีร์ยังมีความเข้าใจว่า นิพพาน (อสังขตธาตุ) มีสภาพเป็นอัตตาที่เข้ามาหลงยึดครองขันธ ๕ (สังขตธาตุ) ซึ่งนิพพานรับรู้การทำงานของขันธทั้ง ๕ แต่ตัวขันธ ๕ ไม่รู้เรื่องอะไร เมื่อกล่าวโดยหลักการของพระพุทธศาสนาแล้ว พระผู้มีพระภาคทรงปฏิเสธการมีอยู่ของอัตตาทั้งภายนอก

^{๑๙๒} ดูรายละเอียดใน วิ.มหา.อ. (ไทย) ๒/๖๗/๓๓๒-๓๓๓.

^{๑๙๓} วิ.จุ. (ไทย) ๗/๓๘๕/๒๘๒.

^{๑๙๔} Buddhawajana Bn.๓๑๒ Fanta Chaleeporn, ในเมื่อเป็นธาตุตามธรรมชาติทำไมไม่มีชีวิต : สัตตานัง สังขตะ อสังขตะ, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <https://www.youtube.com/watch?v=kkespm1tyAM> [๑๓ ธันวาคม ๒๕๖๑].

^{๑๙๕} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์, หน้า ๔๑๒.

^{๑๙๖} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๕๒๓.

และภายในชั้น ๕ ทั้งยังได้ปฏิเสธความเป็นอัตตา (ตัวตน) ของชั้น ๕ ด้วย มีหลักฐานปรากฏในพระสูตรตันตปิฎก สังยุตตนิกาย ชันธรวรรค ชันธสังยุต มัชฌิมปิณาสก์ เถรวรรค อนุราธสูตร ความว่า

“อนุราธะ ... “เธอพิจารณาเห็นว่า ‘ตถาคตมีนอกจากรูป’ หรือ”
“ไม่ใช่อย่างนั้น พระพุทธเจ้าข้า”

เธอพิจารณาเห็นว่า ‘ตถาคตมีในเวทนา ฯลฯ นอกจากเวทนา ฯลฯ ในสัญญา ... ในสังขาร ... นอกจากสังขาร ... ในวิญญาณ’ หรือ”
“ไม่ใช่อย่างนั้น พระพุทธเจ้าข้า”

“เธอพิจารณาเห็นว่า ‘ตถาคตมีนอกจากวิญญาณ’ หรือ”
“ไม่ใช่อย่างนั้น พระพุทธเจ้าข้า” ...

“อนุราธะ ... เธอพิจารณาเห็นว่า ‘ตถาคตนี้ไม่มีรูป’ ... ไม่มีเวทนา ... ไม่มีสัญญา ... ไม่มีสังขาร พิจารณาเห็นว่า ‘ตถาคตไม่มีวิญญาณ’ หรือ”
“ไม่ใช่อย่างนั้น พระพุทธเจ้าข้า”

“อนุราธะ แท้จริง เธอจะค้นหาตถาคต^{๑๙๗} โดยจริงโดยแท้ในชั้น ๕ ประการนี้ ในปัจจุบัน ไม่ได้เลย ...^{๑๙๘}

คำว่า ตถาคต ในที่นี้หมายถึง สัตว์หรืออัตตา ดังปรากฏหลักฐานในอรรถกถาพระสูตรตันตปิฎก ขุททกนิกาย ปรมัตถทีปนี อุทาน ชัจจนธวรรค ปฐมนานาติถยสูตรตถาวณณา อธิบายว่า

คำว่า ตถาคต (ตถาคโต) ... ได้แก่ สัตว์ จริงอยู่ ทัศนคติบุคคลกล่าวว่าสัตว์นั้นว่า ตถาคต ... กล่าวคือผู้ทำและผู้เสวยเป็นต้น หรือกล่าวคือเที่ยงและยั่งยืนเป็นต้น อธิบายว่า ในที่นี้ อัตตานั่น เบื้องหน้า คือ หลังแต่ตายเพราะกายแตกย่อมมี คือมีปรากฏอยู่ ...^{๑๙๙}

และยังปรากฏหลักฐานว่า อริยสาวกในธรรมวินัยของพระผู้มีพระภาคได้ละความเห็นที่ชั้น ๕ เป็นอัตตาแล้ว ดังปรากฏในพระสูตรตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย อุปปริณาสก์ เทวทหวรรค มหาปุณณมสูตร ความว่า

... พระผู้มีพระภาคตรัสตอบว่า “ภิกษุ อริยสาวกในธรรมวินัยนี้ผู้ได้สดับ ... ไม่พิจารณาเห็นรูปโดยความเป็นอัตตา ไม่พิจารณาเห็นอัตตาว่ามีรูป ไม่พิจารณาเห็นรูปในอัตตา หรือไม่พิจารณาเห็นอัตตาในรูป

ไม่พิจารณาเห็นเวทนาโดยความเป็นอัตตา ... ไม่พิจารณาเห็นสัญญาโดยความเป็นอัตตา ... ไม่พิจารณาเห็นสังขารโดยความเป็นอัตตา ... ไม่พิจารณาเห็นวิญญาณโดยความเป็นอัตตา ...

^{๑๙๗} ตถาคต เป็นคำที่ลัทธิอื่น ๆ ใช้มาก่อนพุทธกาลหมายถึงอัตตา (อาตมัน) ไม่ได้หมายถึงพระพุทธเจ้า ในที่นี้หมายถึงสัตว์ (เทียบ ที.สี.อ. (ไทย) -/๖๕-๖๖/๑๖๘, ม.ม.อ. (ไทย) -/๑๒๒/๑๓๕).

^{๑๙๘} ส.ช. (ไทย) ๑๗/๘๖/๑๕๖-๑๕๗.

^{๑๙๙} ขุ.อ.อ. (ไทย) -/๕๔/๔๒๑-๔๒๒.

ภิกษุ สักกายทิฐิไม่มีได้อ่างนี้”^{๒๐๐}

ในพจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์ อธิบายว่า

อิตตา ตัวตน, อาตมัน; ปุณฺณย่อมยัตมํนมองเห็นชั้น ๕ อย่างใดอย่างหนึ่งหรือทั้งหมด เป็นอิตตา หรือยึดถือว่ามีอิตตาเนื่องด้วยชั้น ๕ โดยอาการอย่างใดอย่างหนึ่ง; เทียบ อนัตตา^{๒๐๑}

เมื่อพิจารณาด้วยหลักฐาน จะเห็นว่า พระคัมภีร์ได้ยอมรับในคำพูดของอุบาสิกที่ได้กล่าวชื่นชมว่าตนเป็นพระอริยบุคคล ในภุตาโรจนสิกขาบท ระบุว่า พระศาสดาได้บัญญัติสิกขาบทห้ามภิกษุบอกความเป็นอริยบุคคลแก่บุคคลผู้ไม่ใช่ภิกษุภิกษุณี ซึ่งในมหาสมุทเทอฐฐจรรย์ะ ยังระบุอีกว่า พระอริยบุคคลจะไม่ล่วงละเมิดสิกขาบทที่พระศาสดาบัญญัติไว้ แม้จะต้องสละด้วยชีวิตก็ตาม นอกจากนี้ พระคัมภีร์ยังมีความเข้าใจว่า นิพพาน (อสังขตธาตุ) มีสภาพเป็นอิตตาที่เข้ามาหลงยึดครองชั้น ๕ (สังขตธาตุ) ซึ่งนิพพานนี้รับรู้การทำงานของชั้นทั้ง ๕ แต่ตัวชั้น ๕ ไม่รู้เรื่องอะไร เมื่อกล่าวโดยหลักการพระพุทธศาสนาแล้ว พระผู้มีพระภาคทรงปฏิเสธการมีอยู่ของอิตตาทั้งภายนอกและภายในชั้น ๕ ทั้งยังปฏิเสธความเป็นอิตตาของชั้น ๕ ด้วย และยังมีหลักฐานว่า พระอริยสาวกในธรรมวินัยได้ละความเห็นว่าเป็นอิตตาแล้ว ดังนั้น เมื่อนำคำสอนพระคัมภีร์มาเทียบเคียงกับคำสอนของพระพุทธเจ้า พบว่า คำสอนของพระคัมภีร์มีความขัดแย้งและคัดค้านกับคำสอนของพระศาสดา

เมื่อพิจารณาด้วยหลักฐานทั้งหมดที่มีอยู่ในสมมติฐานประเด็นที่ ๑ ผู้วิจัยจึงวินิจฉัยว่า พระคัมภีร์เป็นพระอริยบุคคล จึงตกไป

๒) พระคัมภีร์มีจุดอุปาทาน

ในสมมติฐานประเด็นที่ ๒ ผู้วิจัยตั้งข้อสังเกตว่าอาจมีความเป็นไปได้ว่า พระคัมภีร์มีจุดอุปาทาน ดังนั้น ผู้วิจัยจะสืบค้นข้อมูลเพื่อนำหลักฐานมาแสดงต่อไป

จากการสืบค้นหลักฐานในคัมภีร์ฯ พบว่า จุดอุปาทานอยู่ในวิชา ๓ ซึ่งปรากฏหลักฐานในพระอภิธรรมปิฎก ธรรมสังคณี นิกเขปกัณท์ ต้นติกทุกนิกเขปะ วิชาทุกะ ความว่า

ที่ชื่อว่า วิชา ได้แก่ วิชา ๓ คือ

๑. วิชา คือ ปุพเพนิวาสานุสสติญาณ

๒. วิชา คือ จุตูปปาตญาณ

๓. วิชา คือ อาสวักขยญาณ^{๒๐๒}

ในพระสูตรตันตปิฎก ขุททกนิกาย มหานิทเทส อัฐกวรรค สาริปุตตสูตรนิตเทส ความว่า

เมื่อวิชามีอยู่ ชื่อว่าเป็นผู้มั่นคงเพราะทรงแสดงออกว่า ทรงเป็นผู้มีวิชา ๓ ...

^{๒๐๐} ม.อ. (ไทย) ๑๔/๘๗/๙๙-๑๐๐.

^{๒๐๑} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์, หน้า ๕๓๓.

^{๒๐๒} อภิ.สง. (ไทย) ๓๔/๑๓๘๐/๓๔๓.

พระผู้มีพระภาค ชื่อว่าเป็นผู้มั่นคงเพราะแสดงออกซึ่งธรรมนั้น ๆ เป็นอย่างนี้ รวมความว่า พระพุทธเจ้าพระองค์นั้น ผู้ไม่ทรงถูกกิเลสอาศัย เป็นผู้มั่นคง^{๒๐๓}

หลักฐานข้างต้นแสดงให้เห็นว่า พระผู้มีพระภาคทรงประกอบด้วยวิชา ๓ ซึ่งพระองค์อาศัยจุตูปาทญาณจึงล่วงรู้การตาย (จุติ) และการเกิดของหมู่สัตว์ ดังปรากฏหลักฐานในพระสูตรต้นตปิฏก มัชฌิมนิกาย มูลปัณณาสก์ สีหนาทวรรค มหาสีหนาทสูตร ความว่า

ตถาคตเห็นหมู่สัตว์ผู้กำลังจุติ (เคลื่อน) กำลังเกิด ทั้งชั้นต่ำและชั้นสูง งามและไม่งาม เกิดดีและเกิดไม่ดี ด้วยตาทิพย์อันบริสุทธิ์เหนือมนุษย์ รู้ชัดถึงหมู่สัตว์ผู้เป็นไปตามกรรมว่า ‘หมู่สัตว์ที่ประกอบกายทุจริต วจีทุจริต และมโนทุจริต ... พวกเขาหลังจากตายแล้วจะไปเกิดในอบาย ทุกคติ วินิบาต นรก แต่หมู่สัตว์ที่ประกอบกายสุจริต วจีสุจริต และมโนสุจริต ... พวกเขาหลังจากตายแล้วจะไปเกิดในสุคติโลกสวรรค์ ตถาคตเห็นหมู่สัตว์ผู้กำลังจุติ กำลังเกิด ทั้งชั้นต่ำและชั้นสูง งามและไม่งาม เกิดดีและเกิดไม่ดี ด้วยตาทิพย์อันบริสุทธิ์เหนือมนุษย์ รู้ชัดถึงหมู่สัตว์ผู้เป็นไปตามกรรมอย่างนี้แล การที่ตถาคตเห็นหมู่สัตว์ ฯลฯ ด้วยตาทิพย์อันบริสุทธิ์เหนือมนุษย์ รู้ชัดถึงหมู่สัตว์ผู้เป็นไปตามกรรม นี้เป็นกำลังของตถาคตที่ตถาคตอาศัยแล้ว ปฏิญญาฐานะที่องอาจบันลือสีหนาท ประกาศพรหมจักรในบริษัท^{๒๐๔}

เมื่อทำการสืบค้นยิ่งขึ้นไปอีก ยังพบอีกว่า นอกจากพระพุทธเจ้าผู้มีวิชา ๓ แล้ว ยังมีพระอรหันตสาวกผู้มีวิชา ๓ อีกเป็นจำนวนมากมาย ดังปรากฏหลักฐานในพระสูตรต้นตปิฏก สังยุตตนิกาย สคาถวรรค พรหมสังยุต ปฐมวรรค อปราทีฏฐิสสูตร ความว่า

ท่านพระมหาโมคคัลลานะได้กล่าวกับพรหมปาริสีชชะด้วยคาถาว่า
สาวกทั้งหลายของพระพุทธเจ้า
ผู้ได้วิชา ๓ บรรลุอิทธิวิญาณ
ฉลาดในเจโตปริยญาณ
สิ้นอาสวะแล้ว เป็นพระอรหันต์ มีอยู่มาก^{๒๐๕}

และยังปรากฏหลักฐานอีกในพระสูตรต้นตปิฏก อังคุตตรนิกาย ทสกนิบาต ตติยปัณณาสก์ สมณสังญาวรรค โพชฌังคสูตร ความว่า

วิชา ๓ ประการ อะไรบ้าง คือ
ภิกษุในธรรมวินัยนี้

๑. ระลึกชาติก่อนได้หลายชาติ คือ ๑ ชาติบ้าง ๒ ชาติบ้าง ๓ ชาติบ้าง ฯลฯ เขาระลึกชาติก่อนได้หลายชาติ พร้อมทั้งลักษณะทั่วไปและชีวประวัติอย่างนี้

^{๒๐๓} พ.ม. (ไทย) ๒๙/๑๙๒/๕๕๖.

^{๒๐๔} ม.ม. (ไทย) ๑๒/๑๔๘/๑๔๗.

^{๒๐๕} ส.ส. (ไทย) ๑๕/๑๗๖/๒๔๓.

๒. เห็นหมู่วัตถุผู้กำลังจุติ กำลังเกิด ทั้งขึ้นต่ำและขึ้นสูง งามและไม่งาม เกิดดีและเกิดไม่ดี ด้วยตาทิพย์อันบริสุทธิ์เหนือมนุษย์ รู้ชัดหมู่วัตถุผู้เป็นไปตามกรรมว่า ฯลฯ อย่างนี้แล

๓. ทำให้แจ้งเจโตวิมุตติ ปัญญาวิมุตติอันไม่มีอาสวะ เพราะอาสวะสิ้นไป ด้วยปัญญาอันยิ่งเอง เข้าถึงอยู่ในปัจจุบัน^{๒๐๖}

ซึ่งจุตูปปาตญาณจะถูกเรียกอีกอย่างว่า ตาทิพย์ มีหลักฐานในอรรถกถาพระสูตรต้นปิฎก อังคุตตรนิกาย มโนรทปฺปณี ติกนิบาต ทุตติยปณาสก พรหมณวรรค ติกณณสูตรวณณนา อธิบายว่า

พรณณากถาว่าด้วยจุตูปปาตญาณ

ในถาว่าด้วยจุตูปปาตญาณ บันทิตพึงทราบอธิบายดังต่อไปนี้ คำว่า วิชชา (วิชชา) ได้แก่ วิชชา คือ ทิพพจักขุญาณ ...^{๒๐๗}

ในพจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์ อธิบายว่า

ทิพพจักขุญาณ ญาณ คือ ทิพพจักขุ, ความรู้ดวงตาทิพย์^{๒๐๘}

อรหันต์ ผู้สำเร็จธรรมวิเศษสูงสุดในพระพุทธศาสนา, พระอริยบุคคลชั้นสูงสุดผู้ได้บรรลอรหัตตผล, ... พระอรหันต์ ๔ คือ ๑. พระสุกขวิปัสสโก ๒. พระเทวโศก (ผู้ได้วิชชา ๓) ๓. พระฉฬภิญโญ (ผู้ได้อภิญญา ๖) ๔. พระปฏิสัมภิทูปัตตะ (ผู้บรรลุปฏิสัมภิทา ๔) ...^{๒๐๙}

จากหลักฐานทางคัมภีร์ที่ยกมาในประเด็นนี้ ชี้ให้เห็นว่า จุตูปปาตญาณอยู่ในวิชชา ๓ ซึ่ง จุตูปปาตญาณเป็น ๑ ในวิชชา ๓ โดยพระผู้มีพระภาคทรงเป็นผู้ประกอบด้วยวิชชา ๓ และพระองค์ยังยืนยันว่า เพราะอาศัยจุตูปปาตญาณในการตรวจดูจึงได้ล่วงรู้การตาย (จุติ) และการเกิดของสัตว์ทั้งหลาย นอกจากพระศาสดาผู้มีวิชชา ๓ แล้ว ยังมีพระอรหันตสาวกผู้ประกอบด้วยวิชชา ๓ อีกเป็นจำนวนมากมาย ซึ่งพระอรหันตสาวกก็สามารถล่วงรู้การตาย (จุติ) และการเกิดของสัตว์ทั้งหลายได้ เพราะอาศัยจุตูปปาตญาณ จุตูปปาตญาณจะถูกเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า ตาทิพย์ ผู้ที่จะมีจุตูปปาตญาณได้นั้นจะต้องเป็นพระอรหันต์สัมมาสัมพุทธเจ้าและพระอรหันตสาวกผู้ประกอบด้วยวิชชา ๓ เท่านั้น

เมื่อพิจารณาด้วยหลักฐานทั้งหมดที่มีอยู่ในสมมติฐานประเด็นที่ ๑ และหลักฐานในสมมติฐานประเด็นที่ ๒ ผู้วิจัยจึงวินิจฉัยว่า พระคัมภีร์มีจุตูปปาตญาณ จึงตกไป

^{๒๐๖} อก.ทสก. (ไทย) ๒๔/๑๐๒/๒๔๓-๒๔๔.

^{๒๐๗} อก.ติก.อ. (ไทย) ๒/๕๙/๒๑๙.

^{๒๐๘} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์, หน้า ๑๓๒.

^{๒๐๙} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๕๑๕.

๓) พระคัมภีร์สำคัญตนผิดว่าได้บรรลุธรรม

ในสมมติฐานประเด็นที่ ๓ ผู้วิจัยตั้งข้อสังเกตว่าอาจมีความเป็นไปได้ว่า พระคัมภีร์สำคัญตนผิดว่าได้บรรลุธรรม ดังนั้น ผู้วิจัยจะสืบค้นข้อมูลเพื่อนำหลักฐานมาแสดงต่อไป

ในคลิปชื่อ พระอาจารย์คึกฤทธิ์-ธรรมบรรยาย วัดเนินพระ ระยอง-๒๐๑๔-๐๗-๒๘ ช่วงนาทีที่ ๒.๑๗.๕๗-๒.๒๐.๑๘ พระคัมภีร์กล่าวว่า

ผมยกตัวอย่างให้ คือ พระสารีบุตร สารีบุตรเป็นอัครสาวกเบื้องขวาไข่ม้อยศรีบ ผู้เลิศทางปัญญาไข่ม้อยศรีบ สารีบุตรเคยพูดผิดมัยศรีบ สารีบุตรเคยพูดผิด จริงมัยศรีบ นาน บอกแนะนำพูดเจ้าว่า ภิกษุที่ไปเข้ากับพระเทวทัตขอให้พูดเจ้าสักให้หมดแล้วบวชใหม่ พูดเจ้าบอกอย่าเลย เธออย่าพอใจการอุปสมบทใหม่ของภิกษุเหล่านั้นเลย ให้ปรับอาบัติถุลลัจจัย คำพูดที่หลุดจากปากสารีบุตรที่พูดเจ้าไม่เห็นด้วย นี่อัครสาวกเบื้องขวานะศรีบ เลิศทางปัญญานะศรีบ ขอผินิดเดียวเท่านั้นแหละจบเลย ... สารีบุตรพูดออกจากปากมาแล้วไข่ม้อย ถูกตำหนิมัย ถูกตำหนิ คิดพลาดมัย พูดพลาดมัย มิมัย สองแล้วนะ สามสี่ยังมีอีกนะ ดังนั้นไม่ต้องไปพูดต่ำกว่านี้เลย^{๒๐}

จากหลักฐานการบรรยายข้างต้น จะเห็นว่า พระคัมภีร์ได้กล่าวตำหนิพระสารีบุตร ซึ่งพระผู้มีพระภาคได้ตรัสถึงลักษณะบุคคลผู้ที่กล่าวร้ายพระสารีบุตร มีหลักฐานปรากฏในพระสูตรต้นตปิฎก สังยุตตนิกาย สคาถวรรค เทวปุตตสังยุต นานตติยวรรค สุสิมสูตร ความว่า

... อานนท์ ข้อนี้อย่างนั้น ใครเล่าที่ไม่ใช่คนพาล ไม่ใช่คนมูทะลุ ไม่ใช่คนงมมาย ไม่ใช่คนมีจิตวิปลาสจะไม่ชอบสารีบุตร อานนท์ สารีบุตรเป็นบัณฑิต มีปัญญามาก มีปัญญานานแน่น มีปัญญาร่าเริง มีปัญญาเล่นไป มีปัญญาเฉียบแหลม มีปัญญาชำแรกกิเลส มักน้อย สันโดษ เป็นผู้สงัด ไม่คลุกคลี ปรารภความเพียร เข้าใจพูด อดทนต่อถ้อยคำ เป็นผู้ทักท้วง ตำหนิคนทำชั่ว ใครเล่าที่ไม่ใช่คนพาล ไม่ใช่คนมูทะลุ ไม่ใช่คนงมมายไม่ใช่คนมีจิตวิปลาส จะไม่ชอบสารีบุตร^{๒๑}

โดยผู้วิจัยจะยกตัวอย่างผู้ที่กล่าวติเตียนว่าร้ายพระอรหันต์ผู้มีพระสารีบุตร เป็นต้นปรากฏหลักฐานในอรรถกถาพระสูตรต้นตปิฎก อังคุตตรนิกาย มโนรพปุณณิ ทสกนิบาต ทุติยปิณณาสกเถรวรรค โกกาลิกสูตรวณณนา อธิบายว่า

พระผู้มีพระภาคครั้งทรงเห็นพระโกกาลิกะ... ทรงพิจารณาอยู่ได้ทรงทราบว่ “ภิกษุนี้ประสงคจะด่าพระอัครสาวกจึงมาแล้ว เราจะห้ามได้หรือหนอ” ลำดับนั้นทรงเห็นว่า “เราจะห้ามไม่ได้ เธอประพตติผิดในพระเถระทั้ง ๒ รูปมาแล้ว ก็เธอจักบังเกิดในพุมนรกโดยส่วนเดียว” ทรงห้ามถึง ๓ ครั้งว่า “เธออย่ากล่าวอย่างนี้ (มา เหว)” เพื่อทรงเปลื้องวาทะว่า “พระผู้มี

^{๒๐} nirdukkha, พระอาจารย์คึกฤทธิ์-ธรรมบรรยาย วัดเนินพระ ระยอง-๒๐๑๔-๐๗-๒๘, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: https://www.youtube.com/watch?v=L_sVaAdYs_U [๒๒ กรกฎาคม ๒๕๖๑].

^{๒๑} ส.ส. (ไทย) ๑๕/๑๑๐/๑๒๒.

พระภาคทรงสดับพระโกกาลิกะผู้กำลังติเตียนชื่อแม้พระสารีบุตรและพระโมคคัลลานะก็ไม่ทรงห้าม” และเพื่อจะทรงแสดงความจริงว่าการว่าร้ายพระอริยะเป็นกรรมมีโทษมาก ...^{๒๑๒}

ส่วนหลักฐานในอรรถกถาพระวินัยปิฎก สมณตปาสาทิกา มหาวิภังค์ ปาราชิกกัณฑ์ เจริญชกัณฑ์ทวิณณนา ทิพพจักขุญาณกถา ยังได้อธิบายอีกว่า

คำว่า กล่าวร้ายพระอริยะ (อริยาน์ อุปวาทกา) ความว่า สัตว์ทั้งหลายผู้มีความเห็นผิด ผู้มุ่งความเสียหาย ชื่อว่า เป็นผู้กล่าวร้าย ท่านอธิบายไว้ว่า “ผู้ต่ำ คือ ติเตียนพระอริยะเจ้า คือ พระพุทธเจ้า พระปัจเจกพุทธเจ้า และพระสาวกของพระพุทธเจ้า โดยที่สุดแม้คฤหัสถ์ผู้เป็นโสดาบัน ...^{๒๑๓}

ซึ่งการกล่าวร้ายพระอริยะบุคคลมีพระอริยสาวก เป็นต้น เรียกว่า อริยุปวาท และลักษณะถ้อยคำที่จัดว่าเป็นอริยุปวาท มีดังต่อไปนี้

... อริยุปวาทมาจากคำว่า อริยะกับอุปวาท อริยะ หมายถึง พระอริยะเจ้า หรือบุคคลผู้ได้บรรลุลोकุตตรธรรม เช่น พระสัมมาสัมพุทธเจ้า พระปัจเจกพุทธเจ้า และพระอริยสงฆ์สาวก ทั้งฝ่ายบรรพชิตและคฤหัสถ์ ไม่ว่าจะเป็นพระอรหันต์ พระอนาคามี พระสกทาคามี พระโสดาบัน ... ส่วนคำว่า อุปวาท หมายถึง การเข้าไปกล่าวร้าย การกล่าวด้วยคำไม่จริง การพูดจาจาบจ้วง ล່วงเกิน การว่าร้าย การใส่ร้าย การด่าทอ การดำหนิตติเตียน การพูดดูถูก พูดดูหมิ่น เหยียดหยาม กดให้ต่ำลง กล่าวคำสบประมาท พูดปรามาส ...^{๒๑๔}

นอกจากพระคัมภีร์จะกล่าวจาบพระอริยะบุคคลมีพระสารีบุตร เป็นต้นแล้ว ยังได้กล่าวถ้อยคำที่ไม่เป็นความจริงอีกว่า ภิกษุที่เรียนนักรัทธิสตร์ โท เอก และเปรียญธรรม ๑-๔ ว่าเรียนแต่อรรถกถาไม่รู้จักพุทธวจนะ ทั้งยังได้กล่าวบริภาษพาดพิงพระนิสิตที่เรียนมหาจุฬาฯ ด้วยคำเท็จอีกว่า พวกนี้เบียดเบียนสังคม กินฟรี นอนฟรี เรียนฟรีหมดเลย ซึ่งมีหลักฐานปรากฏในคลิปชื่อ “โดน!!!! พระเรียน นักรัทธิสตร์-บาลี ปริญา วิจาร์ณกถาพระคัมภีร์” ช่วงวันที่ ๐.๑๓-๒.๐๔ พระคัมภีร์ได้กล่าวว่า

ที่พระเรียนกันอยู่ทุกวันนี้เรียนคำศาสตามัย? ไม่ใช่ ... คำเรียนอะไรโยมรู้ไหม นักรัทธิสตร์ โท เอก เปรียญ ๑-๔ คำเรียนอรรถกถา ศาสตราบัญญัติหรือว่าพระต้องเรียนอันนั้น ใครบัญญัติล่ะ ใครสร้างหลักเกณฑ์นี้ขึ้นมา มาถูกสร้างยุคหลัง ๆ สมัย ร.๔ ร.๕ นี่เอง พุทธเจ้าไม่ได้บัญญัติเปรียญ ๑-๔ ไม่ได้บัญญัตินักรัทธิสตร์ โท เอกนะ พุทธเจ้าบัญญัติธรรมวินัยเนี่ยะ เรา เราแบบว่า มันมันสับสน มันฟังสิกลึบมานะ มันอยู่ในระบบสังคม มันผิดมายาวมายาวอย่างเนี่ยะ มันแก้ยากเหมือนกันนะ ก็เลยบอกให้โยมรู้ว่า คำไม่ได้เรียนพุทธวจนะนะ โยมไปถาม พวกเรียน

^{๒๑๒} อก.ทสก.อ. (ไทย) ๓/๘๙/๕๐๕.

^{๒๑๓} วิ.มหา.อ. (ไทย) ๑/๑๓/๒๓๑.

^{๒๑๔} บ. สยงวสี เจโตวสีภิกษุ, **อริยุปวาท เล่ม ๒**, (Las Vegas: Franklin Document Services, ม.ป.พ.), หน้า ๒.

เปรียญ ๑-๙ เค้าไม่รู้จักพุทธวจนะด้วย ... แล้วแถมว่านอกจากเรียนอรรถกถาแล้ว ยังไปเรียนเดี๋ยวนี้นิติศาสตร์ รัฐศาสตร์ เศรษฐศาสตร์ เอาไปเป็นด็อกเตอร์ จบปริญญาตรี โท เอก ออกมาแล้วก็สึกมาทำงานทางโลก เอ้า พวกนี้เปียดบังสังคมนะ กิณฟรี นอนฟรี จบปริญญาตรี มาทำงานกับโยม โยมนั่งรถเมล์แทบตายเหนื่อยหาเงินเข้าเย็น นี่เรียนฟรีหมดเลย^{๒๑๕}

และผลที่เกิดจากการที่ภิกษุบริภาษเพื่อนพรหมจารี กล่าวร้ายพระอริยบุคคล คือ จะต้องได้รับความพินาศอย่างใดอย่างหนึ่งใน ๑๐ อย่าง มีหลักฐานปรากฏในพระสูตรตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย ทสกนิบาต พุติยปณณาสก์ เถรวรรค อักโกสกสูตร ความว่า

ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุใดดำบริภาษเพื่อนพรหมจารี กล่าวโทษพระอริยะ เป็นไปไม่ได้เลยที่ภิกษุนั้นจะไม่ถึงความพินาศอย่าง ๑ ใน ๑๐ อย่าง

ความพินาศ ๑๐ อย่าง อะไรบ้าง คือ

๑. ไม่บรรลุธรรมที่ยังไม่บรรลุ
๒. เสื่อมจากธรรมที่บรรลุแล้ว
๓. สัทธรรมย่อมไม่ผ่องแผ้ว
๔. มีความสำคัญว่าได้บรรลุสัทธรรม
๕. ไม่ยินดีประพาสพรหมจรรย์
๖. ต้องอาบัติเศราห์มองกองใดกองหนึ่ง
๗. เป็นโรคเรื้อรัง
๘. ถึงความวิกลจริตมีจิตฟุ้งซ่าน
๙. หลงลืมสติมรณภาพ
๑๐. หลังจากตายแล้วจะไปเกิดในอบาย ทุกคติ วินิบาต นรก

ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุใดดำบริภาษเพื่อนพรหมจารี กล่าวโทษพระอริยะ เป็นไปไม่ได้เลยที่ภิกษุนั้นจะไม่ถึงความพินาศอย่าง ๑ ใน ๑๐ อย่าง^{๒๑๖}

เมื่อพิจารณาด้วยหลักฐาน จะเห็นว่า พระคัมภีร์ได้กล่าวบริภาษเพื่อนพรหมจารี รวมถึงพระอริยบุคคลมีพระสารีบุตร เป็นต้น ซึ่ง ๑ ในความพินาศ ๑๐ อย่างที่มีอยู่ในอักโกสกสูตร ได้รับว่าต้องอาบัติเศราห์มองกองใดกองหนึ่ง เป็นต้น เมื่อภิกษุผู้ที่กล่าวร้ายพระอริยบุคคลยังไม่ได้ขอขมาให้ท่านยกโทษให้ และยังต้องอาบัติแม้จะเป็นเพียงอาบัติเล็กน้อยก็ตาม ย่อมไม่สามารถบรรลุธรรมได้ ซึ่งปรากฏหลักฐานในอรรถกถาพระสูตรตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย ปปัญจสุทนี มูลปณณาสก์ โอมมวรรค อลคัทพุมสูตรตวันณนา อธิบายว่า

^{๒๑๕} ariya yano, โดน !!!!! พระเรียน นักรธรรม-บาลี ปริยญา วิจารณกถาพระคัมภีร์, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <https://www.youtube.com/watch?v=PDAXltCQD5o> [๒๔ กันยายน ๒๕๖๐].

^{๒๑๖} อก.ทสก. (ไทย) ๒๔/๘๘/๑๙๙.

... ธรรมเหล่าใดทำอันตรายต่อสวรรค์และนิพพาน เพราะเหตุนั้น ธรรมเหล่านั้นชื่อว่า ธรรมก่ออันตราย ธรรมก่ออันตรายเหล่านั้นมี ๕ ประการ คือ

๑. กรรม ๒. กิเลส
๓. วิบาก ๔. อริยุปวาท
๕. อาณาวีติกกมะ

... ธรรม คือการว่าร้ายพระอริยะ ชื่อว่าธรรมก่ออันตราย คืออุปวาท ก็ธรรมก่ออันตราย คืออุปวาทเหล่านั้น ย่อมทำอันตรายตลอดเวลาที่ผู้ว่าร้ายยังไม่ขอให้พระอริยะยกโทษให้ หลังจากให้พระอริยะยกโทษให้แล้วหาทำอันตรายไม่ อาบัติ ๗ กองที่ภิกษุจงใจล่วงละเมิด ชื่อว่า ธรรมก่ออันตรายคืออาณาวีติกกมะ แม้ธรรมก่ออันตราย คืออาณาวีติกกมะเหล่านั้น ย่อมทำอันตรายตลอดเวลาที่ภิกษุต้องอาบัติแล้วยังปฎิญาณความเป็นภิกษุ ยังไม่อยู่ปริวาสกรรม หรือยังไม่แสดงอาบัติ^{๒๑๗}

ในอรรถกถาอรรถกัณฑ์ปฐมสูตร ระบุว่า ภิกษุผู้กล่าวร้ายพระอริยบุคคล และจงใจล่วงละเมิดอาบัติ ๗ กอง ย่อมปิดกั้นทางสวรรค์และนิพพาน ซึ่งจากหลักฐานข้างต้น พระคัมภีร์ได้กล่าวร้ายพระอริยบุคคลมีพระพระสารีบุตร เป็นต้น ทั้งยังได้ใช้ถ้อยคำเท็จบริภาษพระนิสิตมหาจุฬาฯ ว่า พวกนี้เปียดเบียนสังคม เรียนพริหมดเลย นอกจากนี้ พระคัมภีร์ยังได้ใช้คำเท็จ โดยใช้คำพูดแสดงอาการยอมรับว่าตนเป็นพระอริยบุคคลตามที่อุปาสิกาได้กล่าวชื่นชม^{๒๑๘} และจากการศึกษาค้นคว้าข้อมูลตามหัวข้อในประเด็นนี้ พบว่า ความสำคัญผิดว่าตนได้บรรลุสัทธิธรรมจะไม่เกิดขึ้นแก่ภิกษุผู้ทุศีล แต่จะเกิดขึ้นแก่ภิกษุที่มีศีลบริสุทธิ์ดีเท่านั้น มีหลักฐานปรากฏในอรรถกถาพระวินัยปิฎก สมันตปาสาทิกามหาวิภังค์ ปาราชิกกัณฑ์ จตุตถปาราชิก อธิมานัตถุณณนา อธิบายว่า

... ถ้ามว่า ความเข้าใจว่าตนได้บรรลุนี้เกิดขึ้นแก่ใคร ไม่เกิดขึ้นแก่ใคร ตอบว่า ไม่เกิดขึ้นแก่พระอริยสาวกก่อน เพราะพระอริยสาวกเกิดโสมนัสด้วยการพิจารณามรรค ผล พระนิพพาน กิเลสที่ละได้ และกิเลสที่ยังเหลือ หมดความสงสัยในการรู้ชัดอริยคุณ เพราะเหตุนี้ความเข้าใจว่าตนได้บรรลุจึงไม่เกิดขึ้นแก่พระโสดาบันเป็นต้น ด้วยเข้าใจว่า “เราเป็นพระสกทาคามี” เป็นต้น ไม่เกิดขึ้นแก่ภิกษุผู้ทุศีล เพราะภิกษุผู้ทุศีลนั้นเป็นผู้หมดหวังในการบรรลุอริยคุณ ไม่เกิดขึ้นแม้แก่ภิกษุผู้มีศีลผู้ละกัมมัญฐาน ประกอบความขวนขวายในการกลับเป็นต้น แต่เกิดขึ้นแก่ภิกษุผู้มีศีลบริสุทธิ์ดี ผู้ไม่ประมาทในกัมมัญฐานกำหนดนามรูป ข้ามความสงสัยได้ด้วยการกำหนดปัจจัย พิจารณาสังขารทั้งหลายแล้วยกขึ้นสู่ไตรลักษณ์ปรารภวิปัสสนาอยู่

อนึ่ง ความเข้าใจว่าตนได้บรรลุนี้เกิดขึ้นแล้ว ย่อมตั้งภิกษุผู้ได้สมณะล้วนหรือผู้ได้วิปัสสนาล้วนไว้ในระหว่าง^{๒๑๙}

^{๒๑๗} ม.ม.อ. (ไทย) ๒/๒๓๔/๑๒-๑๓.

^{๒๑๘} ดูรายละเอียดใน ประเด็นวิเคราะห์ที่ ๑ พระคัมภีร์เป็นพระอริยบุคคล

^{๒๑๙} วิ.ม.อ. (ไทย) ๑/๑๙๖/๖๖๖.

สรุปความว่า นอกจากพระศีกฤทธิ์จะกล่าวคำเท็จ โดยใช้คำพูดแสดงอาการยอมรับว่าตนเป็นพระอริยบุคคลตามที่อุปาสิกาได้กล่าวชื่นชมแล้ว พระศีกฤทธิ์ยังได้ใช้ถ้อยคำกล่าวจ้วงจาบ ต่ำหนิ พระสารีบุตรซึ่งเป็นพระอริยบุคคลระดับพระอรหันต์ ในสุสิมสูตร ปรากฏพุทธดำรัสว่า ผู้ที่เป็นคนพาล คนมูทะลุ คนจิตวิปลาส จึงจะไม่ชอบสารีบุตร และยังมีตัวอย่างที่ปรากฏในโกกาลีสูตร ความว่า พระโกกาลีได้ดำบริภาษพระอัครสาวกทั้ง ๒ คือ พระสารีบุตรและพระโมคคัลลานะ ซึ่งการว่าร้ายพระอริยบุคคลนั้นมีโทษมาก ในอรรถกถาทิพพจักขุญาณกถา ยังระบุอีกว่า แม้พระอริยบุคคลนั้นจะเป็นคฤหัสถ์ผู้เป็นโสดาบันก็ตาม การว่าร้ายพระอริยบุคคลมีพระอริยสาวก เป็นต้น เรียกว่า อริยุปวาท ซึ่งอริยุปวาทมีลักษณะถ้อยคำดังต่อไปนี้ การเข้าไปกล่าวว่าร้าย กล่าวด้วยถ้อยคำไม่จริง พุดจาจาบจ้วงลวงเกิน การด่าทอ ต่ำหนิติเตียน เป็นต้น นอกจากพระศีกฤทธิ์จะกล่าวบริภาษพระสารีบุตรแล้ว ยังได้กล่าวบริภาษด้วยคำเท็จถึงพระภิกษุผู้ศึกษาเล่าเรียนนักรธรรมและบาลีในระบบการศึกษาของคณะสงฆ์ไทยอีกว่า พวกนี้เรียนแต่อรรถกถา ไม่ได้เรียนและไม่รู้จักพุทธวจนะด้วย ทั้งยังได้กล่าวคำเท็จบริภาษพาดพิงพระนิสิตที่เรียนมหาจุฬาฯ อีกว่า พวกนี้เบียดเบียนสังคม กินฟรี นอนฟรี เรียนฟรีหมดเลย

และผลที่เกิดจากการที่พระศีกฤทธิ์ได้ดำบริภาษเพื่อนพรหมจารี กล่าวร้ายพระอริยบุคคลย่อมจะเข้าถึง ๑ ในความพินาศ ๑๐ อย่างตามพุทธดำรัสที่มีอยู่ในอีกโกสกสูตร ที่ระบุไว้ว่า ต้องอาบัติเต้าหมองกองใดกองหนึ่ง เป็นต้น ในอรรถกถาอลคัทฑุปมสูตร ยังระบุอีกว่า เมื่อภิกษุผู้ที่กล่าวร้ายพระอริยบุคคล และจงใจลวงละเมิดอาบัติ ๗ กอง ย่อมปิดกั้นทางสวรรค์และนิพพาน และจากการศึกษาค้นคว้าข้อมูลเพิ่มเติมตามหัวข้อในประเด็นนี้ พบว่า ความสำคัญผิดว่าตนได้บรรลุสัทธรรมจะไม่เกิดขึ้นแก่ภิกษุผู้ทุศีล แต่จะเกิดขึ้นแก่ภิกษุที่มีศีลบริสุทธิ์เท่านั้น

เมื่อพิจารณาด้วยหลักฐานทั้งหมดที่มีอยู่ในสมมติฐานประเด็นที่ ๓ ผู้วิจัยจึงวินิจฉัยว่า พระศีกฤทธิ์สำคัญตนผิดว่าได้บรรลุสัทธรรม จึงตกไป

๔) พระศีกฤทธิ์กล่าวตู่พระสัมมาสัมพุทธเจ้าและกล่าวมุสาวาท

ในสมมติฐานประเด็นที่ ๔ ผู้วิจัยตั้งข้อสังเกตว่าอาจมีความเป็นไปได้ว่า พระศีกฤทธิ์กล่าวตู่พระสัมมาสัมพุทธเจ้าและกล่าวมุสาวาท ดังนั้น ผู้วิจัยจะสืบค้นข้อมูลเพื่อนำหลักฐานมาแสดงต่อไป

ด้วยข้อสังเกตที่ผู้วิจัยได้ตั้งไว้ข้างต้นและเพื่อสร้างความกระจ่างชัดในประเด็นดังกล่าว ดังนั้น ผู้วิจัยจึงแยกการวิเคราะห์ในสมมติฐานประเด็นนี้ออกเป็น ๓ ประเด็นย่อย ดังต่อไปนี้

- ก) วิเคราะห์การพยากรณ์บุคคล
- ข) วิเคราะห์การคัดสรรหลักธรรมและการแสดงธรรม
- ค) วิเคราะห์อินทรีย์ผ่องใสกับเกณฑ์ในการตัดสินความเป็นพระอนาคามีบุคคล

โดยผู้วิจัยจะใช้หลักฐานจากคัมภีร์พระไตรปิฎกและคัมภีร์อรรถกถาเป็นต้น เพื่อนำมาวิเคราะห์และวินิจฉัยในแต่ละประเด็นต่อไป

ก) วิเคราะห์การพยากรณ์บุคคล

เมื่อผู้วิจัยทำการสืบค้นข้อมูล พบว่า ความสามารถการกำหนดรู้ความยิ่งและหย่อนแห่งอินทรีย์กับการกำหนดรู้อุปนิสัยของสัตว์ทั้งหลายเป็นกำลังของพระตถาคต มีหลักฐานปรากฏในพระสูตรต้นตปิฎก ขุททกนิกาย จุฬนิกาย ปารายนวรรค มาณวปัญหานิทเทศ โปสาลมาณวปัญหานิทเทศ ความว่า

พระอินทรีย์ปโรปริยัตตญาณ (ญาณอันกำหนดรู้ความยิ่งและหย่อนแห่งอินทรีย์ของสัตว์ทั้งหลาย) เป็นกำลังของตถาคต พระอาสยานุสยญาณ (ความรู้จักฉันทะที่มานอนและกิเลสที่นอนเนื่อง) ของเหล่าสัตว์ เป็นกำลังของตถาคต ...^{๒๒๐}

เพราะพระองค์อาศัยอาสยานุสยญาณจึงทำให้ทราบอุปนิสัยของสัตว์ทั้งหลายที่ควรบรรลุธรรมและสัตว์ที่ไม่ควรบรรลุธรรมในภพนี้ ซึ่งปรากฏหลักฐานในพระสูตรต้นตปิฎก ขุททกนิกาย ปฏิสัมภิทามรรค มหารวรรค ญาณกถา อาสยานุสยญาณนิเทศ ความว่า

ญาณในอาสยะและอนุสัยของสัตว์ทั้งหลายของพระตถาคตเป็นอย่างไร

... ในญาณนี้พระตถาคตทรงทราบอาสยะของสัตว์ทั้งหลาย ทรงทราบอนุสัยของสัตว์ทั้งหลาย ทรงทราบจิตของสัตว์ทั้งหลาย ทรงทราบอิมุตติของสัตว์ทั้งหลาย ทรงทราบชัดภพสัตว์ (สัตว์ที่ควรบรรลุธรรมในภพนี้) และอภัพสัตว์ (สัตว์ที่ไม่ควรบรรลุธรรมในภพนี้)^{๒๒๑}

และยังพบอีกว่า อาสยานุสยญาณมีเฉพาะในพระสัพพัญญูพุทธเจ้าเท่านั้น มีหลักฐานปรากฏในอรรถกถาพระสูตรต้นตปิฎก ขุททกนิกาย ธรรมบท มักควรรควรรณา เรื่องสัทธวิหาริกของพระสารีบุตรเถระ ความว่า

ครั้งนั้น พระศาสดาตรัสกับพระเถระนั้นว่า “ชื่อว่าอาสยานุสยญาณนี้ ย่อมมีแก่พระพุทธเจ้าทั้งหลาย ผู้บำเพ็ญบารมีแล้ว ยังโลกธาตุ ๑๐,๐๐๐ ให้บันลือแล้ว ถึงความเป็นพระสัพพัญญุนั้นแล ...^{๒๒๒}

เมื่อพิจารณาด้วยหลักฐานที่ยกมาข้างต้น จะเห็นว่า การกำหนดรู้ความแก่และอ่อนแห่งอินทรีย์สัตว์ (อินทรีย์ปโรปริยัตตญาณ) กับการกำหนดรู้อุปนิสัยแห่งสัตว์ (อาสยานุสยญาณ) เป็นความสามารถเฉพาะที่มีในพระพุทธเจ้า และพระองค์ยังตรัสว่า เธอทั้งหลายอย่าได้ขอบถือประมาณในบุคคล ทั้งนี้ยังสำคัญอีกว่า ใครจะรู้ว่าบุคคลใดจะหยั่งลงอริยมูมิด้นอกเสียจากพระองค์ ซึ่งปรากฏหลักฐานในพระสูตรต้นตปิฎก อังคุตตรนิกาย ทสกนิบาต ทุติยปิณณาสก อากังขวรรค มิคสาลาสูตร ความว่า

^{๒๒๐} ขุ.จ. (ไทย) ๓๐/๘๑/๒๘๕.

^{๒๒๑} ขุ.ป. (ไทย) ๓๑/๑๑๓/๑๗๔.

^{๒๒๒} ขุ.ธ.อ. (ไทย) ๒/๒๘๔/๓๙๑.

อานนท์ บุคคลผู้ถือประมาณ ย่อมถือประมาณข้อนั้นว่า ‘ธรรมแม้ของบุคคลนี้ก็คือธรรมของอีกคนหนึ่งนั่นแล บรรดาบุคคล ๒ คนนั้น เพราะเหตุไร คนหนึ่งจึงเลว คนหนึ่งจึงดี’ แท้จริง การถือประมาณของผู้ถือประมาณเหล่านั้น เป็นไปเพื่อมิใช่ ประโยชน์เกื้อกูล เพื่อทุกข์ตลอดกาลนาน

บรรดาบุคคล ๒ คนนั้น บุคคลใดเป็นผู้ทุศีล แต่รู้แจ้งเจโตวิมุตติ ปัญญาวิมุตติ ซึ่งเป็นที่ดับความทุกข์ได้สิ้นเชิงตามความเป็นจริง บุคคลนั้นทำกิจด้วยการฟัง ทำกิจด้วยความเป็นพหูสูตแห่งตลอดดีด้วยทิวา และได้วิมุตติตามเวลาอันควร บุคคลนี้ดีกว่าและประณีตกว่าบุคคลที่กล่าวข้างต้นโน้น ข้อนั้นเพราะเหตุไร เพราะบุคคลนี้ยังลงสู่อริยภูมิ ใครเล่าจะพึงรู้เหตุนั้นได้นอกจากตถาคต เพราะเหตุนี้แล เธอทั้งหลายอย่าได้เป็นผู้ชอบถือประมาณในบุคคล และอย่าถือประมาณในบุคคล เพราะบุคคลผู้ถือประมาณในบุคคลย่อมทำลายคุณวิเศษของตน ส่วนเราหรือผู้เหมือนเราพึงถือประมาณในบุคคลได้ ในเรื่องญาณเป็นเครื่องกำหนดรู้อินทรีย์แก่กล้าและอินทรีย์อ่อนของบุคคล ใครกันเล่าคือมิกสาลาอุบาสิกาผู้เขลา ไม่นฉลาด ไม่หลักแหลม มีปัญญาทึบ และใครกันเล่าคือพระสัมมาสัมพุทธเจ้าผู้มีวิสัยที่ไม่มีอะไรขัดขวางได้^{๒๒๓}

และในอรรถกถาพระสูตรต้นตปิฎก อังคุตตรนิกาย มโนรทปุรณิ ฉักกนิบาต ปฐมปิณณาสกัธัมมิกวรรค มิคสาลาสูตรตถาสนา ได้อธิบายว่า

คำว่า บุคคลผู้ถือประมาณ (ปมาณิกา) ได้แก่ เป็นผู้ถือบุคคลเป็นประมาณ คำว่า ย่อมถือประมาณ (ปมิตฺติ) ได้แก่ ย่อมเริ่มจะเปรียบเทียบ คือซึ่ง คำว่า คนหนึ่งจึงเลว (เอโก หีนโน) ได้แก่ คนหนึ่งเลวโดยคุณทั้งหลาย คำว่า คนหนึ่งจึงดี (เอโก ปณฺโฑ) ได้แก่ คนหนึ่งประณีตโดยคุณทั้งหลาย คำว่า แท้จริง การถือประมาณนั้น (ตยฺหิ) ได้แก่ การทำการประมาณนั้น

คำว่า ตีกว (อภิกฺกนตฺโร) ได้แก่ ดีงามกว่า คำว่า ประณีตกว่า (ปณฺตโร) ได้แก่ สูงส่งกว่า คำว่า หยั่งลงสู่อริยภูมิ (ธมฺมโสโต นิพฺพหติ) ความว่า วิปัสสนาญาณเป็นไปอย่างกล้าแข็งนำ (กิเลส) ออกไป คือให้ถึงอริยภูมิ คำว่าใครเล่าจะพึงรู้เหตุนั้น (ตทฺนตฺโร โก ชาเนยฺย) ความว่า ใครเล่าจะพึงรู้ระหว่างนั้น คือเหตุนี้ นอกจากพระตถาคต^{๒๒๔}

ด้วยเหตุที่สาวกไม่มีญาณหยั่งรู้เช่นพระผู้มีพระภาค พระองค์จึงทรงให้สาวกพยากรณ์เฉพาะตนเองเท่านั้น (เว้นการพยากรณ์บุคคลอื่น) ดังหลักฐานตัวอย่างที่ปรากฏในพระสูตรต้นตปิฎก สังยุตตนิกาย มหาวารวรรค โสตาปัตติสังยุต เวฬุทวารวรรค ปฐมคิณฺชาวลสฺสสูตร ความว่า

... เพราะฉะนั้น เราจักแสดงธรรมบรรยายชื่อธรรมมาทาส (แวนส่องธรรม) ที่พระอริยสาวกผู้ประกอบแล้ว เมื่อหวังก็พึงพยากรณ์ตนเองได้ว่า ‘เรามีนรกสิ้นแล้ว มีกำเนิดสัตว์ดิรัจฉานสิ้นแล้ว มีภูมิแห่งเปรตสิ้นแล้ว มีอบาย ทุกคติ และวินิบาตสิ้นแล้ว เราเป็นโสตาบัน ไม่มีทางตกต่ำ มีความแน่นอนที่จะสำเร็จสัมโพธิในวันข้างหน้า’^{๒๒๕}

^{๒๒๓} อก.ทสก. (ไทย) ๒๔/๓๕/๑๖๘.

^{๒๒๔} อก.ฉก.อ. (ไทย) ๓/๔๔/๑๘๐-๑๘๑.

^{๒๒๕} ส.ม. (ไทย) ๑๙/๑๐๐๔/๕๐๖.

หลักฐานทั้งหมดที่ยกมาในประเด็นวิเคราะห์นี้ พบว่า ความสามารถในการกำหนดรู้ความ
 ยิ่งและหย่อนแห่งอินทรีย์ (อินทรีย์ปโรปริยัตตญาณ) กับการกำหนดรู้ในอุปนิสัยของสัตว์ทั้งหลาย
 (อาสยานุสยญาณ) เป็นญาณที่มีเฉพาะในพระสัพพัญญูพุทธเจ้าเท่านั้น ด้วยเพราะพระองค์อาศัย
 อาสยานุสยญาณจึงทำให้รู้อุปนิสัยของสัตว์ที่ควรบรรลุธรรมและไม่ควรบรรลุธรรมในภพนี้ และ
 พระองค์ยังตรัสว่า เธอทั้งหลายอย่าได้ชอบถือประมาณในบุคคล ยังสำคัญกว่า ใครเล่าจะรู้ว่าบุคคล
 ใดจะหยั่งลงอริยภูมิได้นอกเสียจากพระองค์ ด้วยเหตุที่ว่าสาวกไม่มีญาณหยั่งรู้เช่นพระผู้มีพระภาค
 ดังนั้นพระองค์จึงทรงให้สาวกพยากรณ์เฉพาะตนเองเท่านั้น (เว้นการพยากรณ์บุคคลอื่น) ดังตัวอย่าง
 ในปฐมคิณฺหาวาสสูตร เป็นต้น

เมื่อพิจารณาด้วยหลักฐานทั้งหมดที่มีอยู่ในประเด็นวิเคราะห์ ก พบว่า การพยากรณ์
 บุคคลเป็นพุทธวิสัยที่มีเฉพาะในพระสัพพัญญูพุทธเจ้า และพระองค์ยังห้ามสาวกพยากรณ์บุคคลอื่น
 เว้นเสียแต่จะพยากรณ์เฉพาะตนเองเท่านั้น ดังนั้น จึงไม่ใช่ฐานะที่ผู้ใดจะกล่าวอ้างพระพุทธรูปเพื่อ
 การพยากรณ์บุคคลอื่น

ข) วิเคราะห์การคัดสรรหลักธรรมและการแสดงธรรม

เมื่อผู้วิจัยทำการสืบค้นข้อมูล พบว่า นับตั้งแต่การตรัสรู้เป็นต้นมา ในทุก ๆ วัน ก่อนพระ
 ผู้มีพระภาคจะเสด็จออกไปโปรดสัตว์โลก พระองค์จะตรวจดูด้วยข่ายพระญาณ ปรากฏหลักฐานใน
 อรรถกถาพระสูตรตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย สารัตถปกาสินี สคาถวรรค ยักขสังยุต อาฬวกสูตรตวันณนา
 อธิบายว่า

... พระผู้มีพระภาคเสด็จลุกขึ้นในเวลาใกล้รุ่ง ทรงข้ามหากรุณาสมาบัติ ในมหาคันธกุฏี
 เขตวันวิหาร เมื่อตรวจดูโลกด้วยพุทธจักขุ ได้ทรงเห็นอุปนิสัยของอาฬวกกุมารจะบรรลु
 อนาคามีผลและของยักขจะบรรลุโสดาปัตติผล และสัตว์ ๘๔,๐๐๐ ได้ดวงตาเห็นธรรมในที่สด
 แห่งเทศนานั้นเอง^{๒๒๖}

และในอรรถกถาพระสูตรตันตปิฎก สังยุตตนิกาย สารัตถปกาสินี สฬายตนวรรค
 สฬายตนสังยุต อนิจจวรรค อัชฌัตตานิจจสูตรตวันณนา อธิบายว่า

... ที่ชื่อว่า พุทธจักขุ ได้แก่ อาสยานุสยญาณและอินทรีย์ปโรปริยัตตญาณ ซึ่งมาในพระ
 บาลีว่า “ทรงตรวจดูโลกด้วยพุทธจักขุ”^{๒๒๗}

จากหลักฐานในอรรถกถาอาฬวกสูตรและอรรถกถาอัชฌัตตานิจจสูตร จะเห็นว่า พระองค์
 อาศัยพุทธจักขุญาณจึงทำให้ทราบวิธีการสอนที่เหมาะสมกับอุปนิสัยของบุคคลนั้น ๆ ปรากฏหลักฐาน
 ในพระสูตรตันตปิฎก ขุททกนิกาย มหานิทเทส อัญญวรรค ตูฏกสูตรนิตเทส ว่าด้วยพระจักขุ ๕ ชนิด
 ความว่า

^{๒๒๖} ส.ส.อ. (ไทย) ๑/๒๔๖/๔๖๑.

^{๒๒๗} ส.ส.พ.อ. (ไทย) ๓/๑/๒.

... พระผู้มีพระภาคทรงทราบอัธยาศัยอนุสัย จริต อธิมุตติของเหล่าสัตว์ทุกจำพวก ทรงรู้จัก เหล่าสัตว์ผู้มีกิเลสจตุลีน้อยในปัญญจักขุ มีกิเลสจตุลียมากในปัญญจักขุ มีอินทรีย์แก่กล้า มีอินทรีย์อ่อน มีอาการดี มีอาการทราม ผู้ที่แนะนำให้รู้ได้ง่าย ผู้ที่แนะนำให้รู้ได้ยาก เป็นภัพพสัตว์ (ผู้สมควรบรรลุธรรม) เป็นอภัพพสัตว์ (ผู้ไม่สมควรบรรลุธรรม) ...

... พระผู้มีพระภาคทรงทราบว่า “บุคคลนี้มีราคจริต บุคคลนี้มีโทสจริต บุคคลนี้มีโมหจริต บุคคลนี้มีวิตกจริต บุคคลนี้มีสัทธาจริต บุคคลนี้มีญาณจริต” พระผู้มีพระภาคย่อมตรัสสุกกา แก่บุคคลราคจริต ตรัสการเจริญเมตตาแก่บุคคลโทสจริต ย่อมทรงแนะนำบุคคลโมหจริตให้ดำรง อยู่ในการเล่าเรียน การไต่ถาม การฟังธรรมตามกาล การสนทนาธรรมตามกาล การอยู่ร่วมกับครู ย่อมตรัสอานาปานสติแก่บุคคลวิตกจริต ตรัสบอกนิมิตที่น่าเลื่อมใส ความตรัสรู้ชอบของ พระพุทธเจ้า ความเป็นธรรมดีแห่งพระธรรม การปฏิบัติชอบของพระสงฆ์ และศีลของตนแก่ บุคคลสัทธาจริต ย่อมตรัสนิมิตแห่งวิปัสสนา มีอาการไม่เที่ยง มีอาการเป็นทุกข์ มีอาการเป็น อนัตตาแก่บุคคลญาณจริต ...^{๒๒๘}

ส่วนบุคคลผู้ที่ไม่มียานุสยญาณนั้นจะไม่สามารถทราบได้เลยว่า บุคคลใดจะบรรลุมรรคผล นิพพานด้วยวิธีการใด ดังหลักฐานที่ปรากฏในอรรถกถาพระสูตรต้นตปิฎก อังคุตตรนิกาย มโนรณปุณณิ เอกกนิบาต เอตทัคควรรค ทุติยวรรค เรื่องพระจูฬปันถกเถระ ความว่า

พระมหาปันถกเถระผู้เป็นพระอรหันต์เลิศด้านปัญญาวีรยได้สอนให้พระจูฬปันถกท่องคาถาเดียวถึง ๔ เดือน พระจูฬปันถกก็ไม่สามารถจำได้ พระมหาปันถกจึงไล่พระจูฬปันถกออกจากพระศาสนา เมื่อท่านถูกขับไล่จึงไปยืนร้องให้อยู่ท้ายวิหาร พระผู้มีพระภาคจึงเสด็จเข้าไปถามพระจูฬปันถกว่า

“ปันถก ทำไมเธอจึงร้องไห้” พระจูฬปันถกกราบทูลว่า “พี่ชายขับไล่ข้าพระองค์ พระพุทธเจ้าข้า” พระศาสดาตรัสว่า “ปันถก พี่ชายของเธอไม่มียานุสยญาณเพื่อบุคคลอื่น เธอชื่อว่า พุทธเวไนยบุคคล” ทรงบันดาลฤทธิ์ ได้มอบท่อนผ้าสะอาดให้ผืนหนึ่ง ตรัสว่า “ปันถก เธอจงถือผ้าผืนนี้บริกรรมว่า รโหโรณิ รโหโรณิ (ผ้าเปื้อนธุลี ผ้าเปื้อนธุลี) เกิด”

ท่านนั่งใช้มือลูบท่อนผ้า เมื่อลูบผ้าไปผ้าก็หมองคล้ำลงไปเรื่อย ๆ จากนั้นญาณก็แก่กล้า สมาธิก็เกิดขึ้น ทำรูปาวจรมาน ๔ ให้เป็นบาท บรรลอรหัตผลพร้อมด้วยปฏิสัมภิทาทั้งหลาย^{๒๒๙}

หลักฐานทั้งหมดที่ยกมาในประเด็นนี้พอจะเห็นว่า ก่อนพระผู้มีพระภาคจะเสด็จโปรดสัตว์โลก พระองค์ได้ใช้พุทธจักขุตรวจดูอุปนิสัยของบุคคลนั้น ๆ จึงได้รู้อัธยาศัยอนุสัย จริต อธิมุตติว่า “มีราคจริต โทสจริต โมหจริต วิตกจริต สัทธาจริต ญาณจริต” พระองค์ตรัสสุกกาแก่ราคจริต ตรัสการเจริญเมตตาแก่โทสจริต ตรัสการเล่าเรียนแก่โมหจริต ตรัสอานาปานสติแก่วิตกจริต ตรัสนิมิตที่น่าเลื่อมใสแก่สัทธาจริต ตรัสนิมิตแห่งวิปัสสนา มีอาการไม่เที่ยง เป็นทุกข์ เป็นอนัตตาแก่ญาณจริต

^{๒๒๘} พุ.ม. (ไทย) ๒๙/๑๕๖/๔๒๗-๔๓๐.

^{๒๒๙} ดูรายละเอียดใน อ.อ.เอกก.อ. (ไทย) ๑/๑๘๘-๒๐๐/๒๓๓-๒๓๕.

พระองค์รู้ว่าควรจะใช้หลักธรรมใดในแต่ละบุคคล ยกตัวอย่างในกรณีของพระจุฬปัณณเถระ แม้พระมหาปัณณเถระจะเป็นพระอรหันต์ผู้เลิศด้านปัญญาวิภูษิตก็ตาม แต่ก็ไม่สามารถสอนให้พระจุฬปัณณเถระบรรลุมรรคผลได้ เพราะว่าพระมหาปัณณเถระท่านไม่มีอาสยานุสยญาณดังเช่นพระสัมมาสัมพุทธเจ้า

เมื่อพิจารณาด้วยหลักฐานทั้งหมดที่มีอยู่ในประเด็นวิเคราะห์ ข พบว่า พระพุทธเจ้าต้องใช้อาสยานุสยญาณคັตรสหลักธรรม และวิธีการสอนเพื่อให้เหมาะสมกับอุปนิสัย จึงทำให้บุคคลผู้ที่พระองค์สั่งสอนบรรลุมรรคผล ดังนั้น ผู้ที่ไม่มีอาสยานุสยญาณจึงไม่สามารถล่วงรู้ได้ว่าหลักธรรมและวิธีการใดจึงจะสามารถทำให้แต่ละบุคคลบรรลุมรรคผลได้

ค) วิเคราะห์อินทรีย์ผ่องใสกับเกณฑ์ในการตัดสินความเป็นพระอนาคามีบุคคล

เมื่อผู้วิจัยทำการสืบค้นข้อมูล พบว่า ผู้ที่มีอินทรีย์ผ่องใสนั้นมีในบุคคลหลายระดับ โดยจะยกตัวอย่างหลักฐานที่ปรากฏในคัมภีร์พระไตรปิฎก ดังต่อไปนี้

ตัวอย่างที่ ๑ เรื่องพระภิกษุชาวฝั่งแม่น้ำวัคคุมหาผู้กล่าวอวตุดตริมนุสสธรรม

ในพระวินยปิฎก มหาวิภังค์ ปาราชิกกัณฑ์ ปาราชิกสิกขาบทที่ ๔ ว่าด้วยการกล่าวอวตุดตริมนุสสธรรม เรื่องภิกษุชาวฝั่งแม่น้ำวัคคุมหา ความว่า

ต่อมาภิกษุเหล่านั้นได้พากันกล่าวอวตุดตริมนุสสธรรมของกันและกันให้พวกคฤหัสถ์ฟังว่า ภิกษุรูปโน้นได้ปฐมฌาน ฯลฯ ... ครั้งนั้นแล ประชาชนก็พากันยินดีว่าเป็นลาภของพวกเราหนอ พวกเราได้ดีแล้วหนอที่มีภิกษุทั้งหลายเช่นนี้มาอยู่จำพรรษา ... โภชนะ (อาหาร) ... ขาเหนียะ (ของขบเคี้ยว) ... สายเหนียะ (ของลุ่ม) ... ปานะ (เครื่องดื่ม) ชนิดที่พวกเขาจะถวายแก่ภิกษุเหล่านั้น พวกเขาไม่รับประทาน ไม่ขบเคี้ยว ไม่ลุ่ม ไม่ดื่มด้วยตนเอง ทั้งไม่ให้แก่มารดาบิดา บุตร ภรรยา คนรับใช้ กรรมกร มิตร อมาตย์ ญาติสาโลหิต ภิกษุเหล่านั้น จึงเป็นผู้มีน้ำมีนวล มีอินทรีย์ผ่องใส มีใบหน้าเอิบอิ่ม มีผิวพรรณผุดผ่อง ...^{๒๓๐}

ตัวอย่างที่ ๒ เรื่องพระเสยยสกะผู้จงใจทำน้ำอสุจิให้เคลื่อน

ในพระวินยปิฎก มหาวิภังค์ สังฆาทิเสสกัณฑ์ สุกกวิสัณฐิสิกขาบท นิทานวัตถุ ว่าด้วยการจงใจทำน้ำอสุจิให้เคลื่อน เรื่องพระเสยยสกะ ความว่า

ครั้นเมื่อท่านพระเสยยสกะฉันอาหาร จำวัด สรงน้ำตามต้องการแล้ว เมื่อเกิดความกระสันถูกราคะรบกวนจิตขึ้นมาก็ใช้มือพยายามทำน้ำอสุจิให้เคลื่อน เวลาต่อมา ท่านมีผิวพรรณผ่องใส แลดูอุ่มเอิบ เพื่อนภิกษุถามท่านว่า “ท่านเสยยสกะ เมื่อก่อน ท่านซุบผอม หมองคล้ำ ซีดเหลือง เส้นเอ็นขึ้นสะพรั่ง แต่เวลานี้ กลับมีผิวพรรณผ่องใส แลดูอุ่มเอิบ ท่านใช้ยาอะไรหรือ”

พระเสยยสกะตอบว่า “ไม่ได้ใช้ยาอะไร แต่ผมฉันอาหารตามต้องการ จำวัดสรงน้ำตามต้องการ เมื่อเกิดความกระสันถูกราคะรบกวนจิตขึ้นมาก็ใช้มือพยายามทำน้ำอสุจิให้เคลื่อน”^{๒๓๑}

^{๒๓๐} วิ.มหา. (ไทย) ๑/๑๔๔/๑๗๘.

^{๒๓๑} วิ.มหา. (ไทย) ๑/๒๓๔/๒๔๔-๒๕๐.

ตัวอย่างที่ ๓ เรื่องพระสารีบุตรผู้เป็นพระโสดาบันเปลื้องคำสัญญาโมคคัลลานปริพาชก

ในพระวินัยปิฎก มหาวรรค มหาขันธกะ สารีบุตรโมคคัลลานปัฟพัชชากถา ความว่า

ครั้งนั้น สารีบุตรปริพาชกได้กลับไปหาโมคคัลลานปริพาชกถึงที่พักโมคคัลลานปริพาชก ได้เห็นสารีบุตรปริพาชกเดินมาแต่ไกล ครั้นเห็นแล้วจึงได้กล่าวกับสารีบุตรปริพาชก ดังนี้ว่า “ท่าน อินทรีย์ของท่านผ่องใส ผิวพรรณบริสุทธิ ผุดผ่อง ท่านได้บรรลุอมตธรรมแล้วหรือ”

สารีบุตรปริพาชกตอบว่า “ใช่แล้วท่าน เราได้บรรลุอมตธรรมแล้ว”^{๒๓๒}

ตัวอย่างที่ ๔ เรื่องพระผัคคุณะฟังธรรมเทศนาได้เป็นพระอนาคามี

ในพระสุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย ฉักกนิบาต ทุติยปิณณาสก์ มหาวรรค ผัคคุณสูตร ความว่า

ครั้งนั้น เมื่อพระผู้มีพระภาคเสด็จหลักไปไม่นาน ท่านพระผัคคุณะได้มรณภาพแล้ว ในเวลา มรณภาพ อินทรีย์ของท่านผ่องใสยิ่งนัก ต่อมา ท่านพระอานนท์เข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ ประทับ ถวายอภิวาทแล้วนั่ง ณ ที่สมควร ได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคดังนี้ว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้ เจริญ เมื่อพระผู้มีพระภาคเสด็จหลักไปไม่นาน ท่านพระผัคคุณะได้มรณภาพแล้ว และในเวลา มรณภาพอินทรีย์ของท่านผ่องใสยิ่งนัก” อาณิสสการฟังธรรม พระผู้มีพระภาคตรัสว่า “อานนท์ อินทรีย์ของผัคคุณภิกษุจักไม่ผ่องใสได้อย่างไร แรกทีเดียวจิตของผัคคุณภิกษุยังไม่หลุดพ้นจาก โอรัมภาคิยสังโยชน์ (สังโยชน์เบื้องต่ำ) ๕ ประการ แต่เพราะได้ฟังธรรมเทศนานั้น จิตของผัคคุณ ภิกษุจึงหลุดพ้นจากโอรัมภาคิยสังโยชน์ ๕ ประการ”^{๒๓๓}

ในอรรถกถาพระสุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย มโนรทปฺปณิ ฉักกนิบาต ทุติยปิณณาสก์ มหาวรรค ผัคคุณสูตรตวัณณนา อธิบายว่า

คำว่า อินทรีย์ผ่องใสยิ่งนัก (อินทริยานิ วิปสสีทิสฺส) ความว่า ในเวลาใกล้มรณภาพนั้น อินทรีย์ทั้ง ๖ ประการ เป็นสภาพผ่องใสยิ่ง^{๒๓๔}

ตัวอย่างที่ ๕ เรื่องสารีบุตรปริพาชกเข้าไปสอบถามพระอัสสชิผู้เป็นพระอรหันต์

ในพระวินัยปิฎก มหาวรรค มหาขันธกะ สารีบุตรโมคคัลลานปัฟพัชชากถา ความว่า

ลำดับนั้น สารีบุตรปริพาชกจึงเข้าไปหาท่านพระอัสสชิ แล้วได้สนทนาปราศรัยพอเป็นที่ บันเทิงใจ พอเป็นที่ระลึกันแล้ว ยืนอยู่ ณ ที่สมควร เรียนถามว่า “ผู้มีอายุ อินทรีย์ของท่านผ่อง ใส ผิวพรรณบริสุทธิผุดผ่อง ผู้มีอายุ ท่านบวชอุทิศใคร ใครเป็นศาสดาของท่าน หรือท่านชอบใจ ธรรมของใคร” พระอัสสชิกล่าวตอบว่า “ท่าน มีพระมหาสมณะผู้เป็นศาสดาบุตร เสด็จออกผนวช

^{๒๓๒} วิ.ม. (ไทย) ๔/๖๐/๗๔.

^{๒๓๓} อ.ญก. (ไทย) ๒๒/๕๖/๕๔๑.

^{๒๓๔} อ.ญก.อ. (ไทย) ๓/๕๖/๒๐๐.

จากศากยตระกูล เราบวชอุทิศพระผู้มีพระภาคพระองค์นั้น พระผู้มีพระภาคพระองค์นั้น เป็น
ศาสดาของเรา และเราขอบใจธรรมของพระผู้มีพระภาคพระองค์นั้น”^{๒๓๕}

ตัวอย่างที่ ๖ เรื่องหลังการตรัสรู้พระสัมมาสัมพุทธเจ้าพบอุปกาชีวก

ในพระสูตรตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มูลปัณณาสก์ โอปัมมวรรค ปาสราสิสูตร ความว่า

ภิกษุทั้งหลาย อาชีวกชื่ออุปกะได้พบเรากำลังเดินทางไกล ณ ระหว่างแม่น้ำคยากับต้น
โพธิพฤกษ์ ได้ถามเราว่า ‘อาวุโส อินทรีย์ของท่านผ่องใสยิ่งนัก ผิวพรรณของท่านบริสุทธิ์ผุดผ่อง ท่าน
บวชอุทิศใคร ใครเป็นศาสดาของท่านหรือท่านขอบใจธรรมของใคร’^{๒๓๖}

เมื่อกล่าวด้วยหลักฐานเรื่องอินทรีย์ผ่องใสที่ปรากฏในคัมภีร์พระไตรปิฎก พบว่า มีเป็น
จำนวนมาก ส่วนในประเด็นวิเคราะห์นี้ผู้วิจัยได้นำมาแสดงเพื่อเป็นตัวอย่างเท่านั้น ดังนั้น เมื่อกล่าว
โดยสรุปจึงได้ความดังนี้

ตัวอย่างที่ ๑ ภิกษุปุณณชาวฝั่งแม่น้ำวัคคุมหาผู้กล่าวอวดคุณวิเศษที่ไม่มีในตน ตัวอย่างที่
๒ พระเสยยสกะเป็นภิกษุปุณณผู้ตั้งใจทำอสุจิให้เคลื่อน ซึ่งตัวอย่างที่ ๑ และ ๒ ล้วนเป็นภิกษุปุณณ
ต่างก็มีอินทรีย์ผ่องใส ตัวอย่างที่ ๓ พระสารีบุตรผู้เป็นโสดาบันเปลื้องคำสัญญาโมคคัลลานปริพาชก
ตัวอย่างที่ ๔ พระผัคคุณะฟังธรรมเทศนาได้เป็นพระอนาคามี ตัวอย่างที่ ๕ สารีบุตรปริพาชกเข้าไป
สอบถามพระอัสสชิผู้เป็นพระอรหันต์ ตัวอย่างที่ ๖ หลังการตรัสรู้พระพุทธรเจ้าได้พบอุปกาชีวก ซึ่งใน
ตัวอย่างที่ ๓ ๔ ๕ และ ๖ เป็นพระอริยบุคคลตั้งแต่ระดับพระโสดาบัน พระอนาคามี พระอรหันต์
และพระพุทธรเจ้าตามลำดับ ต่างก็มีอินทรีย์ผ่องใสเช่นกันทั้งหมด นอกจากนี้ในหลักฐานที่ไม่ปรากฏ
พระพุทธรเจ้าเรื่องการจำแนกระดับความผ่องใสของอินทรีย์แต่อย่างใด ส่วนคำว่า อินทรีย์ผ่องใส ที่มี
หลักฐานปรากฏในคัมภีร์พระไตรปิฎกและอรรถกถา หมายถึง อินทรีย์ ๖ มีตา หู จมูก ลิ้น กาย และ
ใจ ไม่ได้หมายเอาเฉพาะลักษณะผิวพรรณทางกายเพียงอย่างเดียว

เมื่อพิจารณาด้วยหลักฐานทั้งหมดในประเด็นวิเคราะห์ ค พบว่า ตัวอย่างที่ ๑ และ ๒ เป็น
ภิกษุปุณณล้วนต่างก็มีอินทรีย์ผ่องใส ในตัวอย่างที่ ๓ ๔ ๕ และ ๖ เป็นพระอริยบุคคลระดับพระ
โสดาบัน พระอนาคามี พระอรหันต์ และพระพุทธรเจ้าตามลำดับ ต่างก็มีอินทรีย์ผ่องใสเช่นกันทั้งหมด
จะเห็นว่า ผู้ที่มีอินทรีย์ผ่องใสนั้นมีทั้งปุณณและอริยบุคคล ดังนั้น การจะใช้ความผ่องใสของอินทรีย์
มาเป็นเกณฑ์ในการตัดสินว่าบุคคลผู้นั้นละสังโยชน์ ๕ เบื้องต่ำเป็นพระอนาคามีบุคคลไม่ได้

สรุปประเด็นวิเคราะห์ย่อยทั้ง ๓ ประเด็น พบว่า ก) การพยากรณ์บุคคลเป็นพุทธรวิสัย
และพระผู้มีพระภาคยังทรงกำชับห้ามสาวกพยากรณ์บุคคลอื่น เว้นแต่จะพยากรณ์ตนเอง ดังนั้นจึง
ไม่ใช่ฐานะที่ผู้ใดจะกล่าวอ้างพระพุทธรเจ้าเพื่อการพยากรณ์บุคคลอื่น ข) พระองค์ใช้อาสนานุสยญาณ
ในการคัดสรรหลักธรรมและวิธีการสอนเพื่อให้เหมาะสมกับอุปนิสัยจึงทำให้บุคคลที่พระองค์สั่งสอน
บรรลุมรรคผล ซึ่งอาสนานุสยญาณมีเฉพาะในพระพุทธรเจ้าเท่านั้น ค) การตัดสินการละสังโยชน์ ๕

^{๒๓๕} วิ.ม. (ไทย) ๔/๖๐/๗๓.

^{๒๓๖} ม.ม. (ไทย) ๑๒/๒๘๕/๓๑๐.

เบี่ยงต่ำด้วยอินทรีผ่องใส จากการสืบค้นข้อมูล พบว่า ผู้ที่มีอินทรีผ่องใสมีทั้งปุณฺณและอริยบุคคล ตั้งแต่ระดับพระโสดาบันจนถึงพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ดังนั้นการใช้ความผ่องใสของอินทรีมาเป็นเกณฑ์ในการตัดสินว่าบุคคลผู้นี้ละสังโยชน ๕ เบี่ยงต่ำเป็นพระอนาคามีบุคคลไม่ได้

เมื่อพิจารณาด้วยหลักฐานทั้งหมดที่มีอยู่ในสมมติฐานประเด็นที่ ๔ ผู้วิจัยจึงวินิจฉัยว่า พระคิกฤทธิได้กล่าวต่อพระพุทธเจ้าและกล่าวมุสาวาท

๕) พระคิกฤทธิกล่าวอวดอุตตริมนุสสธรรมอันเป็นคุณวิเศษที่ไม่มีในตน

ในสมมติฐานประเด็นที่ ๕ ผู้วิจัยตั้งข้อสังเกตว่าอาจมีความเป็นไปได้ว่า พระคิกฤทธิกล่าวอวดอุตตริมนุสสธรรมอันเป็นคุณวิเศษที่ไม่มีในตน ดังนั้น ผู้วิจัยจึงรวบรวมข้อมูลผลการวิเคราะห์และวินิจฉัยในสมมติฐานประเด็นที่ ๑-๔ เพื่อวินิจฉัยในสมมติฐานประเด็นที่ ๕ ต่อไป

๑) พระคิกฤทธิเป็นพระอริยบุคคล ผลวิเคราะห์ พบว่า พระคิกฤทธิได้ยอมรับในคำพูดของอุบาสิกาที่ได้กล่าวชื่นชมว่าตนเป็นพระอริยบุคคล ในภุตาโรจนสิกขาบท ระบุว่า พระศาสดาได้บัญญัติห้ามภิกษุบอกความเป็นอริยบุคคลแก่บุคคลผู้ไม่ใช่ภิกษุภิกษุณี ซึ่งในมหาสมุทเทอฏฐัจฉริยะระบุว่า พระอริยบุคคลจะไม่ล่วงละเมิดสิกขาบทที่พระศาสดาบัญญัติไว้ แม้จะต้องสละด้วยชีวิตก็ตาม นอกจากนี้ พระคิกฤทธิยังมีความเข้าใจว่า นิพพาน (อสังขตธาตุ) มีสภาพเป็นอิตตาที่เข้ามาหลงยึดครองชั้น ๕ (สังขตธาตุ) ซึ่งนิพพานนี้รับรู้การทำงานของชั้นทั้ง ๕ แต่ตัวชั้น ๕ ไม่รู้เรื่องอะไร เมื่อกล่าวโดยหลักการพระพุทธศาสนาแล้ว พระผู้มีพระภาคทรงปฏิเสธการมีอยู่ของอิตตาทั้งภายนอกและภายในชั้น ๕ ทั้งยังปฏิเสธความเป็นอิตตาของชั้น ๕ ด้วย และยังมีหลักฐานว่า พระอริยสาวกในธรรมวินัยได้ละความเห็นว่ชั้นทั้ง ๕ เป็นอิตตาแล้ว ดังนั้น เมื่อนำคำสอนพระคิกฤทธิมาเทียบเคียงกับคำสอนของพระพุทธเจ้า พบว่า คำสอนของพระคิกฤทธิมีความขัดแย้งและคัดค้านกับคำสอนของพระศาสดา

ในสมมติฐานประเด็นที่ ๑ ผู้วิจัยจึงวินิจฉัยว่า พระคิกฤทธิเป็นพระอริยบุคคล จึงตกไป

๒) พระคิกฤทธิมีจุตูปปาตญาณ ผลการวิเคราะห์ พบว่า จุตูปปาตญาณอยู่ในวิชา ๓ ซึ่งจุตูปปาตญาณเป็น ๑ ในวิชา ๓ โดยพระผู้มีพระภาคทรงเป็นผู้ประกอบด้วยวิชา ๓ และพระองค์ยังยืนยันว่า เพราะอาศัยจุตูปปาตญาณในการตรวจจุดจึงได้ล่วงรู้การตาย (จุติ) และการเกิดของสัตว์ทั้งหลาย นอกจากพระศาสดาผู้มีวิชา ๓ แล้ว ยังมีพระอรหันตสาวกผู้ประกอบด้วยวิชา ๓ อีกเป็นจำนวนมากมาย ซึ่งพระอรหันตสาวกก็สามารถล่วงรู้การตาย (จุติ) และการเกิดของสัตว์ทั้งหลายได้ เพราะอาศัยจุตูปปาตญาณ จุตูปปาตญาณจะถูกเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า ตาทิพย์ ผู้ที่จะมีจุตูปปาตญาณได้นั้นจะต้องเป็นพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าและพระอรหันตสาวกผู้ประกอบด้วยวิชา ๓ เท่านั้น

เมื่อพิจารณาด้วยหลักฐานทั้งหมดที่มีอยู่ในสมมติฐานประเด็นที่ ๑ และในสมมติฐานประเด็นที่ ๒ ผู้วิจัยจึงวินิจฉัยว่า พระคิกฤทธิมีจุตูปปาตญาณ จึงตกไป

๓) พระคิกฤทธิสำคัญตนผิดว่าได้บรรลุสัทธรรม ผลวิเคราะห์ พบว่า นอกจากพระคิกฤทธิจะกล่าวคำเท็จ โดยใช้คำพูดแสดงอาการยอมรับว่าตนเป็นพระอริยบุคคลตามที่อุบาสิกากล่าวชื่นชมแล้ว พระคิกฤทธิยังได้ใช้ถ้อยคำกล่าวจ้วงจาบ ตาหนิ พระสารีบุตรซึ่งเป็นอริยบุคคลชั้นพระอรหันต์

ในสุลิมสูตร ปรากฏพุทธดำรัสว่า “ผู้ที่เป็นคนพาล คนมุทะลุ คนจิตวิปลาส จึงจะไม่ชอบสารีบุตร” และยังปรากฏหลักฐานในโกกาลิกสูตร ระบุว่า พระโกกาลิกะได้ดำบริภาษพระอัครสาวกทั้ง ๒ คือ พระสารีบุตรและพระโมคคัลลานะ ซึ่งการว่าร้ายพระอริยบุคคลนั้นมีโทษมาก นอกจากนี้ ในอรรถกถา ทิพพจักขุญาณกถา ยังระบุอีกว่า แม้พระอริยบุคคลนั้นจะเป็นคฤหัสถ์ผู้เป็นโสดาบันก็ตาม การว่าร้ายพระอริยบุคคลมีพระอริยสาวก เป็นต้น เรียกว่า อริยุปวาท ซึ่งอริยุปวาทมีลักษณะถ้อยคำดังต่อไปนี้ การเข้าไปกล่าวหาว่าร้าย กล่าวด้วยถ้อยคำไม่จริง พุดจาจาบจ้วงลวงเกิน การด่าทอ ตำนานิตีเยน เป็นต้น นอกจากพระคฤหัสถ์จะกล่าวบริภาษพระสารีบุตรแล้ว ยังได้กล่าวบริภาษด้วยคำเท็จถึงพระภิกษุผู้ศึกษาเล่าเรียนนันทธรรมและบาลีในระบบการศึกษาของคณะสงฆ์ไทยอีกว่า พวกนี้เรียนแต่อรรถกถา ไม่ได้เรียนและไม่รู้จักพุทธวจนะด้วย ทั้งยังได้กล่าวคำเท็จบริภาษพาดพิงพระนิสิตที่เรียนมหาจุฬาฯ อีกว่า พวกนี้นี้เปียดเบียนสังฆคมนะ กิณพรี นอนพรี เรียนพรีหมดเลย

และผลที่เกิดจากการที่พระคฤหัสถ์ได้ดำบริภาษเพื่อนพรหมจารี กล่าวร้ายพระอริยบุคคล ย่อมจะเข้าถึง ๑ ในความพินาศ ๑๐ อย่างตามพุทธดำรัสที่มีอยู่ในอภิกโกสกสูตร ที่ระบุว่า ต้องอาบัติ เสร้าหมองกองใดกองหนึ่ง เป็นต้น ในอรรถกถาอภิกโกสกสูตร ยังระบุอีกว่า เมื่อภิกษุผู้ใดกล่าวร้ายพระอริยบุคคล และจงใจลวงละเมิดอาบัติ ๗ กอง ย่อมปิดกั้นทางสวรรค์และนิพพาน และจากการศึกษาค้นคว้าข้อมูลเพิ่มเติมตามหัวข้อในประเด็นนี้ พบว่า ความสำคัญผิดว่าตนได้บรรลุสัทธรรม จะไม่เกิดขึ้นแก่ภิกษุผู้ทุศีล แต่จะเกิดขึ้นแก่ภิกษุที่มีศีลบริสุทธิ์เท่านั้น

ในสมมติฐานประเด็นที่ ๓ ผู้วิจัยจึงวินิจฉัยว่า พระคฤหัสถ์สำคัญตนผิดว่าได้บรรลุสัทธรรม จึงตกไป

๔) พระคฤหัสถ์กล่าวดูพระสัมมาสัมพุทธเจ้าและกล่าวมุสาวาท ผลการวิเคราะห์ พบว่า ก) การพยากรณ์บุคคลเป็นพุทธวิสัย และพระผู้มีพระภาคยังทรงกำชับห้ามสาวกพยากรณ์บุคคลอื่น เว้นแต่จะพยากรณ์ตนเอง ดังนั้น จึงไม่ใช่ฐานะที่ผู้ใดจะกล่าวอ้างพระพุทธรูปเพื่อการพยากรณ์บุคคลอื่น ข) พระองค์ใช้อาสนานุสยญาณในการคัดสรรหลักธรรมและวิธีการสอนเพื่อให้เหมาะสมกับอุปนิสัยจึงทำให้บุคคลที่พระองค์สั่งสอนบรรลุมรรคผล ซึ่งอาสนานุสยญาณมีเฉพาะในพระพุทธรูปเท่านั้น ค) การตัดสินการละสังโยชน์ ๕ เบื้องต่ำด้วยอินทรีย์ผ่องใส จากการสืบค้นข้อมูล พบว่า ผู้ที่มีอินทรีย์ผ่องใสมีทั้งปุถุชนและอริยบุคคลตั้งแต่ระดับพระโสดาบันจนถึงพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ดังนั้นการใช้ความผ่องใสของอินทรีย์มาเป็นเกณฑ์ในการตัดสินว่าบุคคลผู้นี้ละสังโยชน์ ๕ เบื้องต่ำเป็นพระอนาคามีบุคคลไม่ได้

ในสมมติฐานประเด็นที่ ๔ ผู้วิจัยจึงวินิจฉัยว่า พระคฤหัสถ์ได้กล่าวดูพระสัมมาสัมพุทธเจ้าและกล่าวมุสาวาท

เมื่อผู้วิจัยรวบรวมผลการวิเคราะห์และวินิจฉัยในสมมติฐานประเด็นที่ ๑-๔ แล้ว และได้ นำข้อมูลการวิเคราะห์และวินิจฉัยทั้งหมด ๔ ประเด็น มาเทียบเคียงกับหลักเกณฑ์ลักษณะการอวดอุตตริมนุสสธรรมข้างต้นแล้ว จึงสรุปผลการวินิจฉัยในสมมติฐานประเด็นที่ ๕ ว่า การที่พระคฤหัสถ์ได้กล่าวพยากรณ์มรรคผลและคติที่ไปผู้เสียชีวิตนั้น เป็นการกล่าวอวดอุตตริมนุสสธรรมอันเป็นคุณวิเศษที่ไม่มีในตน

๔.๑.๓ วิเคราะห์การเผยแผ่คำสอนที่มีผลกระทบต่อพระอภิธรรม

ในประเด็นนี้ ผู้วิจัยได้นำข้อมูลที่ได้รวบรวมและสรุปประเด็นไว้แล้วในบทที่ ๓ มาเพื่อศึกษาวิเคราะห์และวินิจฉัย โดยแบ่งเป็น ๒ ประเด็น คือ ๑. วิเคราะห์พระอภิธรรมไม่ใช่พระพุทธพจน์ ๒. วิเคราะห์สภาพอนุปาติเสสนิพพานหลังการดับขันธของพระอรหันต์ ซึ่งจะเรียงลำดับประเด็นวิเคราะห์และวินิจฉัย ดังต่อไปนี้

๑. วิเคราะห์พระอภิธรรมไม่ใช่พระพุทธพจน์

ในประเด็นนี้ ผู้วิจัยได้นำข้อมูลที่ได้รวบรวมและสรุปไว้แล้วในบทที่ ๓ มาเพื่อศึกษาวิเคราะห์ต่อในบทที่ ๔ ซึ่งเป็นหลักฐานการบรรยายของพระคฤทธิ โสติณโณ เกี่ยวกับการเผยแผ่คำสอนในประเด็นพระอภิธรรมเป็นคำสอนของสาวกที่แต่งขึ้นมาใหม่ โดยมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

๑. อภิธรรมที่พระพุทธเจ้าได้ตรัสไว้เองมีแค่ ๑๐ กว่าพระสูตร ตรงนี้พระโฆสเถระเป็นผู้ไปเจอ สแกนหาคำว่า อภิธรรม เพราะอภิธรรมที่เรียนกันอยู่ก็ไม่ใช่พุทธวจนะ

๒. เวลาพระศาสดาตรัสเรื่องอภิธรรม พระองค์จะตรัสคำว่า อภิธรรมอภิวินัยคู่กันมาตลอดทุกพระสูตร จะมีเพียงพระสูตรเดียวในสิบกว่าพระสูตรที่ตรัสอภิธรรมโดยที่ไม่มีอภิวินัย ก่อนจะตรัสอภิธรรมได้ตรัสหมวดธรรมขึ้นมาหมวดหนึ่ง คือ สติปัฏฐาน ๔ สัมมัปปธาน ๔ อธิธิบาท ๔ อินทรีย์ ๕ พละ ๕ โพชฌงค์ ๗ อริยมรรคมีองค์ ๘ ซึ่งหมวดธรรมหมวดนี้ คือ โพธิปักขิยธรรม ๓๗ ดังนั้นอภิธรรมในความหมายของพระศาสดา คือ โพธิปักขิยธรรม ๓๗

๓. นึกว่าคำว่า โพธิปักขิยธรรม ๓๗ ไม่ใช่พุทธวจนะ เวลาสแกนหาต้องไปเช็คกับบาลีทุกครั้ง ไปไล่สแกนหาในบาลี เจอคำว่า โพธิปักขิยธรรม ๓๗ และเป็นพุทธวจนะ มันคือตัวอภิธรรม ดังนั้น ถ้าจะเปิดสอนอภิธรรม ต้องเปิดสอนโพธิปักขิยธรรม ๓๗ ไม่ใช่[อภิธัมมัตถสังคหะ, อภิธรรม ๗ คัมภีร์]อย่างที่เรียนกันอยู่ทุกวันนี้ คำพวกนี้คือคำที่สาวกแต่งขึ้นมาใหม่

๔. ถ้าเราไปสแกนหาคำว่า จิต เจตสิก อย่างเจตสิก เขามี ๕๐ ดวง ๘๐ ดวง ๑๐๐ ดวง เวลาสแกนหาในพุทธวจนะโยมจะไม่เจอ คำว่า เจตสิก พระโทะได้เป็นผู้สแกนหาไปเจอในบาลีที่เป็นพุทธวจนะมีทั้งหมด ๙ คำ นี่คือคำสอนของพระศาสดา

๕. คำว่า อภิธรรม มีทั้งส่วนที่เป็นคำสอนของพระศาสดา และทั้งส่วนที่เป็นคำที่แต่งใหม่อย่างในพระไตรปิฎกมีวินัยปิฎก สุตตันตปิฎก อภิธรรมปิฎก ส่วนอภิธรรมปิฎก ๑๒ เล่มที่มีอยู่ในพระไตรปิฎกก็ไม่ตรงกับอภิธรรมที่พระศาสดาบัญญัติไว้ และคำว่าอภิธรรมปิฎกก็มีมาในยุคหลัง เดิมที่ไม่ได้เรียกว่า อภิธรรมปิฎก ดังนั้นคำที่แต่งขึ้นมาใหม่กลุ่มนี้ เดิมเรียกว่า ปรมัตถปิฎก

๖. เมื่อก่อนไม่มีคำว่า อภิธรรมปิฎก คำว่า อภิธรรมปิฎก มาเรียกกันในภายหลัง แล้วก็ไม่ได้ตรงกับอภิธรรมของพระศาสดาด้วย เพราะว่า สิบกว่าเล่มของอภิธรรมปิฎกจะมีคำของพวกสกวาทิ พวกปรวาทิ ซึ่งเป็นคำของสาวกที่ได้เถียงกันอยู่หลายเล่ม ดังนั้นคำพวกนี้ไม่ใช่คำสอนพระศาสดา

๗. พระคฤทธิเล่าว่า (พระสังฆราชองค์หนึ่งกล่าวว่า) ในวินัยปิฎกที่กล่าวถึงเรื่องการทำสังคายนา ครั้งที่ ๑ หลังพุทธปรินิพพานไม่นาน และการทำสังคายนา ครั้งที่ ๒ หลังพุทธปรินิพพานประมาณ ๑๐๐ ปี ว่าได้ทำสังคายนาพระวินัยและพระธรรม ๒ อย่างไม่มีอย่างอื่น ไม่ได้กล่าวถึง

อภิธรรมปิฎก เมื่อพระพุทธเจ้าจะปรินิพพานก็ทรงแสดงเพียงว่า ธรรมที่ทรงแสดงแล้ว วินัยที่ทรงบัญญัติแล้วเป็นศาสดาแทนพระองค์ ก็ไม่ได้พูดถึงอภิธรรมอีกเหมือนกัน

ด้วยเหตุนี้ผู้วิจัยจึงตั้งข้อสังเกตอีกว่า เพราะเหตุใดพระคัมภีร์จึงกล่าวยืนยันเช่นนั้น ดังนั้น ผู้วิจัยจึงตั้งสมมติฐานเพื่อนำข้อมูลมาวิเคราะห์และวินิจฉัยเป็น ๒ ประเด็น คือ

- ๑) พระอภิธรรมเป็นคำสอนของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า
- ๒) พระอภิธรรมเป็นคำสอนที่แต่งขึ้นใหม่โดยสาวก

โดยผู้วิจัยจะใช้หลักฐานจากคัมภีร์พระไตรปิฎกและคัมภีร์อรรถกถาเป็นต้น เพื่อนำมาวิเคราะห์และวินิจฉัยในแต่ละประเด็นต่อไป

๑) พระอภิธรรมเป็นคำสอนของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า

ในสมมติฐานประเด็นที่ ๑ ผู้วิจัยตั้งข้อสังเกตว่าอาจมีความเป็นไปได้ว่า พระอภิธรรมเป็นคำสอนของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ดังนั้น ผู้วิจัยจะสืบค้นข้อมูลเพื่อนำหลักฐานมาแสดงต่อไป

เมื่อผู้วิจัยทำการสืบค้นข้อมูล พบหลักฐานประวัติความเป็นมาของพระอภิธรรมว่า ในสัปดาห์ที่ ๔ หลังการตรัสรู้ของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงพิจารณาพระอภิธรรมปิฎก มีหลักฐานปรากฏในอรรถกถาพระวินัยปิฎก สมันตปาสาทิกา มหาวรรค มหาขันธกะ อชปาลกถา ความว่า

... ปจฉิมทิสภาเค เทวตา รตนขริ มาปยีสู ตถถ ปุลลเกณ นิสิติวา อภิธมปิฎกั วิเสสโต เจตถ อนนตณยสมนตปฏฐาน วิจิณฺโตะ สุตตาหิ วิตินาเมสิ ตํ จานํ รตนขริเจตยิ นาม ชาต^{๒๓๗}

... พวกเทวตาเนรมิตเรือนแก้วถวายทางทิศปัจฉิม พระองค์ประทับนั่งขัดสมาธิที่เรือนแก้วนั้น ทรงพิจารณาพระอภิธรรมปิฎกและสมันตปฏฐาน อันไม่มีที่สิ้นสุดในพระอภิธรรมปิฎกนี้ โดยพิสดาร ทรงใช้เวลา ๑ สัปดาห์ผ่านพ้นไป สถานที่นั้นชื่อว่า รัตนขริเจตีย์ พระผู้มีพระภาคทรงใช้เวลา ๔ สัปดาห์ผ่านพ้นไปในบริเวณใกล้เคียงกับโพธิพฤกษ์นั่นเอง ...^{๒๓๘}

ต่อมา ในพรรษาที่ ๗ หลังการแสดงยมกปาฏิหาริย์ ณ คงไม้คันทามแล้ว พระองค์ทรงเสด็จขึ้นไปบนสวรรค์ชั้นดาวดึงส์เพื่อแสดงพระอภิธรรมโปรดพระพุทธานุมาดา ปรากฏหลักฐานในอรรถกถาพระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย ธรรมบท พุทธวรรควรรณา เรื่องยมกปาฏิหาริย์ ความว่า

พระศาสดากำลังทรงทำปาฏิหาริย์อยู่นั้นแล ทรงรำพึงว่า “พระพุทธเจ้าในอดีตทั้งหลายทำปาฏิหาริย์นี้แล้ว จำพรรษา ณ ที่ไหนหนอแล” ทรงเห็นว่า “จำพรรษาในภพดาวดึงส์ แล้วทางแสดงอภิธรรมปิฎกแก่พระพุทธานุมาดา” ...^{๒๓๙}

^{๒๓๗} วิ.ม.อ. (บาลี) ๓/๔/๘.

^{๒๓๘} วิ.ม.อ. (ไทย) ๓/๔/๙-๑๐.

^{๒๓๙} พุ.ธ.อ. (ไทย) ๒/๑๔๙/๒๐๔.

และในอรรถกถาพระสูตรตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย มโนรทปฐก ทุกนิบาต ปฐมปัณณาสก์ สมจิตตวัคควัณณนา อธิบายว่า

... พระตถาคตมิได้ประทับอยู่ประจำที่ เสด็จไปประทับอยู่ ณ ที่ซึ่งมีความผาสุกเท่านั้นนั้น
แล ... พรรษาที่ ๗ ประทับอยู่ ณ ภพดาวดึงส์ ...^{๒๔๐}

เมื่อพระผู้มีพระภาคทรงขึ้นไปบนสวรรค์ชั้นดาวดึงส์แล้ว มหาชนได้สอบถามพระอนุรุทธะ
ความว่า

มหาชน : พระศาสดาเสด็จไปที่ไหน ขอรับ

อนุรุทธะ : เสด็จไปจำพรรษาที่บัณฑุกัมพลศิลา ในภพดาวดึงส์แล้วทรงแสดงอภิธรรมปิฎกแก่
พระมารดา

มหาชน : จักเสด็จมาเมื่อไหร่ ขอรับ

อนุรุทธะ : ทรงแสดงอภิธรรมปิฎกตลอด ๓ เดือนแล้ว จักเสด็จมาในวันมหาปวารณา^{๒๔๑}

... ในกาลต่อมา พระตถาคตประทับนั่งในท่ามกลางเหล่าเทวดาใน ๑๐,๐๐๐ จักรวาล บน
บัณฑุกัมพลศิลาอาสน์ที่โคนต้นปาริฉัตตกะในภพดาวดึงส์ ทรงทำพระมารดาให้เป็นพยานด้วย
กายแล้ว เมื่อจะทรงแสดงธรรมว่า “สภาวะธรรมที่เป็นกุศล สภาวะธรรมที่เป็นอกุศล สภาวะธรรมที่
เป็นอภัยกถา (กุสลา ธมมา อกุสลา ธมมา อพยากตา ธมมา)” เป็นต้น ทรงย่อแล้วย่ออีกซึ่ง
ลำดับแห่งธรรมโดย ๑๐๐ ส่วน โดย ๑,๐๐๐ ส่วน โดย ๑๐๐,๐๐๐ ส่วน ให้ทรงไว้แต่สภาวะธรรม
แล้วจึงทรงแสดง เทศนาที่พระองค์ให้เป็นไปติดต่อกันตลอด ๓ เดือน เป็นเหมือนแม่น้ำในอากาศ
ที่ถูกลมพัดไปด้วยความเร็ว และเป็นเหมือนสายน้ำที่ไหลออกจากหม้อน้ำที่ถูกตั้งคว่ำปากลง
ฉะนั้น จึงเป็นเทศนาที่ไม่มีที่สุด ไม่มีประมาณ

จริงอยู่ เทศนาของพระพุทธเจ้าทั้งหลาย ผู้ทรงขยายสภาวะธรรมออกหน้อยหนึ่ง แล้วทรง
อนุโมทนาอยู่ แม้ในกาลทรงอนุโมทนาภักดิ์ ก็จะได้ประมาณเท่ากับทมิฬนิกายและมัชฌิมนิกาย
ส่วนเทศนาของพระพุทธเจ้าทั้งหลาย ผู้ทรงแสดงธรรมแก่บริษัทผู้มาถึงในกาลภายหลังแห่งภักดิ์ ก็
จะได้ประมาณเท่ากับนิกาย ๒ นิกาย คือ สังยุตตนิกายและอังคุตตรนิกาย

ถามว่า เพราะเหตุไร

ตอบว่า เพราะว่า ระยะเวลาแห่งภวังคจิตของพระพุทธเจ้าทั้งหลายรวดเร็ว ช้องพระทนต์ชิด
กันดี ริมพระโอษฐ์เรียบสนิท พระชีวหาอ่อน พระสุรเสียงไพเราะ พระดำรัสเปลี่ยนแปลงได้เร็ว
เพราะเหตุนี้ แม้พระธรรมที่พระองค์ทรงแสดงแล้วเพียงครั้งหนึ่งนั้น จึงได้มีประมาณเท่านี้ ส่วน
พระธรรมที่พระองค์ทรงแสดงแล้วตลอด ๓ เดือน จึงไม่มีที่สุด ไม่มีประมาณเลยทีเดียว^{๒๔๒}

^{๒๔๐} อง.ทุก.อ. (ไทย) ๒/๓๗/๔๖-๔๗.

^{๒๔๑} พุ.ธ.อ. (ไทย) ๒/๑๔๙/๒๐๕-๒๐๖.

^{๒๔๒} อภิ.สง.อ. (ไทย) -/-/๓๒-๓๓.

... ในเวลาอีกษาจาร ทรงเนรมิตพระพุทธรูปด้วยทรงอธิษฐานว่า “พุทธรูปนี้จงแสดงธรรมชื่อเท่านี้ จนกว่าเราจะมา” แล้วเสด็จไปยังป่าหิมพานต์ ... นำบัณฑิตมาแต่อุดรภุทวิป ...^{๒๔๓}

แม้พระสารีบุตรเถระ... ก็ไป ณ ที่นั้น กระทำวัตรต่อพระสัมมาสัมพุทธเจ้าแล้วนั่งอยู่ ณ ที่อันสมควร ลำดับนั้น พระศาสดาทรงประทานนัยแก่พระเถระนั้นว่า “สารีบุตร ธรรมมีประมาณเท่านี้เราแสดงแล้ว” เมื่อพระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงประทานนัยอยู่อย่างนี้ การประทานนัยแก่พระอัครสาวกผู้บรรลุภูมิสัมภิตาแล้ว จึงเป็นเช่นกับทะเลที่บุคคลผู้ยืนอยู่ที่ริมฝั่ง แล้วเหยียดมือชี้ให้ดู ฉะนั้น ธรรมที่พระผู้มีพระภาคทรงแสดงแล้ว ย่อมปรากฏชัดแม้แก่พระเถระโดย ๑๐๐ นัย โดย ๑,๐๐๐ นัย โดย ๑๐๐,๐๐๐ นัยเลยทีเดียว^{๒๔๔}

แม้พระสารีบุตร ก็ได้นำพระธรรมที่พระศาสดาทรงแสดงแล้ว ๆ มาแสดงแก่ภิกษุ ๕๐๐ รูป ผู้เป็นสัทธวิหาริกของตน ... พระเถระได้นำพระธรรมที่พระศาสดาทรงแสดงแล้ว ๆ มาแสดงแก่ภิกษุเหล่านั้น เมื่อจบการแสดงพระอภิธรรมของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า และการเล่าเรียนปกรณ์ทั้ง ๗ ของภิกษุเหล่านั้น ได้มีพร้อมกันนั่นเอง

ที่ชื่อว่า วาจนามรรคในพระอภิธรรม เกิดมาจากพระสารีบุตรเถระ แม้วาระแห่งการนับในมหาปกรณ์ ก็พระเถระนั้นแหละได้ตั้งไว้ เพราะว่า พระเถระได้ตั้งวาระแห่งการนับไว้ว่า “วาระแห่งการนับเพื่อไม่ลบล้างลำดับธรรมเลย แล้วถือเอาได้ ทรงจำไว้ได้ เล่าเรียนได้ และกล่าวสอนได้อย่างสะดวก ย่อมมีได้โดยทำนองนี้”

ถามว่า เมื่อเป็นเช่นนั้น พระเถระท่านนั้นหรือที่ชื่อว่าเป็นผู้ทรงพระอภิธรรมก่อนกว่า

ตอบว่า ไม่ใช่ พระสัมมาสัมพุทธเจ้าท่านนั้นเป็นผู้ทรงพระอภิธรรมก่อนกว่า ...^{๒๔๕}

นอกจากนี้ ในพระอภิธรรมปิฎก ธาตุกถา ปุคคลบัญญัติ บทนำ ยังได้อธิบายเพิ่มเติมว่า

พระอภิธรรม ๗ คัมภีร์ ที่ทรงแสดงโปรดพระพุทธรูปมานี้ เรียกว่า พระอภิธรรมวิถิตถาจารย์ คือ พระอภิธรรมที่ทรงแสดงโดยละเอียดพิสดาร ... ในช่วงที่เสด็จลงมา ณ บริเวณสระอนาคตนีเอง ท่านพระสารีบุตรได้เข้าเฝ้าปรนนิบัติ และพระผู้มีพระภาคได้ทรงแสดงพระอภิธรรมให้ท่านพระสารีบุตรฟังติดต่อกันทุกวันด้วย พระอภิธรรม ๗ คัมภีร์ ที่ทรงแสดงครั้งนี้ ทรงแสดงโดยย่อ จึงเรียกว่า พระอภิธรรมสังเขปนัย ต่อมา ท่านพระสารีบุตรได้แสดงแก่ภิกษุจำนวน ๕๐๐ รูป โดยขยายความให้ละเอียดขึ้นพอสมควร คือ ไม่สังเขปนัยและไม่พิสดารนัก จึงเรียกว่า พระอภิธรรมนาติวิถิตถาจารย์สังเขปนัย^{๒๔๖}

^{๒๔๓} พ.ธ.อ. (ไทย) ๒/๑๘๑/๒๑๐.

^{๒๔๔} อภ.สง.อ. (ไทย) -/-/๓๔.

^{๒๔๕} อภ.สง.อ. (ไทย) -/-/๓๕.

^{๒๔๖} อภ.ธ. (ไทย) ๓๖/-/๘.

ในพจนานุกรมพุทธศาสตร์ฉบับประมวลศัพท์ อธิบายว่า

สังเขปนัย นัยอย่างย่อ, แบบย่อ, แง่ความหมายซึ่งชี้แจงอย่างรวบรัด^{๒๔๗}

ผู้วิจัยจะยกตัวอย่างการแสดงพระอภิธรรมสังเขปนัย (แบบย่อ) มีหลักฐานปรากฏในพระอภิธรรมปิฎก อัมมสังคณี มาติกา ติกมาติกา (๒๒ ติกะ) ความว่า

กุสลา ธมมา สภาวธรรมที่เป็นกุศล

อกุสลา ธมมา สภาวธรรมที่เป็นอกุศล

อพยายกา ธมมา สภาวธรรมที่เป็นอพยายกา^{๒๔๘}

ซึ่งในพจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์ ได้อธิบายว่า

มาติกา ๑. หัวข้อ ... ๒. แม่บท เช่น ตัวสิกขาบท เรียกว่า เป็นมาติกา เพราะจะต้องขยายความต่อไป^{๒๔๙}

จากหลักฐานในอรรถกถาขุปาลกถา จะเห็นได้ว่า ในสัปดาห์ที่ ๔ ภายหลังการตรัสรู้ของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า พระองค์ได้พิจารณาพระอภิธรรมปิฎกและสมันตปิฎก ต่อมา ในพรรษาที่ ๗ ภายหลังการแสดงยมกปาฏิหาริย์แล้ว พระองค์เสด็จขึ้นไปจำพรรษาบนสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ เพื่อแสดงพระอภิธรรมโปรดพระพุทธรดาและเหล่าเทพยดา ซึ่งพระอภิธรรมทั้ง ๗ คัมภีร์ ที่ทรงแสดงโปรดพระพุทธรดานี้ เรียกว่า พระอภิธรรมวิถิตถนัย คือ พระอภิธรรมที่ทรงแสดงโดยละเอียดพิสดาร และเมื่อถึงเวลาในช่วงที่ต้องบิณฑบาต พระองค์จะนำอาหารบิณฑบาตจากอูตตรกุรุทวีปมาเสวยที่ป่าหิมพานต์ โดยพระสารีบุตรจะเข้าไปเป็นพุทธอุปัฏฐาก และเมื่อฉันอาหารเสร็จแล้ว พระองค์จะแสดงพระอภิธรรมที่ได้แสดงบนสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ให้กับพระสารีบุตรฟังแต่โดยย่อ ซึ่งเรียกว่า พระอภิธรรมสังเขปนัย ซึ่งพระสารีบุตรได้นำพระอภิธรรมที่ได้ฟังจากพระโอษฐ์ของพระศาสดานี้ไปสอนลูกศิษย์ทั้ง ๕๐๐ รูปอีกทีหนึ่ง โดยพระพุทธองค์ทรงปฏิบัติเช่นนี้ตลอดระยะเวลา ๓ เดือนของโลกมนุษย์

ต่อมา ภายหลังลูกศิษย์พระสารีบุตรไม่เข้าใจเนื้อความพระอภิธรรมที่ท่านขยายความในนิกเขปกัน^{๒๕๐} แต่คัมภีร์มหาอรรถกถาคำนว่ พระอภิธรรมไม่ใช่วิสัยของพระสาวก แต่เป็นวิสัยของพระพุทธเจ้า ซึ่งปรากฏหลักฐานในอรรถกถาพระอภิธรรมปิฎก อัมมสังคณี อัญญสาลินี อัญญกถากันห์ ติกอรรถกถารัตนนา อธิบายว่า

... พระสารีบุตรเถระได้กล่าวอัญญกถากันห์ถวายแก่สัททวิหริกของตนรูปหนึ่ง ผู้ไม่สามารถจะกำหนดส่วนที่ขยายเนื้อความในนิกเขปกัน^{๒๕๐} ได้ แต่พระอรรถกถาจารย์กล่าวคัดค้านอัญญกถากันห์ไว้ในคัมภีร์มหาอรรถกถาดังนี้ ธรรมดว่าพระอภิธรรมมิใช่เป็นวิสัยของพระสาวก ไม่ใช่เป็นโคจรธรรมของพระสาวก พระอภิธรรมนี้เป็นวิสัยของพระพุทธเจ้า เป็นโคจรธรรมของ

^{๒๔๗} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์, หน้า ๔๑๓.

^{๒๔๘} อภิ.สง. (ไทย) ๓๔/๑/๑.

^{๒๔๙} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์, หน้า ๓๑๕.

^{๒๕๐} ดูรายละเอียดใน อภิ.สง.อ. (ไทย) -/๑๕.

พระพุทธเจ้า แต่ว่า พระธรรมเสนาบดีอุกฤษฏ์วิหาริกถามแล้ว จึงพาสหวิหริกันนั้นไปสำนักพระศาสดา แล้วพูลถามต่อพระสัมมาสัมพุทธเจ้า พระสัมมาสัมพุทธเจ้าจึงตรัสอรรถกถากันต์ประทานแก่ภิกษุรูปนั้น^{๒๕๑}

หลักฐานในอรรถกถากันต์ปรากฏข้อความว่า “พระอภิธรรมไม่ใช่วิสัยของพระสาวก แต่เป็นวิสัยของพระพุทธเจ้า ซึ่งก็ตรงกับหลักฐานในอรรถกถาพระสูตรตันตปิฎก ทีฆนิกาย สุมังคลวิลาสินี สัลลขณวรรค พรหมชาลสูตร พรหมนาปุพพันตกับปิกัสสตวาทะ ความว่า

อนึ่ง คนเหล่านี้ไม่มีปรีชาญาณอันอาจจะกล่าวจำแนกพระอภิธรรมปิฎก สมันตปิฎกานอนันตนัย ๒๔ ประการ ด้วยบทเหล่านี้ว่า “เหล่านี้ชื่อว่าสติปิฎก ๔ ฯลฯ ชื่อว่าอริยมรรคมีองค์ ๘ ...” เรื่องนี้มีวิสัยของผู้อื่น เป็นวิสัยของพระตถาคตเท่านั้น ดังนั้น การที่พระพุทธเจ้าทั้งหลายผู้ทรงถึงฐานะที่ทรงกำหนดธรรมอันเป็นภูมิพิเศษแล้วทรงบันลือจึงเป็นภาวะที่ยิ่งใหญ่ พระปรีชาญาณก็ติดตามมา ฯลฯ ประกอบด้วยสุญญตา^{๒๕๒}

หลักฐานในอรรถกถากันต์และอรรถกถาพรหมชาลสูตรข้างต้นยังสอดคล้องกับหลักฐานในสัมมาสัมพุทธสูตรที่ชี้ให้เห็นข้อแตกต่างระหว่างพระพุทธเจ้ากับพระสาวก ดังปรากฏในพระสูตรตันตปิฎก สังยุตตนิกาย ชันธวารวรรค ชันธสังยุต มัชฌิมปิณาสก อปยวรรค สัมมาสัมพุทธสูตร ความว่า

ภิกษุทั้งหลาย พระตถาคตอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าหลุดพ้นแล้ว เพราะเบื่อหน่าย เพราะคลายกำหนด เพราะดับ เพราะไม่ถือมั่นรูป ... เวทนา ... สัญญา ... สังขาร ... วิญญาณ บัณฑิตจึงเรียกว่า ‘พระสัมมาสัมพุทธเจ้า’

แม้ภิกษุผู้หลุดพ้นด้วยปัญญา หลุดพ้นเพราะเบื่อหน่าย เพราะคลายกำหนด เพราะดับ เพราะไม่ถือมั่นรูป ... เวทนา ... สัญญา ... สังขาร ... วิญญาณ เราก็จึงเรียกว่า ‘ผู้หลุดพ้นด้วยปัญญา’

ในเรื่องนี้จะผิดแผกแตกต่างกันอย่างไร คือ ระหว่างพระตถาคตอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้ากับภิกษุผู้หลุดพ้นด้วยปัญญามีอะไรต่างกัน ...

ภิกษุทั้งหลาย พระตถาคตอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าทำทางที่ยังไม่เกิดให้เกิดขึ้น ทำให้รู้จักทางที่ใคร ๆ ไม่รู้จัก บอกทางที่ยังไม่มีใครบอก เป็นผู้รู้จักทาง รู้แจ้งทางฉลาดในทาง ภิกษุทั้งหลาย ส่วนเหล่าสาวกในบัดนี้ เป็นผู้ดำเนินไปตามทางอยู่เป็นผู้ตามมาในภายหลัง

นี้แล เป็นความผิดแผกแตกต่างกัน ระหว่างพระตถาคตอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้ากับภิกษุผู้หลุดพ้นด้วยปัญญา^{๒๕๓}

^{๒๕๑} อภ.สง.อ (ไทย) -/๑๓๘๔/๗๖๙.

^{๒๕๒} ที.สี.อ. (ไทย) -/๒๘/๑๔๗.

^{๒๕๓} ส.ช. (ไทย) ๑๗/๕๘/๙๒-๙๔.

ในสัมมาสัมพุทธสูตร ชี้ให้เห็นข้อแตกต่างระหว่างพระพุทธเจ้ากับพระสาวกผู้หลุดพ้นด้วยปัญญาว่า แม้จะหลุดพ้นเช่นเดียวกัน แต่พระองค์ทรงเป็นผู้ทำหนทางที่ยังไม่เกิดให้เกิดขึ้น และเป็นผู้บอกทาง เป็นต้น ส่วนพระสาวกทั้งหลายนั้นเป็นผู้เดินตามทางมาในภายหลัง นอกจากนี้ยังปรากฏหลักฐานว่า พระอภิธรรมมีมาตั้งแต่สมัยพระผู้มีพระภาคยังทรงพระชนม์อยู่ ซึ่งผู้วิจัยจะยกตัวอย่างหลักฐานเพื่อมาแสดงเพียงบางส่วน ดังต่อไปนี้

ในพระวินัยปิฎก มหาวิภังค์ สังฆาติเสสกัณฑ์ ปฐมพุทธโทสสิกขาบท นินทานัตถุ ความว่า

เย เต ภิกขุ สุตตณฺติกา เตสํ เอกขณํ เสนาสนํ ปญญาเปติ เต อญฺญมณฺณํ สุตตณฺตี
สงคยิสฺสนตี ตี เย เต ภิกขุ วินยธรา เตสํ เอกขณํ เสนาสนํ ปญญาเปติ เต อญฺญมณฺณํ วินย
วินิจฺฉินิสฺสนตี ตี เย เต ภิกขุ อภิธมฺมิกา เตสํ เอกขณํ เสนาสนํ ปญญาเปติ เต อญฺญมณฺณํ
อภิธมฺมํ สากจฺฉินิสฺสนตี ตี^{๒๕๔}

จัดแจงเสนาสนะสำหรับภิกษุผู้ทรงพระสูตรรวมกันไว้แห่งหนึ่ง ... จัดแจงเสนาสนะสำหรับภิกษุผู้ทรงพระวินัยรวมกันไว้แห่งหนึ่ง ... จัดแจงเสนาสนะสำหรับภิกษุผู้ทรงพระอภิธรรมรวมกันไว้แห่งหนึ่ง ด้วยประสงค์ว่า ภิกษุเหล่านั้นจักสนทนาพระอภิธรรมกัน^{๒๕๕}

ในพระวินัยปิฎก มหาวิภังค์ ปาจิตติยกัณฑ์ สหธรรมิกวรรค วิเลขนสิกขาบท อนาปัตติวาร ความว่า

อิงฆ ตาว สุตตณฺเต วา คาถาโย วา อภิธมฺมํ วา ปรียาปุณฺสสุ ปจฺฉา วินย
ปรียาปุณฺสสํ ญตี^{๒๕๖}

ภิกษุไม่ประสงค์จะดูหมิ่นกล่าวตามเหตุว่า นิมนต์ท่านเรียน พระสูตร พระคาถา หรือพระอภิธรรมไปก่อน ภายหลังจึงเรียนพระวินัย^{๒๕๗}

ในพระวินัยปิฎก ภิกขุวิภังค์ ปาจิตติยกัณฑ์ ฉัตตูปาหนวรรค สิกขาบทที่ ๑๒ สิกขาบทวิภังค์ ความว่า

วินเย โอกาสํ การาเปตฺวา สุตตณฺตี วา อภิธมฺมํ วา ปุจฺฉติ อาปตฺติ ปาจิตฺติยสฺส ฯ อภิธมฺเม
โอกาสํ การาเปตฺวา สุตตณฺตี วา วินยํ วา ปุจฺฉติ อาปตฺติ ปาจิตฺติยสฺส ฯ^{๒๕๘}

ขอโอกาสในพระวินัย แต่ถามพระสูตรหรือพระอภิธรรม ต้องอาบัติปาจิตติย์
ขอโอกาสในพระอภิธรรม แต่ถามพระสูตรหรือพระวินัย ต้องอาบัติปาจิตติย์^{๒๕๙}

^{๒๕๔} วิ.มหา. (บาลี) ๑/๓๘๒/๒๘๖.

^{๒๕๕} วิ.มหา. (ไทย) ๑/๓๘๒/๔๑๓-๔๑๔.

^{๒๕๖} วิ.มหา. (บาลี) ๒/๔๔๒/๓๒๑-๓๒๒.

^{๒๕๗} วิ.มหา. (ไทย) ๒/๔๔๒/๕๕๑.

^{๒๕๘} วิ.ภิกขุ. (บาลี) ๓/๑๒๒๑/๒๒๐.

^{๒๕๙} วิ.ภิกขุ. (ไทย) ๓/๑๒๒๑/๓๘๐.

และพระอภิธรรมยังจัดเป็นพระพุทธรูปซึ่งเป็นคำสอน ๑ ในองค์ ๙ ดังมีหลักฐานปรากฏในพระสูตรตันตปิฎก ขุททกนิกาย จุฬนิกาย ปารายณวรรค ปารายณานุคิตคาถานิเทศ ความว่า

คือ บุคคลบางคนในศาสนานี้ ได้เล่าเรียนพระพุทธรูป คือ สุตตะ เคยยะ เวยยาकरणะ คาถา อุทาน อิติวุตตะกะ ชาตกะ อัฏฐธรรม เวทลละ ญาณ (ความรู้) ของบุคคลนั้นย่อมแจ่มแจ้ง เพราะอาศัยการเล่าเรียน บุคคลนี้ชื่อว่า ผู้มีปฏิภาณเพราะปริยัติ^{๒๖๐}

ในอรรถกถาพระวินัยปิฎก สมันตปาสาทิกา มหาวีภังค์ ปฐมมหาสังคตีกา อธิบายว่า

พระอภิธรรมปิฎกทั้งสิ้น พระสูตรที่ไม่มีคาถา และพระพุทธรูปแม้อื่นที่ไม่ได้สงเคราะห์เข้ากับองค์ ๘ พึงทราบว่าเป็นเวยยาकरणะ^{๒๖๑}

จากหลักฐานที่ยกมาแสดงข้างต้น ในปฐมทฎฐโทสสิกขาบท ระบุว่า มีการจัดที่พักโดยแยกไว้สำหรับภิกษุผู้ทรงพระสูตรรวมกัน ภิกษุผู้ทรงพระวินัยรวมกัน และภิกษุผู้ทรงพระอภิธรรมรวมกัน ส่วนในวิเลขนสิกขาบท ก็ได้ระบุว่า มีการศึกษาเล่าเรียนโดยได้แยกเป็นพระวินัย พระสูตร พระอภิธรรม และในฉัตตูปาหนวรรค (สิกขาบทที่ ๑๒) ก็ยังระบุอีกว่า มีการเปิดโอกาสให้ซักถามข้อสงสัยโดยแยกเป็นพระวินัย พระสูตร และพระอภิธรรมเช่นกัน ซึ่งเมื่อพิจารณาทั้ง ๓ พระสูตรแล้ว นั้นก็แสดงให้เห็นว่า คำสอนทั้ง ๓ ปิฎก คือ พระวินัยปิฎก พระสูตรตันตปิฎก และพระอภิธรรมปิฎก ได้เกิดขึ้นมาตั้งแต่สมัยที่พระผู้มีพระภาคยังทรงพระชนม์ชีพอยู่แล้ว และเมื่อไปตรวจสอบดูคำศัพท์ที่แปลว่า “พระอภิธรรม” ทั้ง ๓ พระสูตรในพระไตรปิฎกฉบับบาลีอักษรไทย ใช้คำศัพท์ว่า อภิธัมม โดยพระอภิธรรมนั้นยังจัดเป็นคำสอนของพระพุทธเจ้า ๑ ใน ๙ จำพวก เรียกว่า เวยยาकरणะ เมื่อทำการสืบค้นข้อมูลในพระสูตรตันตปิฎก ยังพบอีกว่า โภธิปักขิยธรรม ๓๗ ประการก็จัดเป็นพระอภิธรรมเช่นเดียวกัน ปรากฏหลักฐานในพระสูตรตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย อุปริปัณณาสก์ เทวทหวรรค กินติสูตร ความว่า

... ธรรมเหล่าใดที่เราแสดงแล้วแก่เธอทั้งหลายในที่นี้ด้วยความรู้ยิ่ง คือ สติปัฏฐาน ๔ สัมมปปธาน ๔ อิทธิบาท ๔ อินทรีย์ ๕ พละ ๕ โพชฌงค์ ๗ อริยมรรคมีองค์ ๘ เธอทั้งหมดพึงเป็นผู้สามัคคิกัน ร่วมใจกัน ไม่วิวาทกัน ตั้งใจศึกษาในธรรมเหล่านั้น แต่เมื่อเธอทั้งหลายสามัคคิกัน ร่วมใจกัน ไม่วิวาทกัน ศึกษาอยู่ จะพึงมีภิกษุ ๒ พวกที่มีวาทะต่างกัน^{๒๖๒}

และในอรรถกถาพระสูตรตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย ปปัญจสุทนี อุปริปัณณาสก์ เทวทหวรรค กินติสูตรตวัณณา อธิบายว่า

... คำว่า ในอภิธรรม (อภิธัมเม) ได้แก่ ในธรรมที่วิเศษยิ่ง อธิบายว่า ในโภธิปักขิยธรรม ๓๗ ประการเหล่านี้ ...^{๒๖๓}

^{๒๖๐} ขุ.จ. (ไทย) ๓๐/๑๑๘/๓๘๖.

^{๒๖๑} วิ.ม.อ. (ไทย) ๑/-/๓๘.

^{๒๖๒} ม.อ. (ไทย) ๑๔/๓๕/๔๔.

^{๒๖๓} ม.อ.อ. (ไทย) -/๓๕/๔๔.

โลกุตตรธรรมมีจำนวนเท่านี้” เรื่องนี้มีใช้วิสัยของผู้อื่น เป็นวิสัยของพระตถาคตเท่านั้น ดังนั้น การที่พระพุทธเจ้าทั้งหลายผู้ทรงถึงฐานะที่ทรงกำหนดธรรมอันเป็นภูมิพิเศษแล้วทรงบันลือจึง เป็นภาวะที่ยิ่งใหญ่พระปรีชาญาณก็ติดตามมา ฯลฯ ประกอบด้วยสุญญตา^{๒๗๐}

เมื่อพิจารณาจากหลักฐานที่ยกมาแสดงในอรรถกถาสาลินีและอรรถกถาพรหมชาลสูตร ข้างต้น จะเห็นว่า โพธิปักขิยธรรม ๓๗ ประการ และหลักธรรมคำสอนอื่น ๆ ที่อยู่ในรูปของพระสูตร เมื่อมาอยู่ในรูปของพระอภิธรรมจะถูกจำแนกโดยละเอียด ด้วยเหตุนี้ รูปแบบของคำสอนที่มีอยู่ใน พระสูตรต้นตปิฎกและพระอภิธรรมปิฎกจึงมีลักษณะที่ไม่เหมือนกัน

อนึ่ง การที่คำสอนของพระผู้มีพระภาคที่มีอยู่ในพระสูตรต้นตปิฎกและพระอภิธรรมปิฎกมี ลักษณะที่ไม่เหมือนกันก็ด้วยเพราะว่า การแสดงธรรมของพระองค์นั้นมี ๒ แบบ คือ (๑) การแสดง ธรรมแบบสมมุติเทศนา และ (๒) การแสดงธรรมแบบปรมัตถเทศนา ซึ่งมีหลักฐานปรากฏในอรรถกถา พระสูตรต้นตปิฎก อังคุตตรนิกาย มโนรลปุรณิ เอกกนิบาต เอกบุคคัลลัคควัณณา อธิบายว่า

... จจริงอยู่ เทศนาของพระผู้มีพระภาคพุทธเจ้ามี ๒ คือ

๑. สมมุติเทศนา

๒. ปรมัตถเทศนา

ในเทศนา ๒ อย่างนั้น เทศนาเห็นปานนี้ว่า “บุคคล สัตว์ สตรี บุรุษ กษัตริย์ พราหมณ์ เทวดา มาร” ชื่อว่า สมมุติเทศนา เทศนาเห็นปานนี้ว่า “ไม่เที่ยง เป็นทุกข์ เป็นอนัตตา ชันธ ธาตุ आयตนะ สติปัญฐาน ชื่อว่า ปรมัตถเทศนา ในเทศนา ๒ อย่างนั้น พระผู้มีพระภาคยอมทรงแสดง สมมุติเทศนาแก่เหล่าชนที่ฟังเทศนาด้วยอำนาจสมมุติ แล้วสามารถแทงตลอดเนื้อความ ละโมหะ บรรลุคุณวิเศษได้ อนึ่ง พระองค์ยอมทรงแสดงปรมัตถเทศนาแก่เหล่าชนที่ฟังเทศนาด้วยอำนาจ ปรมัตถแล้วสามารถแทงตลอดเนื้อความ ละโมหะบรรลุคุณวิเศษได้^{๒๗๑}

ในหลักฐานอรรถกถาเอกบุคคัลลวรรค ระบุว่า การแสดงธรรมของพระพุทธองค์ด้วยสมมุติ เทศนา จะกล่าวถึง สัตว์ ตัวตน บุคคล ส่วนการแสดงธรรมด้วยปรมัตถเทศนา จะไม่กล่าวถึง สัตว์ ตัวตน บุคคล ซึ่งก็สอดคล้องกับหลักฐานที่ปรากฏในพระอภิธรรมปิฎก ฉัมมสังคณี บทนำ ความว่า

พระอภิธรรมปิฎก เป็นปิฎกที่ว่าด้วยเรื่องจิต เจตสิก รูป นิพพาน และบัญญัติ ถ้าวาโดย ปรมัตถ์ก็ได้แก่ จิต เจตสิก รูป และนิพพาน ซึ่งเป็นธรรมอันยิ่ง ธรรมอันพิเศษ ธรรมอันละเอียด ลุ่มลึกและประเสริฐยิ่งกว่าธรรมทั้งปวงที่จะยังสัตว์ให้ไปสู่สรวรรคและนิพพาน ... เพราะมิได้ กล่าวถึงสัตว์ บุคคล สถานที่และเหตุการณ์ต่าง ๆ เข้ามาประกอบแต่อย่างใดทั้งสิ้น นับเป็นเรื่อง ของวิชาการทางพระพุทธศาสนาล้วน ๆ ...^{๒๗๒}

^{๒๗๐} ที.สี.อ. (ไทย) -/๒๘/๑๔๗.

^{๒๗๑} อภ.เอกก.อ. (ไทย) ๑/๑๗๐/๑๐๙.

^{๒๗๒} อภ.สจ. (ไทย) ๓๔/-/๗.

และด้วยหลักฐานดังที่ได้กล่าวมาแล้วในอรรถกถาเอกปุคคลวรรคและในพระอภิธรรมธัมมสังคณี (บทนา) นี้ จึงเป็นสาเหตุให้ลักษณะคำสอนของทั้ง ๒ ปิฎกนั้นมีลักษณะและรูปแบบของคำสอนที่ไม่เหมือนกัน

ต่อมา หลังจากพระพุทธเจ้าตรัสรู้ได้ ๑๕ พรรษา เจ้าชายอานนท์ได้ออกบวชและได้รับหน้าที่เป็นพุทธอุปัฏฐาก ดังปรากฏหลักฐานในอรรถกถาพระสูตรตันตปิฎก ขุททกนิกาย ปรมัตถทีปนี เถรคาถา ตึงสนิบาต อานันทเถรคาถาวันณนา ความว่า

... ได้มีนามว่า อานนท์ ... ท่านเจริญวัยแล้วโดยลำดับ เมื่อพระผู้มีพระภาคเสด็จออกอภิเนษกรรมณี แล้วบรรลुพระสัมมาสัมโพธิญาณ ทรงประกาศพระธรรมจักรอันประเสริฐให้ เป็นไปแล้วเสด็จกลับกรุงกบิลพัสดุ์ครั้งแรก ... ได้ออกไปพร้อมกับเจ้าภททียะเป็นต้นออกไปเพื่อ บวช ... บวชแล้วในสำนักของพระผู้มีพระภาค ต่อกาลไม่นานนัก ได้สดับธรรมกถาในสำนักของ พระปุลณณมานตานีบุตร แล้วดำรงอยู่ในโสดาปัตติผล

ก็ในสมัยนั้น ตลอดเวลา ๒๐ ปี ในปฐมโพธิกาล ไม่มีอุปัฏฐากประจำสำหรับพระผู้มีพระภาค ... ลำดับนั้น ภิกษุทั้งหลายพากันกล่าวว่า “อาวุโส อานนท์ เธอจงลุกขึ้น จงทูลขอตำแหน่ง อุปัฏฐากกับพระศาสดาเถิด”

พระเถระลุกขึ้นแล้ว กราบทูลว่า “... ข้าพระองค์จักอุปัฏฐาก พระผู้มีพระภาคเอง พระพุทธเจ้าข้า” พระอานนท์ได้เป็นอุปัฏฐากประจำ รับพร ๘ คือ ข้อห้าม ๔ เหล่านี้ ... และข้อ อนุญาต ๔ ข้อเหล่านี้ ... ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ... (๔) ถ้าพระผู้มีพระภาค จักทรงแสดงธรรมที่ พระองค์ทรงแสดงแล้ว กลับหลังแกข้าพระองค์ข้าอ้อ ข้าพระองค์จักอุปัฏฐากพระผู้มีพระภาคโดย ทันทิ” ... ท่านพระอานนท์ ตั้งแต่วันที่ได้นำตำแหน่งอุปัฏฐากแล้ว ... ^{๒๗๓}

และในอรรถกถาพระสูตรตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย มโนรทปุรณี ทุกนิบาต ปฐมปิณณาสก สมจิตตวัคควันณนา อธิบายว่า

... พระตถาคตมิได้ประทับอยู่ประจำที่ เสด็จไปประทับอยู่ ณ ที่ซึ่งมีความผาสุกเท่านั้นนั้น แล ... พรรษาที่ ๑๕ ประทับอยู่ ณ กรุงกบิลพัสดุ์ ... ^{๒๗๔}

ในอานันทเถรคาถาอรรถกถา จะเห็นว่า พระอานนท์ได้บวชหลังจากพระพุทธเจ้าตรัสรู้ได้ ๑๕ ปี และได้เป็นพุทธอุปัฏฐากภายหลังพระพุทธเจ้าตรัสรู้แล้ว ๒๐ ปี ซึ่งพระอานนท์ได้ขอพรในข้อที่ ๘ ว่า “ถ้าพระผู้มีพระภาคแสดงธรรมกลับหลังพระอานนท์ ขอให้พระองค์แสดงให้ฟังข้าอ้อครั้งหนึ่ง” นั้นแสดงว่า พระพุทธพจน์ที่ออกจากพระโอษฐ์ของพระพุทธองค์ที่พระอานนท์ไม่เคยได้ยิน ไม่เคยได้ ฟังย่อมไม่มี ซึ่งก็สอดคล้องกับหลักฐานที่ปรากฏในอรรถกถาพระวินยปิฎก สมันตปาสาทิกา มหาวีมังค ปาราชิกกัณฑ์ พาหิรินิทานกถา ปฐมมหาสังคีติกถา ความว่า

^{๒๗๓} ชุ.เถร.อ. (ไทย) ๒/๑๐๑๖/๖๑๒-๖๑๓.

^{๒๗๔} อง.ทก.อ. (ไทย) ๒/๗๗/๔๖-๔๗.

... และเพราะพระพุทธรูปอย่างใด ๆ มีสูตร ค่ายะ เป็นต้น ที่พระทศพลทรงแสดงไว้ แล้ว ที่พระอานนท์มิได้รับเฉพาะพระพักตร์ของพระผู้มีพระภาคย่อมไม่มี ฉะนั้น สงฆ์จึงไม่อาจทำสังคายนาโดยเว้นพระอานนท์ได้^{๒๗๕}

ในพระสูตรตันตปิฎก ขุททกนิกาย เถรคาถา ดึงสนิบาต อานนทเถรคาถา ความว่า
เราได้เรียนมาจากพระพุทธรูปเจ้า ๘๒,๐๐๐ พระธรรมชั้น
จากภิกษุ ๒,๐๐๐ พระธรรมชั้น
จึงรวมธรรมที่เราจำของคลองปากได้ ๘๔,๐๐๐ พระธรรมชั้น^{๒๗๖}

ในอานนทเถรคาถา ระบุว่า คำสอนทั้งหมดมี ๘๔,๐๐๐ พระธรรมชั้น พระอานนท์เรียนจากภิกษุ ๒,๐๐๐ พระธรรมชั้น “เช่น เถรคาถา เถรีคาถา อปทาน”^{๒๗๗} ก็จะเหลือคำสอนที่เป็นของพระพุทธรูปเจ้า ๘๒,๐๐๐ ในคำสอนของพระพุทธรูปเจ้าทั้งหมด ๘๒,๐๐๐ พระธรรมชั้น พระอภิธรรมปิฎกเป็นปิฎกหนึ่งซึ่งมีคำสอนมากเกินครึ่ง มีหลักฐานปรากฏในพระอภิธรรมปิฎก อัมมสังคณี บทนำความว่า

พระอภิธรรมปิฎก เป็นปิฎกที่วาดด้วยเรื่องจิต เจตสิก รูป นิพพาน และบัญญัติ ... โดยแบ่งออกเป็น ๗ คัมภีร์ คือ อัมมสังคณี วิภังค์ ธาตุกถา ปุคคลบัญญัติ กถาวัตถุ ยมก และปฏิฐาน จัดเป็นหมวดธรรมได้ ๔๒,๐๐๐ พระธรรมชั้น^{๒๗๘}

และในช่วงก่อนพุทธปรินิพพาน พระศาสดาได้รับสั่งไว้ว่า “ให้พระธรรมวินัยเป็นศาสดาแทนพระองค์ต่อไป” ดังหลักฐานปรากฏในพระสูตรตันตปิฎก ทีฆนิกาย มหาวรรค มหาปรินิพพานสูตร พระปัจฉิมวาจาของพระตถาคต ความว่า

อานนท์บางทีพวกเธออาจจะคิดว่า ‘ปาพจน์มีพระศาสดาล่วงลับไปแล้ว พวกเราไม่มีพระศาสดา’ ข้อนี้พวกเธอไม่พึงเห็นอย่างนั้น ธรรมและวินัยที่เราแสดงแล้วบัญญัติแล้วแก่เธอทั้งหลาย หลังจากเราล่วงลับไป ก็จะเป็นศาสดาของเธอทั้งหลาย^{๒๗๙}

และในอรรถกถาพระสูตรตันตปิฎก สังยุตตนิกาย สารัตถปกาสินี สคาถวรรค เทวตาสังยุตนั้นวรรค สมิตฐุตตวันณนา อธิบายว่า

คำว่า พระธรรมวินัยนี้ (อิมิ ธรรมวินัย) ... คำแม่ทั้ง ๒ นี้ เป็นชื่อของคำสอนนั่นเอง จจริงอยู่

^{๒๗๕} วิ.มหา.อ. (ไทย) ๑/-/๙.

^{๒๗๖} ขุ.เถร. (ไทย) ๒๖/๑๐๒๗/๕๐๘.

^{๒๗๗} พระคันธसारวิภังค์, พระอภิธรรมเป็นพุทธรูปและประวัติคัมภีร์สัททาวิเสส, (กรุงเทพมหานคร: ห้างหุ้นส่วนจำกัด ไทยรายวันการพิมพ์, ๒๕๔๗), หน้า ๑๗.

^{๒๗๘} อภิ.สง. (ไทย) ๓๔/-/๗.

^{๒๗๙} ที.ม. (ไทย) ๑๐/๒๑๖/๑๖๔.

ในพระธรรมและพระวินัยนี้ ปิฎก ๒ ท่านกล่าวไว้โดยชื่อว่าพระธรรม วินัยปิฎกท่านกล่าวไว้โดยชื่อว่าพระวินัย ...^{๒๘๐}

นอกจากนี้ หลักฐานในอรรถกถาพระสูตรต้นตปิฎก ที่ขนิทาย สมังคลวิลาสินี มหาวรรค มหาปรินิพพานสูตร ตถาคตปัจฉิมวาจาวิณณนา ยังได้อธิบายเพิ่มเติมอีกว่า

... ความว่า ธรรมและวินัยนั้น หลังจากเราล่วงลับไป ก็จะเป็นศาสดาของเธอทั้งหลาย เพราะว่า วินัยที่ชื่อว่า อุภโตวิภังค์พร้อมด้วยชั้นธกะและบริวาร ในวัตถุอันเกี่ยวข้องกับกองอาบัติ ๗ กอง ที่เราผู้ยังมีชีวิตอยู่นั้นแลแสดงแก่เธอทั้งหลายว่า “นี้มีโทษเบา นี่มีโทษหนัก นี่มีโทษที่ยังแก้ไขได้ นี่มีโทษที่แก้ไขไม่ได้ ...” วินัยปิฎกแม้ทั้งหมดนั้น เมื่อเราปรินิพพานแล้ว จักทำกิจของพระศาสดาให้สำเร็จแก่เธอทั้งหลายได้

สูตรต้นตปิฎกที่เราผู้ยังมีชีวิตอยู่ ก็ได้จำแนกแยกธรรมเหล่านี้ออกมา แสดงไว้ด้วยอาการนั้น ๆ ว่า “เหล่านี้คือสติปิฎก ๔ สัมมปปธาน ๔ อิทธิบาท ๔ อินทรีย์ ๕ พละ ๕ โพชฌงค์ ๗ อริยมรรคมีองค์ ๘” สูตรต้นตปิฎกแม้ทั้งหมดนั้น เมื่อเราปรินิพพานแล้ว จักทำกิจของพระศาสดาให้สำเร็จแก่เธอทั้งหลายได้ และอภิธรรมปิฎกอันมีปิฎกฐานรายล้อมด้วยปัจจัย ๒๔ ประดับด้วยมหาปิฎกฐานมีนัยหาที่สุตมิตได้ ที่เราผู้ยังมีชีวิตอยู่นั้นแลได้จำแนกแยกธรรมเหล่านี้แสดงไว้ว่า “ธรรมเหล่านี้ คือ ชันธ ๕ आयตนะ ๑๒ สัจจะ ๔ อินทรีย์ ๒๒ เหตุ ๙ อาหาร ๔ ผัสสะ ๗ เวทนา ๗ สัญญา ๗ สัญเจตนา ๗ จิต ๗” ... อภิธรรมปิฎกแม้ทั้งหมดนั้น เมื่อเราปรินิพพานแล้ว จักทำกิจของพระศาสดาให้สำเร็จแก่เธอทั้งหลายได้

พระผู้มีพระภาคเมื่อจะทรงแสดงเหตุเป็นอันมากอย่างนี้ว่า “จริงอยู่ คำทั้งหมดนี้ที่เรากล่าวแล้ว บอกแล้ว ตลอด ๔๕ พรรษา ตั้งแต่ตรัสรู้จนถึงปรินิพพาน มีมากประเภทอย่างนี้ คือ ปิฎก ๓ นิกาย ๕ องค์ ๙ พระธรรมชั้น ๘๔,๐๐๐ พระธรรมชั้น ... เมื่อเราปรินิพพานแล้ว พระธรรมชั้น ๘๔,๐๐๐ พระธรรมชั้นนี้จักกล่าวสอน จักพราสอนเธอทั้งหลาย” ครั้นทรงโอวาทว่า “ธรรมและวินัยนั้น หลังจากเราล่วงลับไป ก็จะเป็นศาสดาของเธอทั้งหลาย” ...^{๒๘๑}

ในมหาปรินิพพานสูตร ระบุว่า ก่อนที่พระผู้มีพระภาคจะดับขันธปรินิพพานได้รับสั่งกับพระอานนท์ไว้ว่าให้พระธรรมวินัยเป็นศาสดาแทนพระองค์ต่อไป ส่วนหลักฐานในอรรถกถาสมิทสูตร ได้อธิบายคำว่า ธมม คือ พระสูตรต้นตปิฎกและพระอภิธรรมปิฎก นั่นก็แสดงว่า พระอภิธรรมปิฎกนั้นได้ถูกรวมอยู่ในคำศัพท์ว่า พระธรรมนั่นเอง นอกจากนี้ ในอรรถกถามหาปรินิพพานสูตร ที่ระบุว่า ให้พระธรรมวินัยเป็นศาสดาแทนพระองค์ กล่าวคือ พระผู้มีพระภาคทรงให้คำสอนทั้งหมดที่มีอยู่ในทั้ง ๓ ปิฎกนี้เป็นศาสดาแทนพระองค์ต่อไป ซึ่งต่อมา ในกาลภายหลังพุทธปรินิพพาน พระอภิธรรมปิฎกได้ถูกยกขึ้นสู่การสังคายนาครั้งที่ ๑ มีหลักฐานปรากฏในอรรถกถาพระอภิธรรมปิฎก ัมมสังคณวิณณนา อัฐุสสาสินี นิทานกถา ความว่า

^{๒๘๐} ส.ส.อ. (ไทย) ๑/๒๐/๖๘.

^{๒๘๑} ที.ม.อ. (ไทย) -/๒๑๖/๒๘๙-๒๙๐.

คณะผู้มีความชำนาญมีพระมหากัสสปะเป็นประธาน เมื่อสังคายนาพระพุทธพจน์ แม้ทั้งหมดนั้น อย่างนั้นนั่นแล จึงได้กำหนดประเภทนี้ไว้ แล้วสังคายนาว่า “นี้พระธรรม นี้พระวินัย ... นี้พระวินัยปิฎก นี้พระสุตตันตปิฎก นี้พระอภิธรรมปิฎก นี้ทีฆนิกาย ฯลฯ นี้ขุททกนิกาย นี้องค์ ๙ มีสุตตะ เป็นต้น เหล่านี้ ๘๔,๐๐๐ พระธรรมชั้นธรรมาสนี ท่านไม่ได้กำหนดประเภทนี้แล้วสังคายนาไว้อย่างเดียวเท่านั้น ท่านยังกำหนดประเภทหมวดหมู่อื่นอีกหลายอย่าง ที่ปรากฏอยู่ในพระไตรปิฎกเป็นต้นว่า “หมวดอุทาน หมวดวรรค หมวดเปยยาล หมวดนิบาต มีเอกกนิบาตและทุกนิบาตเป็นต้น หมวดสังยุต และหมวดปณาสก ใช้เวลาสังคายนา ๗ เดือนจึงสำเร็จ”^{๒๘๒}

ต่อมา พระสาวกทั้งหลายได้ช่วยกันสืบทอดพระอภิธรรมปิฎกตั้งแต่ครั้งพุทธกาลเรื่อยมา จนถึงการสังคายนาครั้งที่ ๓ ปรากฏหลักฐานในอรรถกถาพระอภิธรรมปิฎก อัมมสังคณี อัญญสาสนี นิทานกถา ความว่า

...พระอภิธรรมนี้ถูกพระเถระทั้งหลายมีอาทิอย่างนี้ คือ พระสารีบุตรเถระ พระภัททชิ พระโสภิตะ พระปิยชาลี พระปิยปาละ พระปิยทัสสี พระโกสิยบุตร พระสิคคะ พระสันเทหะ พระโมคคัลลีย์บุตร พระติสสทัตตะ พระธัมมิมะ พระทาสกะ พระโสณกะ พระเรวตะ นำมาแล้ว จนถึงกาลแห่งการสังคายนาครั้งที่ ๓^{๒๘๓}

ในการสังคายนาครั้งที่ ๓ ระบุว่า ได้ยกกล่าววัตถุขึ้นสู่การสังคายนาครั้งนี้ด้วย ดังหลักฐานปรากฏในอรรถกถาพระอภิธรรมปิฎก ปญจกัณฐ์ กล่าววัตถุอันหนา นิทานกถา ความว่า

ลำดับนั้น ท่านได้คัดเลือกเอาภิกษุสงฆ์ทั้งหลาย ผู้ทรงปริยัติคือพระไตรปิฎกและผู้แตกฉานในปฏิสัมภิทาญาณ จำนวน ๑,๐๐๐ รูปในจำนวนภิกษุ ๖,๐๐๐,๐๐๐ รูป กระทำสังคีติ คือร้อยกรองพระธรรมวินัยครั้งที่ ๓ ขำระมลทินในพระศาสนาเหมือนกับ พระมหากัสสปเถระและพระยสเถระสังคายนาพระธรรมวินัย ฉะนั้น ในปิฎกทั้ง ๓ นั้น เมื่อท่านสังคายนาพระอภิธรรมปิฎก ท่านได้ยกกล่าววัตถุประการนี้ขึ้นสงเคราะห์ตามที่ท่านได้กำหนดไว้แล้ว...^{๒๘๔}

นอกจากนี้ ในอรรถกถาพระอภิธรรมปิฎก อัมมสังคณี อัญญสาสนี นิทานกถา ยังได้อธิบายเพิ่มเติมอีกว่า

... พระสัมมาสัมพุทธเจ้าเมื่อจะทรงแสดงปรกณทั้ง ๗ จึงทรงถึงกถาวัตถุปรกณ แล้วทรงตั้งมาติกาไว้ โดยนัยที่ข้าพเจ้า (พระพุทโธศาจารย์) ได้กล่าวไว้แล้ว แต่พระองค์เมื่อจะทรงตั้ง ได้ทรงเห็นเหตุนี้ว่า

“ในที่สุดแต่กาลที่เราปรินิพพานไปได้ ๒๑๘ ปี ภิกษุชื่อว่าโมคคัลลีย์บุตรติสสเถระจักนั่งในท่ามกลางภิกษุ ๑,๐๐๐ รูป แล้วสั่งให้ประมวลพระสูตรมา ๑,๐๐๐ สูตร คือ ฝ่ายสกวาทิ ๕๐๐ สูตร ฝ่ายปรวาทิ ๕๐๐ สูตร แล้วสั่งให้จำแนกกล่าววัตถุปรกณให้ยาวเท่ากับทีฆนิกาย

^{๒๘๒} อภ.สง.อ. (ไทย) -/-/๕๓-๕๔.

^{๒๘๓} อภ.สง.อ. (ไทย) -/-/๖๑.

^{๒๘๔} อภ.ปญจ.อ. (ไทย) -/-/๑๖๙-๑๗๐.

แม้พระโมคคัลลีบุตรติสสเถระ เมื่อจะแสดงกถาวัตถุปกรณ์นี้ จึงไม่ได้แสดงด้วยญาณของตน แต่แสดงแล้วตามมาติกาที่พระผู้มีพระภาคทรงตั้งไว้ โดยนัยที่พระศาสดาประทานไว้แล้ว เพราะเหตุนั้น ปกรณ์แม้ทั้งสิ้นนี้จึงชื่อว่าเป็นปกรณ์ที่พระพุทธเจ้าตรัสไว้แล้วนั่นเอง เพราะพระเถระแสดงตามมาติกาที่พระผู้มีพระภาคทรงตั้งไว้ โดยนัยที่พระศาสดาประทานไว้แล้ว ปกรณ์ทั้ง ๗ รวมเอากถาวัตถุปกรณ์เข้าด้วย จึงชื่อว่า พระอภิธรรม ...^{๒๘๕}

ในพระอภิธรรมปิฎก กถาวัตถุ คำอธิบายและปรับเป็นคำตรรก อธิบายว่า

คำว่า สก. หมายถึง สกวาที ซึ่งในคัมภีร์นี้หมายถึง ภิกษุฝ่ายวิภังขาทหรือเถรวาท ส่วนคำว่า พร. หมายถึง พรวาที ซึ่งในปุคคลกถา ได้แก่ ภิกษุในนิกายวัชชีปัตตกะ นิกายสมัตติยะ เป็นฝ่ายอาจรียวาท และพวกเดียรธีย์ผู้นับถือลัทธิสัสสวาทะ บางพวก...^{๒๘๖}

หลังการสังคายนาครั้งที่ ๓ พระอภิธรรมปิฎกได้ถูกนำมายังลังกาทวีป ซึ่งปรากฏหลักฐานในอรรถกถาพระอภิธรรมปิฎก ฉัมมสังคณี อัญญาสาลินี นิทานกถา ความว่า

... ส่วนพระอภิธรรมนี้ถูกพระมหาเถระผู้ประเสริฐเหล่านั้นนำมาสู่เกาะนี้ เพราะมีคาถาประพันธ์ว่า “จากนั้นพระเถระผู้ประเสริฐมีปัญญามากเหล่านั้น คือ พระมหินทะ พระอัญญา พระอุตติยะ พระสัมพละ และพระภัททบัณฑิต เดินทางจากชมพูทวีปมาที่เกาะสิงหลนี้

ต่อจากนั้น พระอภิธรรมนั้นถูกพระเถระเหล่านั้น นำมาแล้วโดยการสืบทอดกันของอาจารย์ กล่าวคือศิษยานุศิษย์ของพระเถระเหล่านั้นนั้นแล จนถึงทุกวันนี้^{๒๘๗}

ต่อมาราวปี พ.ศ. ๑๕๐๐ ในลังกาทวีปปรากฏหลักฐานว่ามีพระภิกษุนักปราชญ์ท่านหนึ่ง ได้ประมวลพระอภิธรรมปิฎก ๗ คัมภีร์ให้ย่อเหลืออยู่ในรูปของคัมภีร์พระอภิธัมมัตถสังคหะ^{๒๘๘} ดังปรากฏหลักฐานในหนังสือชีวิตและผลงานนักปราชญ์พุทธ (Life and Works of Buddhist Scholars) ความว่า

อภิธัมมัตถสังคหะ จัดเป็นคัมภีร์ประเภทสังคหะของพระอภิธรรมปิฎก แปลว่า การรวบรวมเนื้อหา (อรรถ) ของพระอภิธรรม คือ จิต เจตสิก รูป นิพพาน โดยย่อ” โดยมีความหมายรวม ๆ ว่า จิต เจตสิก รูป นิพพาน และบัญญัติทั้งหลาย ที่ปรากฏในพระอภิธรรมปิฎกทั้ง ๗ คัมภีร์นั้น ได้ถูกรวบรวมเอามาแสดงโดยย่อในคัมภีร์เล่มเดียวนี้ ทั้งนี้ก็เพราะพระอนุรุทธะได้สรุปเนื้อหาสำคัญของพระอภิธรรมทั้งหมดไว้อย่างครบถ้วนสมบูรณ์และจัดเรียงลำดับจากง่ายไปหายาก เพื่อให้สั้นเข้า เข้าใจง่าย และสะดวกแก่การกำหนดจดจำพระอภิธรรมของผู้ศึกษาเรียนรู้

^{๒๘๕} อภิ.สง.อ. (ไทย) -/-/๑๓-๑๔.

^{๒๘๖} อภิ.ก. ๓๗/-/๕๗.

^{๒๘๗} อภิ.สง.อ. (ไทย) -/-/๖๑.

^{๒๘๘} ดูรายละเอียดใน ดร.วิศิษฐ์ ชัยสุวรรณ, **พระอภิธรรมไม่ว่ายาก**, (กรุงเทพมหานคร: บริษัทอมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด (มหาชน), ๒๕๖๓), หน้า ๔.

คำว่า “สรุปเนื้อหาย่อ” มิใช่หมายถึงการสรุปย่อเนื้อหาของคัมภีร์ทั้ง ๗ คัมภีร์ของพระอภิธรรมปิฎกในแต่ละปิฎก แต่หมายถึงการสรุปย่อเนื้อหาทั้งหมดของพระอภิธรรมปิฎกแบบครอบคลุม โดยวิธีการย่อย่อทำให้สั้นเข้าและกะทัดรัด ทำให้เข้าใจง่าย ...^{๒๘๙}

ส่วนในพจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์ ยังได้อธิบายเพิ่มเติมอีกว่า

อภิธัมมัตถสังคหะ คัมภีร์ประมวลความในพระอภิธรรมปิฎก สรุปเนื้อหาสาระลงในหลักใหญ่ที่นิยมเรียกกันว่า “ปรมัตถธรรม ๔” พระอนุรุทธาจารย์แห่งมูลสมุทวิหารในลังกาทวีป ปรจนา แต่ไม่ปรากฏเวลาชัดเจน นักปราชญ์สันนิษฐานกันต่าง ๆ บางท่านว่าในยุคเดียวกันหรือใกล้เคียงกับพระพุทธโฆสาจารย์ แต่โดยทั่วไปยอมรับกันว่าแต่งขึ้นไม่ก่อน พ.ศ. ๑๒๕๐ และว่าน่าจะอยู่ในช่วงระหว่าง พ.ศ. ๑๕๐๐-๑๖๕๐; ดู ปรมัตถธรรม, พุทธโฆสาจารย์^{๒๙๐}

นอกจากนี้ ยังมีหลักฐานระบุอีกว่า ภิกษุผู้ที่ทรงพระอภิธรรมเท่านั้น จึงจะได้ชื่อว่า เป็นพระธรรมกถึกโดยส่วนเดียว ปรากฏหลักฐานในอรรถกถาพระอภิธรรมปิฎก อัมมสังคณี อัญญาสาลินี นิทานกถา ความว่า

... ภิกษุผู้ทรงพระอภิธรรมเท่านั้นชื่อว่า เป็นพระธรรมกถึก ภิกษุที่เหลือแม้จะบอกธรรมได้ ก็ไม่ชื่อว่าเป็นพระธรรมกถึก เพราะเหตุไร เพราะว่า ภิกษุผู้ไม่ทรงพระอภิธรรมเหล่านั้น เมื่อจะกล่าวธรรม ย่อมกล่าวกระทำลำดับกรรม ลำดับแห่งวิบาก การกำหนดรูปธรรมและอรูปธรรม ลำดับแห่งธรรมให้สืบสนได้ ส่วนภิกษุผู้ทรงพระอภิธรรมทั้งหลาย ย่อมไม่ทำลำดับแห่งธรรมให้สืบสน เพราะเหตุนั้น ภิกษุผู้ทรงพระอภิธรรม จะกล่าวธรรมหรือมิได้กล่าวธรรมก็ตาม แต่ในเวลาที่เขาถูกถามแล้ว เธอจักตอบปัญหาได้ เพราะเหตุนั้น ภิกษุผู้ทรงพระอภิธรรมนี้เท่านั้นจึงชื่อว่า เป็นพระธรรมกถึกโดยส่วนเดียว พระศาสดาทรงหมายเอาภิกษุผู้ทรงพระอภิธรรมนี้ ...^{๒๙๑}

ส่วนบุคคลผู้คัดค้านพระอภิธรรม ชื่อว่าเป็นผู้คัดค้านพระสัพพัญญุตญาณของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า มีหลักฐานปรากฏในอรรถกถาอัญญาสาลินี นิทานกถา ความว่า

ปรวาทีบุคคลผู้คัดค้านพระอภิธรรม ชื่อว่าย่อมให้การประหารในจักรของชินะนี้ ชื่อว่าย่อมคัดค้านพระสัพพัญญุตญาณ ชื่อว่าย่อมทำเวสาร์ชชญาณของพระศาสดาให้เคลื่อนถอยหลัง ย่อมทำบริษัทผู้ต้องการสดับให้กล่าวคลาดเคลื่อน ย่อมผูกเครื่องปิดกั้นในอริยมรรคไว้ ย่อมสอนในเรื่องทำความแตกร้างกันแต่ละประการ บรรดาเรื่องทำความแตกร้างกัน ๑๘ ประการ เป็นผู้สมควรแก่อุเบกขาปิณณกรรม นิยสกรรม และตชชนียกรรม เพราะทำกรรมนั้น ๆ เธอจึงควรถูกส่งไปด้วยคำว่า “เธอจงไปเถิด เธอจักมีชีวิตอยู่อย่างเป็นคนกินเดน”^{๒๙๒}

^{๒๘๙} อภิวัฒน์ โพธิ์สาน, ชีวิตและผลงานนักปราชญ์พุทธ, หน้า ๑๘๓.

^{๒๙๐} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์, หน้า ๕๐๓.

^{๒๙๑} อภิ.สง.อ. -/-/๕๖-๕๗.

^{๒๙๒} อภิ.สง.อ. -/-/๕๗.

เมื่อพิจารณาด้วยหลักฐานทั้งหมดในการวิเคราะห์สมมติฐานประเด็นที่ ๑ ผู้วิจัยจึงวินิจฉัยว่า พระอภิธรรมเป็นคำสอนของพระสัพพัญญูพุทธเจ้า

๒) พระอภิธรรมเป็นคำสอนที่แต่งขึ้นใหม่โดยสาวก

ในสมมติฐานประเด็นที่ ๒ ผู้วิจัยตั้งข้อสังเกตว่าอาจมีความเป็นไปได้ว่า พระอภิธรรมเป็นคำสอนที่แต่งขึ้นใหม่โดยสาวก ดังนั้น ผู้วิจัยจะสืบค้นข้อมูลเพื่อนำหลักฐานมาแสดงต่อไป

เมื่อพิจารณาด้วยหลักฐานทั้งหมดในสมมติฐานประเด็นที่ ๑ จึงทำให้สมมติฐานในประเด็นที่ ๒ คือ พระอภิธรรมเป็นคำสอนที่แต่งขึ้นใหม่โดยสาวก ตกไป

สรุปความว่า ในสัปดาห์ที่ ๔ หลังการตรัสรู้ พระผู้มีพระภาคได้พิจารณาพระอภิธรรมปิฎก และสมันตปิฎก ซึ่งเมื่อไปตรวจสอบคุณค่าศัพท์ที่แปลว่า “พระอภิธรรมปิฎก” ในพระไตรปิฎกฉบับบาลีอักษรไทย ใช้คำว่า “อภิมมปิฎก” นั้นแสดงว่า ศัพท์คำว่า “อภิธรรมปิฎก” มีมาตั้งแต่สมัยพุทธกาลแล้ว ต่อมา ในพรรษาที่ ๗ หลังการแสดงยมกปาฏิหาริย์แล้ว พระองค์เสด็จขึ้นไปจำพรรษาบนสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ เพื่อแสดงพระอภิธรรมโปรดพระพุทธรมาตาและเหล่าเทพยดา ซึ่งพระอภิธรรมทั้ง ๗ คัมภีร์ ที่แสดงโปรดพระพุทธรมาตา นี้ เรียกว่า พระอภิธรรมวิถณานัย คือ พระอภิธรรมที่ทรงแสดงโดยละเอียดพิสดาร และเมื่อถึงช่วงเวลาที่ต้องบิณฑบาต พระองค์จะนำอาหารจากอูตตรกุรุทวีปมาเสวยที่ป่าหิมพานต์ โดยพระสารีบุตรจะเข้าไปเป็นพุทธอุปัฏฐาก เมื่อเสร็จกิจแล้ว พระองค์จะแสดงพระอภิธรรมที่ได้แสดงบนสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ให้กับพระสารีบุตรฟังโดยย่อ เรียกว่า พระอภิธรรมสังเขปนัย ซึ่งพระสารีบุตรได้นำพระอภิธรรมที่ได้ฟังจากพระโอษฐ์ของพระศาสดานี้ไปสอนลูกศิษย์ทั้ง ๕๐๐ รูปอีกทีหนึ่ง โดยพระพุทธรองค์ทรงปฏิบัติเช่นนี้ตลอดระยะเวลา ๓ เดือนของโลกมนุษย์

ภายหลัง ลูกศิษย์ของพระสารีบุตรไม่เข้าใจในเนื้อความพระอภิธรรมที่ท่านขยายความในนิกเขปกันท์ จึงพามาเข้าเฝ้าเพื่อทูลถาม ด้วยเหตุนี้พระพุทธรองค์จึงทรงแสดงพระอภิธรรมให้ละเอียดพิสดารยิ่งขึ้น แต่คัมภีร์มหาอรรคกถาคำนว่ พระอภิธรรมไม่ใช่วิสัยของพระสาวก แต่เป็นวิสัยของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า นอกจากนี้ ในอัฐสาสนีอรรคกถาและพรหมชาลสูตรอรรคกถา ยังระบุอีกว่า พระอภิธรรมเป็นวิสัยของพระพุทธรเจ้า ซึ่งก็สอดคล้องกับหลักฐานในสัมมาสัมพุทธสูตรที่ชี้ให้เห็นข้อแตกต่างระหว่างสัมมาสัมพุทธะกับพระสาวกผู้หลุดพ้นด้วยปัญญาว่า แม้จะหลุดพ้นเช่นเดียวกันก็ตาม แต่พระองค์ทรงสร้างหนทางที่ยังไม่เกิดให้เกิดขึ้น และเป็นผู้บอกทาง เป็นต้น ส่วนพระสาวกทั้งหลายนั้นเป็นผู้เดินตามมาในภายหลัง นอกจากนี้ ยังปรากฏหลักฐานว่า พระอภิธรรมมีมาตั้งแต่สมัยพระผู้มีพระภาคยังทรงพระชนม์อยู่ ยกตัวอย่างในปฐมทุฎฐโทสสิกขาบท วิเลขนสิกขาบท ฉัตตูปาหนวรรค เป็นต้น ในปฐมทุฎฐโทสสิกขาบท ได้ระบุว่า ได้จัดที่พักโดยแยกไว้สำหรับพระภิกษุผู้ทรงพระสูตร ภิกษุผู้ทรงพระวินัย และภิกษุผู้ทรงพระอภิธรรม ส่วนในวิเลขนสิกขาบท ระบุว่า มีการเรียนพระวินัย พระสูตร พระอภิธรรม และในฉัตตูปาหนวรรค (สิกขาบทที่ ๑๒) ยังระบุอีกว่า เปิดโอกาสให้ถามข้อสงสัยโดยแยกเป็นพระวินัย พระสูตร และพระอภิธรรมเช่นกัน ซึ่งเมื่อพิจารณาทั้ง ๓ พระสูตรแล้ว แสดงให้เห็นว่า คำสอนทั้ง ๓ ปิฎก คือ พระวินัยปิฎก พระสุตตันตปิฎก และพระอภิธรรมปิฎก ได้เกิดขึ้นมาตั้งแต่สมัยที่พระพุทธรองค์ยังทรงพระชนม์อยู่แล้ว และเมื่อไปตรวจสอบคุณค่าศัพท์บาลีที่แปลว่า “พระอภิธรรม” ทั้ง ๓ พระสูตรในพระไตรปิฎกฉบับบาลีอักษรไทย ใช้คำศัพท์ว่า “อภิมม” โดยที่

พระอภิธรรมได้จัดเป็นพระพุทฺธพจน์ ๑ ในองค์ ๙ ซึ่งมีพระอภิธรรมปิฎกทั้งหมด พระสูตรที่ไม่มีคาถา และพระพุทฺธพจน์อย่างอื่นที่ไม่ได้สังเคราะห์เข้ากับองค์ ๘ จัดเข้าใน เวยยาकरणะ

เมื่อศึกษาค้นคว้าเพิ่มเติม ยังพบอีกว่า โปธิปักขียธรรม ๓๗ ประการ (กินติสูตร) ก็จัดเป็นพระอภิธรรมเช่นเดียวกัน นอกจากโปธิปักขียธรรม ๓๗ ที่ปรากฏในกินติสูตรแล้ว ยังมีโปธิปักขียธรรม ๓๗ ที่ปรากฏหลักฐานในพระสูตรอื่น ๆ อีกหลายพระสูตร ยกตัวอย่าง เช่น สามคามสูตร ภาวนาสสูตร ปหาราหสูตร อุโปสถสูตร ชราสูตรตนิทเทศ เป็นต้น และเมื่อศึกษายิ่งขึ้นไปอีก พบว่า โปธิปักขียธรรม ๓๗ ในรูปของพระสูตรที่ปรากฏในพระสูตรต้นตูปิฎกนั้นเป็นเพียงการจำแนกโดยส่วนเดียว แม้คำสอนอื่น ๆ เมื่ออยู่ในพระสูตรต้นตูปิฎกก็ถูกจำแนกโดยส่วนเดียวเช่นกัน แต่ถ้าคำสอนเหล่านั้นอยู่ในรูปของพระอภิธรรมจะถูกจำแนกอย่างละเอียดโดยไม่มีส่วนเหลือ ปรากฏหลักฐานในอัฐสาสนีอรรถกถา และพรหมชาลสูตรอรรถกถา เพราะด้วยเหตุนี้จึงทำให้รูปแบบคำสอนที่มีอยู่ในพระสูตรต้นตูปิฎกและพระอภิธรรมปิฎกมีลักษณะที่ไม่เหมือนกัน

อนึ่ง ในอรรถกถาเอกปุคคลวรรค ระบุว่า การแสดงธรรมของพระพุทธเจ้ามี ๒ แบบ คือ การแสดงธรรมด้วยสมมติเทศนาและการแสดงธรรมด้วยปรมัตถเทศนา การแสดงธรรมด้วยสมมติเทศนาจะกล่าวถึงสัตว์ ตัวตน บุคคล ส่วนการแสดงธรรมด้วยปรมัตถเทศนานั้นจะไม่กล่าวถึง สัตว์ ตัวตน บุคคล ซึ่งก็สอดคล้องกับหลักฐานที่ปรากฏในพระอภิธรรมปิฎก (บทนำ) ที่ระบุว่า พระอภิธรรมปิฎก ถ้าวาโดยปรมัตถ์ ได้แก่ จิต เจตสิก รูป และนิพพาน เพราะมิได้กล่าวถึงสัตว์ บุคคล เข้ามาประกอบแต่อย่างใดทั้งสิ้น และด้วยเหตุนี้จึงทำให้คำสอนใน ๒ ปิฎก มีลักษณะและรูปแบบที่ไม่เหมือนกัน

ในอานนทเถรคาถาอรรถกถา จะเห็นว่า พระอานนทได้บวชหลังจากพระพุทธเจ้าตรัสรู้ได้ ๑๕ ปี และได้เป็นพุทธอุปัฏฐากภายหลังพระพุทธเจ้าตรัสรู้แล้ว ๒๐ ปี ซึ่งพระอานนทได้ขอพรในข้อที่ ๘ ว่า ถ้าพระผู้มีพระภาคแสดงธรรมลับหลังพระอานนท ขอให้พระองค์แสดงให้ฟังซ้ำอีกครั้งหนึ่ง นั้น แสดงว่า พระพุทฺธพจน์ที่ออกจากพระโอษฐ์ของพระพุทธองค์ที่พระอานนทไม่เคยได้ยิน ไม่เคยได้ฟัง ย่อมไม่มี ซึ่งก็ตรงกับหลักฐานในปฐมมหาสังคีตีกถา ที่ระบุว่า คณะสงฆ์ไม่สามารถทำสังคายนาได้ ถ้าขาดพระอานนท เพราะคำสอนทั้งหมดซึ่งเป็นพระพุทฺธพจน์มีสุตตะ เคยยะ เป็นต้น ที่พระอานนทไม่เคยได้ฟังต่อหน้าพระพักตร์พระศาสดาเป็นไม่มี ในอานนทเถรคาถา ได้ระบุว่า คำสอนทั้งหมดมี ๘๔,๐๐๐ พระธรรมขันธ์ พระอานนทได้เรียนมาจากภิกษุ ๒,๐๐๐ พระธรรมขันธ์ ยกตัวอย่าง เช่น เถรคาถา เถรีคาถา อปทาน ก็จะเหลือคำสอนที่เป็นของพระพุทธเจ้า ๘๒,๐๐๐ พระธรรมขันธ์ ในคำสอนของพระพุทธเจ้าทั้งหมด ๘๒,๐๐๐ พระธรรมขันธ์ พระอภิธรรมปิฎกเป็นคำสอนที่มีจำนวนมากถึง ๔๒,๐๐๐ พระธรรมขันธ์ ในปัจฉิมวาจาของพระตถาคต ปรากฏข้อความว่า ก่อนที่พระผู้มีพระภาคจะปรินิพพานได้รับสั่งกับพระอานนทว่า “ให้พระธรรมวินัยเป็นศาสดาแทนพระองค์ต่อไป” ซึ่งในอรรถกถาสมิทสูตร อธิบายคำศัพท์คำว่า ธมม คือ พระสูตรต้นตูปิฎกและพระอภิธรรมปิฎก นั้นแสดงว่า พระอภิธรรมปิฎกถูกรวมอยู่ในคำว่า พระธรรมนั่นเอง นอกจากนี้ในอรรถกถาหาปรินิพพานสูตร ที่ระบุว่า ให้พระธรรมวินัยเป็นศาสดาแทนพระองค์ กล่าวคือ พระองค์ทรงให้คำสอนทั้งหมดที่มีอยู่ในทั้ง ๓ ปิฎกนี้เป็นศาสดาแทนต่อไป ภายหลังพุทธปรินิพพาน พระอภิธรรมปิฎกได้ถูกยกขึ้นสู่การสังคายนาครั้งที่ ๑

ต่อมา พระสาวกทั้งหลายได้ช่วยกันสืบทอดพระอภิธรรมปิฎกตั้งแต่สมัยครั้งพุทธกาลเรื่อยมาจนถึงการสังคายนาครั้งที่ ๓ รายนามพระสาวกที่ช่วยกันสืบทอดนั้นมีพระสารีบุตรเถระ เป็นต้น และในการสังคายนาครั้งที่ ๓ ยังระบุอีกว่า เมื่อสังคายนาพระอภิธรรมปิฎกได้ยกกล่าวตถุขึ้นสู่การสังคายนาครั้งนี้ด้วย ซึ่งการยกกล่าวตถุขึ้นสู่การสังคายนา พระโมคคัลลีสบุตรติสสเถระได้นั่งท่ามกลางสงฆ์ ๑,๐๐๐ รูป แล้วสั่งให้ประมวลพระสูตรมา ๑,๐๐๐ สูตร คือ ฝ่ายสกวาทิ ๕๐๐ สูตร ฝ่ายปรวาทิ ๕๐๐ สูตร โดยจำแนกคัมภีร์กล่าวตถุให้มีความยาวขนาดเท่ากับทิมิกาย ซึ่งในหลักฐานยังระบุอีกว่า พระผู้มีพระภาคทรงตั้งกล่าวตถุอุปกรณ์เป็นมาติกาไว้ก่อนแล้ว เมื่อถึงสมัยพระโมคคัลลีสบุตรติสสเถระท่านก็ไม่ได้แสดงด้วยญาณของตน แต่ได้แสดงตามนัยยะที่พระศาสดาได้ทรงประทานไว้ให้ ดังนั้น คัมภีร์กล่าวตถุจึงได้ชื่อว่า พระผู้มีพระภาคทรงได้ตรัสไว้นั่นเอง ภายหลังจากการสังคายนาครั้งที่ ๓ พระอภิธรรมปิฎกได้ถูกนำมาเผยแผ่ยังลังกาทวีป โดยมีพระมหินทะ เป็นต้น ได้เดินทางจากชมพูทวีปไปที่เกาะสิงหล

ต่อมา ภายหลังพระอภิธรรมปิฎกได้ถูกพระเถระทั้งหลายซึ่งเป็นลูกศิษย์ของพระเถระในกาลก่อนช่วยกันรักษาสืบทอดเรื่อยมา ในช่วง พ.ศ. ๑๕๐๐ ในลังกาทวีปปรากฏพระภิกษุนักปราชญ์ชื่อว่า พระอนุรุธาจารย์ได้ประมวลพระอภิธรรมปิฎกทั้ง ๗ คัมภีร์ โดยย่อให้เหลืออยู่ในรูปของคัมภีร์พระอภิธัมมัตถสังคหะ โดยทำให้กระชับสั้น เข้าใจง่าย และสะดวกแก่การกำหนดจดจำของผู้ศึกษาเล่าเรียนพระอภิธรรม นอกจากนี้หลักฐานในอัฐธสาลินีอรธกถา ยังได้ระบุอีกว่า พระภิกษุผู้ที่ทรงพระอภิธรรมเท่านั้น จึงชื่อว่าเป็นพระธรรมกถึกโดยส่วนเดียว ส่วนบุคคลผู้คัดค้านพระอภิธรรม ชื่อว่าเป็นผู้คัดค้านพระสัพพัญญูตถุญาณของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า

เมื่อพิจารณาด้วยหลักฐานทั้งหมดในสมมติฐานทั้ง ๒ ประเด็น ผู้วิจัยจึงวินิจฉัยว่า พระอภิธรรมเป็นพระพุทฺพจน์

๒. วิเคราะห์สภาพอนุปาติเสสนิพพานหลังการดับขันธของพระอรหันต์

ในประเด็นนี้ ผู้วิจัยได้นำข้อมูลที่ได้รวบรวมและสรุปไว้แล้วในบทที่ ๓ มาเพื่อศึกษาวิเคราะห์ต่อในบทที่ ๔ ซึ่งเป็นหลักฐานการบรรยายของพระคฤทธิ โสติณโณ เกี่ยวกับการเผยแผ่คำสอนในประเด็นสภาพอนุปาติเสสนิพพานหลังการดับขันธของพระอรหันต์ โดยมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

๑. พระศาสดาตรัสว่าฉันทะ รากะ นันทิ ตณหาอันใดที่มีอยู่ในรูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาน พระองค์เรียกว่า สัตว์ สัตว์ไม่ใช่ขันธ ๕ ก็แสดงว่ามีสิ่ง ๒ สิ่ง คือ (๑) สิ่งที่ถูกยึด (ขันธ ๕) กับ (๒) สิ่ง que เข้าไปยึดขันธ ๕ ที่มันเข้าไปยึดเพราะมันมีวิชาความไม่รู้ พระองค์จึงเรียกสิ่งนี้ว่า ผู้ยึดติด

๒. เมื่อขันธ ๕ แตกทำลาย (ตาย) พระอรหันต์ปล่อยวางขันธ ๕ ได้สบาย แต่เมื่อนาย ก. ขันธ ๕ แตกทำลาย (ตาย) ไม่สามารถปล่อยวางขันธ ๕ ได้ เพราะมีอุปาทาน และสิ่งที่เข้าไปยึดในขันธทั้ง ๕ พระองค์เรียกว่า สัตตานัง (ผู้ยึดติด) ซึ่งสัตตานังก็ไม่ใช่ขันธ ๕ แต่สัตตานังเป็นผู้เข้าไปยึดในขันธทั้ง ๕

๓. ขันธ ๕ (คือสังขตธรรมหรือสังขตธาตุ) แล้วมีธรรมชาติอันหนึ่งที่มีฉันทะ รากะ นันทิ เข้าไปยึดขันธ ๕ จึงทำให้ธรรมชาตินี้ (สัตตานัง) ต้องเล่นไป ท่องเที่ยวไปในสังสารวัฏ เมื่อสัตตานัง

หมดวิชาความรู้แล้ว และถ้าขั้น ๕ แตกทำลาย (ตาย) ผู้ยึดติด (สัตว์นัง) ก็ไม่ยึดต่อเพราะปล่อยวางขั้น ๕ ได้ และตัวของมันก็เป็นอิสระจากขั้น ๕ โดยไม่ต้องเวียนเกิดเวียนตายในสังสารวัฏอีกต่อไป

๔. พระพุทธเจ้าตรัสว่า เมื่อเธอปล่อยวางขั้น ๕ แล้ว สิ่งนี้ (นิพพาน) ยังคงดำรงอยู่ แต่ความดำรงอยู่ตรงนี้ อย่าไปพูดว่ามันเป็นตัวตน (อัตตา) เพราะความดำรงอยู่ตรงนี้นั้นไม่ใช่ขั้น ๕ แต่มัน(ผู้ยึดติด)กำลังปล่อยวางขั้น ๕ และขั้น ๕ มีแต่การเกิดดับ และอีกฝั่งหนึ่ง(นิพพาน) ไม่มีการเกิดดับ

๕. แม้จะกล่าวว่าเป็นความดำรงอยู่ แต่มันไม่ใช่เกิดปรากฏ มันเป็นเพียงบัญญัติศัพท์เพื่อใช้เรียกเปรียบเทียบระหว่างสิ่ง ๒ สิ่งของสังสารวัฏทั้งระบบ คือ สังขตธาตุ (ขั้น ๕) ที่สัตว์ท่องเที่ยวอยู่กับสิ่งที่เข้ามายึดขั้น ๕ ดังนั้นฝั่งนี้(อสังขตธาตุคือนิพพาน)เป็นหน้าตาเดิมของพวกเรา

๖. เมื่อเราถึงความเป็นอรหันต์แล้ว เราก็จะไปสัมผัสสภาพนั้น ซึ่งจริง ๆ สภาพนั้นมันมีอยู่แล้วในขณะนี้ แต่เราไม่สามารถรู้จักสภาพนั้นได้ เพราะเรามาเพลินพอใจกับสภาพนี้ (ขั้น ๕) นี่เป็นปัญหา พอวิญญานดวงเก่าดับไป เราก็ไปเพลินพอใจกับวิญญานดวงใหม่อีก นี่คือปัญหาที่ทำให้เราเข้าไปสู่สภาพเดิมของเราไม่ได้ เพราะมีการเข้าไปจับยึดตลอดเลย จึงทำให้ปล่อยวางไม่ได้

๗. นิพพาน คือ ช่องว่างในที่คับแคบ ที่จิตดวงเก่าดับไป แล้วจิตดวงใหม่ยังไม่เกิดขึ้น ณ ที่ตรงนั้นไม่มีวิญญาน วิญญานดวงเก่าที่เกาะลมหายใจดับไปแล้ว ลมก็ดับ ดังนั้นเมื่อวิญญานดับ ลมจะดับ วิญญานดวงเก่าดับไปแล้ว วิญญานดวงใหม่ยังไม่เกิด ณ เสี้ยววินาทีตรงนี้ คือสุญญตา ความว่าง ที่ตรงนี้ไม่มีวิญญาน ไม่มีนามรูป ใครหยุดสภาวะตรงนี้ได้ นิพพาน วิชาวิมุตติปรากฏ

ด้วยเหตุนี้ผู้วิจัยจึงตั้งข้อสังเกตอีกว่า เพราะเหตุใดพระคัมภีร์จึงกล่าวยืนยันเช่นนั้น ดังนั้น ผู้วิจัยจึงตั้งสมมติฐานเพื่อนำข้อมูลมาวิเคราะห์และวินิจฉัยเป็น ๓ ประเด็น คือ

- ๑) อนุภาติเสสนิพพานมีสภาพเป็นอัตตา (ตัวตน)
- ๒) อนุภาติเสสนิพพานมีสภาพเป็นอุจเฉท (ขาดสูญ)
- ๓) อนุภาติเสสนิพพานมีสภาพดับขั้น ๕

โดยผู้วิจัยจะใช้หลักฐานจากคัมภีร์พระไตรปิฎกและคัมภีร์อรรถกถาเป็นต้น เพื่อนำมาวิเคราะห์และวินิจฉัยในแต่ละประเด็นต่อไป

๑) อนุภาติเสสนิพพานมีสภาพเป็นอัตตา (ตัวตน)

ในสมมติฐานประเด็นที่ ๑ ผู้วิจัยตั้งข้อสังเกตว่าอาจมีความเป็นไปได้ว่า อนุภาติเสสนิพพานมีสภาพเป็นอัตตา (ตัวตน) ดังนั้น ผู้วิจัยจะสืบค้นข้อมูลเพื่อนำหลักฐานมาแสดงต่อไป

ในคลิปชื่อ “พุทธวจน-สัตตาทัง คืออะไร?” ช่วงนาทีที่ ๐.๕๓-๒.๕๑ เป็นการสนทนาถาม-ตอบ ดังต่อไปนี้

พระคิกฤทธิ : แต่ตอนที่มันยังมีวิชาเนี่ยะ มันถูกบัญญัติศัพท์ว่า “สัตตาทัง” ดังนั้นสัตตาทังมันเป็นเพียงแค่บัญญัติศัพท์แค่นั้นนะ สำหรับใช้เรียกสิ่ง ๆ หนึ่ง ดังนั้นพวกเราทุกคนเป็นสิ่ง ๆ หนึ่ง ก็คือเป็นสภาวะของตัวนี้

อุบาลิกา : คือสิ่ง ๆ นี้คือสิ่งที่ไปเวียนว่ายตายเกิดอยู่ตลอดเวลาไข่ม้อยเจ้าคะ?

พระคิกฤทธิ : ถูกต้อง ๆ แต่ยังเรียกนิพพานไม่ได้ เพราะเรายังมีวิชาเป็นเครื่องกั้น ... นั่นคือพวกเรานะเป็นสภาพธรรมที่เป็นอมตะอยู่แล้ว แต่ไม่สามารถเข้าถึงสภาพธรรมตัวเองได้ เพราะดันไปเพลินพอใจกับขั้น ๕ แค่นั้นเอง เราก็เลยต้องมาเกิดตายกับขั้น ๕ คราวนี้เราได้เป็นมนุษย์ คราวหน้าเราจะได้เป็นเทวดา หล่นจากเทวดาไปเป็นเปรต ไปเป็นสัตว์นรก ไปเป็นเดรัจฉาน ผ่านไป ๙๑ กัป ขึ้นมาเป็นมนุษย์ใหม่ เห็นมะ นี่มันไปมา ๆ อย่างนี้ไปเรื่อย ๆ ... เมื่อมันรู้มรรค ๘ ได้ดับในคำตถาคต ประพติมรรค ๘ อวิชาหมดไปแล้ว สิ่ง ๆ หนึ่งจะถูกเรียกใหม่ว่า วิมุตติญาณทัสสนะ^{๒๙๓}

ในหลักฐานการบรรยาย พระคิกฤทธิได้อธิบายหลักการเวียนว่ายตายเกิดว่า ในตัวของพวกเราทุกคนมีสิ่ง ๆ หนึ่งอยู่ ซึ่งเป็นสภาพของอมตะธรรมอยู่แล้ว แต่ยังเรียกว่า นิพพานไม่ได้ เพราะเนื่องจากสิ่ง ๆ นี้ยังมีวิชาเป็นเครื่องกั้น มันจึงถูกบัญญัติศัพท์เรียกว่า “สัตตาทัง” ด้วยไม่สามารถเข้าถึงสภาพธรรมเดิมของตนเองได้ เพราะดันไปหลงเพลินพอใจกับขั้น ๕ ก็เลยต้องเวียนว่ายตายเกิดในภพภูมิต่าง ๆ ไปกับขั้น ๕ แต่เมื่อใดที่รู้มรรคมีองค์ ๘ ประพติมรรคมีองค์ ๘ แล้ว อวิชาที่จะหมดไป และสิ่ง ๆ หนึ่งนี้ก็จะถูกเรียกใหม่ว่า วิมุตติญาณทัสสนะ

เมื่อผู้วิจัยได้สืบค้นข้อมูลเพิ่มเติม พบว่า หลักการเวียนว่ายตายเกิดที่พระคิกฤทธิได้บรรยายข้างต้น มีความเหมือนกับหลักการเวียนว่ายตายเกิดในปรัชญาอโหวตะเวทานตะ ซึ่งเป็นหลักการของคังกราจารย์ในศาสนาพราหมณ์-ฮินดู มีหลักฐานปรากฏในหนังสือปรัชญาอินเดีย ปรัชญาอโหวตะเวทานตะ (ฮินดู) แสดงพรรณนาเรื่องอาตมันและพรหมัน ความว่า

อาตมันคือผู้เสวยสุข เสวยทุกข์ ผู้รู้ ผู้จดจำสิ่งต่าง ๆ ขณะที่ตื่นอยู่และนอนหลับ อาตมันหนึ่งมีอยู่ในคนหนึ่งเท่านั้น ดังนั้นอาตมันจึงมากเท่ากับจำนวนคน แต่ละคนมีอาตมันของตน เมื่อคนตายอาตมันก็จะไปถือกำเนิดใหม่ตามกรรมที่ทำไว้ ...

ปรัชญาเวทานตะถือว่า พรหมันกับอาตมันเป็นอย่างเดียวกัน แต่ที่แตกต่างกันก็เพราะอาตมันเข้าใจผิด กล่าวคือ เมื่ออาตมันมาอยู่ในร่างของคนจะถูกคุมขัง ข้างถูกกิเลสที่มาเฝ้ายวนทาง หู ตา จมูก ลิ้น กาย และใจ มากขึ้นเรื่อย ๆ ก็ทำให้อาตมันสำคัญผิดไปยึดมั่นถือมั่นในสิ่งนั้น ๆ ว่าเป็นตัวเป็นตน จึงเกิดอหังการว่านั่นเป็นเรา นั่นของเรา ทำให้อาตมันแยกออกจากร่างกายไม่ได้ แต่

^{๒๙๓} ศากยบุตร โอธอนเกิดโดยธรรม, พุทธวจน-สัตตาทัง คืออะไร?, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <https://www.youtube.com/watch?v=mWGar1sIPHo> [๕ สิงหาคม ๒๕๖๑].

กลับหลงผิดคิดว่าร่างกายเป็นตัวตน ร่างกายคืออาตมัน อาตมันคือร่างกาย จึงต้องเสวยสุข ทุกข์ ตามกรรมที่ทำไว้ ทำให้อาตมันต้องเศร้าหมองห่างไกลจากพรหมันมากขึ้นทุกที ต้องเวียนว่ายตายเกิดในภพภูมิต่าง ๆ

แต่เมื่อใดอาตมันรู้จักว่าตนไม่ใช่ร่างกาย และสิ่งต่าง ๆ แล้วพยายามสํารอกกิเลสทั้งหลาย ออกให้หมด อาตมันก็จะบรรลุโมกษะ คือการกลับไปสู่พรหมันตามเดิม ผู้นั้นก็จะทราบชัดว่าตัวเขาเองนั้นแหละคือพรหม

ดุษณน้ำต่าง ๆ เมื่อไหลลงทะเลแล้วก็จะละชื่อของตน ๆ กลายเป็นน้ำทะเลเหมือนกันหมด ผู้ที่บรรลุโมกษะแล้ว แม้จะยังมีชีวิตอยู่ แต่กระแสโลกก็หาได้ครอบงำจิตใจของเขาไม่ได้^{๒๙๔}

นอกจากนี้ ในปรัชญาอโหวตะเวทนานตะ ยังระบุอีกว่า

การที่อาตมันไม่รู้ว่าเป็นอันหนึ่งอันเดียวกับพรหมัน ก็เพราะอวิชชามาบังไว้ ท่านคังกราจารย์กล่าวว่า เพราะอวิชชามาบังไว้ และเพราะอาตมันไม่รู้จักตัวเองดีนี้เอง อาตมันจึงต้องเวียนว่ายในสังสารสาครนี้ คืออาตมันออกจากร่างหนึ่ง ไปเข้าร่างอื่นเรื่อย ๆ ไปจนรู้จักตัวเองดี อวิชชาเกิดขึ้นอย่างไร ท่านว่า เกิดเพราะอาตมันสัมพันธ์กับกายแล้วเข้าใจผิดว่า กายเป็นตัวของตัว ... การเข้าใจผิดนี้เองเป็นเหตุให้อาตมันมีอาการเหมือนเป็นทุกข์ เป็นสุข เกิดตาย สลับกันไปเรื่อย ๆ ทั้งหมดนี้เป็นเพียงมายานั่นเอง ความจริงอาตมันตัวจริงหาได้เป็นทุกข์ หาได้เกิดตายไม่ เพราะอาตมันที่แท้เป็นความสุข เป็นตัวรู้ เป็นตัวสัจอย่างเดียวกับพรหมันที่กล่าวมาแล้ว และมายาที่ว่านี้จะหมดได้ก็ด้วยความรู้แจ้งเกิดขึ้น กล่าวคือ เมื่ออาตมันรู้จักตัวถูกต้องแล้ว อาตมันก็พ้นทุกข์ และไม่ต้องเวียนว่ายในสังสารสาครนี้อีกต่อไป^{๒๙๕}

ในปรัชญาอโหวตะเวทนานตะ คังกราจารย์ได้อธิบายหลักการเวียนว่ายตายเกิดว่า ในแต่ละคนจะมีอาตมันของตนเอง อาตมันคือผู้เสวยสุข ทุกข์ ผู้รู้จดจำสิ่งต่าง ๆ และเพราะด้วยอวิชชามาบังไว้ อาตมันจึงไม่รู้ว่าเป็นอันหนึ่งอันเดียวกับพรหมัน เมื่ออาตมันเข้ามาอยู่ในร่างของคนประดุจถูกคุมขัง ข้างถูกกิเลสที่มาย้ายวนทางตา หู จมูก เป็นต้น จึงทำให้อาตมันหลงผิดคิดว่าร่างกายเป็นตน ทำให้อาตมันไม่สามารถแยกออกจากร่างกายได้ และต้องเสวยสุข ทุกข์ ตามกรรมที่ทำไว้ ทำให้ต้องเวียนว่ายตายเกิดในภพต่าง ๆ แต่เมื่อใดที่อาตมันมีความรู้แจ้งว่า ตนไม่ใช่ร่างกายแล้ว และพยายามสํารอกกิเลสทั้งหลายออกให้หมดก็จะพ้นจากทุกข์ กลับไปสู่พรหมันตามเดิม โดยไม่ต้องเวียนว่ายตายเกิดในสังสารวัฏอีกต่อไป

และเมื่อนำทรรศนะของทั้ง ๒ ฝ่าย มาเทียบเคียงกันแล้ว จะเห็นได้ว่า ในทรรศนะเรื่องหลักการเวียนว่ายตายเกิดของพระคฤทธิมีความเสมือนโดยหลักการและเนื้อหา แล้วก็กันไปโนแนวทางเดียวกันกับทรรศนะของคังกราจารย์ในศาสนาพราหมณ์ฮินดู ซึ่งยึดถือว่ามีอัตตา (ตัวตน)

^{๒๙๔} อติคัคค์ ทองบุญ, ปรัชญาอินเดีย, หน้า ๓๓๐-๓๔๕. อ้างใน รศ.นงเยาว์ ชาญณรงค์, “ปรัชญาอินเดีย”, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๔๒), หน้า ๑๙๗.

^{๒๙๕} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๐๘-๒๐๙.

นอกจากนี้ ในพจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์ ยังได้อธิบายอีกว่า

ปรมาตมัน อาตมันสูงสุด หรืออัตตาสูงสุด (บรมอาตมัน หรือบรมอัตตา) เป็นสภาวะแท้จริง และเป็นจุดหมายสูงสุดตามหลักความเชื่อของศาสนาฮินดู (เดิมคือศาสนาพราหมณ์) ซึ่งถือว่า ในบุคคลแต่ละคนนี้มีอาตมัน คืออัตตาหรือตัวตน สิ่งสู่อยู่ครอง เป็นสภาวะเที่ยงแท้ถาวร เป็นผู้คิด ผู้นึกผู้สวैयाเวทนา เป็นต้น ซึ่งเป็นส่วนย่อยที่แบ่งภาคออกมาจากปรมาตมันนั่นเอง เมื่อคนตาย อาตมันนี้ออกจากร่างไปสิงอยู่ในร่างอื่นต่อไป ... สุดแต่กรรมที่ได้ทำไว้ เวียนว่ายตายเกิดเรื่อยไป จนกว่าจะตระหนักรู้ว่าตนเองเป็นอันหนึ่งอันเดียวกับปรมาตมัน และเข้าถึงความบริสุทธิ์จากบาป โดยสิ้นเชิง จึงจะได้กลับเข้าร่วมกับปรมาตมันดังเดิม ไม่เวียนตายเวียนเกิดอีกต่อไป ...^{๒๙๖}

จากพรรณนาทั้ง ๒ ฝ่ายข้างต้นที่ผู้วิจัยได้ยกมาแสดงนั้นจัดเป็นพรรณนาคือที่ยึดถือว่า มีอัตตา โดยหลักการทางพระพุทธศาสนาแล้ว จัดเป็นสัสตติกัตถิ ซึ่งพระผู้มีพระภาคทรงปฏิเสธพรรณนาคือนี้มีหลักฐานปรากฏในพระอภิธรรมปิฎก กล่าวคือ มหาวรรค ปุคคกถา ความว่า

บรรดาศาสดา ๓ จำพวกนั้น ศาสดาที่บัญญัติอัตตาในปัจจุบันโดยความเป็นของมีจริง โดยความเป็นของยั่งยืน และบัญญัติอัตตาในภพหน้าโดยความเป็นของมีจริง โดยความเป็นของยั่งยืน (วาทะ) นี้เรียกว่า สัสตวาทะ (วาทะว่าอัตตาและโลกเที่ยง) ฯลฯ

บรรดาศาสดา ๓ จำพวกนั้น ศาสดาที่ไม่บัญญัติอัตตาในปัจจุบันโดยความเป็นของมีจริง โดยความเป็นของยั่งยืน และไม่บัญญัติอัตตาในภพหน้าโดยความเป็นของมีจริง โดยความเป็นของยั่งยืน (วาทะ) นี้เรียกว่า สัมมาสัมพุทธะ...^{๒๙๗}

ในพจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์ อธิบายว่า

สัสตติกัตถิ ความเห็นว่าเที่ยง คือความเห็นว่าอัตตาและโลก เป็นสิ่งเที่ยงแท้ยั่งยืน คงอยู่ตลอดไป เช่น เห็นว่าคนและสัตว์ตายไปแล้ว ร่างกายเท่านั้นทรุดโทรมไป ส่วนดวงชีวะหรือเจตภูต หรือมนัสเป็นธรรมชาติไม่สูญ ย่อมถือปฏิสนธิในกำเนิดอื่นสืบไป เป็นมิจฉาทิกัตถิอย่างหนึ่ง^{๒๙๘}

อัตตา ตัวตน, อาตมัน; ปุณฺณย้อมยัตถิมันมองเห็นชั้น ๕ อย่างใดอย่างหนึ่งหรือทั้งหมดเป็นอัตตา หรือยึดถือว่าอัตตาเนื่องด้วยชั้น ๕ โดยอาการอย่างใดอย่างหนึ่ง^{๒๙๙}

นอกจากนี้ ผู้วิจัยยังได้ตั้งข้อสังเกตอีกว่า เพราะเหตุใดพระผู้มีพระภาคจึงทรงปฏิเสธความเห็นว่า มีอัตตา ดังนั้นผู้วิจัยจึงทำการสืบค้นข้อมูลเพื่อสร้างความประจักษ์ในประเด็นนี้ต่อไป

^{๒๙๖} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์, หน้า ๒๐๕.

^{๒๙๗} อภิ.ก. (ไทย) ๓๗/๒๓๖/๑๐๖-๑๐๗.

^{๒๙๘} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์, หน้า ๔๓๘.

^{๒๙๙} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๕๓๓.

เมื่อผู้วิจัยทำการสืบค้นข้อมูล พบว่า ด้วยเพราะมีความยึดมั่นถือมั่นในรูป เป็นต้น จึงเกิดพระศนะว่ามีอตตา ซึ่งปรากฏหลักฐานในพระสูตรตันตปิฎก สังยุตตนิกาย ชนธวาวรรค ทิฏฐิสังยุต พุติยคณวรรค รูปอิตตาสูตร ความว่า

... “ภิกษุทั้งหลาย เมื่อมีรูป เพราะถือมั่นรูป เพราะยึดมั่นรูป ทิฏฐิอย่างนี้จึงเกิดขึ้นว่า ‘หลังจากตายแล้ว อตตาที่มีรูปไม่สลายไป’ เมื่อมีเวทนา ฯลฯ เมื่อมีสัญญา ... เมื่อมีสังขาร ...

เมื่อมีวิญญาณ เพราะถือมั่นวิญญาณ เพราะยึดมั่นวิญญาณ ทิฏฐิอย่างนี้จึงเกิดขึ้นว่า ‘หลังจากตายแล้ว อตตาที่มีรูปไม่สลายไป’^{๓๐๐}

ในพระสูตรตันตปิฎก ขุททกนิกาย ปฏิสัมภิทามรรค มหาวรรค ทิฏฐิกถา ได้อธิบายว่า

ทิฏฐิ คือ ความยึดมั่นถือมั่น เป็นอย่างไร

ทิฏฐิ คือ ความยึดมั่นถือมั่นรูปว่า “นั่นของเรา เราเป็นนั่น นั่นเป็นอตตาของเรา” ทิฏฐิ คือ ความยึดมั่นถือมั่นเวทนา ฯลฯ สัญญา ฯลฯ สังขาร ฯลฯ ทิฏฐิ คือ ความยึดมั่นถือมั่นวิญญาณว่า “นั่นของเรา เราเป็นนั่น นั่นเป็นอตตาของเรา”^{๓๐๑}

และเพราะด้วยความตั้งมั่นของผู้ที่ยังมีตัณหา จึงได้บัญญัติว่า มีอตตาเที่ยง ปรากฏหลักฐานในพระสูตรตันตปิฎก ทีฆนิกาย สีลขันธวรรค พรหมชาลสูตร ความว่า

ภิกษุทั้งหลาย บรรดาสมณพราหมณ์เหล่านั้น พวกที่มีวาทีว่าเที่ยงบัญญัติอตตาและโลกว่าเที่ยง ด้วยมูลเหตุ ๔ อย่าง ข้อนั้นเป็นความเข้าใจของพวกเขาผู้ไม่รู้ไม่เห็น เป็นความแสหา ความตั้งมั่นของคนมีตัณหาเท่านั้น^{๓๐๒}

สรุปความว่า พระคัมภีร์ได้อธิบายหลักการเวียนว่ายตายเกิดว่า ในตัวของพวกเราทุกคน มีสิ่ง ๆ หนึ่งอยู่ ซึ่งเป็นสภาพของอมตะธรรมอยู่แล้ว แต่ยังเรียกว่า นิพพานไม่ได้ เพราะเนื่องจากสิ่ง ๆ นี้อยู่มีวิชาเป็นเครื่องกั้น มันจึงถูกบัญญัติศัพท์เรียกว่า “สัตตาทัง” ด้วยไม่สามารถเข้าถึงสภาพธรรมเดิมของตนเองได้ เพราะดันไปหลงเพลินพอใจกับขั้น ๕ ก็เลยต้องเวียนว่ายตายเกิดในภพภูมิต่าง ๆ ไปกับขั้น ๕ แต่เมื่อใดที่รู้มรรคมีองค์ ๘ ประพัตติมรรคมีองค์ ๘ แล้ว อวิชชาที่จะหมดไป และสิ่ง ๆ หนึ่งนี้ก็จะถูกเรียกใหม่ว่า วิมุตติญาณทัสสนะ

เมื่อผู้วิจัยได้สืบค้นข้อมูลเพิ่มเติม พบว่า หลักการเวียนว่ายตายเกิดที่พระคัมภีร์ได้บรรยายข้างต้น มีความเหมือนกับหลักการเวียนว่ายตายเกิดในปรัชญาอโหวตะเวทานตะ ซึ่งเป็นหลักการของคังกราจารย์ในศาสนาพราหมณ์-ฮินดู ในปรัชญาอโหวตะเวทานตะ โดยคังกราจารย์ได้อธิบายหลักการเวียนว่ายตายเกิดว่า ในแต่ละคนจะมีอาตมันของตนเอง อาตมันคือผู้เสวยสุข ทุกข์ ผู้รู้จดจำสิ่งต่าง ๆ และเพราะด้วยอวิชชามาบังไว้ อาตมันจึงไม่รู้ว่าตนเป็นอย่างเดียวกับพรหมัน เมื่อ

^{๓๐๐} ส.ช. (ไทย) ๑๗/๒๔๒/๓๐๗.

^{๓๐๑} ข.ป. (ไทย) ๓๑/๑๒๓/๑๘๘.

^{๓๐๒} ที.สี. (ไทย) ๙/๑๐๕/๔๐.

อาตมันเข้ามาอยู่ในร่างของคนดุกถูกคุมขัง ข้าถูกกิเลสที่มายุ่นทางตา หู จมูก เป็นต้น จึงทำให้อาตมันหลงผิดคิดว่าร่างกายเป็นตน ทำให้อาตมันไม่สามารถแยกออกจากร่างกายได้ และต้องเสวยสุขทุกข์ ตามกรรมที่ทำได้ ทำให้ต้องเวียนว่ายตายเกิดในภพต่าง ๆ แต่เมื่อใดที่อาตมันมีความรู้แจ้งว่า ตนไม่ใช่ร่างกายแล้ว และพยายามสํารอกกิเลสทั้งหลายออกให้หมดก็จะพ้นจากทุกข์ กลับไปสู่พรหมันตามเดิม โดยไม่ต้องเวียนว่ายตายเกิดในสังสารวัฏอีกต่อไป

และเมื่อนำพรรณษะของทั้ง ๒ ฝ่าย มาเทียบเคียงกันแล้ว จะเห็นได้ว่า ในพรรณษะเรื่องหลักการเวียนว่ายตายเกิดของพระคฤทธิมีความเหมือนโดยหลักการและเนื้อหา แล้วก็ไปในแนวทางเดียวกันกับพรรณษะของคังกราจารย์ในศาสนาพราหมณ์ฮินดูซึ่งยึดถือว่ามีอัตตา และเมื่อกล่าวโดยหลักการทางพระพุทธศาสนาแล้ว พรรณษะทั้ง ๒ ฝ่ายข้างต้นนั้น จัดเป็นพรรณษะที่ยึดถือว่ามีอัตตา เรียกว่า สัสตทิกฐิ ซึ่งพระผู้มีพระภาคทรงปฏิเสธพรรณษะเช่นนี้ ผู้วิจัยยังได้ตั้งข้อสังเกตอีกว่า เพราะเหตุใดพระผู้มีพระภาคจึงทรงปฏิเสธความเห็นว่ามีอัตตา เมื่อทำการสืบค้นข้อมูล พบว่าพรรณษะที่บัญญัติว่ามีอัตตา เพราะยังมีความยึดมั่นถือมั่นในรูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ จึงเกิดพรรณษะว่ามีอัตตา และพระศาสดายังตรัสอีกว่า ผู้ที่บัญญัติว่ามีอัตตา ก็ด้วยความไม่รู้ความดิ้นรนแสหาของคนที่มีตัณหา

เมื่อพิจารณาด้วยหลักฐานทั้งหมดที่มีอยู่ในการวิเคราะห์สมมติฐานประเด็นที่ ๑ ผู้วิจัยจึงวินิจฉัยว่า อนุภาติเสสนิพพานมีสภาพเป็นอัตตา (ตัวตน) จึงตกไป

๒) อนุภาติเสสนิพพานมีสภาพเป็นอุจเฉท (ขาดสูญ)

ในสมมติฐานประเด็นที่ ๒ ผู้วิจัยตั้งข้อสังเกตว่าอาจมีความเป็นไปได้ว่า อนุภาติเสสนิพพานมีสภาพเป็นอุจเฉท (ขาดสูญ) ดังนั้น ผู้วิจัยจะสืบค้นข้อมูลเพื่อนำหลักฐานมาแสดงต่อไป

เมื่อผู้วิจัยทำการศึกษาค้นคว้าข้อมูล พบว่า ในสมัยครั้งพุทธกาลมีพระภิกษุผู้มีความเห็นว่า “พระอรหันต์หลังจากตายแล้วขาดสูญ พินาศ ไม่เกิดอีก” มีหลักฐานปรากฏในพระสูตรต้นตปิฎก สังยุตตนิกาย ชันธรวรรค ชันธสังยุต มัชฌิมปิณาสก์ เถรวรรค ยมกสูตร ความว่า

สมัยที่พระสารีบุตรพักอาศัยอยู่ ณ วัดพระเชตะวันมหาวิหาร ครั้นนั้นมีพระภิกษุรูปหนึ่ง ชื่อว่าพระยมกะเกิดความเห็นผิดว่า “เรารู้ทั่วถึงธรรมที่พระผู้มีพระภาคทรงแสดงไว้ว่า ‘ภิกษุชีณาสพหลังจากตายแล้วย่อมขาดสูญ พินาศ ไม่เกิดอีก’”

เมื่อภิกษุทั้งหลายได้ยินเช่นนี้จึงได้พากันเข้าไปหาพระยมกะถึงที่อยู่ แล้วสอบถามได้ความเป็นความจริง ภิกษุทั้งหลายจึงกล่าวกับพระยมกะว่า ท่านอย่าได้กล่าวอย่างนั้น อย่ากล่าวต่อพระผู้มีพระภาค เพราะการกล่าวต่อพระผู้มีพระภาคไม่ดีเลย แม้พระยมกะจะถูกตักเตือนอยู่เช่นนี้ แต่พระยมกะก็ยังยึดถือความเห็นผิดนั้นอย่างมั่นคงเช่นเดิม พระภิกษุทั้งหลายจึงพากันเข้าไปหาพระสารีบุตรถึงที่อยู่ เพื่อขอให้ช่วยอนุเคราะห์และปรับทัศนคติของพระยมกะให้มีความเห็นตรง พระสารีบุตรรับนิมนต์โดยอาการหนึ่ง

ต่อมา ในเวลาเย็น พระสารีบุตรได้เข้าไปหาพระยมกะถึงที่อยู่ แล้วได้ถามพระยมกะว่า “ท่านยมกะ ทราบว่า ท่านเกิดความเห็นผิดเช่นนี้ว่า ‘เรารู้ทั่วถึงธรรมที่พระผู้มีพระภาคทรงแสดงไว้ว่า ‘ภิกษุชีณาสพหลังจากตายแล้วย่อมขาดสูญ พินาศ ไม่เกิดอีก’ จริงหรือ”

พระยมกะตอบว่า “จริง ขอรับ”

ท่านยมกะ ท่านจะเข้าใจความข้อนั้นว่าอย่างไร ท่านพิจารณาเห็นรูปว่า ‘เป็นตถาคต’ หรือ “ไม่ใช่ ขอรับ”

“ท่านพิจารณาเห็นเวทนาว่า ‘เป็นตถาคต’ หรือ”

“ไม่ใช่ ขอรับ”

“ท่านพิจารณาเห็นสัญญา ... สังขาร ... วิญญาณว่า ‘เป็นตถาคต’ หรือ”

“ไม่ใช่ ขอรับ”

“ท่านยมกะ แท้จริง ท่านจะค้นหาตถาคต^{๓๐๓} ในชั้น ๕ ประการนี้ในปัจจุบันไม่ได้เลย ควรหรือที่ท่านจะกล่าวว่า ‘เรารู้ทั่วถึงธรรมที่พระผู้มีพระภาคทรงแสดงไว้ว่า ‘ภิกษุชีณาสพหลังจากตายแล้วย่อมขาดสูญ พินาศ ไม่เกิดอีก’”^{๓๐๔}

ในยมกสูตร ความว่า พระยมกะมีความเห็นและเข้าใจว่า ตนรู้ทั่วถึงธรรมที่พระผู้มีพระภาคทรงแสดงไว้ว่า “พระอรหันต์ชีณาสพ หลังจากตายแล้วขาดสูญ พินาศ ไม่เกิดอีก” เมื่อภิกษุทั้งหลายทราบข่าวจึงพากันเข้าไปหาพระยมกะเพื่อปรับทัศนคติ แต่ไม่เป็นผล ภิกษุเหล่านั้นจึงพากันไปขอความอนุเคราะห์จากพระสารีบุตรให้ช่วยเหลือ พระสารีบุตรรับนิมนต์ และต่อมา ในเวลาเย็น พระสารีบุตรเข้าไปหาพระยมกะเพื่อปรับทัศนคติ โดยถามว่า รูป เวทนา สัญญา สังขาร และวิญญาณเป็นตัวตนหรือ พระยมกะตอบว่า ไม่ใช่ ขอรับ พระสารีบุตรจึงกล่าวว่า ท่านจะหาความเป็นตัวตนของชั้น ๕ ในปัจจุบันไม่ได้เลย แล้วควรหรือที่จะกล่าวว่า พระอรหันต์หลังจากตายแล้วขาดสูญ ด้วยเพราะในครั้งแรก พระยมกะมีความคิดว่า สัตว์ขาดสูญ สัตว์พินาศ เพราะความคิดเช่นนี้จึงเป็นทิวฏฐิปรากฏหลักฐานในอรรถกถาพระสุตตันตปิฎก สังยุตตนิกาย สारัตถกปาสิณี ขันธวารวรรค ขันธสังยุตเถรวรรค ยมกสูตรต้นฉบับ อธิบายว่า

... คำว่า ทิวฏฐิ (ทิวฏฐิคำ) ความว่า ก็ถ้าพระยมกะนั้นจะพึงมีความคิดอย่างนี้ว่า “สังขารทั้งหลายเกิดขึ้นและดับไป ความเป็นไปแห่งสังขารนั้นแต่ที่ไม่เป็นไป มีอยู่” (ความคิดดังกล่าวมานี้) ยังไม่ควรเป็นทิวฏฐิ ควรเป็นญาณที่ท่องเที่ยวไปในคำสอน แต่เพราะเหตุที่พระยมกะนั้นได้มีความคิดว่า “สัตว์ขาดสูญ สัตว์พินาศ” ฉะนั้น ความคิดนั้นจึงเป็นทิวฏฐิ ...^{๓๐๕}

คัมภีร์อรรถกถา อธิบายว่า เมื่อบุคคลยังมีความเห็นว่าขาดสูญอยู่ การเจริญมรรคก็ไม่มีประโยชน์ ด้วยเหตุนี้ พระผู้มีพระภาคจึงตรัสว่า การประพาสพรหมจรรย์ย่อมไม่มี ปรากฏหลักฐานใน

^{๓๐๓} ตถาคต เป็นคำที่ลัทธิอื่น ๆ ใช้มาก่อนพุทธกาลหมายถึงอัตตา (อาตมัน) ไม่ได้หมายถึงพระพุทธเจ้า ในที่นี้หมายถึงสัตว์ (เทียบ ที.สี.อ. (ไทย) -/๖๕-๖๖/๑๖๘, ม.ม.อ. (ไทย) -/๑๒๒/๑๓๕).

^{๓๐๔} ดุรายละเอียดยใน ส.ช. (ไทย) ๑๗/๘๕/๑๔๗-๑๔๘.

^{๓๐๕} ส.ช.อ. (ไทย) ๒/๘๕/๔๕๕.

อรรถกถาพระสุตตันตปิฎก สังยุตตนิกาย สारัตถกปาสิณี นิทานวรรค นิทานสังยุต กพารชัตติยวรรค
อวิชาปัจฉยสูตรวินณา อธิบายว่า

... แต่ถ้าจะพึงยึดถือเอาว่า “สังขารทั้งหลายแลย่อมเกิดขึ้นและดับไป” ความเห็นที่ยังลงใน
พระศาสนาพึงเป็นสัมมาทิฐิ ก็ชื่อว่า อริยมรรคนี้เกิดขึ้นดับวิภังคะ ตัดขาดวิภังคะ เมื่อสภาวะแห่ง
อาการที่ถือเอาด้วยอุจเฉททิฐิยังมีอยู่ (ถ้า) เว้นมรรคภาวนาเสีย วิภังคะนั้นแลย่อมดับได้ เพราะ
เหตุนี้มรรคภาวนา (การเจริญมรรค) ย่อมไม่มีประโยชน์ ด้วยเหตุนี้ พระผู้มีพระภาคจึงตรัสว่า
“การประพาสพิภพจรยย่อมไม่มี”^{๓๐๖}

จากพระคณข้างต้นที่ผู้วิจัยได้ยกมาแสดงนั้น จัดเป็นพระคณที่ยึดถือว่า มีความขาดสูญ
โดยหลักการทางพระพุทธศาสนาแล้ว จัดเป็นอุจเฉททิฐิ ซึ่งพระผู้มีพระภาคทรงปฏิเสธพระคณ
เช่นนี้ มีหลักฐานปรากฏในพระอภิธรรมปิฎก กล่าววัตถุ มหาวรรค ปุคคกถา ความว่า

บรรดาศาสดา ๓ จำพวกนั้น ศาสดาที่บัญญัติอัตตาในปัจจุบันโดยความเป็นของมีจริง โดย
ความเป็นของยั่งยืน แต่ไม่บัญญัติอัตตาในภพหน้าโดยความเป็นของมีจริง โดยความเป็นของ
ยั่งยืน (วาทะ) นี้เรียกว่า อุจเฉทวาทะ (วาทะว่าอัตตาและโลกขาดสูญ)

บรรดาศาสดา ๓ จำพวกนั้น ศาสดาที่ไม่บัญญัติอัตตาในปัจจุบันโดยความเป็นของมีจริง โดย
ความเป็นของยั่งยืน และไม่บัญญัติอัตตาในภพหน้าโดยความเป็นของมีจริง โดยความเป็นของ
ยั่งยืน (วาทะ) นี้เรียกว่า สัมมาสัมพุทธะ...^{๓๐๗}

ในพจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์ อธิบายว่า

อุจเฉททิฐิ ความเห็นว่าขาดสูญ เช่น เห็นว่าคนและสัตว์จุติจากอัตภาพนี้แล้วขาดสูญ^{๓๐๘}

นอกจากนี้ ผู้วิจัยยังได้ตั้งข้อสังเกตอีกว่า เพราะเหตุใดพระผู้มีพระภาคจึงทรงปฏิเสธ
ความเห็นว่า ขาดสูญ ดังนั้นผู้วิจัยจึงทำการสืบค้นข้อมูลเพื่อสร้างความประจักษ์ในประเด็นนี้ต่อไป

เมื่อผู้วิจัยทำการสืบค้นข้อมูล พบว่า ด้วยเพราะมีความยึดมั่นถือมั่นว่ามีอัตตาเฉพาะใน
ปัจจุบัน จึงเกิดพระคณว่าหลังสิ้นชีวิตขาดสูญ ปรากฏหลักฐานในพระอภิธรรมปิฎก วิภังค์ ทุกนิทเทส
ขุททกวัตถุวิภังค์ อุจเฉททิฐิ ความว่า

อุจเฉททิฐิ เป็นไฉน

ความเห็นว่า อัตตาและโลกขาดสูญ ดังนี้ ทิฐิ ความเห็นผิด ฯลฯ ความยึดถือโดยวิปาส
มีลักษณะเช่นว่านี้ นี้เรียกว่า อุจเฉททิฐิ^{๓๐๙}

^{๓๐๖} ส.นิ.อ. (ไทย) ๒/๓๕/๑๐๕.

^{๓๐๗} อภิ.ก. (ไทย) ๓๗/๒๓๖/๑๐๗.

^{๓๐๘} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์, หน้า ๕๕๙.

^{๓๐๙} อภิ.วิ. (ไทย) ๓๕/๘๙๗/๕๖๓.

และในอรรถกถาพระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย ปปัญจสุทนี มูลปณณาสก์ มูลปริยาयरค สัพพาสวสุตตวันณนา อธิบายว่า

... ส่วน ทิฏฐินี้ว่า อัตตาของเราไม่มี ชื่อว่า อจฺเณททิฏฐิ เพราะยึดถือความไม่มีภพนั้น ๆ ของสัตว์ที่มีอยู่ ... ทิฏฐิที่ยึดถือว่า สรรพสิ่งมีอยู่เฉพาะปัจจุบันเท่านั้น ชื่อว่า อจฺเณททิฏฐิ เพราะยึดถือว่าสรรพสิ่งไม่มีในอดีตและอนาคต ดุจจฺเณททิฏฐิของเหล่าชนผู้ยึดถือทิฏฐิว่า การบูชาทั้งหลายมีเถาเป็นที่สุด ...^{๓๑๐}

และเพราะด้วยความดีนรณของผู้ที่ยังมีตัณหา จึงได้บัญญัติว่า มีอัตตาขาดสูญ ในพระสุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย สีลขันธวรรค พรหมชาลสูตร ความว่า

พวกที่มีวาทะว่า หลังจากตายแล้วอัตตาขาดสูญ บัญญัติความขาดสูญ ความพินาศ และความไม่เกิดอีกของสัตว์ ด้วยมูลเหตุ ๗ อย่าง ข้อนั้นเป็นความเข้าใจของพวกเขารู้ไม่เห็น เป็นความแสหา ความดีนรณของคนมีตัณหาเหมือนกัน^{๓๑๑}

สรุปความว่า ในยมกสูตร ระบุว่า พระยมกะมีความเห็นและเข้าใจว่า ตนรู้ทั่วถึงธรรมที่พระผู้มีพระภาคทรงแสดงไว้ว่า “พระอรหันต์ชีณาสพ หลังจากตายแล้วขาดสูญ พินาศ ไม่เกิดอีก” เมื่อภิกษุทั้งหลายทราบข่าวจึงพากันเข้าไปหาพระยมกะเพื่อปรับทัศนคติ แต่ไม่เป็นผล ภิกษุเหล่านั้นจึงพากันไปขอความอนุเคราะห์จากพระสารีบุตรให้ช่วยเหลือ พระสารีบุตรรับนิมนต์ และต่อมา ในเวลาเย็น พระสารีบุตรเข้าไปหาพระยมกะเพื่อปรับทัศนคติ โดยถามว่า รูป เวทนา สัญญา สังขาร และวิญญาณ เป็นตัวตนหรือ พระยมกะตอบว่า ไม่ใช่ ขอรับ พระสารีบุตรจึงกล่าวว่า ท่านจะหาความเป็นตัวตนของชั้น ๕ ในปัจจุบันไม่ได้เลย แล้วควรหรือที่จะกล่าวว่า พระอรหันต์หลังจากตายแล้วขาดสูญ ด้วยเพราะในครั้งแรก พระยมกะมีความคิดว่า สัตว์ขาดสูญ สัตว์พินาศ เพราะความคิดเช่นนั้นจึงเป็นทิฏฐิ

ในอรรถกถาวิชาปัจจุยสูตร ยังอธิบายอีกว่า เมื่อถือเอาจฺเณททิฏฐิ คือยังมีความเห็นว่าขาดสูญอยู่ จะเข้าใจว่า ถึงแม้เว้นจากการเจริญมรรค วัฏฏะสงสารก็สามารถดับได้ เพราะเหตุนี้มรรคภาวนา (การเจริญมรรค) ย่อมไม่มีประโยชน์ ด้วยเหตุนี้พระผู้มีพระภาคจึงตรัสว่า “การประพฤติพรหมจรรย์ย่อมไม่เกิดขึ้น” และเมื่อก้าวโดยหลักการทางพระพุทธศาสนาแล้ว ทรรคนะข้างต้นนั้นจัดเป็นทรรคนะที่ยึดถือว่า มีความขาดสูญ เรียกว่า อจฺเณททิฏฐิ ซึ่งพระผู้มีพระภาคทรงปฏิเสธทรรคนะเช่นนี้ ผู้วิจยยังได้ตั้งข้อสังเกตอีกว่า เพราะเหตุใดพระผู้มีพระภาคจึงทรงปฏิเสธความเห็นขาดสูญ เมื่อผู้วิจยทำการสืบค้นข้อมูล พบว่า ด้วยเพราะมีความยึดมั่นถือมั่นว่า มีอัตตาเฉพาะในปัจจุบัน จึงเกิดทรรคนะว่า หลังสิ้นชีวิตขาดสูญ และพระศาสดายังตรัสอีกว่า ผู้ที่บัญญัติว่าอัตตาขาดสูญ ก็ด้วยความไม่รู้ความดีนรณแสหาของคนที่มีตัณหา

^{๓๑๐} ม.มุ.อ. (ไทย) ๑/๑๙/๑๑๕.

^{๓๑๑} ที.สี. (ไทย) ๙/๑๑๔/๔๑.

เมื่อพิจารณาด้วยหลักฐานทั้งหมดที่มีอยู่ในการวิเคราะห์สมมติฐานประเด็นที่ ๒ ผู้วิจัยจึง
วินิจฉัยว่า อนุปาติเสสนิพพานมีสภาพเป็นอุจเฉท (ขาดสูญ) จึงตกไป

๓) อนุปาติเสสนิพพานมีสภาพระดับขั้น ๕

ในสมมติฐานประเด็นที่ ๓ ผู้วิจัยตั้งข้อสังเกตว่าอาจมีความเป็นไปได้ว่า อนุปาติเสสนิพพานมีสภาพระดับขั้น ๕ ดังนั้น ผู้วิจัยจะสืบค้นข้อมูลเพื่อนำหลักฐานมาแสดงต่อไป

ในประเด็นนี้ ผู้วิจัยจะศึกษาข้อมูลตั้งแต่ช่วงการเปลี่ยนถ่ายภพของสัตว์ผู้ที่ใกล้จะตาย มีหลักฐานปรากฏในอรรถกถาพระอภิธรรมปิฎก วิภังคกัณณนา สัมโมหวิโนทนี ปฏิจจสมุปบาทวิภังค์ พรรณนาสูตรต้นตภาชนีย วิญญานนิทเทศ (ว่าด้วยจุติจิตและปฏิสนธิจิต) อธิบายว่า

ความจริง เมื่อสัตว์ใกล้ต่อความตาย ... เมื่อสรีระชูกษิตโดยลำดับดุจใบตาลสดที่ตากไว้กลางแดด เมื่ออินทรีย์มีจักขุเป็นต้นดับไปแล้ว เมื่อกายินทรีย์ มนินทรีย์ และชีวิตินทรีย์ ยังดำรงอยู่ในฐานสักว่าหทยวัตถุวิญญานอาศัยหทยวัตถุที่ยังเหลือในขณะนั้น ก็ปรารภกรรมกล่าว คือ ... บรรดากรรม อาจิณณกรรม อาสันนกรรม และกรรมที่ทำไว้ก่อน หรือปรารภอารมณ์กล่าวคือ กรรม กรรมนิมิต คตินิมิต ที่เข้าไปปรากฏแล้วนั้นเป็นไป ...^{๓๑๒}

(ว่าด้วยอารมณ์ของปฏิสนธิ)

ว่าโดยสังเขป อารมณ์ของปฏิสนธิจิต มี ๓ คือ กรรม กรรมนิมิต คตินิมิต บรรดาอารมณ์ทั้ง ๓ เหล่านี้ เจตนาที่เป็นกุศลและอกุศลที่ถูกประมวลมา ชื่อว่ากรรม วัตถุที่ถูกกรรมประมวลมาทำให้เป็นอารมณ์ ชื่อว่ากรรมนิมิต ในกรรมและกรรมนิมิตนั้น เมื่อสัตว์ทำกรรมไว้ในอดีต แม้ในที่สุดแห่งแสนโกฏีภ กรรมก็ดี กรรมนิมิตก็ดี ย่อมมาปรากฏได้ในขณะนั้น^{๓๑๓}

ภาพ (วรรณะ) อย่างหนึ่ง ปรากฏในภูมิ (โอกาส) ของสัตว์ที่จะบังเกิดขึ้น ชื่อว่าคตินิมิต ในคตินิมิตนั้น เมื่อนรกจะปรากฏ ภาพก็จะปรากฏเป็นเช่นกับโลหกุมภินรก (นรกหม้อทองแดง) เมื่อมนุษย์โลกจะปรากฏ ท้องของมารดาที่จะปรากฏเป็นภาพเช่นกับผ้ากัมพลและยาน เมื่อเทวโลกจะปรากฏ ภาพสถานที่ เช่น ต้นกัลปพฤกษ์ วิมาน และที่นอน เป็นต้น จะปรากฏ ปฏิสนธิมีอารมณ์ ๓ อย่าง โดยสังเขป คือ (๑) กรรม (๒) กรรมนิมิต (๓) คตินิมิต ด้วยประการฉะนี้^{๓๑๔}

วิญญานนั้นนั่นแล เมื่อเป็นไป เพราะยังละตัณหาและอวิชชาไม่ได้จึงถูกตัณหาให้น้อมไป ... วิญญานนั้นเมื่อถูกตัณหาให้น้อมไปอยู่ ถูกสังขารทั้งหลายขัดไปอยู่ ด้วยอำนาจการสืบทอด ย่อมละหทัยอันเป็นที่อาศัยอันมีมาก่อน และ ... อันกรรมให้ตั้งขึ้นอันอีก ย่อมเป็นไปด้วยปัจจัยทั้งหลายมีอารมณ์เป็นต้นทีเดียว เหมือนบุรุษเหนียวเชือกที่ผูกกับต้นไม้ฝั่งนี้แล้วข้ามเหมืองไป

^{๓๑๒} อภิ.วิ.อ. (ไทย) ๒๒๗/๒๗๑-๒๗๒.

^{๓๑๓} อภิ.วิ.อ. (ไทย) -/๒๒๗/๒๖๐.

^{๓๑๔} อภิ.วิ.อ. (ไทย) -/๒๒๗/๒๖๒.

อนึ่ง ในวิญญานทั้งหลายนี้ วิญญานดวงก่อน เรียกว่า จุตี เพราะเคลื่อนไป ดวงหลัง เรียกว่า ปฏิสนธิ เพราะสืบต่อภพอื่นเป็นต้น ปฏิสนธิวิญญานนี้นั้น บัณฑิตพึงทราบว่ามีใช่จากภพก่อนแล้วมาในภพนี้ ...^{๓๑๕}

ในพจนานุกรมพระอภิธรรมเจดีย์คัมภีร์ พระอภิธรรมเป็นพุทธพจน์ อธิบายว่า

จตุตถจิต (ก) จิตสุดท้ายในปัจจุบันภพ เกิดขึ้นแก่บุคคลที่จะตายในระยะใกล้ที่สุด ในสุดท้ายแห่งวิถิจิต หรือในเมื่อภวังคจิตสิ้นสุดลง แล้วก็ดับไปด้วยอำนาจการทำหน้าที่ย้ายจากภพเก่า และเมื่อจตุตถจิตดับลง ในลำดับแห่งจตุตถจิตโดยไม่มีระหว่างกันจิตที่ชื่อว่าปฏิสนธิ เพราะเนื่องด้วยสืบต่อชาติใหม่ และชาติเก่าทั้ง ๒ ต่อกัน ตั้งอยู่ในภพใหม่ทันทีขณะที่เกิดขึ้นนั่นเอง ...^{๓๑๖}

ปฏิสนธิจิต (ก) การสืบต่อของจิตที่เกิดขึ้นในภพใหม่ ต่อจากจตุตถจิตซึ่งเป็นจิตสุดท้ายของปัจจุบันภพ คือเมื่อจตุตถจิตดับลง (ตาย) ในลำดับแห่งจตุตถจิตโดยไม่มีระหว่างกันนั่นเอง จิตที่ชื่อว่าปฏิสนธิ เพราะเนื่องด้วยสืบต่อชาติใหม่ และชาติเก่าทั้ง ๒ ต่อกันตั้งขึ้นในภพใหม่ทันที ...^{๓๑๗}

ในวิญญานนิเทศ อธิบายว่า เมื่อสัตว์ (มนุษย์) ใกล้จะเสียชีวิตร่างกายจะชูกัดอ่อนแรง เมื่อประสาทตาเป็นต้นหยุดทำงานไปแล้ว เมื่อร่างกาย ใจ และชีวิตยังดำรงอยู่ วิญญานที่ยังเหลือในขณะนั้นซึ่งตั้งอาศัยอยู่ที่หัวใจ จะประมวลการกระทำที่ได้ทำไว้ มีกรรม เป็นต้น นี้ชื่อว่ากรรม “สิ่งที่ถูกกรรมประมวลมาทำให้เป็นอารมณ์ ชื่อว่ากรรมนิมิต”^{๓๑๘} ในกรรมและกรรมนิมิตที่สัตว์ได้เคยทำไว้ แม้ในอดีตแสนโกฏีกัปก็ตาม จักมาปรากฏในขณะนั้น และภาพที่ปรากฏซึ่งเป็นภูมิที่เกิด (ภพ) ใหม่ของสัตว์ผู้ใกล้จะตาย เช่น ภาพนรก เป็นต้น นี้ชื่อว่าคตินิมิต ดังนั้นในขณะที่จตุตถจิตเกิดขึ้นร่างกายจะดับ (ตาย) ไปพร้อมกับนามขันธ์ (เวทนา สัญญา สังขาร รวมวิญญานคือจตุตถจิตด้วย) ทันที และเมื่อจตุตถจิตดับลงไป เนื่องจากยังเป็นผู้ที่มีกิเลส คือ ยังละตัณหาและอวิชชาไม่ได้ จึงถูกตัณหาชักนำให้เกิดในภพใหม่โดยตัณหาจะชักนำปฏิสนธิจิตให้เกิดขึ้น ซึ่งปฏิสนธิจิตนี้จะเกิดขึ้นสืบต่อจากจตุตถจิตทันที ทำให้สัตว์ผู้ยังมีตัณหาและอวิชชาเกิดและได้อัตภาพร่างกายในภพใหม่อีก และด้วยอำนาจแห่งกรรมจึงทำให้สัตว์ถูกจำแนกอยู่ในคติ ๕ ปรากฏหลักฐานในอรรถกถาพระสูตรตันตปิฎก ขุททกนิกาย ปรมัตถทีปนี อุทาน มุจจลินทวรรค สุปปวาสาสูตรตวัณณนา อธิบายว่า

... ธรรมดว่าคตินี้ ย่อมเกิดจากกรรมชื่อนี้ และหมู่สัตว์เหล่านี้ย่อมแตกต่างกันอย่างนี้เป็นแผนก ๆ เพราะแตกต่างกันโดยวิภาคอย่างนี้ ด้วยปัจจัยพิเศษแห่งกรรมนั้น ด้วยเหตุนี้ พระผู้มีพระภาคจึงตรัสคำเป็นต้นว่า สารีบุตร คติเหล่านี้มีอยู่ ๕ แล คติ ๕ เป็นโฉน คือ (๑) นรก (๒) กำเนิดสัตว์ดิรัจฉาน (๓) เปเรตวิสัย (๔) มนุษย์ (๕) เทพ ...^{๓๑๙}

^{๓๑๕} อภิ.วิ.อ. (ไทย) -/๒๒๗/๒๗๒.

^{๓๑๖} ส. บุญอารักษ์, ในพจนานุกรมพระอภิธรรมเจดีย์คัมภีร์ พระอภิธรรมเป็นพุทธพจน์, (กรุงเทพมหานคร: อภิธรรมโชติกะวิทยาลัย วัดมหาธาตุ), ม.ป.ป., หน้า ๙๓.

^{๓๑๗} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๕๐.

^{๓๑๘} ดูรายละเอียดใน ขุ.ป. (ไทย) ๓๑/๕๔/๘๖.

^{๓๑๙} ขุ.อ.อ. (ไทย) -/๑๘/๑๗๐.

ในพจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์ อธิบายว่า

คติ ... ๒. ที่ไปเกิดของสัตว์, ภพที่สัตว์ไปเกิด, แบบการดำเนินชีวิต มี ๕ คือ ๑. นิรยะ นรก ๒. ตีรจฉานโยนิ กำเนิดตีรจฉาน ๓. เปตวิสัย แดนเปรต ๔. มนุษย์ สัตว์มีใจสูงรู้คิดเหตุผล ๕. เทพ ขาวสวรรค์ ตั้งแต่ชั้นจาตุมหาราชิกากถึงอกนิษฐพรหม ... คติ ๕ เมื่อจัดเข้าใน ภพ ๓ พึงทราบ ว่า ๔ คติแรกเป็นกามภพทั้งหมด ส่วนคติที่ ๕ คือ เทพ มีทั้งกามภพ รูปภพ และอรุภพ (เทพนั้น แบ่งออกไปเป็น ก.เทวดาในสวรรค์ ๖ ชั้น อยู่ในกามภพ ข.รูปพรหม ๑๖ ชั้น อยู่ในรูปภพ และ ค.อรุพรหม ๔ ชั้น อยู่ในอรุภพ); เทียบ ภพ^{๓๒๐}

ซึ่งในบรรดาสัตว์ผู้เกิดในคติทั้ง ๕ ดังที่กล่าวมาแล้วข้างต้น ยังจำแนกลักษณะการเกิดได้อีกเป็น ๔ ชนิด ปรากฏหลักฐานในอรรถกถาพระสูตรตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย ปปัญจสูทนี มูลปณณาสก มุลปริยาयरรรค สัมมาทิฐิสุตตวันฉนา (พรรณนาวาระแห่งชาติ) อธิบายว่า

... ความหยั่งลง เพราะก้าวลง (สู่ครรภ์) ความหยั่งลงนั้นประกอบแล้วด้วยอณฺทชะ (เกิดในไข่) และชลาคุชะ (เกิดในครรภ์) อธิบายว่า เพราะสัตว์เหล่านั้นหยั่งลง คือถือปฏิสนธิ เหมือนก้าวลง เข้าไปสู่กระเปาะฟองไข่และรังมดลูก ชื่อว่า ความบังเกิดเฉพาะ เพราะเกิดผุดขึ้น ความบังเกิดเฉพาะนั้นประกอบแล้วด้วยสังเสทชะ (เกิดในเถ้าโคล) และโอปปาติกะ (เกิดผุดขึ้น) จึงอยู่สัตว์เหล่านั้นเกิดปรากฏขึ้นทันที ...

นอกจากนี้ สัตว์ผู้ที่อยู่ในกำเนิดทั้ง ๔ คติ ๕ เมื่อจุติและปฏิสนธิบ่อย ๆ ย่อมไม่พ้นไปจากอบาย มีหลักฐานในอรรถกถาพระสูตรตันตปิฎก ทีฆนิกาย สุมังคลวิลาสินี มหาวรรค มหาปทานสูตร อปสาทนาวันฉนา ความว่า

... หมูสัตว์ย่อมล่วงเลย คือ ย่อมก้าวพ้นอบายเป็นต้นแม้ทั้งปวงนั้นไปไม่ได้เลย โดยที่แท้ หมูสัตว์เมื่อจุติและปฏิสนธิบ่อย ๆ อย่างนี้ คือ จากจุติสู่ปฏิสนธิ จากปฏิสนธิสู่จุติ ย่อมหมุนเวียนไปในภพ ๓ ในกำเนิด ๔ ในคติ ๕ ในวิญญานฐิติ ๗ ในสัตตาวาส ๗ เท่านั้น ดุจเรือที่ถูกลมพัดไปในมหาสมุทร และดุจโคที่ถูกเฝ้มไว้ในยนต์ (ยาน) ...^{๓๒๑}

และเมื่อยังเป็นผู้ที่จะต้องท่องเที่ยวอยู่ในสังสารวัฏ คติที่ไปย่อมมีความไม่แน่นอน มีหลักฐานปรากฏในพระสูตรตันตปิฎก สังยุตตนิกาย มหาวรรค สัจจสังยุต สีสาวนวรรค ทณฺทสูตร ความว่า

ภิกษุทั้งหลาย ท่อนไม้ที่ขว้างไปบนอากาศ บางคราวเอาโคนลงมา บางคราวเอาตรงกลางลงมา บางคราวเอาปลายลงมา แม้ฉันใด สัตว์ทั้งหลายผู้มีอวิชชาปิดกั้น มีตัณหาโยงโยจึงแล่นไปท่องเที่ยวไป บางคราวจากโลกนี้ไปสู่โลกอื่น บางคราวจากโลกอื่นมาสู่โลกนี้ ก็ฉันนั้นเหมือนกัน^{๓๒๒}

^{๓๒๐} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์, หน้า ๓๓๗-๓๓๘.

^{๓๒๑} ที.ม.อ. (ไทย) -/๙๕/๑๓๕.

^{๓๒๒} ส.ม. (ไทย) ๑๙/๑๑๐๓/๖๑๔.

ส่วนในอรรถกถาพระสูตรตันตปิฎก สังยุตตนิกาย สारัตถปกาสินี มหาวารวรรค สัจจสังยุต
สีสพานวรรค ทณฺทสุตตวณฺณนา อธิบายว่า

... คำว่า จากโลกนี้ไปสู่โลกอื่น (อสุมา โลกา ปรี โลก) ความว่า จากโลกนี้ไปสู่โลกอื่น คือ
นรกบ้าง กำเนิดสัตว์ดิรัจฉานบ้าง เปตวิสัยบ้าง มนุษยโลกบ้าง เทวโลกบ้าง อธิบายว่า เกิดในวิภวภู
นั้นแหละบ่อย ๆ^{๓๒๓}

ในอรรถกถาสุปปาวาสสูตร ระบุว่า คติที่ไปเกิดของสัตว์ทั้งหลายย่อมแตกต่างกันเพราะ
ด้วยอำนาจแห่งกรรม ซึ่งในคติ ๕ นี้ยังสามารถจำแนกลักษณะการเกิดออกเป็น ๔ ชนิด หรือเรียกอีก
อย่างว่า กำเนิด ๔ นอกจากนี้ ในอรรถกถา महाปทานสูตร ยังระบุอีกว่า บรรดาสัตว์ผู้ที่อยู่ในกำเนิดทั้ง
๔ คติ ๕ นั้น เมื่อจุติและปฏิสนธิบ่อย ๆ ย่อมไม่พ้นไปจากอบายภูมิ ซึ่งในทณฺทสุตตรและอรรถกถา ยัง
ได้กล่าวอีกว่า เพราะด้วยอาศัยอำนาจแห่งกิเลส คือ ตัณหาและอวิชชา จึงทำให้สัตว์ผู้ที่ยังจะต้อง
ท่องเที่ยวอยู่ในสังสารวัฏมีคติที่ไปเกิดไม่แน่นอน เปรียบเสมือนด้วยท่อนไม้ที่โยนขึ้นไปในอากาศ ไม่
แน่ว่าจะเอาส่วนใดตกลงมาก่อน

ส่วนบุคคลผู้ที่ได้ชื่อว่า เป็นพระอรหันต์ชีณาสพ เป็นผู้ที่ไม่ต้องเวียนเกิดเวียนตายใน
สังสารวัฏอีกต่อไป ดังหลักฐานปรากฏในพระสูตรตันตปิฎก ขุททกนิกาย จุฬนิกาย ปารายณวรรค
มาณวปัญหานิทเทส อชิตมาณวปัญหานิทเทส ความว่า

ปัญฺญา สติ นามและรูป ย่อมดับ คือ เข้าไปสงบ ถึงความตั้งอยู่ไม่ได้ระงับไปในที่นั้น เพราะ
จริมวิญญานของพระอรหันต์ผู้ปรินิพพานด้วยอนุปาทิเสสปรินิพพานธาตุดับไป รวมความว่า
นามและรูปนั้นดับไปในที่นั้นเพราะวิญญานดับ ด้วยเหตุนี้ พระผู้มีพระภาคจึงตรัสตอบว่า

อชิตะ เธอได้ถามปัญหานั้นใด

เราจะกล่าวแก้ปัญหานั้นแก่เธอ

นามและรูปนั้นดับไม่มีส่วนเหลือในที่ใด

นามและรูปนั้นดับไปในที่นั้นเพราะวิญญานดับ^{๓๒๔}

อีกนัยหนึ่ง ท่านเหล่านั้นดำรงอยู่ในที่สุดแห่งขันธ ในที่สุดแห่งธาตุ ในที่สุดแห่งอายตนะ ใน
ที่สุดแห่งคติ ในที่สุดแห่งอุปบัติ ในที่สุดแห่งปฏิสนธิ ในที่สุดแห่งภพ ในที่สุดแห่งสงสาร ในที่สุด
แห่งวิภวภู ดำรงอยู่ในภพสุดท้าย อตภาพสุดท้าย เป็นพระอรหันต์ ผู้ทรงร่างกายสุดท้ายไว้

พระอรหันต์ชีณาสพเหล่านั้นมีภพนี้เป็นภพสุดท้าย

มีการประชุมแห่งขันธเป็นครั้งสุดท้าย

ไม่มีการเวียนเกิด เวียนตาย และภพใหม่ก็ไม่มีอีก^{๓๒๕}

^{๓๒๓} ส.ม.อ. (ไทย) ๓/๑๑๐๓/๕๑๐.

^{๓๒๔} พ.จุ. (ไทย) ๓๐/๖/๖๑-๖๒.

^{๓๒๕} พ.จุ. (ไทย) ๓๐/๗/๖๒-๖๓.

ในอรรถกถาพระสูตรตันตปิฎก ขุททกนิกาย สัทธัมมปัชโชติกา จุฬนิตเทศ ปารายวรรค อชิตมาณวสูตรนิตเทศวิณณา อธิบายว่า

คำว่า ของพระอรหันต์ (อรหันต์) ได้แก่ ของพระชินาสพผู้ได้ชื่อว่าพระอรหันต์เพราะเป็นผู้ไกลจากกิเลสทั้งหลาย คำว่า ด้วยอนุปาทิสเสนนิพพานธาตุ (อนุปาทิสเสนนิพพานธาตุยา) คือ ... ชื่อว่าอนุปาทิสเสน เพราะไม่มีเบญจขันธ์เหลืออยู่ ... คำว่าผู้ปรินิพพาน (นิพพานุตตส) ได้แก่ ดับ คือเข้าถึงความเป็นไปไม่ได้ เหมือนไฟหมดเชื้อ ฉะนั้น ... อนึ่ง ธรรมเหล่าใดเกิดพร้อมกับจิตดวงที่ ๑๖ ก่อนหน้าจิตจิต ธรรมเหล่านั้นย่อมดับไปพร้อมกับจิตจิต นี่ชื่อว่าจิตจิริมะ จิตจิริมะนี้ ประสงค์เอาว่า จิริมะ ในที่นี้ พระพุทธเจ้า พระปัจเจกพุทธเจ้า พระอริยสาวกทั้งหลาย โดยที่สุด แม้แต่มดตำตมแดงทั้งหมด ย่อมกระทำกาละด้วยภวังคจิตนั้นแหละ อันเป็นอภัยากฤต ... เพราะฉะนั้น คำว่า เพราะจิริมะวิญญาณ ... ดับไป (จิริมะวิญญาณุตตส นิโรธเณ) ความว่า เพราะดับ จิตจิต

พึงกำหนดเอาอรุขันธ์ ๔ ด้วยคำนี้ว่า ปัญญา สติ นาม (ปัญญา จ สติ จ นามญ) พึงกำหนดเอามหาภูตรูป ๔ และอุปาหารรูป ๒๔ ด้วยคำนี้ว่า และรูป (รูปญ) บัดนี้ พระผู้มีพระภาคเมื่อจะทรงแสดงถึงอุปายเป็นเครื่องดับนามรูปนั้น จึงตรัสว่า เพราะวิญญาณดับ นามและรูปนี้จึงดับ ณ ที่นี้ (วิญญาณุตตส นิโรธเณ เอตเถตติ อุปุชฌติ) ในคานานั้น คำว่า วิญญาณ (วิญญาณ) ได้แก่ จิริมะวิญญาณบ้าง อภิสังขารวิญญาณบ้าง อธิบายว่า เพราะละและดับอภิสังขารวิญญาณ นามและรูปนี้จึงดับ ณ ที่นี้ ย่อมถึงความไม่มีบัญญัติ ดุจเปลวประทีปดับไป ฉะนั้น เพราะความที่จิริมะวิญญาณเป็นปัจจัยแห่งความไม่เกิด นามและรูปจึงดับไปด้วยอำนาจความไม่เกิดขึ้น ด้วยความดับ คือ ความไม่เกิด^{๓๒๖} (แห่งจิริมะวิญญาณ)^{๓๒๗}

ในพจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์ อธิบายว่า

อนุปาทิสเสนนิพพาน นิพพานไม่มีอุปาทิเหลือ, ดับกิเลสไม่มีเบญจขันธ์เหลือ คือ สิ้นทั้งกิเลสและชีวิต หมายถึง พระอรหันต์สิ้นชีวิต, นิพพานในแง่ที่เป็นภาวะดับภพ^{๓๒๘}

การท่องเที่ยวในสังสารวัฏสิ้นสุดลง เพราะนามรูป (ขันธ์ ๕) ไม่เกิดขึ้นก็ด้วยไม่มีปฏิสนธิวิญญาณ อันเนื่องมาจากการละได้ตัณหา ปรากฏหลักฐานในอรรถกถาพระสูตรตันตปิฎก ขุททกนิกาย ปรมัตถโชติกา สุตตนิบาต จุฬวรรค รตนสูตรวิณณา อธิบายว่า

... และชนทั้งหลายเหล่าใด ชื่อว่าคายกำหนดในภพต่อไปได้แล้ว เพราะละเสียได้ซึ่งตัณหา นั่นเอง ชนทั้งหลายเหล่านั้น ชื่อว่าเป็นภิกษุชินาสพ ชื่อว่ามีพีชสิ้นแล้ว เพราะสิ้นปฏิสนธิวิญญาณ ซึ่งพระผู้มีพระภาคตรัสไว้ในคานานี้ว่า กรรมจึงชื่อว่าเป็นไรณา วิญญาณจึงชื่อว่าเป็นพีช (กมัม เขตติ วิญญาณัม พีช) เป็นต้น เพราะความสิ้นกรรมนั่นเอง แม้ความพอใจด้วยอำนาจตัณหา

^{๓๒๖} ที.สี.อ. (ไทย) -/๔๔๙/๔๗๔-๔๗๕.

^{๓๒๗} ขุ.จุ.อ. (ไทย) -/๖/๘-๙.

^{๓๒๘} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์, หน้า ๔๙๒.

กล่าวคือค้นหาในภพใหม่ ซึ่งเจริญขึ้นแม้อันใด ได้มีแล้วในกาลก่อน เพราะค้นหาที่เจริญขึ้นแม้
นั้นอันตนละเสียได้ ด้วยการละสมุทัยนั่นเอง พระอริยบุคคลเหล่านั้น จึงถือว่าเป็นผู้มีสติปัญญา
อันไม่เจริญขึ้น เพราะไม่มีสมภพ (ความเกิด) ในเวลาจุติ เหมือนในกาลก่อน ... เพราะความดับ
แห่งวิญญานดวงสุดท้าย เหมือนดวงประทีปที่ดับไปฉะนั้น คือย่อมล่วงพ้นบัญญัติมีอาทิอย่างนี้
ว่า “เป็นรูปหรืออรูปอีก” ...^{๓๒๙}

การดับขั้นของพระอรหันต์เปรียบด้วยไฟที่ดับสนิทเพราะเชื้อคือหญ้าและไม้มอดไหม้
หมดสิ้นไป ดังปรากฏหลักฐานใน พระสูตรตันตปิฎก มัชฌิมนิคาย มัชฌิมปณาสกั ปรีพพาชวรรค
อัคคิวัจจโคตตสูตร ความว่า

“ถ้าใคร ๆ จะพึงถามท่านอย่างนี้ว่า ‘ไฟที่ลุกโพลงอยู่ต่อหน้าท่านนี้ อาศัยอะไรจึงลุกโพลง’
ท่านถูกถามอย่างนี้แล้ว จะพึงตอบอย่างไร”

“ถ้าใคร ๆ ถามข้าพระองค์อย่างนี้ว่า ‘ไฟที่ลุกโพลงอยู่ต่อหน้าท่านนี้ อาศัยอะไรจึงลุกโพลง’
ข้าพระองค์ถูกถามอย่างนี้แล้ว ก็ตอบอย่างนี้ว่า ‘ไฟที่ลุกโพลงอยู่ต่อหน้าข้าพระองค์นี้ อาศัย
เชื้อคือหญ้าและไม้จึงลุกโพลง ท่านพระโคตม’

“ถ้าไฟนั้นจะดับไปต่อหน้าท่าน ท่านรู้ได้ไหมว่า ‘ไฟนี้ดับไปต่อหน้าท่านแล้ว’

“ถ้าไฟนั้นจะดับไปต่อหน้าข้าพระองค์ ข้าพระองค์ก็รู้ได้ว่า ‘ไฟนี้ดับไปต่อหน้าข้าพระองค์
แล้ว ท่านพระโคตม’

“จะฉะ ถ้าใคร ๆ จะพึงถามท่านว่า ‘ไฟที่ดับไปแล้วต่อหน้าท่านนั้น ดับจากทิศนี้แล้วไปยังทิศ
ไหน คือ ทิศตะวันออก ทิศตะวันตก ทิศใต้ หรือ ทิศเหนือ’ ท่านถูกถามอย่างนี้แล้วจะพึงตอบ
อย่างไร”

“ข้าแต่ท่านพระโคตม ไม่ควรถามเช่นนั้น เพราะไฟอาศัยเชื้อคือหญ้าและไม้จึงลุกโพลง แต่
เพราะเชื่อนั้นถูกไฟเผาไหม้และเพราะไม่มีของอื่นเป็นเชื้อ ไฟนั้นจึงดับได้ว่าไม่มีเชื้อ ดับสนิท
แล้ว”^{๓๓๐}

ในอชิตมานวปัญหานิทเทศและอรรถกถา อธิบายว่า พระอรหันต์ดำรงอยู่ในที่สุดแห่งขั้น
ธาตุ อายตนะ คติ อุปatti ปฏิสนธิ ภพ สงสาร วัฏฏะ มีการประชุมขั้นเป็นครั้งสุดท้าย ไม่มีการเวียน
เกิดเวียนตายในภพใหม่อีกด้วยอนุปาทิสสนิพพาน

อนึ่ง ธรรมเหล่าใดเกิดพร้อมกับจิตดวงที่ ๑๖ ก่อนหน้าจุติจิต ธรรมเหล่านั้นจะดับไป
พร้อมกับจุติจิต พระพุทธเจ้า พระปัจเจกพุทธเจ้า พระอริยสาวกทั้งหลายจะทำกาละ (ตาย) ด้วย
ภวังคจิตที่เป็นกลางนี้ เพราะจรมวิญญาน (จิตดวงสุดท้าย) ดับไป ในที่นี้เจาะจงเอาเฉพาะนามขั้นทั้ง
๔ คือ ปัญญา สติ นาม และรูปขั้น คือ มหาภูตรูป ๔ และอุปาทายรูป ๒๔ เมื่อพระผู้มีพระภาคจะ

^{๓๒๙} ชุ.สุ.อ. (ไทย) ๒/๒๓๘/๔๕.

^{๓๓๐} ม.ม. (ไทย) ๑๓/๑๙๑/๒๒๕.

ทรงแสดงวิธีดับนามรูป จึงตรัสว่า เพราะวิญญานดับ นามและรูปจึงดับ คำว่า วิญญานในที่นี้ คือ จริมวิญญาน เพราะจริมวิญญานดับไป นามและรูปจึงดับไป ย่อมไม่มีบัญญัติ ดุจประทีปดับไปเช่นนั้น ในอรรถกถารตนสูตร ยังอธิบายอีกว่า พระชีนาสพคายความกำหนดในภพต่อไปได้แล้วด้วยการละตัณหาได้ เพราะละตัณหา คือ สมุทัย พระอริยบุคคลเหล่านั้นจะไม่มีเกิดการเกิดอีกในเวลาที่จะจุติ (ตาย) เหมือนในครั้งก่อน เพราะวิญญานดวงสุดท้ายดับไป เสมือนดวงประทีปที่ดับไปเช่นนั้น จะไม่สามารถบัญญัติได้ว่าเกิดในรูปภพหรืออรูปภพ ในอัครวิจจโคตตสูตร เปรียบการดับขั้นของพระอรหันต์ว่าเหมือนไฟที่มอดดับสนิท เพราะเชื้อคือหญ้าและไม้ถูกไฟเผาไหม้หมดไปและไม่มีเชื้ออื่น ๆ อีก จึงไม่สามารถระบุได้ว่าดับไปทางทิศใด นอกจากนี้ยังมีหลักฐานระบุว่า หลังการดับขั้นของพระอรหันต์จะไม่มีผู้ใดได้พบเห็นอีก ดังปรากฏหลักฐานในพระสูตรตันตปิฎก ทีฆนิกาย สีลขันธวรรค พรหมชาลสูตร (ว่าด้วยไม่มีวิญญะเป็นต้น) ความว่า

ภิกษุทั้งหลาย กายของตถาคตขาดตัณหาที่พาไปสู่ภพเสียแล้ว เทวดาและมนุษย์จักเห็นกายของตถาคตได้ชั่วเวลายังดำรงอยู่ หลังจากกายแตกสลายไปเพราะสิ้นชีวิตแล้ว เทวดาและมนุษย์จักไม่เห็นกายนั้นอีก^{๓๓๑}

สรุปความว่า จิตดวงสุดท้ายของผู้ที่ยังมีกิเลส เรียกว่า จุตติจิต ขณะจุตติจิตเกิดขึ้นในร่างกาย ร่างกาย (รูปขั้น) จะดับ(ตาย)ลงไปพร้อมกันกับการดับลงของนามขั้นทั้ง ๔ (เวทนา สัญญา สังขาร รวมวิญญานคือจุตติจิตด้วย) ซึ่งในขณะที่จุตติจิตเกิดขึ้น นามขั้นทั้ง ๔ จะไม่สามารถตั้งอาศัยอยู่ในร่างกายได้ จะดับลงไปพร้อมกันกับการตายของร่างกายทันที เมื่อการทำงานของขั้นทั้ง ๕ (รวมจุตติจิต) ดับลง เนื่องจากผู้ที่มีกิเลสยังกำจัดตัณหาและอวิชชาไม่ได้ ตัณหาจะชักนำให้ปฏิสนธิจิต (จิตดวงแรกในชาติใหม่) เกิดขึ้นอีก ซึ่งปฏิสนธิจิตนี้จะเกิดขึ้นสืบต่อจากจุตติจิตในทันที โดยไม่มีจิตดวงอื่นมาคั่นระหว่างกลาง ซึ่งปฏิสนธิจิตจะเป็นเหตุให้ร่างกายหรือขั้นเกิดขึ้นในภพใหม่อีก จึงทำให้ผู้ที่ยังมีกิเลสคือตัณหาและอวิชชาได้เกิดการเกิดในภพใหม่อีกต่อไป ดังนั้น การเวียนเกิดเวียนตายในสังสารวัฏจึงยังไม่สิ้นสุดลง

ส่วนจิตดวงสุดท้ายของพระอรหันต์ เรียกกว่า จริมจิต ขณะจริมจิตเกิดขึ้นในร่างกาย ร่างกาย (รูปขั้น) จะดับ (ตาย) ลงไปพร้อมกันกับการดับลงของนามขั้นทั้ง ๔ (เวทนา สัญญา สังขาร รวมวิญญานคือจริมจิตด้วย) ซึ่งในขณะที่จริมจิตเกิดขึ้น นามขั้นทั้ง ๔ จะไม่สามารถตั้งอาศัยอยู่ในร่างกายได้ จะดับลงไปพร้อมกันกับการดับ (ตาย) ของร่างกายทันที เมื่อการทำงานของขั้นทั้ง ๕ (รวมจริมจิต) ดับลง เนื่องจากเป็นผู้ที่หมดกิเลส คือกำจัดตัณหาและอวิชชาได้แล้ว จะไม่มีตัณหาชักนำให้ปฏิสนธิจิต (จิตดวงแรกในชาติใหม่) เกิดขึ้นอีก เมื่อตัณหาซึ่งเป็นต้นเหตุให้เกิดปฏิสนธิจิตได้ดับหมดแล้ว จึงไม่มีปฏิสนธิจิตที่เป็นเหตุให้ร่างกายหรือขั้นเกิดขึ้นในภพใหม่อีก จึงทำให้พระอรหันต์ไม่มีการเกิดในภพใหม่อีกต่อไป

ดังนั้น ในขณะที่จริมจิต (จิตดวงสุดท้าย) เกิดขึ้นในร่างกาย ร่างกาย (รูปขั้น) จะตายไปพร้อมกันกับการดับลงของนามขั้นทั้ง ๔ ทันที เมื่อการทำงานของขั้นทั้ง ๕ (รวมจริมจิต) ดับลง การ

^{๓๓๑} ที.สี. (ไทย) ๙/๑๔๗/๔๖.

เวียนเกิดเวียนตายในสังสารวัฏจึงสิ้นสุดลงเพียงเท่านั้น เปรียบเสมือนไฟที่ลุกโพลงเพราะอาศัยเชื้อคือ หญ้าและไม้ เมื่อเชื้อคือหญ้าและไม้ถูกไฟมอดไหม้หมดไป ไฟที่ลุกโพลงก็มอดดับสนิท ไฟที่มอดดับสนิทเพราะเชื้อคือหญ้าและไม้มอดไหม้หมดสิ้นไปมีสภาพเป็นเช่นใด การดับไปซึ่งขั้นทั้ง ๕ ของพระอรหันต์เพราะหมดเชื้อคือตัณหาที่มีสภาพเป็นเช่นนั้น การดับขั้นด้วยอนุภาติเสสนิพพานก็มีด้วยอาการอย่างนี้

เมื่อพิจารณาด้วยหลักฐานทั้งหมดที่มีอยู่ในการวิเคราะห์สมมติฐานประเด็นที่ ๓ ผู้วิจัยจึงวินิจฉัยว่า อนุภาติเสสนิพพานมีสภาพดับขั้น ๕

เมื่อผู้วิจัยพิจารณาด้วยหลักฐานทั้งหมดที่มีอยู่ในสมมติฐานประเด็นวิเคราะห์ที่ ๑ ถึงประเด็นวิเคราะห์ที่ ๓ แล้ว ผู้วิจัยจึงวินิจฉัยว่า อนุภาติเสสนิพพานมีสภาพดับขั้นทั้ง ๕

๔.๑.๔ วิเคราะห์การเผยแผ่คำสอนที่มีผลกระทบต่อคัมภีร์อรรถกถา

ในประเด็นนี้ ผู้วิจัยได้นำข้อมูลที่ได้รวบรวมและสรุปประเด็นไว้แล้วในบทที่ ๓ มาเพื่อศึกษาวิเคราะห์และวินิจฉัย โดยแบ่งออกเป็น ๑ ประเด็น คือ ๑. วิเคราะห์คัมภีร์อรรถกถาสมควรตัดทิ้งเพราะขัดแย้งกับพระพุทธรพจน์ ซึ่งมีการศึกษาวิเคราะห์และวินิจฉัย ดังต่อไปนี้

๑. วิเคราะห์คัมภีร์อรรถกถาสมควรตัดทิ้งเพราะขัดแย้งกับพระพุทธรพจน์

ในประเด็นนี้ ผู้วิจัยได้นำข้อมูลที่ได้รวบรวมและสรุปไว้แล้วในบทที่ ๓ มาเพื่อศึกษาวิเคราะห์ต่อในบทที่ ๔ ซึ่งเป็นหลักฐานการบรรยายของพระคฤทธิ์ โสตถิโณ เกี่ยวกับการเผยแผ่คำสอนในประเด็นการตัดคัมภีร์อรรถกถาทิ้งเพราะเป็นคำอธิบายของสาวกที่ขัดแย้งกับพระพุทธรพจน์ โดยมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

๑. คำสอนของพระพุทธเจ้าเป็นอากาสิโก พระองค์เป็นสัพพัญญูมองทะลุเป็นกับ เป็นแสนกับ เป็นอนสงไขย พระองค์ได้วางระบบทุกอย่างครอบคลุมไว้หมดแล้ว ส่วนเรื่องของการตีความ จริง ๆ แล้ว ธรรมะที่จะต้องตีความนั้นไม่มีที่พระสูตร

๒. ที่มีปัญหาข้อถกเถียงกันไม่มีที่พระสูตร พระสูตรที่ชัดเจนมีจำนวนมากมาย อย่างพระสูตรที่ไม่ต้องตีความเลยและเหมือนกันทั่วโลก เช่น “สุดตันตะเหล่าใดที่นักกวีแต่งขึ้นใหม่” พระสูตรนี้ไม่เห็นจะต้องตีความเลย หรือศีล ๕ ก็ไม่ต้องตีความอะไร ไม่ฆ่าสัตว์ ไม่ลักทรัพย์ ไม่ประพฤติดินอกาม ไม่พูดโกหก ไม่ดื่มสุรายาเมา พระสูตรตรง ๆ เช่นนี้มีมากมายไปหมด

๓. อาตมาดูแล้วไม่ค่อยมีพระสูตรอะไรที่จะต้องตีความเลย อาตมาว่ามีไม่ถึง ๑ หรือ ๒ เปอร์เซ็นต์ของพระสูตรทั้งหมด เรามักจะไปตีเครติดคำสอนของพระพุทธเจ้าว่า คงจะต้องตีความ

๔. อุบาสิกถามว่า แม้แต่พระด้วยตนเอง ไม่ทราบว่คำสอนมีการตีความผิดพลาดบ้างหรือเปล่าคะ พระคฤทธิ์ตอบว่า ตรงนี้จริง ๆ ก็ไม่ได้ยากในการตีความอะไรเลย และที่ถกเถียงกันไม่ลงตัวทุกวันนี้ก็เพราะถือคัมภีร์อรรถกถา ถืออาจารย์รุ่นหลัง ถ้าใช้พุทธวจนะแล้วทุกอย่างชัดเจนเลย

๕. หลักฐานที่มีอยู่ในพุทธวจนปิฎก อาตมา(พระคฤทธิ์)ใช้ข้อมูลจาก ๒ ตัวนี้ (ชิ้นัวไปที่พระไตรปิฎกภาษาบาลีฉบับสยามรัฐและพระไตรปิฎกแปลภาษาไทยฉบับหลวง) เพียงแต่ดึงเอาคำที่

พระพุทธเจ้าไม่ได้บัญญัติไว้ออก เพราะหน้าปกก็เขียนอยู่แล้วว่า พระสูตรและอรรถกถา พระสูตรคือคำสอนของพระพุทธเจ้า อรรถกถาคือคำที่สาวกรุ่นหลังแต่งอธิบายขึ้นมาใหม่ เช่น ถ้าอ่านพระสูตรจบไป ๑ หน้า อรรถกถาจะบอกว่า ที่พระพุทธเจ้าตรัสอย่างนี้ขออธิบายว่าอย่างนี้ คำสอนที่ต่ำกว่าคำของพระพุทธเจ้าเราดึงออก ซึ่งเขาแยกไว้ให้แล้ว เรารวบรวมเฉพาะคำสอนของพระศาสดา

๖. อุบาสิกาขอให้พระคิกฤทธิช่วยอธิบายคำว่า อรรถกถาและพยัญชนะ และกล่าวอีกว่าเท่าที่ได้ฟังมาในสมัยพุทธกาลเหมือนกับว่าพยัญชนะเป็นคำพูด ส่วนอรรถกถาคือคำอธิบาย อธิบายโดยพระพุทธเจ้าหรืออรรถกถาทั่ว ๆ ไป พระคิกฤทธิตอบว่า พยัญชนะคือคำตรัสของพระพุทธเจ้าทุกคำ ส่วนอรรถกถา คือ พยัญชนะที่มาอธิบายบทพยัญชนะของพระองค์เองไม่ใช่คำของผู้อื่น อุบาสิกาจึงถามอีกว่า แล้วคำอธิบายที่ต่อเนื่องโดยผู้อื่นก็เป็นอรรถกถาที่เราบอกว่าไม่ใช่พุทธวจนะ ไข่ม้อยคะ พระคิกฤทธิตอบว่า ถูกต้อง

๗. คำอธิบายที่แต่งขึ้นมาใหม่ของอรรถกถาจารย์ที่มีอยู่ในพระไตรปิฎก ถามว่าใครแต่งเมื่อไม่รู้ก็เขียนว่า พระโบราณจารย์รจนาไว้ว่า พระสังคีติกาจารย์รจนาไว้ว่า แล้วชื่ออะไรละ นาย ก. นาย ข. ภิกขุ ก. ภิกขุ ข. เมื่อไม่รู้ก็ตีคลุม ๆ รวม ๆ ไป แล้วผู้ที่ทำคำพูดได้ไม่ผิดพลาด มีพระพุทธเจ้าองค์เดียว แสดงว่าที่เหลือ(นอกเหนือจากพระพุทธเจ้า)ข้อมูลเหล่านั้นต้องมีข้อผิดพลาดแน่นอน

ด้วยเหตุนี้ผู้วิจัยจึงตั้งข้อสังเกตอีกว่า เพราะเหตุใดพระคิกฤทธิจึงกล่าวยืนยันเช่นนั้น ดังนั้น ผู้วิจัยจึงตั้งสมมติฐานเพื่อนำข้อมูลมาวิเคราะห์และวินิจฉัยเป็น ๒ ประเด็น คือ

- ๑) คัมภีร์อรรถกถาไม่สมควรตัดทิ้งเพราะเป็นคำอธิบายขยายความพระพุทธพจน์
- ๒) คัมภีร์อรรถกถาสมควรตัดทิ้งเพราะขัดแย้งกับพระพุทธพจน์

โดยผู้วิจัยจะใช้หลักฐานจากคัมภีร์พระไตรปิฎกและคัมภีร์อรรถกถาเป็นต้น เพื่อนำมาวิเคราะห์และวินิจฉัยในแต่ละประเด็นต่อไป

๑) คัมภีร์อรรถกถาไม่สมควรตัดทิ้งเพราะเป็นคำอธิบายขยายความพระพุทธพจน์

ในสมมติฐานประเด็นที่ ๑ ผู้วิจัยตั้งข้อสังเกตว่าอาจมีความเป็นไปได้ว่า คัมภีร์อรรถกถาไม่สมควรตัดทิ้งเพราะเป็นคำอธิบายขยายความพระพุทธพจน์ ดังนั้น ผู้วิจัยจะสืบค้นข้อมูลเพื่อนำหลักฐานมาแสดงต่อไป

ในสมัยพุทธกาลนั้นอรรถกถาได้แบ่งออกเป็น ๒ ประเภท มีหลักฐานปรากฏในอรรถกถาพระสูตรตันตปิฎก ทีฆนิกาย สุมังคลวิลาสินี สีลขันธวรรค บทนำ ความว่า

อรรถกถา หมายถึง ถ้อยคำที่เรียกกันว่า กลามรรค ทำหน้าที่อธิบายพระบาลีพุทธพจน์ เริ่มมีปรากฏตั้งแต่สมัยพุทธกาลเป็นต้นมา สมด้วยกับคำที่พระธรรมपालเถระแห่งอินเดียได้ ผู้มีชีวิตอยู่ในราวพุทธศตวรรษที่ ๑๖ กล่าวไว้ว่า

“ปฐมสงคีติย ยา อฏฐกถา สงคีตาติ วจเนน सा णक्वतो ऋमानगालेपि अठ्ठकथा सिषुชति.

อรรถกถาที่พระสังคีติกาจารย์ร้อยกรองไว้ เมื่อคราวปฐมสังคายนา คือ อรรถกถาที่มีมาแต่สมัยที่พระผู้มีพระภาคยังทรงพระชนม์อยู่”

อรรถกถานั้นแบ่งออกเป็น ๒ ประเภท ดังนี้

๑. พุทธสังวัณณิตอรรถกถา คือ อรรถกถาที่พระพุทธองค์ทรงแสดงไขความด้วยพระองค์เอง นิยมเรียกอรรถกถาประเภทนี้ว่า ปกิณณกเทศนา ต่อมา ภายหลังพระสงฆ์สาวกจึงได้ถือเอาเป็น กถามรรคคือแบบอย่างในการอธิบายสืบทอดต่อ ๆ กันมา ในรูปแบบของการสังคายนาเป็นต้น

๒. อนุพุทธสังวัณณิตอรรถกถา หรือ สาวกสังวัณณิตอรรถกถา คือ อรรถกถาที่พระสาวกทั้งหลายมีพระอัครสาวก เป็นต้น ซึ่งเป็นผู้ตรัสรู้ตามจนได้นามว่า “อนุพุทธะ” อธิบายไว้^{๓๓๒}

ในสมัยคลิลาสินี สีสันธรรค (บทนำ) ได้อธิบายว่า อรรถกถา หมายถึง ถ้อยคำที่เรียกกันว่า กถามรรค ทำหน้าที่อธิบายพระบาลีพุทธพจน์ ซึ่งอรรถกถานั้นได้แบ่งออกเป็น ๒ ประเภท คือ ๑. พุทธสังวัณณิตอรรถกถา คือ อรรถกถาที่พระพุทธเจ้าทรงไขความด้วยพระองค์เอง นิยมเรียกว่า ปกิณณกเทศนา ต่อมา ภายหลังบรรดาพระสงฆ์สาวกได้ยึดถือเอาเป็นแบบอย่างในการอธิบาย และ ๒. อนุพุทธสังวัณณิตอรรถกถา คือ อรรถกถาที่พระสาวกทั้งหลายมีพระอัครสาวก เป็นต้น ได้อธิบายไว้ ซึ่งอรรถกถาทั้ง ๒ ประเภทนี้ได้มีมาตั้งแต่สมัยที่พระผู้มีพระภาคยังทรงพระชนมอยู่แล้ว นอกจากนี้ ในพจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์ ยังได้อธิบายเพิ่มเติมอีกว่า

... อรรถกถามีมาเดิมสืบแต่พุทธกาลเป็นของเนื่องอยู่ด้วยกันกับการศึกษาคำสอนของพระพุทธเจ้า ดังที่เข้าใจง่าย ๆ ว่า “อรรถกถา” ก็คือคำอธิบายพุทธพจน์ ...คำอธิบายพุทธพจน์นั้น ก็เริ่มต้นที่พุทธพจน์ คือพระดำรัสของพระพุทธเจ้านั่นเอง ซึ่งเป็นพระดำรัสที่ตรัสประกอบเสริมขยายความในเรื่องที่ตรัสเป็นหลักในคราวนั้น ๆ บ้าง เป็นข้อที่ทรงชี้แจงอธิบายพุทธพจน์อื่นที่ตรัสไว้ก่อนแล้วบ้าง เป็นพระดำรัสปลุกย่อยที่ตรัสอธิบายเรื่องเล็ก ๆ น้อย ๆ ทำนองเรื่องเบ็ดเตล็ดบ้าง ... ส่วนที่เป็นพระดำรัสรายละเอียดหรือข้อปลุกย่อยขยายความ ซึ่งเรียกว่า ปกิณณกเทศนา (จะเรียกว่า ปกิณณกรรมเทศนา ปกิณณกรรมกถา ปกิณณกถา หรือ บาสิมุตธรรมกถาก็ได้) แม้จะไม่ได้รวมไว้เป็นส่วนของพระไตรปิฎก แต่พระสาวกก็ถือว่าสำคัญยิ่ง คือเป็นส่วนอธิบายขยายความที่ช่วยให้เข้าใจพุทธพจน์ที่บันทึกไว้เป็นพระสูตรเป็นต้นนั้นได้ชัดเจนขึ้น พระสาวกทั้งหลายจึงกำหนดจดจำ ปกิณณกเทศนา เหล่านี้ไว้ประกอบพ่วงคู่มา กับพุทธพจน์ในพระไตรปิฎก เพื่อเป็นหลักฐานที่ช่วยให้เข้าใจชัดเจนในพระพุทธประสงค์ของหลักธรรมที่ตรัสในคราวนั้น ๆ และเฉพาะอย่างยิ่งจะได้ใช้ในการชี้แจงอธิบายหลักธรรมในพุทธพจน์นั้นแก่ศิษย์เป็นต้น พระ ปกิณณกเทศนานี้แหละ ที่เป็นแกนหรือเป็นที่ก่อรูปของสิ่งที่เรียกว่าอรรถกถา ...^{๓๓๓}

เมื่อผู้วิจัยทำการสืบค้นข้อมูลเพิ่มเติม ยังพบอีกว่า พระผู้มีพระภาคทรงประกาศว่า พระองค์แสดงธรรมพร้อมด้วยอรรถะ มีหลักฐานปรากฏในพระสูตรตันตปิฎก ที่ฉนิกาย สีสันธรรค สามัญญผลสูตร ผลแห่งความเป็นสมณะที่ประณีตกว่าที่ผ่านมา ความว่า

^{๓๓๒} ที.สี.อ. (ไทย) -/-/๖.

^{๓๓๓} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์, หน้า ๕๐๗-

ภควา เอตทโวจ อธิ มหาราช ตถาคโต โลเก อุปปชติ อรหิ สรรพพทุโส
 วิชาจรรณสมปนโน สุคโต โลกวิทู อนุตตโร ปุริสทมมสารถิ สตุถา เทวมนุสสานิ พุทโธ
 ภควาติ โส อิมิ โลกิ สเทวกิ สมารกิ สพุรหมกิ สสสมณพราหมณิ ปชิ สเทวมนุสสสิ สยิ อภิญญา
 สจฉิกิตวา ปเวเทติ ฯ โส ฌมมิ เทเสติ อาทิกุลยาณิ มชฌเมกกุลยาณิ ปรีโยสานกกุลยาณิ สาตถิ
 สพฺพญชนิ เกวลปรีปัญณิ ปรีสุทฺธิ พุรหมจริยิ ปกาเสติ ฯ^{๓๓๔}

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า มหาบพิตร ตถาคตอุบัติขึ้นในโลกนี้ เป็นพระอรหันต์ ... แสดง
 ธรรมมีความงามในเบื้องต้น มีความงามในท่ามกลางและมีความงามในที่สุด ประกาศพรหมจรรย์
 พร้อมทั้งอรรถและพยัญชนะ บริสุทธบริบูรณ์ครบถ้วน^{๓๓๕}

นอกจากพระผู้มีพระภาคเจ้าจะทรงแสดงธรรมพร้อมด้วยอรรถแล้ว พระองค์ยังรับสั่งให้
 พระสาวกทั้งหลายแสดงธรรมพร้อมด้วยอรรถดังเช่นเดียวกันกับพระองค์ด้วย ปรากฏหลักฐานใน
 พระวินัยปิฎก มหาวรรค มหาขันธกะ มารกถา ส่งพระอรหันต์ ๖๐ รูป ไปประกาศศาสนา ความว่า

... จรณ ภิกฺขเว จาริกิ พฺพชนหิตาย พฺพชนสุขาย โลกานุกมปาย อุตถาย หิตาย สุขาย
 เทวมนุสสานิ มา เอเกน เทว อคมิตถ เทเสถ ภิกฺขเว ฌมมิ อาทิกุลยาณิ มชฌเมกกุลยาณิ
 ปรีโยสานกกุลยาณิ สาตถิ สพฺพญชนิ เกวลปรีปัญณิ ปรีสุทฺธิ พุรหมจริยิ ปกาเสถ^{๓๓๖}

... ภิกษุทั้งหลาย พวกเธอจงจาริกไป เพื่อประโยชน์สุขแก่ชนจำนวนมาก เพื่ออนุเคราะห์
 ชาวโลก ... จงแสดงธรรมมีความงามในเบื้องต้น มีความงามในท่ามกลาง และมีความงามในที่สุด
 จงประกาศพรหมจรรย์ พร้อมทั้งอรรถและพยัญชนะบริสุทธบริบูรณ์ครบถ้วน ...^{๓๓๗}

ในสามัญญผลสูตร ระบุว่า พระผู้มีพระภาคได้ตรัสกับพระราชาว่า พระองค์แสดงธรรม
 พร้อมทั้งอรรถและพยัญชนะ ส่วนในมารกถา ยังระบุอีกว่า พระองค์ยังรับสั่งกำชับให้พระสาวก
 ทั้งหลาย แสดงธรรมพร้อมทั้งอรรถและพยัญชนะดังเช่นเดียวกันกับพระองค์ ซึ่งคำว่า อรรถ เมื่อไป
 ตรวจสอบข้อมูลในสามัญญผลสูตรและมารกถา (ฉบับบาลีอักษรไทย) ใช้คำศัพท์ว่า สาตถิ ซึ่งคำว่า
 สาตถิ นี้มีคำอธิบายปรากฏในอรรถกถาพระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย ปรมัตถโชติกา สุตตันนิบาต
 มหาวรรค เสลสูตรวิณณา อธิบายว่า

ในคำมีอาทิว่า พร้อมทั้งอรรถ พร้อมทั้งพยัญชนะ (สาตถิ สพฺพญชนิ) ... เพราะพระผู้มีพระ
 ภาค เมื่อจะทรงแสดงธรรมนี้ย่อมประกาศศาสนพรหมจรรย์และมรรคพรหมจรรย์ ทรงแสดง
 โดยนัยต่าง ๆ ชื่อว่าพร้อมทั้งอรรถ เพราะสมบูรณ์ด้วยอรรถตามเหตุเกิด ชื่อว่าพร้อมทั้ง
 พยัญชนะ เพราะความสมบูรณ์ด้วยพยัญชนะ ชื่อว่าพร้อมทั้งอรรถ เพราะประกอบเสมอด้วยการ
 ประกาศ การขยายความ การเปิดเผย การจำแนก การทำให้ง่าย การบัญญัติและบทแห่งอรรถ

^{๓๓๔} ที.สี. (บาลี) ๙/๑๙๐/๖๓.

^{๓๓๕} ที.สี. (ไทย) ๙/๑๙๐/๖๔.

^{๓๓๖} วิ.ม. (บาลี) ๔/๓๒/๒๗.

^{๓๓๗} วิ.ม. (ไทย) ๔/๓๒/๔๐.

ชื่อว่าพร้อมทั้งพยัญชนะ เพราะสมบูรณ์ด้วยอักขระ บท พยัญชนะ อากาโร ภาษา และการ
แนะนำ ... ชื่อว่าพร้อมทั้งอรรถ เพราะเป็นวิสัยแห่งการแตกฉานด้วยอรรถและปฏิภาณ ชื่อว่า
พร้อมทั้งพยัญชนะ เพราะเป็นวิสัยแห่งการแตกฉานด้วยธรรมและภาษา ...^{๓๓๘}

ในพจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์ ยังได้อธิบายอีกว่า

อรรถ ... ความหมาย, ความหมายแห่งพุทธพจน์, พระสูตร พระธรรมเทศนา หรือพุทธพจน์
ว่าโดยการแปลความหมาย แยกเป็น อรรถ ๒ คือ ๑. เนยอรรถ (พระสูตร) ซึ่งมีความหมายที่
จะต้องไขความ, พุทธพจน์ที่ตรัสตามสมมติ อันจะต้องเข้าใจความจริงแท้ที่ซ่อนอยู่อีกชั้นหนึ่ง
เช่นที่ตรัสเรื่องบุคคล ตัวตน เรา-เขา ว่า บุคคล ๔ ประเภท ... เป็นต้น ๒. นิตถะ (พระสูตร) ซึ่ง
มีความหมายที่แสดงชัดโดยตรงแล้ว, พุทธพจน์ที่ตรัสโดยปรมาตม ซึ่งมีความหมายตรงไปตรงมา
ตามสภาวะ เช่นที่ตรัสว่า รูป เสียง กลิ่น รส เป็นต้น; อรรถ ก็เขียน^{๓๓๙}

และยังปรากฏหลักฐานว่า การแสดงธรรมของพระสาวกสาวิกาทิ้งหลาย เมื่อเทียบโดย
อรรถกับอรรถ พยัญชนะกับพยัญชนะแล้ว เข้ากันได้ ลงกันได้กับคำสอนของพระศาสดา ไม่มี
ผิดเพี้ยนเลย โดยผู้วิจัยจะยกตัวอย่างหลักฐานบางส่วนมาแสดง ดังต่อไปนี้

ในพระสูตรตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย เอกาทสกนิบาต นิสสยวรรค ปฐมสังญาสสูตร ความว่า

ผู้มีอายุ น้าอัครจริยจริง ไม่เคยปรากฏ การที่อรรถกับอรรถ พยัญชนะกับพยัญชนะของพระ
ศาสดาและพระสาวก เปรียบเทียบกันได้ เสมอกัน ไม่ผิดกัน ในบทอันเลิศ ท่านผู้มีอายุ เมื่อสักครู
นี้ ผมเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคได้ทูลถามเนื้อความนี้แล้ว แม้พระผู้มีพระภาคก็ทรงตอบ
เนื้อความนี้แก่ผมด้วยบทเหล่านี้ ด้วยพยัญชนะเหล่านี้ เหมือนที่ท่านสารีบุตรตอบ ...^{๓๔๐}

ในพระสูตรตันตปิฎก ขุททกนิกาย อปทาน พุทธวรรค เถราปทาน สารีปุตตเถราปทาน
ความว่า

คุณวิเศษเหล่านี้คือ ปฏิสัมภิตา ๔ วิโมกข์ ๘ และอภิญญา ๖ ข้าพเจ้าได้ทำให้แจ้งแล้ว
คำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า ข้าพเจ้าก็ได้ทำสำเร็จแล้ว ดังนี้แล ได้ทราบวาทะ ท่านพระสารีบุตรเถระได้
ภาสิตคาถาเหล่านี้ ด้วยประการฉะนี้^{๓๔๑}

^{๓๓๘} ชุ.สุ.อ. (ไทย) ๒/-/๓๑๒-๓๑๓.

^{๓๓๙} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์, หน้า ๕๓๓-
๕๓๔.

^{๓๔๐} อ.เอกาทสก. (ไทย) ๒๔/๗/๔๐๐-๔๐๑.

^{๓๔๑} ชุ.อป. (ไทย) ๓๒/๓๗๔/๕๘.

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ น้าอัครจริยจริง ไม่เคยปรากฏ ที่อรรดกับอรรด พญูชนะกับพญูชนะ
ของพระศาสดากับของพระสาวิกาเทียบเคียงกันได้ เหมือนกันไม่ผิดเพี้ยนในบทที่สำคัญ ... ข้า
พระองค์เข้าไปหานางเขมาภิกษุณีได้ถามเรื่องนี้ แม่พระแม่เจ้ารูปนั้นก็ได้ออบเรื่องนี้ด้วยบทและ
พญูชนะเหล่านี้แก่ข้าพระองค์เหมือนพระผู้มีพระภาค^{๓๔๒}

คุณวิเศษเหล่านี้ คือ ปฏิสัมมิกา ๔ วิโมกข์ ๘ และอภิญญา ๖ หม่อมฉันก็ได้ทำให้แจ้งแล้ว คำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า หม่อมฉันก็ได้ทำสำเร็จแล้ว ดังนี้แล ได้ทราบว่ พระเขมาภิกษุณีได้ภาษิตคาถาเหล่านี้ ด้วยประการฉะนี้^{๓๔๓}

ในสาริปุตตเถราปทานและเขมาเถรียาปทานข้างต้น ปรากฏข้อความว่า พระเถระเถรีทั้ง ๒ ประกอบด้วยปฏิสัมภิทาทั้ง ๔ ซึ่งคำศัพท์ว่า ปฏิสัมภิทา ๔ มีการอธิบายไว้ในพระอภิธรรมปิฎก วิกัฏ์ ปฏิสัมภิทาวิกัฏ์ สุตตันตภาชนีย์ สังคหวาร ความว่า

๑. อัตถปฏิสัมภิกา (ปัญญาแตกฉานในอรรถ)
๒. รัมมปฏิสัมภิกา (ปัญญาแตกฉานในธรรม)
๓. นิรุตติปฏิสัมภิกา (ปัญญาแตกฉานในนิรุตติ)
๔. ปรีภาณปฏิสัมภิกา (ปัญญาแตกฉานในปรีภาณ)^{๓๔๔}

๑. อัตถปฏิสัมภิกา (ปัญญาแตกฉานในอรรถ, ปรีชาแจ้งในความหมาย, เห็นข้อธรรมหรือความย่อ ก็สามารถแยกแยะอธิบายขยายออกไปได้โดยพิสดาร เห็นเหตุอย่างหนึ่ง ก็สามารถคิดแยกแยะกระจายเชื่อมโยงต่อกออกไปได้จนล่วงรู้ถึงผล ...)

๒. ธรรมปฏิสัมพันธ์ (ปัญญาแตกฉานในธรรม, ปรีชาแจ้งในหลัก, เห็นอรรถาธิบายพิสดาร ก็สามารถจับใจความมาตั้งเป็นกระทู้หรือหัวข้อได้ เห็นผลอย่างหนึ่ง ก็สามารถสืบสาวกลับไปหาเหตุได้ ...)

๓. นิรุตติปฏิสัมพันธ์ (ปัญญาแตกฉานในนิรุกติ, ปรีชาแจ้งในภาษา, รู้ศัพท์ ถ้อยคำบัญญัติ และภาษาต่าง ๆ เข้าใจใช้คำพดด้วงให้ผู้อื่นเข้าใจและเห็นตามได้ ...)

๓๔๔ อภิ.วิ. (ไทย) ๓๕/๗๑๘/๔๕๙.

๔. ปฏิภาณปฏิสัมภิทา (ปัญญาแตกฉานในปฏิภาณ, ปรีชาแจ้งในความคิดทันการ, มีไหวพริบ ชี้มخابในความรู้ที่มีอยู่ เอามาเชื่อมโยงเข้าสร้างความคิดและเหตุผลขึ้นใหม่ ใช้ประโยชน์ได้สບเหมาะ เข้ากับกรณีเข้ากับเหตุการณ์ ...) ^{๓๔๕}

จากหลักฐานในปฐมสังญสูตรและเขมาสูตร ชี้ให้เห็นว่า การแสดงธรรมของพระสาวกสาวิกามีพระสารีบุตรเถระและพระเขมาเถรี เป็นต้น เมื่อเทียบโดยอรรถะกับอรรถะ และเทียบโดยพยัญชนะกับพยัญชนะแล้ว เข้ากันได้ ลงกันได้กับคำสอนของพระศาสดา ซึ่งในสารีบุตรเถระปาทานและเขมาเถรีปาทาน ยังระบุอีกว่า พระสารีบุตรเถระและพระเขมาเถรีทั้ง ๒ ล้วนเป็นพระอรหันต์ผู้แตกฉานในปฏิสัมภิทาทั้ง ๔ ซึ่งปฏิสัมภิทา ๔ นี้มีคุณสมบัติอย่างหนึ่ง คือ ปัญญาแตกฉานในอรรถ (อรรถปฏิสัมภิทา) และด้วยคุณสมบัติทั้ง ๔ ในปฏิสัมภิทาจึงทำให้พระสาวกสาวิกาผู้เป็นพระอรหันต์ทั้งหลาย ยกตัวอย่าง เช่น พระโมคคัลลานเถระ ^{๓๔๖} พระมหากัสสปเถระ ^{๓๔๗} พระอนนุธธเถระ ^{๓๔๘} พระปณณมันตานีบุตรเถระ ^{๓๔๙} พระสุเมธาเถรี ^{๓๕๐} พระเมฆลทายิกาเถรี ^{๓๕๑} พระมันฑปทายิกาเถรี ^{๓๕๒} พระสังกมทาเถรี ^{๓๕๓} เป็นต้น เข้าใจพุทธประสงค์และสามารถอรรถาธิบายเข้ากันได้ ลงกันได้กับคำสอนของพระศาสดา นอกจากนี้ยังมีพระอรหันต์สาวกสาวิกาผู้แตกฉานในปฏิสัมภิทา ๔ อีกเป็นจำนวนมากที่ไม่ได้ยกมาแสดง ณ ที่นี้ ^{๓๕๔}

นอกจากพระอรหันต์สาวกสาวิกาผู้แตกฉานในปฏิสัมภิทาทั้ง ๔ ผู้ตั้งอยู่ในอเสกขภูมิแล้ว ยังมีพระอริยสาวกสาวิกาชั้นอื่น ๆ ผู้ตั้งอยู่ในเสกขภูมิ อีกเป็นจำนวนมากที่แตกฉานในปฏิสัมภิทาทั้ง ๔ ส่วนปุถุชนแม้จะเรียนพระพุทพจน์มากมาย ก็ไม่สามารถบรรลุปฏิสัมภิทาทั้ง ๔ ได้ มีหลักฐานปรากฏในอรรถกถาพระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย สัทธรรมปกาสนี ปฏิสัมภิทามรรค คันถารัมภกถา ความว่า

... ก็ปุถุชนถึงจะเรียนเอาพระพุทพจน์แม้มากมาย จะชื่อว่ามีการบรรลุปฏิสัมภิทาก็หาไม่ ส่วนพระอริยสาวกชื่อว่าจะไม่บรรลุปฏิสัมภิทาย่อมไม่มี ...

...พึงทราบปฏิสัมภิทาทั้ง ๔ ประการนี้ว่า ย่อมถึงความแตกฉานในฐานะ ๒ ประการ ย่อมผ่องใสด้วยเหตุ ๕ ประการ ย่อมถึงความแตกฉานในฐานะ ๒ ประการ ๒ ประการ เป็นไฉน คือ ในเสกขภูมิและอเสกขภูมิ ในภูมิทั้ง ๒ นั้น ปฏิสัมภิทาของพระมหาเถระ ๘๐ องค์ ซึ่งมีนามอย่างนี้

^{๓๔๕} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, หน้า ๑๒๑.

^{๓๔๖} ขุ.อป. (ไทย) ๓๒/๓๙๗/๖๑.

^{๓๔๗} ขุ.อป. (ไทย) ๓๒/๔๒๐/๖๔.

^{๓๔๘} ขุ.อป. (ไทย) ๓๒/๔๓๓/๖๖.

^{๓๔๙} ขุ.อป. (ไทย) ๓๒/๔๔๐/๖๘.

^{๓๕๐} ขุ.อป. (ไทย) ๓๓/๑๙/๓๖๘.

^{๓๕๑} ขุ.อป. (ไทย) ๓๓/๒๕/๓๖๙.

^{๓๕๒} ขุ.อป. (ไทย) ๓๓/๓๐/๓๗๐.

^{๓๕๓} ขุ.อป. (ไทย) ๓๓/๓๖/๓๗๑.

^{๓๕๔} ดูรายละเอียดใน ขุ.อป. (ไทย) ๓๒/๓๗๓/๕๘.-๓๒/๓๗๘/๗๐๓, ๓๓/๓๐/๕.-๓๓/๒๓๓/๕๕๒.

คือ พระสารีบุตรเถระ พระมหาโมคคัลลานเถระ พระมหากัสสปเถระ พระมหากัจจายนเถระ พระมหาโกฏิฐิตเถระ เป็นต้น ถึงความแตกฉานในอเสกขภูมิ ปฏิสัมภิทาของพระอริยบุคคลผู้มีนามอย่างนี้ คือ พระอานนทเถระ จิตตคหบดี ัมมิกอุบาสก อุบาสีคหบดี ชุชชุตตราอุบาสิกา เป็นต้น ถึงความแตกฉานในเสกขภูมิ ปฏิสัมภิทาย่อมถึงความแตกฉานในภูมิทั้ง ๒ เหล่านี้ ดังกล่าวมานี้^{๓๕๕}

นอกจากนี้ พระผู้มีพระภาคยังมีพระดำรัสรับสั่งให้ผู้ที่เข้ามาบวชเป็นภิกษุในพระศาสนา จะต้องศึกษาเล่าเรียนพระบาลีและอรรถจากพระอุปัชฌาย์อาจารย์ ดังหลักฐานต่อไปนี้

ในพระวินัยปิฎก มหาวรรค มหาขันธกะ อุปัชฌายวัตตกถา ความว่า

สเจ อุทิสาเปตุกาโม โหติ อุทิสาเปตพโพ สเจ ปริปฺจุจฺติกาโม โหติ ปริปฺจุจฺติพโพ ฯ^{๓๕๖}

ถ้าอุปัชฌาย์ต้องการจะให้เรียน ฟังเรียน

ถ้าอุปัชฌาย์ต้องการจะให้สอบถามอรรถ ฟังสอบถาม^{๓๕๗}

ในพระวินัยปิฎก มหาวรรค มหาขันธกะ อากัรยวัตตกถา ความว่า

สเจ อุทิสาเปตุกาโม โหติ อุทิสาเปตพโพ สเจ ปริปฺจุจฺติกาโม โหติ ปริปฺจุจฺติพโพ ฯ^{๓๕๘}

ถ้าอาจารย์ต้องการจะให้เรียน ฟังเรียน

ถ้าอาจารย์ต้องการจะให้สอบถามอรรถ ฟังสอบถาม^{๓๕๙}

ในอุปัชฌายวัตตกถาและอากัรยวัตตกถา มีพระพุทธรังษีว่า ภิกษุจะต้องศึกษาเล่าเรียน บาลีและอรรถจากพระอุปัชฌาย์อาจารย์ และคำว่า อรรถ ในที่นี้พระบาลีใช้คำศัพท์ว่า ปริปฺจุจฺติกาโม ซึ่งในอรรถกถาสัทธินิวิฐิตกถา อธิบายว่า ปริปฺจุจฺติ ได้แก่ การพรรณนาเนื้อความบาลี มีหลักฐานปรากฏในอรรถกถาพระวินัยปิฎก สมันตปาสาทิกา มหาวรรค มหาขันธกะ สัทธินิวิฐิตกถา อธิบายว่า

ที่ชื่อว่า อุทเทส ได้แก่ การบอกบาลี

ที่ชื่อว่า ปริปฺจุจฺติ ได้แก่ การพรรณนาเนื้อความบาลี^{๓๖๐}

ในพจนานุกรมไทย ฉบับทันสมัยและสมบูรณ์ อธิบายว่า

พรรณนา [พินนะ-] ก. บรรยายหรือกล่าวไว้โดยละเอียดเพื่อให้ผู้อ่านหรือผู้ฟังนึกเห็น

ภาพ^{๓๖๑}

^{๓๕๕} ชุ.ป.อ. (ไทย) ๑/-/๘.

^{๓๕๖} วิ.ม. (บาลี) ๔/๖๖/๖๑.

^{๓๕๗} วิ.ม. (ไทย) ๔/๖๖/๘๔.

^{๓๕๘} วิ.ม. (บาลี) ๔/๗๘/๘๐.

^{๓๕๙} วิ.ม. (ไทย) ๔/๗๘/๑๐๙.

^{๓๖๐} วิ.ม.อ. (ไทย) ๓/๖๗/๕๒.

หลักฐานในอุปัชฌายวัตตกถาและอาจริยวัตตกถาข้างต้น ระบุว่า ให้ภิกษุเรียนบาลีและ
อรรถจากพระอุปัชฌาย์อาจารย์ ซึ่งการเรียนอรรถในที่นี้หมายถึง การเรียนอรรถกถานั้นเอง เพราะคำ
ว่า อรรถ (ปริพุจฉา) ที่มีปรากฏอยู่ทั่วไปในพระไตรปิฎกฉบับแปลภาษาไทย ก็คืออรรถกถา มีหลักฐาน
ปรากฏในพระสูตรตันตปิฎก ขุททกนิกาย จุฬินิเทศ ปฐมวรรค ชัคควิสาณสูตรตันตปิฎก ความว่า

... แม้บรรพชิตบางพวกในธรรมวินัยนี้ เมื่ออุปัชฌาย์อาจารย์กำลังให้นิสัย ให้อุทเทส(บาลี)
ให้ปริพุจฉา(อรรถกถา) ให้จีวร ให้บาตร ...^{๓๖๒}

นอกจากนี้ ยังปรากฏหลักฐานที่ชี้ให้เห็นว่า คำว่า อรรถ ที่ปรากฏอยู่ทั่วไปในพระไตรปิฎก
ก็คือ อรรถกถา ยกตัวอย่างหลักฐานในพระสูตรตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย จตุกกนิบาต ปฐมปณณาสก์
ภณทคามวรรค อปัปสสุตสูตร ความว่า

... บุคคลบางคนในโลกนี้มีสุตะ คือ สุตตะ เคยยะ เวยยาकरणะ คาคา อุทาน อิติวุตตะกะ
ชาตกะ อัฏฐุตธรรม เวทลล่น้อย ทั้งเขาก็หารู้อรรถ รู้ธรรม ...^{๓๖๓}

ในอรรถกถาพระสูตรตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย มโนรลปุรณิ จตุกกนิบาต ปฐมปณณาสก์
ภณทคามวรรค อปัปสสุตสูตรตันตปิฎก อธิบายว่า

... คำว่า หารู้อรรถรู้ธรรม ... ไม่ (น อตถมณฺเฑย ฐมมณฺเฑย) ได้แก่ ไม่รู้ทั้งอรรถกถาทั้ง
พระบาลี ...^{๓๖๔}

ต่อมา ภายหลังได้มีพระพุทธรังษีรับสั่งให้พระสาวกสอบทานอรรถกถาแล้วให้ยกขึ้นสู่
การสังคายนา มีหลักฐานปรากฏในพระสูตรตันตปิฎก ทีฆนิกาย ปาฎิกวรรค ปาสาทิกสูตร ธรรมที่ควร
สังคายนา ความว่า

จนทะ ... พึงพร้อมเพรียงกันประชุม สอบทานอรรถกับอรรถ พยัญชนะกับพยัญชนะในธรรม
นั้น แล้วพึงสังคายนา ไม่พึงวิวาทกัน เพื่อให้พรหมจรรย์นี้ตั้งอยู่ได้นาน ดำรงอยู่ได้นาน ชื่อนั้นพึง
เป็นไปเพื่อเกื้อกูลแก่คนหมู่มาก เพื่อสุขแก่คนหมู่มาก เพื่ออนุเคราะห์ชาวโลก เพื่อประโยชน์
เพื่อเกื้อกูล เพื่อสุขแก่เทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย^{๓๖๕}

ภายหลังการพระพุทธเจ้าปรินิพพาน พระอรหันตสาวกทั้ง ๕๐๐ ได้ยกอรรถกถาขึ้นสู่การ
สังคายนา ดังหลักฐานปรากฏในอรรถกถาพระสูตรตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย มโนรลปุรณิ เอกนิบาต
บทนำและคันถารัมภกถา ความว่า

^{๓๖๑} ฝ่ายวิชาการภาษาไทย บริษัท ซีเอ็ดดูเคชั่น จำกัด (มหาชน), พจนานุกรมไทย ฉบับทันสมัยและ
สมบูรณ์, (กรุงเทพมหานคร: บริษัท พิมพ์ดี จำกัด, ๒๕๕๒), หน้า ๗๔๔.

^{๓๖๒} ขุ.จ. (ไทย) ๓๐/๑๒๙/๔๓๐.

^{๓๖๓} อง.จตุกก. (ไทย) ๒๑/๖/๑๐.

^{๓๖๔} อง.จตุกก.อ. (ไทย) ๒/๖/๓๘๔.

^{๓๖๕} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๑๗๗/๑๓๘.

พระอรหันต์ผู้เชี่ยวชาญ ๕๐๐ องค์ ได้สังคายนาอรรถกถาได้ไว้ตั้งแต่ต้น และได้สังคายนาอรรถกถาได้ไว้ โดยลำดับแม่ในภายหลัง แท้จริง พระมหามหันทเถระผู้เชี่ยวชาญได้นำอรรถกถานั้นมาสู่เกาะสีหฬ จารึกไว้ด้วยภาษาสีหฬ เพื่อประโยชน์แก่ชาวเกาะ^{๓๖๖}

ความเสียหายที่เกิดจากการตัดและทำลายคัมภีร์อรรถกถาพระไตรปิฎก

ต่อมา เมื่อพระพุทธเจ้าปรินิพพานล่วงไปได้ ๑๐๐ ปี ภายหลังการสังคายนาครั้งที่ ๒ พวกภิกษุชาววัชชีบุตรทั้งหลายได้บัญญัติข้อปฏิบัติขึ้นมาใหม่ ๑๐ ข้อ เรียกว่า วัฏฏ ๑๐ ประการ^{๓๖๗} นอกจากนี้ พวกภิกษุชาววัชชีบุตรทั้งหลายยังได้พากันทำลายพระธรรมวินัยให้เสียหาย ดังปรากฏหลักฐานในอรรถกถาพระอภิธรรมปิฎก ปัญจกัณฐก กถาวัฏฏวณณนา นิทานกถา ความว่า

ภิกษุผู้ลามกทั้งหลาย ผู้เป็นชาววัชชีบุตร ผู้เป็นอธรรมวาที ถูกพระเถระผู้เป็นธรรมวาทีทั้งหลายขับออกแล้ว ได้พากันตั้งคณาจารย์ใหม่ ภิกษุเหล่านั้นมีประมาณหมื่นรูปได้ประชุมกันรวบรวมน คือ ทำการรื้อยกรองพระธรรมวินัย เพราะฉะนั้นการรื้อยกรองพระธรรมวินัยนี้ ท่านจึงเรียกว่า มหาสังคิตติ ภิกษุทั้งหลายผู้ทำมหาสังคิตติได้ทำความขัดแย้งไว้ในพระศาสนา ทำลายสังคายนาเดิม แล้วทำการรวบรวมนพระธรรมวินัยไว้เป็นอีกอย่างหนึ่ง ภิกษุเหล่านั้นได้แต่งพระสูตรที่สังคายนาไว้แล้วให้เป็นอย่างอื่น และทำลายอรรถและธรรมในพระวินัยในนิกายทั้ง ๕ ด้วย

อนึ่ง ... ภิกษุเหล่านั้น ๆ ได้กำหนดอรรถไว้เป็นอย่างอื่นจากอรรถที่พระผู้มีพระภาคตรัสไว้โดยหมายเอาอย่างหนึ่ง ได้ยังอรรถมากมายให้พินาศไป เพราะฉะฉาแห่งพยัญชนะ ภิกษุเหล่านั้นละทิ้งพระสูตรบางอย่างและพระวินัยอันลึกซึ้งเสียแล้วแต่งพระสูตรเทียม พระวินัยเทียมทำให้เป็นอย่างอื่น ... แต่กาลนั้นมาได้เกิดแตกแยกกันขึ้นในมหาสังคิกะนั้น ... ก็นิกายทั้ง ๕ เหล่านี้ทั้งหมดมีมูลมาจากพวกทำมหาสังคิตติที่ทำลายอรรถและธรรม และทำลายการสงเคราะห์ธรรมวินัยบางอย่าง ภิกษุเหล่านั้นละทิ้งคัมภีร์บางคัมภีร์ และกระทำให้เป็นอย่างอื่นทั้ง นาม ลิงค์ บริหาร และอาภักปกรณียะ

อนึ่ง ในเถรวาทผู้บริสุทธิ์ เหล่าภิกษุผู้ละทิ้งปกติภาวะและกระทำให้เป็นอย่างอื่นนั้นได้เกิดการแตกแยกกันขึ้นอีก ... ได้แตกแยกกันมาโดยลำดับดังนี้ วาหะ คือนิกายเหล่านี้ทั้ง ๑๑ นิกายแตกแยกออกไปจากเถรวาททั้งสิ้น ภิกษุเหล่านั้นทำลายทั้งอรรถและธรรม ทำการรวบรวมนอรรถธรรมไว้อย่าง และได้ทอดทิ้งคัมภีร์บางคัมภีร์ ทั้งกระทำให้เป็นอย่างอื่น ตลอดทั้งนาม ลิงค์ บริหาร และอาภักปกรณียะ ได้พากันละทิ้งความเป็นปกติเสียแล้ว นิกายที่แตกแยกกัน ๑๗ นิกาย นิกายที่ไม่แตกแยกกันมี ๑ นิกาย คือเถรวาท รวมนิกายทั้งหมดเป็น ๑๘ นิกาย ... นิกายที่เหลือ คือนอกจากเถรวาท เกิดขึ้นแล้วเป็นจุลกาฬากเกิดอยู่ที่ต้นไม้ นิกายที่แตกแยกกันมาทั้ง

^{๓๖๖} อง.เอกก.อ. (ไทย) -/-/๒.

^{๓๖๗} ดูรายละเอียดใน วิ.จ. (ไทย) ๗/๔๔๖/๓๙๓.

๑๗ นิคายนี้ ไม่มีใน ๑๐๐ ปีแรก แต่ในระหว่าง ๑๐๐ ปี ที่ ๒ คือภายในพระพุทธศักราช ๒๐๐ ปี ได้เกิดขึ้นแล้วในศาสนาของพระชินะพุทธเจ้า ด้วยประการฉะนี้แล^{๓๖๘}

ในอรรถกถาถาวธกั กล่าวว่ พวกภิกษุชาววัชชีบุตรผู้เป็นอธรรมวาทีได้รวบรวมภิกษุจำนวน ๑๐,๐๐๐ รูป แล้วประชุมสังคายนาพระธรรมวินัย เรียกว่า มหาสังคีติ และเรียกคณะตนว่า มหาสังฆิกะ ภิกษุทั้งหลายผู้ทำมหาสังคีติได้ทำความขัดแย้งไว้ในพระศาสนา ด้วยการทำให้พระไตรปิฎกและอรรถกถาผิดเพี้ยนไปจากพุทธประสงค์ ทำอรรถกถามากมายให้พินาศเสียหาย และแต่งพระสูตรพระวินัยเทียมขึ้นมาแทน ภายหลังมีนิคายที่แตกออกไปจากมหาสังฆิกะอีก ๕ นิคาย ส่วนในฝ่ายเถรวาท เหล่าภิกษุได้ละทิ้งความเป็นเถรวาทแล้วแยกตัวออกไปตั้งนิคายต่าง ๆ รวมได้ ๑๑ นิคาย ภิกษุเหล่านี้ได้ทำลายอรรถกถาและธรรมให้ผิดเพี้ยนไปเป็นต้น ซึ่งต่อมาในภายหลังได้มีนิคายต่าง ๆ แยกแยกออกมาทั้งหมด ๑๗ นิคาย โดยยังไม่รวมกับนิคายที่ยังยึดถือหลักการเดิม คือ เถรวาท โดยสาเหตุหลักของการแตกแยกเป็นนิคายต่าง ๆ ก็เนื่องมาจากภิกษุทั้งหลายได้พากันทำลายพระไตรปิฎกและอรรถกถา โดยการแก้ไขและเพิ่มเติมให้ผิดเพี้ยนไปจากพุทธประสงค์ ซึ่งเหตุการณ์เช่นนี้ก็ตรงกับพระพุทธดำรัสที่ปรากฏในพระสูตรตันตปิฎก อังคุตตรนิคาย ทสกนิบาต ปฐมปิณณาสก์ อักโกสวรคค วิวาทสูตร (ว่าด้วยเหตุให้เกิดวิวาทขึ้นในสงฆ์) ความว่า

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า อุบาลี ภิกษุทั้งหลายในธรรมวินัยนี้
... แสดงสิ่งที่ตถาคตไม่ได้ภาษิตไว้ ไม่ได้กล่าวไว้ว่า ‘ตถาคตได้ภาษิตไว้ ได้กล่าวไว้’
แสดงสิ่งที่ตถาคตได้ภาษิตไว้ ได้กล่าวไว้ว่า ‘ตถาคตไม่ได้ภาษิตไว้ ไม่ได้กล่าวไว้’
แสดงกรรมที่ตถาคตไม่ได้ประพจน์มาว่า ‘ตถาคตได้ประพจน์มา’
แสดงกรรมที่ตถาคตได้ประพจน์มาว่า ‘ตถาคตไม่ได้ประพจน์มา’
แสดงสิ่งที่ตถาคตไม่ได้บัญญัติไว้ว่า ‘ตถาคตได้บัญญัติไว้’
แสดงสิ่งที่ตถาคตได้บัญญัติไว้ว่า ‘ตถาคตไม่ได้บัญญัติไว้’

อุบาลี นี่เป็นเหตุ นี่เป็นปัจจัยให้เกิดความบาดหมาง ทะเลาะ แ่งแย่ง และวิวาทกันขึ้นในสงฆ์ ซึ่งเป็นเหตุให้ภิกษุทั้งหลายอยู่ไม่สำราญ^{๓๖๙}

เมื่ออรรถกถาถูกแก้ไขให้ผิดเพี้ยนไป ชื่อว่าเป็นการทำลายพระสัทธรรมให้เสื่อมสูญ ซึ่งปรากฏหลักฐานในพระสูตรตันตปิฎก อังคุตตรนิคาย ทุกนิบาต ตติยปิณณาสก์ อธิกรณวรรค ความว่า

ธรรม ๒ ประการนี้ย่อมเป็นไปเพื่อความเสื่อมสูญหายไปแห่งสัทธรรม

ธรรม ๒ ประการ อะไรบ้าง คือ

๑. บทพยัญชนะที่สืบทอดกันมาไม่ดี

๒. อรรถกถาที่สืบทอดขยายความไม่ดี

^{๓๖๘} อภ.ปญจ.อ. (ไทย) -/-(๑๖๒-๑๖๖).

^{๓๖๙} อภ.ทสก. (ไทย) ๒๔/๔๑/๙๓.

แม้บรรดแห่งบทพยัญชนะที่ตั้งไว้ไม่ดีก็ถือว่าเป็นการสืบทอดขยายความไม่ดี
ภิกษุทั้งหลาย ธรรม ๒ ประการนี้เลื่อมเป็นไปเพื่อความเสื่อมสูญหายไปแห่งสัทธรรม^{๓๗๐}

และบุคคลผู้คัดค้านอรรถกถาโดยสูตรที่ตนเรียนไว้ไม่ดี ด้วยบทพยัญชนปฏีรูป ชื่อว่าได้
ทำลายพระสัทธรรมให้เสื่อมสูญด้วยเช่นกัน ดังหลักฐานปรากฏในพระสูตรตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย
ทุกนิบาต สมจิตตวรรค บุคคลผู้ทำให้ศาสนาเสื่อมและเจริญ ความว่า

ภิกษุพวกที่คัดค้านอรรถและธรรมโดยสูตรที่ตนเรียนไว้ไม่ดีด้วยพยัญชนปฏีรูปนั้นชื่อว่าปฏิบัติ
เพื่อไม่เกื้อกูลแก่คนหมู่มาก เพื่อไม่ใช่สุขแก่คนหมู่มาก เพื่อไม่ใช่ประโยชน์แก่คนหมู่มาก เพื่อไม่
เกื้อกูล เพื่อทุกข์แก่เทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย ภิกษุยอมประสพสิ่งไม่ใช่บุญเป็นอันมาก และชื่อ
ว่าทำให้สัทธรรมนี้สูญหายไป ...^{๓๗๑}

นอกจากนี้ หลักฐานทางคัมภีร์ฯ ยังระบุอีกว่า คัมภีร์อรรถกถานั้นได้รับการยกขึ้นสู่การ
สังคายนาถึง ๓ ครั้ง คือ ตั้งแต่การสังคายนาครั้งที่ ๑ จนถึงการสังคายนาครั้งที่ ๓ ปรากฏหลักฐานใน
อรรถกถาพระสูตรตันตปิฎก ทีฆนิกาย สุมังคลวิลาสินี สีสันธวรรค บทนำและคั่นถารัมภกถา ความว่า

... พุทธสังวัณณิตอรรถกถากับอนุพุทธสังวัณณิตอรรถกถาซึ่งเป็นอรรถกถาที่อธิบายพุทธพจน์
ด้วยภาษามคธ ที่พระสังคีติกาจารย์ได้ยกขึ้นทำการสังคายนาถึง ๓ ครั้ง ซึ่งต่อมาพระมหามหินท
เถระผู้เป็นโอรสของพระเจ้าอโศกมหาราชได้นำอรรถกถาดังกล่าวมาจากชมพูทวีป มาเผยแพร่ที่
เกาะลังกาหรือประเทศศรีลังกา ภายหลังพระมหาเถระชาวสิงหลได้แปลอรรถกถานั้นเป็นภาษา
สิงหลเพื่อหลีกเลี่ยงการกลืนจากลัทธินิกายอื่น^{๓๗๒}

ในสุมังคลวิลาสินี สีสันธวรรค อธิบายว่า อรรถกถาทั้ง ๒ คือ พุทธสังวัณณิตอรรถกถา
และอนุพุทธสังวัณณิตอรรถกถาได้ถูกยกขึ้นสู่การสังคายนาทั้ง ๓ ครั้ง ภายหลังการสังคายนาครั้งที่ ๓
พระมหามหินทเถระได้นำอรรถกถาทั้ง ๒ นี้จากชมพูทวีปไปเผยแพร่ที่เกาะลังกา ต่อมา ภายหลังได้มีการ
แปลอรรถกถาภาษามคธเป็นภาษาสิงหล ซึ่งปรากฏหลักฐานในเอกสารประกอบการสอนรายวิชา
วรรณคดีบาลี ความว่า

... ต่อมาในปี พ.ศ. ๓๕๐ ในรัชสมัยของพระเจ้าวิภูคามินิอภัยแห่งศรีลังกา พระมหาเถระ
ชาวศรีลังกาผู้แตกฉานในพระไตรปิฎกได้แปลเรียบเรียงและจารึกอรรถกถา (พร้อมทั้ง
พระไตรปิฎก) ภาษาบาลีมคธนั้นเป็นภาษาสิงหล เพื่อหลีกเลี่ยงการกลืนจากลัทธินิกายและเพื่อ
สะดวกแก่วงการการศึกษาของชาวศรีลังกา เรียกอรรถกถาฉบับแปลจารึกนี้ว่า “สีหสังฤทธกถา”
ซึ่งมีทั้งอรรถกถาพระวินัยปิฎก อรรถกถาพระสูตรตันตปิฎก อรรถกถาพระอภิธรรมปิฎก ดังนี้^{๓๗๓}

^{๓๗๐} อง.ทูก. (ไทย) ๒๐/๒๐/๗๒.

^{๓๗๑} อง.ทูก. (ไทย) ๒๐/๔๒/๘๗.

^{๓๗๒} ที.สี.อ. (ไทย) -/-/๖.

^{๓๗๓} คณาจารย์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, เอกสารประกอบการสอนรายวิชา
วรรณคดีบาลี, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๐), หน้า ๘๒.

หลักฐานข้างต้น ระบุว่า ในปี พ.ศ. ๓๕๐ พระมหาเถระชาวศรีลังกาผู้แตกฉานในพระไตรปิฎกได้แปลเรียบเรียงและจารึกอรรถกถา (พร้อมทั้งพระไตรปิฎก) จากภาษามคธเป็นภาษาสิงหล แต่ในพระวินัยปิฎก มหาวิภังค์ คำปรารภ ระบุว่า

...หลังจากพุทธปรินิพพานพระมหาสาวกทั้งหลายได้ทำสังคายนาพระธรรมวินัยครั้งแรกด้วยการรวบรวมคำสั่งสอนของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าจัดเป็นพระไตรปิฎก คือ พระวินัยปิฎก พระสุตตันตปิฎก และพระอภิธรรมปิฎก พระสงฆ์สาวกต่อ ๆ มา ก็ทรงจำเป็นแบบจากปากต่อปาก เรียกว่า มุขปาฐะ ต่อมาได้มีการสังคายนาพระธรรมวินัย คือ พระไตรปิฎก โดยการจารึกเป็นลายลักษณ์อักษร เมื่อสังคายนา ครั้งที่ ๕ ประมาณพุทธศักราช ๔๓๓ ที่ประเทศศรีลังกา ในรัชสมัยของพระเจ้าวัฏฏคามณิอุภย^{๓๗๔}

ในปี พ.ศ. ๓๕๐ รัชสมัยพระเจ้าวัฏฏคามณิอุภย คณะสงฆ์ได้ทำสังคายนาครั้งที่ ๕ แต่ในพระวินัยปิฎก มหาวิภังค์(คำปรารภ) ระบุว่า การสังคายนาครั้งที่ ๕ ประมาณ พ.ศ. ๔๓๓ ซึ่งการสังคายนาในครั้งนี้ พระมหาเถระชาวศรีลังกาได้แปลและจารึกอรรถกถาภาษามาคี เป็นภาษาสิงหล^{๓๗๕} เพื่อหลีกเลี่ยงการกลืนของลัทธินิกายอื่น และเพื่อสะดวกแก่การศึกษาของชาวศรีลังกา ต่อมา พระพุทธโฆสจารย์ได้เดินทางจากชมพูทวีปไปยังประเทศศรีลังกาเพื่อคัดลอกอรรถกถาพระไตรปิฎก ปรากฏหลักฐานในอรรถกถาพระสุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย สุมังคลวิลาสินี สีสันจวรรค บทนำ ความว่า

... ประมาณปี พ.ศ. ๙๐๐ เศษ ... ในช่วงที่ท่านอาศัยอยู่กับพระอุปัชฌาย์ ท่านได้รจนาคัมภีร์ไว้ ๓ คัมภีร์ คือ

๑. ญาโณทยะ คัมภีร์แรกที่ท่านแต่ง
๒. อัญญสาลินีอรรถกถา แก่พระอภิธรรมปิฎกธัมมสังคณี
๓. ปริตรตอรรถกถา อธิบายพระไตรปิฎกฉบับกะทัตรัต

เมื่อพระเวรตเถระทราบเรื่องจึงแนะนำให้ท่านเดินทางไปเกาะสิงหล เพื่อแปลอรรถกถา ด้วยว่าในยุคนั้นในชมพูทวีปมีเหลืออยู่เฉพาะพระบาลีไตรปิฎก ขาดอรรถกถาและอาจริยวาทต่าง ๆ ซึ่งคัมภีร์ที่ท่านอยู่นี้ จะหาได้แต่ที่เกาะสิงหลเท่านั้น

ดังนั้น พระพุทธโฆสจารย์จึงเดินทางไปยังเกาะสิงหล และได้ศึกษาอรรถกถา ตลอดถึงอาจริยวาทต่าง ๆ จนหมดสิ้น หลังจากนั้นจึงได้รจนาอรรถกถาใหม่ (อภินวอรรถกถา) ... โดยยืตอรรถกถาเก่า (โบราณอรรถกถา) เป็นต้นแบบแล้วตั้งชื่อขึ้นใหม่ว่า “อภินวอรรถกถา” ส่วนอรรถกถาที่มีข้อความพิสดารยืดยาวมาก ท่านก็จะรจนาในเชิงเรียบเรียงตามของเดิม แต่ตัดข้อความอธิบายที่ซ้ำ ๆ กันออกเสีย เหลือไว้เพียงคำอธิบาย และข้อวินิจฉัยที่เห็นว่ามีประโยชน์จริง ๆ โดยให้ชื่ออรรถกถาประเภทนี้ว่า “สังคหอรรถกถา”

^{๓๗๔} วิ.มหา. (ไทย) ๑/-/๑.

^{๓๗๕} ดูรายละเอียดใน ขุ.ป.อ. (ไทย) -/-/๗-๘.

อนึ่ง แม้อรรถกถาทั้งหลายที่ท่านอาจารย์รูปอื่น เช่น พระธรรมपालเถระ พระอุปเสนเถระ รจนาไว้ก็เป็น “อภินวอรรถกถา” เช่นกัน^{๓๗๖}

และเมื่อก้าวโดยยุคสมัยแล้ว คัมภีร์อรรถกถาจำแนกได้เป็น ๒ ยุค ดังปรากฏหลักฐานใน อรรถกถาพระสูตรตันตปิฎก ขุททกนิกาย ปรมัตถโชติกา ขุททกปาฐะ บทนำ ความว่า

๑. โปราณอรรถกถา อรรถกถาเก่า

๒. อภินวอรรถกถา หรือสังคหอรรถกถา อรรถกถาใหม่

๑.๑ โปราณอรรถกถา (ก) หมายถึง พุทธสังวัณณิตอรรถกถากับอนุพุทธสังวัณณิตอรรถกถา ซึ่งเป็นอรรถกถาที่อธิบายพุทธพจน์ด้วยภาษามคธ ที่พระสังคีติกายจารย์ได้ยกขึ้นทำการสังคายนา ถึง ๓ ครั้ง ซึ่งต่อมาพระมหามหิณฑเถระ...ได้นำอรรถกถาดังกล่าวมาจากชมพูทวีป มาเผยแพร่ที่ เกาะลังกาหรือประเทศศรีลังกา ภายหลังพระมหาเถระชาวสิงหลได้แปลอรรถกถานั้นเป็นภาษา สิงหลเพื่อหลีกเลี่ยงการกลืนจากลัทธินิกายอื่น (ข) หมายถึง มหาอรรถกถา หรือมูลอรรถกถา หรือที่นิยมเรียกกันว่า สิงหลอรรถกถา ซึ่งได้รับการแปลไว้เป็นภาษาสิงหลภายหลัง

๒.๑ อภินวอรรถกถา หมายถึง อรรถกถาที่พระพุทโธสาจารย์แต่งไว้ และที่แปลจากมหา อรรถกถาและมูลอรรถกถา ซึ่งบันทึกไว้ด้วยภาษาสิงหล^{๓๗๗}

ในพจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์ ยังได้อธิบายเพิ่มเติมอีกว่า

... พระพุทโธโสเริ่มงานแปลใน พ.ศ. ๙๗๓ ตั้งต้นที่อรรถกถาแห่งพระวินัยปิฎก (คือ สมันต- ปาสาทิกา, คำนวณปีจาก วินย. ๓/๖๓๕) เมื่อทำงานแปลเสร็จพอควรแล้ว ก็เดินทางกลับไปยัง ชมพูทวีป งานแปลของพระพุทโธโสสนั้น แท้จริง มิใช่เป็นการแปลอย่างเดียว แต่เป็นการแปล และเรียบเรียง ดังที่ท่านเองเขียนบอกไว้ว่า ในการสังวรรณนาพระวินัยท่านใช้มหาอรรถกถาเป็น เนื้อหาหลัก (เป็นสรณะ) พร้อมทั้งเก็บเอาอรรถกถาที่ควรกล่าวถึงจากข้อวินิจฉัยที่มีในอรรถกถา มหาปัจจรี และอรรถกถากุรุนที เป็นต้น (คือรวมตลอดถึงอรรถกถาและสังเขปอรรถกถา) อธิบายให้ครอบคลุมประดาเถรวาทะ (คือข้อวินิจฉัยของพระมหาเถระวินัยธโรโบราณในลังกา ทวีปถึง พ.ศ. ๖๕๓), แต่ในส่วนของพระสูตรตันตปิฎกและพระอภิธรรมปิฎก อรรถกถาโบราณ (โปราณอรรถกถา) ภาษาสิงหล มีเพียงมหาอรรถกถาอย่างเดียว (มีมหาอรรถกถาในส่วนของคัมภีร์ แต่ละหมวดนั้น ๆ ซึ่งถือว่าเป็นมูลอรรถกถา) พระพุทโธโสจึงใช้มหาอรรถกถานั้นเป็นแกน ข้อความที่ยืดยาวกล่าวซ้ำ ๆ ก็จับเอาสาระมาเรียบเรียงแปลเป็นภาษามคธ โดยเก็บเอาวาทะ เรื่องราว และข้อวินิจฉัยของพระเถระสิงหลโบราณ ถึง พ.ศ. ๖๕๓ มารวมไว้ด้วย^{๓๗๘}

... ในการอธิบายหลักหรือสาระบางอย่าง บางทีก็ยกเรื่องราวมาประกอบหรือเป็นตัวอย่าง ประเภทเรื่องปณิธิฤทธิ์ปาฏิหาริย์บ้าง เรื่องในวิถีชีวิตและความเชื่อของชาวบ้านบ้างตลอดจน

^{๓๗๖} ที.สี.อ. (ไทย) -/-/๘-๙.

^{๓๗๗} ขุ.ขุ.อ. (ไทย) -/-/๖-๗.

^{๓๗๘} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์, หน้า ๕๑๑.

เหตุการณ์ในยุคสมัยต่าง ๆ ซึ่งมากที่สุดก็เดียวเป็นเรื่องความเป็นไปของบ้านเมืองในลังกาทวีป ซึ่งในอดีตผ่านยุคสมัยต่าง ๆ ระหว่างที่พระสงฆ์เล่าเรียนกัน คงมีการนำเอาเรื่องราวในยุคสมัยนั้น ๆ มาเล่าสอนและบันทึกไว้สืบกันมา จึงเป็นเรื่องตำนานบ้าง ประวัติศาสตร์บ้าง แห่งกาลเวลาหลาย ศตวรรษอันเห็นได้ชัดว่า พระอรรถกถาจารย์ดังเช่นพระพุทธโฆสาจารย์ ไม่อาจรู้ไปถึงได้นอกจากยกเอาจากคัมภีร์ที่เรียกว่า โปราณฎฐกถาขึ้นมาถ่ายทอดต่อไป

สำหรับผู้ที่เข้าใจจักอรรถกถา สิ่งสำคัญที่เขาต้องการจากอรรถกถา ก็คือส่วนที่เป็นคำบอก ความหมายไขความอธิบายเนื้อหาในพระไตรปิฎก ซึ่งก็คือต้องการตัวอรรถกถาแท้ ๆ นั้นเอง และที่ตรงกันกับหน้าที่การทำงานของอรรถกถาอันได้แก่การรักษาสืบทอดคำบอกความหมายที่เป็น อรรถกถาในพระไตรปิฎก ส่วนอื่นนอกเหนือจากนี้ เช่นเรื่องราวเล่าขานต่าง ๆ เป็นเพียงเครื่องเสริม ประกอบ ที่จริงมันไม่ใช่อรรถกถา แต่เป็นสิ่งที่พ่วงมาด้วยในหนังสือหรือคัมภีร์ที่เรียกว่า อรรถกถา เนื่องจากผู้อ่านพระไตรปิฎกบาลีต้องพบศัพท์ที่ตนไม่รู้เข้าใจบ่อยครั้งและจึงต้องปรึกษา อรรถกถา คล้ายคนปรึกษาพจนานุกรม เมื่อแปลพระไตรปิฎกเป็นภาษาไทย เป็นต้น จึงมักแปล ไปตามคำไขความหรืออธิบายของอรรถกถา พระไตรปิฎกแปลภาษาไทยเป็นต้นนั้น จึงมีส่วนที่เป็นคำแปลผ่านอรรถกถา หรือเป็นคำแปลของอรรถกถาอยู่เป็นอันมาก และผู้อ่านพระไตรปิฎก แปลก็ไม่ว่าตนกำลังอ่านอรรถกถาร่วมไปด้วย หรือว่าตนกำลังอ่านพระไตรปิฎกตามคำ แปลอรรถกถา^{๓๗๙}

ในพุทธศตวรรษที่ ๑๐ ช่วงที่พระพุทธโฆสาจารย์อาศัยอยู่กับพระเวทเถระซึ่งเป็นพระ อุปัชฌาย์ ท่านได้รจนาคัมภีร์ขึ้นมา ๓ คัมภีร์ เมื่อพระเวทเถระทราบเรื่องจึงมอบงานให้ท่านเดินทางไป ที่เกาะสิงหลเพื่อแปลและคัดลอกอรรถกถา เพราะในตอนนั้นชมพูทวีปเหลือแต่พระไตรปิฎกบาลี ส่วนอรรถกถาและอาจริยาพมมีอยู่ที่เกาะสิงหลเท่านั้น “เมื่อท่านเดินทางไปถึงที่เกาะสิงหล ท่านได้รับการทดสอบความสามารถจากพระภิกษุสงฆ์ชาวมหาวิหาร และเมื่อท่านผ่านการทดสอบแล้วคณะสงฆ์ มหาวิหารจึงมอบอรรถกถาให้ทั้งหมด”^{๓๘๐} ในปี พ.ศ. ๙๗๓ พระพุทธโฆสาจารย์ได้เริ่มแปลและเรียบ เรียงอรรถกถาพระวินัยปิฎก โดยท่านใช้มหาอรรถกถาเป็นแกนหลักแล้วเสริมด้วยมหาปัจจุจรีอรรถกถา และกฐนทีอรรถกถาเป็นต้น ส่วนในการแปลและเรียบเรียงอรรถกถาพระสุตตันตปิฎกและอรรถกถา พระอภิธรรมปิฎก ท่านใช้มหาอรรถกถาเพียงอย่างเดียว ซึ่งการรจนาคัมภีร์อรรถกถาครั้งนี้เป็นการ เรียบเรียงเนื้อความตามของเดิม แต่ตัดข้อความที่อธิบายซ้ำ ๆ กันออกไป เหลือไว้แต่เพียงคำอธิบาย และข้อวินิจฉัยที่เห็นว่ามีประโยชน์จริง ๆ แม้พระอรรถกถาจารย์ท่านอื่น ๆ เช่น พระธรรมपालเถระ พระอุปเสนเถระ เป็นต้น ก็แปลและเรียบเรียงในรูปแบบเดียวกัน การแปลและเรียบเรียงอรรถกถา พระไตรปิฎกในครั้งนี้เป็นการแปลและเรียบเรียงจากภาษาสิงหลเป็นภาษามาคธี โดยเรียกอรรถกถา ประเภทนี้ว่า “สังคหอรรถกถา” และได้ตั้งชื่อคัมภีร์อรรถกถาที่ถูกแปลและเรียบเรียงขึ้นมาใหม่นี้ว่า “อภินวอรรถกถา”

^{๓๗๙} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๕๑๒-๕๑๓.

^{๓๘๐} ดูรายละเอียดใน วิสุทธิ. (ไทย) -/๑๑-๑๓. (ประวัติพระพุทธโฆสะ).

เมื่อพิจารณาด้วยหลักฐานทั้งหมดที่มีอยู่ในการวิเคราะห์สมมติฐานประเด็นที่ ๑ ผู้วิจัยจึงวินิจฉัยว่า คัมภีร์อรรถกถาไม่สมควรตัดทิ้งเพราะเป็นคำอธิบายขยายความพระพุทฺธพจน์

๒) คัมภีร์อรรถกถาสมควรตัดทิ้งเพราะขัดแย้งกับพระพุทฺธพจน์

ในสมมติฐานประเด็นที่ ๒ ผู้วิจัยตั้งข้อสังเกตว่าอาจมีความเป็นไปได้ว่า คัมภีร์อรรถกถาสมควรตัดทิ้งเพราะขัดแย้งกับพระพุทฺธพจน์ ดังนั้น ผู้วิจัยจะสืบค้นข้อมูลเพื่อนำหลักฐานมาแสดงต่อไป

เมื่อพิจารณาด้วยหลักฐานทั้งหมดที่มีอยู่ในสมมติฐานประเด็นที่ ๑ จึงทำให้สมมติฐานในประเด็นที่ ๒ คือ คัมภีร์อรรถกถาสมควรตัดทิ้งเพราะขัดแย้งกับพระพุทฺธพจน์ ตกไป

สรุปความว่า ในสมัยครั้งพุทฺธกาลนั้น อรรถกถาได้แบ่งออกเป็น ๒ ประเภท คือ ๑. พุทฺธสังวัณณิตอรรถกถา คือ อรรถกถาที่พระพุทฺธเจ้าทรงไขความด้วยพระองค์เอง นิยมเรียกว่า ปกิณณกเทศนา ต่อมา ภายหลังบรรดาพระสงฆ์สาวกได้ยึดถือเอาเป็นแบบอย่างในการอธิบายคำสอน ๒. อนุพุทฺธสังวัณณิตอรรถกถา คือ อรรถกถาที่พระสาวกทั้งหลายมีพระอัครสาวก เป็นต้น ได้อธิบายไว้ ซึ่งอรรถกถาทั้ง ๒ นี้เรียกว่า โบราณอรรถกถา อรรถกถาทั้ง ๒ ประเภทนี้ได้เกิดขึ้นมาตั้งแต่สมัยที่พระผู้มีพระภาคยังทรงพระชนม์อยู่แล้ว ในสามัญญผลสูตร ระบุว่า พระผู้มีพระภาคทรงประกาศว่า พระองค์แสดงธรรมพร้อมด้วยอรรถและพยัญชนะ ส่วนในมารกถา ยังระบุอีกว่า พระองค์ยังทรงรับสั่งให้พระสาวกทั้งหลายแสดงธรรมพร้อมด้วยอรรถและพยัญชนะเช่นเดียวกันกับพระองค์ และยังปรากฏหลักฐานว่า การแสดงธรรมของพระอริยสาวกสาวิกาทันทีหลาย เมื่อเทียบโดยอรรถกับอรรถ เทียบโดยพยัญชนะกับพยัญชนะ ปรากฏว่า การแสดงธรรมของพระอริยสาวกสาวิกานั้นเข้ากันได้ ลงกันได้กับคำสอนของพระศาสดา ด้วยความที่พระอริยสาวกสาวิกาทันทีล้วนเป็นพระอรหันต์ผู้แตกฉานในปฏิสัมภิทาทั้ง ๔ และด้วยคุณสมบัตินี้จึงทำให้พระอริยสาวกสาวิกาทันทีหลาย เช่น พระสารีบุตรเถระ พระเขมาเถรี เป็นต้น นอกจากนี้ ยังมีพระอรหันตสาวกสาวิกาสี่ผู้แตกฉานในปฏิสัมภิทา ๔ อีกเป็นจำนวนมาก ที่เข้าใจพุทฺธประสงค์และสามารถจะอธิบายขยายความเข้ากันได้ ลงกันได้กับคำสอนของพระศาสดาเช่นกัน

นอกจากพระอรหันตสาวกสาวิกาสี่ผู้แตกฉานในปฏิสัมภิทาทั้ง ๔ ผู้ตั้งอยู่ในอเสกขภูมิแล้ว ยังมีพระอริยสาวกชั้นอื่น ๆ ผู้ตั้งอยู่ในเสกขภูมิ อีกเป็นจำนวนมากที่แตกฉานในปฏิสัมภิทาทั้ง ๔ ยกตัวอย่าง เช่น พระอานนทเถระ จิตตคหบดี ัมมิกอุบาสก อุบาลีคหบดี ขุชชุตตราอุบาลิกา เป็นต้น และยังมีพระพุทฺธดาร์สรับสั่งให้ผู้ที่เข้ามาบวชเป็นภิกษุในพระศาสนา จะต้องศึกษาเล่าเรียนบาลีและอรรถจากพระอุปัชฌาย์และอาจารย์ คำว่า อรรถ ในที่นี้พระบาลีใช้คำศัพท์ว่า ปริปุจฉา ซึ่งได้แก่ การพรรณนาเนื้อความบาลี ซึ่งการเรียนอรรถในที่นี้หมายถึง การเรียนอรรถกถานั้นเอง เพราะคำว่า อรรถ (ปริปุจฉา) ที่มีปรากฏอยู่ทั่วไปในพระไตรปิฎกฉบับแปลภาษาไทย ก็คืออรรถกถา ดังตัวอย่างหลักฐานในอรรถกถาอัมปิสุตสูตร เป็นต้น ต่อมา ภายหลังได้มีพระดาร์สรับสั่งให้พระสาวกสอบทานอรรถกถาแล้วให้ยกขึ้นสู่การสังคายนา

ภายหลังพุทฺธปรินิพพาน พระอรหันตสาวกทั้ง ๕๐๐ ได้ยกอรรถกถาทั้ง ๒ นี้ขึ้นสู่การสังคายนาครั้งที่ ๑ ต่อมา หลังการสังคายนาครั้งที่ ๒ คณะสงฆ์ได้เกิดการแตกแยกเป็นนิกายต่าง ๆ ถึง

๑๘ นิภาย โดยมีมูลเหตุมาจากพวกภิกษุวัชชีบุตรได้แยกตนออกจากคณะสงฆ์ แล้วทำสังคายนาพระธรรมวินัย เรียกว่า มหาสังคีติ และเรียกคณะตนว่า มหาสังฆิกะ ภิกษุเหล่านี้ได้ทำให้พระไตรปิฎกและอรรถกถาผิດเพี้ยนไปจากพระพุทธรพจน์ ทั้งยังทำลายพระไตรปิฎกและอรรถกถาให้พินาศเสียหาย ภายหลังมีนิภายแตกออกจากมหาสังฆิกะอีก ๕ นิภาย ส่วนฝ่ายของเถรวาท เหล่าภิกษุผู้ทั้งความเป็นเถรวาทได้แยกตัวออกไปเป็นนิภายต่าง ๆ รวมได้ ๑๑ นิภาย ภิกษุเหล่านี้ได้ทำลายพระไตรปิฎกและอรรถกถาให้ผิດเพี้ยนไปจากพระพุทธรพจน์เป็นต้น ซึ่งต่อมาในภายหลังได้มีนิภายต่าง ๆ แยกแยกออกมาทั้งหมด ๑๗ นิภาย โดยยังไม่รวมกับนิภายที่ยังยึดถือหลักการเดิม คือ เถรวาท โดยสาเหตุหลักของการแตกแยกเป็นนิภายต่าง ๆ ก็เนื่องมาจากบรรดาภิกษุทั้งหลาย ได้พากันทำลายพระไตรปิฎกและอรรถกถา โดยการแก้ไขและเพิ่มเติมให้คลาดเคลื่อนไปจากพุทธรประสงค์ ภายหลังการสังคายนาครั้งที่ ๓ พระมหินทเถระได้นำพระไตรปิฎกและอรรถกถาจากแผ่นดินชมพูทวีปไปเผยแผ่ที่เกาะลังกาทวีป ในปี พ.ศ. ๓๕๐ รัชสมัยพระเจ้าวิภูคามณิอภัย คณะสงฆ์ได้ทำสังคายนาครั้งที่ ๕ แต่ในพระวินัยปิฎก มหาวิภังค์(คำปรารภ) ระบุว่า การสังคายนาครั้งที่ ๕ ประมาณ พ.ศ. ๔๓๓ ซึ่งการสังคายนาในครั้งนี้ พระมหาเถระชาวศรีลังกาได้แปลและจารึกอรรถกถาจากภาษามาคธีเป็นภาษาสิงหล เพื่อหลีกเลี่ยงการกลืนของลัทธินิภายอื่น และเพื่อสะดวกแก่การศึกษาของชาวศรีลังกา โดยเรียกคัมภีร์อรรถกถานี้ว่า มูลอรรถกถาหรือมหาอรรถกถา

ในพุทธรศตวรรษที่ ๑๐ พระเรวตเถระผู้เป็นอุปัชฌาย์ของพระพุทธรโฆสาจารย์ได้เห็นความสามารถในการแต่งคัมภีร์ของท่าน จึงมอบงานให้เดินทางไปที่เกาะสิงหล เพื่อแปลและคัดลอกอรรถกถากลับมา เพราะ ณ ขณะนั้นในชมพูทวีปเหลือแต่เพียงพระไตรปิฎกบาลี ส่วนอรรถกถาและอาจริยวาทมีอยู่ที่เกาะสิงหลเท่านั้น เมื่อเดินทางไปถึงเกาะสิงหล ท่านได้รับการทดสอบความสามารถจากพระภิกษุสงฆ์ชาวมหาวิหาร และเมื่อผ่านการทดสอบแล้วคณะสงฆ์จึงมอบอรรถกถาให้ท่านทั้งหมด ในปี พ.ศ. ๔๗๓ พระพุทธรโฆสาจารย์ได้เริ่มแปลและเรียบเรียงอรรถกถาพระวินัยปิฎก โดยท่านได้ใช้มหาอรรถกถาเป็นแกนหลักแล้วเสริมด้วยมหาปัจจุจรีอรรถกถาและกฐนทีอรรถกถาเป็นต้น ส่วนในการแปลและเรียบเรียงอรรถกถาพระสุตตันตปิฎกและอรรถกถาพระอภิธรรมปิฎก ท่านได้ใช้มหาอรรถกถาเพียงอย่างเดียว ซึ่งการรจนารั้งนี้เป็นการเรียบเรียงเนื้อความตามของเดิม แต่ตัดข้อความที่อธิบายซ้ำ ๆ กันออกไป เหลือไว้แต่เพียงคำอธิบายและข้อวินิจฉัยที่เห็นว่ามีประโยชน์จริง ๆ แม้พระอรรถกถาจารย์ท่านอื่น ๆ เช่น พระธรรมपालเถระ พระอุปเสนเถระ เป็นต้น ก็แปลและเรียบเรียงในรูปแบบเดียวกัน ซึ่งการแปลและเรียบเรียงอรรถกถาในครั้งนี้เป็นการแปลและเรียบเรียงจากภาษาสิงหลเป็นภาษามาคธี โดยเรียกอรรถกถาประเภทนี้ว่า สังคหอรรถกถา และตั้งชื่ออรรถกถาที่ถูกแปลและเรียบเรียงขึ้นมาใหม่นี้ว่า “อภินวอรรถกถา”

อนึ่ง อรรถกถาเป็นคู่มือศึกษาพระไตรปิฎกที่มีมาแต่สมัยพุทธรกาล ซึ่งคัมภีร์อรรถกถาถูกเรียบเรียงขึ้นมาเพื่ออธิบายความหมายของคำศัพท์ที่เข้าใจยาก ความหมายวลี ประโยค หรือข้อความที่มีนัยสลับซับซ้อน ซึ่งอาจทำให้แปลและเข้าใจผิดความหมายผิดไปจากพุทธรประสงค์ในบริบทนั้น ๆ ได้ ด้วยเหตุนี้บรรดาพระเถระทั้งหลายได้เล็งเห็นความสำคัญยิ่ง จึงได้ช่วยกันรักษาและสืบทอดกันเรื่อยมาจวบจนถึงทุกวันนี้

เมื่อพิจารณาด้วยหลักฐานทั้งหมดที่มีอยู่ในสมมติฐานประเด็นที่ ๑ และประเด็นที่ ๒ ผู้วิจัยจึงวินิจฉัยว่า คัมภีร์อรรถกถาไม่สมควรตัดทิ้งเพราะเป็นคำอธิบายขยายความพระพุทพจน์

๔.๒ ผลกระทบที่เกิดจากการเผยแพร่คำสอนของพระคิกฤทธิ โสตถิโธ

จากการศึกษาค้นคว้าในงานวิจัยเรื่องนี้ ทำให้ผู้วิจัยสามารถสรุปผลกระทบที่เกิดจากการเผยแพร่คำสอนของพระคิกฤทธิ โสตถิโธ ออกเป็น ๓ ประเด็นด้วยกัน คือ

๔.๒.๑ ผลกระทบที่มีต่อพระธรรมวินัย

๔.๒.๒ ผลกระทบที่มีต่อคณะสงฆ์

๔.๒.๓ ผลกระทบที่มีต่อสังคมชาวาส

๔.๒.๑ ผลกระทบที่มีต่อพระธรรมวินัย

คำว่า พระธรรมวินัยในที่นี้ หมายถึง คำสอนที่มีอยู่ในคัมภีร์พระไตรปิฎก^{๓๘๑} และนอกจากคำสอนที่มีอยู่ในคัมภีร์พระไตรปิฎกแล้ว ยังหมายรวมถึงคำสอนที่อยู่ในคัมภีร์อื่น ๆ ที่มีความเกี่ยวข้องเชื่อมโยงกับคัมภีร์พระไตรปิฎกอีกด้วย เช่น คัมภีร์อรรถกถา คัมภีร์ฎีกา เป็นต้น^{๓๘๒} และจากการที่ผู้วิจัยได้ศึกษาค้นคว้าในประเด็นการเผยแพร่คำสอนของพระคิกฤทธิ โสตถิโธ ที่มีผลกระทบต่อพระธรรมวินัยแล้ว ในประเด็นนี้ยังสามารถแยกออกได้อีกเป็น ๔ ประเด็น คือ

๑. การเผยแพร่คำสอนที่มีผลกระทบต่อพระวินัย

๒. การเผยแพร่คำสอนที่มีผลกระทบต่อพระสูตร

๓. การเผยแพร่คำสอนที่มีผลกระทบต่อพระอภิธรรม

๔. การเผยแพร่คำสอนที่มีผลกระทบต่อคัมภีร์อรรถกถา

โดยในการศึกษาการเผยแพร่คำสอนของพระคิกฤทธิ โสตถิโธ ที่มีผลกระทบต่อพระธรรมวินัยทั้ง ๔ ประเด็นข้างต้น ผู้วิจัยได้ยกประเด็นต่าง ๆ ที่อยู่ใน ๔ ประเด็นข้างต้น มาทำการศึกษาแล้วแยกประเด็นวิเคราะห์ไว้ทั้งหมด ๘ ประเด็น ซึ่งอยู่ในหัวข้อ ๔.๑ นอกจากนี้ เมื่อผู้วิจัยได้ศึกษาค้นคว้าเพิ่มเติม ปรากฏว่า ยังมีคำสอนในอีกหลายประเด็นที่มีผลกระทบต่อพระธรรมวินัย แต่ไม่สามารถนำข้อมูลที่ได้ศึกษาค้นคว้าทั้งหมดมาลงไว้ในวิทยานิพนธ์เล่มนี้ได้ เพราะในแต่ละประเด็นมีเนื้อความค่อนข้างมาก จึงจำเป็นต้องตัดข้อมูลส่วนนั้นออกไป และทำได้แต่เพียงนำข้อมูลส่วนที่ได้ศึกษาค้นคว้าไว้แล้วมาลงได้เพียงบางส่วนเท่านั้น

เมื่อผู้วิจัยได้ศึกษาค้นคว้าการเผยแพร่คำสอนของพระคิกฤทธิ โสตถิโธ ที่มีผลกระทบต่อพระธรรมวินัยแล้ว จึงทำให้ผู้วิจัยสามารถสรุปประเด็นผลกระทบที่มีต่อพระธรรมวินัยได้เป็นข้อ ๆ ดังต่อไปนี้

^{๓๘๑} ส.ส.อ. (ไทย) ๑/๒๐/๖๘.

^{๓๘๒} ที่.ม.อ. (ไทย) -/-/๕.

๑. กล่าวถ้อยคำเพื่อพยายามลดทอนและทำลายความน่าเชื่อถือคำสอนที่มีอยู่ในคัมภีร์พระไตรปิฎกและคัมภีร์อรรถกถา เป็นต้น

พระคิกฤทธิและคณะได้นำคัมภีร์พระไตรปิฎกภาษาบาลีฉบับสยามรัฐ และพระไตรปิฎกแปลภาษาไทยฉบับหลวง มาเป็นต้นฉบับเพื่อจัดทำเป็นพุทธวจนปิฎก ซึ่งการจัดทำพุทธวจนปิฎกนั้น ได้ตัดคำสอนในส่วนที่(เชื่อและเข้าใจว่า)ไม่ใช่พุทธวจนออกไป “โดยได้ตัดคัมภีร์พระไตรปิฎกจาก ๔๕ เล่ม ให้เหลือเพียง ๓๓ เล่ม คำสอนในส่วนที่ถูกตัดออกไป คือ พระอภิธรรมปิฎก ๑๒ เล่ม”^{๓๘๓} ซึ่งพระคิกฤทธิได้ให้เหตุผลว่า เป็นคำสอนที่แต่งขึ้นมาใหม่ เพราะไม่มีคำว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เป็นต้น ทั้งยังได้กล่าวว่า ในพระไตรปิฎก ๓๓ เล่มที่เหลือ โดยเฉพาะพระวินัยปิฎก “ในส่วนของคัมภีร์ปริวารก็เป็นคำสอนที่แต่งขึ้นมาใหม่”^{๓๘๔} นอกจากนี้ยังได้กล่าวอีกว่า “พุทธวจนปิฎกจะมาแทนพระไตรปิฎกทั้งหมดในประเทศไทยและในโลก”^{๓๘๕} และด้วยเหตุข้างต้นดังที่ได้กล่าวมาแล้วนี้ จึงทำให้มีพระภิกษุ สามเณร อุบาสก อุบาสิกาส่วนหนึ่ง ซึ่งเป็นผู้ที่มีความรู้ไม่ทั่วถึงในพระธรรมวินัย เข้าใจว่าคำสอนที่มีอยู่ในคัมภีร์พระไตรปิฎกนั้น มีความไม่น่าเชื่อถือ เพราะมีคำสอนที่ถูกแต่งขึ้นมาใหม่ปะปนอยู่ด้วย

และพระคิกฤทธิ โสตุณโธ ยังได้กล่าวอีกว่า “คัมภีร์อรรถกถาเป็นคำสอนที่แต่งขึ้นมาใหม่ของสาวก อรรถกถา คือ คำแต่งใหม่ที่สาวกรุ่นหลังอธิบายขึ้น” ด้วยการยกหลักฐานอ้างอิงที่นำมาจากปริสวรครว่า “พระศาสดาห้ามไม่ให้ฟังคำสาวก” นี่คือหลักฐานที่พระศาสดาห้ามฟังคำสาวก ให้ฟังเฉพาะคำสอนของพระพุทธเจ้าเท่านั้น ทั้งยังกล่าวอีกว่า “ที่ถกเถียงกันไม่ลงตัวก็เพราะอรรถกถาเพราะถือคำสอนของอาจารย์รุ่นหลัง” และยังบอกอีกว่า “อรรถกถานั้นทำให้คณะสงฆ์เกิดความแตกแยกกัน” ซึ่งพระคิกฤทธิยังกล่าวสำคัญไปอีกว่า “เห็นมั๊ยครับว่า การที่เรายอมอรรถกถาแม้คนเดียวมันจะบานไปขนาดเนี่ยะ เห็นมั๊ยครับ และมันจะเกิดการแตกแยกของสงฆ์”^{๓๘๖} และการที่พระคิกฤทธิได้ใช้ถ้อยคำทำลายความน่าเชื่อถือคัมภีร์อรรถกถา จึงเป็นการกล่าวขัดแย้งและคัดค้านกับคำสอนพระศาสดาที่ตรัสว่า “อรรถกถาเป็นไปเพื่อความสุขแก่มนุษย์และเทวดาทั้งหลาย และชื่อว่าได้ดำรงพระสัทธรรม” ซึ่งปรากฏหลักฐานในสมจิตตวรรค ความว่า

^{๓๘๓} ดูรายละเอียดใน The Buddha Code, พุทธวจนปิฎก-ธรรมและวินัยจากพระโอษฐ์. [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <https://www.youtube.com/watch?v=C0UTXQ-UNdc> [๒๗ ธันวาคม ๒๕๖๑]. [นาฬิกาที่ ๓.๕๓-๔.๒๕].

^{๓๘๔} พุทธวจน คำสอนจากพระโอษฐ์, พุทธวจน บรรยายธรรม ณ สภาวิทยาลัย วันที่ ๒๖ ก.ค. ๒๕๕๒, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <https://www.youtube.com/watch?v=02Rf2ruzjBY&feature=youtu.be> [๒๖ มีนาคม ๒๕๖๑]. [นาฬิกาที่ ๕๔.๐๐-๕๔.๐๘].

^{๓๘๕} Jaima Mama, คิกพุทธวจนปิฎก, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <https://www.youtube.com/watch?v=zpP-r50n97E> [๒๓ มิถุนายน ๒๕๖๑]. [นาฬิกาที่ ๐.๑๖-๐.๒๑].

^{๓๘๖} Sodaban Buddhist, ความเข้าใจผิดและความยึดมั่นใน “อรรถกถา”, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: https://www.youtube.com/watch?v=3isd_WcBOqQ [๙ พฤศจิกายน ๒๕๖๑]. [นาฬิกาที่ ๒๖.๐๒-๒๖.๑๑].

ภิกษุพวกที่อนุโลมอรรถและธรรมโดยสูตรที่ตนเรียนไว้ดีด้วยพยัญชนปฏิจฐนนั้น ชื่อว่าปฏิบัติเพื่อแก้กุลแก่คนหมู่มาก เพื่อสุขแก่คนหมู่มาก เพื่อประโยชน์แก่คนหมู่มาก เพื่อแก้กุล เพื่อสุขแก่เทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย ภิกษุเหล่านั้นย่อมประสพบุญเป็นอันมาก และชื่อว่าดำรงสัทธรรมนี้ไว้ได้^{๓๘๗}

นอกจากนี้ สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ประยุทธ์ ปยุตฺโต) ยังได้อธิบายเรื่องเกี่ยวกับคัมภีร์อรรถกถาไว้ในหนังสือรู้จักพระไตรปิฎก ให้ชัด ให้ตรง (กรณีพระคัมภีร์) ความว่า

พระไตรปิฎกภาษาไทย ที่แปลจากพระไตรปิฎกบาลี ไม่ว่าจะฉบับสยามรัฐ หรือฉบับใด ๆ ได้แปลมาโดยยึดถืออรรถกถาเป็นหลัก พูดอย่างกว้าง ๆ ว่าแปลตามอรรถกถา เมื่ออ่านพระไตรปิฎกภาษาไทย ไม่ว่าจะชุดใดฉบับใด ฟังรู้ตัวว่ากำลังอ่านคำแปลของอรรถกถา ไม่มากก็น้อย นั่นก็คือกำลังอ่านพระไตรปิฎกผ่านอรรถกถา ไม่ใช่อ่านพระไตรปิฎกจริงแท้ตรงตัว ถ้าจะอ่านพระไตรปิฎกจริงแท้ ก็ต้องอ่านพระไตรปิฎกบาลี จะเป็นฉบับสยามรัฐ หรือฉบับไหน ก็ไม่ว่า แต่ไม่ใช่พระไตรปิฎกภาษาไทย หรือพระไตรปิฎกภาษาอื่นใด

พระไตรปิฎกสยามรัฐนั้น เป็นพระไตรปิฎกบาลี แยกต่างหากกับอรรถกถาอยู่แล้ว ไม่ต้องเอาอรรถกถาออกจากพระไตรปิฎก ตรงที่ไหน แต่พระไตรปิฎกภาษาไทย ไม่ว่าจะฉบับไหน ๆ มีอรรถกถาเข้าไปเป็นเนื้อเป็นตัว จึงไม่มีทางที่จะดึงจะแยกอรรถกถาออกไป ... พระไตรปิฎกภาษาไทยทุกฉบับ เท่าที่มีที่ทำกันมาในประเทศไทย ล้วนแปลมาโดยอาศัยคำแปลศัพท์ และคำอธิบายของอรรถกถา ยึดอรรถกถาเป็นหลัก หรือถืออรรถกถานำทางทั้งสิ้น

ดังนั้น ถ้าผู้ใดไม่ยอมรับอรรถกถาโดยรวม ก็ต้องไม่ยอมรับพระไตรปิฎกภาษาไทยทุกฉบับที่มีอยู่ในประเทศไทยด้วย จะอ้างอิงจะคัดลอกไปใช้ในงานใด ก็เป็นความไม่จริงไม่ตรงตามที่ตนบอกว่าไม่ยอมรับอรรถกถา ถ้าใครว่าไม่เอาอรรถกถา จะเอาพระไตรปิฎกที่ปลอดอรรถกถา ก็ต้องแปลพระไตรปิฎกขึ้นมาใหม่โดยไม่ใช้อรรถกถา ซึ่งทุกคนที่รู้จักเข้าใจว่าอะไรเป็นอะไร ย่อมบอกได้ทันทีว่าไม่มีทางที่จะเป็นไปได้^{๓๘๘}

และเนื่องมาจากการที่พระคัมภีร์ได้ปฏิเสธคัมภีร์อรรถกถาเป็นต้น ซึ่งเป็นคัมภีร์ที่มีความจำเป็นต่อการศึกษาพระไตรปิฎก เพราะด้วยเหตุผลว่า “พระศาสดาห้ามไม่ให้ฟังคำสาวก” ซึ่งผลที่เกิดจากการที่พระคัมภีร์ได้สร้างหลักการและแนวคิดเช่นนี้ จึงทำให้เกิดผลที่ตามมาในข้อที่ ๒

๒. เมื่อปฏิเสธคำอธิบายขยายความในคัมภีร์อรรถกถา จึงต้องตีความหมายเพื่อการอธิบายขยายความพระพุทฺธพจน์ด้วยตนเอง

การที่พระคัมภีร์ได้กล่าวปฏิเสธคำอธิบายขยายความพระพุทฺธพจน์ในคัมภีร์อรรถกถา และคัมภีร์อื่น ๆ ที่มีความจำเป็นต่อการศึกษาคัมภีร์พระไตรปิฎก จึงเป็นเหตุให้พระคัมภีร์มีความจำเป็นที่จะต้องตีความหมายคำสอนที่มีอยู่ในพระไตรปิฎกด้วยตนเอง และด้วยสาเหตุนี้ จึงเป็นเหตุให้

^{๓๘๗} อ.ทก. (ไทย) ๒๐/๔๒/๘๗.

^{๓๘๘} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), รู้จักพระไตรปิฎก ให้ชัด ให้ตรง, หน้า ๔๑-๔๒.

พระคัมภีร์จำเป็นต้องหันมาประพาดิตนเยี่ยงพระอรรถกถาจารย์ ซึ่งการศึกษาเรียนรู้พระธรรมวินัยที่มีอยู่ในพระไตรปิฎก จำเป็นจะต้องอาศัยคำอธิบายจากคัมภีร์อรรถกถาควบคู่ไปด้วยกัน “ความเป็นอรรถกถา ก็ตรงกับชื่อที่เรียกคือ คำบอกความหมาย หรือเป็นถ้อยคำชี้แจงอธิบายอรรถของศัพท์หรือข้อความในพระไตรปิฎก เฉพาะอย่างยิ่งคืออธิบายพระพุทธรูป”^{๓๘๙} ดังนั้น การตีความพระธรรมวินัยด้วยตนเอง จึงเป็นการเปิดโอกาสที่จะทำให้เกิดความเข้าใจที่คลาดเคลื่อนในพระธรรมวินัยได้ ในประเด็นนี้ ผู้วิจัยจะยกตัวอย่าง ความเข้าใจคลาดเคลื่อนซึ่งเกิดขึ้นมาจากการตีความพระธรรมวินัยด้วยตนเอง โดยมีดังต่อไปนี้

ประเด็นที่ ๑ เรื่องสัมภเวสี

พระคัมภีร์กล่าวว่า เมื่อสัตว์ที่ตายแล้ว และยังไม่ได้ไปเกิดใหม่ คือ ในช่วงระหว่างที่ตายไปแล้วจนถึงก่อนการเกิดใหม่ เรียกว่า สัมภเวสี^{๓๙๐}

ในอรรถกถา (ว่าด้วยอรรถกถา) มีข้อความปรากฏว่า “ภิกษุในนิกายปุพฺพเสลียะและสมัตติยะ มีความเห็นผิดว่า หลังจากสัตว์ (บุคคล) ตายไปแล้ว วิญญาณจะล่องลอยไปหาที่เกิดใหม่ (ช่วงนี้เรียกว่า อรรถกถา)”^{๓๙๑} และในอรรถกถาอรรถกถา ได้อธิบายเพิ่มเติมอีกว่า

อรรถกถา คือ สถานที่เกิดซึ่งเป็นช่วงคั่นระหว่างก่อนการเกิดใหม่ โดยภิกษุทั้ง ๒ นิกายข้างต้น มีความเห็นผิดว่า สัตว์ (หมายถึง ผู้จะปฏิสนธิ) ไม่มีตาทิพย์เป็นเหมือนผู้มีตาทิพย์ ไม่มีฤทธิ์เป็นเหมือนกับผู้มีฤทธิ์ คอยดูการอยู่ร่วมของบิดามารดา เขามีอายุอยู่ได้ ๗ วัน หรือเกินกว่านั้น ในที่ตรงนั้น ชื่อว่า อรรถกถา^{๓๙๒}

แต่ในอรรถกถาอาหารสูตร ได้อธิบายความหมายของคำว่า “สัมภเวสี หมายถึง สัตว์(ผู้)ที่ยังต้องเวียนเกิดเวียนตายในสังสารวัฏทั้งหมดทุกประเภท ยกเว้นพระอรหันต์”^{๓๙๓}

ประเด็นที่ ๒ เรื่องอนุสยเป็นเหตุให้ไปเกิดในครอบครัวและมารดาคนนี้

พระมารคอ่านคำถาม : สาเหตุอะไรที่ทำให้ไปเกิดในครอบครัวนี้ และมารดาคนนี้

พระคัมภีร์ตอบ : อนุสยความเคยชินพาให้เราไปสู่ธาตุแบบนั้น ๆ^{๓๙๔}

^{๓๘๙} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์, หน้า ๕๑๑.

^{๓๙๐} ดูรายละเอียดใน Buddhakoss, สัมภเวสี คือ สัตว์ผู้แสวงหาที่เกิด, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <https://www.youtube.com/watch?v=4dXcAEoTiBs> [๘ สิงหาคม ๒๕๖๑]. [นาฬิกาที่ ๓.๐๙-๖.๒๙].

^{๓๙๑} ดูรายละเอียดใน อภิ.ก. (ไทย) ๓๗/๕๐๕/๕๓๗-๕๔๕.

^{๓๙๒} ดูรายละเอียดใน อภิ.ปญจ.อ. (ไทย) -/๕๐๕/๓๑๙.

^{๓๙๓} ดูรายละเอียดใน ส.นิ.อ. (ไทย) ๒/๑๑/๓๖.

^{๓๙๔} ดูรายละเอียดใน nirdukkha, สนทนธรรมคำวันเสาร์_๒๐๑๒-๐๔-๒๑, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <https://www.youtube.com/watch?v=leulIS-gcyU> [๒๘ สิงหาคม ๒๕๖๒]. [นาฬิกาที่ ๔๐.๒๙-๔๑.๑๙].

แต่ในอรรถกถากามาวจรกุสัลปภาษณีย์ อธิบายว่า “เพราะอาศัยกรรม (การกระทำที่ประกอบด้วยเจตนา) จึงทำให้แตกต่างกัน คือ สูงและเตี้ย เลวและประณีต ไปเกิดในสุคติและทุคติ มีผิวพรรณดีและผิวพรรณทราม เกิดดีและเกิดไม่ดี รูปร่างดีและรูปร่างไม่ดี”^{๓๙๕}

ประเด็นที่ ๓ เรื่องทารกในครรภ์บรรลุนิกรรมได้ด้วยการฟังธรรม

อุบาสกถาม : เด็กในครรภ์มีโอกาสบรรลุนิกรรมมั๊ยครับ?

พระคิกฤทธิตอบ : มี มีหมด เพราะความเป็นชีวิตเริ่มตั้งแต่ในครรภ์ ถ้าฟังธรรมะตั้งแต่ในครรภ์แล้วตายจะบรรลุนิกรรมด้วย^{๓๙๖}

แต่ในอรรถกถาธัมมกัสมยกถา ได้อธิบายว่า “สัตว์ผู้อยู่ในครรภ์ ชื่อว่า ประมาทแล้ว เพราะไม่มีการภาวนา ไม่มีสติสัมปชัญญะ เมื่อเป็นเช่นนี้ การตรัสรู้ธรรมของสัตว์ในครรภ์จะมีมาแต่ที่ไหน”^{๓๙๗}

ประเด็นที่ ๔ เรื่องทำแท้งอายุครรภ์ ๑ เดือนยังไม่น่าจัดว่าเป็นชีวิต

อุบาสกถาม : การทำแท้งอายุครรภ์ ๑ เดือน ในทางวิทยาศาสตร์ถือว่าไม่ฆ่าชีวิต ในทางธรรมถือว่าฆ่าชีวิต จะทำความเข้าใจอย่างไรไม่ให้ขัดแย้งกันครับ

พระคิกฤทธิตอบ : ระหว่างที่เกิดในครรภ์จนเป็นเด็กชายหรือเด็กหญิง พระพุทธเจ้าไม่ได้กำหนดระยะเวลาไว้ว่ากี่วัน กี่เดือน ช่วงระหว่างนี้วิญญาณเข้าออกได้ตลอด เพราะฉะนั้น ยังไม่น่าจัดว่าเป็นชีวิตหรือยังกำกวม^{๓๙๘}

แต่ในอรรถกถาตติยปาราชิก พรรณนาบทภาษณีย์ ได้อธิบายว่า “จิตดวงแรกที่ปฏิสนธิในครรภ์มารดา ชื่อว่า เป็นชีวิตมนุษย์แล้ว”^{๓๙๙}

ประเด็นที่ ๕ เรื่องทำโสดาปัตติมรรคให้เป็นโสดาปัตติผลคือจะต้องทำศีล ๕ ให้บริบูรณ์

พระมาร্কอ่านคำถาม : โสดาปัตติมรรคทำอะไรจึงจะได้โสดาปัตติผลครับ?

พระคิกฤทธิตอบ : รักษาศีล ๕ ให้บริบูรณ์ มั่นคงในพระรัตนตรัย ก็จะได้โสดาปัตติผล^{๔๐๐}

^{๓๙๕} ดูรายละเอียดใน อภิ.สง.อ. (ไทย) -/๑/๑๙๐.

^{๓๙๖} ดูรายละเอียดใน พุทธวจนทีวี, **กฐินวัดนาป่าพง ๒๕๖๑ แสดงธรรมช่วงบ่าย วันอาทิตย์ที่ ๐๔ พฤศจิกายน ๒๕๖๑**, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <https://www.youtube.com/watch?v=ond1eZgVg8A> [๗ พฤศจิกายน ๒๕๖๑]. [วันที่ที่ ๑.๒๔.๒๗-๑.๒๕.๔๓].

^{๓๙๗} ดูรายละเอียดใน อภิ.ปญจ.อ. (ไทย) -/๘๙๗/๔๔๒.

^{๓๙๘} ดูรายละเอียดใน nirdukkha: นิรทุกข์ | พุทธวจน ธรรมะเข้าใจง่าย, **ทำแท้งถือว่าฆ่าชีวิตไหม | พุทธวจน | พระอาจารย์คิกฤทธิ วัดนาป่าพง**, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <https://www.youtube.com/watch?v=C0u8NsLsbAQ> [๒๗ ธันวาคม ๒๕๖๓]. [วันที่ที่ ๐.๐๔-๒.๐๑].

^{๓๙๙} ดูรายละเอียดใน วิ.มหา.อ. (ไทย) ๑/๑๗๒/๖๐๔-๖๐๕.

แต่ในอรรถกถาสมิทธิสูตร ได้อธิบายว่า “โสดาปัตติผลจะเกิดขึ้นต่อจากโสดาปัตติมรรคในทันที โดยไม่มีจิตดวงอื่นมาคั่นระหว่าง แม้ในสภากาฬามีผลไปจนถึงอรหัตตผลก็เป็นในลักษณะเช่นเดียวกัน”^{๔๐๑}

ประเด็นที่ ๖ เรื่องการละสังโยชน์ของโสดาบัน สกทาคามี อนาคามีก็เป็นวิราชธรรม

อุบาลิกถาถาม : การละสังโยชน์ของพระโสดาบัน พระสกทาคามี พระอนาคามี ก็ถือว่าเป็นวิราชธรรม?

พระคิกฤทธิตอบ : ถูกต้อง^{๔๐๒}

แต่ในอรรถกถามัคควรรค อธิบายว่า “วิราชธรรม คือ พระนิพพาน”^{๔๐๓} และในอรรถกถาตติยโพธิสูตร ยังอธิบายอีกว่า “วิราชธรรม คือ การละกิเลสของพระอรหันต์”^{๔๐๔}

ประเด็นที่ ๗ เรื่องขั้นๆ เดียวไม่ได้แต่งเกินมา

พระคิกฤทธิกล่าวว่า “ในบทแผ่เมตตา ขั้นๆ เดียวไม่ได้นะ แต่งผิดแต่งเกิน”^{๔๐๕}

แต่ในอรรถกถาอภิญญะยนิทเทศ อธิบายว่า “ภพที่มีขั้นเดียว (รูปขั้น) คือ อสังขารภพ”^{๔๐๖}

ประเด็นที่ ๘ เรื่องคนพิจารณาบรรลุธรรมได้

พระคิกฤทธิกล่าวว่า “ผู้พิจารณาตามลำดับขั้น สามารถเป็นได้ถึงพระอรหันต์ ความเป็นผู้พิจารณาไม่ได้ปิดกั้นมรรคผล นิพพาน”^{๔๐๗}

แต่ในอรรถกถาเอกกนิทเทศ อธิบายว่า “ผู้ที่ไม่สามารถบรรลุธรรมได้ ได้ชื่อว่าเป็นอภัพบุคคล”^{๔๐๘} และในอรรถกถาปฏิจกสมุปปาทวิภังค์ วิญญาณนิทเทศ ยังอธิบายอีกว่า “บุคคลผู้

^{๔๐๐} ดูรายละเอียดใน Buddhawajana F, พุทธวจน faq เมื่อได้โสดาปัตติมรรคแล้วทำอย่างไรจึงจะได้โสดาปัตติผล, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <https://www.youtube.com/watch?v=kM48tLWf-7c> [๒๙ ธันวาคม ๒๕๖๓]. [วันที่ที่ ๐.๒๖-๐.๕๗].

^{๔๐๑} ดูรายละเอียดใน ส.ส.อ. (ไทย) ๑/๒๐/๖๖.

^{๔๐๒} ดูรายละเอียดใน พุทธวจนทีวี, พุทธวจนสนทนาธรรมช่วงค่ำ วันเสาร์ที่ ๑๘ พฤษภาคม ๒๕๖๒, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <https://www.youtube.com/watch?v=jBz-Kp9iNFg> [๒๘ สิงหาคม ๒๕๖๒]. [วันที่ที่ ๑๖.๔๗-๑๗.๐๗].

^{๔๐๓} ดูรายละเอียดใน ขุ.ธ.อ. (ไทย) ๒/๒๗๖/๓๗๓.

^{๔๐๔} ดูรายละเอียดใน ขุ.อุ.อ. (ไทย) -/๓/๖๒.

^{๔๐๕} ดูรายละเอียดใน Suwannachan, พุทธวจน ตอบปัญหาผู้ปฏิบัติธรรม ณ ยุวพุทธิกสมาคม ศูนย์ ๒ คลองสาม ปทุมธานี ๒๔/๐๑/๒๕๕๔, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <https://www.youtube.com/watch?v=bTGtMGT1lzi> [๒๒ สิงหาคม ๒๕๖๔]. [วันที่ที่ ๑.๐๙.๔๒-๑.๑๐.๒๒].

^{๔๐๖} ดูรายละเอียดใน ขุ.ป.อ. (ไทย) ๑/๕/๑๒๓.

^{๔๐๗} ดูรายละเอียดใน HaPpY PaN, EP.๔ ตอบคำถามโดยใช้ถ้อยคำของพระศาสดา | พุทธวจน | พอจ.คิกฤทธิ โสติณโณ, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: https://www.youtube.com/watch?v=EyN_32BEZGA [๑๔ ธันวาคม ๒๕๖๓]. [วันที่ที่ ๒๔.๓๐-๒๕.๓๓].

พิการตั้งแต่กำเนิด และเป็นกะเทยเป็นต้น ไม่สามารถบรรลุมรรคผลได้”^{๔๐๙} ซึ่งหลักฐานในอรรถกถาอินทรียมก ยังอธิบายเพิ่มเติมอีกว่า “เพราะไม่มีอินทรี ๕ ที่จะบรรลุธรรม”^{๔๑๐}

ประเด็นที่ ๙ เรื่องธรรมที่งามในเบื้องต้น ท่ามกลาง และที่สุด คือ ความถูกต้องไม่ผิด

อุบาลิกถาม : งามในเบื้องต้น ท่ามกลาง และที่สุด คืออะไร ต่างกันอย่างไรคะ?

พระคฤฤทธิตอบ : ธรรมที่งามคือความถูกต้องไม่มีผิด ไม่ว่าพระองค์จะแสดงธรรมงามในเบื้องต้น ท่ามกลาง และที่สุด ธรรมนั้นไม่มีข้อผิด^{๔๑๑}

แต่ในอรรถกถาสัมมัญญผลสูตร อธิบายว่า “ศีล สมาธิ และวิปัสสนา ชื่อว่า เบื้องต้นแห่งคำสอน อริยมรรค ชื่อว่า ท่ามกลาง เพราะเป็นมัชฌิมาปฏิปทา ส่วนผลและนิพพาน ชื่อว่า ที่สุด เพราะมีนิพพานเป็นที่สุด”^{๔๑๒}

ประเด็นที่ ๑๐ เรื่องนิโรธสมาบัติโยมก็เข้ากันอยู่ทุกวัน

อุบาลิกถาม : การเข้าฌานสมาบัตินิโรธที่นิ่งกันเป็นชั่วโมง ๆ มีในพุทธวจนะมัยคะ?

พระคฤฤทธิตอบ : นิโรธก็คือเรื่องสมาธิ สมาบัติก็คือสมาธิ ทุกวันนี้โยมก็เข้านิโรธสมาบัติกันอยู่ ปฐมฌานก็คือนิโรธสมาบัติ^{๔๑๓}

แต่ในอรรถกถานิโรธสมาปัตติญาณนิตเทส อธิบายว่า “ปัญหาว่า นิโรธสมาบัติ ใครเข้าได้ ใครเข้าไม่ได้ ตอบว่า ผู้เป็นปุถุชน พระโสดาบัน พระสกทาคามี และพระอนาคามี พระอรหันต์ที่ผู้เป็นสุขขวิปัสสกะทั้งหมดเข้าไม่ได้ ส่วนพระอนาคามีและพระชินาสพ ผู้ได้สมาบัติ ๘ เข้าได้”^{๔๑๔} ซึ่งในพจนานุกรมฯ ยังได้อธิบายอีกว่า “นิโรธสมาบัติ การเข้านิโรธ เรียกเต็มว่า เข้าสัญญาเวทยิตนิโรธ”^{๔๑๕}

ด้วยอาศัยหลักฐานทั้ง ๑๐ ประเด็นข้างต้น จะเห็นได้ว่า การที่พระคฤฤทธิได้ปฏิเสธคำอธิบายขยายความในคัมภีร์อรรถกถา และอาศัยการตีความพระพุทพจน์ด้วยตนเอง จึงเกิดข้อผิดพลาดให้มีความเข้าใจในพระธรรมวินัยคลาดเคลื่อน นอกจากนี้ พระคฤฤทธิยังได้กล่าวอีกว่า

^{๔๐๘} ดูรายละเอียดใน อภิปญจ.อ. (ไทย) -/๑๒/๕๓.

^{๔๐๙} ดูรายละเอียดใน อภิปญจ.อ. (ไทย) -/๒๒๗/๒๖๐.

^{๔๑๐} ดูรายละเอียดใน อภิปญจ.อ. (ไทย) -/๑-๘๖/๕๒๙.

^{๔๑๑} ดูรายละเอียดใน พุทธวจนที่ ๖, **กฐินวัดนาป่าพง ๒๕๖๑ แสดงธรรมช่วงบ่าย วันอาทิตย์ที่ ๐๔ พฤศจิกายน ๒๕๖๑**, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <https://www.youtube.com/watch?v=ond1eZgVg8A> [๗ พฤศจิกายน ๒๕๖๑]. [นาที่ที่ ๑.๔๒.๔๒-๑.๔๓.๑๖].

^{๔๑๒} ดูรายละเอียดใน ที.สี.อ. (ไทย) -/๑๙๐/๒๔๒.

^{๔๑๓} ดูรายละเอียดใน ศากยบุตร โอธสันเกิดโดยธรรม, ***นิโรธสมาบัติและปวิสากรรมคืออะไร?**, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: https://www.youtube.com/watch?v=HyG4mjHSZ_I [๑๐ สิงหาคม ๒๕๖๑]. [นาที่ที่ ๐.๐๑-๐.๕๖].

^{๔๑๔} ดูรายละเอียดใน ขุ.ป.อ. (ไทย) ๑/๘๕/๔๒๗-๔๒๘.

^{๔๑๕} ดูรายละเอียดใน พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์**, หน้า ๑๖๘.

ดังนั้น เราก็พยายามใช้หลักการในครั้งพุทธกาล คือ ใช้คำตถาคตเพียง ๆ นะ ไม่ต้องอธิบาย ไม่ต้องมีการอธิบายอะไร คำพูดเจ้าเพียงพอต่อความเข้าใจ เพราะองค์ความรู้ของพุทธเจ้านั้นบริบูรณ์แล้ว ครบถ้วนแล้ว^{๔๑๖}

ด้วยถ้อยคำที่พระศิกฤทธิได้กล่าวไว้ข้างต้นนั้น ได้เป็นการกล่าวต่อพระผู้มีพระภาคด้วยถ้อยคำที่ไม่เป็นความจริง เพราะพระองค์ได้ตรัสไว้ในพาลวรรค ความว่า

คน ๒ จำพวกนี้ย่อมกล่าวต่อตถาคต คน ๒ จำพวกไหนบ้าง คือ

๑. คนที่แสดงสุดตันตะที่ควรขยายความว่า “สุดตันตะมีการขยายความแล้ว”

๒. คนที่แสดงสุดตันตะที่มีการขยายความแล้วว่า “สุดตันตะที่ควรขยายความ”^{๔๑๗}

หลักฐานพระพุทธรูปในพาลวรรคข้างต้น ได้แสดงไว้ชัดเจนแล้วว่า ผู้ที่แสดงว่า พระสูตรที่จะต้องขยายความว่า พระสูตรได้ขยายความแล้ว และผู้ที่แสดงว่า พระสูตรที่ขยายความแล้วว่า เป็นพระสูตรที่จะต้องขยายความอีก ผู้ที่กล่าวเช่นนี้ ได้ชื่อว่า เป็นการกล่าวต่อพระพุทธรูป ดังนั้น การที่พระศิกฤทธิได้กล่าวว่า “เราพยายามใช้หลักการในครั้งพุทธกาล คือ ใช้คำพระตถาคตล้วน ๆ ไม่ต้องมีการอธิบายอะไร” จึงเป็นการกล่าวต่อพระศาสดาด้วยถ้อยคำที่ไม่เป็นความจริง

๓. การปฏิเสธการศึกษาเล่าเรียนบาลีในสำนักเรียนของระบบคณะสงฆ์ หรือสำนักเรียนที่มีการเปิดสอนบาลี ด้วยอาศัยการศึกษาเล่าเรียนด้วยตนเอง

พระศิกฤทธิได้ปฏิเสธการศึกษาเล่าเรียนบาลีในระบบ และยังได้กล่าวขึ้นำอุบาสกอุบาสิกาผู้ที่มาฟังการบรรยายธรรมว่า

ทุกคนมีเครื่องมือในการเรียนรู้ ในการเทียบเคียง ทุกคนมีบาลีหมด ทุกคนก็จบโท จบเอกกันมา [ยกมือชี้แสดงถึงผู้นั่งฟังรอบ ๆ ว่าจบโท จบเอก] เป็นผู้การ เป็นนายพล ... คุณหมอ ผู้อำนวยการโรงพยาบาล มีความรู้กันทั้งนั้น ไม่ใช่ไม่มีความรู้ อาตมามาหลอกมาล้างสมองเค้า ไม่ได้หลอกโยม ทุกคนมีอาวุธในมือ ก็คือมีคำพระศาสดามีทั้งบาลี มีทั้งภาษาไทย ทุกคนเริ่มมาจากศูนย์ อาตมาก็เริ่มมาจากศูนย์ ค่อย ๆ แกะไป ๆ อาศัยความเพียรแกะทั้งบาลีทั้งภาษาไทยนะ แกะเอง ไม่ต้องไปพึ่งใครหรอก แล้วเราก็กะ อ้อ บาลีไม่มีเห็นจะ ๆ โยมต้องไปเห็นจะ ๆ ว่าในบาลีไม่มี โอ้ ภาษาไทยมันไปเติมเกินนะ อย่างนี้^{๔๑๘}

การปฏิเสธการศึกษาบาลีในระบบที่มีการถ่ายทอดความรู้กันมาอย่างยาวนาน ด้วยการเรียนบาลีแบบแกะเทียบด้วยตนเอง ทั้งในพระไตรปิฎกฉบับภาษาบาลีและฉบับแปลภาษาไทย เชื่อว่า

^{๔๑๖} ศากยบุตร โอรัสอันเกิดโดยธรรม, *@พุทธวจน_อริยบุคคลไม่ยาก..อย่างที่คิด!!!, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: https://www.youtube.com/watch?v=o996htv_Ofc&list=PLSc91aJ1_crMnLCEjOWD1HR7FUIrkxj4q [๗ กรกฎาคม ๒๕๖๒]. [นาฬิกาที่ ๒๖.๐๙-๒๖.๒๖].

^{๔๑๗} อัง.ทก. (ไทย) ๒๐/๒๕/๗๔.

^{๔๑๘} D.TELTHAI SYSTEM, livestreamHD medium Segment ๑, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <https://www.youtube.com/watch?v=uSdbO3h2ysw> [๘ สิงหาคม ๒๕๖๑]. [นาฬิกาที่ ๑.๑๐.๓๕-๑.๑๑.๑๘].

ไม่ปฏิบัติตามคำสั่งสอนของพระศาสดาที่รับสั่งว่า “ภิกษุผู้ที่เข้ามาบวชในพระศาสนานี้จะต้องเรียนบาลีจากผู้เป็นอาจารย์”^{๔๑๙} หรือในกรณีที่เกิดข้อสงสัย “ให้เข้าไปสอบถามภิกษุผู้เป็นพหูสูต ผู้เรียนจบคัมภีร์ ทรงธรรมวินัย ด้วยการไต่ถามว่า พุทธพจน์นี้เป็นอย่างไร เนื้อความแห่งพุทธพจน์นี้เป็นอย่างไร”^{๔๒๐} นอกจากพระคัมภีร์จะปฏิเสธการเรียนบาลีผ่านอาจารย์ในระบบการศึกษาของคณะสงฆ์ไทยแล้ว ยังได้ปฏิเสธคำตักเตือนชี้แนะจากพระภิกษุผู้เป็นพหูสูตทรงภูมิความรู้ในพระธรรมวินัย เช่น สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ.ปยุตฺโต) ซึ่งท่านได้รับการยกย่องจากประเทศศรีลังกาว่าเป็น “พระอรรถกถาจารย์แห่งยุค”^{๔๒๑} โดยท่านได้ออกมากล่าวตักเตือนชี้แนะเรื่องที่พระคัมภีร์ได้ยกเลิกขาบทภิกษุปาติโมกข์จำนวน ๑๕๐ ถ้วนขึ้นสวดทุกกึ่งเดือน รวมทั้งได้อธิบายให้เข้าใจในรายละเอียดเกี่ยวกับพระไตรปิฎกฉบับภาษาบาลีและฉบับแปลภาษาไทย^{๔๒๒} ซึ่งนอกจากพระคัมภีร์จะไม่ยอมอ่อนรับในคำชี้แนะเพื่อแก้ไขข้อผิดพลาดที่เกิดขึ้นให้ถูกต้องแล้ว ยังได้กล่าวอีกว่า

แล้วที่อดีตเราไว้นวมละ ไม่มาขอโทษบ้างเลย เออ (เสียงหัวเราะชอบใจ) และหนองป่าพงก็ยังเชื่อท่านประยูรอยู่ ถ้าหนองป่าพงเชื่อท่านประยูร หนองป่าพงก็เปลี่ยนความเชื่อด้วยนะ หนองป่าพงต้องเปลี่ยนความเชื่อตามท่านประยูรใหม่ ในตัวพุทธธรรมล่าสุดด้าย ใช้ไหม อ้าว ถ้าเชื่อแล้วว่าท่านถูกต้องก็ต้องเปลี่ยนไปเปลี่ยนมาตามท่านนะ (ทำท่าทางประกอบมือพลิกไปพลิกมา) เปลี่ยนไปเรื่อย ๆ ตามท่านอย่างนี้ อ่า...^{๔๒๓}

การที่พระคัมภีร์ปฏิเสธการศึกษาบาลีผ่านอาจารย์ ทั้งยังได้ปฏิเสธคำตักเตือนชี้แนะจากพระภิกษุผู้ทรงภูมิความรู้พหูสูตในด้านพระธรรมวินัย ด้วยการศึกษาพระธรรมวินัยผ่านการเรียนบาลีด้วยตนเอง แบบเกาะเทียบทั้งภาษาบาลีและภาษาไทย จึงถือว่า ไม่ประพฤติปฏิบัติตามคำสั่งสอนของพระศาสดา ผลจากการศึกษาด้วยตนเอง จึงเปิดโอกาสให้เกิดความเข้าใจในพระสัทธรรมคำสอนคลาดเคลื่อนได้ ดังเช่นในประเด็นข้อที่ ๑ และ ๒ และข้ออื่น ๆ ที่จะยกมาแสดงต่อไป

๔. แก้ไขเปลี่ยนแปลงและยกเลิกการปรับโทษในสิกขาบทบัญญัติ จึงเป็นการเปิดโอกาสให้ภิกษุผู้ไม่รู้ทั่วถึงในพระธรรมวินัยล่วงละเมิดสิกขาบทบัญญัติ

ในประเด็นนี้ ผู้วิจัยจะยกตัวอย่าง การเผยแพร่คำสอนบางส่วนของพระคัมภีร์เกี่ยวกับการแก้ไขเปลี่ยนแปลง และยกเลิกการปรับโทษในสิกขาบทพระวินัย รวมถึงการตีความสิกขาบทพระวินัยจนเป็นเหตุให้ความหมายในตัวสิกขาบทพระวินัยคลาดเคลื่อน โดยมีดังต่อไปนี้

^{๔๑๙} ดุราลัยเถิดใน วิ.ม. (ไทย) ๔/๗๘/๑๐๙.

^{๔๒๐} ดุราลัยเถิดใน อง.ติก. (ไทย) ๒๐/๒๐/๑๖๕.

^{๔๒๑} ดุราลัยเถิดใน พระมหา ดร.สมลักษณ์ คนธสาโร, พระมหาอุเทน ปัญญาปริทัตต์, **บทความเพื่อพุทธวณะ ศีลสิกขาบท ๑๕๐-๒๒๗ พุทธวณะ : รู้จำ รู้จริง รู้แจ้ง**, หน้า ๑๑๐.

^{๔๒๒} ดุราลัยเถิดใน Dhamma Talk, **พระพรหมคุณาภรณ์ กรณิพระอาจารย์คึกฤทธิ์**, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <https://www.youtube.com/watch?v=gAfvcPJziY> [๓๐ เมษายน ๒๕๖๒]. [นาที่ที่ ๐.๕๔-๑๔.๔๙].

^{๔๒๓} พระมหา ดร.สมลักษณ์ คนธสาโร, พระมหาอุเทน ปัญญาปริทัตต์, **บทความเพื่อพุทธวณะ ศีลสิกขาบท ๑๕๐-๒๒๗ พุทธวณะ : รู้จำ รู้จริง รู้แจ้ง**, หน้า ๑๑๐-๑๑๑.

ประเด็นที่ ๑ เรื่องการทำจีวรใหม่ให้เสียสี ๓ อย่าง คือ การนำผ้ามาย้อม

พระคฤทธีกล่าวว่า ภิกษุได้จีวรมาใหม่ ให้ใช้วัตถุที่ทำจีวรให้เสียสี ๓ อย่าง ย้อมผ้าจีวรที่ได้มาใหม่^{๔๒๔}

แต่หลักฐานในอรรถกถาพุทธพัฒนกรณสิกขาบท อธิบายว่า “ทำให้เสียสี หมายถึง การแต้มสีให้เป็นจุด (กัปปพินทุ) ไม่ได้หมายถึงการย้อมจีวรทั้งผืน”^{๔๒๕}

ประเด็นที่ ๒ เรื่องทุเรียนจัดเป็นยาวชีวิก (ยา)

พระมารค์อ่านคำถาม : น้ำกะทิทุเรียนจัดเป็นน้ำปานะได้ใช้หรือไม่ครับ (น้ำ+น้ำตาล+กะทิ+เนื้อทุเรียน)?

พระคฤทธีตอบ : เนื้อทุเรียนก็จัดเป็นส่วนของยาวชีวิก ถ้าจะใช้ในเรื่องการเป็นยา^{๔๒๖}

แต่ในอรรถกถาวิกาลโภชนสิกขาบท อธิบายว่า “ผลของต้นไม้ชนิดต่าง ๆ ที่มนุษย์เขาบริโภคเป็นอาหารจัดว่าเป็นอาหาร”^{๔๒๗} แม้ในอรรถกถาสิกขาบทนี้ จะไม่ได้ระบุว่าทุเรียนด้วยก็จริง แต่ชาวเมืองบริโภคทุเรียนเป็นอาหารไม่ได้บริโภคเพื่อเป็นยา ฉะนั้นจะกล่าวอ้างว่าฉันเพื่อเป็นยาไม่ได้

ประเด็นที่ ๓ เรื่องปกติพระพุทธเจ้าอยู่ในอาวาสนุ่งสบงเพียงตัวเดียว

พระคฤทธีกล่าวว่า ปกติเวลาที่พระพุทธเจ้าอยู่ในอาวาสนุ่งสบงเพียงตัวเดียวเท่านั้น^{๔๒๘}

แต่ในอรรถกถาพรหมชาลสูตร พรรณนาเรื่องปริพาชก ความว่า “ปกติเวลาที่พระพุทธเจ้าอยู่ในอาวาสจะนุ่งผ้าสบง ๒ ชั้น รัดผ้าประคดเอว ห่มผ้าจีวรเฉียงบ่า”^{๔๒๙}

ประเด็นที่ ๔ เรื่องภิกษุบวชก่อนต้องกราบภิกษุบวชทีหลัง กรณีภิกษุบวชก่อนพรรษาขาด

อุบาสกจาก สปป.ลาวถาม : เคยได้ยินครั้งหนึ่งพระอาจารย์พูดว่า พระบวชก่อนต้องกราบพระบวชทีหลัง ในกรณีที่พระบวชก่อนเข้าจำพรรษาแล้วขาดพรรษา แล้วทำให้ไม่ได้พรรษา เป็นไปได้มั้ยครับพระอาจารย์?

^{๔๒๔} ดูรายละเอียดใน nirdukkha, "ความจริง" ต้องทราบศีลของพระมีกี่ข้อ-พระอาจารย์คฤทธี โสติณโณ, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <https://www.youtube.com/watch?v=B3pqRuF6wBc#t=3513> [๓๑ มีนาคม ๒๕๖๒]. [นาฬิกาที่ ๕๘.๕๓-๕๙.๓๙].

^{๔๒๕} ดูรายละเอียดใน วิ.มหา.อ. (ไทย) ๒/๓๖๘-๓๖๙/๔๙๙.

^{๔๒๖} ดูรายละเอียดใน Buddhawajana F, พุทธวจน faq ขอคำอธิบาย เกี่ยวกับปานะ_๑, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <https://www.youtube.com/watch?v=xF81LaCGeDU&feature=youtu.be> [๒๓ กรกฎาคม ๒๕๖๑]. [นาฬิกาที่ ๐.๐๖-๐.๒๙].

^{๔๒๗} ดูรายละเอียดใน วิ.มหา.อ. (ไทย) ๒/๒๕๐/๔๕๔.

^{๔๒๘} ดูรายละเอียดใน ป็อก บางกรวย แสนสุข, ช่วงพระอาจารย์เมตตาตอบคำถามข้อธรรมประเด็นต่างๆ ประจำวันอาทิตย์ที่ ๑๘ มิถุนายน ๒๕๖๐, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <https://www.youtube.com/watch?v=ucgxu-yDITk> [๒๔ พฤศจิกายน ๒๕๖๑]. [นาฬิกาที่ ๒๙.๔๗-๓๐.๑๓].

^{๔๒๙} ดูรายละเอียดใน ที.สี.อ. (ไทย) -/๔/๗๖.

พระคิฤทธุ์ตอบ : ถ้าพูดถึงก็เป็นไปได้ ในกรณีที่พระราชชาด^{๔๓๐}

แต่ในวันทียาทิปุกคละ อธิบายว่า “ภิกษุผู้บวชก่อนไม่ควรไหว้ภิกษุบวชทีหลัง”^{๔๓๑} ส่วนในวิสสานจาริกปาฏิกเขปาติ ระบุว่า “ภิกษุอยู่จำพรรษาไม่ครบ ๓ เดือนต้องอาบัติทุกกฏ”^{๔๓๒} จากการสืบค้นข้อมูล ผู้วิจัยไม่พบหลักฐานว่ามีพุทธดำรัสตัดอายุพรรษาภิกษุ ในกรณีที่ภิกษุอยู่จำพรรษาไม่ครบเลย

ประเด็นที่ ๕ เรื่องพระภิกษุที่อยู่ป่าไม่ต้องถือนิสสัย

พระคิฤทธุ์กล่าวว่า ภิกษุอายุยังไม่ถึง ๕ พรรษาต้องถือนิสสัย ยกเว้นภิกษุผู้อยู่ป่าไม่ต้องถือนิสสัย^{๔๓๓}

แต่ในคัมภีรานิสสัยวัตถุ (เรื่องไม่ต้องถือนิสสัยเพราะหาผู้ให้นิสสัยไม่ได้) ความว่า “ให้ภิกษุผู้อยู่ป่าคิดในใจไว้ว่า เมื่อมีภิกษุผู้สมควรจะขอถือนิสสัยด้วยมาถึง ให้ถือนิสสัยกับท่าน”^{๔๓๔}

ประเด็นที่ ๖ เรื่องอาบัติในเสขียวัตตรเป็นคำสาวกพระพุทธเจ้าไม่ได้บัญญัติ

พระคิฤทธุ์กล่าวว่า เสขียวัตตร ๗๕ ข้อ พระพุทธเจ้าไม่ได้บัญญัติไว้^{๔๓๕}

แต่ในเสขิกัมมัท ปริมาณทวารวค สิกขาบทที่ ๑ มีข้อความระบุว่า “พระพุทธเจ้าทรงปรับอาบัติทุกกฏ แก่ภิกษุพวกฉัพพัคคีย์ผู้ล่วงละเมิด”^{๔๓๖} นอกจากจะมีการปรับอาบัติในปริมาณทวารวคแล้ว ยังมีวรรคอื่น ๆ อีกที่พระพุทธเจ้าปรับอาบัติแก่ภิกษุผู้ล่วงละเมิดในอีก ๖ หมวดที่เหลือด้วย คือ

๒. อุชัคชิกวรรค หมวดว่าด้วยการหิวระ^{๔๓๗}

๓. ชัมภกตวรรค หมวดว่าด้วยการทำสะเอา^{๔๓๘}

๔. ปินทปาตวรรค หมวดว่าด้วยบิณฑบาต^{๔๓๙}

^{๔๓๐} ดูรายละเอียดใน พุทธวจนเรีล: Phra Kukrit Savasdiphol: พระคิฤทธุ์, พระอาจารย์คิฤทธุ์-สนทนธรรมคำวันเสาร์_๒๐๑๔-๑๒-๒๐, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <https://www.youtube.com/watch?v=PSLV-KWijyU> [๖ มิถุนายน ๒๕๖๔]. [นาที่ที่ ๑.๑๗.๐๓-๑.๑๘.๐๐].

^{๔๓๑} ดูรายละเอียดใน วิ.จ. (ไทย) ๗/๓๑๒/๑๒๖-๑๒๗.

^{๔๓๒} ดูรายละเอียดใน วิ.ม. (ไทย) ๔/๑๘๕/๒๙๔.

^{๔๓๓} ดูรายละเอียดใน พุทธวจนเรีล: Phra Kukrit Savasdiphol: พระคิฤทธุ์, พระอาจารย์คิฤทธุ์-สนทนธรรมคำวันเสาร์_๒๐๑๔-๐๒-๐๘, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <https://www.youtube.com/watch?v=TYCgmPO6Gyo> [๔ มิถุนายน ๒๕๖๔]. [นาที่ที่ ๑.๑๗.๑๒-๑.๑๗.๕๒].

^{๔๓๔} ดูรายละเอียดใน วิ.ม. (ไทย) ๔/๑๒๑/๑๘๘.

^{๔๓๕} Nanaly Chana, สิกขาบท ๑๕๐/๒๒๗ : เสขียวัตตร ไม่มีปรับอาบัติ ที่ปรับอาบัติเป็นคำสาวก โดย อ. คิฤทธุ์ โสติผลโล, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <https://www.youtube.com/watch?v=7aXgG9p39es> [๕ สิงหาคม ๒๕๖๑]. [นาที่ที่ ๑.๐๗-๑.๑๙].

^{๔๓๖} ดูรายละเอียดใน วิ.ม.หา. (ไทย) ๒/๕๗๖-๕๘๕/๖๔๙-๖๕๐-๖๕๙.

^{๔๓๗} ดูรายละเอียดใน วิ.ม.หา. (ไทย) ๒/๕๘๖-๕๙๕/๖๖๐-๖๖๙.

^{๔๓๘} ดูรายละเอียดใน วิ.ม.หา. (ไทย) ๒/๕๙๖-๖๐๕/๖๗๐-๖๘๐.

๕. กพพวรรค หมวควาด้วยคำข้าว^{๔๔๐}

๖. สุสุสุวรรค หมวควาด้วยการฉนดังซู้ด ๆ^{๔๔๑}

๗. ปาทุการวรรค หมวควาด้วยเชียงเท้า^{๔๔๒}

นอกจากนี้แล้ว พระคึกฤทธิ์ยังได้กล่าวอีกว่า “แม้ประพจน์ล่องละเมิดเสขียวัตรก็ได้ปิดมรรคผล”^{๔๔๓} แต่ในอรรถกถาอลคัทพมสูตร ระบุว่า “อาบัติ ๗ กอง (รวมอาบัติในเสขียวัตรด้วย) ย่อมปิดกั้นสวรรค์และนิพพาน トラาใดที่ภิกษุต้องอาบัติ แล้วยังปฎิญญาความเป็นภิกษุ ยังไม่อยู่ปริวาสกรรม และยังไม่แสดงอาบัติ”^{๔๔๔}

ในประเด็นที่ ๗ เรื่องพระภิกษุใส่กางเกงในหรือบ็อกเซอร์ได้ไม่มีความผิดอะไร

พระม้ารอ่านคำถาม : พระภิกษุสงฆ์ใส่กางเกงในหรือบ็อกเซอร์ผิดศีลหรือไม่ครับ?

พระคึกฤทธิ์ตอบ : ไม่มีบัญญัตินะ อยากใส่ก็ใส่ ไม่ได้มีความผิดอะไร^{๔๔๕}

แต่ในขุททกวัตถุ (เรื่องการนุ่งห่มอย่างคฤหัสถ์) ระบุว่า “พระผู้มีพระภาคทรงปรึาอาบัติทุกกฏแก่พวกภิกษุณีพคคัยที่นุ่งผ้าอย่างคฤหัสถ์”^{๔๔๖} ส่วนอรรถกถาเสขียุทเทส ปริมาณทลสิกขาบท ยังอธิบายอีกว่า “ภิกษุผู้นุ่งผ้าอย่างคฤหัสถ์ต้องอาบัติทุกกฏ”^{๔๔๗}

ประเด็นที่ ๘ เรื่องพระศาสดาไม่อนุญาตให้บ้นเพาะกบวช

อุบาสกถาม : อยากจะสอบถามเกี่ยวกับเกยตุัด เขาอยากจะทำบวชกัน ท่านมีแนวทางสำหรับพวกเขามั้ยว่า ควรจะปฏิบัติตัวยังไง

พระคึกฤทธิ์ตอบ : พระศาสดามีแนวทางอยู่แล้วว่า ไม่อนุญาตให้บวช^{๔๔๘}

^{๔๔๙} ดูรายละเอียดใน วิ.มหา. (ไทย) ๒/๖๐๖-๖๑๖/๖๘๑-๖๙๒.

^{๔๕๐} ดูรายละเอียดใน วิ.มหา. (ไทย) ๒/๖๑๗-๖๒๖/๖๙๓-๗๐๒.

^{๔๕๑} ดูรายละเอียดใน วิ.มหา. (ไทย) ๒/๖๒๗-๖๓๗/๗๐๓-๗๑๖.

^{๔๕๒} ดูรายละเอียดใน วิ.มหา. (ไทย) ๒/๖๓๘-๖๔๔/๗๑๗-๗๓๔.

^{๔๕๓} ดูรายละเอียดใน พุทธวจนที่๖, พุทธวจนสนทนารธรรมช่วงคำ วันเสาร์ที่ ๑๘ พฤษภาคม ๒๕๖๒, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <https://www.youtube.com/watch?v=jBz-Kp9iNFg> [๒๘ สิงหาคม ๒๕๖๒]. [นาที่ที่ ๔๖.๑๖-๔๖.๓๐].

^{๔๕๔} ดูรายละเอียดใน ม.ม.อ. (ไทย) ๒/๒๓๔/๑๒-๑๓.

^{๔๕๕} ดูรายละเอียดใน พุทธวจนเรียล: Phra Kukrit Savasdiaphol: พระคึกฤทธิ์, สนทนารธรรมคำวันเสาร์ ๒๐๑๒-๐๓-๓๑, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <https://www.youtube.com/watch?v=HlhULd9kqG0> [๑๓ พฤศจิกายน ๒๕๖๔]. [นาที่ที่ ๑.๔๓.๒๘-๑.๔๓.๔๕].

^{๔๕๖} ดูรายละเอียดใน วิ.จุ. (ไทย) ๗/๒๘๐/๖๘.

^{๔๕๗} ดูรายละเอียดใน กงขา.อ. (ไทย) หน้า -/๔๕๕-๔๕๖.

^{๔๕๘} ดูรายละเอียดใน Buddhawajana F, พุทธวจน faq กระเทยสามารถบวชได้หรือไม่, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <https://www.youtube.com/watch?v=Gq7VdWK2L8w> [๒๐ มกราคม ๒๕๖๔]. [นาที่ที่ ๐.๐๕-๐.๒๘].

แต่ในอรรถกถาปิ่นทกวัตถกถา ได้อธิบายว่า

บั้นเพาะกัทั้งหมดแบ่งเป็น ๕ ประเภท คือ ๑. อาสิตตบั้นเพาะกั ๒. อุตฺตบั้นเพาะกั ๓. โอปักกมิกบั้นเพาะกั ๔. ปักขบั้นเพาะกั ๕. นปฺงสกบั้นเพาะกั บั้นเพาะกั ๒ ประเภทแรก บวชได้ ส่วนบั้นเพาะกัประเภทที่ ๓, ๔ และ ๕ บวชไม่ได้ ยกเว้นบั้นเพาะกั ประเภทที่ ๔ อนุญาตให้บวชได้ในปิกษที่ที่ไม่เป็นบั้นเพาะกัเท่านั้น ส่วนในปิกษที่เป็นบั้นเพาะกับวชไม่ได้^{๔๔๙}

ประเด็นที่ ๙ เรื่องภิกษุที่ช่วยงานสงฆ์ไม่ต้องมีไตรจีวรครบในการเดินทาง

พระคฤฤทธิกล่าวว่า พระศาสดาอนุญาตให้สงฆ์สมมติให้กับภิกษุผู้มีกิจภาระช่วยงานสงฆ์ไม่ต้องมีจีวรครบสำหรับการเดินทาง^{๔๕๐}

แต่ในอุทโทสติกขาบท ระบุว่า “พระผู้มีพระภาคได้รับสั่งภิกษุทั้งหลายว่า เราอนุญาตให้สมมติเพื่อไม่เป็นการอยู่ปราศจากไตรจีวร เพื่อภิกษุผู้เป็นไข้”^{๔๕๑}

ประเด็นที่ ๑๐ เรื่องภิกษุสวมรองเท้าเข้าในตูบ้านไม่มีอาบัติ

พระคฤฤทธิกล่าวว่า การสวมรองเท้าเข้าในตูบ้านไม่มีปรับอาบัติ^{๔๕๒}

ในคิหิวิกิตานุญญาตาที (ทรงห้ามและอนุญาตให้สวมรองเท้าเข้าหมู่บ้าน) ระบุว่า “ภิกษุรูปใดสวมรองเท้าเข้าหมู่บ้านต้องอาบัติทุกกฏ”^{๔๕๓} คำว่า หมู่บ้าน บาลีใช้คำว่า “คาม”^{๔๕๔} คำว่า คาม นอกจากแปลว่า หมู่บ้าน แล้วยังสามารถแปลว่า ภายในบ้านด้วย มีหลักฐานในอุจฺจุทายิกาวิมานอธิบายว่า “คำว่า ในหมู่บ้านนี้ (อิมเมว คาม) คือ ในบ้านนี้นั่นเอง”^{๔๕๕}

เมื่อพิจารณาด้วยหลักฐาน จะเห็นว่า คำว่า คาม นอกจากจะแปลว่า หมู่บ้านแล้ว ยังสามารถแปลว่า ในตูบ้านได้อีกด้วย ดังนั้น คำว่า คาม จึงครอบคลุมไปถึงในตูบ้านด้วย เพราะฉะนั้นถ้ามีภิกษุรูปใดสวมรองเท้าเข้าไปในตูบ้านก็ต้องอาบัติทุกกฏด้วยเช่นกัน

ในหลักฐานทั้ง ๑๐ ประเด็นข้างต้น จะเห็นได้ว่า การที่พระคฤฤทธิได้เผยแพร่คำสอนด้านพระวินัย โดยการแก้ไขและปรับเปลี่ยนความหมายในตูสิกขาบท รวมไปถึงยกเลิกการปรับอาบัติใน

^{๔๔๙} ดูรายละเอียดใน วิ.ม.อ. (ไทย) ๓/๑๐๙/๑๐๐-๑๐๑.

^{๔๕๐} ดูรายละเอียดใน Rosesirin Media, #Buddhawajana #พุทธวจน (เมื่อผัสสะเกิด เวทนา ฯลฯ) พอจ.ตอบคำถามปฏิบัติและทั่วไป, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <https://www.youtube.com/watch?v=qEP3PbNKADI> [๒๓ สิงหาคม ๒๕๖๔]. [นาที่ที่ ๘.๐๓-๘.๓๑].

^{๔๕๑} ดูรายละเอียดใน วิ.ม.ท. (ไทย) ๒/๔๗๓/๑๐.

^{๔๕๒} ดูรายละเอียดใน ป็อก บางกรวย แสนสุข, พอจ เมตตาอธิบายภิกษุใส่รองเท้าบิณฑบาตรได้หรือไม่, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <https://www.youtube.com/watch?v=nmkG0AC-xW4> [๒๔ สิงหาคม ๒๕๖๑]. [นาที่ที่ ๔.๔๙-๕.๒๗].

^{๔๕๓} ดูรายละเอียดใน วิ.ม. (ไทย) ๕/๒๕๖/๓๑.

^{๔๕๔} ดูรายละเอียดใน วิ.ม. (บาลี) ๕/๒๕๖/๒๐.

^{๔๕๕} ดูรายละเอียดใน พุ.วิ.อ. (ไทย) -/๒๙๙/๑๕๑.

สิกขาบทบัญญัติ จึงเป็นการเปิดโอกาสให้ภิกษุผู้ไม่รู้ทั่วถึงในพระวินัย เข้าใจความหมายสิกขาบทในข้อนั้น ๆ ผิดไป รวมไปถึงเป็นสาเหตุให้ภิกษุนั้นล่วงละเมิดสิกขาบทบัญญัติ และต้องอาบัติโดยไม่รู้ตัวอยู่เป็นนิตย์ ทั้งยังเป็นการปิดกั้นสวรรค์และนิพพาน

๕. ใช้คำศัพท์เดิม แต่บัญญัติความหมายของคำศัพท์ขึ้นมาใหม่ เพื่อแทนที่ความหมายเดิม

พระคัมภีร์ได้บัญญัติความหมายของคำศัพท์ขึ้นมาใหม่ โดยผู้วิจัยจะยกตัวอย่างคำศัพท์คำว่า สัตตานัง ซึ่งความหมายเดิมคำว่า สัตตานัง มีความหมายดังนี้

อนึ่ง ความหมายของคำว่า สัตตานัง อธิบายตามหลักบาลีไวยากรณ์ ได้ว่า เป็นคำประกอบวิภัติของคำว่า สัตต แจกวิภัติและนามนาม ตามหลักของ อ การันต์ ใช้ในลักษณะ จตุตถวิภัติ เขียนว่า สัตตานัง อ่านว่า สัต-ตา-นัง หมายถึง แก่สัตว์ทั้งหลาย เพื่อสัตว์ทั้งหลาย ต่อสัตว์ทั้งหลาย ใช้ในลักษณะ ฉัฏฐวิภัติ เขียนว่า สัตตานัง อ่านว่า สัต-ตา-นัง หมายถึง แห่งสัตว์ทั้งหลาย ของสัตว์ทั้งหลาย เมื่อสัตว์ทั้งหลาย^{๔๕๖}

ต่อมา ความหมายคำศัพท์คำว่า สัตตานัง ที่พระคัมภีร์ได้บัญญัติขึ้นมาใหม่ ความว่า

สัตว์เนี้ยมันไม่ได้เกี่ยวกับชั้น ๕ แต่เป็นสิ่งที่เข้ามาหลงยึดติดชั้น ๕ ดังนั้นสัตว์ผู้มีวิชาเนี้ยมันไม่ใช่ชั้น ๕ แต่มันมาหลงยึดชั้น ๕ ดังนั้นมันไม่ใช่ชั้น ๕ มันเป็นใครก็ไม่รู้ ก็ตอนนี้ยังไม่รู้ไม่เป็นไรปล่อยมันว่าง ๆ ไปก่อน มันเป็นใครก็ไม่รู้ แต่พูดเจ้าเรียกมันว่า สัตตานัง^{๔๕๗}

นอกจากการบัญญัติความหมายคำศัพท์คำว่า สัตตานัง ขึ้นมาใหม่แล้ว ยังมีคำศัพท์อื่น ๆ อีก เช่น สกิทเว^{๔๕๘} มนสิการ^{๔๕๙} อนัตตา^{๔๖๐} เป็นต้น และผลที่เกิดจากการบัญญัติความหมายของคำศัพท์ขึ้นมาใหม่ จึงเป็นการเปิดโอกาสให้ผู้รู้ไม่ทั่วถึงในคำสอนทางพระพุทธศาสนา เข้าใจ

^{๔๕๖} มานพ บุญขึ้น, “การศึกษาวิเคราะห์การถอดถอดตรึมในคัมภีร์พระพุทธานุสสรณในคัมภีร์พระพุทธานุสสรณ”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระไตรปิฎกศึกษา, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๖๑), หน้า ๑๔๖.

^{๔๕๗} ศากยบุตร โอธอนเกิดโดยธรรม, *ความหมายของคำว่า “สัตว์”, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <https://www.youtube.com/watch?v=5uhlaDhJxus> [๒๒ มิถุนายน ๒๕๖๑]. [นาฬิกาที่ ๐.๕๓-๑.๑๘].

^{๔๕๘} ป๊อ กบกรวย แสนสุข, พอจ อธิบายนัยของสกิทาคามีเป็นอย่างไร, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: https://www.youtube.com/watch?time_continue=194&v=PqA_YDZhPqA [๒๕ กรกฎาคม ๒๕๖๑]. [นาฬิกาที่ ๖.๑๕-๖.๒๔].

^{๔๕๙} พุทธจณทัวี, พุทธจณสนทนารธรรม ช่วงเช้า วันอาทิตย์ที่ ๑๑ พฤศจิกายน ๒๕๖๑, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: https://www.youtube.com/watch?v=5sb0VvW72jU&feature=youtu.be&fbclid=IwAR3lwSIpgCN1dDIMagf4KjoUuKbTelCOFVnoldOzy_ORL6acFCcnpFN6hw8 [๒๒ พฤศจิกายน ๒๕๖๑]. [นาฬิกาที่ ๑.๒๖.๔๒-๑.๒๖.๕๐].

^{๔๖๐} ป๊อ กบกรวย แสนสุข, พอจ เมตตาอธิบายนัยของอนิจจัง ทุกขัง อนัตตา, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: https://www.youtube.com/watch?v=rSVa_m6k60U&feature=youtu.be [๑๐ สิงหาคม ๒๕๖๑]. [นาฬิกาที่ ๒.๕๓-๓.๐๙].

ความหมายของคำศัพท์ผิดเพี้ยนไปจากเดิม รวมถึงยังจะเป็นสาเหตุให้ผู้ที่ได้รับฟังการบรรยายเข้าใจคำสอนในพระพุทธศาสนาพุทธคลาดเคลื่อนไปอีกด้วย

๖. เมื่อศึกษาภาคทฤษฎี (คัมภีร์) ผิด วิธีการปฏิบัติเพื่อจะเข้าสู่วิปัสสนาจึงเดินผิดทาง

การศึกษาเล่าเรียนด้วยตนเอง โดยปราศจากการแนะนำสั่งสอนของอาจารย์ เป็นสาเหตุให้ผู้ศึกษามีโอกาสที่จะเข้าใจผิดได้ แม้เมื่อจะกล่าวถึงการศึกษาของภิกษุแล้วก็มี ๒ อย่างด้วยกัน คือ “คัมภีร์ (การศึกษาเรียนรู้ภาคทฤษฎี) และวิปัสสนาธุระ (การนำทฤษฎีที่ได้ศึกษาเล่าเรียนมาสู่ภาคปฏิบัติวิปัสสนา)”^{๔๖๑} โดยเฉพาะพระธรรมวินัยซึ่งเป็นคำสอนที่มีความละเอียด ลึกซึ้ง สุขุม ลุ่มลึก ดังปรากฏในพราหมายาจนสูตรว่า “ธรรมที่เราได้บรรลุแล้วนี้ ลึกซึ้ง เห็นได้ยาก รู้ตามได้ยาก สงบ ประณีต ไม่เป็นวิสัยแห่งตรรกะ ละเอียด บัณฑิตจึงจะรู้ได้”^{๔๖๒} ด้วยเหตุนี้ การศึกษาพระธรรมวินัยนี้จึงจำเป็นจะต้องมีอาจารย์คอยแนะนำ และจะต้องศึกษาเรียนรู้ไปตามลำดับขั้น ดังหลักฐานปรากฏในปหาราหสูตรว่า “ธรรมวินัยนี้มีการศึกษาไปตามลำดับมีการบำเพ็ญไปตามลำดับ มีการปฏิบัติไปตามลำดับ ไม่ใช่มีการบรรลุหรือหัตผลโดยทันที”^{๔๖๓}

ส่วนในกรณีของพระคฤหัสถ์ที่ได้ศึกษาคำสอนด้วยตนเอง โดยปฏิเสธการศึกษาในระบบของคณะสงฆ์ และปฏิเสธการเข้าไปสอบถามผู้รู้ด้านพระธรรมวินัย รวมถึงการปฏิเสธคำอธิบายในคัมภีร์อรรถกถา เมื่อการศึกษาความรู้ภาคทฤษฎีขาดผู้ที่คอยแนะนำสั่งสอน จึงเปิดโอกาสให้การปฏิบัติเพื่อเข้าสู่วิปัสสนาภาวนาเดินผิดทางไปด้วย ยกตัวอย่าง เช่น พระคฤหัสถ์ได้กล่าวว่า “เรื่องกรรมฐาน ๔๐ ไม่มีในพุทธวจนะเป็นสิ่งที่แต่งขึ้นใหม่”^{๔๖๔} แต่หลักฐานในสุกสูตรและอรรถกถา ระบุว่า “พระผู้มีพระภาคตรัสว่า กรรมฐานเป็นการทำงานของภิกษุ”^{๔๖๕} และในคัมภีร์วิสุทธิมรรคยังได้อธิบายคำว่า

กรรมฐานทั้ง ๔๐ ประการว่า “... ในกัมมัฏฐาน ๔๐ ประการนี้ คือ กสิณ ๑๐^{๔๖๖} อสุภะ ๑๐^{๔๖๗} อนุสสติ ๑๐^{๔๖๘} พรหมวิหาร ๔^{๔๖๙} อรูป ๔^{๔๗๐} สัมมัตถะ ๑^{๔๗๑} วัฏธาน ๑^{๔๗๒} ฉะนั้นแล ...”^{๔๗๓}

^{๔๖๑} ดูรายละเอียดใน พุ.ธ.อ. (ไทย) ๑/-/๗.

^{๔๖๒} ส.ส. (ไทย) ๑๕/๑๗๒/๒๒๙.

^{๔๖๓} อง.อรรถก. (ไทย) ๒๓/๑๙/๒๔๘.

^{๔๖๔} ดูรายละเอียดใน nirdukkha, สนทนาธรรมคำวันเสาร์_๐๒Jul๒๐๑๑_Full, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <https://www.youtube.com/watch?v=9yo30CWelZA> [๓๐ สิงหาคม ๒๕๖๒]. [วันที่ที่ ๑.๓๒.๐๗-๑.๓๒.๑๔].

^{๔๖๕} ดูรายละเอียดใน ม.ม. (ไทย) ๑๓/๔๖๔/๕๘๕-๕๘๖, ม.ม.อ. (ไทย) -/๔๖๔/๔๑๖.

^{๔๖๖} อง.เอกก. (ไทย) ๒๐/๔๔๓-๔๕๒/๕๐.

^{๔๖๗} อภ.สง.อ. (ไทย) -/๒๖๓/๔๓๕-๔๓๖.

^{๔๖๘} อง.เอกก. (ไทย) ๒๐/๔๗๓-๔๘๒/๕๐.

^{๔๖๙} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๓๐๘/๒๘๐.

^{๔๗๐} อง.เอกก. (ไทย) ๒๐/๔๓๘-๔๔๒/๔๙-๕๐.

^{๔๗๑} ส.ม. (ไทย) ๑๙/๒๕๐/๑๙๕.

นอกจากนี้ พระคัมภีร์ยังได้สอนว่า พระพุทธเจ้าสอนให้ละนันทิ (ละความเพลิน)^{๔๗๔} แต่ในวิโมกขกถา นิทเทส ระบุว่า พระผู้มีพระภาคทรงตรัสสอนให้ละตัณหา^{๔๗๕} ในอัมมจักกัปปวัตตนสูตร ระบุว่า ละตัณหาด้วยการเจริญมรรคมืองค์ ๘^{๔๗๖} ส่วนในมหาสติปัฏฐานสูตร อุทเทส ยังระบุอีกว่า แนวทางในการปฏิบัติทั้งหมดเมื่อย่อให้เหลือหนึ่งอย่างก็คือ สติปัฏฐาน ๔^{๔๗๗} และยังมีประเด็นอื่น ๆ อีก ที่ผู้วิจัยไม่ได้ยกมาแสดงในที่นี้อีกหลายประเด็นด้วยกัน

๔.๒.๒ ผลกระทบที่มีต่อคณะสงฆ์

คำว่า “คณะสงฆ์” ในที่นี้ผู้วิจัยหมายถึง บุคคลผู้ที่เข้ามาบวชเป็นภิกษุในพระพุทธศาสนา นิิกายเถรวาท ทั้งฝ่ายมหานิกายและธรรมยุต รวมถึงภิกษุเถรวาทที่อยู่ในต่างประเทศ ส่วนคำว่า “ผลกระทบที่มีต่อคณะสงฆ์” หมายถึง ผลกระทบที่มีต่อพระภิกษุสงฆ์เถรวาทที่อาศัยอยู่ในประเทศไทย รวมไปถึงพระภิกษุสงฆ์เถรวาทที่อยู่ในต่างประเทศด้วย

สืบเนื่องมาจากพระคัมภีร์ โสถิณโล ได้เผยแผ่คำสอนในส่วนที่ (เชื่อและเข้าใจว่า) เป็นคำสอนของพระศาสดาล้วน เรียกว่า พุทธวจนะ ต่อมา หลักคำสอนนี้ ได้ถูกถ่ายทอดและเผยแพร่ ออกมา ผ่านทางสื่อโทรทัศน์ และโซเชียลเน็ตเวิร์ค^{๔๗๘} ทั้งยังมีการถ่ายทอดสดประจำวัน ก่อนฉัน-หลังฉัน และช่วงค่ำของวัน^{๔๗๙} รวมถึงได้มีการออกไปแสดงธรรมนอกสถานที่ตามวัดต่าง ๆ ยกตัวอย่าง เช่น วัดป่าพันลำ^{๔๘๐} วัดเนินพระ^{๔๘๑} วัดป่าบ้านผือ^{๔๘๒} เป็นต้น และมีอีกหลายวัดที่พระคัมภีร์และคณะได้ไปทำการเผยแผ่พุทธวจนะ ด้วยเหตุนี้ จึงทำให้ได้รับความสนใจจากพระภิกษุ สามเณร อุบาสก อุบาสิกา เข้ามาศรัทธาเลื่อมใสเป็นจำนวนมาก โดยเฉพาะพระภิกษุสามเณรผู้ที่ไม่ทั่วถึงในพระธรรมวินัย เพราะด้วยการอาศัยสื่อต่าง ๆ ในการเผยแผ่คำสอน จึงทำให้มีผู้เลื่อมใสศรัทธาเพิ่ม

^{๔๗๒} ม.ม. (ไทย) ๑๒/๓๐๕/๓๓๕-๓๓๖.

^{๔๗๓} วิสุทธิ.อ. (ไทย) ๑/๔๗/๑๖๔.

^{๔๗๔} ดูรายละเอียดใน Buddhawajana F, พุทธวจน faq วิธีละนันทิ (๒), [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <https://www.youtube.com/watch?v=u2BTQvjmJe8> [๑๓ กันยายน ๒๕๖๒]. [นาที่ที่ ๐.๐๔-๐.๒๖].

^{๔๗๕} ดูรายละเอียดใน ข.ป. (ไทย) ๓๑/๒๒๒/๓๓๖.

^{๔๗๖} ดูรายละเอียดใน วิ.ม. (ไทย) ๔/๑๔/๒๑-๒๒.

^{๔๗๗} ดูรายละเอียดใน ที.ม. (ไทย) ๑๐/๓๓๓/๓๐๑.

^{๔๗๘} Aon Waraporn, พุทธวจน : เพียงรู้ลมเข้า-ออก ปัญญาทุกประเภทจะเกิดขึ้น, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: https://www.youtube.com/watch?v=M7KZ-mO6w_8 [๘ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๕].

^{๔๗๙} วัดนาป่าพง, พุทธวจน: วิถีโอพุทธวจนสนทนาช่วงก่อนฉัน-หลังฉัน, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <http://watnapp.com/video> [๘ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๕].

^{๔๘๐} พุทธวจนเรียล: Phra Kukrit Savasdiaphol: พระคัมภีร์, วัดป่าบ้านพันลำ จ.บึงกาฬ | ๑๔-๐๓-๒๕๕๖ | พุทธวจน โดยพระอาจารย์คัมภีร์ วัดนาป่าพง [๑/๒], [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <https://www.youtube.com/watch?v=O9tmld-sNLE> [๙ มกราคม ๒๕๖๕].

^{๔๘๑} Sodaban Buddhist, พุทธวจน-ความเข้าใจผิดและความยึดมั่นใน “อรรถกถา”, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: https://www.youtube.com/watch?v=3isd_WcBOqQ [๒๒ กรกฎาคม ๒๕๖๑].

^{๔๘๒} HiDhammaDotCom, ความสำคัญของพุทธวจน ธรรมบรรยาย(๑/๔), [ออนไลน์], แหล่งที่มา: https://www.youtube.com/watch?v=4Gt_Aw0Noyo [๙ มกราคม ๒๕๖๕].

มากยิ่งขึ้นอย่างรวดเร็ว จนได้มีการจัดตั้งพุทธวจนสถาบันตามจังหวัดต่าง ๆ ทั้งในประเทศไทยและในต่างประเทศ^{๔๘๓} รวมถึงวัดที่เข้าร่วมการเป็นพุทธวจนสถาบันด้วย นอกจากนี้ทางมูลนิธิพุทธโฆษณายังได้จัดงานเพื่อการเผยแผ่พุทธวจนะ ซึ่งใช้ชื่องานนี้ว่า “รักและศรัทธาพระตถาคต” โดยภายในงานนี้ พระชัยณรงค์ซึ่งเป็นพระภิกษุที่อยู่ในคณะทำงานเผยแผ่พุทธวจนะ ได้กล่าวการบรรยายในงานว่า

ปัญหาอีกอย่างหนึ่งที่เราเจอในปัจจุบันนี้ก็คือ ในพระไตรปิฎกที่เราคิดว่าเป็นที่บรรจุคำสอนของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าอย่างเดียว แต่พอเราเข้าไปอ่านเข้าไปศึกษากันจริง ๆ กลับพบว่าไม่ได้เป็นอย่างที่เราคิด ในนั้นยังมีคำสอนของสาวกที่แต่งขึ้นมาใหม่ที่ถูกลอมปนเข้ามาอยู่อีกเยอะพอสมควร

ดังนั้น ทางวัดนาป่าพงนำโดยท่านพระอาจารย์ศีกฤทธิ์ โสตถิผโล ประธานสงฆ์และคณะกลุ่มอาสาสมัครผู้มีความศรัทธาในคำสอนของสัมมาสัมพุทธะ ผู้เห็นประโยชน์และมีความเสียสละจึงได้ช่วยกันทำหนังสือพุทธวจนปิฎกขึ้นมา โดยในเนื้อหาของหนังสือเล่มนี้ ได้ทำการแยกแยะข้อมูลให้กับพวกเราได้ทราบว่า อันไหนเป็นคำสอนของสัมมาสัมพุทธะ อันไหนไม่ใช่ อันไหนเป็นคำสอนของสาวก^{๔๘๔}

นอกจากคำบรรยายของพระชัยณรงค์ข้างต้นแล้ว พระศีกฤทธิ์ยังได้ประกาศอีกว่า

และคำสอนพระศาสดาทั้งชีวิต เรารวบรวมไว้ให้แล้ว ไม่ใช่เล่มเดียวนะ ๓๓ เล่ม เพียงพอแล้ว ไม่ต้องไปรอค่าแต่งใหม่ พุทธวจนปิฎกจะมาแทนพระไตรปิฎกทั้งหมดในประเทศไทยและในโลก โยมทราบมั๊ยว่าไม่มีใครในโลกทำหนังสือที่รวบรวมเฉพาะคำของตถาคตขึ้นมา แต่เป็นเรื่องที่เป็นไปแล้วในปัจจุบัน^{๔๘๕}

ดังนั้น เมื่อพุทธบริษัทผู้ไม่รู้ทั่วถึงในคำสอนของพระศาสดา ได้รับฟังข้อมูลเช่นนี้ ย่อมจะมีความเข้าใจว่า พระศีกฤทธิ์และพระภิกษุในวัดนาป่าพงมีความน่าเลื่อมใสศรัทธาเป็นอย่างยิ่ง เพราะศึกษาแต่คำสอนของพระศาสดา ส่วนภิกษุเหล่าอื่นที่มีอยู่ในคณะสงฆ์ไทยนั้นไม่น่าเลื่อมใสศรัทธาเลย เพราะศึกษาและเผยแผ่สังฆธรรมปฏิรูป (ธรรมปลอม) ที่ไม่ใช่คำสอนของพระศาสดา การที่พระศีกฤทธิ์ได้เผยแพร่หลักการและแนวทางการปฏิบัติออกมาเช่นนี้ จึงเป็นเหตุให้พระภิกษุสามเณรในคณะสงฆ์มีความคิดเห็นแตกออกเป็น ๒ ฝ่าย คือ ๑) ฝ่ายพระภิกษุสามเณรที่หันไปเข้าร่วมแนวทางและการปฏิบัติตามหลักการพุทธวจนะที่พระศีกฤทธิ์ได้สร้างขึ้น ด้วยเห็นว่า พระศีกฤทธิ์มีความน่าเลื่อมใสศรัทธา มีการประพฤติปฏิบัติอย่างเคร่งครัด ถูกต้องตรงตามพระธรรมวินัย โดยยึดหลักการตาม

^{๔๘๓} พุทธวจนสถาบัน, **เครือข่ายพุทธวจน**, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <http://buddha-net.com> [๓ มกราคม ๒๕๖๕].

^{๔๘๔} ดูรายละเอียดใน บ้านบุหลัน BN : ๖๔๘, **ความเป็นมาของหนังสือ พุทธวจน-ปิฎก**, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <https://www.youtube.com/watch?v=MoBa5Q0UbZ0> [๒๓ กรกฎาคม ๒๕๖๑]. [นาฬิกาที่ ๒.๐๕-๓.๐๒].

^{๔๘๕} Jaima Mama, **คิกพุทธวจนปิฎก**, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <https://www.youtube.com/watch?v=zpP-r50n97E> [๒๓ มิถุนายน ๒๕๖๑]. [นาฬิกาที่ ๐.๐๐-๐.๓๔].

แบบอย่างพระศาสดา และอีกฝ่าย ๒) ฝ่ายพระภิกษุสามเณรอีกส่วนที่ไม่ได้ไปเข้าร่วมกับพระคฤฤทธิ ด้วยเห็นว่า พระคฤฤทธิมีทศนะและการประพฤติปฏิบัติตนที่คลาดเคลื่อนไปจากหลักพระธรรมวินัย

ดังนั้น พระภิกษุผู้ที่สนใจเข้าร่วมแนวทางการปฏิบัติที่คณะสงฆ์วัดนาป่าพงได้จัดขึ้น ผ่านกระบวนการการฝึกอบรมจากศูนย์ฝึกภิกษุ โดยพุทธวจนสถาบันที่มีอยู่ เช่น คอร์สฝึกอบรมพระภิกษุที่วัดนาป่าพง^{๔๘๖} และศูนย์ฝึกภิกษุที่พุทธวจนสถาบันปากช่อง^{๔๘๗} เป็นต้น โดยเหล่าพระภิกษุผู้ได้รับการฝึกอบรมจึงมีโอกาสดังกล่าวที่ได้รับคำสอนที่เกิดจากการตีความพระธรรมวินัยของพระคฤฤทธิ โดยผู้วิจัยจะยกตัวอย่างการตีความคำสอนมาแสดงบางส่วน ดังต่อไปนี้

ประเด็นที่ ๑ เรื่องคัมภีร์ปริวาร คือ คัมภีร์ที่แต่งขึ้น

พระคฤฤทธิกล่าวว่า คัมภีร์ปริวาร คือ คัมภีร์ที่แต่งขึ้น อะไรที่แต่งขึ้นมันจะขัดกัน^{๔๘๘}

แต่ในพระวินัยปิฎก ปริวาร บทนา อธิบายว่า “คัมภีร์ปริวารเป็นคัมภีร์ที่พระสังคีตการจารย์ยกขึ้นสังคายนา โดยประมวลเนื้อหาสำคัญที่มีอยู่ในพระวินัยตั้งแต่เล่มที่ ๑ ถึงเล่มที่ ๗ มาไว้ในคัมภีร์ปริวาร”^{๔๘๙}

ประเด็นที่ ๒ เรื่องเมื่อพระอรหันต์นอนหลับยังมีความฝันอยู่

พระคฤฤทธิกล่าวว่า พระทัพพะก็เลยบอกว่า แม้แต่โดยความฝันข้าพระองค์ก็ยังไม่เคยฝันเสพกามเลย ... แสดงว่าพระอรหันต์เป็นไง ฝัน แต่ไม่ฝันเสพกามแค่นั้นเอง^{๔๙๐}

แต่ในอรรถกถาตุมกสูตรนิตเทส ได้อธิบายว่า

ในบรรดาความฝัน ๔ อย่าง คือ ๑. ฝันเพราะธาตุกำเริบ ๒. ฝันเพราะจิตอาวรณ์ ๓. ฝันเพราะเวทนาดลใจ ๔. ฝันเพราะบุพพนิมิตลางบอกเหตุ ความฝันทั้ง ๔ อย่างนี้ ปุถุชน พระโสดาบัน พระสกทาคามี พระอนาคามี สามารถฝันเห็นได้ทั้ง ๔ อย่าง เพราะยังละความวิปัสสนาไม่ได้ แต่พระอรหันต์จะไม่ฝัน เพราะละความวิปัสสนาได้แล้ว^{๔๙๑}

^{๔๘๖} พุทธวจนเรียล: Phra Kukrit Savasdiphol: พระคฤฤทธิ, การฝึกอบรมหลักปฏิบัติตามหลักพุทธวจน-แต่ภิกษุจาก สปป.ลาว ครั้งที่ ๒, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <https://www.youtube.com/watch?v=j3ktyMsmT18> [๑๔ มกราคม ๒๕๖๕].

^{๔๘๗} พุทธวจนสถาบันปากช่อง, ศูนย์ฝึกภิกษุ, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <https://www.facebook.com/buddhawajana.sujin> [๙ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๕].

^{๔๘๘} ดุราลัยเถิดใน พุทธวจน คำสอนจากพระโอษฐ์, พุทธวจน บรรยายธรรม ณ สภาวิทยาลัยวันที่ ๒๖ ก.ค. ๒๕๕๒, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <https://www.youtube.com/watch?v=02Rf2rzujBY&feature=youtu.be> [๒๖ มีนาคม ๒๕๖๑]. [นาฬิกาที่ ๕๔.๐๐-๕๔.๐๘].

^{๔๘๙} ดุราลัยเถิดใน วิ.ป. (ไทย) ๘/-/๗.

^{๔๙๐} ดุราลัยเถิดใน ศุภภัทร อินพุ่ม, พระอรหันต์ฝันมัย, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <https://www.youtube.com/watch?v=RCK4jALtz6I> [๒๒ กรกฎาคม ๒๕๖๑]. [นาฬิกาที่ ๒.๐๖-๓.๑๘].

^{๔๙๑} ดุราลัยเถิดใน ขุม.อ. (ไทย) -/๑๖๒/๕๓๔.

ประเด็นที่ ๓ เรื่องให้โยมเขาโทรมาถวายอาหารทุกวันก็ได้

พระคึกฤทธิ์กล่าวว่า มีพระที่สวีเดนปรึกษาว่า มีโยมเอาอาหารมาถวายแล้วใส่ไว้ในตู้เย็น และบอกว่า อาหารนี้สำหรับทั้งอาทิตย์ พระที่อยู่สวีเดนก็คิดว่าจะฉันทิใหม่ พระคึกฤทธิ์ก็เลยแนะนำว่า ให้โยมเขาโทรมาถวายทุกวันก็ได้ ตัวไม่ต้องมา^{๔๙๒}

แต่ในทันตโปณสิกขาบท ระบุว่า “ภิกษุใดกลืนอาหารที่ยังไม่มีผู้ถวายให้ล่วงลำคอ ต้องอาบัติปาจิตตีย์^{๔๙๓} ที่ชื่อว่า ที่ยังไม่มีผู้ถวาย ท่านกล่าวถึงของที่ยังไม่ได้รับประทาน”^{๔๙๔}

ประเด็นที่ ๔ เรื่องเมล็ดแตงโมเมล็ดทานตะวันจัดเป็นยา

พระมาร์คอ่านคำถาม : ทำไมเมล็ดแตงโมจึงฉันทอนบាយไม่ได้ แต่เมล็ดทานตะวันฉันทได้?

พระคึกฤทธิ์ตอบ : ใครบอกฉันทไม่ได้ละ (หัวเราะ) ไปบัญญัติเองอีก ทุกส่วนของต้นไม้ เรียก ยาวชีวิก (ยา)^{๔๙๕}

แต่ในอรรถกถาวิภากาสิกขาบท ระบุว่า “เมล็ดธัญพืชชนิดต่าง ๆ จัดเป็นอาหารสำหรับมนุษย์บริโภคกัน^{๔๙๖} และฉันทได้ถึงเวลาเที่ยงวัน”^{๔๙๗}

แม้ในอรรถกถาสิกขาบทนี้ จะไม่ได้ระบุว่า มีเมล็ดแตงโมเมล็ดทานตะวันด้วยก็จริง แต่บุคคลทั่วไปนิยมบริโภคเมล็ดแตงโมและเมล็ดทานตะวันเพื่อเป็นอาหาร ไม่ได้บริโภคเพื่อเป็นยา ฉะนั้นจะกล่าวอ้างว่าฉันทเป็นยาไม่ได้

ประเด็นที่ ๕ เรื่องวัตรของการบิณฑบาตไม่มีระบุว่าให้ออกรองเท้าหรือสวมรองเท้า

พระคึกฤทธิ์กล่าวว่า ข้อปฏิบัติในการเดินบิณฑบาตไม่ได้ระบุว่าให้ภิกษุใส่รองเท้าหรือออกรองเท้า^{๔๙๘}

^{๔๙๒} ดูรายละเอียดใน พุทธวจนเรียก: Phra Kukrit Savasdiophol: พระคึกฤทธิ์, พระอาจารย์คึกฤทธิ์-สนทนธรรมคำวันเสาร์ ๒๐๑๖-๐๑-๒๓, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <https://www.youtube.com/watch?v=jPwMkAndRSY> [๑๕ กรกฎาคม ๒๕๖๔]. [นาฬิกาที่ ๒.๒๗.๔๓-๒.๒๘.๓๕].

^{๔๙๓} วิ.มหา. (ไทย) ๒/๒๖๓/๔๑๕.

^{๔๙๔} วิ.มหา. (ไทย) ๒/๒๖๖/๔๑๕.

^{๔๙๕} ดูรายละเอียดใน Buddhawajana F, พุทธวจน faq ของกลืนล่วงลำคอ ๔ อย่าง (๑), [ออนไลน์], แหล่งที่มา: https://www.youtube.com/watch?time_continue=48&v=AaW9lBBw1bQ [๒๗ สิงหาคม ๒๕๖๑]. [นาฬิกาที่ ๐.๓๓-๐.๕๒].

^{๔๙๖} ดูรายละเอียดใน วิ.มหา.อ. (ไทย) ๒/๒๔๘-๒๔๙/๔๕๕.

^{๔๙๗} ดูรายละเอียดใน วิ.มหา.อ. (ไทย) ๒/๒๕๖/๔๕๕.

^{๔๙๘} ดูรายละเอียดใน ปีก บางกรวย แสนสุข, พอจ เมตตาอธิบายภิกษุใส่รองเท้าบิณฑบาตได้หรือไม่, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <https://www.youtube.com/watch?v=nmkG0AC-xW4> [๒๔ สิงหาคม ๒๕๖๑]. [นาฬิกาที่ ๐.๐๑-๐.๓๐].

ในข้อปฏิบัติของการบิณฑบาต ไม่ได้ระบุให้ภิกษุถอดรองเท้าขณะเดินบิณฑบาต ก็เพราะมีพุทธบัญญัติห้ามภิกษุสวมรองเท้าเข้าบ้านอยู่แล้ว ปรากฏในคิหิวิกิตานุญญาตาที ความว่า “ภิกษุรูปใดสวมรองเท้าเข้าหมู่บ้าน ต้องอาบัติทุกกฏ”^{๔๙๙} และอนุญาตให้ภิกษุสวมรองเท้าได้ในบางกรณี เช่น ภิกษุเท้าเจ็บ เป็นต้น ซึ่งปรากฏในคิหิวิกิตานุญญาตาที ความว่า “ภิกษุรูปหนึ่งเท้าเจ็บเดินเข้าหมู่บ้านไม่ได้ ด้วยเหตุนี้ จึงมีพุทธบัญญัติให้ภิกษุเท้าเจ็บสวมรองเท้าเข้าหมู่บ้านได้”^{๕๐๐}

ประเด็นที่ ๖ เรื่องสวดปาติโมกข์เป็นภาษาไทยได้

พระมาร์คอ่านคำถาม : การสวดปาติโมกข์เป็นภาษาบาลีท่านคงไม่เข้าใจ ทรงจำไม่ได้ แล้วจะปฏิบัติตามอย่างไร สวดปาติโมกข์เป็นภาษาไทยได้ไหม?

พระคฤฤทธิ์ตอบ : สวดปาติโมกข์สวดเป็นภาษาไทยได้มั๊ย? ได้นะ เอาให้เข้าใจ^{๕๐๑}

แต่ในอรรถกถากัมมวรรค อธิบายว่า “สังฆกรรมของสงฆ์ต้องสวดด้วยอักขระภาษาบาลี ถ้าไม่สวดด้วยภาษาบาลี แล้วใช้ภาษาอื่น ๆ สวดสังฆกรรมแทน เป็นอันว่าสังฆกรรมนั้นเสียหายใช้การไม่ได้”^{๕๐๒}

ประเด็นที่ ๗ เรื่องภิกษุขโมยอาหารพระพุทธรเจ้าลดหย่อนโทษจากปาราชิกเหลือปาจิตติย

พระคฤฤทธิ์กล่าวว่า ภิกษุขโมยทรัพย์ต้องอาบัติปาราชิกนะ แต่ภิกษุที่ขโมยอาหารของกลั่นถ่วงล่าคอ ต้องอาบัติปาจิตติย พระพุทธรเจ้าลดหย่อนโทษจากปาราชิกเหลือปาจิตติย^{๕๐๓}

แต่ในปาราชิกสิกขาบทที่ ๒ วินิตวัตถุ ระบุว่า “ภิกษุรูปหนึ่งเข้าไปในร้านขายข้าวสุก มีจิตคิดจะลัก แล้วได้ขโมยข้าวสุกไปเต็มบาตร จึงเกิดความกังวลใจว่า เราต้องอาบัติปาราชิกหรือเปล่าหนอ จึงเข้าไปถามพระพุทธรเจ้า พระผู้มีพระภาคจึงตรัสว่า ภิกษุ เธอต้องอาบัติปาราชิก”^{๕๐๔}

ประเด็นที่ ๘ เรื่องบุคคลละสังโยชน์ ๑๐ ได้โดยไม่ต้องอาศัยฌาน

อุบาสิกถาม : การที่บุคคลละสังโยชน์ ๑๐ ได้แล้ว โดยไม่ได้ฌาน เป็นไปได้หรือไม่?

พระคฤฤทธิ์ตอบ : เป็นไปได้สิ เมื่อก็บอกไปแล้วนะ^{๕๐๕}

^{๔๙๙} ดุราลลเยียดใน วิ.ม. (ไทย) ๕/๒๕๖/๓๑.

^{๕๐๐} ดุราลลเยียดใน วิ.ม. (ไทย) ๕/๒๕๖/๓๑.

^{๕๐๑} ดุราลลเยียดใน พุทธวจนเรียล: Phra Kukrit Savasdiaphol: พระคฤฤทธิ์, สนทนาธรรมคำวันเสาร์_๒๐๑๒-๐๒-๑๑_HD, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <https://www.youtube.com/watch?v=VXC-qGPK2YU> [๓๐ พฤษภาคม ๒๕๖๔]. [นาฬิกาที่ ๕๕.๔๐-๕๖.๑๐].

^{๕๐๒} ดุราลลเยียดใน วิ.ป.อ. (ไทย) ๓/๔๘๕/๗๐๔-๗๐๗.

^{๕๐๓} ดุราลลเยียดใน พุทธวจนทีวี, พุทธวจนสนทนาธรรม ช่วงเช้า วันอาทิตย์ที่ ๑๑ พฤศจิกายน ๒๕๖๑, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: https://www.youtube.com/watch?v=5sb0VvW72jU&feature=youtu.be&fbclid=IwAR3lwSlpgCN1dDlMagf4KjoUuKbTelCOFVnoldOzy_ORL6acFCnnpFN6hw8 [๒๒ พฤศจิกายน ๒๕๖๑]. [นาฬิกาที่ ๓๑.๑๙-๓๒.๐๐].

^{๕๐๔} ดุราลลเยียดใน วิ.ม. (ไทย) ๑/๑๔๒/๑๐๙.

แต่ในฉนสูตร ระบุว่า “ภิกษุทั้งหลาย เรากล่าวว่า อาสวะทั้งหลายสิ้นไปได้ เพราะอาศัย
ปฐมนาน ฯลฯ อาสวะทั้งหลายสิ้นไปได้ เพราะอาศัยสัญญาเวทยิตนิโรธ”^{๕๐๖}

ประเด็นที่ ๙ เรื่องพระพุทธเจ้าตรัสว่าห้ามฟังคำของสาวกในศาสนา

พระคฤฤทธิกล่าวว่า พระพุทธเจ้าตรัสห้ามว่า อย่าฟัง อย่าเรียน อย่าศึกษาเลย พระองค์
ย้ำไว้ คำที่แต่งขึ้นใหม่หรือคำของสาวก^{๕๐๗}

เมื่อไปตรวจดูจากหลักฐานที่พระคฤฤทธิอ้างว่า “พระศาสดาห้ามฟังคำสาวก” พบว่า
ปรากฏอยู่ในปริสวารค ความว่า “อยู่ภายนอก เป็นสาวกภาสิตา”^{๕๐๘} และเมื่อผู้วิจัยไปตรวจสอบดู
หลักฐานในปริสวารค (ฉบับบาลี) ใช้คำศัพท์ว่า “พาหิรกา สาวกภาสิตา”^{๕๐๙} ซึ่งหลักฐานในอรรถกถา
ปริสวารค ได้อธิบายไว้ว่า “อยู่ภายนอก (พาหิรกา) ได้แก่ อยู่นอกพระศาสนา คำว่า เป็นสาวกภาสิตา
(สาวกภาสิตา) ได้แก่ ที่พวกสาวกของพาหิรกาศาสดาเหล่านั้นกล่าวไว้”^{๕๑๐}

โดยเมื่อพิจารณาจากหลักฐานแล้ว จะเห็นว่า คำสอนของสาวกที่พระพุทธเจ้าตรัสห้าม
ไม่ให้ฟัง ก็คือ สาวกของพวกลัทธิต่าง ๆ นอกพระพุทธศาสนา ไม่ได้หมายถึง การห้ามฟังคำสอนของ
พระสาวกในศาสนา ซึ่งนอกจากนี้ ในอนุตตริยสูตร ยังได้ระบุอีกว่า “ผู้มีศีลครุฑาเลื่อมใสแล้ว ฟัง
ธรรมของตถาคตหรือสาวกของตถาคต การฟังนี้เป็นการฟังที่ยอดเยี่ยมกว่าการฟังทั้งหลาย”^{๕๑๑}

ประเด็นที่ ๑๐ เรื่องพระพุทธเจ้าไม่ไปโปรดอาหารดาบสและอุทกดาบสเพราะอายุยืนยาว

เยาวชนชายถาม : ทำไมพระพุทธเจ้าถึงไม่ไปแสดงธรรมให้อาหารดาบสและอุทกดาบสที่
ชั้นพรหมครับ?

พระคฤฤทธิตอบ : เพราะอายุในชั้นพรหมของอาหารดาบสและอุทกดาบสมียาวนาน
เกินไป^{๕๑๒}

^{๕๐๕} ดูรายละเอียดใน nirdukkha, สอนทนายธรรมคำวันเสาร์_๒๐๑๒-๐๔-๒๘, [ออนไลน์], แหล่งที่มา:
<https://www.youtube.com/watch?v=XsqnZ6SVbQ> [๒ กันยายน ๒๕๖๒]. [วันที่ที่ ๓๕.๑๑-๓๕.๒๐].

^{๕๐๖} อัง.นวก. (ไทย) ๒๓/๓๖/๕๐๘.

^{๕๐๗} ดูรายละเอียดใน Buddhawajana F, พุทธวจน faq ทำไมต้องศึกษาแต่พุทธวจน_๒, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <https://www.youtube.com/watch?v=IUrm8FNHNNs> [๑๑ กรกฎาคม ๒๕๖๑]. [วันที่
ที่ ๗.๔๓-๘.๒๒].

^{๕๐๘} ดูรายละเอียดใน อัง.ทุก. (ไทย) ๒๐/๔๘/๙๑.

^{๕๐๙} ดูรายละเอียดใน อัง.ทุก. (บาลี) ๒๐/๔๘/๗๐.

^{๕๑๐} ดูรายละเอียดใน อัง.ทุก.อ. (ไทย) ๒/๔๘/๗๐.

^{๕๑๑} ดูรายละเอียดใน อัง.นวก. (ไทย) ๒๒/๓๐/๔๗๓.

^{๕๑๒} ดูรายละเอียดใน ศากยบุตร โอธอนันต์เกิดโดยธรรม, *@พุทธวจน_ช่วงคำถามเช้าวันอาทิตย์ที่ ๑
กันยายน ๒๕๖๒, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: https://www.youtube.com/watch?v=q_TvYGKSv4&list=PLSc91aJ1_crMnLCEjOWD1HR7FUIrkxj4q [๑๐ กันยายน ๒๕๖๒].

แต่ในอรรถกถาปาສราສสูตร อธิบายว่า “เพราะว่าอาหารดาบสและอุทกดาบสไปเกิดในอรูปพรหม จึงไม่มีประสาธุในการรับฟังธรรมเทศนา และด้วยไม่มีประสาธุที่ใช้ในการฟังธรรม จึงทำให้ไม่มีบทพระธรรมเทศนาที่จะแสดงแก่อรูปพรหมทั้ง ๒ นี้”^{๕๑๓}

หลักฐานการตีความพระธรรมวินัยทั้ง ๑๐ ประเด็นข้างต้น เป็นเพียงตัวอย่างบางส่วน การที่เหล่าภิกษุผู้ได้เข้ารับการฝึกอบรม ย่อมจะมีความเข้าใจพระสัทธรรมคำสอนของพระผู้มีพระภาคคลาดเคลื่อนไปจากพุทธประสงค์ ดังนั้น เมื่อเหล่าพระภิกษุผู้ได้รับการฝึกอบรมจากทางศูนย์ฝึกอบรมภิกษุ โดยพุทธวจนสถาบันแล้ว ภิกษุเหล่านี้ก็จะออกไปเผยแผร์หลักพุทธวจนยังสถานที่ต่าง ๆ และจะเป็นเหตุให้ผู้ได้รับข้อมูลนี้ มีความเข้าใจผิดคิดว่าเป็นพระธรรมวินัยอันออกมาจากพระโอษฐ์ของพระศาสดา หรือเมื่อภิกษุเหล่านี้ได้เข้ามาอยู่ในกลุ่มคณะสงฆ์ ก็จะมีการประพุดิตนอันแปลกแยกด้วยข้อวัตรปฏิบัติที่ตนได้รับมาจากการฝึกอบรม ทั้งแนวคิดคำสอนก็ย่อมจะแตกต่างกันจนจะเป็นเหตุให้เกิดการวิวาทะในข้ออรรถข้อธรรมต่าง ๆ อันเป็นพระธรรมวินัยกับพระภิกษุเหล่าอื่นในคณะสงฆ์ เนื่องด้วยความประพุดิตปฏิบัติที่แตกต่างกันในทางพระธรรมวินัยของทั้ง ๒ ฝ่าย ยกตัวอย่าง เช่น การยกสิกขาบทปาติโมกข์ขึ้นสวด ๑๕๐ ข้อ (ปกติคณะสงฆ์ไทยยกขึ้นสวด ๒๒๗ ข้อ) การตัดคัมภีร์พระอภิธรรมปิฎก ๑๒ เล่ม รวมทั้งการตัดคัมภีร์อรรถกถาออก เป็นต้น ส่วนในเรื่องการถกเถียงวิวาทะกันในความเห็นแตกต่างทางพระธรรมวินัย เช่น แสดงสิ่งที่ตถาคตไม่ได้ภาซิตไว้ไม่ได้ตรัสไว้ว่า ตถาคตได้ภาซิตไว้ได้ตรัสไว้ แสดงสิ่งที่ตถาคตได้ภาซิตไว้ได้ตรัสไว้ว่า ตถาคตไม่ได้ภาซิตไว้ไม่ได้ตรัสไว้ เป็นต้น ได้ชื่อว่า เป็นการทำให้สงฆ์แตกแยกกัน ซึ่งเป็นกรรมหนัก^{๕๑๔} และความเห็นต่างในพระธรรมวินัยเช่นนี้ จัดเป็นวิวาทาธิกรณ^{๕๑๕} นอกจากนี้ เหตุการณ์นี้ยังจัดเข้าในสาเหตุที่ทำให้สงฆ์เกิดความแตกแยกกันอีกด้วย คือ

... แสดงสิ่งที่ตถาคตไม่ได้ภาซิตไว้ไม่ได้ตรัสไว้ว่า ตถาคตได้ภาซิตไว้ได้ตรัสไว้
แสดงสิ่งที่ตถาคตได้ภาซิตไว้ได้ตรัสไว้ว่า ตถาคตไม่ได้ภาซิตไว้ไม่ได้ตรัสไว้
แสดงจริยวัตรที่ตถาคตไม่ได้ประพุดิตมาว่า ตถาคตได้ประพุดิตมา
แสดงจริยวัตรที่ตถาคตได้ประพุดิตมาว่า ตถาคตไม่ได้ประพุดิตมา
แสดงสิ่งที่ตถาคตไม่ได้บัญญัติไว้ว่า ตถาคตได้บัญญัติไว้
แสดงสิ่งที่ตถาคตได้บัญญัติไว้ว่า ตถาคตไม่ได้บัญญัติไว้ ...

ภิกษุเหล่านั้นย่อมแยกพวกออกมา ประกาศตัวด้วยเหตุ ๑๘ อย่างนี้ แยกกันทำอุโบสถแยกกันทำปาวรณา แยกกันทำสังฆกรรม อุบาสี สงฆ์จะเป็นผู้แตกกันด้วยเหตุเท่านั้นแล^{๕๑๖}

เนื่องด้วยเหตุแห่งความแตกแยกในคณะสงฆ์ที่เกิดจากความเห็นต่างในทางพระธรรมวินัยนี้ จึงเป็นเหตุให้ผู้รู้นักปราชญ์ราชบัณฑิตหลายท่าน เช่น สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ. ปยุตโต)^{๕๑๗}

^{๕๑๓} คุรยละเอียดใน ม.ม.อ. (ไทย) ๒/๒๘๔/๑๒๖.

^{๕๑๔} คุรยละเอียดใน อ.ท.ส.ก. (ไทย) ๒๔/๓๙/๙๐.

^{๕๑๕} คุรยละเอียดใน วิ.จ. (ไทย) ๖/๒๑๖/๓๓๔-๓๓๕.

^{๕๑๖} วิ.จ. (ไทย) ๗/๓๕๒/๒๑๔-๒๑๕.

พระพรหมบัณฑิต (ประยูร ธัมมจิตโต)^{๕๑๘} พระมหาอุเทน ปัญญาปริทัตต์^{๕๑๙} นาวาอากาศเอก ทองย้อย แสงสินชัย^{๕๒๐} เป็นต้น ออกมาชี้แจงข้อเท็จจริงเกี่ยวกับประเด็นปัญหาที่เป็นข้อสงสัยถกเถียงกันในทางพระธรรมวินัยให้กระจ่างชัดเจน นอกจากนี้ ยังมีผู้ที่ร้องเรียนเข้ามาเกี่ยวกับประเด็นปัญหาของพระคัมภีร์ จึงเป็นเหตุให้องค์กรปกครองสูงสุดของคณะสงฆ์ไทย คือ มหาเถรสมาคมได้ออกประกาศเป็นคำสั่งให้พระคัมภีร์นำพาคณะพระภิกษุในวัดนาป่าพง ยกสิกขาบทภิกษุปาติโมกข์ขึ้นสวดทุกกึ่งเดือนเป็นจำนวน ๒๒๗ ข้อ^{๕๒๑}

ดังนั้น การที่พระคัมภีร์ได้เผยแผ่หลักการและแนวทางคำสอนเช่นนี้ จึงเป็นการสร้างความแตกต่างกันระหว่างทัศนะและข้อวัตรการปฏิบัติของภิกษุให้เกิดขึ้นในคณะสงฆ์ เรียกว่า ต่างกันด้วยทิวทัศน์สามัญและศีลสามัญ^{๕๒๒} ดังที่ได้กล่าวเหตุการณ์มาแล้วข้างต้น ซึ่งเหตุการณ์ในลักษณะเช่นนี้ได้เคยเกิดขึ้นมาแล้วในสมัยพุทธกาล “เมื่อครั้งที่พระเวททัตได้เสนอข้อวัตรปฏิบัติ ๕ ประการขึ้น ต่อมา ได้ทำให้คณะสงฆ์แตกแยกออกเป็น ๒ ฝ่าย”^{๕๒๓} และอีกเหตุการณ์ ภายหลังจากพุทธปรินิพพาน ประมาณ พ.ศ. ๑๐๐ หลังการสังคายนาครั้งที่ ๒ ความว่า

พวกภิกษุวัชรชีบุตรได้ทำการแก้ไขเปลี่ยนแปลง ตัดทอนรวมทั้งได้ยกเลิกพระธรรมวินัยดั้งเดิม ทั้งในส่วนของพระไตรปิฎกและอรรถกถา ทั้งยังได้สร้างพระธรรมวินัยปลอมขึ้นมาแทนที่ ซึ่งผลที่เกิดขึ้นตามมาก็คือ เป็นเหตุให้เกิดความแตกแยกออกเป็นนิกายต่าง ๆ ถึง ๑๗ นิกายหลัก โดยยังไม่รวมกับนิกายเถรวาทที่ยึดถือหลักการเดิมไว้^{๕๒๔}

ฉะนั้น การกระทำเช่นนี้ จึงได้ชื่อว่า เป็นการสร้างสัทธรรมปฏิรูป (ธรรมปลอม) ให้เกิดขึ้นมา เพื่อแทนที่พระสัทธรรม (ธรรมแท้) ให้เสื่อมสูญไป ซึ่งมีหลักฐานปรากฏ ความว่า “สัทธรรม

^{๕๑๗} Dhamma Talk, พระพรหมคุณาภรณ์ กรณิพระอาจารย์คึกฤทธิ์, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <https://www.youtube.com/watch?v=gAfvcPJjziY> [๓๐ เมษายน ๒๕๖๒].

^{๕๑๘} Dhamma Talk, ศีล ๑๕๐ หรือ ๒๒๗ ข้อ, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <https://www.youtube.com/watch?v=gAfvcPJjziY> [๓๐ เมษายน ๒๕๖๒].

^{๕๑๙} พระมหาอุเทน ปัญญาปริทัตต์, ยอดมหาโจร ทำลายพระสัทธรรม พระปฏิบัติทำลาย มิใช่พระปริยัติ, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <https://www.youtube.com/watch?v=PDTgBYqHGp0> [๑๔ มกราคม ๒๕๖๕].

^{๕๒๐} ทองย้อย แสงสินชัย, ความเขลาของบัณฑิต, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <https://www.facebook.com/tsangsinchai/posts/742836112476795> [๑๔ มกราคม ๒๕๖๕].

^{๕๒๑} มติมหาเถรสมาคม ครั้งที่ ๑๗/๒๕๕๗, เรื่อง กรณิพระอธิการคึกฤทธิ์ โสตถิโณ วัดนาป่าพง จังหวัดปทุมธานี, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: http://mahathera.onab.go.th/files/mati_doc/c-17200857_386%20กรณิพระอธิการคึกฤทธิ์%20โสตถิโณ%20วัดนาป่าพง%20จังหวัดปทุมธานี.pdf [๑๔ มกราคม ๒๕๖๕].

^{๕๒๒} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์, หน้า ๔๔๔.

^{๕๒๓} ดุราลัยเอียดใน วิ.ม.หา. (ไทย) ๑/๔๐๙/๔๔๑-๔๔๓, วิ.ม.หา. (ไทย) ๑/๔๑๐/๔๔๔, วิ.ม.หา. (ไทย) ๑/๔๑๑/๔๔๕-๔๔๕.

^{๕๒๔} ดุราลัยเอียดใน วิ.จ. (ไทย) ๗/๔๔๖/๓๙๓, อภิ.ปญจ.อ. (ไทย) -/๑๖๒-๑๖๖.

ปฏิรูปยังไม่เกิดขึ้นในโลกตราบใด ตราบนั้นสัทธรรมก็ยังไม่เสื่อมสูญไป แต่เมื่อใดสัทธรรมปฏิรูปเกิดขึ้นในโลก เมื่อนั้นสัทธรรมย่อมเสื่อมสูญไป”^{๕๒๕}

อนึ่ง วิวาทาธิกรณ์นั้นเป็นเรื่องการถกเถียงกันเกี่ยวกับความเห็นที่แตกต่างในทางพระธรรมวินัย ซึ่งเป็นเรื่องที่คณะสงฆ์ที่มีอำนาจทางการปกครองจะต้องระงับ ทำให้สงบ เพื่อไม่ให้ปัญหานี้เป็นเหตุการณ์ที่ลุกลามบานปลายไปมากกว่าเดิม เมื่อองค์กรปกครองสงฆ์ไม่สามารถจัดการกับปัญหาที่เกิดขึ้นได้ ก็จะเป็นเหตุให้พุทธบริษัทผู้ไม่รู้ทั่วถึงในพระธรรมวินัย หลงเข้าใจผิดคิดไปว่า หลักการและแนวทางที่พระคฤฤทธิพร้อมด้วยคณะได้เผยแผ่ออกมานั้น เป็นสิ่งที่ถูกต้องตรงตามพระธรรมวินัย

๔.๒.๓ ผลกระทบที่มีต่อสังคมชาวาส

สืบเนื่องมาจากพระคฤฤทธิ โสติณโณ ได้เผยแผ่คำสอนในส่วนที่ (เชื่อและเข้าใจว่า) เป็นคำสอนของพระศาสดาล้วน เรียกว่า พุทธวจนะ ต่อมา หลักคำสอนนี้ได้ถูกถ่ายทอดและเผยแพร่ออกมาสู่สังคม จึงเป็นเหตุให้ได้รับความสนใจจากอุบาสก อุบาสิกา ทั้งผู้ที่มีศรัทธาและเคยศรัทธาในพระพุทธศาสนา เมื่ออุบาสกอุบาสิกาได้เห็นด้วยและคล้อยตามกับแนวทางที่ว่า พุทธบริษัทจะต้องเผยแผ่เฉพาะในส่วนที่เป็นพุทธวจนะเท่านั้น ชาวาสเหล่านั้นจึงได้ช่วยกันเผยแพร่แนวทางคำสอนนี้

ต่อมา ภายหลังได้มีการจัดตั้งพุทธวจนสถาบันในหลายจังหวัด เช่น พุทธวจนสถาบันนครราชสีมา^{๕๒๖} พุทธวจนสถาบันชุมพร^{๕๒๗} พุทธวจนสถาบันกาฬสินธุ์^{๕๒๘} พุทธวจนสถาบันเชียงราย^{๕๒๙} พุทธวจนสถาบันเกษตรวิสัย^{๕๓๐} เป็นต้น และพุทธวจนสถาบันในต่างประเทศ^{๕๓๑} นอกจากนี้ ได้มีการจัดงานและโครงการเพื่อประกาศและโฆษณาหลักการพุทธวจนะ ยกตัวอย่าง เช่น

^{๕๒๕} ส.นิ. (ไทย) ๑๖/๑๕๖/๒๖๒.

^{๕๒๖} พุทธวจนเรียล: Phra Kukrit Savasdiphol: พระคฤฤทธิ, พุทธวจนสถาบันโคราช, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <https://www.youtube.com/watch?v=YzPxG51hCuk> [๑๔ มกราคม ๒๕๖๕].

^{๕๒๗} TamsabaiResort Chumphon, พุทธวจนสถาบันชุมพร, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <https://www.youtube.com/watch?v=oEmgvuX2Avw> [๑๔ มกราคม ๒๕๖๕].

^{๕๒๘} มูลนิธิพุทธโฆษาณเผยแผ่ พุทธวจน, พุทธวจนสถาบันกาฬสินธุ์, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <https://www.youtube.com/watch?v=a7QZULCA3r8> [๑๔ มกราคม ๒๕๖๕].

^{๕๒๙} siri muang, ปาโคสิคคสาวัน ศูนย์ปฏิบัติพุทธวจนเชียงราย, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: https://www.youtube.com/watch?v=_2zxYz7Cm1c [๑๔ มกราคม ๒๕๖๕].

^{๕๓๐} Googlemaps, พุทธวจนสถาบันเกษตรวิสัย, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <https://www.google.com/maps/contrib/102183098902888610096/photos/@15.6489493,103.6457759,17z/data=!3m1!4b1!4m3!8m2!3m1!1e1> [๑๔ มกราคม ๒๕๖๕].

^{๕๓๑} พุทธวจนสถาบัน, เครือข่ายพุทธวจน, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <http://buddha-net.com> [๓ มกราคม ๒๕๖๕].

โครงการชวนน้องท่องพุทธวจนะ^{๕๓๒} งานรักและศรัทธาพระตถาคต^{๕๓๓} รวมทั้งยังได้ออกไปเผยแผ่หลักการนี้ยังสถานที่ต่าง ๆ อีกด้วย

ด้วยเหตุนี้จึงทำให้มีอุบาสก อุบาสิกา และผู้ที่สนใจเป็นจำนวนมากได้หลังไหลเข้าไปหาพระคฤทธิยังสำนักวัดนาป่าพง เพื่อฟังธรรมซึ่ง (เชื่อและเข้าใจว่า) เป็นพระพุทธรูปอันล้วน ๆ เพราะดังที่พระคฤทธิได้กล่าวยืนยันไว้แต่แรกแล้วว่า “คำสอนที่ตนได้พูดออกมาทั้งหมดนั้น ไม่มีคำสอนของตนเองเลย ตนพูดแต่คำสอนของพระศาสดาทั้งหมด”

และเป็นที่ทราบกันแล้วว่า การเผยแผ่คำสอนของพระคฤทธิเป็นการตีความพระธรรมวินัยด้วยความเห็นตนเอง เพราะปราศจากการศึกษาคัมภีร์อื่น ๆ ร่วมด้วยในการตีความพระธรรมวินัยที่มีอยู่ในคัมภีร์พระไตรปิฎก ด้วยสาเหตุนี้ จึงเป็นการเปิดโอกาสให้เกิดข้อผิดพลาดในการเผยแผ่คำสอนนั้น ๆ ออกไป โดยผู้วิจัยจะยกตัวอย่าง การเผยแผ่คำสอนบางส่วนที่มีข้อผิดพลาดซึ่งเกิดจากการตีความพระธรรมวินัย ดังต่อไปนี้

ประเด็นที่ ๑ เรื่องข้อปฏิบัติเพื่อบรรลुเป็นพระโสดาบันคือต้องมั่นคงในพระรัตนตรัย

พระคฤทธิกล่าวว่า ถ้าต้องการเป็นพระโสดาบัน ต้องเลื่อมใสพระพุทธรูป พระธรรม พระองค์ มีศีลไม่ขาด ไม่ทะลุ ไม่ต่างพร้อย คน ๆ นั้นเป็นโสดาบัน^{๕๓๔}

แต่หลักฐานในทุติยสาริปุตตสูตร มีข้อความปรากฏว่า

พระผู้มีพระภาคทรงตรัสถามพระสารีบุตรว่า ข้อปฏิบัติเพื่อบรรลุเป็นพระโสดาบันเป็นอย่างไร พระสารีบุตรตอบว่า ๑. คบหาสัตบุรุษ ๒. ฟังธรรม ๓. พิจารณาอย่างลึกซึ้ง ๔. ปฏิบัติธรรมสมควรแก่ธรรม เป็นข้อปฏิบัติที่ทำให้บรรลุเป็นพระโสดาบัน ซึ่งพระพุทธรูปก็ได้ตรัสว่าข้อปฏิบัติเพื่อบรรลุความเป็นพระโสดาบันเป็นเช่นเดียวกันกับที่พระสารีบุตรได้ตอบไป^{๕๓๕}

^{๕๓๒} มูลนิธิพุทธโมฆชนธ์ ร่วมกับสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, โครงการชวนน้องท่องพุทธวจน ครั้งที่ ๑, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <https://www.buddhakos.com/nongtongbuddhawajana/detail.html> [๑๔ มกราคม ๒๕๖๕].

^{๕๓๓} ศูนย์บริการมัลติมีเดีย, รักและศรัทธาตถาคต ๒๖ พ.ค. ๒๕๕๖, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <https://media.Watnapahpong.org/video/269XS2NRH777/รักและศรัทธาตถาคต-26-พค-2556> [๑๔ มกราคม ๒๕๖๕].

^{๕๓๔} ดูรายละเอียดใน Buddhawajana F, พุทธวจน faq ต้องการเป็นโสดาบันต้องปฏิบัติอย่างไร, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: https://www.youtube.com/watch?v=5Ni8_b4rcX0 [๑๕ พฤษภาคม ๒๕๖๒]. [นาที่ที่ ๐.๐๒-๑.๐๐].

^{๕๓๕} ดูรายละเอียดใน ส.ม. (ไทย) ๑๙/๑๐๐๑/๔๙๔-๔๙๕.

ประเด็นที่ ๒ เรื่องพระโสดาบันสามารถดื่มสุราได้

พระคิกฤทธิกล่าวว่า ถ้าดื่มสุราจะต้องไม่ผิดสัมมาวาจา ๔ (ในอริยมรรคมีองค์ ๘) เพราะไปดูในข้อโสดาบันไม่มีพูดถึงเรื่องสุรา พระโสดาบันไม่มีข้อห้ามในการดื่มสุรา^{๕๓๖}

แต่ในปัญจเวรภัยสูตร ระบุว่า “อริยสาวกเป็นผู้เว้นขาดจากการเสพของมีนเมา คือ สุรา และเมรัยแล้ว”^{๕๓๗}

ประเด็นที่ ๓ เรื่องทำสมาธิก่อนแล้วศีลจะค่อยบริบูรณ์ขึ้นเอง

อุบาสิกาถาม : พี่บางคนติดเรื่องการโกหก บางคนติดเรื่องสุรา อย่างนี้ก็คือแนะนำให้เขาทำสมาธิให้เยอะที่สุด เพราะทำสมาธิให้มากแล้วศีลจะค่อย ๆ สมบูรณ์เองใช่มั้ยคะ พระอาจารย์?

พระคิกฤทธิตอบ : มันก็จะดีขึ้น มันมาช่วยกัน(ทำสมาธิจะช่วยให้ศีลดีขึ้น)^{๕๓๘}

แต่ในหุติยอการวสูตร ระบุว่า “เป็นไปไม่ได้เลย เมื่อไม่รักษาศีลแล้วจะทำสมาธิให้เกิดขึ้น เมื่อไม่สามารถทำให้สมาธิให้เกิดขึ้นแล้ว ปัญญาก็เกิดขึ้นมาไม่ได้”^{๕๓๙}

ประเด็นที่ ๔ เรื่องผีไม่สามารถเข้าสิงคนได้

อุบาสกถาม : ผีเข้าสิงคนได้มั้ยครับ?

พระคิกฤทธิตอบ : ไม่สามารถทำได้^{๕๔๐}

แต่ในสังฆิตตปาติโมกขุทเทสาคี ระบุว่า “มีผีเข้าสิงภิกษุ”^{๕๔๑} ในพระไตรปิฎกภาษาไทย ใช้คำแปลว่า “ผี” เมื่อไปตรวจสอบดูในพระไตรปิฎกภาษาบาลี ใช้คำศัพท์ว่า “อมนุษย์” ปรากฏหลักฐานในสังฆิตตปาติโมกขุทเทสาคีว่า “อมนุษย์สูตราโย”^{๕๔๒} คำว่า “อมนุษย์” ในพจนานุกรมฯ

^{๕๓๖} ดูรายละเอียดใน Buddhakoss, รายการพุทธวจน ๒๕๕๔/๙, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: https://www.youtube.com/watch?v=3qgNo4JDKUg&index=8&list=PLdVIBNdVm3_Q_saqjV_451V1hfEYVYJGU [๕ สิงหาคม ๒๕๖๑]. [วันที่ที่ ๒๕.๓๐-๒๖.๐๐].

^{๕๓๗} ดูรายละเอียดใน ส.นิ. (ไทย) ๑๖/๔๑/๘๔.

^{๕๓๘} ดูรายละเอียดใน ศากยบุตร โอธสอันเกิดโดยธรรม, *๑ช่วงคำถาม มีเสียงมีคำพูดไม่ได้อยู่ในหัวควรทำอย่างไรและคำถามประเด็นอื่นๆ ท่านพระอาจารย์คิกฤทธิ, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <https://www.youtube.com/watch?v=ud7ZQtP37tM> [๙ สิงหาคม ๒๕๖๒]. [วันที่ที่ ๑๗.๓๒-๑๗.๕๙].

^{๕๓๙} ดูรายละเอียดใน อ.ปญจก. (ไทย) ๒๒/๒๒/๒๕-๒๖.

^{๕๔๐} ดูรายละเอียดใน ศากยบุตร โอธสอันเกิดโดยธรรม, *๑วิญญูณเร่รอน ผีเร่รอนเป็นอย่างไรมีจริงหรือไม่? ผีเข้าสิงคนได้ไหม?, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <https://www.youtube.com/watch?v=ZXgWAGUxRzM> [๑ มกราคม ๒๕๖๔]. [วันที่ที่ ๐.๒๖-๑.๐๕].

^{๕๔๑} ดูรายละเอียดใน วิ.ม. (ไทย) ๔/๑๕๐/๒๓๐.

^{๕๔๒} ดูรายละเอียดใน วิ.ม. (บาลี) ๔/๑๕๐/๑๕๙.

อธิบายไว้ว่า “ผู้ที่ไม่ใช่คน คนไทยเรียกว่า ภูตผีปีศาจ แต่ในภาษาบาลี คือ จัมพวกเปรต ยักษ์ เทวดา หรือพระอินทร์”^{๕๔๓}

โดยในอรรถกถาอาฏานาฏิยสูตร อธิบายว่า “คำว่า สิ่ง ได้แก่ สิ่งทั้งปวง”^{๕๔๔}

สรุปความว่า ในพระไตรปิฎกแปลภาษาไทย บางแห่งแปลว่า “ผีสิง”^{๕๔๕} บางแห่งแปลว่า “อมนุษย์สิง”^{๕๔๖} ซึ่งคำว่า “ผี” เป็นคำที่ใช้เฉพาะในภาษาไทย แต่ในพระไตรปิฎกบาลีใช้คำว่า “อมนุษย์” ซึ่งคำว่า อมนุษย์ในที่นี้ หมายถึง “พวกเปรต ยักษ์ เทวดา หรือพระอินทร์” และถ้าเข้าใจคำว่า “ผีหรืออมนุษย์” ในพระไตรปิฎกภาษาไทยแบบเจตภูต คือ

ดวงวิญญาณที่เที่ยงแท้สิ่งอยู่ในตัวคน จะออกจากร่างได้ในเวลานอนหลับและเวลาที่ร่างกายนี้ตายแล้ว และถ้าเข้าใจว่า เมื่อร่างกายนี้ตายแล้ว ดวงวิญญาณ (เจตภูต) นี้จะล่องลอยไปแสวงหาที่เกิดใหม่ ถ้ามีความเข้าใจเช่นนี้จัดเป็นความเห็นผิด เพราะเป็นความเชื่อในแบบลัทธิพราหมณ์นอกพระพุทธศาสนา^{๕๔๗}

ประเด็นที่ ๕ เรื่องคำพระสาวกเปรียบเหมือนแสงหิ่งห้อย

พระคัมภีร์อีกกล่าวว่า พระพุทธเจ้าตรัสว่า คำสาวกเปรียบเหมือนแสงหิ่งห้อย คำพระศาสนาเปรียบเหมือนแสงดวงอาทิตย์สาดส่องขึ้นมาหิ่งห้อยจะอับแสง คำสาวกจะหมดราคาไป^{๕๔๘}

แต่ในอุปัชฌายสูตร ระบุว่า “พวกเดียรฉัตรและลูกศิษย์เปรียบเหมือนหิ่งห้อย”^{๕๔๙} ส่วนหลักฐานในอรรถกถาสันนิบาตานุชาตนาทิกถา ยังอธิบายอีกว่า “เดียรฉัตรคือพวกที่นับถือลัทธิอื่น ๆ นอกพระพุทธศาสนา”^{๕๕๐}

ประเด็นที่ ๖ เรื่องพระอรหันต์ตกกระดืบมาเป็นพระโสดาบันได้

พระคัมภีร์อีกกล่าวว่า ถ้าพระอรหันต์ประพฤติมารยาทและโคจรบกพร่องจะตกกระดืบจากพระอรหันต์มาเป็นพระโสดาบัน^{๕๕๑}

^{๕๔๓} ดูรายละเอียดใน พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์, หน้า ๕๐๕.

^{๕๔๔} ที.ปา.อ. (ไทย) -/๒๘๒/๒๔๒.

^{๕๔๕} ดูรายละเอียดใน ขุ.อป. (ไทย) ๓๓/๒๑๑/๒๖๖.

^{๕๔๖} ดูรายละเอียดใน วิ.ม. (ไทย) ๕/๒๖๔/๔๙.

^{๕๔๗} ดูรายละเอียดใน พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์, หน้า ๓๓, ๔๓๘.

^{๕๔๘} ดูรายละเอียดใน Suwannachan, พุทธวจน ตอบปัญหาผู้ปฏิบัติธรรม ณ ยุวพุทธิกสมาคม ศูนย์ ๒ คลองสาม ปทุมธานี ๒๔/๐๑/๒๕๕๔, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <https://www.youtube.com/watch?v=bTGtMGT1lzi> [๒๒ สิงหาคม ๒๕๖๔].

^{๕๔๙} ดูรายละเอียดใน ขุ.อุ. (ไทย) ๒๕/๖๐/๓๐๘.

^{๕๕๐} ดูรายละเอียดใน วิ.มหา.อ. (ไทย) ๓/๑๓๒/๑๒๗.

แต่ในปรมัตถุสสุตตนิเทศ ระบุว่า “พระอริยบุคคล ตั้งแต่พระโสดาบันขึ้นไปจนถึงพระอรหันต์จะไม่กลับมาสู่กิเลสที่เคยละได้แล้วอีก”^{๕๕๒}

ประเด็นที่ ๗ เรื่องคำสอนพระพุทธเจ้าถูกจารึกลงบนเสาหินอโศก

พระคฤทธีกล่าวว่า พระเจ้าอโศกเกิดศรัทธาในพระพุทธศาสนาได้เอาข้อมูลพุทธวจนะจากการทรงจำของพระภิกษุในครั้งพุทธกาลมาสลักลงบนเสาหินอโศก^{๕๕๓}

แต่หลักฐานในหนังสือรู้จักพระไตรปิฎก ให้ชัด ให้ตรง (กรณีพระคฤทธี) ระบุว่า

ย่ำว่า จารึก ๒๘ ฉบับ เป็นราชโองการของพระเจ้าอโศก ซึ่งตรัสแสดงพระราชกรณียกิจ พระบรมราชาบาย พระราชประสงค์ และพระราชานุศาสน์แก่ข้าราชการและประชาชน^{๕๕๔}

... ในสมัยพระเจ้าอโศก ยังไม่มีจารึกพุทธพจน์เป็นตัวหนังสือ พระสาธยายจำกันมาโดยมุขปาฐะ คือปากเปล่า จะมีการเขียนก็เฉพาะบอกกล่าวสื่อสารกันเล็ก ๆ น้อย ๆ ... ที่พระคฤทธีพูดให้เข้าใจในเชิงว่า เสาหินของพระเจ้าอโศกได้เป็นที่จารึกรักษาพุทธวจนะ มีการใช้อักษรพราหมีจารึกรักษาพุทธวจนะ อะไรนั้น ไม่เป็นความจริงแต่อย่างใด ...^{๕๕๕}

ประเด็นที่ ๘ เรื่องเข้าใจผิดว่าตนเองเป็นพระโสดาบันยังสำคัญผิดยิ่งดี

พระคฤทธีกล่าวว่า ถ้าโยมเข้าใจผิดว่าเราเป็นโสดาบัน โยมจะต้องผิดศีล ๕ สำคัญผิดก็ยิ่งเกิดประโยชน์ ดังนั้นไม่ต้องกลัวว่าจะสำคัญผิด สำคัญผิดไปเลย ยิ่งสำคัญผิดมากยิ่งขึ้น^{๕๕๖}

แต่หลักฐานในทุติยปาปธัมมสูตร ระบุว่า “มีพุทธดำรัสว่า คนบางคนในโลกนี้ ตนเองเป็นผู้มีความเห็นผิดและชักชวนผู้อื่นให้มีความเห็นผิด ฯลฯ ตนเองเป็นผู้มีความรู้ผิดและชักชวนผู้อื่นให้มีความรู้ผิด ตนเองเป็นผู้มีความหลุดพ้นผิดและชักชวนผู้อื่นให้มีความหลุดพ้นผิด บุคคลนี้เรียกว่า คนชั่วที่ยิ่งกว่าคนชั่ว”^{๕๕๗}

^{๕๕๑} ดูรายละเอียดใน ปีกอก บางกรวย sansuk, Mobile๒๐๑๘๐๔๐๓_พุทธวจนสถาบันวังสวนกล้วย อำเภอกุสุมาลย์ จังหวัดสกลนคร, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <https://www.youtube.com/watch?v=rFQb aiw2D5s&feature=youtu.be>. [๕ สิงหาคม ๒๕๖๑].

^{๕๕๒} ดูรายละเอียดใน ขุ.ม. (ไทย) ๒๙/๓๘/๑๓๖, ขุ.ม. (ไทย) ๒๙/๓๘/๑๓๘-๑๓๙.

^{๕๕๓} ดูรายละเอียดใน BuddhaWajana๒๐๑๒, หลักฐานที่มาของพุทธวจน, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <https://www.youtube.com/watch?v=tucMUA9ndBM> [๕ สิงหาคม ๒๕๖๑]. [นาที่ที่ ๖.๓๒-๗.๒๐].

^{๕๕๔} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), รู้จักพระไตรปิฎก ให้ชัด ให้ตรง, หน้า ๗๗.

^{๕๕๕} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๗๙.

^{๕๕๖} ดูรายละเอียดใน Buddhawajana F, พุทธวจน faq การสำคัญผิดว่าตนเองเป็นโสดาบัน, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <https://www.youtube.com/watch?v=8fsJt6HOYFk> [๘ สิงหาคม ๒๕๖๑]. [นาที่ที่ ๔.๕๘-๕.๑๙].

^{๕๕๗} ดูรายละเอียดใน อง.จตุกก. (ไทย) ๒๑/๒๐๘/๓๒๘.

ประเด็นที่ ๙ เรื่องฉานที่ ๔ แสดงอิทธิฤทธิ์ปาฏิหาริย์ได้

พระคฤฤทธีกล่าวว่า การจะทำปาฏิหาริย์ได้ ต้องตัวฉานที่ ๔ ถึงจะเป็นจิตที่ควรแก่การทำงาน เธอโน้มจิตไปทางใด เธอก็จะได้บุพเพนิวาสานุสติญาณ จุตูปปาตญาณ อะไรต่ออะไรอย่างนี้^{๕๕๘}

แต่ในอรรถกถาบุพเพนิวาสกถา ระบุว่า “ตัวฉานที่ ๔ ไม่ใช่ปัญญาจึงไม่สามารถทำอิทธิปาฏิหาริย์ได้ แต่การจะแสดงปาฏิหาริย์ได้นั้นจะต้องอาศัยตัวฉาน ๔ เป็นบาปฐาน ด้วยการเข้าฉานที่ ๔ แล้วจึงออกจากที่ฉาน ๔ อีกครั้งหนึ่ง จึงจะสามารถทำให้อภิญญาเกิดขึ้นได้”^{๕๕๙}

ประเด็นที่ ๑๐ เรื่องโมฆบุรุษ แปลว่า บุรุษผู้ว่างเปล่าจากความดี

พระคฤฤทธีกล่าวว่า โมฆบุรุษ บุรุษผู้ว่างเปล่า ว่างเปล่าจากอะไร ว่างเปล่าจากความดี ว่างจากความดี ภูมิตัวดีไม่มี^{๕๖๐}

แต่ในอรรถกถา महाสีหนาทสูตร อธิบายว่า “คำว่า โมฆบุรุษ พระพุทธเจ้าทั้งหลายย่อมตรัสเรียกบุคคลผู้ไม่มีอุปนิสัยแห่งมรรคและผลทั้งหลายในอรรถาพจน์ว่า โมฆบุรุษ แม้เมื่อมีอุปนิสัย แต่มรรคหรือผลไม่มีในขณะนั้น พระองค์ก็ตรัสเรียกว่าโมฆบุรุษเหมือนกัน”^{๕๖๑}

นอกจากพระคฤฤทธีจะสร้างแนวทางในการศึกษาเรียนรู้พระธรรมวินัยให้กับอุบาสก อุบาสิกาอย่างไม่ถูกต้องแล้ว ยังได้ชี้ว่าอุบาสกอุบาสิกาผู้ไม่รู้ทั่วถึงในพระธรรมวินัย กล่าวตำหนิบรรดาพระสาวกทั้งหลายผู้เป็นพระอริยบุคคลอีกด้วย เช่น การตำหนิพระสารีบุตร^{๕๖๒} เป็นต้น “การตำหนิพระอริยบุคคลผู้ไม่มีความผิคนั้นเป็นการกระทำที่ปิดกั้นสวรรค์และนิพพาน”^{๕๖๓} ดังนั้น การที่พระคฤฤทธีพาอุบาสก อุบาสิกา ตำหนิพระสารีบุตรผู้ไม่มีความผิ จึงเป็นการเปิดทางให้เหล่าอุบาสก อุบาสิกา ผู้ไม่รู้ทั่วถึงพระธรรมวินัยทั้งหลายไปอบาย^{๕๖๔} “เพราะการตำหนิพระอริยบุคคลนั้น แม้จะเป็นพระโสดาบัน ผู้เป็นคฤฤทธีก็ตามก็มีโทษมาก”^{๕๖๕}

^{๕๕๘} ดูรายละเอียดใน nirdukkha, พุทธวจนสนทนา ช่วงหลังฉัน_๒๐๑๓-๐๖-๒๓, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <https://www.youtube.com/watch?v=SnxoWkOUbWI> [๗ สิงหาคม ๒๕๖๒]. [นาฬิกาที่ ๙.๓๔-๑๐.๐๐].

^{๕๕๙} ดูรายละเอียดใน วิ.มหา.อ. (ไทย) ๑/๑๒/๒๑๕.

^{๕๖๐} ดูรายละเอียดใน พุทธวจนทีวี, กฐินวัดนาป่าพง ๒๕๖๑ แสดงธรรมช่วงบ่าย วันอาทิตย์ที่ ๐๔ พฤศจิกายน ๒๕๖๑, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <https://www.youtube.com/watch?v=ond1eZgVg8A> [๗ พฤศจิกายน ๒๕๖๑].

^{๕๖๑} ดูรายละเอียดใน ม.ม.อ. (ไทย) ๑/๑๔๗/๔๘๒.

^{๕๖๒} ดูรายละเอียดใน nirdukkha, พระอาจารย์คฤฤทธี-ธรรมบรรยาย วัดเนินพระ ระยอง-๒๐๑๔-๐๗-๒๘, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: https://www.youtube.com/watch?v=L_sVaAdYs_U [๒๒ กรกฎาคม ๒๕๖๑]. [นาฬิกาที่ ๒.๑๗.๕๗-๒.๒๐.๑๘].

^{๕๖๓} เทียบดูใน อง.ทสก.อ. (ไทย) ๓/๘๙/๕๐๕.

^{๕๖๔} ดูรายละเอียดใน อง.ทสก.อ. (ไทย) ๓/๘๙/๕๐๕.

^{๕๖๕} วิ.มหา.อ. (ไทย) ๑/๑๓/๒๓๑.

จากการศึกษาค้นคว้าข้อมูลของผู้วิจัย พบว่า การดำเนินของพระผู้มีพระภาคนั้นมี ๒ แบบ คือ ๑. การดำเนินของพระผู้มีพระภาคเป็นปุถุชน พระพุทธองค์จะตรัสด้วยคำขึ้นต้นว่า โมฆบุรุษ^{๕๖๖} ๒. การดำเนินของพระผู้มีพระภาคเป็นพระอริยบุคคล พระพุทธองค์จะตรัสด้วยการเรียกชื่อ เช่น อานนท์^{๕๖๗} การทวาชะ^{๕๖๘} เป็นต้น แล้วตามด้วยพระพุทธดำรัสประโยคว่า “การกระทำของเธอไม่สมควร ไม่คล้อยตาม ไม่เหมาะสม ไม่ใช่กิจของสมณะ ฯลฯ” ในการศึกษาค้นคว้าข้อมูลของผู้วิจัย ไม่พบหลักฐานว่า พระผู้มีพระภาคได้ดำเนินพระสารีบุตรไว้เลย มีแต่คำที่พระองค์ได้ตรัสสรรเสริญพระสารีบุตรไว้หลายแห่ง ยกตัวอย่างเช่น สลิมสูตร^{๕๖๙} เอกปุคคลวรรค^{๕๗๐} อายาจนวรรค^{๕๗๑} อนุปทสูตร^{๕๗๒} เป็นต้น

สร้างมรรควิธีในการพ้นทุกข์ เพื่อมรรค ผล นิพพานแบบง่ายและลัดสั้น

นอกจากนี้ พระคัมภีร์ยังได้เผยแพร่หลักในการปฏิบัติเพื่อบรรลุมรรคผล นิพพาน แบบง่ายและลัดสั้น โดยกล่าวว่า บุคคลผู้ที่ใกล้จะเสียชีวิตอินทรีย์ทั้ง ๕ จะแก่กล้า และยังกล่าวอีกว่า

เราไม่ต้องไปกังวลว่าคนที่ใกล้จะตายจะนับถืออะไร ลัทธิอะไร หรือว่าเป็นชนชาติไหน แล้วฟังภาษาไม่รู้เรื่องหรือว่าเป็นอัลไซเมอร์ เป็นหูหนวก เป็นอะไร พุทธเจ้าบอกว่าให้ฟังไป แล้วก็ถึงแม้จะตายแล้วก็ให้เปิดฟังต่อเถอะ ... เพียงแต่ว่าพอคนที่ตายแล้วบางคน บางคนเขาไปไม่ทัน แต่เขาก็วัดดวงเปิด[เสียงอ่านพุทธวจนะ]ไปปรากฏว่าได้ผล [บรรลุมรรคผล] ก็เก็บข้อมูลสถิติมาเรื่อย ๆ ส่วนใหญ่ก็คือประมาณ ๑ ถึง ๒ ชั่วโมง [เสียชีวิตแล้ว ๑ ถึง ๒ ชั่วโมง] จะมีรายเนี่ยะที่เมื่อไม่ก็สัปดาห์ที่มากบอก ๑๒ ชั่วโมง ... ดังนั้น เหตุปัจจัยนั้นมันมาจากพระสูตร[ผัคคุณสูตร]นี้ และพระสูตรนี้บางคนอ่านไม่ดีก็คิดว่าให้เฉพาะภิกษุผัคคุณเท่านั้น แต่จริง ๆ ไม่ใช่^{๕๗๓}

และอีกหลักฐานหนึ่งที่อุปาสกได้เล่าให้พระคัมภีร์ฟังว่า

ตนได้เอาเสียงอ่านพระสูตรพุทธวจนะบทอานาปานสติให้แม่ของภรรยาฟัง ตั้งแต่ป่วยจนกระทั่งเสียชีวิต แล้วได้เล่าต่อไปอีกว่า เมื่อแม่ของภรรยาเสียชีวิตแล้ว สีมิกกายมีอาการเหลือ

^{๕๖๖} วิ.มหา. (ไทย) ๑/๓๙/๒๗.

^{๕๖๗} วิ.ม. (ไทย) ๕/๒๗๔/๗๑.

^{๕๖๘} วิ.จุ. (ไทย) ๗/๒๕๒/๑๘.

^{๕๖๙} ส.ส. (ไทย) ๑๕/๑๑๐/๑๒๒.

^{๕๗๐} อง.เอกก. (ไทย) ๒๐/๑๘๗/๒๕.

^{๕๗๑} อง.ทุก. (ไทย) ๒๐/๑๓๑/๑๑๖.

^{๕๗๒} ม.อุ. (ไทย) ๑๔/๙๓-๙๗/๑๑๐-๑๑๕.

^{๕๗๓} อานาปานสติ พุทธวจน, ไม่เคยเชื่อเลย...!! ว่าเรื่องที่เขายกมาจะเป็นจริง อานาปานสติ

พุทธวจน ๙ ธ.ค. ๒๐๑๗, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <https://www.youtube.com/watch?v=gzplzUYjVPw> [๕ สิงหาคม ๒๕๖๑]. [นาฬิกาที่ ๑๐.๕๓-๑๒.๔๔].

ขึ้นเรื่อย ๆ และลักษณะเหมือนคนนอนหลับ เมื่อพระคฤทธีได้ฟังเหตุการณ์ที่อุบาสกเล่าให้ฟัง ดังนี้แล้ว จึงได้พยากรณ์ว่า แม่ภรรยาของอุบาสกที่ได้เสียชีวิตไปนั้นละสังขโยชน์ ๕ เบื้องต่ำได้^{๕๗๔}

การที่พระคฤทธีได้พยากรณ์มรรคผลและคติที่ไปของผู้เสียชีวิต เพียงเพราะแค่บุคคลผู้นั้นได้ฟังเสียงอ่านพระสูตรก่อนสิ้นชีวิตว่าได้ตักสิลบรรลุมรรคผล ถือเป็นการล้มล้างมรรควิธีทางพันธุกรรมเดิมของพระผู้มีพระภาคที่พระองค์ทรงตรัสรู้ แล้วสร้างมรรควิธีขึ้นมาในรูปแบบใหม่แบบง่ายและลัดสั้น การกระทำเช่นนี้จึงเป็นการคัดค้านกับแนวทางการปฏิบัติตนแบบไตรสิกขา คือ “การฝึกฝนอบรมตนด้วยศีล สมาธิ ปัญญา”^{๕๗๕} ตามหลักการในพระพุทธศาสนา นอกจากนี้ ยังเป็นการคัดค้านกับหลักคำสอนของพระผู้มีพระภาคที่พระองค์ตรัสไว้ในปหาราหสูตรว่า “ธรรมวินัยนี้มีการศึกษาไปตามลำดับ มีการบำเพ็ญไปตามลำดับ มีการปฏิบัติไปตามลำดับไม่ใช่มีการบรรลุอรหัตผลโดยทันที”^{๕๗๖} ซึ่งในอรรถกถาปหาราหสูตร ยังได้อธิบายเพิ่มเติมอีกว่า

... ในคำเป็นต้นว่า “มีการศึกษาไปตามลำดับ (อนุปปยุสสิกขา)” บัณฑิตพึงทราบวินิจฉัยดังต่อไปนี้ พระผู้มีพระภาคทรงถือเอาสิกขา ๓ ด้วยการศึกษไปตามลำดับ ทรงถือเอาอรหัต ๑๓ ด้วยการบำเพ็ญไปตามลำดับ ทรงถือเอาอนุปัสสนา ๗ มหาวิปัสสนา ๑๘ การจำแนกอารมณ์ ๓๘ โพธิปักขิยธรรม ๓๗ ด้วยการปฏิบัติไปตามลำดับ คำว่า ไม่ใช่มีการบรรลุอรหัตผลโดยทันที (นอายตเกเนว อณฺณปฏิเวธ) ความว่า ชื่อว่าภิกษุผู้ไม่กระทำให้บริบูรณ์ในศีลเป็นต้น ตั้งแต่ต้นแล้วบรรลุอรหัตผล เหมือนการกระโดดไปของกบ ย่อมไม่มี เพราะเหตุนี้ จึงอธิบายว่า ก็ภิกษุบำเพ็ญศีล สมาธิ และปัญญา ตามลำดับเท่านั้น จึงสามารถบรรลุพระอรหัตได้ ...^{๕๗๗}

และเมื่ออุบาสก อุบาสิกาผู้ที่ศรัทธาเลื่อมใสในพระคฤทธี ย่อมจะนำมรรควิธีปฏิบัติที่ได้รับการแนะนำสั่งสอนไปประพฤติปฏิบัติตาม เพราะด้วยความเข้าใจว่า พระคฤทธีได้แนะนำคำสั่งสอนตามคำสอนของพระศาสดา ตามที่พระคฤทธีได้อ้างจากผัคคุณสูตร ซึ่งวิธีการที่พระคฤทธีได้อ้างจากผัคคุณสูตร มีดังต่อไปนี้

๑. อ้างอานิสงส์ทั้ง ๖ ประการ ในผัคคุณสูตร

๒. สอนให้ญาติผู้ใกล้เสียชีวิตหรือเสียชีวิตแล้วอ่านพระสูตรเป็นภาษาไทย หรือภาษาบาลีก็ได้ เช่น ปฏิจจนุปบาท อานาปานสติ หรือพระสูตรเรื่องใดก็ได้ โดยเปิดเสียงอ่านจากวิทยุเอ็มพีสาม เครื่องเล่น หรือฟังเสียงอ่านพระสูตรจากยูทูบ เป็นต้น

^{๕๗๔} ดูรายละเอียดใน ศาขยบุตร โอรัสอันเกิดโดยธรรม, *ให้แม่ภรรยาฟังอานาปานสติ เมื่อทำกาละ อินทรีย์ผ่องใสยิ่งนัก ตรงตามคำพระศาสดา(ผัคคุณสูตร), [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <https://www.youtube.com/watch?v=CWm2wSxCh0I> [๑๒ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๔]. [นาทิตี ๒.๒๕-๓.๐๑].

^{๕๗๕} ดูรายละเอียดใน อง.จตุกก. (ไทย) ๒๑/๑-๒/๑-๓.

^{๕๗๖} อง.อญจก. (ไทย) ๒๓/๑๘/๒๔๘.

^{๕๗๗} อง.อญจก.อ. (ไทย) ๓/๑๘/๓๔๐.

๓. ผู้ที่ได้ฟังจะเป็นใครก็ได้ จะเป็นคนพิการ หูหนวก ตาบอด อัลไซเมอร์ ต่างชาติ ฟังภาษาไม่รู้เรื่อง จะนับถือลัทธิศาสนาใดก็ได้ ไม่เข้าใจภาษาไทยก็ยังได้ผล

๔. อ่านหรือเปิดให้ฟังตอนที่ใกล้จะเสียชีวิต หรือแม้จะเสียชีวิตไปแล้ว ๑๒ ชั่วโมงก็ได้ผล

๕. ผู้ที่เสียชีวิตแล้วได้ฟังเสียงอ่านพระสูตร ผิวกายจะมีลักษณะผ่องใสเป็นสีเหลือง ตัวนิ่ม ไม่ดำ ไม่แข็งทื่อ

๖. พระคัมภีร์กล่าวพยากรณ์มรรคผลและคติที่ไปของบุคคลผู้เสียชีวิตว่า ได้ผลเป็นพระอนาคามีบุคคล ไปเกิดในชั้นสุทธาวาส

ผู้วิจัยมีความเห็นว่า การที่พระคัมภีร์พยากรณ์มรรคผลและคติที่ไปของผู้เสียชีวิตนั้นไม่ถูกต้องตามหลักพระธรรมวินัย “เพราะพระผู้มีพระภาคได้ตรัสห้ามไม่ให้สาวกพยากรณ์มรรคผลและคติที่ไปของผู้ใด เว้นไว้แต่จะพยากรณ์มรรคผลของตนเองเท่านั้น”^{๕๗๘} ส่วนในเรื่องการพยากรณ์มรรคผลและคติที่ไปบุคคลผู้เสียชีวิต ผู้วิจัยได้นำข้อมูลนี้มาวิเคราะห์ไว้ในหัวข้อ ๔.๑ แล้ว

นอกจากนี้ ยังพบหลักฐานที่พระคัมภีร์ได้กล่าวขึ้นาอุบาสกอุบาสิกาผู้มาฟังการบรรยายอีกว่า “โยมเขาบอกว่า เจ้าคณะจังหวัดคนเนี่ยะตัวดำปี้เลย แต่พอก่อนตาย พวกพุทธวจนสถาบันเอาพระสูตรไปให้เจ้าคณะจังหวัดฟังก่อนสิ้นชีวิต ตายแล้วเหลืองทั้งตัวเลย ผิวกาย เพราะนั่นก่อนตายกันได้หมด ใครจะทำดีทำเลวมาขนาดไหนไม่สนใจ”^{๕๗๙}

และการที่พระคัมภีร์ได้เผยแพร่หลักการและแนวทางปฏิบัติเช่นนี้ จึงเป็นการส่งเสริมให้อุบาสกอุบาสิกาผู้ที่มีความหวังในการบรรลุมรรคผล นิพพาน ในพระศาสนา หลงทางเข้าใจผิดคิดว่า แม้วิธีการง่าย ๆ ในการบรรลุมรรคผลเช่นนี้ก็มิใช่ในพระศาสนาด้วย ต่อไปวิธีการเช่นนี้จะเป็นการทำลายหลักแห่งหลักการอริยสัจ ๔ ที่พระพุทธองค์ได้ตรัสรู้ ด้วยอุบาสกอุบาสิกาจะคิดว่า แม้จะไม่ต้องเจริญมรรค เจริญผล ตามหลักอริยมรรคมีองค์ ๘ ก็ยังสามารถที่จะบรรลุมรรคผลเป็นพระอริยบุคคลได้ ดังนั้น ก็เท่ากับเป็นการส่งเสริมและสนับสนุนบรรดาอุบาสกอุบาสิกาผู้มีศรัทธา ให้เป็นผู้ที่ตั้งอยู่ในความประมาท หลง หลง มัวเมา ชักนำไปเป็นผู้มีมิจฉาทิฐิ (ความเห็นผิด) ตลอดไปจนถึงชักนำไปเป็นผู้มีมิจฉาวินัย (หลุดพ้นผิด) ด้วยเหตุนี้อุบาสกอุบาสิกาเหล่านั้นจะไม่สนใจ ไม่ใส่ใจในการศึกษาเล่าเรียนในพระสัทธรรมแท้ของพระพุทธองค์ เพราะด้วยคิดว่า แม้จะเป็นบุคคลผู้ที่ประพฤติดนชั่วช้าเลวทรามาตลอดทั้งชีวิต ก่อนตายแม้เพียงแค่นี้ได้ฟังเสียงอ่านธรรมก็ยังสามารถบรรลุพระสัทธรรมเป็นพระอนาคามีได้ ถึงแม้จะเสียชีวิตไปแล้วก็สามารถบรรลุมรรคผลได้อีกเช่นกัน ดังนั้น การที่จะประพฤติดิปฏิบัติฝืนอบรมตนให้เป็นผู้ตั้งมั่นอยู่ในศีล สมาธิ ปัญญา ตามหลักการและแนวทางการปฏิบัติในพระศาสนาของพระผู้มีพระภาคที่ได้ทรงสั่งสอนไว้นั้นก็ไม่มีมีความจำเป็นอีกต่อไป

^{๕๗๘} คุรุรายละเอียดใน ส.ม. (ไทย) ๑๙/๑๐๒๔/๕๕๔.

^{๕๗๙} เทคโนโลยี ดิตดิน, ฟังธรรมก่อนตาย ผิวกายผ่องใส, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <https://www.youtube.com/watch?v=4uYI8aUm6VA> [๑๕ เมษายน ๒๕๖๕]. [นาที่ที่ ๑๒.๒๘-๑๒.๔๗].

โดยผลซึ่งเกิดจากการที่พระคัมภีร์ได้ยึดหลักการและแนวทางในการเผยแพร่คำสอนเฉพาะในส่วนที่เชื่อว่าเป็นพุทธวจนะล้วน ยังส่งผลกระทบต่อชนบทรณนิยม ประเพณี วัฒนธรรมในสังคมของชาวไทยพุทธอีกด้วย ยกตัวอย่าง เช่น

๑. พระคัมภีร์และกลุ่มผู้ที่ศึกษาพุทธวจนะ “ไม่ยอมรับประเพณีการเวียนเทียนในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา รวมทั้งชนบทรณนิยม ประเพณี วัฒนธรรมอื่น ๆ อีก โดยพระคัมภีร์ได้กล่าวอ้างว่า ไม่มีในพุทธวจนะ”^{๕๘๐}

๒. พระคัมภีร์ได้ปฏิเสธประเพณีการสวดพระอภิธรรม ๗ คัมภีร์ในงานศพ โดยกล่าวว่า “การสวดพระอภิธรรมในงานศพไม่มีในพุทธวจนะ”^{๕๘๑} ทั้งยังกล่าวอีกว่า “ฟังแล้วได้ประโยชน์อะไร คนทำหนังสือร้องเรียนไป บอกงานศพไปแล้วไม่เห็นมีประโยชน์อะไรเลย เสียค่าน้ำมัน เงิน ค่ารถอะไรต่าง ๆ เสียเวลามานั่งฟังพระนั่งหอนง้อแอ้ว ๆ อะไรก็ไม่รู้”^{๕๘๒}

๓. พระคัมภีร์ได้สร้างวัฒนธรรมประเพณีขึ้นมาใหม่ เพื่อแทนการสวดพระอภิธรรม ๗ คัมภีร์ในงานศพ โดยชักนำให้อุบาสก อุบาสิกา อ่านสาธยายพระสูตรหรือเปิดเอ็มพีสามเสียงอ่านธรรมะที่เชื่อว่าเป็นพระพุทธวจนะให้กับบุคคลผู้ใกล้จะเสียชีวิตหรือศพผู้ที่เสียชีวิตแล้วได้ฟัง ทั้งยังกล่าวว่า “ไม่ว่าผู้ใกล้เสียชีวิตหรือศพผู้ที่เสียชีวิตแล้วจะเป็นคนชาติใด ศาสนาลัทธิใด ภาษาใด ฟังภาษาไทยภาษาบาลีไม่รู้เรื่องไม่เป็นไร ได้หมด (บรรลุมรรคผลทั้งหมด)” นอกจากหลักฐานคำกล่าวตรงนี้แล้ว ยังมีหลักฐานอีกส่วนหนึ่งที่พระคัมภีร์ ได้กล่าวว่า

ถึงแม้จะตายแล้วเนี่ยะก็ให้เปิดฟังต่อเถอะ พอคนที่ตายแล้วบางคน แต่เขาก็วัดดวงเปิดไปปรากฏว่าได้ผล [บรรลุมรรคผล] ก็เก็บข้อมูลสถิติมาเรื่อย ๆ ส่วนใหญ่จะประมาณ ๑ ถึง ๒ ชั่วโมง จะมีรายเนี่ยะที่มากบอก ๑๒ ชั่วโมง ... เหตุปัจจัยนั้นมันมาจากพระสูตร[ผู้คุณสูตร]นี้ และพระสูตรนี้บางคนอ่านไม่ดีก็คิดว่าให้เฉพาะภิกษุผู้คุณเท่านั้น แต่จริง ๆ ไม่ใช่^{๕๘๓}

^{๕๘๐} การเวียนเทียนมีกล่าวไว้ในพุทธวจนะหรือไม่?, ๒๖ มิถุนายน ๒๕๕๗, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: https://www.youtube.com/watch?v=Vd_RSQcTh0E, [๑ มกราคม ๒๕๖๒]. อ้างใน มานพ บุญชื่น, “การศึกษาวิเคราะห์การอวดอุตตริมนุสสธรรมในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระไตรปิฎกศึกษา, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๖๑), หน้า ๑๖๒.

^{๕๘๑} BuddhaWajana๒๐๑๒, พุทธวจน สำหรับงานศพ, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <https://www.youtube.com/watch?v=PIId-aGdXhAw> [๑๖ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๕]. [นาฬิกาที่ ๐.๔๓-๐.๕๘].

^{๕๘๒} Buddhawajana F, พุทธวจน faq การทำพิธีศพที่ไม่เป็นไปตามพุทธวจนจะถือเสียว่าเป็นการทำตามประเพณีได้หรือไม่, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <https://www.youtube.com/watch?v=mvQpRmJJrug> [๒๕ กรกฎาคม ๒๕๖๑]. [นาฬิกาที่ ๐.๕๓-๑.๐๖].

^{๕๘๓} อานาปานสติ พุทธวจน, ไม่เคยเชื่อเลย...!! ว่าเรื่องที่เขายกมาจะเป็นจริง, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <https://www.youtube.com/watch?v=gzplzUYjVPw> [๕ สิงหาคม ๒๕๖๑]. [นาฬิกาที่ ๑๑.๑๔-๑๒.๔๕].

แต่หลักฐานในปายาสีสูตร (อุปมาด้วยการเป่าสังข์) ได้อธิบายว่า

... แต่เมื่อกายนี้ไม่มีอายุ ไม่มีไออุ่น และไม่มีวิญญาณ กายนี้จึงก้าวไปไม่ได้ ถอยกลับไม่ได้ ยืนไม่ได้ นั่งไม่ได้ นอนไม่ได้ เห็นรูปทางตาไม่ได้ ฟังเสียงทางหูไม่ได้ ดมกลิ่นทางจมูกไม่ได้ ลิ้มรสทางลิ้นไม่ได้ ถูกต้องโผฏฐัพพะทางกายไม่ได้ หรือรู้ธรรมารมณ์ทางใจไม่ได้ ...^{๕๘๔}

ในหลักฐานการบรรยายข้างต้น พระคัมภีร์ได้กล่าวว่า “ถึงแม้จะตายแล้ว กัณฑ์ดวงเปิดให้คนตายฟังไปเถาะ ปรากฏว่าได้ผล (บรรลุธรรมผล)” แต่หลักฐานในปายาสีสูตร ระบุว่า “ผู้ที่เสียชีวิตแล้วไม่สามารถเห็นรูป ฟังเสียง ดมกลิ่น ลิ้มรส สัมผัส หรือนึกคิดได้” ดังนั้น การบรรลุธรรมของบุคคลผู้ที่เสียชีวิตไปแล้วจะมีมาแต่ที่ไหน และเมื่อพิจารณาจากข้อที่ ๒ ข้างต้นร่วมด้วย จะเห็นได้ว่า คำกล่าวของพระคัมภีร์ในข้อที่ ๒ ที่กล่าวว่า “ฟังแล้วได้ประโยชน์อะไร” กับในข้อที่ ๓ ที่พระคัมภีร์กล่าวว่า “เปิดพุทธวจนะให้ผู้ที่ไม่ได้เสียชีวิตหรือศพผู้ที่เสียชีวิตแล้วได้ฟัง ฟังภาษาไทยภาษาบาลีไม่รู้เรื่องไม่เป็นไร บรรลุธรรมทั้งหมด” จึงมีความขัดแย้งและคัดค้านกันเองอย่างเห็นได้ชัด

๔. พระคัมภีร์ได้ชี้แจงด้วยการบอกให้อุบาสก อุบาสิกา ผู้ที่สนใจในพระธรรมวินัยต้องการจะศึกษาหาความรู้ในพระสัทธรรมคำสอนของพระศาสดา ปฏิเสธการเรียนบาลีไวยากรณ์ในระบบที่คณะสงฆ์ไทยได้จัดวางหลักสูตรไว้ว่า

อาตมาก็เริ่มมาจากศูนย์ ค่อย ๆ แกะไป ๆ อาศัยความเพียรแกะทั้งบาลีทั้งภาษาไทย นะ แกะเอง ไม่ต้องไปฟังใครหรอก แล้วเราก็แกะ อ้อ บาลีไม่มี โอ้ เห็นจะ ๆ โยมต้องไปเห็นจะ ๆ ว่าในบาลีไม่มี โอ้ ภาษาไทยมันไปเติมเกินเนาะ อย่างนี้^{๕๘๕}

๕. พระคัมภีร์ยังได้นิยามความหมายของคำศัพท์ในพระพุทธศาสนาขึ้นมาใหม่ ยกตัวอย่าง เช่น สัตตานัง^{๕๘๖} สกิเทว^{๕๘๗} มนสิการ^{๕๘๘} อนัตตา^{๕๘๙} เป็นต้น

^{๕๘๔} ที่.ม. (ไทย) ๑๐/๔๒๖/๓๕๘-๓๕๙.

^{๕๘๕} D.TELTHAI SYSTEM, livestreamHD medium Segment ๑, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <https://www.youtube.com/watch?v=uSdbO3h2ysw> [๘ สิงหาคม ๒๕๖๑]. [นาฬิกาที่ ๑.๑๐.๕๙-๑.๑๑.๑๘].

^{๕๘๖} ศากยบุตร โอธอนเกิดโดยธรรม, *ความหมายของคำว่า “สัตว์”, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <https://www.youtube.com/watch?v=5uhlaDhJxus> [๒๒ มิถุนายน ๒๕๖๑]. [นาฬิกาที่ ๐.๕๓-๑.๑๘].

^{๕๘๗} ป๊อ กบางกรวย แสนสุข, พอจ อธิบายนัยของสกทาคามีเป็นอย่างไร, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: https://www.youtube.com/watch?time_continue=194&v=PqA_YDZhPqA [๒๕ กรกฎาคม ๒๕๖๑]. [นาฬิกาที่ ๖.๑๕-๖.๒๔].

^{๕๘๘} พุทธวจนทีวี, พุทธวจนสนทนารธรรม ช่วงเช้า วันอาทิตย์ที่ ๑๑ พฤศจิกายน ๒๕๖๑, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: https://www.youtube.com/watch?v=5sb0VvW72jU&feature=youtu.be&fbclid=IwAR3lwS1pgCN1dDIMagf4KjoUuKbTelCOFVnoldOzy_ORL6acFCnpFN6hw8 [๒๒ พฤศจิกายน ๒๕๖๑]. [นาฬิกาที่ ๑.๒๖.๔๒-๑.๒๖.๕๐].

^{๕๘๙} ป๊อ กบางกรวย แสนสุข, พอจ เมตตาอธิบายนัยของอนิจจัง ทุกขัง อนัตตา, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: https://www.youtube.com/watch?v=rSVa_m6k60U&feature=youtu.be [๑๐ สิงหาคม ๒๕๖๑]. [นาฬิกาที่ ๒.๕๓-๓.๐๙].

การที่พระคึกฤทธิ์ได้เผยแพร่หลักการและแนวทางการปฏิบัติเช่นนี้ออกมา จึงเป็นเหตุให้อุบาสกอุบาสิกาในสังคมฆราวาส แยกแยกออกเป็น ๒ ฝ่าย คือ ๑) อุบาสกอุบาสิกาส่วนหนึ่งหันไปเข้าร่วมหลักการและแนวทางการปฏิบัติตามหลักการพุทธวจนะที่พระคึกฤทธิ์ได้สร้างขึ้น เพราะเห็นว่าพระคึกฤทธิ์ปฏิบัติเคร่งครัดและถูกต้องตามหลักพระธรรมวินัย โดยยึดหลักการตามคำสั่งสอนของพระศาสดา และอีกฝ่าย ๒) อุบาสกอุบาสิกาอีกส่วนที่ไม่ได้ไปเข้าร่วมกับพระคึกฤทธิ์ เพราะเห็นว่าพระคึกฤทธิ์ประพฤติปฏิบัติตนผิดเพี้ยนคลาดเคลื่อนไปจากหลักพระธรรมวินัยของพระศาสดา

เมื่ออุบาสก อุบาสิกา ผู้ที่เลื่อมใสศรัทธาในพระพุทธศาสนา ได้แยกแยกออกเป็น ๒ ฝ่าย โดยความประพฤติดังกล่าวแล้ว จึงเป็นเหตุให้ทั้ง ๒ ฝ่าย เกิดการทะเลาะวิวาทถกเถียงกันในเรื่องคำสอนในพระศาสนานี้ว่า ฝ่ายตนศึกษาและปฏิบัติตามคำสั่งสอนของพระศาสดา ส่วนฝ่ายอื่นไม่ได้ศึกษาและปฏิบัติผิดไปจากคำสั่งสอนของพระศาสดา ทั้งจะเป็นเหตุให้ต่างฝ่ายต่างขี้ผัดกล่าวโทษแก่กันละกัน โดยบุคคลผู้ศึกษาและประพฤติปฏิบัติตามหลักการพุทธวจนะ จักแสดงอาการดูหมิ่นดูแคลนไม่เคารพพระสัทธรรมคำสอนจากบุคคลผู้กล่าวธรรม กล่าววินัย จักกล่าวหาว่าผู้กล่าวพระสัทธรรมนั้นเป็นผู้กล่าวสัทธรรมปฏิรูป (ธรรมปลอม) ทั้งยังจะดูถูกดูแคลนผู้ที่มีความเห็นและความประพฤติในคำสั่งสอนต่างไปจากตน

ดังนั้น การที่มีภิกษุในพระศาสนานี้ ได้ประกาศหลักการและแนวทางในการศึกษา รวมทั้งวิธีในการปฏิบัติที่คัดค้านกับหลักพระธรรมวินัยดั้งเดิม นอกจากจะเป็นสาเหตุให้สงฆ์แตกแยกแล้ว ยังจะเป็นสาเหตุให้สังคมของฆราวาส ผู้เป็นอุบาสกอุบาสิกาซึ่งศึกษาและประพฤติปฏิบัติตามคำสั่งสอนที่ได้รับมาจากพระภิกษุสงฆ์แตกแยกกันอีกด้วย

๔.๓ แนวทางป้องกันปัญหาการเผยแพร่คำสอนที่มีผลกระทบต่อพระธรรมวินัย

ด้วยอาศัยเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในปัจจุบัน และจากการศึกษาค้นคว้างานวิจัยเรื่องนี้ ผู้วิจัยจึงเสนอแนวทางป้องกันปัญหาการเผยแพร่คำสอนที่มีผลกระทบต่อพระธรรมวินัย ออกเป็นข้อ ๆ ดังต่อไปนี้

๔.๓.๑ แนวทางป้องกันปัญหาการเผยแพร่คำสอนที่มีผลกระทบต่อพระธรรมวินัย

๔.๓.๒ แนวทางป้องกันปัญหาการเผยแพร่คำสอนที่มีผลกระทบต่อคณะสงฆ์

๔.๓.๓ แนวทางป้องกันปัญหาการเผยแพร่คำสอนที่มีผลกระทบต่อสังคมฆราวาส

๔.๓.๑ แนวทางป้องกันปัญหาการเผยแพร่คำสอนที่มีผลกระทบต่อพระธรรมวินัย

๑) ส่งเสริมให้ภิกษุสามเณรได้เรียนพระธรรมวินัยด้วยการจัดตั้งสำนักเรียน ตั้งแต่การจัดการเรียนการสอนบาลีไวยากรณ์ พระวินัย พระสูตร พระอภิธรรม รวมทั้งการเรียนการสอนในภาคปฏิบัติ คือ สมถภาวนาและวิปัสสนาภาวนา เพื่อให้ภิกษุสามเณรได้รับการศึกษาในทางพระธรรมวินัยอย่างครบถ้วน ในแต่ละภาคของประเทศไทยควรส่งเสริมจัดตั้งให้มีสำนักเรียนพระธรรมวินัยเช่นนี้ในทุกจังหวัด เมื่อมีพระภิกษุสามเณรผู้สำเร็จการศึกษาเล่าเรียนพระธรรมวินัยแล้ว คณะสงฆ์ควรจัดการทดสอบความรู้หลังจบการศึกษา เพื่อทดสอบความรู้ความสามารถ เพื่อให้เป็นไปตามเกณฑ์และส่งเสริมให้พระภิกษุสามเณรได้ท่องเพื่อทรงจำคัมภีร์พระไตรปิฎกและคัมภีร์อรรถกถา ได้แก่ การทรงจำพระวินยปิฎก พระสุตตันตปิฎก พระอภิธรรมปิฎก เป็นต้น

๒) เมื่อมีภิกษุสามเณร หรือสำนักเรียนใด ที่มีการเผยแพร่คำสอนหรือการเรียนการสอนที่ ผิดพลาดคลาดเคลื่อนไปจากพระธรรมวินัย คณะสงฆ์ควรมีการตั้งคณะพระภิกษุผู้ทรงพระธรรมวินัย ไปตรวจสอบ การเผยแพร่คำสอนหรือการเรียนการสอนของภิกษุสามเณรหรือสำนักเรียนนั้น ๆ เพื่อ เป็นการป้องกันและแก้ไขการเผยแพร่คำสอนที่ผิดพลาดคลาดเคลื่อนไปสู่พระภิกษุ สามเณร และ อุบาสก อุบาสิกา ทั้งยังเป็นการส่งเสริมให้พระภิกษุ สามเณร อุบาสก อุบาสิกาได้ศึกษาและเรียนรู้ เข้าใจพระธรรมวินัยได้อย่างถูกต้อง เป็นการช่วยดำรงพระสัทธรรมคำสอนของพระศาสดาให้ตั้งมั่น ไม่สูญหาย

๓) ควรมีการร่วมกันพิจารณาแก้ไขกฎหมายคณะสงฆ์เดิม และร่วมกันพิจารณาออก กฎหมายใหม่ เพื่อให้มีความสอดคล้องและรองรับกับพระธรรมวินัย โดยให้มีบทลงโทษแก่ภิกษุ สามเณรผู้ประพฤตินอกกรีต ไม่ประพฤติปฏิบัติตามหลักพระธรรมวินัย รวมทั้งกฎหมายอื่นในส่วน อื่น ๆ ที่เป็นการส่งเสริมและสนับสนุน อันเป็นการเอื้อให้แก่พระภิกษุสามเณรได้รักษาพระธรรมวินัย

๔.๓.๒ แนวทางป้องกันปัญหาการเผยแพร่คำสอนที่มีผลกระทบต่อคณะสงฆ์

๑) คณะสงฆ์ต้องมีการจัดสอบเพื่อวัดคุณสมบัติของพระอุปัชฌาย์อาจารย์ให้มีคุณสมบัติ เป็นไปตามเกณฑ์พระธรรมวินัย ถ้าหากพระอุปัชฌาย์อาจารย์รูปใด มีคุณสมบัติไม่ผ่านตามเกณฑ์ ให้ พระอุปัชฌาย์อาจารย์รูปนั้นกลับไปถือนิสสัยใหม่ จนกว่าจะมีคุณสมบัติสมบูรณ์เหมาะสมแก่การเป็น พระอุปัชฌาย์อาจารย์ และเมื่อมีคุณสมบัติสมบูรณ์แล้ว ทางคณะสงฆ์จึงอนุญาตให้กลับมาสอบวัด คุณสมบัติใหม่อีกครั้ง โดยคณะสงฆ์จะต้องมีการทวนสอบคุณสมบัติพระอุปัชฌาย์อาจารย์อยู่เนื่อง ๆ เพื่อป้องกันคุณสมบัติในการเป็นพระอุปัชฌาย์อาจารย์บกพร่อง เมื่อพระอุปัชฌาย์อาจารย์มีคุณสมบัติ ครบถ้วนสมบูรณ์ตามพระธรรมวินัยแล้ว พระภิกษุซึ่งเป็นสหวิหาริกอันเตวาสิกผู้อยู่ภายใต้การดูแล ปกครองจะเป็นภิกษุที่มีความสมบูรณ์ด้วยข้อวัตรการปฏิบัติตามพระธรรมวินัย

ส่วนในกรณีพระอุปัชฌาย์อาจารย์รูปใดที่ปล่อยปละละเลย เพิกเฉย ไม่สั่งสอนพระธรรม วินัยให้แก่ภิกษุผู้เป็นสหวิหาริกอันเตวาสิก ผู้ที่อยู่ภายใต้การดูแลปกครอง คณะสงฆ์จะต้องตั้งคณะ ภิกษุเพื่อทำการสอบสวน และลงโทษพระอุปัชฌาย์อาจารย์รูปนั้น ๆ ตามความผิดในทางพระวินัยและ กฎหมายคณะสงฆ์ เพื่อเป็นการป้องกันไม่ให้ภิกษุผู้เป็นสหวิหาริกอันเตวาสิกประพฤตินอกกรีต และล่วงละเมิดสิกขาบทบัญญัติโดยไม่รู้ตัวอยู่เป็นอาจิม

๒) ภิกษุผู้ที่บวชเข้ามาในพระพุทธศาสนาจะต้องอยู่ถือนิสสัยให้ครบ ๕ พรรษา ตาม หลักเกณฑ์พระธรรมวินัย ถ้าในกรณีที่ภิกษุผู้ถือนิสสัยอยู่กับพระอุปัชฌาย์อาจารย์ครบ ๕ พรรษาแล้ว แต่คุณสมบัติยังไม่ผ่านเกณฑ์ ก็ให้ถือนิสสัยอยู่กับพระอุปัชฌาย์อาจารย์ ไปจนกว่าจะมีคุณสมบัติ สมบูรณ์ เมื่อภิกษุผู้ถือนิสสัยรูปใดมีคุณสมบัติสมบูรณ์ตามหลักเกณฑ์แล้ว ให้มีการสอบวัดคุณสมบัติ ของภิกษุผู้ที่จะต้องผ่านนิสสัย

ส่วนในกรณีที่ภิกษุผู้ถือนิสสัยยังอยู่ในช่วงระหว่าง ๕ พรรษา และยังไม่ผ่านเกณฑ์ ถ้าภิกษุ รูปนั้นได้หนีไประหว่างการถือนิสสัย ให้พระอุปัชฌาย์ติดต่อประสานงานกับคณะสงฆ์ เพื่อแจ้งให้คณะ สงฆ์รับทราบแล้วนำตัวกลับมาเริ่มถือนิสสัยใหม่ จนกว่าจะผ่านเกณฑ์ หรือในกรณีย้ายไปอยู่ที่สำนัก

อื่น ๆ ก็ให้ภิกษุผู้ที่อยู่ในช่วงของการถือนิสสัยไปถือนิสสัยใหม่กับพระอาจารย์ที่มีคุณสมบัติสมบูรณ์ในสำนักนั้น ๆ

๓) หากมีสำนักหรือวัดต่าง ๆ ทั่วประเทศได้เผยแผ่หลักคำสอนไปในทางตรงข้ามวิชารวมถึงสำนักหรือวัดที่จัดกิจกรรม เพื่อมุ่งหวังผลกำไรในการค้าเชิงพาณิชย์ ส่งเสริมให้ชาวพุทธส่วนหนึ่งเกิดความมั่งคั่ง มัวเมา ลุ่มหลง เข้าใจผิดคิดไปว่าเป็นหลักคำสอนในพระศาสนา ดังนั้นเพื่อเป็นการป้องกันและแก้ไข ทางคณะสงฆ์โดยการนำของมหาเถรสมาคม ควรจะต้องตั้งคณะภิกษุผู้มีความรู้ความสามารถในทางพระธรรมวินัย ไปจัดการกับปัญหา โดยการตรวจสอบและลงโทษแก่ภิกษุผู้กระทำความผิดฝ่าฝืนพระธรรมวินัย นอกจากจะลงโทษตามพระธรรมวินัยแล้ว ยังอาจจะต้องมีบทลงโทษทางกฎหมายอย่างเคร่งครัดและเด็ดขาด เพื่อไม่ให้เป็นการเป็นต้นแบบในด้านความประพฤติในทางความเสื่อมเสียหยาบ และเป็นการส่งเสริมให้พระภิกษุสามเณรที่ดีให้มากขึ้น ดังพระพุทธพจน์ว่า ชมบุคคผลที่ควรชม สรรเสริญบุคคผลที่ควรสรรเสริญ

๔.๓.๓ แนวทางป้องกันปัญหาการเผยแผ่คำสอนที่มีผลกระทบต่อสังคมฆราวาส

๑) ควรมีการส่งเสริมให้ประชาชน ผู้เป็นอุบาสก อุบาสิกา ได้ศึกษาเล่าเรียนคำสอนจากคัมภีร์พระไตรปิฎกและคัมภีร์อรรถกถา เป็นต้น เพื่อให้เข้าใจหลักธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธองค์ โดยอาจารย์ผู้ทรงทั้งภูมิความรู้และความประพฤติ นอกจากนี้ ควรจะมีการจัดพิมพ์หนังสือ เพื่อออกมาไขข้อข้องใจไขความสงสัยในประเด็นต่าง ๆ เกี่ยวกับหลักธรรมคำสอนในพระพุทธศาสนา และควรมีการจัดตั้งกองบรรณาธิการ เพื่อคัดกรองความถูกต้องของตำราและหนังสือต่าง ๆ ที่พิมพ์ออกมาเพื่อเผยแผ่คำสอนในพระพุทธศาสนา ก่อนที่หนังสือหรือตำรานั้น ๆ จะออกไปสู่ประชาชนผู้เป็นอุบาสก อุบาสิกาได้ศึกษา ทั้งยังต้องมีการกำจัดการจัดหนังสือคำสอนต่าง ๆ ที่มีคำสอนที่ผิดพลาดเคลื่อนไปจากหลักพระธรรมวินัยที่มีอยู่ในปัจจุบันทั้งไปเสีย

๔.๔ สรุป

ในบทนี้ ผู้วิจัยได้นำข้อมูลทั้งหมดที่ได้รับรวบรวมไว้ในบทที่ ๓ ซึ่งเป็นหลักฐานการบรรยายของพระคัมภีร์ สุตตปิฎก ที่มีความเกี่ยวข้องกับประเด็นการเผยแผ่คำสอนที่มีผลกระทบต่อพระธรรมวินัย โดยเป็นข้อมูลที่ได้จากการถอดคีย์หลักฐานการบรรยายออกเป็นข้อความ แล้วได้สรุปประเด็นจากข้อมูลที่ได้รับรวบรวมไว้ในแต่ละประเด็นออกเป็นข้อ ๆ และได้นำข้อมูลที่สรุปไว้แล้วนี้ มาใช้ในบทที่ ๔ เพื่อทำการวิเคราะห์และวินิจฉัย ซึ่งมีทั้งหมด ๔ ประเด็นหลัก คือ ๑. วิเคราะห์ประเด็นคำสอนที่มีผลกระทบต่อพระวินัย ๒. วิเคราะห์ประเด็นคำสอนที่มีผลกระทบต่อพระสูตร ๓. วิเคราะห์ประเด็นคำสอนที่มีผลกระทบต่อพระอภิธรรม และ ๔. วิเคราะห์ประเด็นคำสอนที่มีผลกระทบต่อคัมภีร์อรรถกถา ซึ่งใน ๔ ประเด็นหลักข้างต้น ในแต่ละประเด็นยังได้แยกประเด็นคำสอนที่มีผลกระทบกับพระวินัย พระสูตร พระอภิธรรม และคัมภีร์อรรถกถาเป็นประเด็นย่อย เพื่อนำมาวิเคราะห์รวมทั้งหมด ๘ ประเด็น ดังต่อไปนี้ คือ ๑. วิเคราะห์ประเด็นคำสอนที่มีผลกระทบต่อพระวินัย มี ๓ ประเด็น คือ ๑) วิเคราะห์จำนวนสิกขาบทภิกษุปาติโมกข์ที่ภิกษุต้องยกขึ้นสวดทุกกึ่งเดือน ๒) วิเคราะห์จำนวนครั้งในการฉันอาหารของภิกษุต่อวัน ๓) วิเคราะห์การอุปสมบทสตรีเป็นภิกษุณีเถรวาทในปัจจุบัน ๒. วิเคราะห์ประเด็นคำสอนที่มีผลกระทบต่อพระสูตร มี ๒ ประเด็น คือ ๑) วิเคราะห์บุคคลผู้ใกล้

เสียชีวิตอินทรีย์จะแก่กล้า ๒) วิเคราะห์การพยากรณ์มรรคผลและคติที่ไปผู้เสียชีวิต ๓. วิเคราะห์ประเด็นคำสอนที่มีผลกระทบต่อพระอภิธรรม มี ๒ ประเด็น คือ ๑) วิเคราะห์พระอภิธรรมไม่ใช่พระพุทธพจน์ ๒) วิเคราะห์สภาพอนุปาติเสสนิพพานหลังการดับขั้นของพระอรหันต์ และ ๔. วิเคราะห์ประเด็นคำสอนที่มีผลกระทบต่อคัมภีร์อรรถกถา มี ๑ ประเด็น คือ ๑) วิเคราะห์คัมภีร์อรรถกถาสมควรตัดทิ้งเพราะขัดแย้งกับพระพุทธพจน์ ซึ่งในการวิเคราะห์ประเด็นคำสอนทั้ง ๘ ประเด็น ผู้วิจัยได้วิเคราะห์โดยใช้หลักฐานจากคัมภีร์พระไตรปิฎก คัมภีร์อรรถกถา รวมทั้งคัมภีร์และตำราอื่น ๆ เป็นต้น มาเพื่อวิเคราะห์ในแต่ละประเด็น และได้สรุปเนื้อความทั้งหมดในประเด็นที่ทำการวิเคราะห์ แล้ววินิจฉัยในแต่ละประเด็น

และเนื่องมาจากการศึกษาค้นคว้าข้อมูลในเรื่องนี้ จึงได้สรุปผลกระทบที่เกิดขึ้นมาจากการเผยแผ่คำสอนของพระคฤทธิ์ โสติถิโธ ออกเป็น ๓ ประเด็นด้วยกัน คือ ๑. ผลกระทบที่มีต่อพระธรรมวินัย ๒. ผลกระทบที่มีต่อคณะสงฆ์ ๓. ผลกระทบที่มีต่อสังคมชาวาส นอกจากนี้ ผู้วิจัยได้เสนอแนวทางป้องกันปัญหาการเผยแผ่คำสอนที่มีผลกระทบต่อพระธรรมวินัย เป็น ๓ ประเด็น คือ ๑. แนวทางป้องกันปัญหาการเผยแผ่คำสอนที่มีผลกระทบต่อพระธรรมวินัย ๒. แนวทางป้องกันปัญหาการเผยแผ่คำสอนที่มีผลกระทบต่อคณะสงฆ์ ๓. แนวทางป้องกันปัญหาการเผยแผ่คำสอนที่มีผลกระทบต่อสังคมชาวาส รวมทั้งหมด ๗ ข้อด้วยกัน

บทที่ ๕

สรุปผลการวิจัยและข้อเสนอแนะ

จากการศึกษาวิจัยเรื่อง ศึกษาวิเคราะห์การเผยแพร่คำสอนของพระสงฆ์ไทยที่มีผลกระทบ ต่อพระธรรมวินัย : ศึกษาเฉพาะกรณีพระคึกฤทธิ์ โสตถิผโล ผู้วิจัยได้ตั้งวัตถุประสงค์เพื่อการวิจัยไว้ ๓ ประการ คือ

๑. เพื่อศึกษาการเผยแพร่คำสอนของพระพุทธเจ้าที่ปรากฏในพระไตรปิฎก
 ๒. เพื่อศึกษาการเผยแพร่คำสอนของพระคึกฤทธิ์ โสตถิผโล ที่มีผลกระทบต่อการพระธรรมวินัย
 ๓. เพื่อวิเคราะห์การเผยแพร่คำสอนของพระคึกฤทธิ์ โสตถิผโลที่มีผลกระทบต่อการพระธรรมวินัย
- โดยสามารถสรุปผลจากการศึกษาวิจัยได้ ดังต่อไปนี้

๕.๑ สรุปผลการวิจัย

๕.๑.๑ การเผยแพร่คำสอนของพระพุทธเจ้าที่ปรากฏในพระไตรปิฎก

พระพุทธเจ้ามีคุณสมบัติ ๒ อย่าง ประกอบด้วย ๑. คุณสมบัติภายนอก คือ ลักษณะมหาบุรุษ ๓๒ ประการ ๒. คุณสมบัติภายใน คือ คุณธรรมต่าง ๆ เช่น ทศพลญาณ เป็นต้น ด้วยพระองค์มีความสามารถในการแสดงธรรมสั่งสอน ซึ่งจำแนกวิธีการได้ ๖ ประการ คือ ๑. เนื้อหาที่แสดง ๒. ตัวผู้แสดง ๓. คุณลักษณะในการแสดง ๔. วิธีในการแสดง ๕. อุปายในการแสดง ๖. ตัวผู้ฟัง ในระหว่างพระองค์เผยแผ่คำสั่งสอนตลอด ๔๕ พรรษา มีผู้สนใจเข้ามาบวชเป็นภิกษุจำนวนมาก โดยพระภิกษุเหล่านั้นมีทั้งเชื่อฟังและคัดค้านคำสั่งสอน ภิกษุผู้คัดค้าน แบ่งเป็น ๒ จำพวก คือ ๑. ภิกษุผู้คัดค้านโดยตรง ๒. ภิกษุผู้คัดค้านโดยอ้อม

เนื่องจากการเผยแพร่คำสั่งสอนของพระองค์เป็นเวลาถึง ๔๕ พรรษา จึงทำให้คำสอนมีมาก อาจทำให้พุทธบริษัทเข้าใจคลาดเคลื่อน จึงประทานหลักเกณฑ์เพื่อตรวจสอบคำสอนไว้ ๔ หลักเกณฑ์ คือ ๑. หลักมหาปเทศ ๔ (พระวินัย) ที่ตรัสกับพระอุบาลี ๒. หลักมหาปเทศ ๔ (พระสูตร) ที่ตรัสกับภิกษุทั้งหลาย ๓. หลักตัดสินพระธรรมวินัย ๗ ประการ ๔. หลักตัดสินพระธรรมวินัย ๘ ประการ

นอกจากนี้ พระองค์ได้ตรัสเหตุแห่งความตั้งมั่นและความอันตรายของพระสัทธรรม รวมทั้งผู้ทำให้ศาสนาเจริญและเสื่อม เหตุแห่งความตั้งมั่นพระสัทธรรม พระสูตรที่ ๑ ระบุว่า การเรียน การเป็นผู้ว่าง่าย ภิกษุผู้รู้ทรงธรรมวินัย ถ่ายทอดความรู้แก่ผู้อื่น พระเถระประพาดิตนเป็นผู้นำในการทำคามเพียร สงฆ์สามัคคีกัน พระสูตรที่ ๒ ระบุว่า แสดงสิ่งที่พระองค์แสดงว่า พระองค์ทรงแสดง เป็นต้น พระสูตรที่ ๓ ระบุว่า บทพญญชนะและอรรณที่สืบทอดกันมาดี ส่วนความอันตรายของ

พระสัทธรรม ก็มีนัยะที่ตรงกันข้ามกับเหตุแห่งความตั้งมั่นของพระสัทธรรม ส่วนผู้ทำให้ศาสนาเสื่อมและเจริญ คือ ภิกษุผู้คัดค้านอรรถและธรรมโดยสูตรที่ตนเรียนไว้ไม่ดี ด้วยพยัญชนปฏิรูป ชื่อว่าทำให้สัทธรรมสูญหาย ส่วนภิกษุผู้อนุโลมอรรถและธรรมโดยสูตรที่ตนเรียนไว้ดี ด้วยพยัญชนปฏิรูป ชื่อว่าดำรงสัทธรรมไว้ได้

๕.๑.๒ การเผยแผ่คำสอนของพระคิกฤทธิ โสติถิโธ ที่มีผลกระทบต่อพระธรรมวินัย

พระคิกฤทธิ โสติถิโธ ได้เข้ามาบวชที่สำนักสงฆ์บุญญาวาส จังหวัดชลบุรี เมื่อบวชได้ระยะหนึ่ง จึงออกจาริกมาพำนักอยู่ผืนนาที่โยมแม่ถวาย บริเวณถนนลำลูกกา คลองสิบ ปทุมธานี เรื่อยมาจนครบพรรษา ๕ ในพรรษา ๔ ได้ศึกษา ๕ เล่มจากพระโอษฐ์ เมื่อศึกษาแล้วจึงได้พบว่า “พระพุทธเจ้าห้ามฟังคำสาวก” และเมื่อศึกษามาเรื่อย ๆ จึงเห็นความเชื่อมโยงว่าทำไมพระศาสดาห้ามฟังคำสาวก

ภายหลัง พระคิกฤทธิ ได้พาพระลูกวัดศึกษาคำสอนส่วนที่ (เชื่อและเข้าใจว่า) เป็นพระพุทธรจน์ล้วน และได้เผยแพร่แนวทางปฏิบัติที่ชื่อว่า “พุทธรจนะ” นี้ออกมา เมื่อหลักการนี้เผยแพร่ออกมา จึงมีอุบาสกอุบาสิกาเข้ามาศรัทธาเลื่อมใสเป็นจำนวนมาก ด้วยเหตุนี้พุทธรจนะ จึงกระจายไปด้วยสื่อและการบอกต่อ ทำให้ได้รับความสนใจจากบุคคลทั่วไป ต่อมา มีการจัดตั้งพุทธรจนสถานหลายแห่งทั้งในประเทศและต่างประเทศ นอกจากงานเผยแผ่แล้ว พระคิกฤทธิและคณะได้นำพระไตรปิฎกภาษาบาลีฉบับสยามรัฐ และพระไตรปิฎกแปลภาษาไทยฉบับหลวง มาเป็นต้นฉบับเพื่อคัดลอกและจัดทำพุทธรจนปิฎก ซึ่งตัดคำสอนส่วนที่ (เชื่อและเข้าใจว่า) ไม่ใช่พุทธรจนะออก คำสอนที่ถูกตัดออก คือ พระอภิธรรมปิฎก คัมภีร์ปริวาร และคำสอนที่ไม่ได้ขึ้นต้นด้วย ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เป็นต้น รวมตัดอรรถกถาออกด้วย โดยให้เหตุผลว่า “คัมภีร์อรรถกถาจะทำให้คณะสงฆ์แตกแยกกัน” และกล่าวอีกว่า พุทธรจนปิฎกจะมาแทนพระไตรปิฎกทั่วโลก ด้วยเหตุการณ์ดังกล่าว จึงทำให้การเผยแผ่คำสอนของพระคิกฤทธิส่งผลกระทบต่อพระธรรมวินัยโดยตรง

ในประเด็นนี้ เป็นการรวบรวมข้อมูล การเผยแผ่คำสอนของพระคิกฤทธิที่มีผลกระทบต่อพระธรรมวินัย แยกเป็น ๔ ประเด็น คือ การเผยแผ่คำสอนที่มีผลกระทบต่อพระวินัย พระสูตร พระอภิธรรม และคัมภีร์อรรถกถา ในประเด็นพระวินัยมี ๓ ประเด็น คือ ๑. การยกสิกขาบทภิกษุปาติโมกข์จำนวน ๑๕๐ ข้อขึ้นสวดทุกกึ่งเดือน ๒. การอุปสมบทสตรีเป็นภิกษุณีเถรวาทในปัจจุบัน ๓. พระพุทธบัญญัติให้ภิกษุฉันอาหารวันละมื้อเดียว ในประเด็นพระสูตรมี ๒ ประเด็น คือ ๑. บุคคลผู้ใกล้เสียชีวิตอินทรีย์จะแก่กล้า ๒. การพยากรณ์มรรคผลและคติที่ไปผู้เสียชีวิต ในประเด็นพระอภิธรรมมี ๒ ประเด็น คือ ๑. พระอภิธรรมเป็นคำสอนของสาวกที่แต่งขึ้นมาใหม่ ๒. สถาปนาปาติเสสนิพพานหลังการดับขันธของพระอรหันต์ ในประเด็นคัมภีร์อรรถกถามี ๑ ประเด็น คือ ๑) ตัดคัมภีร์อรรถกถาทิ้งเพราะเป็นคำอธิบายของสาวกที่ขัดแย้งกับพระพุทธรจน์

ทั้ง ๘ ประเด็นนี้ ผู้วิจัยได้รวบรวมคลิปการบรรยายมาเป็นตัวอย่างในแต่ละประเด็นละ ๓ คลิป ซึ่งหลักฐานที่ยกมานี้ ผู้วิจัยได้คัดลอกบทการบรรยายในคลิปยูทูบออกเป็นข้อความ แล้วสรุปประเด็นการบรรยายออกเป็นข้อ ๆ เพื่อนำประเด็นที่ได้สรุปไว้แล้วเหล่านี้ไปวิเคราะห์และวินิจฉัยเพื่อหาคำตอบในบทที่ ๔ ต่อไป

๕.๑.๓ วิเคราะห์การเผยแพร่คำสอนของพระคฤทธิ์ โสติณโณ ที่มีผลกระทบต่อพระธรรมวินัย

ผู้วิจัยได้นำข้อมูลที่ได้รวบรวมไว้ในบทที่ ๓ มาใช้ในบทที่ ๔ เพื่อทำการวิเคราะห์และวินิจฉัย ซึ่งมีทั้งหมด ๔ ประเด็นหลัก คือ วิเคราะห์ประเด็นคำสอนที่มีผลกระทบต่อพระวินัย พระสูตร พระอภิธรรม และคัมภีร์อรรถกถา ซึ่งแต่ละประเด็นยังได้แยกประเด็นที่มีผลกระทบกับพระวินัย พระสูตร พระอภิธรรม และคัมภีร์อรรถกถาออกเป็นประเด็นย่อย เพื่อนำมาวิเคราะห์ทั้งหมด ๘ ประเด็น คือ ๑. พระวินัย ๓ ประเด็น คือ ๑) วิเคราะห์จำนวนสิกขาบทภิกษุปาติโมกข์ที่ภิกษุต้องยกขึ้นสวดทุกกึ่งเดือน ๒) วิเคราะห์จำนวนครั้งในการฉันอาหารของภิกษุต่อวัน ๓) วิเคราะห์การอุปสมบทสตรีเป็นภิกษุณีเถรวาทในปัจจุบัน ๒. พระสูตร ๒ ประเด็น คือ ๑) วิเคราะห์บุคคลผู้ใกล้เสียชีวิตอินทรีย์จะแก่กล้า ๒) วิเคราะห์การพยากรณ์มรรคผลและคติที่ไปผู้เสียชีวิต ๓. พระอภิธรรม ๒ ประเด็น คือ ๑) วิเคราะห์พระอภิธรรมไม่ใช่พระพุทธพจน์ ๒) วิเคราะห์สภาพอนุปาติเสสนิพพานหลังการดับขันธของพระอรหันต์ และ ๔. คัมภีร์อรรถกถา ๑ ประเด็น คือ ๑) วิเคราะห์คัมภีร์อรรถกถาสมควรตัดทิ้งเพราะขัดแย้งกับพระพุทธพจน์ ซึ่งประเด็นทั้ง ๘ นี้ ผู้วิจัยได้ใช้หลักฐานจากพระไตรปิฎก และอรรถกถารวมทั้งคัมภีร์และตำราอื่น ๆ เป็นต้น เพื่อวิเคราะห์และได้สรุปผลการวินิจฉัยในแต่ละประเด็นไว้แล้ว

และเนื่องด้วยจากการศึกษาค้นคว้าวิจัยเรื่องนี้ ผู้วิจัยได้สรุปผลกระทบที่เกิดขึ้นจากการเผยแพร่คำสอนของพระคฤทธิ์ โสติณโณ เป็น ๓ ประเด็น คือ ๑. ผลกระทบที่มีต่อพระธรรมวินัย ๒. ผลกระทบที่มีต่อคณะสงฆ์ ๓. ผลกระทบที่มีต่อสังคมชาวาส นอกจากนี้ ยังได้เสนอแนวทางการป้องกันปัญหาจากการเผยแพร่คำสอน เพื่อเป็นการแก้ไขปัญหาที่กำลังเกิดขึ้นในปัจจุบัน และเพื่อเป็นการป้องกันปัญหาที่จะเกิดขึ้นเช่นนี้อีกในอนาคต รวมทั้งหมด ๗ ข้อ

๕.๒ ข้อเสนอแนะ

เนื่องมาจากผู้วิจัยได้ศึกษาค้นคว้าวิจัยเรื่อง “ศึกษาวิเคราะห์การเผยแพร่คำสอนของพระสงฆ์ไทยที่มีผลกระทบต่อพระธรรมวินัย : ศึกษาเฉพาะกรณีพระคฤทธิ์ โสติณโณ” การศึกษาค้นคว้าข้อมูลการวิจัยในเรื่องนี้เป็นการศึกษาค้นคว้าข้อมูลเพียงในแง่มุมหนึ่งเท่านั้น ซึ่งอาจจะยังไม่ครบในทุกรอบด้าน และจากการศึกษาค้นคว้าในงานวิจัยเรื่องนี้ ทำให้ผู้วิจัยได้มองเห็นแง่มุมที่จะต้องทำการศึกษาค้นคว้าในการทำงานวิจัยเพิ่มเติมยิ่งขึ้นไปอีก โดยผู้วิจัยใคร่จะขอเสนอแนะแนวทางในการศึกษาค้นคว้าวิจัยต่อจากงานวิจัยเรื่องนี้กันต่อไป ซึ่งมีดังต่อไปนี้

๑. ศึกษาวิเคราะห์การเผยแพร่คำสอนของพระสงฆ์ไทยที่มีผลกระทบต่อพระธรรมวินัย : ศึกษาเฉพาะกรณี (ภิกษุรูปอื่น ๆ วัดหรือสำนักต่าง ๆ)
๒. ศึกษาวิเคราะห์รูปแบบและวิธีศึกษาการตีความพระธรรมวินัยในคัมภีร์พระไตรปิฎก
๓. ศึกษาวิเคราะห์บทบาทในการรักษาพระธรรมวินัยขององค์กรปกครองคณะสงฆ์ไทย : ศึกษาเฉพาะกรณีมหาเถรสมาคม

บรรณานุกรม

๑. ภาษาไทย

ก. ข้อมูลปฐมภูมิ

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎกภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาเตปิฎก ๒๕๐๐.

กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๕.

_____. พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.

สมเด็จพระพุทธปาจารย์ (อาจ อาสภมหาเถระ). ปกรณ์วิเสสภาษาไทย วิสุมิธรรมคปกรณ.

กรุงเทพมหานคร: บริษัท ธนาเพรส จำกัด, ๒๕๕๔.

_____. อรรถกถาภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาอรรถกถา. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๔.

_____. อรรถกถาภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๙.

_____. อรรถกถาคัมภีร์มิลินทปัญหาภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๙.

_____. อรรถกถาคัมภีร์วิสุทธิมรรคภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๕.

ข. ข้อมูลทุติยภูมิ

(๑) หนังสือ:

กนก แส่นประเสริฐ. เอกสารคู่มือว่าด้วยประมวลพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ฯ. กรุงเทพมหานคร:

โรงพิมพ์สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, ๒๕๔๙.

โกษากร ประภาศิริ. อุตตมสงฆ์ พาเหียน บันทึกการเดินทาง สืบพระศาสนาในอินเดีย พ.ศ. ๒๕๒๖-๒๕๓๗. พระนคร: โรงพิมพ์เจริญธรรม, ๒๕๔๐.

คณาจารย์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. เอกสารประกอบการสอนรายวิชาวรรณคดี

บาลี. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๐.

ชีว ชูหลุน. ถังช้างจ้งจดหมายเหตุการเดินทางสู่ดินแดนตะวันตกของมหาราชวงศ์ถัง.

กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์อักษรวัฒนา, ๒๕๔๖.

ดร.พระมหาสมลัทธิคุณ คณธโร. บทความเพื่อพุทธวงจนะ ศิลสิกขาบท ๑๕๐ - ๒๒๗ พุทธวงจนะ :

รู้จำ รู้จริง รู้แจ้ง. กรุงเทพมหานคร: ห้างหุ้นส่วนจำกัด ประยูรสาส์นไทย การพิมพ์, ๒๕๕๗.

ดร.วิศิษฐ์ ชัยสุวรรณ. พระอภิธรรมใคร่ว่ายาก. กรุงเทพมหานคร: บริษัท อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับ

ลิชชิ่ง จำกัด (มหาชน), ๒๕๖๓.

นางสาวอุษา โลหะจรรยา. **ชีวิตและผลงานของพระถังซัมจั๋ง**. กรุงเทพมหานคร: บริษัท ๒๑ เซ็นจูรี จำกัด, ๒๕๔๗.

บ.স্যงวสี เจโตวสิสิกข. **อริยปวาท เล่ม ๒**. Las Vegas: Franklin Document Services, ม.ป.พ..

ฝ่ายวิชาการภาษาไทย บริษัท ซีเอ็ดดูเคชั่น จำกัด (มหาชน). **พจนานุกรมไทย ฉบับทันสมัยและสมบูรณ์**. กรุงเทพมหานคร: บริษัท พิมพ์ดี จำกัด, ๒๕๕๒.

พระกวีวรรณญาณ (จำนง ชูตินธโร ป.ธ.๙, พม., พธ.บ.). **วิชาศาสนา**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๖.

พระคันธสาราภิวังศ์. **พระอภิธรรมเป็นพุทธพจน์และประวัติคัมภีร์สัททาวิเสส**. กรุงเทพมหานคร: ห้างหุ้นส่วนจำกัด ไทยรายวันการพิมพ์, ๒๕๔๗.

_____. **สารัตถะที่ป็นุพุทธธรรม-ปริวารธรรม**. กรุงเทพมหานคร: ห้างหุ้นส่วนจำกัด ประยูรสาส์นไทย การพิมพ์, ๒๕๕๓.

พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช). **การเรียนรู้พระพุทธพจน์**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์เลี้ยงช้าง, ๒๕๕๕.

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต). **พระพุทธศาสนาในเอเชีย**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ธรรมสภา, ๒๕๔๐.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต). **กรณีธรรมกาย บทเรียนเพื่อพระพุทธศาสนาและสร้างสรรค์สังคมไทย**. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ผลิธัมม์, ๒๕๕๖.

_____. **กรณีสันติอโศก**. มปท., ๒๕๓๑.

_____. **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม**. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ผลิธัมม์, ๒๕๕๖.

_____. **พุทธวิธีในการสอน**. กรุงเทพมหานคร: บริษัท พิมพ์สวย จำกัด, ๒๕๕๖.

_____. **รู้จักพระไตรปิฎก ให้ชัด ให้ตรง**. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ผลิธัมม์ ในเครือ บริษัท สำนักพิมพ์เพ็ทแอนด์โฮม จำกัด, ๒๕๕๘.

พระมหา ดร.สมลักษณ์ คนธสาโร. พระมหาอุเทน ปัญญาปริทัตต์. **บทความเพื่อพุทธวณะ ศิลิกขาบท ๑๕๐-๒๒๗ พุทธวณะ : รู้จำ รู้จริง รู้แจ้ง**. กรุงเทพมหานคร: ห้างหุ้นส่วนจำกัด ประยูรสาส์นไทย การพิมพ์, ๒๕๕๗.

พระมหาดาวสยาม วชิรปัญญา. **ประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนาในอินเดีย**. กรุงเทพมหานคร: หจก. เม็ดทรายพริ้นติ้ง, ๒๕๕๐.

พระราชาภิ (อ่ำ รมมทตโต ป.ธ.๖). **พุทธศาสนสุวินณภูมิปกรณ์ ราชบุรีวัดถูกตา ดำเนินเมืองขุนไทย**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๓๕.

มูลนิธิพุทธโฆษณ์. **พุทธวณ คู่มือไศดาบัน**. มูลนิธิพุทธโฆษณ์: มปท., ๒๕๕๗.

มูลนิธิพุทธโฆษณ์. **พุทธวณ ตามรอยธรรม**. มูลนิธิพุทธโฆษณ์: มปท., ๒๕๕๗.

มูลนิธิพุทธโฆษณ์. **พุทธวณ ๑ ขุมทรัพย์จากพระโฆษณ์**. มูลนิธิพุทธโฆษณ์ มปท., ๒๕๕๓.

มูลนิธิพุทธโฆษณ์. **พุทธวณ ๒ อริยสัจจากพระโฆษณ์ (ภาคต้น)**. กรุงเทพมหานคร: บริษัท คิวพริ้นท์ แมเนจเม้นท์ จำกัด, ๒๕๕๒.

ลัทธิกามาร. **ตามรอยพระอุบาลีไปฟื้นฟูพระพุทธศาสนาที่ศรีลังกา**. ม.ป.ท., ๒๕๕๒.

ส. บุญอาร์ักษ์. ในพจนานุกรมพระอภิธรรมเจดีย์คัมภีร์ พระอภิธรรมเป็นพุทธพจน์. กรุงเทพมหานคร: อภิธรรมโชติกะวิทยาลัย วัดมหาธาตุ.

อดิศักดิ์ ทองบุญ. ปรัชญาอินเดีย. หน้า ๓๓๐-๓๔๕. อ้างใน รศ.นงเยาว์ ชาญณรงค์. “ปรัชญาอินเดีย”. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๔๒.

อภิวัฒน์ โพธิ์สาน. ชีวิตและผลงานนักปราชญ์พุทธ. มหาสารคาม: หจก.อภิชาติการพิมพ์, ๒๕๕๗.

(๒) ดุษฎีนิพนธ์/วิทยานิพนธ์/สารนิพนธ์:

นางสาวอุษา โลหะจรรยา. “การศึกษาชีวิตและผลงานด้านวรรณกรรมพระพุทธศาสนาของสมณะ เสวียนจั่ง (พระถังซำจั๋ง)”. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖.

ประเทือง หัสแดง. “ศึกษาวิเคราะห์การนับจำนวนสิกขาบทภิกขุปาติโมกข์”. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระไตรปิฎกศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๖๑.

ปรุทม์ บุญศรีตัน. “รูปแบบการตีความคัมภีร์ในพระพุทธศาสนาเถรวาท”. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๐.

พระมหาเดชาร สุภโย (กนกรัตนาพรหม). “การศึกษาวิเคราะห์หลักมหาปเทศ ๔ ในสังคมไทย”. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๙.

พระมหาธนสิทธิ์ ฉัตรสุวรรณ. “การวิจารณ์พระไตรปิฎกและผลกระทบที่มีต่อสังคมไทย”. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพุทธศาสนศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๕๐.

พระมหาวุฒิชัย วชิรเมธี (บุญถึง). “บทบาทในการรักษาพระธรรมวินัยของพระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต) : ศึกษาเฉพาะกรณีธรรมกาย”. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖.

พระศรีวิสุทธิโกศล (กิตติวัฒน์ กิตติวฑฺฒโน). “การศึกษาเชิงวิเคราะห์มหาปรินิพพานสูตร : ศึกษาเฉพาะกรณีการรักษาหลักพระธรรมวินัย”. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖.

มานพ บุญชื่น. “การศึกษาวิเคราะห์การอวดอุตตริมนุสสธรรมในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท”. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระไตรปิฎกศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๖๑.

(๓) รายงานการวิจัย:

พระมหาเสรีชน ดร.ชมกร ร.ต.อ ดร.ชาตรี. “การป้องกันและแก้ไขปัญหาการละเมิดพระธรรมวินัยของพระสงฆ์ที่ส่งผลต่อวิกฤติศรัทธาของชาวพุทธตามหลักนิติปรัชญา”. รายงานวิจัย. สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๘.

(๔) บทความ:

มิโตะโมะ เคนโย. “กำเนิดนิกายสรวาสตีวาท (๑)”. **ธรรมธารา**. ปีที่ ๓ ฉบับที่ ๑ (มกราคม-มิถุนายน พ.ศ. ๒๕๖๐): ๙๗-๑๐๐.

(๕) สื่ออิเล็กทรอนิกส์:

จักขุมา ผัสสะ. **พุทธรวณ คืออะไร ทำไมต้องพุทธรวณ**. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: <https://www.youtube.com/watch?v=lEzttPH6N3E> [๒๔ กันยายน ๒๕๖๐].

ชวนกันฟังพุทธรวณ Do Not Be The Last Man. **ชีวประวัติพระอาจารย์คึกฤทธิ์ โสตถิผโล วัดนาป่าพง I พุทธรวณ**. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: <https://www.youtube.com/watch?v=kajKaBaznVk> [๕ ตุลาคม ๒๕๖๔].

ทองย้อย แสงสินชัย. **ความเขลาของบัณฑิต**. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: <https://www.facebook.com/tsangsinchai/posts/742836112476795> [๑๔ มกราคม ๒๕๖๕].

เทคโนโลยี ดิตติน. **ฟังธรรมก่อนตาย ผิวกายผ่องใส**. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: <https://www.youtube.com/watch?v=4uYI8aUm6VA> [๑๕ เมษายน ๒๕๖๕].

ธรรมहरราชาว์. **สังกัสนคร**. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: <http://www.dhammahansa.com/san-kassa.php> [๑๗ มีนาคม ๒๕๖๕].

บ้านบุหลัน BN : ๖๙๘. **จิตสุดท้ายก่อนตาย**. ออนไลน์. แหล่งที่มา: <https://www.youtube.com/watch?v=RiYb9cZLBic> [๙ กันยายน ๒๕๖๒].

_____. **ความเป็นมาของหนังสือพุทธรวณ-ปิฎก**. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: <https://www.youtube.com/watch?v=MoBa5Q0UbZ0> [๒๓ กรกฎาคม ๒๕๖๑].

ประกาศมติมหาเถรสมาคม. **เรื่อง กรณีพระอธิการคึกฤทธิ์ โสตถิผโล วัดนาป่าพง จังหวัดปทุมธานี**. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: <http://www.ratchakitcha.soc.go.th/DATA/PDF/2557/D/130/181.PDF> [๑ ธันวาคม ๒๕๖๔].

ปิ๊อก บางกรวย sansuk. **Mobile๒๐๑๘๐๔๐๓_พุทธรวณสถาบันวังสวนกล้วย อำเภอกุสุมาลย์ จังหวัดสกลนคร**. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: <https://www.youtube.com/watch?v=rFQbaiw2D5s&feature=youtu.be>. [๕ สิงหาคม ๒๕๖๑].

_____. **ช่วงพระอาจารย์เมตตาตอบคำถามข้อธรรมประเด็นต่างๆ ประจำวันอาทิตย์ที่ ๑๘ มิถุนายน ๒๕๖๐**. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: <https://www.youtube.com/watch?v=ucgxu-yDITk> [๒๔ พฤศจิกายน ๒๕๖๑].

_____. **พอจ เมตตาอธิบายนัยของอนิจจัง ทุกขัง อนัตตา**. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: https://www.youtube.com/watch?v=rSVa_m6k60U&feature=youtu.be [๑๐ สิงหาคม ๒๕๖๑].

_____. **พอจ เมตตาอธิบายภิกขุใส่รองเท้าบิณฑบาตรได้หรือไม่**. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: <https://www.youtube.com/watch?v=nmkG0AC-xW4> [๒๔ สิงหาคม ๒๕๖๑].

- _____. พอจ อธิบายนัยของสภาคามีเป็นอย่างไร. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: https://www.youtube.com/watch?time_continue=194&v=PqA_YDZhPqA [๒๕ กรกฎาคม ๒๕๖๑].
- ผู้จัดการสุดสัปดาห์. ว่าด้วยเรื่อง “พระคึกฤทธิ์” กับวิวาทะ “ปาฏิโมกข์ ๑๕๐-๒๒๗ ข้อ”. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: <https://mgronline.com/daily/detail/9570000096351> [๑ มกราคม ๒๕๖๕].
- พระมหาอุเทน ปัญญาปริทัตต์. ยอดมหาโจร ทำลายพระสัทธรรม พระปฏิบัติทำลาย มิใช่พระปริยัติ. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: <https://www.youtube.com/watch?v=PDTgBYqHGp0> [๑๔ มกราคม ๒๕๖๕].
- พุทธวจน คำสอนจากพระโอษฐ์. พุทธวจน บรรยายธรรม ณ สภาวิทยาลัย วันที่ ๒๖ ก.ค. ๒๕๕๒. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: https://www.youtube.com/watch?v=02Rf2rzuJB_Y&feature=youtu.be [๒๖ มีนาคม ๒๕๖๑].
- พุทธวจนเรียว: Phra Kukrit Savasdiphol: พระคึกฤทธิ์. การฝึกอบรมหลักปฏิบัติตามหลักพุทธวจน-แต่ภิกขุจาก สปป.ลาว ครั้งที่ ๒. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: <https://www.youtube.com/watch?v=j3ktyMsmT18> [๑๔ มกราคม ๒๕๖๕].
- _____. พระอาจารย์คึกฤทธิ์-สนทนาธรรมคำวันเสาร์_๒๐๑๖-๐๑-๒๓. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: <https://www.youtube.com/watch?v=jPwMkAndRSY> [๑๕ กรกฎาคม ๒๕๖๔].
- _____. พุทธวจนสถาบันโคราช. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: <https://www.youtube.com/watch?v=YzPxG51hCuk> [๑๔ มกราคม ๒๕๖๕].
- _____. วัดป่าบ้านพันลำ จ.บึงกาฬ | ๑๔-๐๓-๒๕๕๖ | พุทธวจน โดยพระอาจารย์คึกฤทธิ์ วัดนาป่าพง [๑/๒]. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: <https://www.youtube.com/watch?v=O9tmld-sNLE> [๙ มกราคม ๒๕๖๕].
- _____. สนทนาธรรมคำวันเสาร์_๒๐๑๒-๐๒-๑๑_HD. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: <https://www.youtube.com/watch?v=VXC-qGPK2YU> [๓๐ พฤษภาคม ๒๕๖๔].
- _____. สนทนาธรรมคำวันเสาร์_๒๐๑๒-๐๓-๓๑. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: <https://www.youtube.com/watch?v=HlhULd9kqG0> [๑๓ พฤศจิกายน ๒๕๖๔].
- พุทธวจนทีวี. กรฐินวัดนาป่าพง ๒๕๖๑ แสดงธรรมช่วงบ่าย วันอาทิตย์ที่ ๐๔ พฤศจิกายน ๒๕๖๑. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: <https://www.youtube.com/watch?v=ond1eZgVg8A> [๗ พฤศจิกายน ๒๕๖๑].
- _____. การได้ฟังธรรมก่อน ทำกาละ. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: <https://www.youtube.com/watch?v=VbM5CYQQBac> [๗ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๔].
- _____. พุทธวจนสนทนาธรรม ช่วงเช้า วันอาทิตย์ที่ ๑๑ พฤศจิกายน ๒๕๖๑. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: https://www.youtube.com/watch?v=5sb0VvW72jU&feature=youtu.be&fbclid=IwAR3lwSlpgCN1dDIMagf4KjoUuKbTelCOFVnoldOzy_ORL6acFCcnpFN6hw8 [๒๒ พฤศจิกายน ๒๕๖๑].

- _____. พุทธวจนสนทนาธรรมช่วงคำ วันเสาร์ที่ ๑๘ พฤษภาคม ๒๕๖๒. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: <https://www.youtube.com/watch?v=jBz-Kp9iNFg> [๒๘ สิงหาคม ๒๕๖๒].
- พุทธวจนบล็อกสปอต. ประวัติพระอาจารย์คึกฤทธิ์ โสตถิผโล. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: http://buddhawajana.blogspot.com/p/blog-page_๑๒.html [๒๙ กันยายน ๒๕๖๔].
- พุทธวจนสถาบัน. เครือข่ายพุทธวจน. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: <http://buddha-net.com> [๓ มกราคม ๒๕๖๕].
- พุทธวจนสถาบันปากช่อง. ศูนย์ฝึกภิกษุ. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: <https://www.facebook.com/buddhawajana.sujin> [๙ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๕].
- มติมหาเถรสมาคม ครั้งที่ ๑๗/๒๕๕๗. เรื่อง กรณีพระอธิการคึกฤทธิ์ โสตถิผโล วัดนาป่าพง จังหวัดปทุมธานี. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: http://mahathera.onab.go.th/files/mati_doc/c-17200857_386%20กรณีพระอธิการคึกฤทธิ์%20โสตถิผโล%20วัดนาป่าพง%20จังหวัดปทุมธานี.pdf [๑๔ มกราคม ๒๕๖๕].
- มูลนิธิพุทธโฆษาจารย์เผยแผ่พุทธวจน. พุทธวจนสถาบันกาฬสินธุ์. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: <https://www.youtube.com/watch?v=a7QZULCA3r8> [๑๔ มกราคม ๒๕๖๕].
- มูลนิธิพุทธโฆษาจารย์ร่วมกับสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน. โครงการชวนน้องท่องพุทธวจน ครั้งที่ ๑. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: <https://www.buddhakos.com/nongtongbuddhawajana/detail.html> [๑๔ มกราคม ๒๕๖๕].
- รัตนะ๕ พุทธวจน. สกทาคามี เกิดเป็นเทวดาคราวเดียว. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: <https://www.youtube.com/watch?v=IhR5IP-qKrw> [๒๔ กันยายน ๒๕๖๐].
- วัดนาป่าพง. พุทธวจน: ลำดับการสืบทอดพุทธวจน (สั้น). [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: <https://download.watnapahpong.org/data/poster/timeline-short.pdf> [๒๓ มีนาคม ๒๕๖๕].
- _____. พุทธวจน: วิดีโอพุทธวจนสนทนาช่วงก่อนฉัน-หลังฉัน. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: <http://watnapp.com/video> [๘ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๕].
- _____. พุทธวจน: สื่อนั่งสือ. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: <http://watnapp.com/book> [๔ มกราคม ๒๕๖๕].
- ศากยบุตร โอธอนเกิดโดยธรรม. *๑ช่วงคำถาม มีเสียงมีคำพูดไม่ดีอยู่ในหัว ควรทำอะไรและคำถามประเด็นอื่น ๆ ท่านพระอาจารย์คึกฤทธิ์. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: <https://www.youtube.com/watch?v=ud7ZQtP37tM> [๙ สิงหาคม ๒๕๖๒].
- _____. *๑แชร์ประสบการณ์-การตอบแทนคุณมารดาอย่างสูงสุด ได้นำพุทธวจนให้ท่านฟังก่อนสิ้นชีวิต. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: https://www.youtube.com/watch?v=aLesNX87hSY&index=21&list=PLsc91aJ_crNY_WQfUIMFLM_wGdSiqffP [๗ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๔].

- _____ . *@พุทธวจน_ช่วงคำถามเช้าวันอาทิตย์ที่ ๑ กันยายน ๒๕๖๒, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: https://www.youtube.com/watch?v=q_TvYGKSvl4&list=PLsc91aJ1_crMnLCEjOWD1HR7FUlrkxj4q [๑๐ กันยายน ๒๕๖๒].
- _____ . *@พุทธวจน_อริยบุคคลไม่ยาก..อย่างที่คิด!..., [ออนไลน์], แหล่งที่มา: https://www.youtube.com/watch?v=o996htv_Ofc&list=PLsc91aJ1_crMnLCEjOWD1HR7FUlrkxj4q [๗ กรกฎาคม ๒๕๖๒].
- _____ . *ให้แม่ภรรยาฟังอานาปานสติ เมื่อทำกาละ อินทรีย์ผ่องใสยิ่งนัก ตรงตามคำพระศาสดา(ผู้คุณะสูตร). [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: <https://www.youtube.com/watch?v=CWm2wSxCh0I> [๑๒ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๔].
- _____ . *ความหมายของคำว่า “สัตว์”. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: <https://www.youtube.com/watch?v=5uhlaDhJxus> [๒๒ มิถุนายน ๒๕๖๑].
- _____ . *นิโรธสมาบัติและปรีชาธรรมคืออะไร?. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: https://www.youtube.com/watch?v=HyG4mjHSZ_I [๑๐ สิงหาคม ๒๕๖๑].
- _____ . *อนุสาสนีปาฏิหาริย์_ฟังพุทธวจนจากยูทูบ เมื่อทำกาละ (ตาย) ๓ วันผิวยังผ่อง ตัวนิ่ม ไม่มีกลิ่น. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: <https://www.youtube.com/watch?v=PNQQKAQqgV0> [๑๓ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๔].
- _____ . พุทธวจน*นิพพานคือช่องว่างในที่คับแคบ*. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: <https://www.youtube.com/watch?v=tiBBvJep3vY> [๕ สิงหาคม ๒๕๖๑].
- _____ . พุทธวจน-เรื่องการฉันอาหาร การสละอาหาร. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: <https://www.youtube.com/watch?v=aaASqvW3Cdk> [๒๒ มกราคม ๒๕๖๔].
- _____ . พุทธวจน-เหตุผลว่าทำไมต้องฟังแต่คำตถาคตเท่านั้น. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: <https://www.youtube.com/watch?v=e3scM8flbKQ> [๒๔ กันยายน ๒๕๖๐].
- _____ . พุทธวจน-ภิกษุณีสามารถบวชได้หรือไม่?. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: <https://www.youtube.com/watch?v=fi5K0a6DWJA> [๒๖ มกราคม ๒๕๖๔].
- _____ . พุทธวจน-สัตตางค์ คืออะไร?. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: <https://www.youtube.com/watch?v=mWGar1sIPHo> [๕ สิงหาคม ๒๕๖๑].
- _____ . พุทธวจน-อภิธรรมคืออะไร?ตามบัญญัติพระศาสดา #๑. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: <https://www.youtube.com/watch?v=1AQYGw3fB48> [๑๕ ธันวาคม ๒๕๖๑].
- _____ . *อวิญญาณเร่รอน ผีเร่รอนเป็นอย่างไรมีจริงหรือไม่? ผีเข้าสิงคนได้ไหม?. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: <https://www.youtube.com/watch?v=ZXgWAgUxRzM> [๑ มกราคม ๒๕๖๔].
- _____ . *ให้แม่ภรรยาฟังอานาปานสติ เมื่อทำกาละ อินทรีย์ผ่องใสยิ่งนัก ตรงตามคำพระศาสดา(ผู้คุณะสูตร). [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: <https://www.youtube.com/watch?v=CWm2wSxCh0I> [๑๒ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๔].
- _____ . อภิธรรมตามบัญญัติพระศาสดาคืออย่างไร?. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: <https://www.youtube.com/watch?v=x85C1felH0E> [๑๖ ธันวาคม ๒๕๖๑].

ศุภภัทร อินพุ่ม. พระอรหันต์ฝันมัย. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: <https://www.youtube.com/watch?v=RCK4jALtz6I> [๒๒ กรกฎาคม ๒๕๖๑].

ศูนย์บริการมัลติมีเดีย. รักและศรัทธาถาถาคต ๒๖ พ.ค. ๒๕๕๖. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: <https://media.Watnapahpong.org/video/269XS2NRH777/รักและศรัทธาถาถาคต-26-พค-2556> [๑๔ มกราคม ๒๕๖๕].

สมาชิกหมายเลข ๖๘๖๘๑๖. เผยหลักฐาน ! ที่แท้..สมมุติภิกขุคฤหัสถ์ไม่ได้บวชวัดบุญญาวาส แต่กลับประกาศว่าบวชที่วัดนั้น. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: <https://pantip.com/topic/41272097> [๖ เมษายน ๒๕๖๕].

อานาปานสติ พุทธวจน. ไม่เคยเชื่อเลย...!! ว่าเรื่องที่เขาบอกมาจะเป็นจริง อานาปานสติ พุทธวจน ๙ ธ.ค. ๒๐๑๗. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: <https://www.youtube.com/watch?v=gzplzUYjVPw> [๕ สิงหาคม ๒๕๖๑].

Aon Waraporn. พุทธวจน : เพียงรู้ลมเข้า-ออก ปัญญาทุกประเภทจะเกิดขึ้น. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: https://www.youtube.com/watch?v=M7KZ-mO6w_8 [๘ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๕].

ariya yano. โดน !!!!! พระเรียน นักรธรรม-บาลี ปริญา วิจารณ์กถาพระคฤหัสถ์. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: <https://www.youtube.com/watch?v=PDAXItCQD5o> [๒๔ กันยายน ๒๕๖๐].

Buddhakoss. รายการพุทธวจน ๒๕๕๔/๙. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: https://www.youtube.com/watch?v=3qgNo4JDKUg&index=8&list=PLdVIBNdVm3_Q_saqjV_451V1hfEYVYJGU [๕ สิงหาคม ๒๕๖๑].

_____. สัมภเวสี คือ สัตว์ผู้แสวงหาที่เกิด. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: <https://www.youtube.com/watch?v=4dXcAEoTiBs> [๘ สิงหาคม ๒๕๖๑].

_____. อภิธรรม. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: <https://www.youtube.com/watch?v=s38MHLcVGI8> [๕ สิงหาคม ๒๕๖๑].

Buddhawajana Bn.๓๑๒ Fanta Chaleeporn. ในเมื่อเป็นธาตุตามธรรมชาติทำไมคู่มือชีวิต : สัตตานัง สังขตะ อสังขตะ. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: <https://www.youtube.com/watch?v=kkespm1tyAM> [๑๓ ธันวาคม ๒๕๖๑].

_____. ภิกขุณีมีได้หรือไม่. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: <https://www.youtube.com/watch?v=OalVURLTayo&list=PLec7p2FnU5r8EAbg37pJdRj0o5PgSq> [๘ สิงหาคม ๒๕๖๑].

Buddhawajana F. พุทธวจน faq กระเทยสามารถบวชได้หรือไม่. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: <https://www.youtube.com/watch?v=Gq7VdWK2L8w> [๒๐ มกราคม ๒๕๖๔].

_____. พุทธวจน faq การทำพิธีศพที่ไม่เป็นไปตามพุทธวจนจะถือเสียว่าเป็นการทำตามประเพณีได้หรือไม่. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: <https://www.youtube.com/watch?v=mvQpRmJJrug> [๒๕ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๑].

_____. พุทธวจน faq การสำคัญผิดว่าตนเองเป็นโสดาบัน. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: <https://www.youtube.com/watch?v=8fsJt6HOYFk> [๘ สิงหาคม ๒๕๖๑].

- _____ . พุทธวจน faq การสืบค้นคำพระพุทเจ้าในพระไตรปิฎกและโปรแกรม. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: <https://www.youtube.com/watch?v=lyV3wHAGap8> [๒๔ กันยายน ๒๕๖๐].
- _____ . พุทธวจน faq ขอคำอธิบาย เกี่ยวกับปานะ_๑. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: <https://www.youtube.com/watch?v=xF81LaCGeDU&feature=youtu.be> [๒๓ กรกฎาคม ๒๕๖๑].
- _____ . พุทธวจน faq ของกลืนล่องลำคอ ๔ อย่าง (๑). [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: https://www.youtube.com/watch?time_continue=48&v=AaW9lBBw1bQ [๒๗ สิงหาคม ๒๕๖๑].
- _____ . พุทธวจน faq ต้องการเป็นโสดาบันต้องปฏิบัติอย่างไร. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: https://www.youtube.com/watch?v=5NI8_b4rcX0 [๑๕ พฤษภาคม ๒๕๖๒].
- _____ . พุทธวจน faq ทำไมต้องศึกษาแต่พุทธวจน_๒. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: <https://www.youtube.com/watch?v=IUrm8FNHNNs> [๑๑ กรกฎาคม ๒๕๖๑].
- _____ . พุทธวจน faq โทษของการแต่งคำของพระพุทเจ้าขึ้นใหม่คือ นรกหนึ่งกับ. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: <https://www.youtube.com/watch?v=QR2RkixHUMA> [๓๑ ธันวาคม ๒๕๖๓].
- _____ . พุทธวจน faq พระภิกษุฉันอาหารวันละกี่มื้อ. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: <https://www.youtube.com/watch?v=oVP-SgeX-oE> [๒๒ มกราคม ๒๕๖๔].
- _____ . พุทธวจน faq ภิกษุณีมีในพุทธวจนหรือไม่_๑. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: <https://www.youtube.com/watch?v=1tlkeLmyjp8> [๑๕ ธันวาคม ๒๕๖๑].
- _____ . พุทธวจน faq เมื่อได้โสดาปัตติมรรคแล้วทำอย่างไรจึงจะได้โสดาปัตติผล. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: <https://www.youtube.com/watch?v=kM48tLWf-7c> [๒๙ ธันวาคม ๒๕๖๓].
- _____ . พุทธวจน faq วิธีละนันทิ (๒). [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: <https://www.youtube.com/watch?v=u2BTQvjmJe8> [๑๓ กันยายน ๒๕๖๒].
- _____ . พุทธวจน faq สิกขาบท ๒๒๗ ข้อ มาจากไหน. ศีลของพระมีกี่ข้อ. เพิกถอนสิกขาบทได้หรือไม่_๓. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: <https://www.youtube.com/watch?v=evmYCTtDu5c> [๒๐ มกราคม ๒๕๖๔].
- BuddhaWajana๒๐๑๒. พุทธวจน สำหรับงานศพ. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: <https://www.youtube.com/watch?v=PIId-aGdXhAw> [๑๖ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๕].
- _____ . หลักฐานที่มาของพุทธวจน. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: <https://www.youtube.com/watch?v=tucMUA9ndBM> [๕ สิงหาคม ๒๕๖๑].
- D.TELTHAI SYSTEM. livestreamHD medium Segment ๑. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: <https://www.youtube.com/watch?v=uSdbO3h2ysw> [๘ สิงหาคม ๒๕๖๑].
- Dhamma Talk. พระพรหมคุณาภรณ์ กรณิพระอาจารย์คึกฤทธิ์. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: <https://www.youtube.com/watch?v=gAfvcPJjiY> [๓๐ เมษายน ๒๕๖๒].

- _____ . คีล ๑๕๐ หรือ ๒๒๗ ข้อ. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: <https://www.youtube.com/watch?v=gAfvcPJjiY> [๓๐ เมษายน ๒๕๖๒].
- DNNTHAILAND. ๑-๔-๕๖ ตรงไปตรงมา. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: <https://www.youtube.com/watch?v=QjrmEhMVON4> [๑๓ ตุลาคม ๒๕๖๑].
- Googlemaps. พุทธวจนสถาบันเกษตรวิสัย. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: <https://www.google.com/maps/contrib/102183098902888610096/photos/@15.6489493,103.6457759,17z/data=!3m1!4b1!4m3!8m2!3m1!1e1> [๑๔ มกราคม ๒๕๖๕].
- HaPpY PaN. EP.๔ ตอบคำถามโดยใช้ถ้อยคำของพระศาสดา | พุทธวจน | พอจ.คึกฤทธิ์ โสตถิผล. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: https://www.youtube.com/watch?v=EyN_32BEZGA [๑๔ ธันวาคม ๒๕๖๓].
- HiDhammaDotCom. ความสำคัญของพุทธวจน ธรรมบรรยาย(๑/๔). [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: https://www.youtube.com/watch?v=4Gt_AwONoyo [๙ มกราคม ๒๕๖๕].
- Jaima Mama. คีลพุทธวจนปิฎก. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: <https://www.youtube.com/watch?v=zpP-r50n97E> [๒๓ มิถุนายน ๒๕๖๑].
- MGR ONLINE. เปิดพระลิขิต ๕ ฉบับ สมเด็จพระสังฆราชฯ ชี้ “ธัมมชโย” อาบัติปาราชิก. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: <https://mgronline.com/online/section/detail/9580000021845> [๒๖ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๕].
- Nanaly Chana. โขดบันจิบเหล้า. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: <https://www.youtube.com/watch?v=RbkjuL6gJlk> [๒๔ กันยายน ๒๕๖๐].
- _____ . สิกขาบท ๑๕๐/๒๒๗ : เสขยวัตร ไม่มีปรับอาบัติ ที่ปรับอาบัติเป็นคำสาวก โดย อ. คึกฤทธิ์ โสตถิผล. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: <https://www.youtube.com/watch?v=7aXgG9p39es> [๕ สิงหาคม ๒๕๖๑].
- nirdukkha. "ความจริง" ต้องทราบศีลของพระมีกี่ข้อ-พระอาจารย์คึกฤทธิ์ โสตถิผล. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: <https://www.youtube.com/watch?v=B3pqRuF6wBc#t=3513> [๓๑ มีนาคม ๒๕๖๒].
- _____ . พระอาจารย์คึกฤทธิ์ โสตถิผล_สนทนาธรรม ณ บ้านสุขพันธ์โพธาราม จ.ราชบุรี วันที่ ๙ พ.ย. ๖๐ HD ๑๐๘๐p. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: <https://www.youtube.com/watch?v=scsjh5Zdf9k> [๒๔ กรกฎาคม ๒๕๖๑].
- _____ . พระอาจารย์คึกฤทธิ์-ธรรมบรรยาย วัดเนินพระ ระยอง-๒๐๑๔-๐๗-๒๘. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: https://www.youtube.com/watch?v=L_sVaAdYs_U [๒๒ กรกฎาคม ๒๕๖๑].
- _____ . พระอาจารย์คึกฤทธิ์-พุทธวจน-ความเข้าใจผิดของชาวพุทธ. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: <https://www.youtube.com/watch?v=sH0A-KqMjb4> [๑๓ ธันวาคม ๒๕๖๑].
- _____ . พระอาจารย์คึกฤทธิ์-พุทธวจนบรรยาย_วัดป่าบ้านผือ สุรินทร์. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: <https://www.youtube.com/watch?v=OG28EKR2lis> [๘ ธันวาคม ๒๕๖๑].

- _____. พระอาจารย์คึกฤทธิ์-มศว.ประสานมิตร-ศิลาของพระ. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: <https://www.youtube.com/watch?v=G5zVJalhR6s> [๓๐ ธันวาคม ๒๕๖๑].
- _____. พุทธวจนสนทนา ช่วงหลังฉัน_๒๐๑๓-๐๖-๒๓. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: <https://www.youtube.com/watch?v=SnxoWkOUbWI> [๗ สิงหาคม ๒๕๖๒].
- _____. สันทนาธรรมคำวันเสาร์_๐๒Jul๒๐๑๑_Full. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: <https://www.youtube.com/watch?v=9yo30CWelzA> [๓๐ สิงหาคม ๒๕๖๒].
- _____. สันทนาธรรมคำวันเสาร์_๒๐๑๒-๐๔-๒๑. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: <https://www.youtube.com/watch?v=leullS-gcyU> [๒๘ สิงหาคม ๒๕๖๒].
- _____. สันทนาธรรมคำวันเสาร์_๒๐๑๒-๐๔-๒๘. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: <https://www.youtube.com/watch?v=XsqqnZ6SVbQ> [๒ กันยายน ๒๕๖๒].
- nirdukkha : นิรทุกข์ | พุทธวจน ธรรมะเข้าใจง่าย. ทำแท้งถือว่าฆ่าชีวิตใหม่ | พุทธวจน | พระอาจารย์คึกฤทธิ์ วัดนาป่าพง. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: <https://www.youtube.com/watch?v=C0u8NsLsbaQ> [๒๗ ธันวาคม ๒๕๖๓].
- Rattanan Rodthong. ศพที่ได้ฟังพุทธวจนก่อนตายจะมีสีขมื่นและไม่เหม็นและเน่าเปื่อยเป็นลักษณะกายภาพของศพที่ละสังขาร ๕ ได้. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: <https://www.youtube.com/watch?v=rz7L3HF7oII> [๒๔ กันยายน ๒๕๖๐].
- Rosesirin Media. #Buddhawajana #พุทธวจน (เมื่อผัสสะเกิด เวทนา ฯลฯ) พอจ.ตอบคำถาม ปฏิบัติและทั่วไป. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: <https://www.youtube.com/watch?v=qEP3PbNKADI> [๒๓ สิงหาคม ๒๕๖๔].
- _____. #Buddhawajana ๑๔ พุทธวจน เจาะลึกเรื่องพระอรหันต์ เรื่องสัตตาทัง. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: <https://www.youtube.com/watch?v=T6wqrQAMkDQ> [๑๙ กรกฎาคม ๒๕๖๔].
- _____. #Buddhawajana ๑๕ สัตตาทัง นิพพาน สังขตะ อสังขตะ ชั้น ๕. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: https://www.youtube.com/watch?v=_QuAA5aBVQC [๑๕ กรกฎาคม ๒๕๖๔].
- siri muang. ปาโศสังคสาวัน ศูนย์ปฏิบัติพุทธวจนเชียงราย. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: https://www.youtube.com/watch?v=_2zxYz7Cm1c [๑๔ มกราคม ๒๕๖๕].
- Sodaban Buddhist. ความเข้าใจผิดและความยึดมั่นใน “อรรถกถา”. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: https://www.youtube.com/watch?v=3isd_WcBOqQ [๙ พฤศจิกายน ๒๕๖๑].
- _____. พุทธวจน-ความเข้าใจผิดและความยึดมั่นใน “อรรถกถา”. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: https://www.youtube.com/watch?v=3isd_WcBOqQ [๒๒ กรกฎาคม ๒๕๖๑].
- Suwannachan. พุทธวจน ตอบปัญหาผู้ปฏิบัติธรรม ณ ยุวพุทธิกสมาคม ศูนย์ ๒ คลองสาม ปทุมธานี ๒๔/๐๑/๒๕๕๔. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: <https://www.youtube.com/watch?v=bTGtMGT1lZl> [๒๒ สิงหาคม ๒๕๖๔].
- TamsabaiResort Chumphon. พุทธวจนสถาบันชุมพร. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: <https://www.youtube.com/watch?v=oEmgvuX2Avw> [๑๔ มกราคม ๒๕๖๕].

Thai PBS News. เจ้าอาวาสวัดนาป่าพง ชี้แจงกรณีลัดศีลเหลือ ๑๕๐ ข้อ. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: https://www.youtube.com/watch?v=F_uw7bhs40E [๒๔ กันยายน ๒๕๖๐].

The Buddha Code. พุทธวจนปิฎก-ธรรมและวินัยจากพระโอษฐ์. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: <https://www.youtube.com/watch?v=C0UTxQ-UNdc> [๒๗ ธันวาคม ๒๕๖๑].

Uncle Moo Buddhawajana. ภิกษุเป็นผู้ฉันทมือเดียว. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: <https://www.youtube.com/watch?v=Fv-uLbfVRsc> [๕ สิงหาคม ๒๕๖๑].

_____. ศีลของพระมีกี่ข้อ?. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: https://www.youtube.com/watch?v=adEGT_G7Mxk [๓๐ ธันวาคม ๒๕๖๑].

_____. อรรถกถา-เหตุผิดเพี้ยนของคำสอนศาสนา. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: <https://www.youtube.com/watch?v=N-YwNKUXV-k> [๘ สิงหาคม ๒๕๖๑].

ภาคผนวก

ภาคผนวก ก.

ภาพข้อมูลการอุปสมบทและข้อมูลการเผยแผ่คำสอนที่มีผลกระทบต่อพระธรรมวินัย

๑. ภาพข้อมูลการอุปสมบทของพระคึกฤทธิ์ โสตถิผโล
๒. ข้อมูลการเผยแผ่คำสอนของพระคึกฤทธิ์ โสตถิผโล ที่มีผลกระทบต่อพระธรรมวินัย
 - ๒.๑ การเผยแผ่คำสอนที่มีผลกระทบต่อพระวินัย
 - ๒.๒ การเผยแผ่คำสอนที่มีผลกระทบต่อพระสูตร
 - ๒.๓ การเผยแผ่คำสอนที่มีผลกระทบต่อพระอภิธรรม
 - ๒.๔ การเผยแผ่คำสอนที่มีผลกระทบต่อคัมภีร์อรรถกถา

๑. ภาพข้อมูลการอุปสมบทของพระคึกฤทธิ์ โสตถิผโล*

อุปสมบท

ชื่อ พระคึกฤทธิ์ นาม โสตถิผโล
 กระอุปัชฌาย์ พระครูปลัดจันทนาคณ
 พระกรรมวาจาจารย์ พระอาจารย์สมชาย อุปัชฌาย์
 พระอนุสาวนาจารย์ พระอาจารย์สนั่น กิตติพงษ์โต
 อุปสมบทเมื่ออายุ ๓๐ ปี ณ วันที่ ๒๕
 เดือน กรกฎาคม พ.ศ. ๒๕๓๖ เวลา ๑๖.๐๐ น.
 วัด คลองพญาวันบุรีประจักษ์
 ตำบล คลองพล อำเภอ หนองใหญ่
 จังหวัด ชลบุรี
 ให้ ณ วันที่ ๑๕ เดือน ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๓๖

(ลงลายมือชื่อ) ท.ม.สุวิทย์ อนุคณ
 พระอุปัชฌาย์

* สมาชิกหมายเลข ๖๘๖๖๘๑๖, เผยหลักฐาน ! ที่แท้..สมมุติภิกขุคึกฤทธิ์ไม่ได้บวชวัดบุญญาวาส
 แต่กลับประกาศว่าบวชที่วัดนั้น, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <https://pantip.com/topic/41272097> [๖ เมษายน
 ๒๕๖๕].

๒. ข้อมูลการเผยแพร่คำสอนของพระคึกฤทธิ์ โสตถิผโล

๒.๑ การเผยแพร่คำสอนที่มีผลกระทบต่อพระวินัย

การเผยแพร่คำสอนที่มีผลกระทบต่อพระวินัยมี ๓ ประเด็น ดังต่อไปนี้

๑. การยกเลิกขาทิกขปาติโมกข์จำนวน ๑๕๐ ข้อขึ้นสวดทุกกึ่งเดือน
๒. พระพุทธบัญญัติให้ภิกษุฉันอาหารวันละมือเดียว
๓. การอุปสมบทสตรีเป็นภิกษุณีเถรวาทในปัจจุบัน

๑. การยกเลิกขาทิกขปาติโมกข์จำนวน ๑๕๐ ข้อขึ้นสวดทุกกึ่งเดือน

หลักฐานการบรรยายในคลิปที่ ๑ ชื่อ “ศีลของพระมีกี่ข้อ?” ช่วงเวลาที่ ๐.๑๐-๒.๓๐ เป็น การสนทนาถาม-ตอบ ดังต่อไปนี้

อุบาสก : เดียวผมขออนุญาตถามนะครับ พระอาจารย์ครับ ก็ไม่ทราบวาสีลของพระเนี่ยมี ๒๒๗ ข้อหรือเปล่าครับ?

พระคึกฤทธิ์ : ศีลของพระมีกี่ข้อเนี่ยะ เคยบวชกันมาแล้วมีกี่ข้อเนี่ยะ ตอบ

กลุ่มอุบาสก : ๒๒๗ ข้อ

พระคึกฤทธิ์ : ๒๒๗ เหรอ? ... ศีลของพระมี ๓ ระบบที่บัญญัติก่อนปาติโมกข์[๓๖๓ ข้อ] ปาติโมกข์ ๑๕๐ ข้อ อภิสมจาริภคธรรมว่าด้วยมารยาทมากกว่า ๑,๙๔๐ ข้อ ... เพราะนั้น ๒๒๗ โยมไปสแกนหาในซีดีแผ่นนี้ไม่มีนะในบาลีสยามรัฐไม่มีนะ ... ๓ ระบบนี้ พุทธเจ้าให้เอาระบบนี้มาสวด คือ ๑๕๐ นะ สาธิกัมมที่ ๓ หนะ เทียขณสิกขาปทสํ อโนวพพมาสิ อุทเทสิ อากจณติ สิกขาบท ๑๕๐ ถ้วนนี้นำมาสู่อุทเทสทุกกึ่งเดือนนะ นั่นถ้าเราไปดูพระสูตรนี้ เห็นมะ ร้อยห้าสิบ ๆ ๆ ๆ หมด สี่สำนัก [สยามรัฐ มหามกุฏฯ มหจุฬาฯ พุทธทาส] ๔ พระสูตร [วัชชีปัตตสูตร ปฐมสิกขาสูตร พุติยสิกขาสูตร ตติยสิกขาสูตร] ในบาลีสยามรัฐ ระบุว่า การสวดปาติโมกข์ของพระนั้นต้อง ๑๕๐ ข้อทั้งหมดเลยนะ แต่พระทุกวันนี้สวด ๒๒๗ เกินมา ๗๗ ข้อ คือ เสขียวัตร ๗๕ ข้อ อนียตอีก ๒ ข้อ ไม่รู้ใครไปบัญญัติเพิ่มขึ้นมานะ^๒

หลักฐานการบรรยายในคลิปที่ ๒ ชื่อ “พุทธวจน บรรยายธรรม ณ สาวิกาสิกขาลัย วันที่ ๒๖ ก.ค. ๒๕๕๒” ช่วงเวลาที่ ๕๐.๑๖-๑.๐๓.๔๔ พระคึกฤทธิ์กล่าวว่า

เราสแกนไปหา ๒๒๗ เนี่ยะ ไม่มี เราก็กเลยสงสัยว่า ๒๒๗ นี้มาจากไหน ใครเป็นผู้บัญญัติ สมเด็จพระมหาสมณเจ้าก็บอกว่า สิกขาบทปาติโมกข์มีแค่ ๑๕๐ ข้อ ไม่ใช่อาตมมาคนเดียว ท่านพุทธทาสก็บอกไว้ใน อริยสัจภาคปลายในร้อยสิบสี่แง่มุม ก็บอกว่าเมื่อศึกษาบาลีแล้วทำให้เราทราบว่า สิกขาบทของพระที่สวดทุกกึ่งเดือนมีแค่ ๑๕๐ ข้อ ... เพราะว่าในบาลีสยามรัฐทุกสำนักในประเทศไทย แปลว่า ๑๕๐ ถ้วน อันนี้คือ ๑๕๐ ถ้วน [อ่านคำแปลจำนวนสิกขาบทในภิกขุ

^๒ Uncle Moo Buddhawajana, ศีลของพระมีกี่ข้อ?, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: https://www.youtube.com/watch?v=adEGT_G7Mxk [๓๐ ธันวาคม ๒๕๖๑].

ปาติโมกข์ว่า ๑๕๐ จากพระไตรปิฎกฉบับแปลไทยทั้ง ๔ สำนัก คือ สยามรัฐ มหามกุฏฯ มหาจุฬาฯ ทานพุทธทาส] ไปดูบาลีเนี่ยะ ... สาธิกมิตฺ ภนฺเต ทิยพฺพสิกขาปทสฺส ... เค้าบอกว่าเราตีความเองว่า ๑๕๐ สิกขาบท ไม่ต้องตีความ คำว่า ทิยพฺพสิกขาปทสฺส แปลว่า ๑๕๐ เป็นภาษาบาลีที่แปลตรง ๆ ไม่ต้องตีความ

ไปดูตัวเลขแปลก ๆ ... สิกขาบทของภิกษุ ๒๒๐ สิกขาบทมหาสุ่อุทเทสทุกวันอุโบสถ [อ่าน อรรถกถาพระไตรปิฎกฉบับมหามกุฏฯ] อ้าว ทำไมคำพุทธเจ้าขัดกัน ปรากฏว่าอะไร อันนี้มาจากคัมภีร์อะไร มาจากวินัยปิฎกเล่ม ๘ คัมภีร์ปริวาร อรรถกถา สิกขาบทของภิกษุ ๒๒๐ สิกขาบทมหาสุ่อุทเทสทุกวันอุโบสถ ๒๒๐ อรรถกถา คัมภีร์ปริวารคือคัมภีร์ที่แต่งขึ้น เพราะฉะนั้นเวลาเราแต่งขึ้นอะไรขึ้น มันจะมาขัดกัน ขัดกันเอง ๒๒๐ ก็ขัดกันกับ ๒๒๗ อยู่แล้ว ไม่ตรงกัน แล้วขัดกับคำของพระพุทธเจ้าคือ ๑๕๐ ...

ของไทยใช้คำว่า รากศัพท์คำว่า สาธะ หรือ สาธุ แปลว่า สำคัญ สำเร็จ ถ้วน เลิศ ดี ประเสริฐ นี่ใช้พจนานุกรมของหลวงเทพรัตนสุทธี ซึ่งทำตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ ๕ ... ส่วนอีก ๒ คำ ก็คือ สาธิก แปลว่า สำเร็จ + มิทะ นี่ รักใคร่ไมตรี ก็คือความปรองดองกลมเกลียวของภิกษุสำเร็จได้ด้วยการสวด ๑๕๐ ข้อ แปลแบบอีกแบบหนึ่ง สห + อธิก + อิมิ กับ, รวม, นี่, ยิ่งไปกว่า อันนี้จากพระมหานายก ปธ.๗ เจ้าคุณชั้นสามัญที่วัดบวร ...

เพราะฉะนั้นตัวเลขที่ได้ ๑๕๐ จะมีแค่นี้ ปาราชิก ๔ สังฆาทิเสส ๑๓ นิสสัคคีย์ ๓๐ ปาจิตตีย์ ๙๒ ปาฏิเทสนียะ ๔ อธิกรณสมณะ ๗ อนินยตะ ๒ กับเสขยวัตร ๗๕ ไม่ใช่ ซึ่งก็มีความเห็นเดียวกับสมเด็จพระมหาสมณเจ้าบอกว่าไม่ใช่ ๒ อันนี้ และเรามาดูเสขยวัตรไม่มีเลยแน่ ๆ เสขยวัตรไม่มีแน่ ๆ ... บอกว่าเราไปตัด ๒๒๗ ตัวเริ่มต้นมันยังไม่มีเลยจะไปตัดยังไง มันไม่ได้มีให้ตัดนะ ... เสขยวัตรยังงี้ก็เอามาสวดไม่ได้ ไข่มะ เพราะฉะนั้นยังงี้ก็ไม่ถึง ๒๒๗ แน่นนอน^๓

หลักฐานการบรรยายในคลิปที่ ๓ ชื่อ “พุทธวจน faq สิกขาบท ๒๒๗ ข้อ มาจากไหน, ศีลของพระมีกี่ข้อ, เพิกถอนสิกขาบทได้หรือไม่_๓” ช่วงนาที่ที่ ๐.๐๕-๖.๐๙ เป็นช่วงการตอบคำถามดังต่อไปนี้

พระมาร์อ่านคำถาม : ประเด็นเรื่องสิกขาบท ๑๕๐ ... ได้มีคนนำเรื่องการสวดปาติโมกข์มาถกในเว็บพันทิปอีก ผู้ถามจึงส่งข้อมูลบางส่วนให้พระอาจารย์พิจารณา กรณีวัดนาป่าพงตัดปาติโมกข์ ๒๒๗ เหลือ ๑๕๐ สรุปว่า ๑๕๐

พระคึกฤทธิ์ : ... ตัดปาติโมกข์ ๒๒๗ ไม่มีในพุทธวจนะแล้วจะเรียกตัดได้อย่างไร การตัดแสดงว่าสิ่งนั้นต้องมีฐานข้อมูลก่อนถึงจะเรียกว่าตัดฐานข้อมูลนั้น ในเมื่อฐานข้อมูลนี้ไม่มีจะบอกว่าตัดไม่ได้

^๓ พุทธวจน คำสอนจากพระโอษฐ์, พุทธวจน บรรยายธรรม ณ สาวิกาสิกขาตย์ วันที่ ๒๖ ก.ค. ๒๕๕๒, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <https://www.youtube.com/watch?v=02Rf2rzujBY&feature=youtu.be> [๒๖ มีนาคม ๒๕๖๑].

พระมารค์อ่านคำถาม : สรุพบว่า ๑๕๐ พระพุทธองค์ตรัสไว้ในช่วงกลางพุทธกาล จากกระทู้ก่อน ศิษย์พระคฤทธิ์วัดนาป่าพงได้แสดงว่า ทางวัดได้ตัดปาติโมกข์ ๒๒๗ ข้อให้เหลือเพียง ๑๕๐ ข้อ เลยเอา ๗๗ ข้อทิ้ง ... ท่านเจ้าคุณประยุทธ์ได้อธิบายไว้ว่า มีปัญหาหลายฉบับภาษาไทยแปลไม่ตรงก็ควรยึดตามฉบับบาลีเป็นหลักสูงสุด ซึ่งสาธิกมัท แปลว่า เกินกว่า ๑๕๐ ...

พระคฤทธิ์ : ... ประเด็นที่ว่าเกินกว่าเนี่ยะ ไม่ใช่ แปลได้ที่เขาแปลเนี่ยะตั้งหลายประเด็น และตรงเนี่ยะจริง ๆ แล้วเราไปเจออีกหลายพระสูตร มีอยู่พระสูตรหนึ่งคำว่า สาธิกมัท เนี่ยะซึ่งสมาสคำว่า มิทกับสาธิกะเนี่ยะ ซึ่งไม่ใช่เป็นการสมาสแต่เป็นการเอาคำมาชนกันได้ มีตั้งหลายพระสูตร

พระมารค์อ่านคำถาม : มาถึงประเด็นที่เจ้าคุณประยุทธ์กล่าวไว้เนาะครับ บอกว่า วัดนาป่าพงหาว่าในพระสูตรนี้เป็นบทสนทนาที่เกิดขึ้นช่วงกลางพุทธกาล ตอนพรรษาที่ ๒๕ ซึ่งตอนนั้นพุทเจ้าได้บัญญัติปาติโมกข์มาเรื่อย ๆ จนได้เพียง ๑๕๐ ข้อ แต่หลังจากนั้นพระพุทธองค์ก็ยังบัญญัติพระปาติโมกข์เพิ่มต่อมาเรื่อย ๆ จนได้ ๒๒๗ ข้อ (เมื่อสิ้นพุทธกาล)

พระคฤทธิ์ : ... ที่บัญญัติเพิ่มมา ๒๒๗ ข้อมันไม่มีในพุทธวจนะเลย มันมีแต่อรรถกถา ขอพระสูตรมาสิ เขายกพระสูตรไม่ได้หรอกเพราะมันไม่มี แค่นั้นเองง่าย ๆ

พระมารค์อ่านคำถาม : และก็มีข้อมูลเพิ่มเติมว่าฟังคลิปท่านเจ้าคุณ นาที่ที่ ๓๓ วินาทีที่ ๐๖ และให้ดูอรรถกถาวัชชีปัตตสูตรครับ ปาติโมกข์นั้นมี ๒๒๗ ข้อ ดังที่แสดงในพระไตรปิฎก พระวินัยปิฎก เล่มที่ ๒ มหาวีรังก์ ภาค ๒ ข้อ ๘๘๑ ท่านทั้งหลายนิทานข้าพเจ้ายกขึ้นแสดงแล้ว ธรรมคือปาราชิก ๔ สิกขาบท ข้าพเจ้ายกขึ้นแสดงแล้ว ... ธรรมคือเสขิยะทั้งหลาย ข้าพเจ้ายกขึ้นแสดงแล้ว ธรรมคืออิภรณสมณะ ๗ ประการ ข้าพเจ้ายกขึ้นแสดงแล้วแล สิกขาบทของพระผู้มีพระภาคของพระองค์นั้นมีเท่านี้มาในพระปาติโมกข์ นับเนื่องในพระปาติโมกข์มาสู่อุทเทสทุกกึ่งเดือน พวกเราทั้งหมดนี้แล พึงเป็นผู้พร้อมเพรียงกันร่วมใจกันไม่วิวาทกัน ศึกษาในพระปาติโมกข์นั้นเทอญ เสขิยวัตรมี ๗๕

พระคฤทธิ์ : ... คำเนี่ยะมันอยู่ในหนังสือที่ท่องปาติโมกข์ แต่มันเป็นคำที่แต่งขึ้นใหม่นะ มันไม่ใช่คำพระพุทธเจ้า ... สาธิกะ ก็คือแปลว่า สำเร็จ สาธิกะ เนี่ยะ ตัวมัท เนี่ยะ ก็คือ รักใคร่ไมตรีสามารถเอา ๒ คำมาชนกันได้ คือ ความสามัคคีปรองดองรักใคร่ไมตรีกลมเกลียวกันของภิกษุสำเร็จด้วยการสวด ๑๕๐ ข้อ ตรง ๆ แค่นั้นเอง ตรงนี้ก็แปลได้ ซึ่งเราไปเจอคำว่า สุธมฺมาแล้วก็บวกกับมัท และเจออีกหลายคำที่บวกกับมัท เป็นการชนคำเข้าไปเฉย ๆ^๔

^๔ Buddhawajana F, พุทธวจน faq สิกขาบท ๒๒๗ ข้อ มาจากไหน, ศิลของพระมีกี่ข้อ, เพิกถอนสิกขาบทได้หรือไม่_๓, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <https://www.youtube.com/watch?v=evmYCTtDu5c> [๒๐ มกราคม ๒๕๖๔].

๒. พระพุทธบัญญัติให้ภิกษุฉันอาหารวันละมือเดียว

หลักฐานการบรรยายที่ ๑ ในคิลิปิชื่อ “ภิกษุเป็นผู้ฉันมือเดียว” ช่วงนาทีที่ ๐.๐๑-๗.๒๒ พระคัมภีร์ก็กล่าวไว้ว่า

พระคัมภีร์ : อย่างบางทีก็จำมาว่า เพราะพุทเจ้าอนุญาตพระภิกษุให้เอาอาหารมือเข้าไปฉันต่อรอบสองได้ แล้วเขาก็บอกนี่ไง เหตุผลของการพระฉันสองมือได้ ถ้าไปดูเต็มพระสูตรคนละเรื่องเลย เพราะว่าตรงเนี่ยะพุทเจ้ากำลังบัญญัติให้พระฉันมือเดียว แล้วภิกษุทั้งหลายก็แย้งพุทเจ้า บอกข้าพระองค์ทำไม่ได้ พุทเจ้าบอกว่า ภิกษุทั้งหลายเธอเก็บอาหารตอนเช้าไว้ฉันตอนสายละกัน เขาไม่เอามาตอนนี้ ต่อให้เต็มคือภิกษุทั้งหลายแย้งต่ออีกรอบ ๒ ข้าพระองค์ก็ทำไม่ได้ ...

และพระในครั้งพุทธกาลก็คือฉันมือเดียวอย่างนี้ ถ้าฉันมือที่ ๒ จะฉันได้อาหารที่เป็นเดนคือเหลือจากพระองค์อื่นหรือพระภิกษุป่วยใช้เท่านั้น ถ้าไม่ฉันอาหารที่เป็นเดน ฉันมือสองที่ทั่วไป ก็คือจะถูกปรับอาบัติปาจิตตีย์ ซึ่งอาบัตินี้มีอยู่ในปาติโมกข์ที่พระองค์ต้องสวดทุกกึ่งเดือนอยู่แล้วอย่างนี้ จะบอกไม่รู้ก็ได้ แต่ก่อนเราก็ก้าวใจว่าพระปฏิบัติฉันมือเดียว โดยตรงคัณฑ์ เพราะมีข้อฉันอาสนะเดียว แต่พอไปดู ๖ พระสูตรสอดรับกันหมดเลย ตั้งแต่ลทุกโกปมสูตรที่พระอุทายีบรรยายนี้ กับภิกษุสูตร แล้วพุทธวจนะที่ตรัสกับมหาราชาว่าภิกษุในธรรมวินัยนี้ฉันอาหารเพียงหนึ่งหน แม้เป็นศีลของเธอประการหนึ่ง แล้วก็พุทธวจนะที่บอกว่าการลุกจากอาสนะถือเป็นอันห้ามกัณฑ์ด้วย ... หรืออีกกรณีหนึ่งคือโยมฉันเดนของกันและกัน โยมก็บอกอาวุโสมารักเก็บไว้เยอะ ๆ อาวุโสมารัก อาจารย์เก็บไว้เยอะ ๆ นะ แล้วมาแลกเดนกัน อ้าว [หัวเราะ] ไข่มะ เราก็ทานรอบสองได้ นี่มีช่องออกแต่ต้องออกอย่างถูกต้อง ไข่มะ ... ลุกจากอาสนะก็ได้ไง ไข่มะ แต่ต้องเป็นเดน เพราะมีครั้งหนึ่งที่ภิกษุใช้ฉันอาหารเหลือ แล้วไม่มีใครกล้าฉันอีกเพราะว่าจะผิดระเบียบ พระพุทธเจ้าผิดวินัย ก็เอาอาหารทิ้งจนบูดเน่าส่งกลับไปถึงพุทเจ้า พุทเจ้า มีอะไรทำไมมันเน่าเหม็น อ้อ อาหารของพระป่วย ไม่มีใครกล้าฉันต่อเอาไปทิ้ง เห็นมะ มือสองฉันไม่ได้เลยมันมีเหตุมาหมดเลย มีเหตุตั้งแต่พระป่วยแล้วพุทเจ้าก็เลยอนุญาตให้ฉันอาหารของพระป่วยต่อได้ แล้วใครจะไปอยากฉันน้อ ... ยิ่งงพระก็ฉันมือสองไม่ได้ละ^๕

หลักฐานการบรรยายที่ ๒ ในคิลิปิชื่อ “พุทธวจน-เรื่องการฉันอาหาร การสละอาหาร” ช่วงนาทีที่ ๔.๓๐-๑๐.๑๔ พระคัมภีร์ก็กล่าวไว้ว่า

เมื่อฉันเสร็จลุกแล้วห้ามกัณฑ์แล้ว อาหารนั้นตัวภิกษุไม่มีสิทธิ์ในอาหารแล้ว ... ฉันอีกก็ไม่ได้ ถูกปรับอาบัติ อนึ่งใด ภิกษุฉันเสร็จห้ามเสียแล้ว เคี้ยวก็ผิดฉันก็ผิด ซึ่งของเคี้ยวก็ผิดของฉันก็ผิด อันมิใช่เดนเป็นปาจิตตีย์ ... แค่นี้มาฉันเสร็จลุกจากอาสนะก็คือจบละ กลับไปฉันอีกไม่ได้ ... แต่พุทเจ้าบอกว่า การลุกขึ้นจากอาสนะถือเป็นอันห้ามกัณฑ์ด้วย ถือเป็นอันบอกว่าพอแล้ว ห้ามกัณฑ์ คือ การ

^๕ Uncle Moo Buddhawajana, ภิกษุเป็นผู้ฉันมือเดียว, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <https://www.youtube.com/watch?v=Fv-uLbFVRsc> [๕ สิงหาคม ๒๕๖๑].

บอกว่าพอแล้ว จะบอกด้วยวาจา จะบอกด้วยกายก็ได้ ยกมือห้าม ละมือออกจากบาตร แต่ถ้าไม่ได้แสดงด้วยกายด้วยวาจา แต่ลุกจากอาสนะที่นั่นฉัน หมดสิทธิ์ฉันละ ...

ดังนั้นถ้าภิกษุลุกขึ้นจากอาสนะแล้ว ก็ถือว่าถึงตนเองจะไม่ได้กล่าวเอ่ยปากว่าพอหรือไม่ได้ยกมือบอกห้ามก็ถือว่าเป็นอันห้ามกัฏแล้ว กลับมาฉันอีกไม่ได้ในวันนั้น หลังจากเวลาที่ลุกแล้วจัดว่าเป็นวิกาลคือไม่ใช่กาลในกลางวัน ภิกษุเนี่ยะพูดเจ้าห้ามฉันวิกาลในกลางวันและห้ามฉันในราตรี ราตรีนับตั้งแต่ดวงอาทิตย์ตกถึงดวงอาทิตย์ขึ้น วิกาลก็คือหลังจากการกัฏแล้วฉันกัฏหรือกัฏแปลว่า อาหาร อาหารเสร็จแล้วก็คือตรงนั้นชื่อว่าวิกาล สมมติว่า ๗ โมง ภิกษุฉันเสร็จ หลังจากฉันเสร็จ ๗ โมงก็เป็นวิกาล แต่ถ้าภิกษุนั้นฉัน ๑๐ โมง ฉันเสร็จหลังจาก ๑๐ โมง หลังจาก ๑๐ โมงที่ฉันเสร็จก็เวลานั้นชื่อว่าวิกาล ไม่ได้กำหนดตายตัวว่าเป็นเวลาไหนที่กำหนดว่าเที่ยงอะไรเนี่ยะ ห้ามฉันเลยเที่ยงเนี่ยะไม่มีบอกไว้^๖

หลักฐานการบรรยายที่ ๓ ในคิลิขื่อ “พุทธวจน faq พระภิกษุฉันอาหารวันละกี่มือ” ช่วงนาที่ที่ ๔.๔๘-๘.๑๓ พระคิลิขื่อกล่าวว่า

ที่แรกเรานึกว่าการฉันคนเดียวเป็นแค่รูดังค์ตร ไม่ใช่ เป็นโดยศีลด้วย แล้วรูดังค์ตรข้อฉันอาสนะเดียวหรือฉันมือเดียว มันไม่ทับซ้อนกับศีลเธอ เพราะว่าการฉันมือเดียวโดยศีลเนี่ยะ ฉันอะไรได้อีก ฉันอาหารที่เป็นเดนได้ ไปดูวินัยข้อนี้บอก “อนึ่ง ภิกษุใดฉันเสร็จห้ามเสียแล้ว เคี้ยวก็ผิดฉันก็ผิด ซึ่งของเคี้ยวก็ผิดฉันก็ผิด อันมิใช่เดน เป็นปาจิตติย” โดยศีลภิกษุยังฉันอาหารที่เป็นเดนเดน คืออะไร คือ อาหารที่ภิกษุรูปอื่นฉันเหลือ ภิกษุปกติหรือภิกษุใช้ฉันเหลือ อยากรทานมือสองไข่ม้อย ทานอาหารเดนได้ แต่มือสองทุกวันนี้ประเคนใหม่หมดไข่ม้อย ไม่ใช่อาหารเดนนิ ก็โดนปาจิตติยนะสิ ... เก็บของตนเองก็ไม่ได้นะเดนคือคนอื่นต้องให้ เคนตัวเองไม่ได้นะมือซ้ายมาให้มือขวาไม่ได้นะ อย่างงี้ก็สบายนะสิ ไช้มะ พูดเจ้าบัญญัติอาหารเป็นเดนแก่อุปาสีด้วย เคนมีลักษณะอาการอย่างไร การฉันยังปรากฏอยู่ เขาน้อมมาให้ บอกว่าทั้งหมดเนี่ยะเขาพอละ นี่เหลือเขาน้อมให้เรา อย่างนี้ บัญญัติชัดเจน อย่าเดาเอาไม่ได้ เห็นมะ ไม่ใช่เคนตัวเอง ... ถ้าโยมบอกว่าพูดเจ้าฉันสองมือ พูดเจ้านะฉันมือเดียวตลอด แต่ภิกษุทั้งหลายรอบนั้นรอบแรกเนี่ยะภิกษุทั้งหลายฉัน ๓ มือ เพราะยังไม่ได้บัญญัติ แต่พูดเจ้า ๑ มาตลอด ไม่มีการฉันมือสอง ... และถ้าพูดเจ้าฉันสองมือหรือภิกษุฉันสองมือ ข้อมูลการฉันคนเดียวก็ขัดแย้งกัน คำตาคัดขัดแย้งกันแล้ว ขัดแย้งไม่ได้ ต้องมีอันใดจำมาผิดซักอันนึง เข้าใจมะ นี่วิธีตรวจสอบคำตาคัด คำพูดเจ้าขัดแย้งกันไม่ได้ หลักการนี้เราต้องจำให้แม่น^๗

^๖ ศาकยบุตร โอธสอันเกิดโดยธรรม, พุทธวจน-เรื่องการฉันอาหาร การสละอาหาร, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <https://www.youtube.com/watch?v=aaASqW3Cdk> [๒๒ มกราคม ๒๕๖๔].

^๗ Buddhawajana F, พุทธวจน faq พระภิกษุฉันอาหารวันละกี่มือ, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <https://www.youtube.com/watch?v=oVP-SgeX-oE> [๒๒ มกราคม ๒๕๖๔].

๓. การอุปสมบทสตรีเป็นภิกษุณีเถรวาทในปัจจุบัน

หลักฐานการบรรยายในคลิปที่ ๑ ชื่อ “พุทธวจน faq ภิกษุณี มีในพุทธวจน หรือไม่_๑” ช่วงนาทีที่ ๐.๐๓-๗.๐๙ พระศีกฤทธิ์กล่าวว่า

ภิกษุณียังมีอยู่มี ก็ต้องถามว่าใครบอกว่าหมดไป เพราะพูดเจ้าบัญญัติไว้เรื่องภิกษุณี บัญญัติแล้วใช้ได้ตลอดกาล ไม่เคยมีบัญญัติอะไรใช้ได้แบบชั่วคราวชั่วคราวนะ คำพูดเจ้าอากาสิโก เราไปบัญญัติกันเองว่าภิกษุณีไม่มีถามว่าเป็นคำพูดของใคร ของอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้ารีเปลา มีใครสำรวจป่าทั่วโลกว่า ไม่มีภิกษุณีอีกแล้ว มีใครล่ายืนยันได้ ไม่มี มีใครล่ายยืนยันได้ว่า ๒,๕๐๐ กว่าปี ไม่มีการสืบทอดภิกษุณีมา ไม่มีใครไปสำรวจทั่วโลกโยม ไข่มะ เพราะนั่น ถ้าปัจจุบันภิกษุณีประพฤติปฏิบัติตามครุธรรม ๘ ประการ ที่พูดเจ้าบัญญัติ ปฏิบัติตามศีลวินัยที่พูดเจ้าบัญญัติก็สมบูรณ์ในความเป็นภิกษุณี ไม่มีอะไร บวชในสงฆ์ ๒ ฝ่าย บวชจากภิกษุณีสงฆ์บวชในภิกษุสงฆ์ ... เราไปบัญญัติกันเองไปห้ามกันเองทั้งนั้นเลย ไม่ได้มีพุทธวจนะ อาตมาก็ไม่ได้ขอให้มีภิกษุณี แต่หาเหตุแย้งพระพุทเจ้าไม่ได้ ก็ไม่รู้จะแย้งยังไง ...

เราต้องเชื่อในภูมิปัญญาของสัพพัญญูว่า ถ้าพูดเจ้าป้องกันแก้ไขไว้แล้ว นั่นคือสมบูรณ์แล้ว อย่าไปนั่งกังวลเอง อย่าไปนั่งคิดเองแค่นั้น เราก็มีไปมีก็มีไป[ถ้าจะมีภิกษุณีก็มีไป] แต่ขอให้ทำตามบัญญัติศาสนา ทุกวันนี้ภิกษุณีที่มีอยู่ยังไม่ทำตามครุธรรม ๘ ประการอย่างถูกต้องเลยโยม เราให้ภิกษุณีทำตรงนี้ดีกว่าที่มีอยู่เนี่ยะ ภิกษุณีต้องอยู่จำพรรษาในอาวาสที่มีภิกษุ ถามว่ามีภิกษุณี ณ วันนี้ จำพรรษาในอาวาสที่มีภิกษุมี มีสำนักตัวเอง ... มันก็ไม่แท้ ๆ นะ แต่ถ้านี้ไม่แท้ก็ทำให้ท่านแท้ขึ้นมาได้ด้วยการที่ทำให้ท่านอยู่ในร่องในรอยที่ศาสนาบัญญัติ หรืออย่างอื่นที่ ๒ อีกอันที่เขาไม่ทำกัน คือ ภิกษุณีต้องอยู่ฟังโอวาทของภิกษุทุกกึ่งเดือน ทุกสองอาทิตย์ภิกษุณีต้องชวนขวยมาฟังโอวาทของภิกษุ ไม่ใช่ขวยเนาะ แต่มีใครทำมีไม่ค่อยเห็น เพราะเขาก็เป็นเจ้าสำนักเองทั้งนั้นและก็ได้ฟังโอวาทของภิกษุรูปใด นับตั้งแต่วันนี้เป็นต้นไป ปิดทางภิกษุณีไม่ให้ว่ากล่าวตักเตือนสั่งสอนภิกษุทุกกรณี เพราะนั่นภิกษุณีไม่มีสิทธิ์ในการที่จะว่ากล่าวอบรม ติเตียนเพ่งโทษอะไรแก่ภิกษุทั้งสิ้น และจากวันนี้ไปเช่นเดียวกัน อนุญาตให้ภิกษุอบรมสั่งสอนภิกษุณีได้ฝ่ายเดียว^๔

หลักฐานการบรรยายในคลิปที่ ๒ ชื่อ “ภิกษุณีมีได้หรือไม่” ในช่วงนาทีที่ ๐.๐๑-๒.๔๕ เป็นการสนทนาถาม-ตอบ ดังต่อไปนี้

อุบาสิกา : ขออนุญาตกราบเรียนพระคุณเจ้านะคะ ขอเรียนถามว่าทำไมประเทศไทยยังไม่มีภิกษุณี ทั้ง ๆ ที่หลายประเทศในอาเซียนก็มีแล้ว

พระศีกฤทธิ์ : ก็จริง ๆ แล้วมีได้ ภิกษุณีเราก็มีอยู่เหมือนกันนะ ถ้านี้เราเพียงอย่าไปทำตามกฎระเบียบที่ตั้งขึ้นใหม่เท่านั้นเอง ใครจะตั้งกฎระเบียบอะไรใหม่เราไม่สนใจ เราสนใจแต่ธรรม

^๔ Buddhawajana F, พุทธวจน faq ภิกษุณี มีในพุทธวจน หรือไม่_๑, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <https://www.youtube.com/watch?v=1tlkeLmyjp8> [๑๕ ธันวาคม ๒๕๖๑].

วินัยของพุดเจ้า ถ้าเขาบวชมาตามธรรมวินัยที่ถูกต้องที่พุดเจ้าบัญญัติไว้ก็ถูก เพราะคำพุดเจ้าเป็นอภิลิโก ในเมื่อพุดเจ้าบัญญัติภิกษุณีแล้ว ภิกษุณีก็มีอยู่ไปตลอดกาลอภิลิโก ... ภิกษุณีปัจจุบันยังไม่ได้ทำตามครุธรรม ๘ ประการนี้เลย ถ้าไม่จำพรรษาในอาวาสที่มีภิกษุ ก็ต้องนิมนต์ภิกษุไปอยู่จำพรรษาในอาวาสนั้น เพื่อให้ครุธรรม ๘ ประการไม่ถูกละเมิด ... ถ้าภิกษุณีทำได้ครบเนี่ยะนะ ไม่พึ่งดาบบริภาษภิกษุ นับตั้งแต่วันนี้เป็นต้นไป ปิดทางไม่ให้ภิกษุณีทั้งหลายสอนภิกษุ เปิดทางให้ภิกษุสอนภิกษุณีฝ่ายเดียวเลย เพราะนั่นพุทธเจ้าจัดระเบียบสังคมของพระองค์ ว่าภิกษุสูงสุด รองลงมาภิกษุณี อุบาสก และกัอุบาสิกา พุทธบริษัทมี ๔ แค่นั้น ไล่ตามลำดับอย่างนี้มีได้โยมมีได้นะ ส่วนใคร ๆ เขาบอกไม่มีอันนั้นก็เรื่องที่เขาแต่งเอง เขาบัญญัติเองเราก็ไม่ไปยึดถือเอาไว้^๙

หลักฐานการบรรยายในคลิปที่ ๓ ชื่อ “พุทธวจน-ภิกษุณีสามารถบวชได้หรือไม่?” ช่วงนาทีที่ ๐.๐๑-๓.๓๔ เป็นการสนทนาถาม-ตอบ ดังต่อไปนี้

อุบาสก : กราบเรียนถามพระอาจารย์เรื่องเกี่ยวกับภิกษุณีครับ

พระศีกฤทธิ : ภิกษุณีว่ายังไงเอ่ย

อุบาสก : ... เรื่องของภิกษุณีเนี่ยะสามารถบวชได้หรือไม่สามารถบวชได้ครับ

พระศีกฤทธิ : เราเชื่อว่าคำพระศาสดาเป็นอภิลิโกมัย เชื่อ พระศาสดาบัญญัติการบวชภิกษุณีมาแล้ว ต้องอภิลิโกมัย จริง ๆ ก็แค่นั้นแหละ และคำของพระศาสดาไม่มีสมณะ พราหมณ์ เทพ มาร พรหม หรือใคร ๆ ในโลกคัด้างหรือติเตียนได้ ใครจะคัด้างพระศาสดาว่า บวชไม่ได้ เอาคำของใครมาคัด้างล่ะ เอาหลักฐานทางประวัติศาสตร์ เอาคำพูดของใคร ศาสดาเคยพูดคำนั้นไว้หรือไม่เคย ก็ยกเอาอันโน้น ยกเอาอันนี้มาคัด้างคำศาสดา ตกลงแล้วจะฟังคำของใคร จะใช้เหตุผลของใคร นี่แหละเรื่องง่ายที่สุดเลย ส่วนใหญ่เขามักจะยกกันว่า ภิกษุณี อะไรรนะ เขาเหตุผลเขาคืออะไรกัน ที่ว่าจะบวชไม่ได้ โยมมีเหตุผลมัย

อุบาสก : จำไม่ได้เหมือนกันครับ บังเอิญว่าเห็นอยู่ใน อยู่ในข่าวก็เลยเรียนถามพระอาจารย์ แต่เหมือนกับมีอ้างว่าอะไรซักอย่างว่า เหมือนกับ เออ เมื่อไม่มีคนนี้แล้วหายสาบสูญไปจากเมืองไทยเท่านั้นแล้ว เลยบวชไม่ได้อะไรอย่างเงี้ยะครับ

พระศีกฤทธิ : มันไม่มีใครสามารถบอกได้หรอกว่า อะไรหายสาบสูญไปจริง อันนี้มันคือคำพูดใครว่าหายสาบสูญ ไม่ใช่คำพูดศาสดาเรานะ ศาสดาบัญญัติแล้วใช้ได้ตลอดกาล และบัญญัติเรื่องภิกษุณียังมีในปาติโมกข์ด้วย พระศาสดาเล็งเห็นแล้วว่าเป็นเรื่องสำคัญ บรรจุเรื่องการเกี่ยวข้องของภิกษุกับภิกษุณีไว้ในปาติโมกข์ ... นั่นใครเป็นคนรู้จริงสำรวจจริงว่า ขาดสูญไปแล้ว ไม่มีใครวัดได้หรอก ในภูเขามาลัย ในซอกถ้ำที่โน้นที่มีเยอะเยอะ ไซ้มะ พุดเจ้ามีพระญาณล่วงรู้ นี่ คือ เรา

^๙ Buddhawajana Bn.๓๑๒ Fanta Chaleeporn, **ภิกษุณีมีได้หรือไม่**, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <https://www.youtube.com/watch?v=OalVURLTayo&list=PLeC7 p2 FnU5 r8 EAbg3 7 pJdRj0 o5 PgSq> [๘ สิงหาคม ๒๕๖๑].

ต้องเชื่อในญาณหยั่งรู้ของพระพุทธเจ้า แล้วเราจะไปบัญญัติอะไรเพิ่มเติมมันไม่ได้ ก็แค่ทำตาม
พุทธเจ้าไป^{๑๐}

๒.๒ การเผยแผ่คำสอนที่มีผลกระทบต่อพระสูตร

การเผยแผ่คำสอนที่มีผลกระทบต่อพระสูตรมี ๒ ประเด็น ดังต่อไปนี้

๑. บุคคลผู้ใกล้เสียชีวิตอินทรีย์จะแก่กล้า
๒. การพยากรณ์มรรคผลและคติที่ไปผู้เสียชีวิต

๑. บุคคลผู้ใกล้เสียชีวิตอินทรีย์จะแก่กล้า

หลักฐานการบรรยายในคลิปที่ ๑ ชื่อ “๑-๔-๕๖ ตรงไปตรงมา” ช่วงนาทีที่ ๑๖.๒๕-๑๗.๓๖ เป็นการสนทนากลุ่ม-ตอบ ดังต่อไปนี้

พิธีกรที่ ๒ : ท่านพระคุณเจ้าท่านกรุณาบอกว่า อธิบายบอกว่าแม้บางครั้งหรือบางคนจะปฏิบัติได้รับผลเพราะไม่ทันต่อเวลาอะไรก็แล้วแต่ แต่การที่รู้พระพุทธรวณะ จำพระพุทธรวณะ และเข้าใจก็ยังมีอาณิสสที่ส่งไปก็ไม่ใช่เล่น ๆ เหมือนกัน คือพูดง่าย ๆ ว่าต้องรู้ทฤษฎีละว่ำนั้นดีกว่า รู้ภาคทฤษฎีก่อนจะไปถึงการปฏิบัติ ที่นี้เรายังไม่ได้ปฏิบัติแล้วไม่รู้ทฤษฎีด้วย

พิธีกรที่ ๑ : ไม่ Learning by doing หรือ Learning by doing

พระคิกฤทธิ : อันนั้นเป็นดีที่สุด แต่เนื่อกำลังจะพูดว่าน้อยที่สุดคืออย่างไร เราก็จะมีน้อยกว่านั้นอีกสองอัน คือ แค่ได้ฟังคำตถาคตก่อนสิ้นชีวิต จากเดิมไม่ได้อะไรเลย แต่ก่อนสิ้นชีวิตปั๊บ ได้ฟังคำตถาคตพอดี คนนี้จะละสังโยชน์ ๕ เบื้องต่ำได้ คือ ได้อานาคามีบุคคล เพราะอินทรีย์ภาวนาของคนใกล้จะตายเนี่ยะมันจะแก่กล้า พุทธเจ้าจะรู้จังหวะของอินทรีย์ภาวนาแต่ละคน ดังนั้นคนก่อนตายเนี่ยะเอาคำพุทธเจ้าไปให้เขาฟัง^{๑๑}

หลักฐานการบรรยายในคลิปที่ ๒ ชื่อ “การได้ฟังธรรมก่อนทำกาละ” ช่วงนาทีที่ ๑.๑๖-๔.๑๐ พระคิกฤทธิกล่าวว่า

ดูก่อนอานนท์ อาณิสสในการฟังธรรมะโดยกาละอันควร ในกาลไคร้ควรญเื่อความแห่งธรรมะโดยกาละอันควร ๖ ประการ ๖ ประการ เป็นไฉน ก็เริ่มไล่ตั้งแต่ข้อที่ ๑ ข้อที่ ๒ เมื่อก็อาตมาก็ไล่ข้อหนึ่งไปละ ได้ฟังจากตถาคตโดยตรง วันนี้เราไม่ได้ข้อที่ ๑ ละ เหลือข้อที่ ๒ เขาไม่ได้เห็นตถาคตแต่เขาได้เห็นสาวกตถาคต สาวกตถาคตแสดงธรรมอันงามในเบื้องต้น ท่ามกลางที่สุดให้ฟัง คือเอาคำพุทธเจ้ามาแสดงให้เขาฟัง เหมือนโยมอ่านพระสูตรให้เขาฟังไปเรื่อย ๆ เท่ากับโยมอ่านคำตถาคตไม่ใช่คำพูดของโยม ไม่ใช่คำพูดของคน ๆ นั้น คุณมีหน้าที่อ่านคำ

^{๑๐} ศากยบุตร โอธสันเกิดโดยธรรม, พุทธรวณ-ภิกษุณีสามารถบวชได้หรือไม่?, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <https://www.youtube.com/watch?v=fi5K0a6DWJA> [๒๖ มกราคม ๒๕๖๔].

^{๑๑} DNNTHAILAND, ๑-๔-๕๖ ตรงไปตรงมา, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <https://www.youtube.com/watch?v=QjrmEhMVON4> [๑๓ ตุลาคม ๒๕๖๑].

ศาสดาให้คนใกล้ตายฟัง ... มาลองคำพูดเจ้า ช่วงก่อนตายเนี่ยะ ขอชักนิตได้มัย แค่นี้ไม่ได้ขออะไรมาเลย ไช้มะ มันจะเอาทิฏฐิของมันมาปิดกันขนาดไหน จริงมะ

ดังนั้นเราก็วางความเห็นเรา ให้โอกาสคุณ ขอ ๕ นาทีพอก็ได้ [หัวเราะ] ไช้มะ ขอน้อย ๆ คือขอให้ได้ฟัง พอฟังปั๊บเนี่ยะเข้าลึกกละ โยมจะรู้เลยว่าคนที่กำลังนอนดินทูนทูลายหยุดดินทันทีเลย อาการจะเกิดทันทีแล้วจะสงบ เริ่มสงบ เริ่มหยุด เริ่มนิ่ง แต่ต้องช่วงใกล้ตายจริง ๆ นะ แต่ถ้ายังมีแรงอยู่วิหิงษาทั่วทั้งหมัด ไอนี้ยังมีแรงปล่อยมันไปก่อน อย่าไปยุ่งกับมัน อินทรีย์ยังอ่อนในช่วงเวลาใกล้ตายเนี่ยะมันจะเริ่มอินทรีย์แก่กล้า เราเห็นว่าเขาคงจะขาดสติใช้อะไรไม่ได้ สัมผัสสัญญาไม่มี วางความเห็นเรา มีหน้าที่เชื่อพระพุทธเจ้า เนี่ยะแหละถึงว่าศรัทธาจะ ถามว่าศรัทธาอะไร พยัญชนะ พยัญชนะของศาสดา ... แล้วมันคือคำศาสดาเรา ไช้มา นั่นแหละ นี่คือข้อสอง สังโยชน์ ๕ ก็จะสิ้นเหมือนกัน^{๑๒}

หลักการบรรยายในคลิปที่ ๓ ชื่อ “*@แชร์ประสบการณ์-การตอบแทนคุณมารดาอย่างสูงสุด ได้นำพุทธวจนให้ท่านฟังก่อนสิ้นชีวิต” ช่วงนาที่ที่ ๓.๕๗-๕.๑๑ พระคิกฤทธิกล่าววว่า

ใครที่มีญาติสาโลหิตที่ใกล้จะเสียชีวิต ให้เปิดให้ฟังเลยคำของตถาคต บทอานาปาเนี่ยะ แผ่นอานาปาดีมาก คำของพระศาสดาบทใดก็ได้ เป็นคำที่ออกจากปากพระองค์แท้ ๆ ที่ทรงจำมาไว้อย่างมั่นคงไม่ผิด คนใกล้จะเสียชีวิตจะสิ้นชีวิตจะเสียชีวิตทำไมถึงบรรลุได้เร็ว ความเร็วในการบรรลุเนี่ยะพระองค์วัดจากอะไร วัดจากอินทรีย์ ๕ ศรัทธา วิริยะ สติ สมาธิ ปัญญา อินทรีย์เขาแก่กล้าละ ช่วงจังหวะนี้จังหวะเดียว ช่วงเรายังไม่ตายอย่างเนี่ยะ ก็อินทรีย์แก่กล้าบ้างอ่อนบ้าง แต่ละคนแต่พอช่วงจังหวะจะตายจริง ๆ ช่วงจะตายจริง ๆ นะ ถ้ายังไม่ตายเนี่ยะจะยังไม่ค่อยเท่าไร ถ้าจะตายปั๊บเนี่ยะฟังคำพูดเจ้าเข้าหมด^{๑๓}

๒. การพยากรณ์มรรคผลและคติที่ไปผู้เสียชีวิต

หลักการบรรยายในคลิปที่ ๑ ชื่อ “*ให้แม่ภรรยาฟังอานาปานสติ เมื่อทำกาละ อินทรีย์ผ่องใสยิ่งนัก ตรงตามคำพระศาสดา(ผัคคุณะสูตร)” ช่วงนาที่ที่ ๐.๓๓-๕.๔๐ เป็นการสนทนาระหว่างอุบาสกกับพระคิกฤทธิ ดังต่อไปนี้

อุบาสก : พอดีอยากจะมาแชร์เหมือนกันครับพระอาจารย์

พระคิกฤทธิ : เหรอ

อุบาสก : คือว่าแม่ภรรยาฟังเสียเมื่อคืนครับ

พระคิกฤทธิ : แม่ภรรยาเสียเมื่อคืน

^{๑๒} พุทธวจนทีวี, การได้ฟังธรรมก่อน ทำกาละ, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <https://www.youtube.com/watch?v=VbM5CYQQBac> [๗ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๔].

^{๑๓} ศากยบุตร โอรัสอันเกิดโดยธรรม, *@แชร์ประสบการณ์-การตอบแทนคุณมารดาอย่างสูงสุด ได้นำพุทธวจนให้ท่านฟังก่อนสิ้นชีวิต, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: https://www.youtube.com/watch?v=aLesNX87hSY&index=21&list=PLsc91aJ1_crNY_WQfUIMFILM_wGdSiqffP [๗ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๔].

อุบาสก : ก็ป่วยอยู่ประมาณ ๑ เดือนอะครับ

พระคฤฤทธิ : เหนียว เดี่ยว ๆ ๆ ๆ แบบนี้

อุบาสก : ได้ครับ ... ก็ดูแลประมาณ ๑ เดือน หรือ ๒ เดือนเนี่ยะครับผม ไม่แนใจนะครับ
และก็เปิดปฏิจจสมุปปาทให้ฟัง

พระคฤฤทธิ : ได้ฟังนาน นานมัยอันนี้

อุบาสก : ก็ฟังอยู่ทุกวันครับ คือ ภรรยา ก็เปิดให้ฟังอานาปานสติตลอดเวลาที่แกนอน

พระคฤฤทธิ : เหนียว นาน ๆ ประมาณเท่าไร เป็นเดือนมัย

อุบาสก : ก็เป็นเดือนอะครับ ... ฟังมาเรื่อย ๆ ตั้งแต่ป่วยอะครับ และก็พอตอนแกจะเสีย เอา
โทรศัพท์ไปจ่อไว้ที่หู พอตอนสิ้นลมครับ ก็ฟังอานาปานสติครับ

พระคฤฤทธิ : อ้อ

อุบาสก : ที่เป็นคลิปบนยูทูป ๓ ชั่วโมงกว่าตอนนั้นนะครับ แล้วก็พอ พอแกเสีย ที่แรกก็ผิว
ปกติครับ พอยิ่งเสียไป ๆ ก็เลยเหลืองขึ้น ๆ ๆ

พระคฤฤทธิ : เหลืองขึ้น ๆ ๆ ใช

อุบาสก : ใชครับ คือ แล้วก็มือ เมื่อเข้าไปอีกทีก็ ๑๒ ชั่วโมง จับมือนึงบิตนิ้วบิตอะไรได้ปกติ
เหมือนคนนอนหลับ

พระคฤฤทธิ : นอนหลับธรรมดา ใช ๆ ละสังโยชน์ ๕ ได้

อุบาสก : ครับผม ครับ ผมจะกราบขอบพระคุณพระคุณพระอาจารย์ที่เปิดธรรมะให้ได้ศึกษาได้
ช่วยเหลือเศษดินเล็บ [หัวเราะ]

พระคฤฤทธิ : ใช

อุบาสก : ครับ ขอบพระคุณครับ

พระคฤฤทธิ : นะ เยี่ยมเลย นะ อันเนี่ยะก็คือพูดตามพูดเจ้าได้เลยว่า ญาติเราละสังโยชน์ ๕
เบื้องต้นได้ ส่วนคนที่ละสังโยชน์ ๕ เบื้องต่ำ คติก็จะมี ๕ ห้าทางก็คือ ถ้าอินทรีย์เขาแก่กล้าก็จะ
เป็นอันตราปริณิพายก็คือปริณิพพานในระหว่าง ... [ช่วงตั้งแต่หน้าที่ที่ ๔.๓๑ เอาคลิปวิดีโอศพแม่
ภรรยาที่เสียชีวิตของอุบาสกที่มีอาการตัวเหลืองมาขึ้นหน้าจอโปรเจกเตอร์ให้อุบาสกอุบาสิกาดู]
ไอโฮ เหลืองมาก พูดเจ้าเรียกผิวพรรณผ่องใส นี่เมื่อคืนเองใช่มะ ๑๒ ชั่วโมง

อุบาสก : ๑๒ ชั่วโมงครับ เสียตอน ๓ ทุ่มเมื่อคืนนี้ ไปเมื่อเช้านี้ ๙ โมง

พระคฤฤทธิ : อันนี้ต้องกลองตีแน่เลย

อุบาสก : ชัมชุงครับ

พระคฤฤทธิ : ชัมชุง ขอโฆษณาซักหน่อย [หัวเราะ] ชัดเลยนะสีชัดเลย คนละเรื่องเลยเห็นมะ
มือคนเป็นคนตายเนี่ยะ เนี่ยะสังโยชน์ ๕ สิ้น แยกที่สุดคือไปเกิดในชั้นอกนิชฐา สุทธาวาสชั้นที่ ๕

อายุประมาณ ๕๐๐ กับถึง ๒ หมื่นกับ อยู่ระหว่างนี้ แล้วหลังจากกายแตกทำลายที่ชั้นสุทธาวาส
ชั้นอนิขฐาก็จะปรินิพพาน ดังนั้นพวกนี้ปรินิพพานหมด^{๑๔}

หลักฐานการบรรยายในคลิปที่ ๒ ชื่อ “พระอาจารย์คึกฤทธิ์ โสตฺถิผโล สนทนาธรรม ณ
บ้านสุขพันธ์โพธาราม จ.ราชบุรี วันที่ ๙ พ.ย. ๖๐ HD ๑๐๘๐p” ช่วงเวลาที่ ๑.๒๖.๑๒-๑.๒๙.๑๘
พระคึกฤทธิ์กล่าวว่า

พระผู้มีพระภาคบอกใครฟังคำตถาคตก่อนสิ้นชีวิตในช่วงมรณกาลสังโยชน์ ๕ จะสิ้น ได้เป็น
อริยบุคคลถึงขั้นอนาคามีนะ อริยบุคคลขั้นที่ ๓ ถ้าฟังธรรมะก่อนสิ้นชีวิต เห็นมะ สัจจะความจริง
อย่างเงี้ยเป็นอากาสิโก แล้วส่งผลให้ยังงศพจะผิพพรรณผ่องใส ใครมีญาติใกล้ชิดตายไปลองเลย
อย่าสงสัยอยู่นะ อย่าสงสัย เอาไปลอง เอาช่วงจะตายนะ ยังไม่ตายนี้ช่วงทั้งเลยนะบางคนเนี่ยะ
นะไม่ศรัทธา แต่พอช่วงจะตายแล้วโยมก็วัดเลยนะ ไม่ต้องฉีดยาอย่าไปฉีดยัดกันไปเลย เอาให้ฟัง
ก่อนตาย วันนี้ได้รับแจก ๑ แผ่นใช่มะ เสียงอ่านคำพระศาสดาพุทธวจนะล้วน ๆ อย่ามัวสงสัยอยู่
เอ๋ ได้ผลหรือเปล่า ลองเลย ๆ ถ้ามี ๒ ศพนี้เปรียบเทียบยิ่งดีเลยนะ ศพหนึ่งไม่ต้องฟังวัดดวงไป
อีกศพหนึ่งฟังของพูดเจ้าดูชีพไหนจะผิพพรรณผ่อง ศพไหนจะผิพดำ ศพไหนจะแข็งที่ต้องงัดกันเลย
ใส่เสื้อใส่ผ้า ศพไหนจะตัวนิ่มผ่านไป ๗ วันยังตัวนิ่มอยู่ ไม่ผ่านอาการแข็งที่อ ไข้มะ นี่ ๗ วันเนี่ยะ
โยมลองเลย สภาพศพยังเหมือนเดิม สภาพศพยังเหมือนเดิม ลองแล้วใช่มะ ลองแล้ว หลายคนใน
ที่นี้ลองแล้ว หลายคนยังไม่ได้ลอง หลายคนยังสงสัยเคลือบแคลงในคำสอนของตถาคต [หัวเราะ]
ไปทดลองซะ แล้วจะหายสงสัย ของเหล่านี้ทดลองได้ตรัสไว้ในผัคคุณสูตร ที่พระอานนท์บอก
ภิกษุผัคคุณะนอนตื่นทูลทูลรายกำลังจะตายทูลขอให้พระผู้มีพระภาคไปแสดงธรรมให้ พุทธเจ้าก็
ไปแสดงแสดงธรรมเสร็จปุ๊บพระพุทธเจ้าก็จากไป .. พระอานนท์บอกหลังจากพระผู้มีพระภาค
จากไปได้ไม่นาน ผัคคุณะก็ทำกาละลง แต่ฉวีวรรณผ่องใสยิ่งนัก พระพุทธเจ้าบอกว่าอานนท์ไม่
ผ่องใสได้อย่างไร ก่อนฟังธรรมผัคคุณะยังละสังโยชน์ ๕ เบื้องต่ำไม่ได้เลย แต่หลังจากฟังธรรมะ
ตถาคตแล้ว ผัคคุณะละสังโยชน์ ๕ เบื้องต่ำได้แล้ว เห็นมะ^{๑๕}

หลักฐานการบรรยายในคลิปที่ ๓ ชื่อ “*อนุสาสนีปาฏิหาริย์_ฟังพุทธวจนจากยุทูป เมื่อทำ
กาละ (ตาย) ๓ วันผิวยังผ่อง ตัวนิ่ม ไม่มีกลิ่น” ช่วงเวลาที่ ๐.๑๖-๔.๐๒ เป็นการสนทนาระหว่าง
อุปาสกกับพระคึกฤทธิ์ ดังต่อไปนี้

พระคึกฤทธิ์ : อะเชิญ

^{๑๔} ศากยบุตร โอธสอันเกิดโดยธรรม, *ให้แม่ภรรยาฟังอานาปานสติ เมื่อทำกาละ อินทรีย์ผ่องใสยิ่ง
นัก ตรงตามคำพระศาสดา(ผัคคุณะสูตร), [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <https://www.youtube.com/watch?v=CWm2wSxChOI> [๑๒ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๔].

^{๑๕} nirdukkha, พระอาจารย์คึกฤทธิ์ โสตฺถิผโล สนทนาธรรม ณ บ้านสุขพันธ์โพธาราม จ.ราชบุรี
วันที่ ๙ พ.ย. ๖๐ HD ๑๐๘๐p, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <https://www.youtube.com/watch?v=scsjh5Zdf9k>
[๒๔ กรกฎาคม ๒๕๖๑].

อุบาสก : พอดีมีญาติเป็นกรณีที่คล้าย ๆ กัน ก็คือฟัง แต่ไม่ได้ฟังขณะตาย คือฟัง ผมเอาไปให้ฟัง เข้าใจว่าจะไม่ตายง่าย พอดีป่วยมาร่วม ๖ เดือน ป่วยมา ๖ เดือนเป็นมะเร็งในกระดูก เอา ๆ โหลดเทศน์ที่พระอาจารย์เทศน์ในยุทูบไปให้ฟังก่อน แล้วก็อธิบายว่าให้อยู่กับลม แต่วันที่เสียเนี่ยะไปไม่ทันนะครับ ก็เลยอยากจะให้ดูรูปนิดนึงว่า ไข่มั้ยนะครับ

พระคิกฤทธิ : เหรอ อันไหนดูซิ

อุบาสก : คือ ผมไม่แน่ใจ ก็เลยอยากจะกราบเรียนถามพระอาจารย์ครับ

พระคิกฤทธิ : โยมเห็นเขาผิวฟ่องนี้ตาย ของเคสโยมนี่ตายเมื่อไหร่

อุบาสก : ตายวันเข้าพรรษาเลยอะ

พระคิกฤทธิ : วันเข้าพรรษา

อุบาสก : ครับ

พระคิกฤทธิ : อ้อ

อุบาสก : แล้วก็เฝ้าจากนั้นมาประมาณซักสอง

พระคิกฤทธิ : เก็บ แล้วเก็บไว้ประมาณกี่วัน

อุบาสก : ๓ วัน

พระคิกฤทธิ : เก็บไว้ ๓ วัน แล้วเป็นไงเนื้อตัว

อุบาสก : เนื้อตัวนิ่ม วันเฝ้าจับดูนิ่มและข้อศอก

พระคิกฤทธิ : ๓ วันยังนิ่มอยู่ ยังไม่เนาไข่มั้ย

อุบาสก : หน้าเหมือนคนไม่ตาย

พระคิกฤทธิ : หน้าเหมือนคนไม่ตายปกติไข่มะ

อุบาสก : ครับ ก็คือไปจับดูนิ่มหมดเลยครับ นิ่มหมดเลย

พระคิกฤทธิ : นี่มีภาพเดียวหรอ

อุบาสก : มี ๓ ภาพ ฝากมาให้ดูแขนคู่มือด้วย จะมีคู่มือด้วย อันนี้เขามีรดน้ำเหมือนทางอีสาน

พระคิกฤทธิ : ละอะไรติดอยู่ในปาก เอาสติก์เข้าไปหรอ

อุบาสก : อย่างนั้นฮับ ทางอีสานเขาจะมีสติก์มีอะไรใส่ปากให้ด้วย

พระคิกฤทธิ : อ้อ นี่ ๆ

อุบาสก : อันนี้นิ่ม มือนิ่มหมดเลย

พระคิกฤทธิ : อ้อ ๆ

อุบาสก : แต่ไม่แน่ใจว่ากรณีอย่างนี้จะได้มั้ยหรืออะไรต่าง ๆ พวกเนี่ยะนะครับ

พระคิกฤทธิ : ได้โยม เพราะส่วนใหญ่เนี่ยะวันเดียวก็ไม่เหลือแล้วละ มันจะดำปี๋แข็งที่อหมดแล้วอะ ๑ ถึง ๒ วัน แล้ว ๓ วันนี่ก็ ถ้าตามที่พระศาสดาบอกเนี่ยะศพ ๒-๓ วัน ขึ้นอืด เขียวคล้ำ ดำหมดละ แต่นี่ยังดำรงสภาพเดิมอยู่ได้นี่ก็

อุบาสก : ไม่มีกลิ่นด้วย ไม่มีกลิ่น แล้วก็ดูเหมือนนิ่ม ขาเขอจับนิ่มหมดเลยไม่แข็ง ก็คือเหมือนพับได้เลย

พระคิกฤทธิ : ไซ้ ๆ นั่นแหละ เป็นเหมือนกันหมดเลย เป็นเหมือนมาตรฐานเดียวกัน

อุบาสก : แล้วกรณีอย่างนี้คือเขาได้?

พระคัมภีร์ : เขาละสังโยชน ๕ เบื้องต่ำได้ที่พระศาสดาตรัสไว้ละ คน ๆ เนี่ยละสังโยชน ๕ เบื้องต่ำได้ ... ดังนั้นเท่ากับพวกเนี่ยที่ตายแล้วผิพรรณผ่องใส [ฟังเสียงอ่านพุทธวจนะแล้วตายตัวเหลือง] พวกนี้เป็นพระอริยบุคคลทั้งหมด^{๑๖}

๒.๓ การเผยแผ่คำสอนที่มีผลกระทบต่อพระอภิธรรม

การเผยแผ่คำสอนที่มีผลกระทบต่อพระอภิธรรมมี ๒ ประเด็น ดังต่อไปนี้

๑. พระอภิธรรมเป็นคำสอนของสาวกที่แต่งขึ้นมาใหม่
๒. สภาพอนุปาติเสสนิพพานหลังการดับขันธของพระอรหันต์

๑. พระอภิธรรมเป็นคำสอนของสาวกที่แต่งขึ้นมาใหม่

หลักฐานการบรรยายในคลิปที่ ๑ ชื่อ “อภิธรรม” ช่วงนาที่ที่ ๐.๐๐-๓.๒๙ พระคัมภีร์กล่าวว่า

อภิธรรม อภิธรรมพระพุทธเจ้าบอกยังงี้ เดี่ยวจะทำมาให้เป็นเล่ม ที่พระองค์ตรัสเองมีแค่ ๑๐ กว่าพระสูตร อันนี้คณะสงฆ์ พระโฆสเถระเป็นคนไปเจอ สแกนคำว่าอภิธรรมนี้หา เอ้อ อภิธรรมที่เรียนกันอยู่นั้นก็ไม่ใช่พุทธวจนะ แต่อภิธรรมจริง ๆ มันคืออะไร นั่งหากันอยู่ตั้งนาน เพิ่งเจอเมื่อต้นปี พระศาสดาตรัสไว้เองเลย เวลาพระศาสดาตรัสเรื่องอภิธรรม พระองค์จะพูดอภิธรรมอภิวินัยคู่กันมาตลอดเลยทุกพระสูตรเลย จะมีพระสูตรเดียวในสิบกว่าพระสูตร ที่พูดอภิธรรมคำเดียวโดยไม่มีอภิวินัย ก่อนพูดอภิธรรมคำเดียวนี้ได้พูดหมวดธรรมขึ้นมาอันหนึ่ง คือ สติปัฏฐาน ๔ สัมมัปปธาน ๔ อิทธิบาท ๔ อินทรีย์ ๕ พละ ๕ โพชฌงค์ ๗ อริยมรรคมีองค์ ๘ มันคืออะไร โพธิปักขิยธรรม ๓๗ เพราะฉะนั้นอภิธรรมในความหมายของพระศาสดา คือ ตัวโพธิปักขิยธรรม ๓๗ แค่นั้นเอง ครั้งแรกไปสแกนในภาษาไทยทั้งหมด ไม่เจอคำว่าโพธิปักขิยธรรม ๓๗ ก็นึกว่าคำ ตัวคำพูดพระโพธิปักขิยธรรม ๓๗ ไม่ใช่พุทธวจนะ นั้นเวลาสแกนต้องเช็คกับบาลีทุกครั้ง ไปสแกนไล่ในบาลีอีกทีหนึ่งเจอจนได้ เจอคำว่าโพธิปักขิยธรรม ๓๗ อยู่ ๑ พระสูตร ตัวพระสูตรนี้เอง ก็เลยทราบว่าเป็นโพธิปักขิยธรรม ๓๗ มีรายละเอียดอะไรบ้าง และเป็นพุทธวจนะ และมันคือตัวอภิธรรม

เพราะฉะนั้นถ้าจะเปิดสอนอภิธรรมต้องเปิดสอนโพธิปักขิยธรรม ๓๗ ไม่ใช่อย่างที่เรียนกันอยู่ทุกวันนี้ อันนี้คือแต่งขึ้นใหม่ เป็นคำที่สาวกปรุงแต่งขึ้น เพราะฉะนั้นถ้าเราสแกนพวกอะไร จิตเจตสิกอะไรอย่างนี้นะ อย่างเจตสิกเนี่ยะ เขามี ๕๐ ดวง ๘๐ ดวง อะไร ๑๐๐ ดวงอะไรอย่างนี้ สแกนหาในพุทธวจนะโยมจะไม่เจอ เจตสิก พระโธได้เป็นคนสแกนไปเจอมีทั้งหมดในบาลีที่เป็นพุทธวจนะมี ๙ คำหมดแล้ว ไม่ต้องไปนั่งเรียนกันเป็นปี ๆ โยม นั่งท่องไม่กี่วันก็จำได้แล้ว นี่คือ

^{๑๖} ศากยบุตร โอธสอันเกิดโดยธรรม, *อนุสาสนีปาฏิหาริย์_ ฟังพุทธวจนจากยูทูป เมื่อทำกาละ (ตาย) ๓ วันผิวยังผ่อง ตัวนิ่ม ไม่มีกลิ่น, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <https://www.youtube.com/watch?v=PNQQKAQqgV0> [๑๓ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๔].

เจตสิก ๙ คำ ... หมดแล้วโดยพุทธวจนะมี ๙ คำแค่นี้ นี่คือคำพระศาสดาโยม โยมไปนั่งเสียเวลาเรียนในสิ่งที่คนแต่งขึ้นใหม่^{๑๗}

หลักฐานการบรรยายในคลิปที่ ๒ ชื่อ “พุทธวจน-อภิธรรมคืออะไร?ตามบัญญัติพระศาสดา #๑” ช่วงนาที่ที่ ๐.๑๔-๒๐.๒๔ พระคิกฤทธิกล่าววว่า

อภิธรรมคืออะไร มันซับซ้อนนิดนึง ... คือมันมีทั้งเป็นคำพระศาสดาแล้วก็ก็เป็นคำที่คนเอาคำพระศาสดามาเป็นคำเรียกใหม่แต่งใหม่อีก มันก็เลยซ้อนกันหลายเงื่อนไข อย่างพระไตรปิฎกปัจจุบัน วินัยปิฎก สุตตันตปิฎก อภิธรรมปิฎก อภิธรรมปิฎกอย่างของพระไตรปิฎกที่มี ๑๒ เล่มอย่างหรือก็เล่มก็ตามเพราะแต่ก่อนก็เป็นผูกใบลานที่ผูกก็ผูก ซึ่งตัวอภิธรรมตรงเนี่ยะ ก็ไม่ตรงกับอภิธรรมของพระศาสดาที่บัญญัติ และคำว่าอภิธรรมปิฎกเนี่ยะก็มีมาในยุคหลัง เดิมไม่ได้เรียกอภิธรรมปิฎกอีก ดังนั้นคำแต่งใหม่นี้กลุ่มนี้เดิมเรียก ปรมัตถปิฎก ก็จะรวบรวมทำหลักฐานไว้ให้อย่างเงี้ยะเราก็จะถ่ายหน้าหนังสือเขามาให้ [พร้อมยกหลักฐานจากการถ่ายเอกสารให้อุบาสะอุบาสิกา] ซึ่งจะบอกว่า เอกสารโบราณเนี่ยะเมื่อราว ๆ ๑๒๕ ปี ตรงกับรัชกาลที่ ๔ จะทำให้เราทราบวว่าสมัยนั้นอภิธรรมปิฎก ถูกเรียกว่า พระปรมัตถปิฎก ... ดังนั้นแต่ก่อนไม่มีหรืออภิธรรมปิฎก เป็นปรมัตถ์ และก็มาเรียกอภิธรรมในภายหลัง แล้วก็ตรงกับอภิธรรมของพระศาสดามั้ย ไม่ตรง เพราะในสิบกว่าเล่มของอภิธรรมก็จะมีพวกคำของสกวาที่ ปราวที่ สวากที่โต้กันไปได้กันมาหลายเล่มอยู่ ดังนั้นก็ไม่ใช่คำพระศาสดา ... เพราะในพระไตรปิฎกปัจจุบันในส่วนอภิธรรมปิฎกถูกแต่งใหม่ขึ้นมา ...

ในความเห็นของพระสังฆราชรูปหนึ่งของไทยก็บอกว่า ในอภิธรรมปิฎกไม่มีนิทานะเลย คือไม่มีกล่าวว่าพระพุทธเจ้าได้ทรงปรารภกับใคร ตรัสแก่ใคร ที่ไหน เมื่อไหร่ และโดยเฉพาะก็ไม่มีกล่าวว่าพระพุทธเจ้าได้ตรัสไว้ คือขั้นต้นก็แสดงธรรมทีเดียว ไม่มีเรื่องประกอบ ฉะนั้นจึงไม่อาจจะหาประวัติได้จากหนังสือที่เป็นตำราชั้นบาลีคือขั้นดั้งเดิมว่า อภิธรรมปิฎกนี้ได้เกิดขึ้นได้เป็นมาอย่างไร ... ท่านก็บอกต่ออีกว่า ในวินัยปิฎกเองที่เล่าถึงเรื่องสังคายนาครั้งที่ ๑ ที่ทำเมื่อหลังพุทธปรินิพพานไม่นานนัก และสังคายนาครั้งที่ ๒ ที่ทำเมื่อหลังจากพุทธปรินิพพาน เมื่อประมาณ ๑๐๐ ปี ก็เล่าแต่เพียงว่าได้ทำสังคายนาพระวินัยและพระธรรม ... ไม่ได้กล่าวถึงอภิธรรมปิฎกเมื่อพระพุทธเจ้าจะปรินิพพานก็ทรงแสดงเพียงว่า ธรรมที่ทรงแสดงแล้ว วินัยที่ทรงบัญญัติแล้วเป็นศาสดาแทนพระองค์ ก็ได้มีพูดอภิธรรมอีกเหมือนกัน ... ซึ่งพระไตรปิฎกก็เป็นคำใหม่ที่มาในภายหลังอีกเช่นกัน เพราะว่าในยุคแรกก็มีแต่สังคายนาพระธรรมและวินัย^{๑๘}

^{๑๗} Buddhakoss, อภิธรรม, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <https://www.youtube.com/watch?v=s38MHLcVG18> [๕ สิงหาคม ๒๕๖๑].

^{๑๘} ศากยบุตร โอธสอันเกิดโดยธรรม, พุทธวจน-อภิธรรมคืออะไร?ตามบัญญัติพระศาสดา #๑, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <https://www.youtube.com/watch?v=1AQYGw3fB48> [๑๕ ธันวาคม ๒๕๖๑].

หลักฐานการบรรยายในคลิปที่ ๓ ชื่อ “อภิธรรมตามบัญญัติพระศาสดาคืออย่างไร?” ช่วงนาที่ที่ ๐.๐๒-๒.๔๐ เป็นการสนทนาถาม-ตอบ ดังต่อไปนี้

พระคึกฤทธิ์ : อภิธรรมในความหมายของพระศาสดา พระองค์ตรัสไว้คือ สติปัฏฐาน ๔ สัมมปปธาน ๔ คือ ความเพียร ๔ อย่าง อิทธิบาท ๔ อินทรีย์ ๕ พละ ๕ โพชฌงค์ ๗ อริยมรรคมีองค์ ๘ เราพูดเรื่องมรรค ๘ คือเราพูดเรื่องอภิธรรม เราพูดเรื่องการปรารภความเพียร คือเราพูดเรื่องอภิธรรม เราพูดเรื่องกายคตาสติ ก็คือเรากำลังพูดเรื่องอภิธรรม อภิธรรม คือ ๗ หมวดธรรมเหล่านี้ที่เป็นพุทธวจนะที่พระองค์ตรัสไว้ คือ มันคนละอย่างกับอภิธรรมที่ที่เขาเข้าใจกันในปัจจุบัน อภิธรรมในปัจจุบันเป็นคำแต่งใหม่ทั้งหมดเลย แล้วก็เขาคิดว่านี่คือธรรมะพระศาสดา แต่มันไม่ได้ออกจากปากศาสดา มันออกจากปากบุคคลอื่นที่ไม่ใช่สัมมาสัมพุทธะ ... คำว่าอภิธรรมก็เลยกลายเป็นคำที่ใช้เหมือนกัน แต่คนนึงไปเข้าใจความหมายของอภิธรรมผิดไป ไปคิดว่าเป็นคำแต่งใหม่ที่เขาแต่งกันมามากมาย แต่จริง ๆ อภิธรรมก็คือเนื้อธรรมที่ว่าด้วย ๗ หมวดธรรม คือ สติปัฏฐาน ๔ สัมมปปธาน ๔ อิทธิบาท ๔ อินทรีย์ ๕ พละ ๕ โพชฌงค์ ๗ อริยมรรคมีองค์ ๘ นี่คืออภิธรรมที่ตถาคตได้บัญญัติเอาไว้^{๑๙}

๒ สภาพอนุปาติเสสนิพพานหลังการดับขันธของพระอรหันต์

หลักฐานการบรรยายในคลิปที่ ๑ ชื่อ “#Buddhawajana ๑๕ สัตตานัง นิพพาน สังขตะ อสังขตะ ขันธ ๕” ในช่วงนาที่ที่ ๑.๑๖-๘.๔๓ เป็นการสนทนาถาม-ตอบ ดังต่อไปนี้

พระคึกฤทธิ์ : แล้วเวลาพระศาสดากำลังบอกว่าฉันทะ รากะ นันทิ ตัณหาอันใด มีอยู่ในรูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาน การติดแล้วซึ่งแล้วซึ่งสิ่งนั้นพระองค์ เรียกว่า สัตว์ สัตว์ใช้ขันธ ๕ มะ ไม่ใช่ ก็แสดงว่ามี ๒ สิ่งใช่มะ มีสิ่งที่ถูกยึดกับสิ่งที่ไปยึดไข่ม้อย ... แต่การที่เข้าไปยึดสิ่งเนี่ยะ มันยึดภายใต้วิชาความไม่รู้ พระองค์ก็เลยเรียกว่า ผู้ยึดติด เพราะยึดแล้วมันออกไม่ได้ ... ขันธ ๕ พระอรหันต์ตายดึงออกได้สบาย ๆ ไม่ติด อรหันต์ใช้ขันธ ๕ ไป แต่พอขันธ ๕ แตกทำลายไม่ติด ใช่มะ แต่ขันธ ๕ นาย ก. ติดหนีบเลย พระองค์จึงบอกว่า เมื่อรูปตายเธอจะตายไปตามรูป เมื่อเวทนาดับเธอจะดับไปตามเวทนา ไล่ไปเมื่อวิญญานดับเธอก็ดับไปตามวิญญาน เห็นมะ ตายไปตามขันธ ๕ เพราะอะไร เพราะอุปาทาน ... สิ่งที่เขาไปยึดขันธ ๕ พระองค์ว่า เรียกว่า ผู้ยึดติด หรือสัตตานัง

ดังนั้นสัตตานังจึงไม่ใช่สังขตธาตุ ไม่ใช่สังขตธรรม ไม่ใช่ขันธ ๕ แต่กำลังเข้าไปยึดขันธ ๕ ... ขันธมี ๕ นะ ตรงที่สัตว์ยึดอยู่นะ เพราะนั้นเราต้องตีกรอบ แล้วก็ตัวเนี่ยะคือสังขตธรรมหรือสังขตธาตุ แล้วมีธรรมชาติอันนึง อะไรก็ไม่รู้ละ กำลังมีฉันทะ รากะ นันทิใน ๕ ตัวเนี่ยะ แล้วมันก็กำลังแล่นไป ท่องเที่ยวไป แล่นไป ท่องเที่ยวไปในสังสารวัฏ เมื่อหมดวิชาความไม่รู้แล้ว ความ

^{๑๙} ศากยบุตร โอธอนเกิดโดยธรรม, อภิธรรมตามบัญญัติพระศาสดาคืออย่างไร?, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <https://www.youtube.com/watch?v=x85C1feIH0E> [๑๖ ธันวาคม ๒๕๖๑].

ยึดติดไม่มี เมื่อขั้น ๕ แตก ผู้ยึดไปยึดต่อมัย ไม่ยึดต่อ เมื่อไม่ยึดต่อตัวเองก็อิสระอยู่กะของมันเอง ...

ธรรมชาติเดิมที่พระพุทธเจ้าบอกเมื่อเธอปล่อยวางขั้น ๕ แล้ว สิ่งนี้ยังคงดำรงอยู่ในพระสูตรที่ตรัสบอกถึงอรหัตต์ เธอไม่ขว้างทิ้งอยู่ ไม่ถือเอาอยู่ แต่เป็นอันว่าขว้างทิ้งแล้วดำรงอยู่ เห็นมะ เธอทำให้กระจายอยู่ ไม่ทำให้เป็นกองอยู่ แต่เป็นอันว่าทำให้กระจายแล้วดำรงอยู่ ทำให้หมดอยู่ ไม่ทำให้ลู่กลองอยู่ แต่เป็นอันว่าทำให้หมดแล้วดำรงอยู่ มีความดำรงอยู่แต่ความดำรงอยู่ อย่าไปพูดว่าเป็นตัวตน เพราะความดำรงอยู่ตรงนี้ก็บอกแล้วมันไม่ใช่ขั้น ๕ โยมต้องแยกดี ๆ มันกำลังปล่อยวางขั้น ๕ และขั้น ๕ มีแต่การเกิดดับ อีกฝั่งหนึ่งไม่มีเกิดไม่มีดับ ดังนั้นการดำรงอยู่ของฝั่ง [นิพพาน] แม้พูดว่าเป็นความดำรงอยู่ แต่มันไม่ใช่เกิดปรากฏ ดังนั้นหลายคนพอบอกระวังอัตตานิพพานะ ระวังว่าเป็นตัวตน ไม่เข้าใจ มันเป็นเพียงแค่บัญญัติศัพท์เพื่อใช้เรียกให้เกิดการเปรียบเทียบระหว่างสิ่ง ๒ สิ่ง และสิ่ง ๒ สิ่งเนี่ยะใหญ่สุดละ สังสารวัฏทั้งระบบเลยคือสังขตธาตุที่สัตว์ท่องเที่ยวอยู่กับสิ่งที่เข้ามายึดไข่มะ ดังนั้นฝั่งเนี่ยะ พระองค์บอก อสังขตธาตุสังขตธรรมก็คือนิพพาน ชื่อแทนนิพพาน อสังขตะความคงที่ ธรรมชาติที่ไม่มีอะไรไปปรุงแต่งมันได้ นิ่งสนิท ... นั่นคือหน้าตาเดิมของพวกเรา เวลาเราถึงอรหัตต์แล้ว เราก็จะไปสัมผัสสภาพนั้นแหละ ซึ่งจริง ๆ สภาพนั้นมันมีอยู่แล้วขณะเนี่ยะ แต่เราเหมือนเรารู้จักสภาพนั้นไม่ได้ เพราะเราดันมาพอใจไอ้สภาพนี้ [ขั้น ๕] นี่ปัญหา แล้วพอพอวิญญานมันดับปั๊บ เราก็ดันพอใจวิญญาน ความพอใจในวิญญานยังมีอยู่ เราก็ดันจับตัวใหม่อีก นี่แหละคือปัญหา เลยทำให้เราเหมือนเข้าไปสู่สภาพเดิม เราไม่ได้ชักที่ เพราะมีแต่การเข้าไปจับยึดจับยึดจับยึดตลอดเลย ... คือปล่อยไม่เป็น นั่นแสดงว่าอรหัตต์ปล่อยเป็น^{๒๐}

หลักฐานการบรรยายในคลิปที่ ๒ ชื่อ “พุทธวจน*นิพพานคือช่องว่างในที่คับแคบ*” ช่วงนาทีที่ ๒.๕๕-๓.๓๘ พระศีกฤทธิ์กล่าวว่า

เพราะนิพพาน คือ ช่องว่างในที่คับแคบตรงนี้ ที่จิตดวงหนึ่งดับไป แล้วจิตดวงใหม่ยังไม่เกิดขึ้น ที่นั่นไม่มีวิญญาน วิญญานดวงที่เกาะลมหายใจดับไปแล้ว ลมก็ดับ โยมต้องมีความรู้ดีกว่า ถ้าวิญญานดับ รูปจะดับ ถ้าวิญญานดับ นามจะดับ เพราะมันอิงอาศัยกันเกิดขึ้น โยมต้องมีความรู้ พระสูตรนี้ก่อน ดังนั้นเมื่อวิญญานดับ ลมจะดับ วิญญานดับไปแล้ว วิญญานดวงใหม่ยังไม่เกิดขึ้น เสียวิมานาที่นี่ ตรงนี้คืออะไร ตรงนี้คือสุญญตา ความว่าง ที่ไม่มีวิญญาน ไม่มีนามรูป ใครหยุดสภาวะตรงนี้ได้ นิพพาน วิชาวิมุตติปรากฏ^{๒๑}

^{๒๐} Rosesirin Media, #Buddhawajana ๑๕ สัปดาห์ นิพพาน สังขตะ อสังขตะ ขั้น ๕, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: https://www.youtube.com/watch?v=_QuAA5aBVQC [๑๕ กรกฎาคม ๒๕๖๔].

^{๒๑} ศากยบุตร โอธอนเกิดโดยธรรม, พุทธวจน*นิพพานคือช่องว่างในที่คับแคบ*, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <https://www.youtube.com/watch?v=tiBBvJep3vY> [๕ สิงหาคม ๒๕๖๑].

หลักฐานการบรรยายในคลิปที่ ๓ ชื่อ “#Buddhawajana ๑๔ พุทธวจน เจาะลึกเรื่อง พระอรหันต์ เรื่องสัตตาทนัง” ช่วงนาทีที่ ๑.๓๗-๕.๑๔ เป็นการสนทนาถาม-ตอบ ดังต่อไปนี้

อุบาสก : พระอาจารย์เอาคำว่าสัตว์หรือสัตตาทนังขึ้นมาอธิบายที่พระพุทธเจ้าแสดงธรรม ก็หลายคนก็จะเข้าใจว่าสอน พระพุทธเจ้าหรือพระอาจารย์กำลังพูดให้เข้าใจว่ามีตัวตนอะไรอย่างหนึ่ง ที่พูดเจ้าบัญญัติว่าสิ่งนั้นไม่ใช่ตัวตน แต่จริง ๆ ไม่ได้ เราไม่ได้หมายความว่ากำลังสอนว่ามันมีตัวตน เป็นตัวตัวของสัตว์แล้ววิ่งมายึดชั้น ๕ ไม่ใช่การอย่างนั้นถูกมั๊ยครับ

พระคิกฤทธิ : คือมันมีสิ่ง ๆ หนึ่งละกัน แต่ไอ้สิ่ง ๆ เนี่ยจะเรียกว่าตัวตนได้มั๊ย ไข้มา มันก็ต้องไปลงรายละเอียดอีกว่า สิ่ง ๆ นั้นคืออะไร เพราะอย่างพอพระพุทธเจ้าไม่ได้พูดประธานของประโยค ทุกสำนักที่แปลก็ยังไม่รู้จะแปลยังไง ไข้มา ก็ไปใส่บัญญัติกันเอาเองแหละ สิ่ง ๆ หนึ่ง, ธรรมชาติอันหนึ่ง, ธรรมชาติอันนี้อะไรก็ว่ากันไป เพราะพระพุทธเจ้าไม่ลงรายละเอียด แต่ความรู้สึกของเรามันต้องมีอะไรอยู่ไข้มา มันต้องมีอะไรอยู่ อย่างน้อยมันมีอาการที่ไปมีฉันทะ รากะ นันทิ ตัณหา ถ้าไม่มีอะไรเลยแล้วถามว่า ใครมีอาการนี้ละ ใครมีอาการนี้ ไข้มา เราก็ต้องถามไอ้คนนั้นไปอีก ไข้มา ซึ่งคนที่อาการนี้ไม่ใช่ตัวนี้ เพราะมันมายึดตัวนี้

อุบาสก : จะแสดงให้เห็นว่าคนละตัวกัน

พระคิกฤทธิ : แสดงให้เห็นว่าคนละตัวกัน ละไอ้ตัวนี้เป็นใคร ในเมื่อระบบที่ใหญ่ที่สุดที่สามารถบัญญัติได้คือสังขตธาตุ หมวดการบัญญัติละ ระบบบัญญัติมีแค่นี้ละ คือวิญญานทำงานกับนามรูป นอกเหนือนั้นไม่อยู่ในระบบบัญญัติที่จะบัญญัติได้

อุบาสก : ครับ

พระคิกฤทธิ : แต่มีอาการมาพอใจ กำหนด เพลิน อยากในสังขตธาตุ สิ่งเนี่ยะอยากจะบัญญัติเรียกอะไรซักอย่างมั๊ย พูดเจ้าก็บอกว่าสังขตธาตุ นี่สังขตะปรุงแต่งได้ พูดเจ้าก็ปฏิเสธอีกไม่ปรุงแต่ง ปรุงแต่งไม่ได้ เข้าใจมะ ย้อนกลับมาบัญญัติฝั่งนี้ ปฏิบัติฝั่งเนี่ยะตรงข้ามกับฝั่งนี้ละกัน สรุปก็ไม่ได้บัญญัติฝั่งนี้ละ แต่เท่ากับฝั่งเนี่ยะ [นิพพาน] มีอะไรอยู่ แล้วก็ถูกเรียกสุญญตาบ้าง ความว่างบ้าง โดยว่างจากอะไรว่างจากอันนี้ [ชั้น ๕] อืม เห็นมะ

อุบาสก : งั้นก็คือว่าพระพุทธเจ้ากำลังอธิบายว่ามันมีฝั่งสังขตะ มันมีธรรมชาติอยู่ แต่ไม่ใช่ตัวตน บัญญัติว่ากำลังอธิบายเราว่า ไม่ใช่ตัวตนนะ แต่ไม่ใช่สุญ มันมีอยู่ ถูกมั๊ยครับ ถ้าเข้าใจให้ตรงกับพระพุทธเจ้า

พระคิกฤทธิ : ไม่อยากบอกว่าไม่ใช่ตัวตน คือ ต้องบอกว่าไม่ปรากฏการเกิด ไม่ปรากฏการเสื่อมเลย

อุบาสก : อ้อ ครับ

พระคิกฤทธิ : พอเดี๋ยวกว่าไม่ ไม่ใช่ตัวตนปุบคนก็ไปปรุงแต่งกันอีกเรื่องหนึ่งไปอีก ไม่เอาดีกว่าคือพูดสั้น ๆ แค่นี้ของพูดเจ้า คือ ฝั่ง ๆ เนี่ยะไม่ปรากฏการเกิด ไม่เสื่อม เมื่อตั้งอยู่ไม่มีภาวะอย่างอื่นปรากฏ

อุบาสก : แต่ก็ไม่ใช่ว่าสุญ

พระคิกฤทธิ : อืม

อุบาสก : ไม่ใช่ว่าไม่มีอะไรเลย

พระศีกฤทธิ : ยังมีอาการที่ฉันทะ รากะ นันทิ ตัณหาได้หรือไม่มีอาการนี้ได้ คือ ฉันทะ รากะ นันทิ ตัณหาไปปราศแล้ว ได้ ...^{๒๒}

๒.๔ การเผยแผ่คำสอนที่มีผลกระทบต่อคัมภีร์อรรถกถา

การเผยแผ่คำสอนที่มีผลกระทบต่อคัมภีร์อรรถกถามี ๑ ประเด็น คือ

๑. ตัดคัมภีร์อรรถกถาทิ้งเพราะเป็นคำอธิบายของสาวกที่ขัดแย้งกับพระพุทธพจน์

๑. ตัดคัมภีร์อรรถกถาทิ้งเพราะเป็นคำอธิบายของสาวกที่ขัดแย้งกับพระพุทธพจน์

หลักฐานการบรรยายในคลิปที่ ๑ ชื่อ “อรรถกถา-เหตุผิดเพี้ยนของคำสอนศาสนา” ในช่วงนาทีที่ ๐.๐๓-๔.๕๔ เป็นการสนทนากลุ่ม-ตอบ ดังต่อไปนี้

อุบาลิกา : พระอาจารย์คะ เกี่ยวกับอรรถกถานะคะเป็นไปได้ไหมคะว่า พุทธองค์บัญญัติไว้ในกาลก่อนโน้นนานมาแล้ว พอมายุคปัจจุบันอะไรต่าง ๆ มันเปลี่ยนแปลงไปเยอะ รายละเอียดต่าง ๆ มันเพิ่มขึ้นเยอะ อีกอย่างหนึ่งการตีความ เพราะว่าคำพูดของพุทธองค์ค่อนข้างตีความลำบาก ใช้มัยคะ แล้วพอมีการยึดมั่นถือมั่นในการตีความของตัวเองว่า ตัวเองตีความถูกมันก็เลยกลายเป็นว่า อรรถกถาบัญญัติขึ้นมาเพิ่ม ๆ ๆ ขึ้นมาตามทีพระพุทธองค์บัญญัติไว้ แล้วมันจะแก้ปัญหาอย่างไรเจ้าคะ เพราะว่าการตีความที่ถูกต้องตรงตามพุทธพจน์จริง ๆ เนี่ยะคะ ...

พระศีกฤทธิ : คำพูดเจ้าเป็นอากาสิโก พูดเจ้านี้ยะสัพพัญญูมองทะลุเป็นกับ เป็นแสนกับ เป็นอสงไขย ไม่ใช่แค่สองพันกว่าปีแค่นี้ จุ่มจุ่มมาก เพราะพูดเจ้าวางระบบทุกอย่างไว้หมดแล้ว วางไว้ครอบคลุมแล้ว ตรงนี้ไม่ต้องห่วงเลยและส่วนเรื่องการตีความ จริง ๆ ธรรมะที่ต้องตีความนั้น มันมีไม่กี่พระสูตรหรอก หรือที่มีปัญหาข้อถกเถียงสงสัยเนี่ยะ มันมีไม่กี่พระสูตร นั้นพระสูตรที่ชัดเจนมันมีเยอะแยะไปหมด เราเอาแค่ข้อที่ชัดเจนโดยไม่ต้องตีความอะไร อย่างพระสูตรที่เหมือนกันทั่วโลก และแทบไม่ต้องตีความเลยอย่าง “สุดตันตะเหล่าใดที่นักกวีแต่งขึ้นใหม่” ไม่เห็นต้องตีความอะไรเลยอันนี้ หรือศีล ๕ ก็ไม่ต้องตีความอะไร ไม่ฆ่าสัตว์ตรง ๆ ไม่ลักทรัพย์ ไม่ประพฤติผิดในกาม ไม่พูดโกหก ไม่ดื่มสุรายาเมา ก็ตรง ๆ หมด นั้นพระสูตรตรง ๆ พวกเนี่ยะมันเยอะแยะไปหมด เป็นหลักพระสูตรที่เป็นหลักเป็นประธาน มันตรง ๆ มันไม่ต้องยากในการตีความเลย ... อาตมาไปดูเนี่ยะมันไม่ค่อยมีอะไรที่ต้องตีความเลย มีไม่กี่อัน ... อาตมาว่าไม่ถึง ๑ หรือ ๒ เปอร์เซ็นต์ของพระสูตรทั้งหมด พระสูตรส่วนใหญ่ชัดเจน ๆ ๆ นั้นตรงนี้เรามักจะไปตีสรุปรื้อคำพูดเจ้าด้วยด้วยอย่างจุก่อนเลยว่า เอ้ย คงต้องตีความมั้งอะไรต่ออะไร แต่จริง ๆ แล้วพอเข้าไปดูจริง ๆ ไม่มีอะไรที่ต้องตีความเยอะมากมาย ...

อุบาลิกา : แม้แต่พระกับพระด้วยกันเอง ไม่ทราบว่ามี การตีความผิดพลาดบ้างหรือเปล่าคะ เพราะว่ามาถึงโยมคงจะยากยิ่งกว่าใช้มัยคะ เพราะว่าไม่ได้ ๆ ศึกษาเท่าพระอะคะ

^{๒๒} Rosesirin Media, #Buddhawajana ๑๔ พุทธวาทน์ เจาะลึกเรื่องพระอรหันต์ เรื่องสัตตานัง, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <https://www.youtube.com/watch?v=T6wqrQAMkDQ> [๑๙ กรกฎาคม ๒๕๖๔].

พระคึกฤทธิ์ : ตรงนี้จริง ๆ ก็ไม่ได้ยากในในเรื่อง ๆ ที่ถกกันไม่ลงตัวทั้งหลายเนี่ยะ จริง ๆ ถ้าใช้พุทธวจนะ อันดับแรกต้องใช้พุทธวจนะก่อน ไอ้ที่ถกกันไม่ลงทุกวันนี้เพราะถืออรรถกถา ถืออาจารย์รุ่นหลังไ้ตรงนี้ยังเคลียร์กันไม่ออกเลย ถ้าใช้พุทธวจนะแล้ว โอ้โฮ ทุกอย่างมันชัดเจนใส ๆ เลย เยอะ ...^{๒๓}

หลักฐานการบรรยายในคลิปที่ ๒ ชื่อ “พระอาจารย์คึกฤทธิ์-มศว.ประสานมิตร-ศีลของพระ” ช่วงนาทีที่ ๗.๕๐-๑๐.๑๐ พระคึกฤทธิ์กล่าวว่า

เพราะฉะนั้นหลักฐานที่เราทำอยู่ในหนังสือพุทธวจนปิฎกตัวนี้ ที่เขาโจทก์ว่าทำลายศาสนา อาตมาใช้ข้อมูลจาก ๒ ตัวนี้ [ใช้นิ้วชี้ไปที่พระไตรปิฎกภาษาบาลีฉบับสยามรัฐและพระไตรปิฎกแปลภาษาไทย] ถ้าตัวนี้ทำลาย ๒ ตัวนี้ก็ทำลายเหมือนกัน ใช้ข้อมูลเดียวกันไม่ไปปรับเปลี่ยน ทั้งสิ้น เพียงแต่ดึงเอาคำที่พูดเจ้าไม่ได้บัญญัติไว้ออก เพราะหน้าปกเขาก็เขียนอยู่แล้วว่า พระสูตรและอรรถกถา พระสูตรคือคำพูดเจ้า อรรถกถาคือคำแต่งใหม่ที่สาวกรุ่นหลังอธิบายขึ้น เช่น ถ้าโยมไปอ่านในพระสูตร พอพระสูตรจบไป ๑ หน้า อรรถกถาเขาก็จะบอกว่า ที่พูดเจ้าพูดอย่างเนี่ยะขออธิบายว่าอย่างนี้ คำที่ต่ำกว่าพูดเจ้านี้เราดึงออก ซึ่งเขาแยกไว้แล้ว เรารวบรวมแต่คำ ศาสดาตามาอย่างนี้ ... ถ้าใครคนนึงศรัทธาศาสดาอยากจะทำหนังสือที่มีแต่คำศาสดาล้วน ๆ ไม่มีความเห็นคนอื่น คือมาหาตรงนี้ [ชี้ไปที่หนังสือพุทธวจนปิฎก] ใช่มะ

และในช่วงนาทีที่ ๔๗.๐๐-๔๙.๔๔ เป็นการสนทนาถาม-ตอบ ดังต่อไปนี้

พระคึกฤทธิ์ : มีคำถามอีกมั๊ย เชิญอะเชิญ ขอ ๆ ไมค์หน่อย

อุบาสิกา : ค่ะ คือดิฉันก็สงสัยนะค่ะ คือเพราะว่าในสมัยพระพุทธเจ้าเนี่ยะมันไม่มีภาษาเขียน ใจคะ เป็นแค่ภาษาพูด ะนี้ก็อยากสงสัยคำว่า อรรถะและพยัญชนะเนี่ยะ เป็นคำพูดที่เราใช้อธิบายหลังพุทธกาลหรืออย่างไร เพราะว่าสมัยก่อน สมัยพระพุทธเจ้าไม่มีภาษาเขียน พอที่ท่านอาจารย์ยกตัวอย่างว่า อย่างนี้ [แสดงท่าทำมือกำลังเขียน] คนก็จะบอกว่านี่คือภาษาเขียน พยัญชนะก็อยากจะรบกวนท่านอาจารย์ อธิบายคำว่า อรรถกถาและพยัญชนะ เท่าที่ดิฉันฟังเหมือนสมัยเมื่อ เมื่อ ๆ สมัยพุทธกาลใช่มั้ยคะว่า คล้าย ๆ เหมือนพยัญชนะเป็น ๆ เป็นคำพูด แต่ว่าอรรถกถานี้คืออธิบาย อธิบายโดยพุทธเจ้าหรืออรรถกถาทั่ว ๆ ไป อย่างเงี้ยะคะ

พระคึกฤทธิ์ : มันไม่ใช่หรอกโยม

อุบาสิกา : พอที่ท่านอาจารย์ยกคำว่าพยัญชนะเนี่ยะ คือคำเขียนใจคะ ดิฉันก็สงสัยว่าทำไมพระพุทธเจ้าไม่มีคำเขียนมีเฉพาะคำพูด

พระคึกฤทธิ์ : อ้อ ไม่ใช่

อุบาสิกา : ประมาณนั้นนะค่ะ ขอรบกวนคำอธิบายตรงนี้นิดนึงคะ

^{๒๓} Uncle Moo Buddhawajana, อรรถกถา-เหตุผิดเพี้ยนของคำสอนศาสดา, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <https://www.youtube.com/watch?v=N-YwNKUXV-k> [๘ สิงหาคม ๒๕๖๑].

พระคิกฤทธิ : เข้าใจ พญัญชนะของพุทเจ้าคือพญัญชนะคือคำพูดทุกคำพูด ถ้าอิมัสมิง สติ อิหัง โหติ จะเป็นอิมัสมาไม่ได้ อิมัสโมไม่ได้ อิมัสมิง สติ อิหัง โหติ นี่คือพญัญชนะโดยพญัญชนะ ส่วน อรรถะก็คือประกอบด้วยพญัญชนะที่มาอธิบายบทพญัญชนะของพระองค์อันนี้ โดยพระองค์ ไม่ใช่คนอื่น โดยพระองค์เอง นี่คือคำพูดเดียวของคนในโลกที่ไม่ต้องรอใครมาอธิบายเพิ่ม

อุบาลิกา : ค่ะ ๆ ถ้าตรงนั้นคือชัดเจน ก็คือโดยพระองค์เอง

พระคิกฤทธิ : โดยพระองค์เอง

อุบาลิกา : นะคะ แล้วคำอธิบายต่อเนื่องโดยคนอื่นก็เป็นอรรถกถาจารย์ที่มาอธิบายอะไร อย่างนี้ ใช่มั้ยคะ

พระคิกฤทธิ : ถูกต้อง

อุบาลิกา : ที่เราบอกว่า ไม่ใช่พุทธวจนะ

พระคิกฤทธิ : ถูกต้อง

อุบาลิกา : นะคะ อันนี้ชัดเจนค่ะ

พระคิกฤทธิ : เหตุผลตรงนี้ก็เหตุผลของพระพุทธเจ้าที่ไม่ให้ฟัง เพราะพุทเจ้าตรัสไว้ว่า ยังไง ... พุทเจ้าตรัสว่า สุตตันตะเหล่าใดที่นักกวีแต่งขึ้นใหม่ จะเป็นคำร้อยกรองประเภทกาพย์ กลอน มีอักษรสละสลวย มีพญัญชนะอันวิจิตร เป็นเรื่องนอกแนวเป็นคำกล่าวของสาวก เมื่อมี ผู้นำสุตตันตะเหล่านั้นมากล่าวอยู่ เธอจักไม่ฟังด้วยดี ไม่เงี่ยหูฟัง ไม่ตั้งใจเพื่อจะรู้ทั่วถึง และจัก ไม่สำคัญว่าเป็นสิ่งที่ตนควรศึกษาเล่าเรียน^{๒๔}

หลักฐานการบรรยายในคลิปที่ ๓ ชื่อ “พุทธวจน faq โทษของการแต่งคำของ พระพุทธเจ้าขึ้นใหม่คือ นรกหนึ่งกับ” ช่วงนาทิตี่ ๕.๐๓-๖.๑๔ พระคิกฤทธิกล่าวว่า

คำที่แต่งขึ้นใหม่ คำอธิบายใหม่ อรรถะใหม่ พญัญชนะใหม่ อรรถกถาจารย์ต่าง ๆ หาที่สุด ไม่ได้ ในพระไตรปิฎกที่เป็นอรรถกถา ถามว่าใครแต่ง ขอทราบชื่อหน่อย อรรถกถามีใครอะไรอีก ในพระไตรปิฎก เมื่อไม่รู้ก็เขียนว่า พระโบราณจารย์รจนาไว้ว่า อ่า มีอะไรอีก พระสังคีติกาจารย์ รจนาไว้ว่า แล้วชื่ออะไรอะ นาย ก. นาย ข. ภิกขุ ก. ภิกขุ ข. ไม่รู้จักตีคลุม ๆ รวม ๆ ไป อย่าง เนี่ยะ อ่าว แล้วหาตัวได้มีเวลาเกิดมีคำผิด รับผิดชอบจะหาใครรับผิดชอบ ไม่รู้ แล้วคนที่ทำ คำพูดได้ไม่ผิด กำหนดสมาธิทุกครั้งไม่ให้พลาดแม้แต่คำเดียว มีพุทเจ้าคนเดียว อ่าว ที่เหลือก็ต้องมีข้อผิดพลาดมา ๑๐๐ กว่าหน้าเนี่ยะ ใช่มะ พุทเจ้าพูดไปหน่อยนึงอธิบายไป ๓๐ หน้า พุท หน่อยนึงอธิบาย ๕๐ หน้า พุทหน่อยนึงอธิบาย ๑๐๐ หน้า แล้วไม่มีข้อผิดพลาดเลยหรือ โดยหลักการ พระพุทธเจ้าพูดไม่ผิดอยู่คนเดียว แสดงว่าที่เหลือต้องมีผิดพลาด ตกกลางข้อมูลนั้นมีข้อผิดพลาด แน่นอน^{๒๕}

^{๒๔} nirdukkha, พระอาจารย์คิกฤทธิ-มสว.ประสานมิตร-ศิษย์ของพระ, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <https://www.youtube.com/watch?v=G5zVJalhR6s> [๓๐ ธันวาคม ๒๕๖๑].

^{๒๕} Buddhawajana F, พุทธวจน faq โทษของการแต่งคำของพระพุทธเจ้าขึ้นใหม่คือ นรกหนึ่งกับ, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <https://www.youtube.com/watch?v=QR2RklxHUMA> [๓๑ ธันวาคม ๒๕๖๓].

ภาคผนวก ข.**เอกสารที่เกี่ยวข้อง**

๑. แลงการณ์คณะสงฆ์วัดหนองป่าพงตัดวัดนาป่าพงออกจากการเป็นสาขา
๒. พระลิขิตสมเด็จพระญาณสังวรถึงผู้กล่าวหาว่าพระไตรปิฎกบกพร่อง
๓. ประกาศมติมหาเถรสมาคม เรื่อง กรณีพระอธิการศีกฤทธิ์ โสตถิผโล
๔. ลำดับความเป็นมาและลำดับการสืบทอดพุทธวจนะ

๑. แลงการณ์รายงานการประชุม

คณะสงฆ์วัดหนองป่าพงตัดวัดนาป่าพงออกจากการเป็นสาขา^{๒๖}

แถลงการณ์รายงานการประชุม

ครั้งที่ ๑/๒๕๕๓

วันพุธที่ ๑๖ มิถุนายน พ.ศ. ๒๕๕๓

ณ วัดหนองป่าพง ค.โนนผิง อ.วารินชำราบ จ.อุบลราชธานี

ตามระเบียบวาระการประชุมข้อที่ ๒ เรื่อง วัดนาป่าพง ค.ลำลูกกา อ.ลำลูกกา จ.ปทุมธานี โดยมี พระอธิการศีกฤทธิ์ โสคุณโธ เป็นเจ้าอาวาส ได้กระทำสังฆกรรมทางพระวินัย โดยสวดพระปาฏิโมกข์เพียง ๑๕๐ ข้อ โดยที่ในที่ทราบกันแล้วนั้น

จากจนปัจจุบัน พระอธิการศีกฤทธิ์ โสคุณโธ ได้กระทำสังฆกรรมทางพระวินัย โดยสวดพระปาฏิโมกข์ ๑๕๐ ข้อ เหมือนเดิม ไม่สามารถที่จะกระทำตามมติของคณะสงฆ์วัดหนองป่าพงได้

ที่ประชุมมีมติรับทราบดังนี้

ให้ตัดวัดนาป่าพง ค.ลำลูกกา อ.ลำลูกกา จ.ปทุมธานี โดยมี พระอธิการศีกฤทธิ์ โสคุณโธ เป็นเจ้าอาวาส ออกจากสาขาวัดหนองป่าพง ถือว่าการกระทำใดๆ ของ พระอธิการศีกฤทธิ์ โสคุณโธ อันจะก่อให้เกิดความเสียหาย ทางคณะสงฆ์ วัดหนองป่าพงจะไม่รับผิดชอบใดๆ ทั้งสิ้น

๑๖ มิถุนายน ๒๕๕๓

^{๒๖} ผู้จัดการสุดสัปดาห์, ว่าด้วยเรื่อง “พระศีกฤทธิ์” กับวิวาทะ “ปาฏิโมกข์ ๑๕๐-๒๒๗ ข้อ”, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <https://mgronline.com/daily/detail/9570000096351> [๑ มกราคม ๒๕๖๕].

๒. พระลิขิตสมเด็จพระญาณสังวรถึงผู้กล่าวหาว่าพระไตรปิฎกบกพร่อง^{๒๗}

ความบึกเป็นพระพุทธรูปทรงสอน โดยกล่าวหาว่าพระไตรปิฎกบกพร่อง เป็นการทำให้สงฆ์หลงเชื่อคำบึกเป็น แดกแยกออกไป กลายเป็นสอง มีความเข้าใจ ความเชื่อต่อพระพุทธรูปศาสนาตรงกันข้าม เป็นการทำลายพระพุทธรูปศาสนา ทำให้สงฆ์ให้แตกแยก เป็นอนันตริยกรรม มีโทษทั้งปัจจุบัน และอนาคต ที่หนัก

ส่วนที่มีใช้เป็นการลงโทษ แต่เป็นการทำที่ถูกต้อง คือต้องมอบสมบัติทั้งหมดที่เกิดขึ้นในขณะเป็นพระ ให้แก่วัด ทัณฑ์ (5 เมษายน พ.ศ. 2542)

ไม่คิดให้มีโทษ เพราะคิดในแง่ยกประโยชน์ให้ ว่าในขั้นต้นอาจมีผู้มีเจตนาดีเอา สมบัติของวัดเป็นของตนเองจริง แต่เมื่อถึงอย่างไรก็ไม่ยอมมอบคืนสมบัติทั้งหมดที่เกิดขึ้นในขณะเป็นพระ ให้แก่วัด ก็แสดงชัดแจ้ง ว่าต้องอาบัติปาราชิก ต้องพ้นจากความเป็นพระไทย อัครโนมิตี ต้องถูกจัดการอย่างเด็ดขาด เช่นเดียวกับผู้ไม่ใช้พระบิณฑบาตเป็นพระ ด้วยการนำ ผ้ากาสาพัสดุไปครอง ทำความเศร้าหมองเสื่อมเสีย ให้เกิดแก่สงฆ์ในพระพุทธรูปศาสนา

ศิริ พุทธิพงษ์
(สมเด็จพระญาณสังวร)

สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก

วัดบวรนิเวศวิหาร กทม.

26 เมษายน พ.ศ. 2542

สำเนาถูกต้อง

พระพรหมบัณฑิต

๑๕ ก.ค. ๕๔

สำเนาถูกต้อง

พระพรหมบัณฑิต

สมเด็จพระสังฆราช

^{๒๗} MGR ONLINE, เปิดพระลิขิต ๕ ฉบับ สมเด็จพระสังฆราชฯ ชี้ “ธัมมชโย” อาบัติปาราชิก, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <https://mgronline.com/online/section/detail/9580000021845> [๒๖ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๕].

๓. ประกาศมติมหาเถรสมาคม เรื่อง กรณีพระอธิการศีกฤทธิ์ โสติณโล

หน้าที่ ๑๘๑

เล่ม ๑๓๑ ตอนที่ ๑๓๐ ง

ราชกิจจานุเบกษา

๔ ธันวาคม ๒๕๕๗

ประกาศมติมหาเถรสมาคม

เรื่อง กรณีพระอธิการศีกฤทธิ์ โสติณโล วัดนาป่าพง จังหวัดปทุมธานี

ในการประชุมมหาเถรสมาคมครั้งที่ ๑๗/๒๕๕๗ เมื่อวันที่ ๒๐ สิงหาคม ๒๕๕๗ เลขาธิการมหาเถรสมาคมเสนอว่า มีผู้ร้องเรียนผ่านศูนย์ฮอตไลน์ เมื่อวันที่ ๑๗ และวันที่ ๒๐ กรกฎาคม ๒๕๕๗ กรณีพระอธิการศีกฤทธิ์ โสติณโล วัดนาป่าพง จังหวัดปทุมธานี มีพฤติกรรมไม่เหมาะสมหลายประการ สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ ขอนมัสการดังนี้

๑. วัดนาป่าพง ตำบลลำลูกกา อำเภอลำลูกกา จังหวัดปทุมธานี เป็นสาขาของวัดหนองป่าพง ตำบลโนนผึ้ง อำเภวารินชำราบ จังหวัดอุบลราชธานี ต่อมาวัดหนองป่าพงได้มีแถลงการณ์ รายงาน การประชุมครั้งที่ ๑/๒๕๕๓ วันพุธที่ ๑๖ มิถุนายน ๒๕๕๓ เรื่อง วัดนาป่าพง ตำบลลำลูกกา อำเภอลำลูกกา จังหวัดปทุมธานี โดยมี พระอธิการศีกฤทธิ์ โสติณโล เป็นเจ้าอาวาส ได้กระทำความผิดทางพระวินัย โดยสวด พระปาติโมกข์เพียง ๑๕๐ ข้อ โดยเป็นที่ทราบกันแล้ว จวบจนปัจจุบัน พระอธิการศีกฤทธิ์ โสติณโล ได้กระทำความผิดทางพระวินัย โดยสวดพระปาติโมกข์ ๑๕๐ ข้อ เหมือนเดิม ไม่สามารถที่จะกระทำความผิดของ คณะสงฆ์วัดหนองป่าพงได้ ที่ประชุมมีมติให้ตัดวัดนาป่าพง ออกจากสาขาวัดหนองป่าพง ถือว่าการกระทำใด ๆ ของพระอธิการศีกฤทธิ์ โสติณโล อันจะก่อให้เกิดความเสียหายทางคณะสงฆ์ วัดหนองป่าพงจะไม่รับผิดชอบใด ๆ ทั้งสิ้น

๒. กรณีวัดนาป่าพง สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติได้รับการร้องเรียนจาก นายบรรพต ทรัพย์ธรณี ที่อยู่ ๔๑๓/๑ ซอยชานเมือง แขวงดินแดง เขตดินแดง กรุงเทพมหานคร จดหมายเปิดผนึกนมัสการมหาเถรสมาคม ลงวันที่ ๕ กันยายน ๒๕๕๔ เรื่อง ขอให้พิจารณาแก้ปัญหาเรื่อง การสวดปาติโมกข์เพียง ๑๕๐ ข้อ ของวัดนาป่าพงซึ่งสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติได้มอบให้สำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดปทุมธานีประสานเจ้าคณะผู้ปกครองสงฆ์จังหวัดปทุมธานี พิจารณาทางการปกครองคณะสงฆ์ดังกล่าวเรียบร้อยแล้ว ตามการให้ปากคำของพระอธิการศีกฤทธิ์ โสติณโล ลงวันที่ ๒๘ มีนาคม ๒๕๕๕

๓. มีผู้ร้องเรียนผ่านศูนย์ฮอตไลน์ จำนวน ๒ ราย เมื่อวันที่ ๑๗ และวันที่ ๒๐ กรกฎาคม ๒๕๕๗ ว่ามีพฤติกรรมไม่เหมาะสมหลายประการ เช่น

หน้า ที่ ๑๘๒

เล่ม ๑๓๑ ตอนที่ ๑๓๐ ง

ราชกิจจานุเบกษา

๔ ธันวาคม ๒๕๕๗

- สั่งสอนประชาชนทั่วไปว่า พระไตรปิฎกเชื่อถือได้เฉพาะส่วนที่เป็นพุทธพจน์ ส่วนอรรถกถาเป็นของสาวกเชื่อถือไม่ได้

- รับพระวินัยเพียง ๑๕๐ ข้อ ส่วนที่เกินพระพุทเจ้ามิได้บัญญัติไว้ กรณีนี้เป็นเหตุ ให้ผู้ถูกร้องเรียนถูกขับออกจากวัดหนองป่าพง

- รวบรวมพระไตรปิฎกเหลือเพียงปิฎกเดียว เป็นต้น

ผู้ร้องเห็นว่า ผู้ถูกร้องเรียนมีพฤติกรรมเป็นอันตรายต่อพระพุทธศาสนาบิดเบือนคำสอนของสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าจึงขอให้สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติพิจารณา สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติได้แจ้งให้ ผู้อำนวยการสำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดปทุมธานีดำเนินการแล้ว โดยตรวจสอบข้อเท็จจริงร่วมกับ เจ้าคณะผู้ปกครองสงฆ์ ประกอบด้วย เจ้าคณะอำเภอลำลูกกา เจ้าคณะตำบลทุกตำบลในเขตอำเภอลำลูกกา และเจ้าหน้าที่สำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดปทุมธานี เมื่อวันที่ ๑๓ สิงหาคม ๒๕๕๗ สรุปดังนี้

๑. กรณีสั่งสอนประชาชนทั่วไปว่าพระไตรปิฎกเชื่อถือไม่ได้เป็นบางส่วน เชื่อถือได้เฉพาะส่วนที่เป็นพุทธพจน์ ส่วนอรรถกถาที่เป็นของสาวกเชื่อถือไม่ได้ พระอธิการศีกฤทธิ์ โสตถิผโล ชี้แจงว่าได้ปฏิบัติตามคำสอนของพระศาสดาและเป็นไปตามพระสูตรทุกประการ

๒. กรณีรับพระวินัยเพียง ๑๕๐ ข้อ ส่วนที่เกินพระพุทเจ้ามิได้บัญญัติไว้ กรณีนี้เป็นเหตุ ให้ ผู้ถูกร้องเรียนถูกขับออกจากวัดหนองป่าพง พระอธิการศีกฤทธิ์ โสตถิผโล ชี้แจงว่า รับพระวินัยทั้งหมดที่พระศาสดาทรงบัญญัติ ที่มีอยู่ในพระวินัยปิฎก จำนวน ๘ เล่ม ซึ่งมีมากกว่า ๒,๔๐๐ ข้อ จากพระไตรปิฎกฉบับสยามรัฐและฉบับหลวง การรักษานั้นได้รักษาทั้งหมด

๓. กรณีรวบรวมพระไตรปิฎกเหลือเพียงปิฎกเดียว ผู้ร้องเห็นว่า ผู้ถูกร้องเรียนมีพฤติกรรมเป็นอันตรายต่อพระพุทธศาสนา บิดเบือนคำสอนขององค์สัมมาสัมพุทธเจ้า พระอธิการศีกฤทธิ์ โสตถิผโล ชี้แจงว่า ได้รวบรวมคำสอนจากพระโอษฐ์ของพระศาสดาทั้งชีวิตที่มีอยู่ในพระไตรปิฎกฉบับสยามรัฐ ภาษาบาลีอักษรสยาม และฉบับหลวงที่เป็นภาษาไทยไว้ในหนังสือพุทธวจนปิฎก ซึ่งมีจำนวน ๓๓ เล่ม นำมาจัดระเบียบให้เรียบร้อย โดยไม่มีการดัดแปลงแก้ไขแต่อย่างใด

เจ้าคณะอำเภอลำลูกกาและเจ้าคณะตำบลได้ให้คำแนะนำ ให้พระอธิการศีกฤทธิ์ โสตถิผโล ได้ปฏิบัติตามกฎ ระเบียบ คำสั่ง มติ ประกาศมหาเถรสมาคม ซึ่งท่านก็รับฟังด้วยดี และได้น้อมรับคำแนะนำจากคณะกรรมการฯ เพื่อนำไปสู่ความเป็นเอกภาพของคณะสงฆ์ไทย

ส่วนพระปาติโมกข์ที่พระสงฆ์สวดทุกวันพระ ๑๔ และ ๑๕ คำ มี ๒๒๗ ข้อ แต่พระอธิการ คึกฤทธิ์ โสตถิผโล รับพระวินัยเพียง ๑๕๐ ข้อ ประกอบด้วย ปาราชิก ๔ สังฆาติเสส ๑๓ นิสสัคคีย ปาจิตตีย์ ๓๐ ปาจิตตีย์ ๙๒ ปาฏิเทสนียะ ๔ อธิการสมณะ ๗ ส่วนที่พระคึกฤทธิ์ ไม่รับ คือ อนินย ๒ และเสขียวัตร ๗๕ หากยังให้มีการทำสังฆกรรมทางพระวินัย โดย สวดพระปาติโมกข์เพียง ๑๕๐ ข้อ อาจลุกลามเป็นการแตกแยกความสามัคคีของสงฆ์และก่อให้เกิด วิวาทะระหว่างพุทธศาสนิกชนไม่รู้ จบ อันอาจลุกลามการแบ่งแยกเป็นฝักฝ่าย ซึ่งอาจส่งผลกระทบ ต่อความมั่นคงของพระพุทธศาสนา ในแผ่นดินไทยได้ จึงเห็นควรนำเสนอมหาเถรสมาคมเพื่อ โปรดพิจารณา รายละเอียดตามเอกสารที่ แนบถวายในที่ประชุม

ที่ประชุมพิจารณาแล้วเห็นว่า ประเพณีการสวดพระปาติโมกข์ของคณะสงฆ์ไทย ได้ กำหนดให้สวด ๒๒๗ สิกขาบท ตามที่ปรากฏหลักฐานยืนยันในพระวินัยปิฎกทั้ง ๘ เล่ม โดยเฉพาะ พระวินัยปิฎกเล่มที่ ๑ และเล่มที่ ๒ ที่ชื่อว่ามหาวิภังค์ ได้แสดงรายละเอียดของการที่พระพุทธเจ้า ทรงบัญญัติสิกขาบท ๒๒๗ ข้อ พร้อมด้วยต้นบัญญัติและอนุบัญญัติ พระวินัยปิฎกเล่มที่ ๒ ได้สรุป ไว้ ชัดเจนว่า สิกขาบทในพระปาติโมกข์ที่มาสู่อุเทศคือการสวดทุกครั้งเดือนมีจำนวน ๒๒๗ ข้อ ซึ่งรวม อนินย ๒ และเสขียวัตร ๗๕ ไว้ด้วย

การกล่าวอ้างว่า สิกขาบทในพระปาติโมกข์มีเพียง ๑๕๐ ข้อ โดยตัดอนินย ๒ และเสขียวัตร ๗๕ ออกจากการสวดพระปาติโมกข์นั้น เป็นการอ้างอิงจากพระสูตรต้นปิฎก โดยเฉพาะพระสูตร ๔ สูตรคือ วัชชีบุตรสูตร ปฐมสิกขาสูตร ทุติยสิกขาสูตรและตติยสิกขาสูตร ที่ปรากฏในพระไตรปิฎก เล่มที่ ๒๐ อังคุตตรนิกาย ติกนิบาต มีข้อความที่กล่าวถึงสิกขาบทในพระปาติโมกข์จำนวน ๑๕๐ ข้อ

ประเด็นที่ต้องวินิจฉัยก็คือสิกขาบทในพระปาติโมกข์มีเพียง ๑๕๐ ข้อตามที่ระบุไว้ในพระสูตรดังกล่าว เมื่อตรวจสอบหลักฐานพระไตรปิฎกฉบับที่แปลเป็นภาษาต่าง ๆ แล้วพบว่า มีการแปลแตกต่างกันออกไป คือมีทั้งฉบับที่แปลว่า “สิกขาบท ๑๕๐ ถ้วนมาสู่อุเทศทุกกึ่งเดือน” และฉบับที่แปลว่า “สิกขาบทเกินกว่า ๑๕๐ ข้อมาสู่อุเทศทุกกึ่งเดือน” คำในต้นฉบับภาษาบาลี ที่เป็นเหตุแห่งการแปลว่า “ถ้วน” และ “เกินกว่า” ก็คือคำว่า “สาธิกิ” ซึ่งอรรถกถาหลายแห่งกำหนดให้แปลว่า “เกินกว่า” เช่น คำว่า “สาธิกนวุติ” ให้หมายถึง “อติเรกนวุติ” แปลว่า “เกินกว่า ๙๐” ดังนั้น การแปลที่ว่า “สิกขาบทเกินกว่า ๑๕๐ ข้อ” ถือว่ายึดตามการแปลตามแนวอรรถกถา และแสดงว่า สิกขาบทในพระปาติโมกข์ตามแนวแห่งพระสูตรทั้งสี่มีมากกว่า ๑๕๐ ข้อ แม้จะยึดตาม แนวการแปลพระสูตรทั้งสี่ที่ว่า “สิกขาบท ๑๕๐ ถ้วนมาสู่อุเทศทุกกึ่งเดือน” ก็ไม่สามารถสรุปได้ว่าสิกขาบทที่มาใน

หน้า ที่ ๑๘๔

เล่ม ๑๓๑ ตอนที่ ๑๓๐ ง

ราชกิจจานุเบกษา

๔ ธันวาคม ๒๕๕๗

พระปาติโมกข์ทั้งหมดมีเพียง ๑๕๐ ข้อเท่านั้น ทั้งนี้เพราะอรรถกถาของวัชชีบุตรสูตรระบุว่า เป็นการกล่าวถึงจำนวนสิกขาบทเท่าที่พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติไว้ในเวลาที่แสดงพระสูตรนี้เท่านั้น นั่นหมายถึงว่า หลังจากที่ทรงแสดงพระสูตรนี้ ก็ได้มีการบัญญัติสิกขาบทในพระปาติโมกข์เพิ่มเติมจนครบ ๒๒๗ ข้อ ดังที่พระวินัยปิฎกเล่มที่ ๘ คัมภีร์บริวารบันทึกไว้ว่า พระอุบาลีได้ทูลถามพระพุทธเจ้าว่าสิกขาบทในพระปาติโมกข์มีจำนวนเท่าไร พระพุทธเจ้าตรัสตอบว่า มี ๒๒๐ ข้อ เมื่อรวมกับ อธิกรณสมณะตามคัมภีร์มหาวีรังก์อีก ๗ ข้อ ก็ได้สิกขาบทในพระปาติโมกข์จำนวนทั้งสิ้น ๒๒๗ ข้อ ซึ่งพระสังคีติกาจารย์ผู้ทำการสังคายนาครั้งที่ ๑ ได้ให้การรับรองตามนั้น และได้มีมติยืนยัน ในการสังคายนาครั้งที่ ๒ และครั้งที่ ๓ ว่าสิกขาบทในพระปาติโมกข์มี ๒๒๗ ข้อ โดยถือเป็นประเพณีปฏิบัติในการสวดพระปาติโมกข์สืบต่อกันมาจนทุกวันนี้ในประเทศที่นับถือพระพุทธศาสนาเถรวาท

ที่ประชุมจึงมีมติดังนี้

๑. อาศัยอำนาจตามมาตรา ๑๕ ตรี (๔) แห่งพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ แก้ไขเพิ่มเติมโดยพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ (ฉบับที่ ๒) พ.ศ. ๒๕๓๕ ที่กำหนดให้มหาเถรสมาคม มีอำนาจหน้าที่รักษาหลักพระธรรมวินัยของพระพุทธศาสนา จึงให้คณะสงฆ์ไทยถือปฏิบัติตามพระวินัยปิฎก

ด้วยการสวดพระปาติโมกข์ ๒๒๗ สิกขาบท

๒. เพื่อการนี้ ให้ทำเป็นประกาศมหาเถรสมาคมและมอบให้สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติแจ้งเจ้าคณะใหญ่ เจ้าคณะภาคเพื่อทราบ แจ้งเจ้าคณะจังหวัดทั้งสองฝ่ายเพื่อแจ้งวัด ในเขตปกครองทราบและถือปฏิบัติอย่างเคร่งครัดและให้ดำเนินการได้ทันที โดยไม่ต้องรอรับรองรายงานการประชุม

จึงประกาศให้ทราบทั่วกัน

ประกาศ ณ วันที่ ๒๗ สิงหาคม พ.ศ. ๒๕๕๗

นพรัตน์ เบญจวัฒนานันท์

ผู้อำนวยการสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ

เลขาธิการมหาเถรสมาคม^{๒๘}

^{๒๘} ประกาศมหาเถรสมาคม, เรื่อง กรณีพระอธิการศุภฤทธิ์ โสตถิผโล วัดนาป่าพง จังหวัดปทุมธานี, [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: <http://www.ratchakitcha.soc.go.th/DATA/PDF/2557/D/130/181.PDF> [๑ ธันวาคม ๒๕๖๔].

ประวัติผู้วิจัย

- ชื่อ ฉายา/นามสกุล : พระเกรียงไกร จานวุฒโท (สุวรรณคำ)
- วัน เดือน ปีเกิด : ๕ กันยายน พ.ศ. ๒๕๒๗
- ภูมิลำเนาที่เกิด : ๗๐/๒ หมู่ ๒ บ้านน้ำพี ต.น้ำพี อ.ทองแสนขัน จ.อุตรดิตถ์
- การศึกษา : **พ.ศ. ๒๕๕๗** สอบไล่ได้นักธรรมชั้นเอก สนามสอบวัดระฆังโฆสิตารามวรมหาวิหาร
- : **พ.ศ. ๒๕๕๑** สำเร็จการศึกษาระดับปริญญาตรี วิทยาศาสตร์บัณฑิต สาขาวิชาสัตวศาสตร์ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลล้านนาพิษณุโลก/ลำปาง
- : **พ.ศ. ๒๕๕๗** สำเร็จการศึกษาระดับปริญญาโท พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาสังคม มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
- อุปสมบท : ณ วัดร่องลึกศรีชุมภรณ์ ต.ผักขวาง อ.ทองแสนขัน จ.อุตรดิตถ์
เมื่อวันที่ ๖ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๕๕๔
โดยมีพระครูวรกิจจาภิณธ์ เป็นพระอุปัชฌาย์
พระครูปิยวาทสังฆกิจ เป็นพระกรรมวาจาจารย์
พระบุญมา ปสนตจิตโต เป็นพระอนุสาวนาจารย์
- ปีที่เข้าศึกษา : มิถุนายน ๒๕๕๙
- ปีที่สำเร็จการศึกษา : พฤษภาคม ๒๕๖๕
- ที่อยู่ปัจจุบัน : วัดพระยาทำวรวihar (หอสมุดสมเด็จพระโตฯ) เลขที่ ๔๗ ซอยอรุณอมรินทร์ ๑๕ (ซอยวัดพระยาทำ) ถนนอรุณอมรินทร์ แขวงบ้านช่างหล่อ เขตบางกอกน้อย กรุงเทพมหานคร ๑๐๗๐๐